

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

**The IX International Science Conference
«Problems and tasks of modern science
and practice»**

November 15 – 17, 2021

Bordeaux, France

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference

Bordeaux, France

(November 15 – 17, 2021)

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

UDC 01.1

ISBN – 978-9-40363-335-0

The IX International Science Conference «Problems and tasks of modern science and practice», November 15 – 17, Bordeaux, France. 538 p.

Text Copyright © 2021 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2021 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Shubenko L., Shoh S., Pavlichenko A. Content of dry soluble substances in cherries // Problems and tasks of modern science and practice. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference. Bordeaux, France 2021. Pp. 18-19.

URL: <https://eu-conf.com>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Shubenko L., Shoh S., Pavlichenko A. CONTENT OF DRY SOLUBLE SUBSTANCES IN CHERRIES	18
2.	Демидович А.П. ИСКУССТВЕННЫЕ НЕРЕСТИЛИЩА - ЭФФЕКТИВНЫЙ ПРИЁМ УВЕЛИЧЕНИЯ ЗАПАСОВ ФИТОФИЛЬНЫХ РЫБ В БРАТСКОМ ВОДОХРАНИЛИЩЕ	20
3.	Джус Г.М. ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ	24
4.	Скворцова Е.Г., Филинская О.В., Крюкова А.А. ПОКАЗАТЕЛИ ЯИЧНОЙ ПРОДУКТИВНОСТИ КУР-НЕСУШЕК ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ПРОБИОТИКА	28
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
5.	Kononenko H., Markhai N., Semiakin H. LIGHT TRANSPARENT CONSTRUCTIONS IN MODERN BUILDINGS	31
6.	Kononenko H., Peresada D., Semiakin H. CONSTRUCTION FEATURES OF BUILDINGS WITH POSITIVE ENERGY BALANCE	34
7.	Kononenko H., Tarasova K., Semiakin H. DECORATIVE-ARTISTIC AND PRACTICAL FUNCTIONS OF URBAN LIGHTING	39
8.	Kononenko H., Liubchenko V., Semiakin H. FEATURES OF MANUFACTURE OF METAL STRUCTURES FOR RETAIL BUILDINGS	42
9.	Kononenko H., Kurashova P., Semiakin H. PECULIARITIES OF USING THE EXOSKELETON STRUCTURE ON THE EXAMPLE OF THE HOTEL BUILDING "MORPHEUS" IN MACAO	46

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

10.	Yantovska O., Gavrilova M. TRANSPARENT ELEMENTS OF FACADES OF MODERN BUILDINGS - ARCHITECTURAL AND TECHNICAL SOLUTIONS	51
11.	Бобровський І. SMART АРХІТЕКТУРА – ЯК РЕЗУЛЬТАТ НАУКОВО ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	54
12.	Демент'єв В.В., Чернов Ф.О. ДЖЕНТРИФІКАЦІЯ НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ЗАВОДУ «ПРОМПРИЛАД»	56
13.	Жантлесова Ж.Б., Абилова Ш.Б., Карабалаева А.Б. ПЕРСПЕКТИВИ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	60
ART HISTORY		
14.	Myrzasheva A., Mussakhan D. TO THE PROBLEM OF HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION OF SOUND ENGINEERS	64
15.	Гао С. ВПЛИВ ВИДІВ ТРАДИЦІЙНОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА КИТАЮ НА СУЧАСНУ МОРФОЛОГІЮ ЗОБРАЖАЛЬНОЇ СФЕРИ	68
16.	Комаревич І.Л. ТВОРЧІ ЗАСАДИ ОПРАЦЮВАННЯ СОЛОСПІВІВ У ІНДИВІДУАЛЬНІЙ МАНЕРІ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ	70
17.	Пантус Н.М., Нужна О.О. ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ У КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ КУЛЬТУРИ	74
18.	Пантус Н.М. НОВА УТОПІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	77

BIOLOGICAL SCIENCES		
19.	Дрозд І.П., Липська А.І., Рябченко Н.М. РОЗРОБКА МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНКИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РАДІОЧУТЛИВОСТІ ЛЮДИНИ НА ОСНОВІ ЦИТОГЕНЕТИЧНОГО ТЕСТУ	82
20.	Есенбекова Н.А., Ергазиева А.М. ТBSV ВИРУСЫНЫҢ ҚЫЗАНАҚ, СOWPEA ЖӘНЕ NICOTIANA BENTHAMIANA ӨСІМДІКТЕРІНІҢ МҮШЕЛЕРІНДЕ КӨРІНІС БЕРУІ	89
CHEMICAL SCIENCES		
21.	Shingisov A.U., Alibekov R.S., Tastemirova U.U. ANTHOCYANINS AND ANTHOCYANIDINS ARE MULTIFUNCTIONAL NATURAL ADDITIVES	97
22.	Юсупбекова Н.Н. МЕТОДЫ ПОВЕРХНОСТНОЙ ИНЖЕНЕРИИ КОЛЛОИДНЫХ КВАНТОВЫХ ТОЧЕК CDSE	103
ECONOMIC SCIENCES		
23.	Apanasevich M. INNOVATIVE POTENTIAL AS A CRITERION FOR CHOOSING AN ENTERPRISE DEVELOPMENT STRATEGY	106
24.	Volynets L., Shcherbakova K. THEORETICAL ASPECTS OF LOGISTICS ACTIVITY DEVELOPMENT OF TRANSPORT ENTERPRISES	111
25.	Ємцев В.І., Ємцева Г.Ф. ПРОБЛЕМИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК УКРАЇНИ	114
26.	Балабанова Л.В., Гасило Е.А. МИНИМИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННЫХ РИСКОВ НА ПРЕДПРИЯТИИ	118
27.	Бердибекова А., Майдырова А.Б. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ТУРИСТСКИМИ КЛАСТЕРАМИ	124

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

28.	Бондаренко О. ГЕНЕЗА ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ КРАЇНИ	132
29.	Грановська І.В. ОПОДАТКУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ	138
30.	Дуброва Н.П. ВИМІРЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНИМ БАНКОМ	141
31.	Купешова Б.К., Артыкбаева А.Е., Есен Л.О., Дүйсенбай А.М. ОЛИГОПОЛИЯ НАРЫҒЫНДАҒЫ БАСҚАРУ	143
32.	Лобоцька Л.Л., Качковська Є.М. МАКРОЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	153
33.	Марценюк Р.А. ЗВІТНІСТЬ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ	158
34.	Маханбет Г.Т., Калдан Д.С. ПОСТРОЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЕКТА ТЕПЛОЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ СТАНЦИИ В УСЛОВИЯХ ВЫСОКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ	160
35.	Пушкарь І.В., Ніколаєва Г.А. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	165
36.	Цибульська Е.І. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	167
HISTORICAL SCIENCES		
37.	Левицька Н.М. УКРАЇНСЬКА ОСВІТА У НОВОЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ (II ПОЛ. XVII - XVIII СТ.)	174

JOURNALISM		
38.	Puzanov V. L'IMAGE DE NAPOLEÓN BONAPARTE DANS LA CULTURE UKRAINIENNE (ASPECT HISTORIQUE)	178
LEGAL SCIENCES		
39.	Діордіца І.В. ТЕОРЕТИКО-ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	180
40.	Заборовський В.В., Манзюк В.В. СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ПОЗИЦІЇ ПРОТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДАНОГО ІНСТИТУТУ	183
41.	Костюк Ю.А., Ворона Ю.С. ФІКТИВНИЙ ШЛЮБ ТА ФІКТИВНЕ РОЗЛУЧЕННЯ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	186
42.	Музика Я.І. ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	189
43.	Силенок К.П. ДО ПОНЯТТЯ «РУХОМИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ» В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗИ УКРАЇНИ	192
MANAGEMENT, MARKETING		
44.	Puzanov V. MARCA 'CAFÉ BRASILEIRO' NA UCRÂNIA	194
45.	Даценко В.В. ВПЛИВ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ	196
46.	Литвишко Л.О., Ткаченко А.О. ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	198
47.	Ляшко І.І. ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БРЕНД-МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ	201

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

48.	Рябець Н.М., Євдоченко О.О., Власенко Ю.В. «СТАРТАП-СПІЛЬНОТА» ТА «СТАРТАП-РУХ»: ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	203
49.	Страшинська Л.В., Усенко О.О. ОЦІНКА СПОЖИВЧИХ ВПОДОБАНЬ НА РИНКУ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ	208
50.	Тюска В.Б., Юрчук О.А. АПАРАТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНО- МИСТЕЦЬКОЇ СФЕРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	212
MEDICAL SCIENCES		
51.	Palamarchuk O. «THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOEMOTIONAL STRESS AND THE FUNCTIONAL STATE OF THE AUTONOMIC NERVOUS SYSTEM IN MEDICAL STUDENTS»	215
52.	Shakhova O. PECULIARITIES OF BRONCHIAL HYPERACTIVITY IN CHILDREN WITH THE PHENOTYPE OF LATE ONSET ASTHMA DEPENDING ON ACETYLATION STATUS	218
53.	Tarnavska S.I. FEATURES OF THE COURSE OF COMMUNITY-ACQUIRED PNEUMONIA IN SCHOOL-AGE CHILDREN	221
54.	Мейбалиев М.Т.О., Кореняко Л.Б. ОБЪЕКТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В МЕДИЦИНЕ	223
55.	Пашкова А.Н., Пашков А.П. ОЦЕНКА ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ РАЗНОЙ СПОРТИВНОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ И ПОДГОТОВКИ	227
56.	Слесарчук В.Ю. ВИКОРИСТАННЯ ПОПУЛЯРНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	231

PEDAGOGICAL SCIENCES		
57.	Lavrenova M., Gubal M. MODERN EDUCATIONAL TOOLS FOR PRIMARY CLASS TEACHERS	233
58.	Redkina L.I. SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION: THE DYNAMICS OF MOVEMENT FROM THE PAST TO THE FUTURE	236
59.	Umbetov A.U., Umbetova M.Z., Ismagulova V.Z. PROBLEMS OF TRANSFORMING THE EDUCATION SYSTEM INTO A DEVELOPING FORCE OF SOCIETY	240
60.	Vishnevskij V.A. FEATURES OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A TEACHER IN THE CONDITIONS OF POLYCULTURAL EDUCATION	243
61.	Zakiryanova I.A. PRIORITY TASKS OF ETHNOCULTURAL EDUCATION IN THE CRIMEA	245
62.	Андронакі Н.П. СТУДЕНТОЦЕНТРИЗМ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ	248
63.	Анзорова С.П., Макшат А.Э., Темирова С.А. ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ РЕЧЕВОМУ ЭТИКЕТУ: АСПЕКТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ	253
64.	Банга В.І., Зубаль Х.І., Попадич О.О. ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОВЕДЕНІ ПОЗААВДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ З МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	258
65.	Боргоякова Т.Н., Бурнакова К.Н., Малиновская И.В. ОСОБЕННОСТИ БИЛИНГВАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ СРЕДЕ	262

66.	Білецька М.В., Підварко Т.О., Сопіна Я.В. РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	266
67.	Гасанова П.М., Темирова С.А., Макшат А.Э. ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ КАК БАЗОВОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ (ВИДЫ ГЛАГОЛА)	269
68.	Данілова О.М., Мацевко О.Р. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	274
69.	Добровольська О.Г. ПРО ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ	277
70.	Женисова А.Б. ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ- ПЕРВОКУРСНИКОВ НА ПРИМЕРЕ СТОЛИЧНЫХ ВУЗОВ	280
71.	Задорожний І.І., Пенцак П.В., Рій В.Б. АНАЛІЗ СИСТЕМИ АВТОМОБІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ПО ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЮ	287
72.	Зуброва О.А., Суміна А.А. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИЙОМУ ІНТЕРВ'Ю	294
73.	Качанівська Є., Качанівська В. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ НАВЧАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОКУРСНИКІВ	299
74.	Ковальська В.С. МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНІХ СИСТЕМ НА ЗАСАДАХ ФРАКТАЛЬНОГО ПІДХОДУ	301

75.	Кутебаєв Т.Ж. ПСИХОЛОГІЧЕСКИЙ СТРЕСС В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ	303
76.	Левченко Ф.Г. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА	307
77.	Логвиненко О.Б., Лемко Р.М. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ	310
78.	Логвиненко О.Б., Снядецький А.Т. ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ШКОЛЯРІВ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	313
79.	Мартинюк Т.О. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	316
80.	Мельничук Л.Б., Маленька Н.В., Рукавішнікова В.Є. ЦІЛЬОВІ ПРОГУЛЯНКИ ЯК ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	318
81.	Невмержицька О.М., Кияшко С.О. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ В СИТЕМАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ	322
82.	Ніженковська І.В., Глушаченко О.О., Головченко О.І. ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ "ОРГАНІЧНА ХІМІЯ" В УМОВАХ АУДИТОРНО-ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	325
83.	Палкуш В.П. ОСНОВНІ МОДЕЛІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ США	327
84.	Пухальський Т.Д., Пухальська Л.В. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО ЗІ ШКОЛЯРАМИ	330

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

85.	Сажко Г.І. SMART-ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ	333
86.	Tang Z. DETERMINATION OF EMOTIONAL STABILITY IN MUSIC PERFORMANCE	337
87.	Тлеукабулов М.К., Алдабергенова Ш.А., Спанов Ж.Б. ЛЕЧЕБНАЯ ФИЗКУЛЬТУРА ПРИ ОСТЕОХОНДРОЗЕ	340
88.	Хасенова Ж.Н. ИНТЕГРАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	343
89.	Чорнойван Г.П. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ	345
90.	Яворська Г.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ	349
91.	Ярова В.М. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ	353
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
92.	Ігнатова Т.В. РОЛЬ ФАРМАЦЕВТІВ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19	358
93.	Белік Г.В., Куценко Т.О., Мазур А.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ МЕНСТРУАЛЬНОГО ЦИКЛУ	361
PHILOLOGICAL SCIENCES		
94.	Puzanov V. TRADUCCIONES DE LITERATURA ESPAÑOLA AL UCRANIANO	364

95.	Акопова Е., Маймакова А.Д., Ломова Е.А. КОНЦЕПЦИЯ СОВРЕМЕННОГО БРИТАНСКОГО РОМАНА В РЕЦЕПЦИИ РОССИЙСКОГО И АНГЛОЯЗЫЧНОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ	366
96.	Беркешук І.С. ЛОКАЛЬНІ СУБСТАНТИВИ ТВОРЧОСТІ МАРІЇ ДЗЮБИ	371
97.	Васта В. ГРАМАТИЧНИЙ МЕТОД ПЕРЕКЛАДУ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ	375
98.	Литовченко В.О., Стрюкова Н.О. ДИСКУСІЙНІ ЗАСАДИ В ІСПАНОМОВНОМУ ТА СВІТОВОМУ НАУКОВО-МЕДИЧНИХ ДИСКУРСАХ	377
99.	Миронова Н.В., Ткач В.М. ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ІТАЛІСТИЦІ	383
100.	Носаненко Т.О. ЦІННІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ ПОГОДА В ІСПАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ	388
101.	Сидорук Г.І., Хан В.В. ТИПОВІ ПОМИЛКИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ЇХ РЕДАГУВАННЯ	390
102.	Скарбек О.Г. ОБРАЗ УКРАЇНИ В АВТОБІОГРАФІЧНИХ ТВОРАХ ФРАНЦУЗЬКИХ ПИСЬМЕННИЦЬ	393
103.	Стрюкова Н.О., Гумеров М.Д. ХРОНОТОП ЯК ХУДОЖНЄ ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙСНОСТІ В ІСПАНОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ	396
104.	Утеубаев М.Т. ТИТАН КАЗАХСТАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	399

PHILOSOPHICAL SCIENCES		
105.	Воропаєва Т.С., Ковтун Л.І. КОЛОРИСТИЧНИЙ ВИМІР КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	407
106.	Мозговий І.П., Височанська Т.М. УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В ЛИТОВСЬКО-РУСЬКУ ДОБУ (XIV–XV СТ.)	413
107.	Шиндаулова Р.Б., Бекмухамедов Б.М. TOLERANCE AS A LEADING ETHICAL PRINCIPLE IN THE WORLDVIEW OF THE KAZAKH PEOPLE	419
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
108.	Eshboltaev I.M., Sulonov R.R., Qo'chqorov M.X. РАЗМЕРНОЕ КВАНТОВАНИЕ В ТЕЛЛУРЕ ДЫРОЧНОЙ ПРОВОДИМОСТИ	423
109.	Алибекова У.К. АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИКТ	429
110.	Кульментьев А.И. ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОЕ МНОГОУРОВНЕВОЕ КОМПЬЮТЕРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭВОЛЮЦИИ СВОЙСТВ МАТЕРИАЛОВ СУЩЕСТВУЮЩИХ ЛЕГКОВОДНЫХ РЕАКТОРОВ	435
111.	Лимарь А.А., Марченко Д.Д., Пастушенко А.С. О КОЛЕБАНИИ ОПЕРТОЙ ПРЯМОУГОЛЬНОЙ ПЛАСТИНЫ В ИДЕАЛЬНОЙ ЖИДКОСТИ	438
POLITICAL SCIENCE		
112.	Yelaman D.M. RETHINKING THE SECURITY ISSUES OF CENTRAL ASIA	441
113.	Артеменко О.И., Субраков А.Д., Петрухина Д.В. СОВРЕМЕННАЯ ШКОЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	447

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

114.	Грачевська Т.О., Конова К.І. ЗАЛУЧЕННІСТЬ МОЛОДІ ДО ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	452
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
115.	Paletayeva V., Khmialnitski A. HUMAN FACTOR IN AVIATION	455
116.	Гришкова Т.В. ТЕХНОЛОГІЯ ТИМБІЛДІНГУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	459
117.	Митрофанова О.Л. ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ	464
118.	Шевченко Р.П., Котляр Л.І., Діколь-Кобріна О.А. ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ НАПРУГИ СТУДЕНТІВ У ПЕРІОД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	469
SOCIOLOGICAL SCIENCES		
119.	Ikramova B. ARE SOCIAL MEDIA USERS EXPLOITED?	471
120.	Adnan M., Khan Z., Kim K. SOCIAL INTEGRATION OF PAKISTANI MIGRANTS LIVING IN SOUTH KOREA	477
TECHNICAL SCIENCES		
121.	Dmytrenko A.A., Ovsy O.M. THE WOOD CHIP BARS EXPERIMENTAL STUDY RESULTS	480
122.	Levkin D. METHODS OF CALCULATION AND OPTIMIZATION OF CONTROL PARAMETERS OF COMPLEX SYSTEMS	483
123.	Melnik K.V. DEVELOPMENT OF AN INTERACTIVE MAP OF THE APPLICANT OF THE ODESSA REGION CLIENT PART	485

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

124.	Mirjamol M.A., Khujamatov K.E. A METHOD TO CREATE VIRTUAL COMPUTING RESOURCES FOR A DISTRIBUTED CLOUD DATA CENTER	487
125.	Morneva M., Toropov A. INFLUENCE OF FREQUENCY DEVIATION IN THE ELECTRICAL SYSTEM FOR THE WORK OF ELECTRIC RECEIVERS	490
126.	Screenful L., Kiessaiev O., Gontar Y. METHOD OF DETERMINING THE OVERLOAD CAPACITY OF MEDIUM VOLTAGE POWER CABLES WITH CROSS-LINKED POLYETHYLENE INSULATION	492
127.	Selivanova A.V., Rotar A.O. ANALYSIS OF PERFORMANCE INDICATORS OF CURATORS AND TUTORS WITH THE HELP OF WEB RESOURCE	497
128.	Selivanova A., Dermenzhy T. SOFTWARE FOR LEARNING OF PYTHON AND GOLANG PROGRAMMING LANGUAGES	499
129.	Vlasov A., Hrechanyi O., Tkach O. ANALYSIS OF ORE AND GRAPPLE LOADER CONSTRUCTIONS	501
130.	Zhiguts Y., Pallay D. DETERMINATION OF RESIDUAL STRESSES IN THERMIC STEELS	503
131.	Изетова М.Ә., Найзабаева Л.К. ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАБОТЫ В КОМПЬЮТЕРИЗИРОВАННЫХ БАНКОВСКИХ СИСТЕМАХ СРЕДСТВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ УГРОЗАМ БЕЗОПАСНОСТИ	506
132.	Грінченко Є.М., Колмик О.О., Демидов З.Г. МЕССЕНДЖЕРИ ТА БЕЗПЕКА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАННИХ	512
133.	Сироватка В.Л. ВИДЫ ИЗНОСА И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ	516

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

134.	Циганкова Г.А. ВИЗНАЧЕННЯ ПОХИБКИ ВИМІРЮВАННЯ МОМЕНТУ ЕЛЕКТРОДИНАМІЧНОГО ГАЛЬМА	519
135.	Шаповалов О.В., Кузьменко А.І., Оглих В.В. МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЗАДАЧ РОЗПОДІЛУ АВТОБУСІВ ЗА ТУРИСТИЧНИМИ МАРШРУТАМИ	523
VETERINARY SCIENCES		
136.	Buzun A., Bolotin V. MENACES AGROTERRORISTES ASSOCIÉES AUX INFECTIONS DEVASTATIQUES CHEZ LES ANIMAUX. INTERPRÉTATION POSSIBLE DE CE VOIR	526
137.	Жагипар Ф.С., Сыздыкова А.С., Акибеков О.С. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ВИДА TRICHINELLA С ПОМОЩЬЮ МУЛЬТИПЛЕКСНОЙ ПЦР	531
138.	Теляпова Д.Р., Алимов А.А. ВЕТЕРИНАРНО-САНИТАРНАЯ ОЦЕНКА ПТИЧЬЕГО ПОМЕТА ПОСЛЕ ПЕРЕВОЗКИ	534

CONTENT OF DRY SOLUBLE SUBSTANCES IN CHERRIES

Shubenko L.

Ph.D.s.-g. Sciences, Associate Professor

Shoh S.

Ph.D. s.-g. Sciences, Associate Professor

Pavlichenko A.

Ph.D. s.-g. Sciences, Associate Professor
BilaTserkva National Agrarian University

Sweet cherries are characterized by high taste and dietary properties, both fresh and in the form of processed products – compotes, jams, dried. They contain from 5 to 20% of dry soluble substances, 8-15% of sugars, 0,3-1,3% of organic acids, 2,5-12,0 mg / 100 g of ascorbic acid, and also vitamins B₁ (thiamine), PP (nicotinic acid) and P-active substances [1,3]. These substances also include nitrogenous substances, tannins and other substances of phenolic nature, soluble forms of pectins and vitamins, enzymes, mineral salts and the like. Most of this group of compounds is represented by carbohydrates, mainly sugars [2,4].

The content of soluble solids is determined using a refractometer. In some fruits and vegetables (beets, watermelons, grapes) the proportion of sugars is so high that, determining the content of dry soluble refractometer, it is possible to judge the content of sugars with sufficient accuracy [1].

The content of chemical components in cherries depends on the pomological variety and climatic conditions [2,3].

The objects of research were cherries of different varieties of maturity of Ukrainian selection: Aborigenka, Alyonushka, Amazonka, Turquoise, Dar Mlieva, Donetsk coal, Drogana yellow, Zoryana, Mliivska yellow, Meotida, Mirage, Melitopol spotted.

According to the results of the research, the content of dry soluble substances in the fruits significantly depended on the pomological variety of cherries and weather conditions of the growing season. Thus, in 2019 this figure ranged from 12.9 to 18.0%, in 2020 it was 10.5-16.1% and in 2020 - 12.4-19.6%. Despite significant fluctuations in the concentration of dry soluble substances in the fruit over the years of research, the main trends in the varieties remained.

In early maturing varieties in 2019, a high content of dry soluble substances was observed for the variety Mliivska yellow, but the following year the number of this variety decreased by 1.6%, and for varieties Dar Mlieva and Zoryana, on the contrary - increased, respectively, by 1.0 and 1.6% (at NIR₀₅ = 1.52). In 2021, there was a slight

decrease in the amount of dry soluble substances in the fruits of cherries, compared to the previous year.

For medium-ripe during the research the highest result was obtained for the variety Melitopol spotted and only in 2021 the highest percentage of dry soluble substances was in the fruits of the variety Aborigenka - 19.4%. The low content of dry soluble substances was observed in 2020 in the variety Alyonushka, 5.2% less than the variety Melitopol spotted. In 2021, the lowest indicator was characterized by the variety Aborigenka - 4.9% less than the Melitopol spotted, and in 2021 - the variety Meotida with a value of 13.0%.

The largest fluctuations in the content of dry soluble substances by years were observed for the variety Aborigenka, where the figure in 2021 decreased by 5.2%, and in 2021 by 7.3% increased. In general, the dry matter content in the fruits of medium ripening in 2021 decreased compared to the previous year, which can be explained by the lower average daily air temperature during ripening (17.80C in 2020 and 16.6 0C in 2021).

Analyzing the content of dry soluble substances in the fruits of late ripening cherries, in 2020 it is worth noting the difference in years only in the range of 0.6-0.8%. In 2020 and 2021 for the varieties Turquoise and Donetsk coal the value of the indicator increased compared to other varieties. In other varieties, a sharp difference in the content of dry soluble substances in the fruit was not observed.

Thus, among the studied varieties, the highest content of dry soluble substances was characterized by the medium-ripe variety Melitopol spotted, the lowest content was observed in the medium-ripe variety Alyonushka.

Reference

1. Кіщак О., Кіщак Ю. Черешня: шукаємо істину. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/article/ehercslmy8-sluikaemo-istinu>.
2. Кіщак О. А. Основи промислової культури черешні в Лісостепу України: монографія. Київ: Аграрна наука. 2017. 240 с.
3. Шубенко Л.А., Шох С.С., Федорук Ю.В. та ін. Вміст основних хімічних елементів у плодах черешні різних строків досягання. Агробіологія: збірник наукових праць, 2021. № 1. С. 173–179.
4. Бондаренко П. Вплив сорто-підщепних комбінувань та умов року на якість плодів черешні в умовах Південного Степу України. Вісник Львівського національного аграрного університету. Агрономія. № 22(2). 2018. С. 96-102.

ИСКУССТВЕННЫЕ НЕРЕСТИЛИЩА - ЭФФЕКТИВНЫЙ ПРИЁМ УВЕЛИЧЕНИЯ ЗАПАСОВ ФИТОФИЛЬНЫХ РЫБ В БРАТСКОМ ВОДОХРАНИЛИЩЕ

Демидович Александр Петрович

кандидат биологических наук, доцент,

Иркутский государственный аграрный университет им. А.А.Ежевского

Братское водохранилище расположено в бассейне реки Ангары, в северо-западной части Иркутской области. Наполнение его продолжалось в течение шести лет (1/IX/1961 - 14/IX/1967). Площадь водохранилища оставляет около 5470 кв. км, объем - 169,7 куб. км, уровень при НПУ - 401,65 м БС. Водоохранилище имеет среднюю глубину 31 м, максимальную - 155 м. По площади в нашей стране Братское водохранилище уступает только Куйбышевскому (6450 кв. км), а по объёму превышает его втрое. Величина водообмена для Братского водохранилища составляет 1,82 [1].

Уровенный режим характеризуется зимне-весенней сработкой и летне-осенним наполнением. Минимальный уровень воды наблюдается в апреле-мае, максимальный - в октябре-ноябре. Проектная среднемноголетняя сработка уровня воды составляет 2,2-2,6 м, максимальная – до 10 м [1].

Территория бассейна Братского водохранилища расположена главным образом в зоне тайги и отчасти лесостепи. Леса занимают 92% площади, а по Братскому району - до 96%. При заполнении водохранилища площадь под лесом составила более половины всего ложа, было затоплено свыше 16 млн. куб. м древесины [5], что осложняет рыбопромысловое освоение водоёма.

В р. Ангаре и её придаточной системе, затопленной Братским водохранилищами рыбное население было представлено 10 семействами, включая миноговых, 19 родами и 25 видами: минога сибирская - *Lethenteron kessleri* (Anikin), стерлядь - *Acipenser ruthenus marsiglii* (Brandt), осетр - *Acipenser baeri* (Brandt), таймень - *Hucho taimen* (Pallas), ленок - *Brachymystax lenok* (Pallas), тугун - *Coregonus tugun* (Pallas), сиг речной - *Coregonus lavaretus pidschian* (Gmelin), хариус сибирский - *Thymallus arcticus baicalensis* (Dybowski), щука - *Esox lucius* (Linnaeus), плотва - *Rutilus rutilus lacustris* (Pallas), елец - *Leuciscus leuciscus baicalensis* (Dybowski), язь - *Leuciscus idus* (Linnaeus), голянь обыкновенный - *Phoxinus phoxinus* (Linnaeus), голянь озерный - *Phoxinus perenurus* (Pallas), линь - *Tinca tinca* (Linnaeus), пескарь - *Gobio gobio* (Linnaeus), карась серебряный - *Carassius auratus gibelio* (Bloch), голец - *Barbatula toni* (Dybowski), щиповка - *Gobitis melanoleuca* (Nichols), налим - *Lota lota* (Linnaeus), окунь - *Perca fluviatilis* (Linnaeus), ерш - *Gimnocephalus cernuus* (Linnaeus), песчаная широколобка - *Cottus kesslerii* (Dybowski), каменная широколобка - *Paracottus knerii* (Dybowski), сибирский подкаменщик - *Cottus sibiricus* (Kessler). К приведенному списку следует добавить запущенных с целью акклиматизации

в водохранилища: байкальского осетра - *Acipenser baeri stenorrhynchus natio baicalensis* (Nik), байкальского омуля - *Coregonus autumnalis migratorius* (Georgi), пелядь - *Coregonus peled* (Gmelin), лещ - *Abramis brama* (Linnaeus), сазана - *Cyprinus carpio* (Linnaeus), а также амурского сома - *Parasilurus asotus* (Linnaeus) [3, 6]. До перекрытия Ангары плотиной ГЭС промысловое значение имели 13 видов рыб, а 10 составляли основную долю уловов. Это были: стерлядь, таймень, ленок, сиг, хариус, плотва, елец, налим, окунь, щука, вылов которых в отдельные годы доходил до 600 т на участках реки, затопленных Братским водохранилищем. Причём на ценные виды рыб: стерлядь, таймень, ленок, сиг и хариус приходилось 20 - 30% и более [3]. С образованием водохранилищ произошли изменения гидрологического, гидрохимического и биологического режимов водоёма и, в первую очередь, исчезло течение, возросли глубины, все это привело к коренным изменениям в составе ихтиофауны. Такие ценные реофилы, как осётр, стерлядь, таймень, ленок, сиг и хариус, откладывающие икру в местах, где есть течение и галечные грунты, мигрировали в притоки и в верховья водохранилища, где сохранился речной режим. В настоящее время в водохранилище они встречаются очень редко, за исключением хариуса, небольшие популяции которого ещё сохранились в отдельных притоках. Со временем без проведения рыбоводных работ эти виды исчезнут из состава ихтиофауны. Вместо ценных лососевых и сиговых в Братском водохранилище массовое распространение получили плотва и окунь, так как в исходном составе ихтиофауны отсутствовали ценные виды рыб-лимнофилов. В водохранилище создались более благоприятные условия для их обитания и воспроизводства, чем в реке. В настоящее время плотва и окунь составляют в уловах до 75% и в будущем, без проведения широкомасштабных рыбоводно-акклиматизационных работ, они будут преобладать в уловах. Увеличивается численность карася, имеющего порционное икрометание, а также сома и сазана. Размножение этих видов рыб проходит в конце июня - начале июля, когда уровень воды в водохранилище поднимается на 0,5 м и более и при этом происходит залитие появившейся наземной растительности, являющейся нерестовым субстратом для данных видов рыб. Увеличивается численность леща, который наряду с прибрежными нерестилищами осваивает под таковые и участки с глубинами 4 - 10 м с сохранившимся затопленным лесом или кустарником. Однако в целом для Братского водохранилища преобладающими видами рыб по-прежнему остаются окунь и плотва, в 2020 году их доля в уловах составила 68 % [2].

Фитофильные ценные в промысловом отношении виды рыб (амурский сом, сазан, лещ, щука) не находят достаточно благоприятных условий для нереста и воспроизводства в Братском водохранилище. Для полноценного размножения, нерестовым субстратом должна служить подводная и затопленная луговая растительность. Однако при зимне-весенней сработке осушаются и промерзают прибрежные мелководья, что полностью исключает возможность появления высшей водной растительности, пригодной в качестве нерестового субстрата. К моменту нереста щуки, плотвы и окуня (май-июнь) затапливаемая береговая зона водоёма также практически лишена какой-либо наземной травянистой

растительности. При отсутствии полноценных нерестилищ весенне-нерестующие виды рыб откладывают икру на детрите, сгнившей травянистой растительности, размытых корневищах. Такой годовой ход уровненного режима неблагоприятен для естественного воспроизводства весенне-нерестующих фитофильных видов рыб, вследствие недостатка пригодных для них нерестилищ. Только в конце июня-начале июля (вместе с подъёмом уровня воды) на осушенной зоне появляется наземная растительность, используемая как нерестовый субстрат сомом, карасём и сазаном, с чем связано увеличение их численности и доли в промысловых уловах. Для улучшения естественного воспроизводства леща и других фитофильных видов рыб на Братском водохранилище с 1973 года, начали выставлять искусственные нерестилища, представляющие собой субстрат из синтетического волокна-«путанки», укрепленного на сетном полотне, при площади одного гнезда 0,25 м². В 1973 г. на три тысячи гнёзд было отложено 26-40 млн. Икринок леща и плотвы, при этом 40-60% икринок приходилось на долю леща. Отход икры за время инкубации составил в среднем 28%. В 1976-77 гг. было выставлено 9,3-9,7 тыс. гнёзд, на них отложено 87,5 млн. икринок леща и 97,5 млн. икринок плотвы, что обеспечило дополнительный вылов 12,2 тонн леща. В последующие годы количество выставляемых гнёзд было увеличено до 30 тыс. в 1979 г. и 35 тыс. В 1980 г., однако в эти годы к моменту установки нерестилищ, массовый нерест леща уже заканчивался и эффективность использования их лещём была крайне низкой. С 1983 г. уровень воды в Братском водохранилище, после сработки почти на 10 м, начинает подниматься. Под воду ушли осушенные в течение ряда лет обширные участки, заросшие растительностью, которую использует лещ как нерестовый субстрат. Условия размножения леща в этот период были благоприятные и установка искусственных нерестилищ была прекращена [4].

Опыт использования искусственных нерестилищ для улучшения воспроизводства леща в Братском водохранилище показал свою эффективность. Преимуществом этого метода является относительная дешевизна и простота конструкции нерестилища. Существует много вариантов устройства искусственных нерестилищ для фитофильных рыб. Можно подобрать вариант рамного нерестилища, нерестовым субстратом на котором будут служить веники из веток хвойных пород.

Министерство сельского хозяйства Иркутской области выделило 50 рыбоводных участков, которые могут использоваться как для выращивания товарной рыбы, так и для ведения пастбищного рыбоводства [7]. В договоре о передаче в пользование таких участков, расположенных на побережье Братского водохранилища, необходимо предусмотреть пункт об использовании искусственных нерестилищ, как эффективным методе увеличения численности фитофильных рыб.

Список литературы:

1. Братское водохранилище. Л.: Гидрометеиздат, 1978, 164 с.
2. Государственный доклад «О состоянии и об охране окружающей среды Иркутской области в 2020 году». – Иркутск: ООО «Мегапринт», 2021 г. – 330 с.

3. *Мамонтов А.М.* Рыбы Братского водохранилища /*А.М. Мамонтов.* – Новосибирск: Наука, 1973. – 255 с.
4. *Понкратов С.Ф.* Акклиматизация и воспроизводство ценных видов рыб в Ангарских водохранилищах /*С.Ф.Понкратов, Ю.В. Панасенков* – Иркутск: Изд-во ИГУ, 2008. – 139 с.
5. *Пушкина Р.Г.* Основные направления повышения рыбопродуктивности Братского водохранилища /*Р.Г.Пушкина* // Рыбохозяйственное освоение водохранилищ Сибири / Изв. ГосНИОРХ. Л., 1977, т. 115, с. 55 - 64.
6. Рыбоводно-биологическое обоснование на проведение работ по акклиматизации и воспроизводству ценных видов рыб в рыбохозяйственных водоемах Иркутской области /Приложение к приказу Росрыболовства от 31 декабря 2008 года N 504. - Электронный текст документа. -М: [http: www.fishcom.ru](http://www.fishcom.ru);
7. В Иркутской области разрабатывается концепция развития рыбохозяйственной отрасли до 2030 года. [Электронный ресурс]: <https://irkutsk.fishretail.ru/news/v-irkutskoy-oblasti-razrabativaetsya-kontseptsiya-razvitiya-404684>

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Джус Г.М.

викладач Івано-Франківського коледжу ЛНАУ

Сільськогосподарська галузь є критичною для забезпечення продовольчої безпеки України. Торгівля сільськогосподарською продукцією є одним з двох основних джерел валютних надходжень в країну. Загалом аграрний експорт, передусім, зерно, дає Україні до 40% валютних надходжень [1].

Сільське господарство, як бізнес «на відкритому повітрі» з мінімальною кількістю людського ресурсу, відчуває карантинні обмеження найменше. Найкраще почувають себе представники великих агрохолдингів, що мають політичний протекціонізм та надлишкову фінансову спроможність. Найбільших втрат зазнали малі та середні фермерські господарства. Серед адміністративних заходів, що мали місце під час карантину та безпосередньо вплинули на розвиток сільського господарства, слід назвати закриття ринків в березні-травні 2020 р [2]. Враховуючи, що, за експертними оцінками, саме на продовольчих ринках зазвичай реалізується до 85 % ранніх овочів і ягід, це зумовило проблеми із збутом вирощеної продукції, позбавило споживачів джерел постачання продовольчими товарами і поставила у скрутне фінансове становище дрібних фермерів та селян. Також наслідком цього процесу стала бартеризація стосунків у сільській місцевості, а це є однією з ознак кризи галузі.

Великі торгівельні мережі та крупні закупівельні фірми, протягом карантину підвищили ціни на сільськогосподарську продукцію, (незважаючи на спроби державного регулювання цін на окремі групи продовольчої продукції). Це мало наслідком зменшення попиту з боку населення, а також поступову зміну структури галузі, через зменшення суб'єктів виробництва сільськогосподарської продукції та, особливо, її реалізації. Саме цим обумовлене перевищення цін на продукти сільського господарства в Україні у квітні-травні на 20-40% (за різними продовольчими групами) порівняно з країнами ЄС [3].

Ситуація, що склалася внаслідок карантинних обмежень, містить загрози, пов'язані з погіршенням рівня продовольчої безпеки України, руйнуванням дрібного аграрного бізнесу, загостренням соціальної напруженості, тінізацією ринку агропродукції, що погіршує можливості протиепідемічного контролю цього процесу, провокує зростання цін на агропродукцію у торговельних мережах, стимулює її імпорт.

Окремі підприємства харчової промисловості зіштовхнулися зі швидким зростанням попиту на свою продукцію в міру того, як зростали паніка серед населення та попит на їхню продукцію.

Запровадження в Україні карантинних заходів, пов'язаних із COVID-19, насамперед вплинуло на поведінку споживачів, спричинило ажіотаж на ринку продуктів харчування, зростання попиту та цін, з'явилися перебої з постачанням

продукції. Крім того, така ситуація призводить до різкого стрибка споживчих цін на основні продукти харчування, які наведені на рисунку 1.

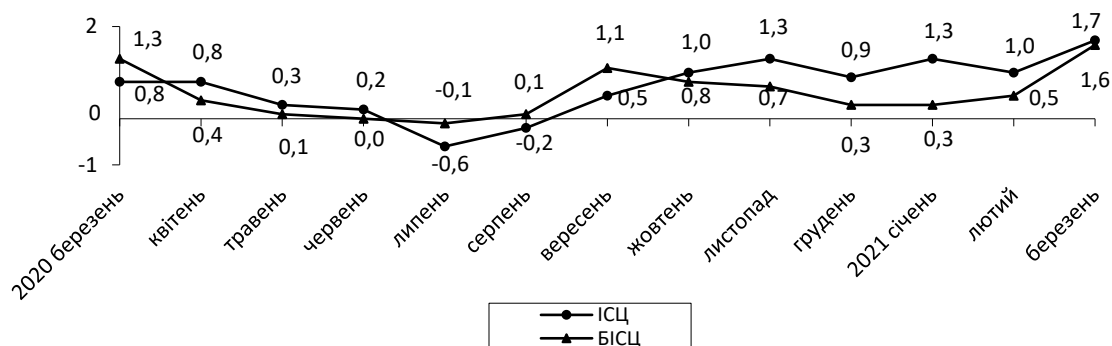

Рисунок 1 – Тенденції змін споживчих цін

Очевидно, що COVID-19 спричинив зрушення у поведінці споживачів, і, ймовірно, більша частина нових звичок збережеться в довгостроковій перспективі, а інші з часом зникнуть.

За результатами проведеного дослідження можемо стверджувати, що карантин, спричинений пандемією COVID-19, привів до рішучих дій виробників сільськогосподарської продукції, а рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва збільшився з 14,2% у 2019 році до 22,3% торік, але при цьому тваринництво у 2020 році стало збитковим – рівень рентабельності становив (-4,7 %). Рентабельним у тваринництві залишилося лише виробництво молока (21,4 %). Високий рівень рентабельності – на вирощуванні баштанних продовольчих культур (45,4%), вівса (43,7%), ягід (41,6%), жита (41,3%), сої (37,5%) та пшениці (33%) [4].

Рентабельність виробництва соняшника, яка у 2019 році була найвищою серед основних сільськогосподарських культур (23,5%), у 2020 році становила близько 29%. Меншою порівняно з показниками 2019 року була рентабельність вирощування:

- кукурудзи на зерно – 12,8% проти 17,8%;
- проса – 4,2% проти 20,2%;
- картоплі – 1,7% проти 15,4%;
- овочів відкритого ґрунту – 2,2% проти 7%.

Зростання рівня рентабельності відбулося переважно за рахунок зростання цін на продукцію більшості сільськогосподарських культур. Наприклад, ціни на гречку торік зросли на 53,7%, продукцію баштанних продовольчих культур – на 50,1 %, пшеницю – на 24,4%.

Відповідно змінилася й поведінка споживачів на ринку. Встановлено, що 47% респондентів збільшили обсяги купівлі продуктів харчування, що пов'язано з довшим періодом перебування вдома та зростанням споживання продуктів харчування [4].

Тенденції, які з'являються, можуть включати у себе збільшення самозабезпечення споживачів, які вирощують продукти харчування власноруч, і споживають більшу кількість домашніх страв через досвід під час пандемії.

Більш значущим буде підхід уряду до продовольчої безпеки, який може відбитися на світовій торгівлі продуктами харчування. Експорт продуктів харчування може бути заблокований, а імпорт обмежений, щоб стимулювати місцеве виробництво, як стратегію для захисту постачання продуктів харчування в разі майбутніх пандемій.

Багато заходів реагування на пандемію призвели до змін у сільському господарстві та виробництві продуктів харчування, які можуть зберегтися в довгостроковій перспективі. У деяких ситуаціях більше уваги може бути приділено автоматизації виробництва та обробки харчових продуктів, щоб уникнути ризиків використання робочої сили, яка може бути недоступна через хворобу чи обмеження трудової міграції. Це може привести до збільшення інвестицій в автоматизацію збору й обробки врожаю та мінімізацію ручних операцій у всьому виробничому ланцюжку. Автоматизація технологічних процесів виробництва харчових продуктів у цих системах також може усунути ризики забруднення харчових продуктів під час виробництва. Забруднення харчових продуктів COVID-19 не було проблемою, але інші організми в майбутніх пандеміях можуть провокувати виникнення цього ризику[5].

Досвід перебоїв у торгівлі під час пандемії може посилити тенденцію до створення більш захищених сільськогосподарських культур, викликаних зміною клімату. Усі форми захищеного землеробства, включаючи передове вертикальне землеробство, можуть бути більш капіталомісткими, але потенційно можуть знизити ризики, пов'язані з виробництвом продуктів харчування. Захищене землеробство уможливорює виробляти продукцію, близьку до точки споживання, незалежно від довкілля, необхідного для зростання врожаю, й усуває проблеми транспортування на великі відстані, які можуть бути обмежені в разі пандемії. Ці нововведення також можуть принести описані вище переваги автоматизації.

Прискорене впровадження поліпшених сортів сільськогосподарських культур із використанням нових генетичних технологій могло б зробити значний внесок у підвищення продуктивності, необхідне для продовольчої безпеки. Пандемія надала цій роботі додаткової актуальності, яка нещодавно була продиктована необхідністю реагувати на зміну клімату. Технології редагування генів мають шанс отримати більш широке визнання та розуміння, ніж більш ранні генетично модифіковані підходи, і мають потенціал для дуже швидкого прогресу у процесі виробництва продуктів харчування в поєднанні із захищеним землеробством [2].

Необхідність реагування на пандемію може сприяти більш широкому визнанню громадськістю використання науки й технологій для підтримки продовольчої безпеки. Ці передові стратегії необхідно буде доповнити постійними зусиллями з підтримки традиційних фермерів, які ведуть натуральне господарство, відповідними розширеннями, політиками й технологіями для їх потреб. Проте деякі із цих заходів також будуть засновані на аналогічних технологічних ресурсах (наприклад, стійкі до зміни клімату культури для середовища дрібних фермерів).

Висновок. Збільшення інвестицій у сільськогосподарські дослідження та розробки сприятиме підвищенню продовольчої безпеки. У кожному регіоні

необхідно впроваджувати передові технології в глобальному масштабі, щоб забезпечити місцеве виробництво продуктів харчування, яке є надійним джерелом живлення в разі майбутніх пандемій. Це вимагатиме державної та приватної політики, що підтримує регіональні інвестиції в інфраструктуру виробництва продуктів харчування та прийняття нових технологій. Науковці покликані відіграти важливу роль не лише в задоволенні потреб світу після COVID, а й у розв'язанні довгострокових проблем, пов'язаних зі зміною клімату, зростанням населення, деградацією довкілля та продовольчою безпекою.

Список посилань

1. Електронний ресурс Національний Інститут стратегічних досліджень <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/fermerski-gospodarstva.pdf>.
2. Особливості ринку свіжих овочів в Україні. Л. М. Галат. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/11_2019/7.pdf
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 211 від 11.03.2020 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>
4. Балук Н. Р. та Басій Н. Ф., 2011. Систематизація моделей поведінки споживачів як засіб пошуку напрямків їх удосконалення. Науковий вісник НЛТУ України, 21.4, с. 370–376.;
5. Бойко, Р. В. та Багрій, І. А., 2009. Проблеми дослідження поведінки споживачів. Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи вирішення: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 жовт. 2009 р. Тернопіль: ТНЕУ.

ПОКАЗАТЕЛИ ЯИЧНОЙ ПРОДУКТИВНОСТИ КУР-НЕСУШЕК ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ПРОБИОТИКА

Скворцова Елена Гамеровна,

кандидат биологических наук, доцент,
зав. кафедрой зоотехнии
ФГБОУ ВО Ярославская ГСХА, Россия

Филинская Оксана Владимировна,

кандидат сельскохозяйственных наук, доцент,
доцент кафедры зоотехнии
ФГБОУ ВО Ярославская ГСХА, Россия

Крюкова Анастасия Алексеевна

Студент IV курса
ФГБОУ ВО Ярославская ГСХА, Россия

Аннотация. В статье рассмотрены показатели яичной продуктивности кур-несушек кросса Ломанн браун в условиях ООО птицефабрики «Север» при использовании пробиотического препарата «Яросил» в двух дозировках. Исследовали яйценоскость на среднюю несушку, среднюю массу яйца, яичную массу и количество яйцемассы. Установлено, что во всех опытных группах исследованные показатели были выше, чем в контрольной группе. Наибольшая продуктивность была достигнута при дозировке кормовой добавке 0,6 мл/кг.

Ключевые слова: яйценоскость, куры, кросс Ломанн браун, пробиотик, яйцемасса, валовый сбор яиц, средняя масса яйца

Птицеводство является одной из самых динамично развивающихся отраслей сельского хозяйства в РФ. При этом производители крайне заинтересованы в увеличении продуктивности птицы и улучшении качества производимой продукции [3]. Одним из приёмов, помогающих решить данные задачи, является применение пробиотиков. Учеными Чувашской ГСХА была проведена оценка эффективности применения пробиотика «Биоспорин» в условиях птицефабрики на курах кросса «Ломанн коричневый». Установлено повышение яйценоскости кур-несушек, выращенных на фоне применения препарата «Биоспорин». Яйценоскость начальной несушки повышается от 9,2 до 17,8 %, масса яиц – от 0,5 до 4,6 % в зависимости от дозы применения пробиотика [1]. Учеными СПбГАУ изучено влияние пробиотика «Клостат» и биологически активного препарата «Салмонил» на пищеварение и конверсию корма у кур-несушек кросса «Ломанн браун» на пике яйценоскости. Так использования в составе комбикорма пробиотика «Клостат» и биологически активного препарата «Салмонил» при кормлении кур-несушек затраты комбикорма на 10 шт. яиц снижаются на 6,5-7,2 % и конверсия корма повышается на 7,5-8,4 % по

сравнению с курами контрольной группы. При этом количество яиц на одну несушку увеличивается на 6,6% - 8,0%, а масса яйца 1,0-1,2% [2]. Некоторые из путей улучшения состояния птицы могут быть связаны с улучшением здоровья желудочно-кишечного тракта. Например, исследования показали, что пробиотики могут предотвратить поражение половых путей у домашней птицы, потенциально повышая продуктивность несушек [4]. Lokarinasari с соавторами (2019) определили, что использование пробиотиков *Bifidobacterium* spp. и *L. casei* могут улучшить показатели роста и яйценоскость кур-несушек [5].

Цель данного исследования – изучить эффективность использования различных дозировок кормовой добавки «Яросил» в кормлении кур-несушек кросса Ломан Браун Классик. В состав кормовой добавки входят следующие микроорганизмы: *Lactobacillus rhamnosus* Эп-152, *Lactobacillus paracasei* Эп-155, *Lactobacillus helveticus* К-181, *Bifidobacterium animalis* ВКПМ АС-1560, *Streptococcus thermophilus* К-35.

Исследования проводилось на птицефабрике «Север» Ярославского района. Продолжительность исследования составила 60 дней. Были сформированы три группы кур-несушек по 24 головы в каждой: одна контрольная и 2 опытные. Возраст кур на начало опыта составлял 22 недели. Плотность посадки, фронт кормления и поения, температурный и влажностный режимы на протяжении всего исследования были одинаковыми для птиц всех групп. Каждый день кормовая добавка добавлялась в литровую банку с водой. Дозировка препарата представлена в таблице 1.

Таблица 1.

Схема поения кур-несушек в период опыта

Группа	Дозировка препарата	Количество задаваемого пробиотика на клетку
Контрольная	Чистая вода	–
1-я опытная	0,2 мл/кг	1,32 мл/сут.
2-я опытная	0,6 мл/кг	1,54 мл/сут.

Эффективность кормовой добавки оценивалась с помощью следующих показателей: яйценоскость на среднюю несушку, количество яйцемассы на 1 несушку, валовый сбор яиц, средняя масса яиц и яичная масса. Полученные результаты представлены в таблице 2.

В ходе исследования было установлено, что во всех опытных группах яйценоскость на среднюю несушку, средняя масса яйца, яичная масса и количество яйцемассы на одну несушку были выше, чем в контрольной группе. Так, яйценоскость на среднюю несушку в сравнении с контролем увеличилось на 2,40% и 5,33% в 1-й и 2-й опытных группах соответственно.

На фоне применения кормовой добавки «Яросил» увеличились яичная масса и количество яйцемассы на одну несушку. В 1-й опытной группе данные показатели увеличились на 4,84% по сравнению с контрольной группой, в 2-й опытной группе – на 8,27%. Следует отметить, что средняя масса в 1-й и 2-й опытных группах была выше, чем в контрольной группе (2,39% и 2,78% соответственно). По данному показателю получившиеся результаты опытных групп были довольно близки друг к другу.

Таблица 2.

Показатели продуктивности кур-несушек в период исследования

Показатель	Группы		
	Контрольная	1-я опытная	2-я опытная
Количество птиц в группе, гол.	24	24	24
Валовый сбор яиц, шт.	1125	1152	1185
Яйценоскость на среднюю несушку за период опыта, шт.	46,88	48,00	49,38
– разница в % к контролю		2,40	5,33
Средняя масса яйца, г	60,34	61,78	62,02
– разница в % к контролю		2,39	2,78
Яичная масса, кг	67,88	71,71	73,49
Количество яйцемассы на одну несушку, кг	2,83	2,97	3,06
– разница в % к контролю		4,84	8,27

По полученным результатам можно заключить, что наибольшая продуктивность была достигнута при дозе пробиотической добавки 0,6 мл/кг. При использовании данной дозировки наблюдалось увеличение яйценоскости на среднюю несушку и количества яйцемассы на одну несушку. Следовательно, данную дозу можно считать оптимальной.

Список литературы

1. Иванов, Н. Г. Пробиотики в реализации биопотенциала птицы / Н. Г. Иванов, А. И. Димитриева, Г. П. Тихонова // Вестник Чувашской государственной сельскохозяйственной академии. – 2018. – № 3(6). – С. 57-60.
2. Хохрин, С. Н. Пищеварение и конверсия корма у кур-несушек при кормлении по рационам с пробиотиками / С. Н. Хохрин, Л. Н. Пристач, И. И. Волкова // Генетика и разведение животных. – 2016. – № 3. – С. 57-63.
3. Jeni R.E., Dittoe D.K., Olson E.G., et al. Probiotics and potential applications for alternative poultry production systems // *Poult Sci.* 2021; 100(7):101156. doi:10.1016/j.psj.2021.101156.
4. Shini S., Shini A., Blackall P. The potential for probiotics to prevent reproductive tract lesions in free-range laying hens // *Anim. Prod. Sci.* 2013;53:1298–1308.
5. Lokapirnasari W.P., Pribadi T.B., Al Arif A., Soeharsono S., Hidanah S., Harijani N., Najwan R., Huda K., Wardhani H.C.P., Rahman N.F.N. Potency of probiotics *Bifidobacterium* spp. and *Lactobacillus casei* to improve growth performance and business analysis in organic laying hens // *Vet. World.* 2019;12:860.

LIGHT TRANSPARENT CONSTRUCTIONS IN MODERN BUILDINGS

Kononenko Hanna

Senior Lecturer Departments of architectural constructions
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Markhai Nelli

Student
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Semiakin Hlib

Assistant, PhD in Architecture
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Translucent structures are considered in modern architecture from the point of view of their advantages and disadvantages, device technology and the possibilities of improving insulating, protective, light-transmitting, shock and fire-resistant abilities.

Keywords: translucent structures, innovative translucent materials, glass, improved insulating properties.

Target The work consists in analyzing and systematizing the experience of using translucent structures in modern architecture using examples of modern buildings of different typology.

The increase in the use of translucent materials in the construction of the enclosing structures of modern buildings, the development of production and improvement of their qualities, as well as the possibility of creating unique, inimitable forms of structures have become one of the most important conceptual solutions of modern architecture.

Currently, glass and other translucent materials, along with steel and monolithic concrete, are considered one of the most demanded building materials.

Translucent structures provide access to the building of a large amount of natural lighting, while providing conditions for the efficient use of energy resources, so that a person in the room will always feel comfortable. The advantage of glass is also its durability and the ability to maintain its properties for many years, without requiring repair and renewal. [6]

Another advantage of translucent structures is that all modern glass structures have a double glass unit and additional filters in the form of spraying. This feature allows

you to retain and retain heat indoors. It will not be superfluous to focus on the resistance of such structures to climatic manifestations. [6]

In modern architecture, translucent structures are presented in the form of glass facades, light-aeration lamps, windows, doors, showcases, partitions, roofing.

The glass facade is a lightweight and sophisticated structure with an aesthetic appearance, the main element of which is double-glazed windows fixed to the frame. Today, aluminum is most widely used as a material for the frame, due to its lightness, ease of use and resistance to corrosion. An example of facade glazing with an aluminum mesh is Norman Foster's Sity Hall in London, Rem Koolhaas CCTV Headquarters in Beijing, Sezam shopping center in Warsaw, and in Ukrian: Moscow District Central Administrative Department in Kharkov, Kiev Shopping and Entertainment Center in Poltava

Glazing of buildings using a spider method is the most promising, since it has a number of advantages that make it possible to embody the most daring architectural ideas for all coatings of the building system. The load is supported by high-strength stainless steel point fasteners with spiders, which are attached to walls or metal structural structures. So, with its help, it is possible to glaze the entire building around the perimeter, regardless of its area, including the roof, and thanks to the use of large sections of glass, unobstructed visibility is provided. As a result, from the outside, a building with spider glazing looks like an object with a single glass surface. [2]

In modern architecture of commercial, industrial and administrative facilities, light aeration systems are used. Skylights with movable flaps can be additionally equipped with automation elements, various turbines and valves. When arranging supply and exhaust ventilation and smoke removal systems, ventilation ducts, temperature and humidity sensors, fire detectors can be installed. [5]

For the device of a translucent roof, glass tiles, transparent, polycarbonate and fiberglass slates, glass tiles, thermal insulating film (ETFE) based on a copolymer of ethylene and tetrafluoroethylene. It is believed that ETFE film is the best material for creating modern architectural masterpieces. It is especially often used in the construction of stadiums and other buildings and premises for cultural and leisure activities. Examples include the Millennium Retractable Roof Stadium in Cardiff, Wales (1999), the Rogers Center Moving Roof, built in 1989 in Toronto.

As internal translucent structures, reinforced glass is often used, which is considered safe and fire-resistant, but not fire-resistant: at high temperatures the glass deforms and cracks appear. Orthogonal or hexagonal metal mesh, placed inside the sheet glass, prevents smoke and hot gases from entering, and also prevents large glass fragments from falling out when broken. [3]

One of the most significant tasks in the development of modern translucent structures is to improve the insulating properties. Heat-insulating and sound-insulating indicators are increased by additional elements (thermal inserts) made of foam material. The ability to install infills up to 50 mm allows you to achieve the highest levels of heat and sound insulation. [4]

In search of the most optimal translucent construction, new types of translucent materials are being produced. Transparent wood is one of the innovative solutions. It has a higher strength and lightness than glass and is made by removing lignin, which

blocks 85-90% of light, from wood fibers and filling the empty pores with polymer.[7]. But this non-toxic and biodegradable polymer doesn't just let light through: as a thermoregulator, it absorbs heat when the temperature rises above 27 ° C and dissipates it when the temperature drops. The impregnation of wood with PEG (polyethylene glycol) increased its thermal insulation properties. That is, transparent wood does not let frost or summer heat into the room for a long time - four times better than a double-glazed window [1]...

conclusions... During the analysis of the positive and negative properties of translucent structures, it was revealed that this type of structure is widely used in modern architecture, has a number of advantages: lightness, transparency, fire resistance, lightness of the device, durability; as well as disadvantages: low thermal and sound insulation. The disadvantages of translucent structures can be dealt with by developing new translucent materials and options for their use in different structures.

Bibliography

1. Francois E. Ces chercheurs créent du bois transparent qui peut retenir la chaleur [Electronic resource] / Emmanuelle Francois // ouest-france. - 2019. - Access mode: <https://www.ouest-france.fr/sciences/ces-chercheurs-creent-du-bois-transparent-qui-peut-retenir-la-chaleur-6418954>.

2. Abrahamyan S. The device of translucent coatings of modern buildings and structures / S. Abrahamyan, R. Kh. Ishmametov. - Volgograd: ResearchGate, 2018. -- 133 p.

3. GOST 7481-78 "Reinforced sheet glass. Specifications "[Electronic resource] // Teploproject - Access mode: <https://aniko-gas.ru/plastikovye-okna/armirovannoe-steklo.html>.

4. Translucent structures - one of the solutions to the issue of energy saving [Electronic resource] // Archi.ru. - 2012. - Access mode: <https://archi.ru/tech/44779/svetoprozrachnye-konstrukcii-odno-iz-reshenii-voprosa-energoberezheniya>.

5. Light lines [Electronic resource] // TDS - Access mode: https://tds.org.ua/svetovyye_linii?gclid=CjwKCAjw2P-KBhByEiwADBYWCo-9xtcdJ20tB_hH_0TPw7ncMs3ByHA9JoXJv7TbEWCTiy

6. Svitloprozori constructions i sklinnya systems [Electronicresource] // Reporter. - 2019. - Access mode: <https://report.if.ua/socium/svitloprozori-konstrukciyi-i-systemy-sklinnya/>.

7. Kovalenko E. Windows and walls made of transparent wood will replace the glass unit [Electronic resource] / Ekaterina Kovalenko // KP in Ukraine. - 2019. - Access mode: <https://kp.ua/life/634671-okna-y-steny-yz-prozrachnoho-dereva-zameniat-steklopaket>.

CONSTRUCTION FEATURES OF BUILDINGS WITH POSITIVE ENERGY BALANCE

Kononenko Hanna

Senior Lecturer Departments of architectural constructions
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Peresada Daria

Student
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Semiakin Hlib

Assistant, PhD in Architecture
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Annotation: The article discusses the optimal architectural and engineering solutions in the design of energy-efficient buildings, the main ways to save energy in the structure. The advantages of Active houses with a positive energy balance are considered, i.e. houses whose engineering systems generate more energy than is necessary for their normal operation. A positive energy balance in an active home is achieved through the widespread use of alternative energy sources.

Keywords: environmental friendliness, energy efficiency, energy saving, resource saving, active and passive houses, positive energy balance.

Every year, environmental problems are growing, and the construction and subsequent use of buildings is a very costly process: money, labor, building materials, energy resources, equipment and time are needed to build and maintain even a simple country cottage. For example, in Europe, buildings account for about 40% of energy consumption (heating and air conditioning), and the construction industry generates about 40% of all man-made waste. This leads to the fact that with the same intensity of construction and passivity in solving these issues, the Earth will face an energy crisis and a widespread dump. Therefore, leading architects, builders and designers around the world are developing projects that will solve these problems.

Ecological architecture is based on 4 main theses:

- minimizing the impact on the environment,
- use of environmentally friendly materials and production,
- reduction of harmful emissions into the atmosphere,
- energy efficiency. [1]

Active House technology is a solution for all aspects. Moreover, thanks to the combination of innovative engineering systems and design solutions, it produces even

more energy than it consumes. Active House is a complex system, the goal of which is to achieve a balance between energy saving, comfortable living and respect for nature. Such a system is based on combining solutions developed by the Passive House Institute in Germany and smart home technology.

The passive house values have been established once and for all for all building structures of this type by the Passive House Institute in Darmstadt and Professor Feist (one of the inventors of the Passive House construction technology). According to them, passive houses built according to the original German standard of the Passive House Institute must meet the following requirements:

- building envelope with increased thermal insulation, heat transfer coefficient $U < 0.15 \text{ W / (m}^2\text{K)}$;
- compact form of a building structure;
- passive use of solar energy due to the orientation of the building to the south and the absence of shading;
- improved double-glazed windows with special profiles and window heat transfer coefficient $U_w < 0.8 \text{ W / (m}^2\text{K)}$; energy permeability coefficient g -Wert about 50%;
- building tightness at the level $n_{50} < 0.6 \text{ / h}$;
- controlled ventilation with heat recovery from exhaust air, heat recovery rate $> 75\%$. [2]

The International Energy Agency estimates that the introduction of energy-efficient buildings technology by 2050 will help reduce carbon dioxide emissions by 2 billion metric tons. The European Union is committed to ensuring that after 2020 all new buildings produce their own energy. For comparison: an ordinary house consumes 200-240 $\text{kW}\cdot\text{h / m}^2$, active house - 10-12 $\text{kW}\cdot\text{h / m}^2$ per year.

An active house generates so much energy that it can give it back to the central grid (up to 1,500 $\text{kW}\cdot\text{h}$ per year), and thus is a source of income, not costs. The rest of the electricity can be spent, for example, charging electric vehicles. Such efficiency is achieved due to the fact that special technologies are used:

- Environment

When designing an Active Home, it is important to study the conditions of the surrounding area as much as possible. At the beginning, the terrain, relief, the nature of the soil, the orientation of the site to the cardinal points and the local climate are studied. When creating any building, these parameters are taken into account, but the Active House treats the environment as carefully as possible: the project must effectively use natural and climatic data, minimally affecting them. Environmental impact minimization is achieved through aboveground and underground construction, recycling and reuse of building materials and structures, use of local materials, use of clean renewable energy sources and collection systems with rainwater treatment for further use.

- The use of solar energy

One of the most common eco-sources is solar energy. Therefore, the building is oriented in such a way that the area of surfaces facing the sun is maximized - this saves energy for lighting and heating the building. It also allows for the use of solar collectors (producing and storing heat) and batteries (producing and storing electricity).

- Thermal sealing

Unlike traditional construction methods, in which it is impossible to avoid heat loss, in the Active House, even at the design stage, the maximum thermal sealing of the building is ensured, which is achieved with the help of:

- multilayer insulation of walls and roofs,
- insulation of foundations,
- specially designed junction points for walls, roofs and ceilings.

To reduce heat loss, a ventilation system with a recuperator is used, which takes heat from the air leaving the room and transfers it to the air entering from the street (Fig. 1).

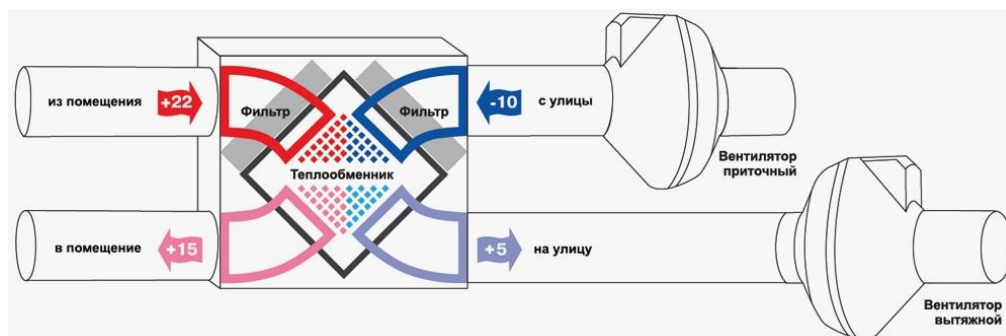

Fig. 1 Scheme of supply and exhaust ventilation with a recuperator

Window openings are a source of light and heat, but they also emit the most heat through them. Therefore, in the Active House, multi-chamber double-glazed windows with high-quality thermal insulation are installed. In addition, modern glass production technologies are used, which allow switching to tinted mode (liquid crystal glasses) and changing transparency depending on the degree of illumination (chameleon windows). These solutions make it possible to practically eliminate heat losses in the building and create a comfortable indoor microclimate.

- Energy sources

The active house uses environmentally friendly renewable energy sources: solar panels and miniature wind farms to generate electricity, and solar collectors and heat exchangers based on geothermal energy to generate heat. The source of the latter is a heat pump, which takes the heat accumulated by the earth or underground groundwater and transfers it to the house. Even at an atmospheric temperature of -20°C at a depth of 10-15 meters underground, it has a temperature of $+5^{\circ}\text{C}$, which makes geothermal energy very efficient.

- Water

With regard to the problem of water supply, the Active House has its own solution. Approximately 50% of the water used is used for technical needs - sewerage, cleaning, car washing, watering. The active house is equipped with a rainwater and snow accumulation system, and its own artesian well is used for drinking water. This is a borehole for receiving pressurized underground artesian water, which, unlike groundwater, has a distant recharge area, so it is much cleaner. [3]

Fig. 2 Scheme of work of systems of an active house

All of the above solutions refer to a passive house, which practically does not consume energy and is almost autonomous, but it is the “smart house” technology that makes it active, producing excess energy (Fig. 2). This system ensures the safety, resource conservation and comfort of the inhabitants of the house. In a world that is facing growing health problems (due in part to an increase in allergic cases), indoor climate is an important issue in building design. In ordinary houses, with standard ventilation systems, up to 50% of the heat is lost. Modern climate control systems installed in active homes can retain up to 90% of the heat.

All systems of the Active House create a smart grid that independently controls heat consumption, ventilation, electricity supply and water consumption with maximum comfort for residents. [4] Smart home adjusts to the current needs of residents, closes or opens windows and blinds, manages equipment and resources when you are at home, with a company or away. Thus, an independent, comfortable, balanced system is created, which calculates the energy reserve, when returned to the central energy grid, the house generates income.

Bibliography:

1. Daniels, Klaus. *The Technology of Ecological Building* / Klaus Daniels. - Birkhauser – Verlag fur Architektur, Basel, 1997
2. *Passive House requirements* [Electronic resource] // Passive House Institute. - 2015. - Mode of access to the resource: https://passivehouse.com/02_informations/02_passive-house-requirements/02_passive-house-requirements.htm.

3. Zero-carbon eco home is light years ahead [Electronic resource] // The Guardian.
- 2021. - Mode of access to the resource:
<https://www.theguardian.com/environment/2009/may/21/active-house-denmark-zero-carbon>.

4. Kozhevnikova Y. Active houses - energy efficient housing of the future [Electronic resource] / Yulia Kozhevnikova // Tranio. - 2013. - Mode of access to the resource:
https://tranio.ru/articles/aktivnye_doma_-_energoeffektivnoe_zhile_buduschego_3943/.

DECORATIVE-ARTISTIC AND PRACTICAL FUNCTIONS OF URBAN LIGHTING

Kononenko Hanna

Senior Lecturer Departments of architectural constructions
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Tarasova Kateryna

Student
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Semiakin Hlib

Assistant, PhD in Architecture
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Architectural lighting is one of the areas of light design, which has recently become a mandatory element of the city. City lighting performs many important functions: it provides traffic and pedestrian traffic, makes the environment more cozy, comfortable, safe and aesthetic. Especially its role is growing in urban society. Modern methods of using lighting in architecture are on the same level with the shape, scale and composition of the object.

The relevance of the article is to announce the topic of street lighting, which would meet the requirements of the modern city. The subject of the study is the light image of the city and its elements, and the object - the lighting of urban areas.

The purpose of the article is to study urban lighting, characterization of its functions.

Modern architects and designers who design the exteriors of buildings and the urban environment have the opportunity to use a variety of tools in order to emphasize the objects and hide their shortcomings.

There are several ways to organize the lighting of the building: general flooding, local, background (silhouette), contour, dynamic lighting, "light facades". To create a distinct architectural appearance of the building in the development of lighting must take into account several aspects: the location and role of the object in the urban ensemble; compositional features of the object - size, structure, architectural style, as well as the texture and color of facing materials; the direction and distance from which the object can be observed.

The general flooding of lighting allows to keep integrity of perception of object. Therefore, it is used to illuminate separately located buildings, monuments, churches. And in order to emphasize the individual details of the building and thus organize its lighting, local architectural lighting is used. Among all other methods, such lighting is more versatile in application and is considered the least energy consuming.

The essence of background (silhouette) architectural lighting is to create a background on which the dark silhouette of the object emerges. Dynamic architectural lighting is the lighting of facades with changing shades and brightness of incident light over a period of time. Reception of architectural lighting "light facades" is used at the organization of illumination of buildings of modern architecture with continuous glazing of facades.

Street lighting has a dual nature - technical and decorative (for lighting parks, pedestrian areas of the historic part of the city) and direct technical (to ensure the safety of movement on the pedestrian and roadway of the city in the dark). In addition, it has long been proven that in brighter areas, especially "sleeping", the crime rate is significantly reduced, and the income of entertainment and shopping, on the contrary, increases, because in the evening people are more willing to visit these institutions with the whole family [1].

Considering the world analogues of modern urban lighting solutions, we can highlight the projects of LED lighting in New York and Los Angeles [2]. Because LED lighting is considered more energy efficient, adapted and cheaper to operate than older light sources, it is already used in street lighting modernization projects [5], historic urban conditions, facade lighting [6], landscape lighting, testing for a smart city, and also as animated LED video ads in various forms [7]. Also one of the innovative options for urban lighting is a fiber optic system. This type of lighting allows you to fulfill any designer's plans and create a unique atmosphere [3].

There is no specific lighting style in Ukraine, an average approach is used. But, unfortunately, in most Ukrainian cities the implementation of light design is not yet carried out. There is a main problem that inhibits the development of high-quality architectural lighting - is the insufficient capacity of power plants [4].

Modern outdoor lighting must meet five main functions:

1. Visibility. Providing the required level of illumination of areas, roads and parking lots of vehicles.
2. Security. Reducing the number of offenses and accidents, increasing the level of personal safety.
3. Aesthetics. Satisfying the aesthetic need for beauty.
4. Economy. Operating costs, maintenance costs and repair of lighting equipment.
5. Social function of lighting. Creating a favorable psychological climate, a warm atmosphere that has a positive impact ..

Thus, street lighting helps city residents navigate the night space and is used for security purposes. Architectural lighting performs a decorative and artistic function in the design of open areas and plays an important role in the perception of the urban environment. Illumination creates unique individual images of buildings and landscape elements. Currently, lighting of facades of buildings and architectural objects is under development.

Literature:

1. Shchepetkov NI Light design of the city. - M.: Arhitektura-S, 2006. - 320 p.
2. Ilyina EV Outdoor LED lighting of highways and city streets. 2010. T. 4. № 6. S. 50–55.

3. Broshie S., Lysenko AA Fiber optic textiles // Chemical fibers. 2008. № 4. S. 14-18.
4. Kozlovskaya VB, Radkevich VN, Satsukevich VN Electric lighting. - M .: Tehnoperspektiva, 2008. - 288 p.
5. Campisi, D.; Gitto, S .; Morea, D. Economic Feasibility of Energy Efficiency Improvements in Street Lighting Systems in Rome. J. Clean. Prod. 2018, 175, 190–198.
6. Żagan, W .; Krupiński, R. A study of the classical architecture floodlighting. Light Eng. 2017, 25, 57–64.
7. Lee, JS; Sul, SH Media Façade and the design identity of buildings based on visual density. Int. J. Asia Digit. Art Des. Assoc. 2017, 21, 49–55.

FEATURES OF MANUFACTURE OF METAL STRUCTURES FOR RETAIL BUILDINGS

Kononenko Hanna

Senior Lecturer Departments of architectural constructions
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Liubchenko Valentyna

Student
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Semiakin Hlib

Assistant, PhD in Architecture
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Summary: Today, the construction of shopping centers from metal structures is gaining momentum. This technology is far superior to the methods of erecting buildings from brick or other traditional materials. In addition, the time required to implement the project is much shorter.

Keywords: metal structures, commercial buildings, light structures, metal frame of the building.

Shopping centers (malls) are increasingly being built using the so-called "fast" technologies. In construction, a metal spatial frame is used (less often - sandwich panels), on which wall cladding, roof, windows, doors and other elements are fixed. The technology implies the manufacture of trusses, beams, columns and other structures in the factory, their transportation and assembly at the construction site.

Pic. 1 ABC Shopping Center, Lebanon. The basis of the facade design is perforated metal panels with various perforation patterns

Due to the breadth of shapes and sizes of elements, it is possible to build multi-storey centers with large spans, shops, shopping pavilions, entertainment complexes which are designed for intensive workload and increased human traffic. Modern technologies for the production of prefabricated buildings allow you to practically not be limited in the choice of an architectural solution. A shopping center can have different gallery widths and ceiling heights. They insulate it, carry out communications, and, if necessary, quickly and simply expand and reconstruct. [1]

As a rule, parts of metal prefabricated elements are made galvanized or painted with enamel, as well as polymer paints. In addition to them, the enterprise manufactures: stamped, forged, cast and turned products. Most often, the technical requirements of projects provide for prefabricated structures based on welded and bolted joints. [2]

Before finishing, any retail facility is a spatial frame consisting of load-bearing metal beams along the perimeter and roof. This improves the performance of the trading floor, completely freeing it from equipment placement problems. Wall frames and roofing metal structures are sewn up with a profiled sheet or insulated sandwich panels. (pic.2)

Pic. 2. Wall frame and roofing metal structures are sewn up with sandwich panels

The lower floors of the shopping center take the maximum load. Each subsequent storey must have good vertical resistance, as the higher storeys are subject to increasing wind loads. The frame of the shopping malls must also have high seismic resistance. [3]

The material for the manufacture of metal structures for large construction projects has the necessary spatial rigidity that can withstand not only internal loads from its own weight, the weight of the equipment available, the total weight of people inside the building, but also external climatic loads. (pic.3)

Pic. 3 Spatial framework of a retail facility

The advantage of using steel structures:

- minimum terms of project implementation. On average, construction is completed within a month;
- work does not depend on seasonal conditions, regional characteristics and other difficulties. Metal structures are a versatile material endowed with high strength and reliability, therefore, pre-fabricated trading floors can be built throughout the year;
- buildings made of metal structures, sheathed with sandwich panels, immediately look attractive. They do not require additional external finishing to enhance the aesthetic qualities of the structure;
- resistance to fire and impressive thermal insulation performance;
- immunity to temperature fluctuations. This characteristic is set by the manufacturer. But the average range ranges from -70°C to $+60^{\circ}\text{C}$;
- mobility and extensibility. Changes to the design documentation or the arrangement of additional space are as quickly implemented as the construction of shopping centers itself;
- impressive service life. Metal structures are made from the best steel grades. Moreover, the final stage of production is the coating of the product with a protective composition. Some factories guarantee a hundred years of service for their products;
- low cost. Compared to traditional buildings, prefabricated structures are very lightweight. Low consumption of raw materials, high speed and ease of installation work - all this allows you to save up to 60% of the budget [4].

Conclusions: thus, the construction of shopping centers and complexes from metal structures is the fastest and cheapest way to build large shopping facilities. It is already obvious that the most important aspect in the planning, development and installation of commercial facilities is the advantage in the speed of commissioning of stores that can give the fastest profit. This definition is relevant for the technology of manufacturing elements from metal structures.

List of references

1. ПРОИЗВОДСТВО МЕТАЛЛОКОНСТРУКЦИЙ ДЛЯ СТРОИТЕЛЬСТВА ТОРГОВЫХ ЦЕНТРОВ — [Электронный ресурс] — <https://chezmk.ru/proizvodstvo-metallokonstrukcij/torgovye-centry/>

2. ИЗГОТОВЛЕНИЕ МЕТАЛЛОКОНСТРУКЦИЙ ДЛЯ ТОРГОВЫХ ЦЕНТРОВ — [Электронный ресурс] — <https://www.zsk48.ru/info/articles/izgotovlenie-metallokonstruktsiy-dlya-torgovykh-tsentrov/>

3. Торговые центры — [Электронный ресурс] — https://sarrz.ru/produksiya/metallokonstruktsii_otvetstvennye/torgovye_centry.html

4. Строительство торговых центров: использование металлоконструкций в каркасных технологиях — [Электронный ресурс] — <http://stellastroy.ru/stroitelstvo-torgovyh-tsentrov-ispolzovanie-metallokonstruktsij-v-karkasnyh-tehnologiyah/>

PECULIARITIES OF USING THE EXOSKELETON STRUCTURE ON THE EXAMPLE OF THE HOTEL BUILDING "MORPHEUS "IN MACAO

Kononenko Hanna

Senior Lecturer Departments of architectural constructions
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Kurashova Polina

Student
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Semiakin Hlib

Assistant, PhD in Architecture
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Introduction: Buildings - exoskeletons exhibit a sense of biomimicry. In nature, an exoskeleton is an animal's outer armor that protects its internal systems. The exoskeleton serves the same function in architecture. In buildings, most often skyscrapers, the exoskeleton acts as a structure that provides protection and support to its internal systems. In this approach, key structural components are transferred to the outside of the building. Rather than being covered with cladding or other surface materials, the open exoskeleton exposes the technical aspects of the building by exposing them. In some cases, mechanical and engineering systems are built into the exoskeleton.

Purpose of work: the work is devoted to the consideration of the design features of the architectural exoskeleton, its advantages and disadvantages, as well as its application in practice. The design of the hotel took into account the extremely hot and humid subtropical climate with a high volume of solar heat, as well as the frequent seismic activity typical of this region. The design of the exoskeleton was able to provide the required characteristics of the building.

Materials and methods: One of the benefits of an exoskeleton is that it can free up internal space that would otherwise be required for columns and other structural supports. This creates an extremely flexible floor plan that can be easily adapted. Placing struts and trusses outside a building can also create an innovative and industrial aesthetic. However, it can create complex exteriors that are difficult to keep clean.

The Morpheus Hotel is located in Macau and was designed by the British architectural firm Zaha Hadid Architects. The height of the building is 160 m, the maximum according to local standards determined by the needs of aviation, and the total area is slightly less than 150 thousand m². The building almost entirely occupies its own plot measuring 52 m by 99 m. Zaha Hadid Architects were invited to cooperate in 2012, the architects were asked to build a hotel on the foundations of a residential building that remained on paper. On three sides, the site was surrounded by the resort buildings, on the fourth - by a busy motorway. All this created big problems during construction, since there was almost nowhere to place materials, construction equipment, etc., in addition, given the required area and program, the only option was a high-rise building, which further complicated the task.

Fig. 1 Facade of the building "Morpheus"

The constructive way out was the structure of two towers, each with its own pivot; these towers are connected by functional levels at the ground and roof level, less loaded spaces are created in between: there is a 40-meter atrium crowning the lobby, walkways, restaurants. But more important is the combination of two rods with a steel exoskeleton that makes the structure a hybrid, covering not only flat parts of the facades, but also areas of double curvature, etc. It has 1200 knots of increased complexity weighing up to 18 tons each, and there are about 2500 knots in total. The exoskeleton was trained by Buro Happold together with ZHA. Despite the necessity of most of the constructive measures, the overall shape, according to the authors, is inspired by the traditional Chinese art of jade carving. these towers are connected by functional levels at the ground and roof level, less loaded spaces are created in between: there is a 40-meter atrium crowning the lobby, walkways, restaurants. But more important is the combination of two rods with a steel exoskeleton that makes the structure a hybrid, covering not only flat parts of the facades, but also areas of double curvature, etc. It has 1200 knots of increased complexity weighing up to 18 tons each, and there are about 2500 knots in total. The exoskeleton was trained by Buro

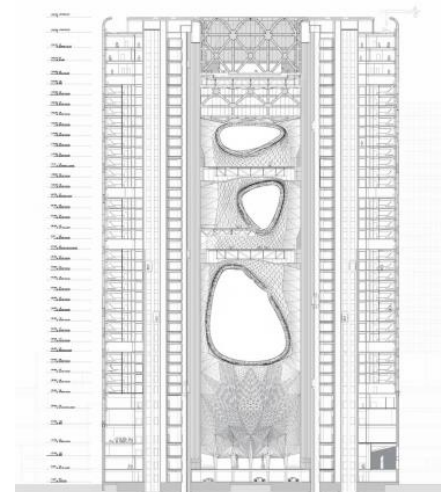

Fig. 2 Section of the building "Morpheus"

Happold together with ZHA. Despite the necessity of most of the constructive measures, the overall shape, according to the authors, is inspired by the traditional Chinese art of jade carving. these towers are connected by functional levels at the ground and roof level, less loaded spaces are created in between: there is a 40-meter atrium crowning the lobby, walkways, restaurants. But more important is the

combination of two rods with a steel exoskeleton that makes the structure a hybrid, covering not only flat parts of the facades, but also areas of double curvature, etc. It has 1200 knots of increased complexity weighing up to 18 tons each, and there are about 2500 knots in total. The exoskeleton, together with ZHA, was trained by Buro Happold. Despite the necessity of most of the constructive measures, the overall shape, according to the authors, is inspired by the traditional Chinese art of jade carving. But more important is the combination of two rods with a steel exoskeleton that makes the structure a hybrid, covering not only flat parts of the facades, but also areas of double curvature, etc. It has 1200 knots of increased complexity weighing up to 18 tons each, and there are about 2500 knots in total. The exoskeleton was trained by Buro Happold together with ZHA. Despite the necessity of most of the constructive measures, the overall shape, according to the authors, is inspired by the traditional Chinese art of jade carving. But more important is the combination of two rods with a steel exoskeleton that makes the structure a hybrid, covering not only flat parts of the facades, but also areas of double curvature, etc. It has 1200 knots of increased complexity weighing up to 18 tons each, and there are about 2500 knots in total. The exoskeleton, together with ZHA, was trained by Buro Happold. Despite the necessity of most of the constructive measures, the overall shape, according to the authors, is inspired by the traditional Chinese art of jade carving.

It is the world's first freeform high-altitude exoskeleton, in which the rich structure of structural elements at the lower levels transitions up to a less dense mesh of lighter elements at the top. The mesh exoskeleton curves around the bridges. The structural geometric mesh of the exoskeleton absorbs gravity and lateral loads and reduces the need for internal columns to create large open spaces within the hotel.

The first building in Asia without an inner column: two reinforced concrete rods extend to the entire height of the structure, from which the floor of the beam extends along the perimeter of the building, passing through one intermediate support column. The perimeter beams run through the façade, connecting to the exoskeleton. " An exoskeleton is made up of structural steel plates, tubes and rolled sections bent or fabricated to shape by cutting and twisting the plates and then welding them together into three-dimensional structures. The overall structure used 28,000 tons of structural steel and 538,195 square feet of aluminum cladding... The aluminum exoskeleton has two layers of protective coating: anti-corrosion coating and epoxy fire retardant coating. The cladding panels are coated with a color-resistant paint system that adheres and adheres to the surface.

The hotel has a 35-meter high atrium lobby and twelve glass-walled panoramic elevators. The walls of the atrium are finished with white and silver faceted marble and filled with intricate geometric shapes that play with light and open space.

The interiors of the hotel rooms were designed by Peter Remedios, also a renowned interior designer in Mandarin oriental in Hong Kong and Four Seasons Hotel New York... According to Remedios, the interior design "aligns with the verticals, but is sensitive to the 30-60-degree orientation of the exoskeleton." The hotel has 772 rooms, as well as nine exclusive villas, six of which have their own beauty salons and three have private pools. The duplex duplex villas cost about \$ 11,000 per night. Three pool villas occupy nearly the entire hotel level, each with an entertainment room, private study and library, and a private gym and spa.

The hotel has event rooms and casino tables, an art gallery, a gym and the Morpheus Spa, accessed through a snowy garden with artificial snow. The rooftop pool at level 40 has internal and external connected sections. Some cocktail bars accessible by lift in the lobby, the hotel also has three restaurants and a pastry shop.

As one of the leading hotels in the world, Morpheus interior space required a high degree of adaptability to accommodate many different guest amenities. The exoskeleton of a building optimizes interiors by creating spaces that are not interrupted by retaining walls or columns.

Solar radiation is minimized through the use of high performance glazing. The building's exoskeleton provides additional sun protection. The middle parts of the atrium are not air conditioned, only areas used by guests and staff, such as lobbies, bridges and restaurants, are air conditioned. Melco Resorts has applied long life requirements throughout the Morpheus hotel to strictly limit maintenance and replacement requirements. All exterior panels of the hotel were procured locally in accordance with the highest international standards, thus reducing unnecessary shipping and taking full advantage of local expertise and equipment. To improve energy efficiency, additional active solutions have been implemented, including air handling units with highly efficient variable speed water-cooled chillers and heat wheel heat exchangers to recover energy from exhaust air. A water-to-water heat pump preheats domestic water, and the hotel's intelligent building management system

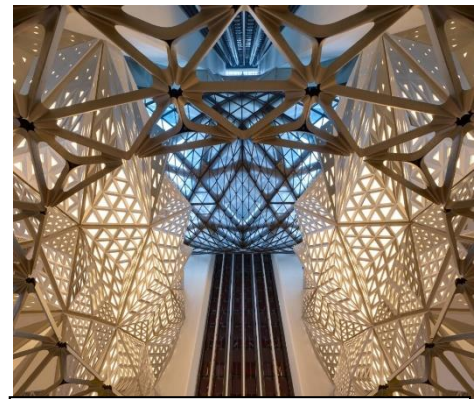

Fig. 3 Atrium of the hotel "Morpheus"

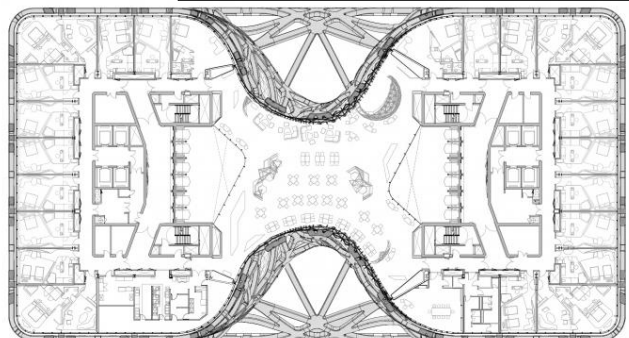

Fig. 4 Plan of the 17th floor of the hotel "Morpheus"

responds in real time to usage and environmental conditions to minimize energy consumption.

Results and Discussions: The design combines impressive public spaces and spacious rooms with innovative engineering and formal unity. The rectangular contour of the site is a monolithic block with a series of voids that cut through its center of the tower, combining traditional architectural elements of the roof, walls and ceiling to create a sculptural form that defines many of the hotel's interiors. The tower's open exoskeleton enhances the dynamism of the design. Expressive and powerful, this exterior structure optimizes the interior layout and encompasses the building, further defining its formal composition.

Conclusions: The design of the exoskeleton is spreading more and more in modern architecture every year. And it is not surprising, because it can provide a building with both reliability and stability, as well as a free plan and a modern appearance.

Bibliography

1. Zaha Hadid Architects [electronic resource] - access mode: <https://www.zaha-hadid.com/archive/>
2. Archdaily [electronic resource] - access mode: <https://www.archdaily.com/896433/morpheus-hotel-zaha-hadid-architects>
3. Archello [electronic resource] - access mode: <https://archello.com/project/morpheus-2>

TRANSPARENT ELEMENTS OF FACADES OF MODERN BUILDINGS - ARCHITECTURAL AND TECHNICAL SOLUTIONS

Yantovska Olena

Senior Lecturer

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

Kharkiv, Ukraine

Gavrilova Maria

Student

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

Kharkiv, Ukraine

Summary: Considering the existing trends in the development of modern architecture, it can be noted that the most pressing issues are the solution of building facades using large areas of glazed surfaces. On the one hand, a bright architectural expressiveness of the object is achieved, on the other hand, the need to find technical solutions for the implementation of the architectural design. The article considers the feasibility of using translucent elements of the facades of modern buildings. The analysis of possible technical and architectural-compositional solutions of glazing systems in the formation of the aesthetic image of the building is performed.

Keywords: translucent elements of facades, architectural expressiveness, expediency of use, technical decisions.

Introduction: The use of glass in the decoration of facades allows them to give a special look that meets the requirements of an ideal modern house. This is due to the visual qualities of the glass surface, which can be mirrored, translucent, colored. It is also impossible not to notice the attractive appearance of the frame structures, the ability to obtain clear edges and correct curves, as well as large smooth surfaces. In general, the glazed object has a beautiful appearance, and in addition, the glazing of the facades demonstrates and is partly a symbol of the latest innovative technologies. This is due to the complex process of manufacturing and installing glass and the high accuracy of installation of translucent structures.

Problem: The attitude of professionals to glass in architecture is ambiguous. Some critics believe that a modern house with a glass facade can be appropriate in any architectural context, not oppressing the historic environment, but reflecting and multiplying its masterpieces. Others raise the issue of the impersonal architecture of glass houses, the loss of individual features.

In practice, the use of translucent facades does not always provide high quality architecture. Glazing is not an absolute, valid in all cases, the principle of obtaining a modern prestigious building, and its use does not mean that the house will be successful. Glass is only a facade material, one of the means of architecture, the use of which should be appropriate in a particular case. The methodology of architectural

design involves the development of complex spatial planning, artistic and design solutions of the building in accordance with its functional purpose. However, it is necessary to develop a set of measures to ensure the temperature and humidity of the premises and their lighting. It should be noted that increasing the area of glazing on the one hand increases the illuminance,

Translucent facades used in the construction of modern houses have a great variety in architectural, aesthetic and technical characteristics. Their classification according to these features allows you to create a system that makes it easier for architects to choose the solution of the facade. For this purpose it is offered to carry out classification on two directions - the architectural and constructive decision. In any case, the architectural solution will determine the choice of facade glazing in accordance with the architectural - planning and architectural - artistic requirements, and constructive - in accordance with the technical decisions of the structures and materials used in them.

Classification of translucent facades according to the architectural decision allows to allocate the following groups: perforated, tape, continuous, double and ventilated with facing from glass.

Classification of translucent facades by design solutions allows to distinguish the following groups: rack-and-pinion, with structural glazing, with structural glazing, with semi-structural glazing, with frame glazing, modular (sectional), spider, cable, cassette, without frame, frame, ventilated and heat - cold ventilated, panel.

It should be noted that the choice of architectural solution of the translucent facade can not be accidental or based only on aesthetic preferences. For different types of houses there are criteria in the use of glazing facades, of which the most important are functional.

For example, in residential buildings, due to the peculiarities of planning decisions, economic, strict thermal and fire safety requirements, continuous glazing is used only for fencing balconies, loggias, conservatories, roofs, and public spaces on the first, non-residential, floors. It is possible to use solid glazing in the living rooms of luxury apartments, individual low-rise residential buildings and apartments. Glazing of residential buildings is usually solved by installing traditional windows. Solid glazing is completely inappropriate in the bedroom, where you need a cozy and intimate atmosphere. Therefore, for residential buildings, you can use facades with tape and perforated glazing, ventilated system with glass cladding, as well as double facades, the inner layer of which may not have solid glazing,

Conclusion: Summing up, it should be noted that the use of translucent facades in the design requires consideration of a number of issues. One of the tools designed to help in decision making is classification. It takes into account the positive and negative properties of these structures and the feasibility of use for homes for various purposes. Based on the method of transition from general to partial, first of all, it is necessary to determine the type of facades, using the classification of architectural solutions, which allows to take into account architectural - planning and architectural - artistic requirements for them. The next stage of design is the choice of possible options for facade structures, based on the classification of structural solutions.

The choice of design solution and materials of translucent facades is based on their architecture and the possibility of application in this case of these structures. This takes into account the parameters of the facade and their impact on the economic feasibility of certain structures.

List of references

1. Translucent facades [Electronic resource]. Access mode:http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/5646/1/ilovepdf_com-181-186.pdf
2. Market of translucent structures: energy saving, multifunctionality [Electronic resource]. Access mode:https://propertytimes.com.ua/stroymateriali/rinok_svitloprozorih_konstruktsiy_energooschadzhennya_smarttehnologiyi_multifunktsionalnist_ta_inshi_tendentsiyi

SMART АРХІТЕКТУРА – ЯК РЕЗУЛЬТАТ НАУКОВО ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ігор Бобровський

Старший викладач кафедри «Дизайн»
Національний університет «Запорізька політехніка»,
Запоріжжя, Україна

Прогрес у сфері інформаційно-цифрових технологій суттєво вплинув на подальший розвиток архітектури. Вона почала зазнавати якісних змін, доповнюючи свої класичні завдання новими задачами та цілями. Традиційне архітектурне проектування споруд та комплексів перетворюється у створення стратегій по організації та розвитку функціонально-орієнтованих просторів, що впливає не тільки на появу гармонійного інформаційно-цифрового середовища, але і на різні аспекти суспільного життя, і відповідає вимогам сучасного суспільства, що до якості життєдіяльності людини у штучно створеному навколишньому середовищі.

Впровадження SMART технологій, у професійну діяльність, вплинуло на появу в архітектурно-проектному процесі формалізованої стратегії дій у постановці працездатних цілей, що дозволяє оцінити професійні можливості, із самого початку узагальнити всю наявну інформацію, виявити припони і знайти оптимальні шляхи для їх подолання, окреслити прийнятні терміни роботи, визначити наявність внутрішніх ресурсів, і надати всім учасникам виробничого процесу зрозумілі і конкретні завдання та досягти позитивного кінцевого результату.

Обов'язковою умовою технології SMART є обмеження в часі будь-якої цілі, по закінченню якого, задача має бути виконана і мета досягнута. Необхідно позначити чітку дату досягнення мети, або вказати прив'язку до конкретного періоду виконання, кожного етапу, усіх необхідних робіт. Без окреслення і конкретизації термінів мета буде нездійсненна.

Застосування технології SMART дозволяє ефективніше досягти поставленої мети. Потрібно звернути увагу на те, що методика технології SMART, для досягнення визначених цілей, потребує наявності активних дій. Як що, активні, чіткі дії відсутні при визначених цілях, то очікування ефекту від застосування методики такої технології, стане тратою часу, тому, що скоріш за все його не буде взагалі. Можна виконувати дуже багато дій, а результат буде ніяким, якщо неправильно поставити цілі і не окреслити шляхи їх досягнення.

Проаналізувавши цілі і завдання, за допомогою технології SMART можемо визначити, виконання яких завдань приносить позитивний результат, а які завдання просто забирають ресурси. Після такого аналізу, враховуючи всі «за» і «проти» складається ефективний графік та план дій на майбутнє. Окреслюється все, що потрібно змінити, для досягнення поставленої мети і збільшення ефективності у проектно-виробничій діяльності. Саме показники виконання такого плану за графіком, включаються в мотивацію дій усього колективу.

Ці сучасні впровадження, що відносяться до менеджменту та управління проектами, зумовили виникненню нових сфер наукових знань, що поєднані міждисциплінарними зв'язками з насущними аспектами архітектурного предметно просторового середовища і потребують дослідження їх впливу на суспільство у прагненні досягти гармонійного інформаційно-цифрового середовища.

Якщо розглядати SMART у аспекті «розумний», то SMART технології впливають на архітектуру та архітектурне середовище за допомогою включення цифрових технологій і засобів інформаційно-візуальних комунікацій, які формують нові образи та створюють нові елементи архітектурного формоутворення. Це сприяє виникненню нового інформаційно-комунікативного змісту архітектурних об'єктів та впливає на характер навколишнього середовища, породжує нові взаємовідносини у системі «людина – архітектура – середовище», що сприяє гуманізації простору і суспільства, та створює нову якість предметно-просторове середовища.

Зміна підходів у створенні архітектурно-ландшафтного і предметно просторового оточуючого середовища, у зв'язку з розвитком і впровадженням інформаційних SMART технологій, у поєднанні з об'ємно-просторовою пластикою та системою кольорових співвідношень, як невід'ємної складової інформаційно-комунікативного простору, призводить до появи нових аспектів архітектурного середовища, в наслідок чого, і виникнення нового образу SMART -стилю предметного простору, а також нової SMART естетики і SMART культури інформаційного суспільства. Це сприяє появі нової типології та специфіки об'єктів, в тому числі і комунікативно-інформаційних, з новими змістовими складовими та новим, різноманітним, функціональним призначенням, що впливає на морфологію цих об'єктів і на формоутворення об'ємно-просторової пластики середовища в цілому.

Стрімкий розвиток інноваційних технологій, і їх проникнення у повсякденне життя суспільства, спонукає на застосування цих технологій у створенні архітектурного середовища. Нові можливості дозволяють розширити діапазон генерації творчих ідей проектної пропозиції, створювати архітектурні стратегії нового, більш високого науково-технологічного рівня, та нові концепції їх практичного впровадження із використанням сучасних інформаційних конструкцій та структур, технічно-технологічних розробок для досягнення гармонізації між красою, функціональністю та комфортом інформаційно-комунікативного простору в існуючому, а іноді в історично сформованому, сучасному середовищі.

Беззаперечним є вплив SMART технологій на архітектуру та оточуюче навколишнє середовище. Цьому свідчить поява концепції «розумне місто», яка є перспективним напрямком розвитку інформаційно-комунікативного середовища майбутнього цифрового суспільства.

ДЖЕНТРИФІКАЦІЯ НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ЗАВОДУ «ПРОМПРИЛАД»

Демент'єв Володимир Васильович

Старший викладач
Харківський Національний Університет Будівництва та Архітектури
Харків. Україна

Чернов Федір Олександрович

Студент III курсу
Харківський Національний Університет Будівництва та Архітектури
Харків. Україна

Анотація: В останні півстоліття у розвитку міст актуальним стає питання про перетворення міських територій та окремих об'єктів будівництва, що деградували, тобто джентрифікації. Це пов'язано з тим, що процес джентрифікації залучає нові інвестиції, сприятливо впливає на економіку міста і є ключовим фактором міського розвитку. Проекти джентрифікації мають величезний потенціал і гармонійно вписуються в загальну концепцію міста. У статті розглядаються передумови реновації на прикладі Івано-Франківського заводу «Промприлад»

Ключові слова: джентрифікація, реноваційні явища, інноваційні проекти, вплив на місто.

Процес джентрифікації пов'язаний із реконструкцією й реновацією раніше непривабливих споруд і територій у місця комфортної життєдіяльності людей. Такі об'єкти часто перетворюються на центри соціального життя міста, ведення комерції й проживання заможних верств населення. Одним із визначних актів джентрифікації в Україні є реновація заводу «Промприлад» у місті Івано-Франківськ.

Об'єктом дослідження є організація «Promprylad. Реновація», розташована на території корпусів підприємства «Промприлад» у місті Івано-Франківськ.

Тема статті – розкриття особливостей поняття джентрифікації на прикладі організації «Promprylad».

Метою дослідження є – визначити поняття джентрифікації, розглянути передумови реновації даного заводу, виявити негативні й позитивні аспекти, що вплинули на розробку й утілення проекту, визначити вплив даного закладу на життя міста й перспективи його розвитку.

При роботі було використано методи: історичний, хронологічний, індукції і дедукції, аналізу і синтезу, роботи із статистичними даними, особистий огляд об'єкту і т.д.

Дана тема є актуальною, адже у більшості міст України є занедбані промислові території, що майже не використовуються й створюють візуальний дискомфорт у сприйнятті міського середовища. В умовах постіндустріального

ринкового світоустрою відновлення функціонування таких промислових підприємств є коштовним і неконкурентним порівняно зі світовими компаніями. Проте площі промислових споруд можуть бути використані для розміщення більш рентабельних і економічно виправданих у сучасному світі суб'єктів господарювання. Найбільш повно процес джентрифікації й реновації в Україні відобразився у створенні закладу «Promprylad».

Джентрифікація – процес реконструкції непривабливих чи непридатних для людського використання територій чи споруд, завдяки чому вони перетворюються на місця притягіння різноманітних підприємств і заможних верств населення. Це спричиняє значні зміни у економіці регіону, його демографії, соціальному стані, туристичній привабливості тощо. Часто це поняття протиставляють субурбанізації, що передбачає розростання приміських зон, відходячи від попередньої забудови й створюючи нові передмістя.

Особливо помітними процеси джентрифікації стали у 1960-х роках у США й Великій Британії. Це було пов'язане із тим, що темпи післявоєнного будівництва не встигали за економічним і демографічним ростом, через що під комерцію й житло перетворювали руїни промислових споруд чи нетрі. Для просування таких ідей використовували зменшені тарифи оренди, звільнення від певних податків, соціальні й економічні пільги тощо.

Такі реноваційні явища супроводжувалися надходженням нових інвестицій, наповненням міського бюджету за рахунок нових джерел податків і зборів, зменшенням рівня злочинності і т.д.

Зазвичай оновлення непривабливих районів починалося із того, що на нові пропозиції відгукувалися молоді митці: художники, архітектори, журналісти, режисери, програмісти тощо. Вони змінювали свій життєвий простір під власне бачення й задавали тренди розвитку території. Згодом до таких місць починали тяжіти комерційні підприємства, проекти міської влади, заможні верстви населення й потужні інвестори.

Одним із найвідоміших і найбільш якісних прикладів джентрифікації в Україні є інноваційний центр «Promprylad», створений на базі Івано-Франківського заводу «Промприлад». Початок промислового розвитку регіону було закладено ще у 1905 році, коли попередниками заводу були окремі цехи, що займалися ремонтом техніки, створенням терезів, нафтових ламп, устаткування для млинів, а також литвом сантехнічних, інженерних і машинобудівних елементів. Особливого розвитку дане виробництво отримало у 1920-і роки.

У 1940-і роки підприємства було націоналізовано радянською владою й об'єднано у завод «Промприлад». Тоді виробничі потужності остаточно закріпилися у районі середмістя Івано-Франківська, поступово збільшувалася кількість працівників і асортимент продукції.

Нові корпуси, які стали базою для досліджуваного проекту, було зведено у 1960-х роках. Саме тоді кількість працівників досягнула 5000 і підприємство остаточно закріпилося як основний виробник устаткування для роботи, обчислення й автоматизації виробничих процесів у сфері нафтової й газової промисловості у регіоні.

Загалом передумови створення проекту можна назвати позитивними. Корпуси заводу розташовані майже у середмісті Івано-Франківська, на перетині важливих транспортних магістралей. Перший корпус заводу, взятий у реновацію, чотириповерховий, та має виходи на дах. Архітектурно-конструктивне рішення будівлі було сприятливим для реалізації завдань поставлених реновацією об'єкту. Прийнята в будівлі каркасна конструктивна система – виконана за рамно-зв'язковою схемою – колони з сіткою бхб метрів та порталними вертикальними зв'язками. За рахунок такого конструктивного рішення в будівлі реалізовано суцільну планувальну схему. Оскільки завод можна віднести до категорії легкого і точного машинобудування, то прийняті об'ємно-планувальні рішення та система природного освітлення цехів відповідала особливостям роботи з малогабаритною технікою та невеликими деталями. Існуючі габарити приміщень ергономічно близькі до пропорцій людини, а значні площі скління є сприятливими для реалізації вільного планування. Об'ємно-планувальні рішення, що склалися, дозволяють шляхом встановлення легких огорожувальних конструкцій формувати відносно невеликі приміщення для комерційної діяльності, закладів харчування та створювати соціально-культурні простори з насиченням обсягів необхідним обладнанням.

Негативними рисами цієї споруди можна назвати те, що вона не відповідала сучасним нормам інклюзивності, і зокрема розташовуванням санвузлів поодаль основних процесів, що є логічним у виробничій будівлі, проте не завжди прийнятним у публічних закладах.

Реновація корпусів заводу почалася у 2017 році. Ініціативу створення проекту одразу підтримали такі організації, як Івано-Франківська міська рада, CANactions, Robert Bosch Foundation, BMW Foundation, різноманітні кафе й ресторани, Impact Hub Odessa. Архітектурно-дизайнерською складовою проекту зайнялися студії «ФОРМА» й «Zotov&co». Також підрядними компаніями виступили SRI International, фірма юридичних послуг «Moris Group, агенція «Aimbulance», компанія «Ernst & Young», громадська організація «Garage Gang».

У «пілотній» черзі джентрифікації заводу було задіяно 1700 кв.м. площ колишнього заводу й 1,3 млн. доларів. Дана локація почала свою роботу у 2018 році й налічувала тоді 16 компаній-резидентів. У перший рік роботи інноваційний центр відвідало понад 20 тисяч людей, було проведено близько 500 різноманітних закладів. У 2020 році кількість резидентів збільшилася до 25 тисяч. Серед них можна побачити виставкові, освітні центри, творчі майстерні, інвестиційні офіси, громадські організації, заклади громадського харчування й концертний майданчик.

Загалом у роботу буде взято 4 корпуси заводу, зведено нові споруди й паркову зону, залучивши при цьому до 30 млн. доларів, велику частку яких займатимуть інвестиційні потоки, зокрема уже налагоджені зв'язки із організаціями Канади, Великої Британії й Швейцарії.

Локація «Promrylad. Реновація» несе у собі позитивний вплив на місто. Адже оновлені площі стали місцем для інноваційних освітніх, творчих та офісних проєктів, які тепер мають матеріальну базу сучасного рівня. Бар і

фудкорт об'єднали навколо себе знавці гастрономії та коктейльної культури і стали учасниками й переможцями багатьох професійних оглядів і конкурсів. Заклад особливо притягує молодь, ставши ледь не єдиним інноваційним центром мистецтва, освіти й дозвілля не тільки міста, а й заходу України, крім Львова. Також даний центр притягує туристів і професійних оглядачів, що пожвавлює економіку міста.

Отже, джентрифікація є процесом перетворення несприятливих для людського використання локацій на сучасні місця тяжіння економіки й заможних верств населення. В Україні прикладом джентрифікації є створення інноваційного центру «Promprylad. Реновація» на базі заводу «Промприлад». Архітектурно-планувальні рішення цехів заводу є загалом сприятливими для реновації й нового функціонування об'єкту. Проект доволі позитивно вплинув на міське життя, ставши локацією для понад 20 компаній, центром молодіжного й мистецького життя й магнітом для іноземних інвестицій.

Список використаних джерел

1. Алёна Ляшева. Джентрификация: красивое слово или реальный процесс? // Спільне, 22 червня 2018.
2. Сторінка резидентів на сайті// Режим доступу <https://promprylad.ua/ua/residents>
3. «100 років історії – 100 років праці» // Б. Гаврилів, М. Головатий. Івано-Франківськ. Тіповіт, 2005

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Жантлесова Жибек Бейсембаевна

Магистр, старший преподаватель, Казахстан

Абилова Шолпан Бейсембаевна

Магистр, старший преподаватель
Казахского агротехнического университета, Казахстан

Карабалаева Айман Бейсембаевна

Магистр, соискатель PhD, старший преподаватель
Международного университета Астана, Казахстан

Аннотация. Развитие зеленого экологичного строительства играет важную роль в повышении эффективности сокращения выбросов углерода в строительной отрасли и ускорении строительной отрасли для достижения целей углеродной нейтральности. В этой статье рассматриваются перспективы развития зеленого строительства в Республике Казахстан. С промышленной точки зрения развития зеленого строительства может изменить соотношение спроса и предложения на строительном рынке, способствуя экологизации поддерживающих отраслей в строительной отрасли и стимулируя экологичное потребление на рынке, и в конечном итоге добиться общего улучшения экологической обстановки в Республике Казахстан. Отсутствие зеленого строительства в Республике Казахстан свидетельствует о том, что эта концепция еще не находится на первом месте повестки дня строительной отрасли. Решающие и активные действия для внедрения зеленых технологий в строительство должны внести само правительство республики, частные компании и организации высшего образования. Отсутствие зеленого строительства в Республике Казахстан свидетельствует о том, что эта концепция еще не находится на первом месте повестки дня строительной отрасли. Решающие и активные действия для внедрения зеленых технологий в строительство должны внести само правительство республики, частные компании и организации высшего образования, чтобы внести "зеленые" технологии в строительную отрасль.

Это обзорное исследование проливает свет на состояние зеленого строительства в Республике Казахстан позволяющее выработать дальнейшие рекомендации по улучшению и содействию более широкому применению в будущем.

Ключевые слова: строительство, экология, зеленое строительство, строительная индустрия, устойчивое строительство.

Ведение. Основными проблемами Республики Казахстан являются нехватка воды и высокие температуры летом, и очень низкие температуры зимой. Эти

условия создают уникальный набор трудностей при включении зеленых технологий в строительные проекты.

Республика Казахстан — занимает второе место по общему загрязнению окружающей среды органическими веществами в Центральной и Восточной Европе и Центральной Азии, 3-е место по выбросам парниковых газов в СНГ и первое место по этому показателю среди стран Центральной Азии. В этой ситуации тема «зеленых технологий» как никогда актуальна.

Существует множество терминологий, используемых для описания зеленого строительства, таких как устойчивое строительство, экологичная концепция, экологически ответственный дизайн, энергоэффективный подход и другие. Внесение изменений в строительную отрасль, таких как продвижение зеленого строительства, требует многочисленных усилий со стороны многих заинтересованных сторон, и переход от традиционного к зеленому подходу неизбежно потребует времени. Концепция зеленого строительства, хотя и приветствуется многими странами, все еще находится в зачаточном состоянии для стран СНГ [1-2].

В то время как использование земли для строительства жилья, торговых, развлекательных услуг и транспортной инфраструктуры неуклонно растет, пригодные земли для сельского хозяйства сокращаются. Это способствует миграции или переходу из сельской местности в город и, таким образом, создает новые требования к сокращающимся земельным ресурсам. Модели городских построек создаются путем случайного добавления отдельно стоящих зданий на огороженных участках.

Специалисты-строители во всем мире начинают ценить экологическую устойчивость и признают преимущества устойчивого зеленого строительства. Экологические здания будут способствовать повышению качества жизни, эффективности работы и здоровой рабочей среды. Переход к устойчивому строительству позволит специалистам-строителям более ответственно относиться к необходимости защиты окружающей среды, не пренебрегая социальными и экономическими аспектами в стремлении к сбалансированным результатам. Правильная мотивация подтолкнет отрасль к переходу на "зеленое" строительство [3-4].

Существует множество факторов, которые могут повлиять на решение о продолжении зеленого строительства. Затраты на экологичное строительство на самом деле могут быть ниже, чем при обычном методе, и экономить энергию. Эти здания будут обеспечивать превосходную долгосрочную производительность, что делает их привлекательными инвестициями для владельцев объектов и застройщиков как в государственном, так и в коммерческом секторах. Некоторые из экономических преимуществ зеленого строительства заключаются в следующем - экономия капитальных и эксплуатационных затрат, повышение конкурентоспособности и повышение публичности [5-7].

Преимущества зеленых зданий для Республики, не только связаны с экологией, но и распространяются на экономические и социальные аспекты. Более низкие долгосрочные эксплуатационные расходы могут быть достигнуты

за счет снижения энергопотребления, сокращения выбросов, улучшения водосбережения, снижения температуры и сокращения отходов [8].

Одной из важнейших и эффективных движущих сил в продвижении зеленого строительства может быть финансовая поддержка со стороны правительства. Для достижения этих целей у нас должны быть свои собственные интересы и установление соответствующей политики для строительной отрасли. Положения и правила обеспечивающие поддержание минимального стандарта качества. Большинство правительств предлагает денежные стимулы для привлечения зеленого строительства. Финансовые стимулы, включая налоговые льготы/сокращение, снижение/освобождение от пошлин, гранты и возобновляемые кредитные фонды, являются весьма успешными средствами поощрения разработчиков к внедрению практики зеленого строительства [9-10].

Перспективы зеленого строительства. Организация информационных программ и семинаров для обучения специалистов-строителей. Следует наладить сотрудничество с местными колледжами и университетами, чтобы заинтересовать студентов. Следует поощрять создание сетей и деловые связи между местными и иностранными компаниями, поскольку это способствует передаче знаний между иностранными компаниями и местными практиками.

Для частных и профессиональных инициатив предлагается, чтобы клиенты и консультанты добавили в строительные контракты условия, связанные с экологией, для обеспечения реализации зеленых проектов в строительстве .

Поощрение научных исследований и разработок для продвижения местных экологически чистых продуктов. Из-за отсутствия опыта на местном уровне правительство при участии строительных компаний должно привлечь иностранных специалистов для совместной работы реализуя эту экологичную концепцию в новых проектах и в то же время предоставляя возможности для обучения местным инженерам, архитекторам и подрядчикам, чтобы получить опыт и ознакомиться с этой новой концепцией.

Доступность прототипов зеленых зданий - это еще один способ улучшить знания и пробудить интерес. С точки зрения дизайна следует эффективно поощрять зеленые функции и зеленые технологии, например, использование солнечной и ветровой энергии для производства электроэнергии, использование переработанных материалов, использование высококачественных изолирующих окон и т.д.

Заключение. Стремление к экологичному зеленому строительству не является относительно новым в Республике Казахстан были предприняты действия, направленные на то, чтобы вывести эту концепцию на передний план в повестке дня развития Республики, чтобы быть наравне с другими развивающимися странами. Инициативой Казахстана, является программа партнерства Green Bridge, цель которой – многостороннее межгосударственное сотрудничество, обмен опытом и технологиями для развития зеленых секторов национальных экономик, нацеленное в том числе на создание устойчивых городов. Последнее же напрямую зависит от применения «зеленых» технологий в проектировании и строительстве, международных подходов к сертификации «зеленых» объектов.

На данный момент нами проводится обзорное исследование, чтобы понять текущее состояние, включая факторы, которые могут побудить специалистов-строителей стремиться к экологичному зеленому строительству и то, как они прогнозируют прогресс в ближайшие 5 лет, основываясь на текущем опыте.

Список литературы

1. Dyachenko, O.S. An EcoHouse. Energy Saving Technologies in Construction. Vestnik PDABA, 5(158), 2011, pp. 55-60.
2. The Concept on Transition of the Republic of Kazakhstan to the Green Economy. (2013), About the Plan Confirmation on Realization of the Concept on Transition of the Republic of Kazakhstan to the Green Economy. Kazakhstan.
3. Ivanchuk, E.V. The Question of Improving Energy Efficiency in Dwelling Houses. Inzhenernyi vestnik Dona, 4(27), 2013, pp. 269.
4. Zainul Abidin, N., Yusof, N., & Othman, A. A. E. (2013). Enablers and challenges of a sustainable housing industry in Malaysia. Construction Innovation, 13(1), 10-25. <http://dx.doi.org/10.1108/14714171311296039>
5. Amira Mersal, Green Building: Energy Efficiency Strategy. International Journal of Architecture (IJA) , 3(1), 2017, pp. 46–60.
6. Zhang, X. L., Shen, L. Y., & Wu, Y. Z. (2011). Green strategy for gaining competitive advantage in housing development: A China study. Journal of Cleaner Production, 19, 157-167. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2010.08.005>
7. Senerivatne, M. (2010, October). Green buildings in the GCC Countries. Presented in Development of Economic and Innovation, Montreal, Canada. Retrieved from qc.cme-mec.ca/download.php?file=gfqun0gk.pdf
8. Larionov, A.N. & Ivanova, Y.V. Green Building: Problems and Prospects. Academia. Arkhitektura i stroitelstvo, 1, 2009, pp. 57-61.
9. Программа партнерства «Зеленый Мост». URL: <http://gbpp.org>.
10. Проект ПРООН/ГЭФ «Энергоэффективное проектирование и строительство жилых зданий». URL: <http://www.eep.kz/ru/epszhz/>. Literature:

TO THE PROBLEM OF HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION OF SOUND ENGINEERS

Aliya Myrzasheva

Head of Sound Engineering
and Operator Art Department,
T.Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts, Kazakhstan

Danara Mussakhan

PhD, Lecturer of Sound Engineering
and Operator Art Department,
T.Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts, Kazakhstan

In the modern world space, including Kazakhstan, cinema plays a special role in the cultural life of a person. If music, literature and theater firmly hold their positions at the top of the so-called “high art”, then “mass art” is primarily associated with the cinema industry [1, p. 19].

The quite understandable increase in demand for cinema products both among the population of the country and throughout the world has led to the fact that the cinema genre has now become one of the main and most promising areas, one way or another attracting graduates of all educational creative institutions: actors, directors, cameramen, composers, sound engineers, decorators, artists, designers, screenwriters, etc.

In turn, cinema music, as one of the most important elements of the film, nowadays more than ever interests specialists both practitioners and theorists of art. As noted earlier, outstanding Kazakh composers have repeatedly turned in their work to the genre of cinema music, which has its own specificity of creation, perception, and a developed theoretical system.

However, if earlier the musical accompaniment of a film was largely subordinated to the storyline, today there has been an absolute rethinking of the importance of the composer's work in the creation of feature films, documentaries, cartoons, short films, TV shows and other forms of visual “media production”. It should be noted that the term “media” (from Latin means “means”, “mediator”) is currently generally used in the sense of a synonym for the concepts of “mass media” and “mass communication”, including in itself various phenomena (photography, radio, television, cinema, video games, the Internet, etc.)

Meanwhile, for the creation of music for a film, traditional composer education, for certain reasons, is not always enough. In a number of foreign universities, in reality, there are training programs for relevant specialists, the training of whom is implemented not only in the traditional Composition department, but also in such a

specific branch of music education as “Composition for screen” (meaning not only music for films, but also compositions for multi-format “media products”, including music for video games, TV shows, commercials, etc.).

For example, Royal College of Music successfully prepares students for this specialty. The educational process is aimed at:

- mastering knowledge in the field of history, theory and aesthetics of film music;
- formation of competencies in the field of creating all kinds of musical content of different genres of films, as well as visual phenomena that are in demand in the modern world (including video games, TV shows, commercials, etc.);
- gaining experience of working with professional musical groups, sound engineers, specialists in the field of media technologies, etc.

The material base of the college, in addition to traditional musical instruments and sound recording equipment, includes a variety of equipment necessary to work in the field of “Composition for screen”. At the same time, in addition to lectures and practical classes of full-time professors, the educational institution periodically holds master classes by famous specialists in the field of film music. London College announces such masters of the film music genre as Howard Shore, Hans Zimmer, Dario Marianelli, Michael Giacchino and other world-renowned masters as invited lecturers.

The University of Edinburgh is also successfully implementing a one-year postgraduate program to train specialists in this area. The main goal of the course is to teach the practical skills of composing music for the film. Students receive the knowledge necessary to create soundtracks for media genres, and the work is carried out in several main areas at once: in the field of technical, intellectual and artistic training.

A significant result in the implementation of the curriculum was the organization on the basis of the Edinburgh University Film Music Orchestra, which is at the same time a highly professional creative team and a platform for testing film music ideas of students and graduate students.

Specialties in “Composition for screen” are also taught at New York University, Berklee College of Music, Seattle Film Institute, University of California, Columbia College, Musicians Institute, National Film and Television School, University of Bristol and a number of prestigious world educational institutions.

After analyzing various foreign university educational programs “Composition for screen”, it may be concluded that all analyzed educational programs of this kind are not limited to teaching how to create music for films, but are embedded in the global paradigm of media education, which has become especially relevant in recent decades and which UNESCO has designated as “a priority area of cultural and pedagogical development of the XXI century” [2, p. 50].

Recently, scientific interest in film music has greatly increased in the Russian Federation. For example, the disciplines devoted to film music are implemented as part of the training program at the Faculty of Screen Arts of the St.Petersburg State Institute of Cinema and Television. In 2016, the School of Film Music was opened in Moscow with the assistance of the City Department of Culture. Students attend courses in music writing and editing programs, theory, production, and the technique of making music for films directly.

Many art critics and musicologists are engaged in the problems of film music. For example, at the Moscow State Conservatory named after P.Tchaikovsky in November 2012, the International Scientific Conference “Offscreen Art: History and Theory of Film Music” was held. And since 2014, the International Scientific and Practical Conference “Music in the Space of Media Culture” has been annually held in Krasnodar. Within the framework of the conferences, various aspects of the theory of film music are discussed, the traditions of various cinematographic schools are considered, the results of researching the work of individual film composers are tested, and discussions are organized about the musical views of filmmakers. The problems posed in the speeches of these conferences are reflected in the collections of scientific articles.

As for Kazakhstan, first of all, it should be noted that there is a corresponding nomination in film festivals and competitions of the republic. For example, the national award in the field of the art of cinema “Tulpar” (the first ceremony of the film award was held in September 2016 as part of the XII International Film Festival “Eurasia”), in addition to the nominations “Best Feature Film”, “Best Director's Work”, “Best Screenplay”, “Best Actor”, “Best Actress”, “Best Cinemawork” and others, there is a separate category for “Best Film Music”. Another domestic film award “Critics' Choice” (the film award was created by the Association of Film Critics of Kazakhstan in 2015), in turn, has the nomination “Best Music”, as well as “Best Song”.

Since in the previously established film awards of the republic – for example, the annual Festival of feature and animation films “Stars of Shaken” (held since 2003), the International festival of student and debut films “Bastau” (existing since 2011), the national film award “Kulager” (which existed since 2007 to 2012) – there are no such nominations, and it should be noted that their emergence in the country is a positive trend that characterizes, in general, a certain shift in the development of film music in Kazakhstan. The above is supported by the fact that on one of the domestic sites about the cinematography of the republic (“Brod”) under the heading “Personalities”, in addition to the sections “Directors”, “Screenwriters”, “Operators”, “Producers”, “Actors”, etc., there is also a section “Composers”.

Another indicator is the emergence of a unique author's program “Kinobluz” of film expert Oleg Boretsky, which, of course, reflects the considerable interest of the public in this topic.

Another proof, testifying to the growing attention to film music in Kazakhstan, is the huge success among the audience of concerts, the programs of which are devoted to soundtracks for films (both foreign and domestic). In recent years, such concerts began to take place in the republic more and more often, and tickets to them are sold out long before the date of the event, due to the special interest of the audience.

In modern conditions, training in competencies in the field of film music is an important competitive advantage of a graduate in the labor market and in the future will significantly increase the level of domestic cinema in particular and art in general.

In 2015, on the basis of numerous analyzed sources, the authors of the article developed the Educational and Methodological Complex of the elective discipline “Specificity of Cinema Music”.

The emergence of this discipline in art universities of the country (in the future) is quite consistent with the principles of the modern paradigm of education adopted in Kazakhstan. As known, the Bologna Declaration, adopted in the republic in 2010, assumes that the priority tasks of higher education are “improving the quality of training of specialists, providing new areas of training, innovative development, <...> providing each person with ample opportunities in choosing the content, form and training terms, bringing curricula to the same level of standards” [3].

The program of the subject “Specificity of Cinema Music” is a system of knowledge about the musical design of films. The course is aimed at revealing the main aspects of the history of development and theoretical features of film music, general patterns and methods of interaction between the auditory (image) and visual (music).

Film music currently covers a special place and has its own specifics, which should be known to a future composer and sound engineer. However, the course can also be cognitive for students of other specializations (for example, directors, conductors, art managers, art historians, etc.). An important consequence of the introduction of the film music training course will be an increasing of the competitiveness of domestic creative educational institutions’ graduates, and, consequently, of Kazakh cinema in general.

Bibliography

1. Arnkhejm R. *Iskusstvo i vizualnoe vospriyatie*. – M.: Progress, 1974. – 392s.
2. Chelysheva I. *Nauchno-obrazovatelnyj cenztr «Mediaobrazovanie i mediakompetentnost»: rabota so shkolnymi uchitelyami i prepodavatelyami vuzov*. – M.: Direkt-Media, 2013. – 264s.
3. *Konczepczija razvitiya obrazovaniya Respubliki Kazakhstan* // <http://old.unesco.kz/rcie/data/konczepciya.htm>

ВПЛИВ ВИДІВ ТРАДИЦІЙНОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА КИТАЮ НА СУЧАСНУ МОРФОЛОГІЮ ЗОБРАЖАЛЬНОЇ СФЕРИ

Гао Сяотянь

аспірант Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Формування морфології традиційного образотворчого мистецтва Китаю розпочалось в роки правління імператора Цінь Шихуанді (III ст. до н. е.) і остаточно таке розмежування зображальної морфології з текстуально-літературною відбувається при правлінні династії Тан (唐) в VI-VII ст. н. е. Саме з цього періоду, протягом століть правління кожної династії імператорів Китаю по теперішній час жанрово-видова структура традиційного образотворчого мистецтва трансформується. Майже в кожний історичний період, незважаючи на доволі стабільну морфологію традиційного образотворчого мистецтва Китаю, в ній з'являються нові жанри і субжанри, поява яких викликана багатьма факторами. Серед об'єктивних факторів найвагомим з яких виявився фактор змін соціокультурних умов існування певного жанру. Так, до прикладу, сталось з класичним пейзажним живописом, формування морфології якого розпочалось з VIII століття (школи монохромного тушевого пейзажу Ван Вей та Го Ші та школи так званого «золотого пейзажу» або «відкритого пейзажу» Лі Сисуня). Але згодом, під дією певних соціокультурних умов, морфологія класичного пейзажного живопису доповнилась субжанром «квіти та птахи», та субстильовими морфологічними утвореннями: «сьо-і», «гунбі» та іншими.

Серед суб'єктивних факторів найвагомим з яких виявився фактор зростання майстерності китайських художників, серед яких зустрічались справжні інтелектуали. Так, якісне зростання техніки пейзажного живопису відбулось у роки правління династії Юань (元) (1280-1367), коли зазначені митці призвели технологічну революцію в зображенні традиційного пейзажу. Так, у новітній історії Китаю, під час кампанії «великого стрибка» (1958 – 60-ті рр.), будучи генетично пов'язаним з жанром пропагандистського плакату, з одного боку, та жанром традиційної народної картини «няньхуа» (або китайського лубка), – іншого, з'явився жанр «нунмінхуа» (відносно молодий жанр селянського ремісного живопису). Зазначене морфологічне утворення новітньої історії образотворчого мистецтва Китаю є яскравою ілюстрацією наявних морфологічних трансформацій: народжене під впливом новітньої політичної культури країни, «селянський ремісний живопис» об'єднав риси класичного пейзажного живопису і жанру «квіти та птахи» з елементами жанрового живопису, які ми зустрічаємо, наприклад, на Заході. Сюжети «нунмінхуа» з життя простих селян, дещо ідеалізовані, роблять схожим цей жанр на китайську інтерпретацію західного жанру в живописі – «пастораль». При цьому, традиційний жанр «няньхуа», позбавившись політичних змістів, наприкінці XX ст. «повернувся» до традиційно конфуціанських сюжетів («Працелюбність»,

«Учні», тощо). При цьому, наприклад, як зазначає, це призвело до «втрати жанром традиційного прикладного характеру - слугувати декоративною новорічною прикрасою» [1, с. 6].

Таким чином, можна констатувати, що 1) вплив видів традиційного образотворчого мистецтва Китаю на сучасну морфологію зображальної сфери відбувається під дією як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів; 2) цей вплив є не лінійним; 3) основним механізмом такого впливу є морфологічна гібридизація традиційних морфологічних утворень зображальної сфери і інноваційними.

Список літератури:

1. Гультяева Галина Сергеевна (2007). Китайская народная картина няньхуа XX века: типология жанров и эволюция : диссертация ... кандидата искусствоведения : 17.00.09. - Санкт-Петербург, 231 с.

ТВОРЧІ ЗАСАДИ ОПРАЦЮВАННЯ СОЛОСПІВІВ У ІНДИВІДУАЛЬНІЙ МАНЕРІ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ

Комаревич Іванна Леонідівна

кандидат мистецтвознавства

доцент кафедри сольного співу

Львівської національної музичної академії ім М.В.Лисенка, Україна

Протягом усього життя С.Крушельницька прагнула вдосконалювати власну виконавську майстерність, глибоко вивчала історію музичного мистецтва, була високоосвідченою та висококультурною особистістю. Вихованка професора Львівської консерваторії В.Висоцького, співачка продовжила навчання у знаменитого міланського педагога Фаусти Креспі. Вміло поєднавши українську та італійську школи співу, С.Крушельницька стала легендою світового оперного мистецтва, а її голос та сценічна майстерність – еталоном багатьох поколінь співаків.

З першого року навчання у Львівській консерваторії С.Крушельницька стала солісткою Львівського хору «Боян», очоленого диригентом Остапом Нижанківським. Саме тоді співачка поглибила свою «вокальну Шевченкіану» солоспівів М.Лисенка на слова поета «Нащо мені чорні брови», «Туман, туман долиною», «Зацвіла в долині червона калина», «Ой одна я, одна», «Якби мені, мамо, намисто». Соломія була однією з найкращих інтерпретаторів вокальних творів на слова видатного поета. Крушельницька прекрасно відчувала різні стилі музики і композиторів, та все ж в своїй інтерпретації та в процесі опрацювання творів виходила переважно від поетичного тексту, шукала розкриття ідейного змісту в поезії. Не випадково співачка відзначала, що в її співі є найглибше поєднання найвищої краси трьох геніїв – поета Шевченка, композитора Лисенка і високого артистизму Крушельницької, для якої голос, звуки був тільки засобом, а ціллю - думка, чуття, поезія.

У концертах «Бояна», які продовжувалися й пізніше, аж до 1911 року, Соломія часто була першою виконавицею солоспівів композиторів М.Лисенка, Я.Лопатинського, О.Нижанківського, Д.Січинського, Г. Топольницького.

Газета «Одесские ведомости» - підкреслювала, що артистка в своєму співі виявляє багато індивідуальності і художнього темпераменту, вона сама захоплюється роллю і цим захопленням впливає на публіку. На службу своєму артистичному проповідництву Крушельницька з незмінним блиском залучає крім чудових вокальних даних тонку інтуїцію і глибоке проникнення у зміст солоспівів; хвилюючу чуттєвість, підкріплену шляхетність стилю; безпомилкове розуміння смаків публіки, якій вона, однак, не пропонує нічого такого, що не відповідало б притаманному її стилю виконання. Співачка причаровує слухачів магічною силою впливу, натхненним обличчям, на якому відбиваються водночас ніжні музичні співзвуччя і потаємні рухи її душі [3, с.140].

«-Мусите знати, - сказала по хвилині вона, - що переконливість, сила вокального мистецтва досягається не тільки голосом, музикальністю, грою, добре підібраними костюмами. Це, правда, має важливе значення, але, ще не все. Глядач повинен повірити, що дія на сцені – то життя, він хоче побачити правду, незважаючи на те, що сама суть театру (сцени) – це лише відтворення життя. Ось тут для артиста найважче завдання. Він повинен глибоко усвідомлювати, що йому треба відтворювати і як він повинен це зробити. А там уже в кожного свій підхід. Пригадайте деякі твори у виконанні видатних музикантів. Кожен з них виконує по своєму, і кожний робить це досконало...» [1, с.68].

Десятиліття 1906-1915 рр. не було завершальним в кар'єрі оперної співачки, а з погляду на її біографію – це рівно половина її життєвого шляху. В цей період Соломія Крушельницька потужно виявила себе в сфері – як камерна співачка. Її блискучі виступи в концертах камерно-вокальної музики ще до 1920 року свідчать про те, що вона давно готувалася до зміни свого амплуа. Багатий концертний репертуар, вміння розкрити свій талант у вокальній мініатюрі солоспіву, що передбачає інтимність, тонкий зв'язок з аудиторією, принесли українській артистці нову славу і визнання, розпочавши наступний етап у її творчості.

Під час гастролей в США, Соломія Крушельницька завжди додавала в репертуар українські солоспіви О.Нижанківського, П.Гайворонського, Я.Лопатинського та М.Лисенка. Найбільш любимими в репертуарі співачки були солоспіви М.Лисенка на слова І.Франка: «Місцю-князю», «Не забудь юних днів», «Чого являєшся мені у сні». Автор рецензії (газета «Діло» травень 1895р.) особливо захоплюється виконанням С.Крушельницькою творів М.Лисенка: «Галицька громада досі, мабуть, ще не чула кращої інтерпретації наших пісень народних і Лисенкових (котрі уважати треба лиш піднесенням до висоти артизму творчості народної, як її подає від якогось часу пані С.Крушельницька. Від співання пісні Лисенка «Ой одна, я одна» показало довгі і совісні студії, по яких знаменита наша співачка піднялася на полі народної творчості і музики Лисенка спеціально. У відспіваній нею пісні тій зрозуміли ми цілу красу й силу Шевченкової лірики, увесь чар і глибину Лисенкової музики, бо ж співачка віддала пісню ту з таким гарячим почуттям і артистичним натхненням що очарувала всіх і до сліз зворушувала».

До опрацювання та виконання солоспівів Соломія Крушельницька готувалася дуже старанно. Щоб розучити пісню, її досить було переглянути ноти, які вона читала з листа, як хтось інший читає друкований текст, але це було тільки початком роботи над солоспівом. Головне – осмислити образ, як-то кажуть «вспівати» його, а для цього потрібно було більше часу. Мала свій підхід до трактування того чи іншого музичного твору, що, треба сказати, подобалося не всім диригентам та режисерам, і навіть музикознавцям. Та коли Соломія була переконана у своїй правоті вона ні перед ким не поступалася і наполягала на своєму. За те публіка завжди підтримувала співачку, і кожний концерт з її участю проходив при величезному зібранні слухачів.

Дуже характерним у вокальній творчості Соломії Амвросіївни був реалістичний спосіб трактування всіх відтворюваних нею композицій. Звичайно,

що ця правда, вірність у передачі типових характерів повніше виступали в оперних ролях, але й у камерному репертуарі, особливо в народних піснях та солоспівах чулося, що в основі виконання лежить розкриття життєвої правди почуттів з одночасною стилістичною відмінністю, способом вислову кожного твору.

Проблема різної інтерпретації та опрацювання одного і того самого солоспіву, різне виконання залежить від світогляду, рівня таланту, голосу виконавця, вміння воскресити змальовані композитором образи, що залежать від розуміння суттєвої ідеї твору і вибору підтексту. Та все-таки мусить бути у кожного виконавця логічна послідовність в рисунку образів, щоб слухачеві дати ясне, а не сумнівне, чи хаотичне розуміння твору. Виконавець мусить мати дар вслухатись в найменші різниці почувань, навіть таких, яких йому в житті самому не доводилось переживати.

Кожний співак трактує сюжет солоспіву по-своєму, бо інтерпретація залежить від суми якостей співака та індивідуальності виконавця. Чим краща вокальна техніка, чим більше барв у голосі, чим кращий тембр голосу, чим більший діапазон і сила голосу, тим більше можливостей для розвитку майстерності співака.

Соломія Крушельницька брала до свого репертуару часом дуже важкі для виконання солоспіви, в яких розкривалися глибокі людські почуття. Їх вона подавала слухачам в реалістичній інтерпретації, тому образи ставали природними і вмотивованими, а через це – зрозумілими. Артистка часто спеціально брала різке звучання тону, коли йшлося, скажімо, про відображення гніву, жалю, болю або розпачу, про сильні душевні емоції, і виражала все це новою барвою та щораз іншою силою тону.

Працюючи у Львівській консерваторії співачка виступала із сольними концертами. Три останні концерти великої артистки відбулися за участю композитора та концертмейстера - Б.Дрималика. У концерті 8 червня 1946 року прозвучали твори західноєвропейських композиторів – Б.Марчело, С.Нев'ядомського, Р.Штрауса, К. Дебюссі, М. де Фалья, російського – О.Гречанінова, а також твори українських авторів – М. Лисенка, обробки українських пісень О.Нижанківського, С.Людкевича. В концерті 3 березня 1948 року програма складалася з солоспівів та народних пісень в опрацюванні українських композиторів: М.Вербицького, В.Матюка, А.Вахнянина, О.Нижанківського, Д.Січинського, Я.Лопатинського. А останній концерт 26 грудня 1949 року був присвячений українській народній пісні в обробці композиторів молодшого покоління, представників як західної, так і східної України: М.Вериківського, А.Кос-Анатольського, М.Колесси, С.Людкевича, Р.Сімовича, Б.Дрималика, Б.Лятошинського, Л. Ревуцького, С.Павлюченка, А.Солтиса, О.Чишка, А.Штогаренка, Я.Ярославенка. Цей концерт відбувся у залі Львівської державної консерваторії ім. М.Лисенка. Для всіх присутніх виступ Крушельницької залишився незабутнім: «... під склепіння залу злітає старовинна українська пісня «Родимий краю, село родиме, вас я вітаю, місця любимі». Вона звучала так велично, так урочисто, що здавалося, завмер від захоплення. Коли ж пролунав останній акорд, раптом замість оплесків, почулося

загальне схлипування та плач, і аж потім, мов ураган, залунали оплески... Ні до, ні після цього мені не доводилося бачити такої реакції на спів артиста». (За спогадів Ірини Вільде) [2].

У солоспівах С.Крушельницька відчувала і розуміла підтекст, внутрішню логіку поетичної та музичної думки. Співачка вміла глибоко розкривати зміст і засобами вокального мистецтва подати його в зрозумілій, доступній для кожного слухача формі.

Список літератури

- 1.Славетна співачка: Спогади і статті про Соломію Крушельницьку/ [упоряд. і вступ. ст. І. Деркач]. – Львів: Книжк.-журн.вид-во, 1956. – 97 с. :іл.
- 2.Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. У 2-х ч. Ч.1: Спогади/ вступ. ст., упор., прим. М. Головащенко.– К.: Музична Україна, 1978.– 398с.:іл.
- 3.Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. У 2-х ч. Ч.2: Матеріали. Листування/ вступ. ст., упор., прим. М. Головащенко. – К.: Музична Україна, 1979.– 447 с. :іл.
- 4.Соломія Крушельницька та світова музична культура: статті та матеріали / голов. ред. Олег Смоляк. – Тернопіль: Астон, 2002. – 68 с.
- 5.Соломія Крушельницька та світовий музичний простір: зб. статей. – Тернопіль: Астон, 2007.- 187с.

ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ У КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ КУЛЬТУРИ

Пантус Ніна Михайлівна

старший викладач

Національний університет «Запорізька політехніка»

Нужна Олександра Олексіївна

Студентка

Національний університет «Запорізька політехніка»

Явище дизайну досить давно присутнє в житті людини. Розвиток галузі відбувався паралельно з суспільством, від початку виступаючи в ролі інструменту задоволення ряду потреб: соціальних, культурних, екологічних, естетичних, функціональних, економічних. Власне, зміна соціальних настроїв та суспільної думки диктують вектор розвитку численних напрямів проектної культури, і завданням сучасного дизайну має стати створення гармонійного предметного середовища.

Факторами які наразі є визначальними в процесі створення дизайну є модні тенденції. Велика кількість швидкоплинних модних віянь створюють ілюзію гарного дизайну. Зважаючи на швидку зміну трендів, розробка гарного дизайну стає неможливою в гонитві за прибутком від продажів продукту. Це призводить до вимушених жертв серед фундаментальних принципів. Створення будь якого дизайну спирається на базові принципи: функціональність, естетичність, економічність. Функціональність у предметному середовищі не виключає економічність та естетичність. Але розглядаючи зовнішню рекламу, на прикладі міст України, ми бачимо, що єдність трьох принципів відсутня. Це зумовлено багатьма факторами, зокрема економічність часто витісняє естетичність, і не аби як псує загальний вигляд міста. Створивши “10 принципів дизайну” Дітер Рамс (німецький дизайнер, розробник мінімалістичного дизайну продуктів Braun) полегшує розуміння гарного дизайну та розширює інструментарій сучасного митця. Суть “10 принципів гарного дизайну” хочу розглянути на прикладі вдалого, на мій погляд дизайну бренду Кока-Кола. Вдалим він є зокрема через свою багаторічну історію створення і розвитку. Лік років існування бренду йде на десятиліття і зазнав мінімальних змін, чим і завдячує вдалому дизайну.

Першим принципом є - інноваційність. Це передбачає розвиток дизайну паралельно з технологіями. На прикладі фірмової бляшаної банки бренду, для якої використано новий підхід, відмовившись від фарбування для зображення логотипу використали тиснення на жестяній основі, що дозволяє залишити бренд впізнаваним.

Другий принцип - зручний у використанні. Дизайн має бути не просто функціональним, а й відповідати естетичним і психологічним критеріям. Наприклад, форма пляшки кока коли є досить зручною для тримання в руці,

завдяки вигину, який нагадує жіночу талію і має округлі обриси та грані, які роблять пляшку відомою на дотик.

Третій принцип - естетичність. Продукт, котрий використовується щодня, повинен бути привабливим і красивим. Ця функція збережена не лише у скляній тарі, а й жерстяній, яка є втіленням простоти і краси, що дуже важливо для споживання.

Четвертий принцип - "гарний дизайн робить продукт зрозумілим для споживача". Форма стає менш вигнутою за перший прототип, що полегшує транспортування, про те достатньо рельєфною, щоб не втратити характерних рис які можна впізнати навіть на дотик не дивлячись на об'єкт.

П'ятий принцип - не нав'язливий дизайн. Згідно цього принципу, слід пам'ятати про те, що продукт - інструмент. Він не є арт-об'єктом або об'єктом мистецтва. Тому дизайн має залишатися стриманим і витонченим. Цей принцип компанія втілює у масовому виробництві, використовуючи обмежену кількість кольорів для своєї продукції. Червоний, білий та чорний є фірмовим, влучним поєднанням.

Шостий принцип - чесний дизайн. Ніщо не може зробити продукт інноваційним, цінним і сильним якщо він таким не є. Не потрібно маніпулювати аудиторією використовуючи обіцянки, лозунги які не відповідають дійсності. Цей пункт компанія реалізувала за рахунок продукції яку просуває, незважаючи на те, що секрет пропорцій складових напою є корпоративною таємницею, покупець знає, що отримає якісний продукт.

Сьомий принцип - актуальність. Гарний дизайн не втрачає своєї актуальності. Гонитва за трендами призводить до швидкої втрати актуальності дизайну. Реалізуючи цей пункт, компанія створила концепцію за якою час від часу випускає обмежену серію принагідних дизайнів продукції, наприклад, до олімпійських ігор, футбольних чемпіонатів, свят, тощо. Така ідея підтримує репутацію сучасності, про те основна лінійка є незмінною з початку 20 століття.

Восьмий принцип - продуманість до дрібниць. Кожна деталь готового дизайну має бути доречною і продуманою. Зокрема форма пляшки обумовлена ергономічністю, а розширена основа обумовлена стійкістю на транспортері.

Дев'ятий принцип - екологічність. Гарний дизайн має сприяти збереженню природних ресурсів та зменшення потенційного забруднення природного середовища протягом всього циклу існування продукту. Цей принцип повинен стати одним із перших в переліку ключових принципів дизайну з огляду на екологічну ситуацію сьогодення. Про те такі великі корпорації як Кока-Кола приділяють велику увагу екологічності свого продукту реалізуючи його в кількох напрямках: зменшити кількість пластику для виробництва, замінивши його на залишки очерету, що дозволяє переробляти її на 100%. А також модифікуючи дно пластикової тари рельєфом для горличка аналогічної пляшки, це дозволяє зручніше транспортувати продукт і економити місце. До цього ж принципу можна додати, вже згадану жерстяну банку з тисненням логотипу замість нанесення етикетки. Такий хід набагато зменшує виникнення побічних продуктів переробки і дозволяє переробляти матеріал повністю. І останній принцип - "гарний дизайн це - якомога менше дизайну". Потрібно

концентруватися на основних якостях і завданнях продукту і не навантажувати його зайвими елементами. Гарний продукт говорить сам за себе, і завдання дизайну підкреслити ці якості, а не відволікти від них. Можна сказати, що принципи описані Дітером Рамсом докладно пояснюють основи дизайну. Таке розуміння підходу цілком здатне формувати в дизайнерів початківців правильний, цілісний підхід до створення концепції дизайну в цілому. Здатність зберігати єдність ключових аспектів створення проекту прийнятна для багатьох напрямків дизайну. Особливо необхідно застосувати до поліграфічного, промислового, ландшафтного, архітектурного та дизайну одягу. Що не аби як допоможе в задоволенні потреб висунутих суспільством до багатьох сфер життя, і коригувати вже наявну роздробленість дизайну зовнішньої реклами і загального вигляду міст у масштабах України

Список літератури:

1. Оршанський Л. Дизайн як культурно-ціннісна універсалія : електронний ресурс. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1858/1/> (дата звернення 23.10.2021)
2. Ейрі Д. Логотип і фірмовий стиль. Керівництво дизайнера. СПб.: Питер, 2011. (дата звернення 23.10.2021)

НОВА УТОПІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Пантус Ніна Михайлівна

старший викладач

Національний університет «Запорізька політехніка»

Концептуалізм двадцятого століття був сформований художніми течіями, які існували в тогочасному суспільстві, відчували на собі вплив актуальних для того часу філософських, соціологічних і естетичних течій. Вони послуговували теоретичною основою для концептуалізму. Це - філософія логічного позитивізму, аналітична філософія і структуралізм, лінгвістика і різні теорії теоретичної основи, на основі яких спиралися концептуалісти. Концептуалізм претендував на створення своєї - концептуальної - філософії мистецтва, своєї культурології та естетики. І дійсно, концептуалізм став в сімдесяті роки значним культурним рухом, реалізовується в області як пластичних мистецтв, так і літератури. Була вироблена оригінальна теоретична база, відмінна оцінка про самостійну естетику концептуалізму.

Саме концептуалізм зміг запропонувати систему уявлень, що склали альтернативу офіційному радянському мистецтву і здатність повернути радянське мистецтво в орбіту інтернаціонального арт-світу.

Концептуалізм, або концептуальне мистецтво - від латинського *conceptus* - думка, уявлення - літературно-мистецький напрям в постмодернізмі, який проголошує, що ідея, концепція твору важливіше, ніж форма його художнього вираження. Напрямок сформувався в кінці 1960-х років і був покликаний об'єднати творчість художника і його дослідження глядачем, змінити звичні способи комунікації глядача і твору.

Мистецтвознавці вважають, що початок перебігу поклав Марсель Дюшан, теоретик дадаїзму і сюрреалізму, який першим придумав використовувати готові речі в вигляді творів мистецтва - «ready-made» (*ready-made*). Пропонуючи глядачеві шукати і знаходити незвичні смисли в звичайних речах, Дюшан представляв свої провокативні арт-об'єкти в супроводі докладної розповіді того, що він, власне, хотів донести до публіки. Своїми несподіваними «творами» художник провокував глядача на пошук відповіді на питання «що є мистецтво?», Залишаючи за рамками естетику і наповнюючи звичні об'єкти новими смислами і значеннями.

Одним з перших і найбільш важливих питань, які концептуалісти поставили під сумнів, стало загальне припущення, що роль художника полягає в створенні особливих видів матеріальних об'єктів, таких, як картина або скульптура. Вони вважали, що в ідеальному світі, за типом платонівського, мистецтво може бути реалізовано в фізичному світі - як, наприклад, математичний доказ, написаний на дошці, - але при цьому ставитися до об'єктів, які існують в розумі, як до понять, а не до фізичних об'єктів.

Ідея - альфа і омега концептуалізму. Напрямок набрав обертів в кінці 1950-х, коли багато сучасних живописців і скульпторів стали масово хвилювати публіку своїми часом шокуючими версіями відповідей на одвічне «що є мистецтво?». У стилі концептуалізму стали працювати художники, які значно розширили свої техніки, застосовуючи фотографію, відео-арт, перформанс, ленд-арт, інсталяції. Деякі простори, в яких створювалися об'єкти, ставали їх частиною і несли власні смисли. Місцем, де проходила демонстрація дійства або об'єктів, могли стати дорога або ліс, вулиця чи морське узбережжя (так зване мистецтво «на місцевості», *site-specific art*), а в якості матеріалів часто використовували матеріали з природного середовища.

Починаючи з 1950-х років галереї, музеї, всесвітні виставки формують новий і швидко зростаючий спеціалізований сектор художнього ринку. Найбільш радикальна частина мистецького середовища намагається демонтувати ці інститути культури модернізму. Репрезентація анархічних ідей асоціюється зі свободою, опором будь-яким нав'язаним ролям, уявленням, ідеологіям. Вибір «нульового ступеня» репрезентації, догляд мистецтва «у відмову», здійснений концептуалізмом в кінці 1960-х, дозволяв, як тоді здавалося, уникнути влади естетичного, замовлення ринку або держави, піти від ідеологічного контролю, від нав'язаних інтерпретацій в область, де ще можлива пряма взаємодія з реальністю. Кризу репрезентації як кризу самопізнання культури модернізму починають повною мірою усвідомлювати саме з цього часу.

Найбільшу увагу в 1967-1969 роках привертає до себе концептуалізм, що сповіщає, як в дацзибао Джона Бальдессарі «Я більше не буду робити ніякого нудного мистецтва», закінчення мистецтва взагалі. (Термін «концептуалізм» запропонував ще в 1961 році художник Генрі Флінт, пізніше брав участь в акціях флюксуса.)

Інтернаціональний концептуалізм 1960-1970-х років висловлювався за двома темами. По-перше, що б не зробив (сказав, намалював, знайшов, продемонстрував) художник - все буде мистецтво. Як висловився свого часу Алан Капроу, коли художник голиться або варить собі макарони, він займається мистецтвом. Звідси зрозуміло, що створювати шедеври і шанувати високу майстерність, і взагалі вірити в стару філософію мистецтва немає ніякого сенсу. Далі, по-друге: що б не сказав, намалював, станцював, вигукнув, сфотографував або взагалі учудив художник - нічого ясного і однозначного він ніколи не зможе повідомити. Тобто висловити ідею - справа неможлива. Художник здатний передати нам лише «щось нерозбірливе», якийсь набір знаків, який далі буде читатися на різні лади, і по-іншому читатися не може. Тепер мистецтво є така дія, стан, або результат дії і стану, яке свідче про неможливість дістатися до «істинної істини», «красивої краси» або «осмисленого сенсу». На Заході таку «Антисистему культури» описали Бодрійяр, Дельоз і Дерріда, а в Росії - Мамардашвілі, Епштейн, а також філософські літератори Олександр Зінов'єв, Фазіль Іскандер та інші.

У 1962 році Ед Рейнхардт, один з найбільших американських художників-авангардистів, написав дзенівську прокламацію «Мистецтво як мистецтво», яка стала новим заповітом для мінімалістів і концептуалістів, зокрема для

антиметафізичних творів і творів американського співредактора «Мистецтва і мови» Джозефа Кошута «Мистецтво як ідея» і «Мистецтво після філософії» (1969). В останніх рядках Рейнхардт стверджував: «Єдине, про що можна говорити в зв'язку з мистецтвом, - це про його смерть, безживність, безсмертя, безмістовність, безформність, непросторовість і лихоліття. А це завжди - кінець мистецтва».

У 1967 році з'являється перший маніфест руху під назвою «Частини концептуального мистецтва», написаний Солом Левиттом. Формулювання Левітта перенесли основну вагу в творі мистецтва з виконання на задум або планування, на розробку ідеї.

Концептуалізм - ультрарадикальне мистецтво, яке нехтує і візуальний, і нарративний образ, демонструючи проблематичність свого власного існування і оперуючи здебільшого листом, а не зображенням. Хоча, по суті, концептуальне мистецтво також відноситься до різновиду «всіякості», відрізняючись лише найвищим - нульовим - ступенем авангардного заперечення художнього твору. Саме в області концептуалізму стає можливо остаточно інституційно зрівняти мистецтво і політичну акцію, як це, наприклад, робить в 1999 році куратор Роза Мартінес, запрошуючи до участі в бієнале сучасного мистецтва в Санта-Фе організацію «Грінпіс» нарівні з художниками Луїзою Буржуа і Ширін Нешат, або як це зробив знаменитий композитор Карлхайнц Штокхаузен.

Сфера образотворчого мистецтва, що входить в візуальне середовище сучасності, як каже нам концептуалізм і як ще раніше засвідчив поп-арт, перевантажена картинками і вимагає радикального очищення. Тому європейські концептуалісти Даніель Бюрєн і Ніеле Тороні дають один одному слово протягом усього життя створювати одну і ту ж картину. Бюрєн вибирає собі в уділ малювати за трафаретом кольорові смужки і покриває ними афішні щити в паризькому метро, стіни в музеях, а Тороні також на всіляких поверхнях робить акуратні квадратні відбитки товстим пензлем. Очевидно, що Бюрєн і Тороні продовжують оголошений Джаддом пошук феноменально аутичного особливого об'єкта. Бюрєн не випадково цитує Моріса Бланшо: «Твір мистецтва, про який нічого не можна сказати, крім того, що він є». Про неможливість справжньої інтерпретації парадоксально свідчить це мистецтво, що використовує слово «концепція». З іншого боку, якщо істину неможливо естетично візуально відтворити, є шанс відкрити її одним рухом через показ відсутності, як це зробив художник Лоуренс Вейнер, здерши обшивку стіни і виявивши цегляну кладку - таким був його твір «Квадратна виїмка зі стіни» для виставки «Коли відносини стають формою». Вейнер, можливо, нагадає цим актом про одну з іудейських традицій, яка вимагає в новому будинку біля входу залишати «незакритим» квадрат в нагадування про зруйнований храм.

Концептуалізм також звертається до терміну Людвіга Вітгенштейна «пропозиції». Пропозиції - це прояви мистецтва, його свідчення, що вимагають верифікації. Свого часу, коли терміном Вітгенштейна скористався П'єр Рестані, щоб назвати монохромом Кляйна, було зрозуміло, що мова йде про нову секулярну ікону, що являє символічну синяву Всесвіту, яка підтверджує метафізичну глибину творчості. Кошут, взявши це ж слово, запускає негативний

пошук сенсу в шарах контекстів, пов'язаних з художньою практикою. У статті «Мистецтво після філософії» він, слідуючи словами Еда Рейнхардта «мистецтво - це мистецтво, все інше - це все інше», доводить, що у актуального мистецтва є єдина можливість бути і отримати визначення від противного: чи не називаючись філософією, що не називаючись живописом, що не називаючись скульптурою.

На противагу потягу системного мистецтва 1960-х до предметності візуального представлення концептуалізм наполягає на безоб'єктно художній досвід. Крім того, твори дематеріалізації стали реакцією на проблему, поставлену прискорити процес самовизначення актуального мистецтва. Калейдоскопічна зміна видів художньої репрезентації, в 1960-і зробила мистецтво умовною практикою, що здійснюється в будь-яких матеріалах, призводить до висновку про те, що мистецтво в принципі не дорівнює своїм втіленням, твір як річ завжди неістинний.

У 1980-ті роки, під час розквіту постмодернізму, концептуалізм ретроспективно усвідомлюється як та точка, в якій все доведено до можливої межі, тобто до дематеріалізації твору мистецтва, модерністська ортодоксальна воля до чистоти і першооснови, первоознаку творчості з необхідністю обрушитися в деконструктивістський досвід. «Порожні» твори концептуалізму, неможливість визначити мистецтво виявляють деформацію модернізму як цілісної системи.

Навіть такі близькі і зацікавлені критики концептуального мистецтва, як Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі, не могли не відзначити безглуздість концептуального прийому в цілому: «Концептуальне мистецтво шукає дематеріалізації через узагальнення, настільки нейтралізуючи заснований їм план композиції, щоб в ньому все знаходило значимість відчуття, відтвореного до нескінченності скажімо, річ, її фотографія в тому ж масштабі і на тому ж місці і її словникова дефініція. Проте в цьому останньому випадку немає впевненості, що може бути досягнуто відчуття або концепт, тому що план композиції має тенденцію ставати "інформативним", а відчуття залежить просто від "думки" можливого глядача, якому і належить "матеріалізувати" чи ні, та вирішити, мистецтво це чи ні.

В середині 1970-х років концептуальне мистецтво досягло своєї кульмінації, після чого пішло в тінь в зв'язку з появою художників, яких цікавили традиційні матеріали і техніки мистецтва і вираження почуттів. Однак в 1980-х роках інтерес до концептуалізму спалахнув з новою силою: він привернув увагу художників, пов'язаних з постмодернізмом. Ідеї концептуального мистецтва лежать в основі багатьох сучасних творів мистецтва. Художників, чії роботи важко віднести до якої-небудь категорії, називали концептуалістами, серед них - Сьюзан Хіллер (рід. 1912). Нігер Кеннарл (рід. 1919). Хуан Муньос (1953-2001), Габріель Ороско (рід. 1962) і Саймон Паттерсон (рід. 1967).

Список літератури

1. Андреева О. Ю. Постмодернізм: Мистецтво другої половини ХХ - початку ХХІ століття. - СПб : Азбука-классика, 2007.
2. Андреева Є.Ю. Все і Ніщо. Символічні фігури в мистецтві другої половини ХХ століття. 2-е., Испр. і доп.: Изд-во Івана Лімбах; Санкт-Петербург; 2011
3. Бобринська Е.А. Концептуалізм. М.: Галарт. 1994.

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

4. Волкова Е. Твір мистецтва - предмет естетичного аналізу. М., 1976
5. Єрофєєв А. Неофіційне мистецтво (художники 1960-х). // Питання мистецтвознавства, 1993, №4
6. Поети-концептуалісти. М., МК-Періодика, 2002
7. Розповіді про художників. Історія мистецтва ХХ століття. СПб, Академічний проект, 1999.

РОЗРОБКА МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНКИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РАДІОЧУТЛИВОСТІ ЛЮДИНИ НА ОСНОВІ ЦИТОГЕНЕТИЧНОГО ТЕСТУ

Дрозд Іван Петрович

доктор біологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інститут ядерних досліджень
Національна Академія Наук України

Липська Алла Іванівна

доктор біологічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділом
Інститут ядерних досліджень
Національна Академія Наук України

Рябченко Наталія Миколаївна

кандидат біологічних наук, старший дослідник
старший науковий співробітник
Інститут ядерних досліджень
Національна Академія Наук України

1. Методичні основи цитогенетичної оцінки радіочутливості людини

Сьогодні хромосомні тести оцінки мутагенної дії ґрунтуються на двох підходах: оцінці спонтанного рівня аберацій хромосом в лімфоцитах периферійної крові (ЛПК), який є інтегральним показником дії на людину різноманітних чинників, зокрема канцерогенних, та оцінці цитогенетичного ефекту в ЛПК, індукованого додатковим “тестуючим” опроміненням, що дозволяє виявляти приховану хромосомну нестабільність клітин за дії променевого навантаження на генетичний апарат.

Визначення критеріїв цитогенетичної оцінки індивідуальної радіочутливості людини ґрунтуються на класичних радіобіологічних дослідженнях спонтанного рівня аберацій хромосом, залежностей “доза–ефект” та “стадія–ефект”, найчутливіших фаз клітинного циклу до певних дозових навантажень, визначення умов культивування та термінів фіксації культур ЛПК, що дозволяють виявити специфічність та оцінити варіабельність цитогенетичних показників радіочутливості в групі умовно здорових донорів для статистичної обробки та визначення їх референтних інтервалів (межі нормальних значень).

Відповідно до даних класичної клітинної радіобіології найвищий пік радіочутливості хромосом фіксується в G2-фазі клітинного циклу та власне мітозі, тоді як S-фаза є радіорезистентною [1]. Побудова кривих залежності «доза-стадія клітинного циклу-ефект» дозволила підтвердити положення: при проходженні клітин по циклу спостерігали зміну аберацій хромосомного типу на хроматидний, максимум яких реєстрували в G2-фазі (рис. 1). При опроміненні в G0, G1 фазах у спектрі радіаційно-індукованих перебудов переважають аберації хромосомного типу, у стадії G2 – аберації хроматидного типу; в S-стадії спостерігається приблизно однаковий рівень цих основних типів аберацій. Найвища частота аберацій, а саме: хроматидних делецій (одиначних кінцевих розривів хроматид), спостерігається за опромінення в G2-фазі.

Отже, загальна частота аберацій хромосом в різних фазах клітинного циклу залежить від дози опромінення; протягом клітинного циклу відбувається поступова зміна типу аберацій зі хромосомного на хроматидний, що підтверджують однотипні форми кривих “стадія – ефект” за різних доз опромінення клітин. Для наступних дослідів була обрана доза опромінення ЛПК 0,5 Гр як така, що дозволяє отримати високий “вихід” аберацій хромосом і при цьому уникнути значної загибелі клітин.

Оскільки за даними [1] частота аберацій хромосом може змінюватись залежно від часу опромінення в межах однієї фази клітинного циклу, ми опромінювали гамма-джерелом культури лімфоцитів умовно здорових осіб в дозі 0,5 Гр в різних часових точках G2-фази – на 44-у; 46-у та 48-у години від початку інкубації культури.

Рис. 1. Кінетика аберацій хромосомного і хроматидного типів в культурі ЛПК людини, індукованих γ -опроміненням в різних стадіях циклу. 1, 2 – аберації хромосомного типу; 3, 4 – аберації хроматидного типу; 1, 3 – доза 0,5 Гр; 2, 4 – доза 1,0 Гр.

Установлено, що найвищий рівень абераційних лімфоцитів, загальної частоти аберацій хромосом, з яких 95% становили хроматидні делеції, реєструється за опромінення на 48 годині інкубації клітин, тобто граничній G2/M стадії (таблиця). Тому цей термін тестуючого опромінення ЛПК обрано для

подальшого експериментального обґрунтування застосування G2-тесту для встановлення референтних інтервалів радіочутливості хромосом, оскільки в цей термін слід очікувати максимальний рівень радіаційно-індукованих аберацій хромосом та його високу міжіндивідуальну варіабельність.

Таблиця

Частота аберацій хромосом при гамма-опроміненні лімфоцитів у дозі 0,5 Гр протягом G2-фази

Терміни опромінення, год інкубації клітин	Кількість абераційних метафаз, %	Загальна кількість аберацій/100 метафаз, $M \pm SE$	Частота хроматидних аберацій, $M \pm SE$	Частота одиночних делецій, $M \pm SE$
44	18,5 ± 1,9	22,0 ± 2,1	21,2 ± 2,3	20,0 ± 1,2
46	30,0 ± 0,9	36,2 ± 1,4	33,0 ± 1,2	32,0 ± 1,6
48	50,0 ± 1,7*	56,1 ± 1,6*	54,0 ± 1,5*	53,0 ± 1,2*

*- вірогідна різниця з показниками при опроміненні на 46 год. інкубації ($p < 0,05$)

Одержані результати підтвердили доцільність вибору для вивчення індивідуальних варіацій радіочутливості хромосом лімфоцитів периферійної крові людини терміну тестуючого опромінення в пізній G2-стадії клітинного циклу як найчутливішої до променевої дії; в цьому випадку радіаційно-індуковані одиночні делеції, які складають у спектрі аберацій більше 90%, слід розглядати як специфічні цитогенетичні маркери радіочутливості клітин.

Серед різних типів аберацій хромосом одиночні хроматидні делеції (або термінальні хроматидні розриви) розглядають як наслідок прямого ушкодження молекули ДНК у вигляді дволанцюгових розривів – потенційно летальних для клітини. З цієї точки зору, завдяки аналізу рівнів хроматидних делецій, максимум яких індукується опроміненням клітин в пізній G2-фазі, можна опосередковано оцінювати ефективність системи репарації дволанцюгових розривів ДНК.

Таким чином, проведені дослідження дозволили визначити оптимальні умови проведення цитогенетичного тесту для оцінки показників IP в групі умовно здорових осіб, а саме:

- Використання культури ЛПК – універсальної високочутливої тест-системи соматичних клітин для оцінки генетичних ефектів та підвищеного канцерогенного ризику за дії мутагенів, зокрема радіації.
- Опромінення клітин в найчутливішій фазі клітинного циклу – G2, що дозволяє виявляти пошкодження, індуковані дією гамма-випромінювання. Експериментально обґрунтовані терміни блокування мітозів і фіксації клітин зумовило одержання максимальної частоти специфічних маркерів опромінення в G2-фазі (термінальних хроматидних делецій, які відображають репаративний потенціал клітини).
- Дослідження рівня аберацій має виконуватися в метафазних пластинках, отриманих упродовж першого поділу клітин після опромінення (стадія мітозу

M1), оскільки в наступних мітозах частота аберацій хромосом знижується, що зумовлено репродуктивною загибеллю та елімінацією ушкоджених клітин.

Сукупність визначених умов проведення G2-тесту була покладена в основу алгоритму оцінки індивідуальної радіочутливості (IP) на хромосомному рівні (див. п. 2.2).

2. Розробка тест-системи для кількісної оцінки індивідуальної радіочутливості людини на основі цитогенетичного тесту

2.1. Дослідження можливості використання альтернативи тестуючому опроміненню при проведенні G2-тесту

З метою удосконалення G2-тесту нами було випробувано протипухлинний антибіотик блеоміцину гідрохлорид, як альтернативу тестуючому іонізуючому опроміненню в G2-фазі клітинного циклу. Блеоміцин відноситься до класу радіоміметиків та за своїм механізмом дії подібний до іонізуючого випромінювання (ІВ), оскільки ефективно індукує дволанцюгові розриви молекули ДНК, результатом яких є формування аберацій хромосом. Використання блеоміцину в G2-тесті дозволяє оптимізувати методику оцінки IP шляхом заміни тестуючого опромінення на внесення в культуру ЛПК блеоміцину в концентрації, яка відповідає дозі іонізуючого опромінення 0,5 Гр.

Для цього нами було проведено порівняльне дослідження результатів G2-тесту та його модифікації з використанням блеоміцину в культурах стимульованих ЛПК 6-ти донорів. Було виявлено дозозалежний характер рівня частоти аберацій хромосом (хроматичних делецій) за дії блеоміцину в діапазоні концентрацій 0,01-0,20 мкг/мл (рис. 2).

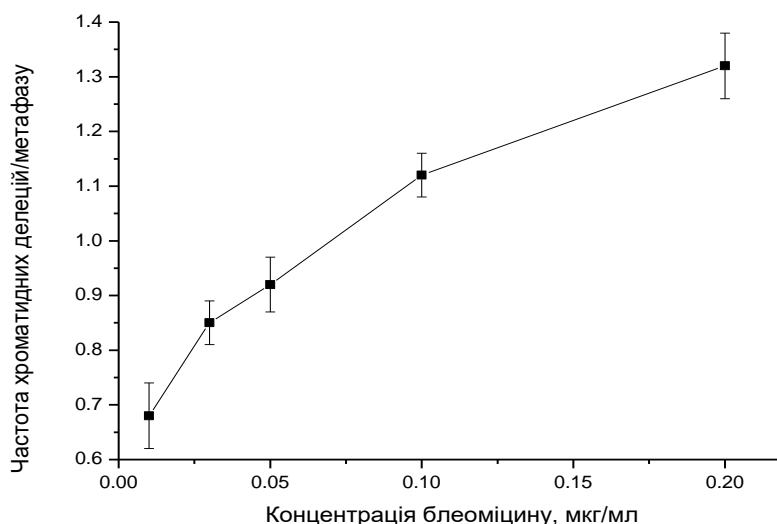

Рис. 2. Частота хроматидних делецій в ЛПК умовно здорових донорів за дії блеоміцину в G2-стадії клітинного циклу

Експериментально було встановлено, що частота аберацій хромосом в ЛПК, індукована блеоміцином в дозі 0,03 мкг/мл, достовірно не відрізнялась від відповідних результатів G2-тесту за дії тестуючого іонізуючого опромінення в дозі 0,5 Гр ($r=0,99$; $p<0,001$). Як і у випадку променевої дії, спектр аберацій

хромосом формувався одиночними хроматидними розривами (95% загальної частоти аберацій хромосом), хроматидними ізоделеціями (4%) та міжхромосомними обмінами (1%)

Таким чином, при проведенні G2-тесту в когортних дослідженнях з метою його оптимізації, у випадку недоступності використання джерел ІВ, доцільно застосовувати блеоміцин в дозі 0,03 мкг/мл середовища як альтернативу на етапі проведення тест-опромінення культур.

2.2. Алгоритм оцінки індивідуальної радіочутливості людини з використанням модифікованого G2-тесту лімфоцитів крові

Нами розроблено алгоритм оцінки індивідуальної радіочутливості людини з використанням модифікованого G2-тесту лімфоцитів крові, який фіксує наступну послідовність операцій:

1. Постановка стандартної культури лімфоцитів периферичної крові, стимульованих фітогемаглютиніном (ФГА).

2. Термін тестуючого опромінення або застосування його альтернативи: пізня G2-стадія (48 год. від початку стимуляції і культивування ЛПК).

3. Доза тестуючого опромінення: 0,5 Гр γ -опромінення або 0,03 мкг блеоміцину на 1 мл середовища.

4. Блокування мітозів: через 0,5 год. після дії тестуючого чинника, фіксація культури через 1-1,5 год. потому.

5. Метафазний аналіз хромосом в першому пострадіаційному мітозі (M1). Метафазний аналіз включає визначення рівня термінальних хроматидних делецій як специфічних маркерів радіаційно-індукованих структурних перебудов хромосом у G2-фазі та специфічних показників радіочутливості.

6. Дотримання стандартизованих умов проведення тесту є обов'язковою умовою для коректного статистичного аналізу одержаних цитогенетичних показників та об'єктивізації цитогенетичної оцінки індивідуальної радіочутливості людини.

Референтні значення інтервалів цитогенетичних показників G2-тесту визначали в когорті умовно здорових донорів.

2.3. Визначення референтних інтервалів цитогенетичних показників ІР за даними G2-тесту

Розроблену тест-систему для кількісної оцінки ІР було апробовано при цитогенетичному обстеженні групи умовно здорових осіб, мешканців м. Києва, що включало оцінку як спонтанного рівня аберацій хромосом в ЛПК, так і визначення частоти аберацій хромосом, індукованих у процесі G2-тесту, визначення референтних значень одержаних показників у групі обстежених та оцінку їх залежностей від віку та статі.

До групи добровільного цитогенетичного обстеження увійшли 110 практично здорових осіб віком 20-52 років (середній вік становив $(30,1 \pm 1,1)$ р). За даними попереднього опитування донори сформованої групи обстеження протягом поточного року не проходили діагностичних обстежень із використанням джерел ІВ та на момент досліджень не хворіли на вірусні

інфекції. Гематологічні показники знаходилися в межах норми для дорослого населення. Загальна частота спонтанних аберацій хромосом знаходилась у межах від 0,4 до 3,2 аберацій на 100 проаналізованих метафаз, (в середньому $(1,49 \pm 0,14)$ аберацій на 100 проаналізованих метафаз. Одержане середньогрупове значення спонтанного рівня аберацій хромосом в ЛПК не перевищувало середньопопуляційного показника для людини $(1,5 \pm 0,3)$.

Статистичний аналіз розподілів одержаних індивідуальних цитогенетичних показників радіочутливості в референтній групі дозволив встановити довірчі інтервали та межі референтних (нормальних) значень радіочутливості. Метод персентилей застосовується в медико-біологічних дослідженнях у випадку, коли фактичний розподіл даних не відповідає очікуваним теоретичним розподілам, або поставлені задачі не передбачають аналіз його форми. Він дозволяє визначити інтервал, що включає $(90-99)\%$ значень досліджуваних показників, та визначити відповідні «cut off points» нормальних значень показників тесту в обстеженій вибірці [2]. **У нашому випадку використання методу 90-го персентилію для знаходження нижньої та верхньої границі “нормальних” значень показників радіочутливості у референтній вибірці лежить у межах 0,15 та 0,92 хроматидних делецій на 1 метафазу.** Відповідно 11% осіб (12 з 110) з обстеженої групи мали підвищену IP на хромосомному рівні лімфоцитів периферійної крові. При цьому середньогрупова частота хроматидних делецій в групі з нормальними показниками радіочутливості становила $0,79 \pm 0,005$ на 1 метафазу ($CV=7,6\%$); у донорів з підвищеною радіочутливістю – $1,16 \pm 0,16$ ($CV=7,7\%$).

Одержані результати свідчать, що в обстеженій групі такі параметри як вік (в діапазоні $(20-52)$ років) та стать не впливали на рівень показників радіочутливості хромосом, індукованих в G2-тесті. У дослідженій віковій групі (середній вік – $(30,1 \pm 1,1)$ р.) статистично значущих асоціацій між віком та показниками радіочутливості не виявлено: коефіцієнт кореляції становив 0,3. Не зареєстровано також розбіжностей за віком та статтю при розподілі обстежених за віковими групами: $(20-29)$ р; $(30-39)$ р; $(40-52)$ р.

Висновки

Найвагоміші результати, які впливають з проведених досліджень, включають наступне:

1. На основі дослідження радіобіологічних залежностей індукції аберацій хромосом в ЛПК людини за дії гамма-опромінення було визначено якісні та кількісні цитогенетичні критерії радіаційної чутливості умовно здорових осіб та розроблено алгоритм її оцінки. Він передбачає застосування додаткового радіаційного навантаження (або дію радіоміметика – блеоміцину) на культуру соматичних клітин донора в G2-фазі клітинного циклу, що дозволяє оцінювати ступінь дестабілізації хромосомного апарату клітин. При цьому частота радіаційно-індукованих аберацій хромосом в ЛПК за результатами G2-тесту може слугувати маркером для раннього виявлення осіб зі схильністю до розвитку радіогенних стохастичних патологій.
2. Аналіз характеру розподілів одержаних величин цитогенетичних показників

IP дав можливість встановити референтні величини цитогенетичних показників IP людини за G2-тестом, які складають діапазон (0,15 - 0,92) хроматидних делецій на метафазу та виявити в групі умовно здорових донорів близько 11% осіб з підвищеними показниками IP на хромосомному рівні.

3. Пропонується науково обґрунтована методологія прогностичної цитогенетичної оцінки індивідуальної радіаційної чутливості людини, що дозволяє виявляти осіб з груп ризику серед населення та персоналу об'єктів ядерної енергетики та промисловості України. Широке практичне застосування цієї методології сприятиме удосконаленню системи добору осіб для роботи з джерелами ІВ.

Список літератури

1. Севанькаев А.В. Радиочувствительность хромосом лимфоцитов человека в митотическом цикле. — Москва: Энергоатомиздат, 1987. — 160 с.
2. Grobbee, D.E.; Hoes Arno W. Clinical Epidemiology: Principles, Methods, and Applications for Clinical Research. Jones & Bartlett Learning, 2009. 413 p.

TBSV ВИРУСЫНЫҢ ҚЫЗАНАҚ, СOWPEA ЖӘНЕ NICOTIANA BENTHAMIANA ӨСІМДІКТЕРІНІҢ МҮШЕЛЕРІНДЕ КӨРІНІС БЕРУІ

Н.А. Есенбекова

Магистр, лаборатория маманы

А.М. Ергазиева

Магистр, лаборатория маманы

Аннотация

Бұл мақалада TBSV вирусымен зақымдалған қызанақ, бұршақ және *Nicotiana benthamiana* өсімдіктерінің мүшелерінде пайда болған әртүрлі белгілері қарастырылған болатын. РНК-интерференция деп аталатын өсімдіктің вирустық ауруларға қарсы қорғаныстық механизм реакциясы жөнінде мәліметті ала отырып, *Nicotiana benthamiana*, бұршақ және қызанақ өсімдіктеріне тәжірибе жұмыстары қойылды. Біздің нәтижелеріміз көрсеткендей, болашақта ауыл шаруашылық культураларын жаппай вируспен зақымдалудан қорғап қалатын, жаңа қорғаныштық әдістерінің пайда болуы мүмкін екендігін көрсетті.

Аннотация

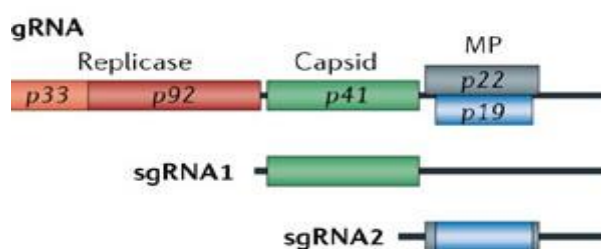
В данной статье были рассмотрены различные проявления симптомов в тканях растения томата, фасоли и *Nicotiana benthamiana*, зараженных вирусом TBSV. На основе данных о реакции защитного механизма растений, против вирусных заболеваний, называемого РНК-интерференцией (RNAi), нами были проведены эксперименты над растениями *Nicotiana benthamiana*, фасоли и томата. Наши результаты показали, что в будущем станут возможными новые, защитные методы сельскохозяйственных культур от массового поражения вирусами.

Abstract

In this paper we study different symptoms of tissues of tomato, cowpea and *Nicotiana benthamiana* infected with TBSV virus. On the reactions of the protective mechanism of plants against the virus diseases, called RNC interference (RNAi), we did experiments with plants *Nicotiana benthamiana*, cowpea and tomato. Our results shown, that the new methods for protection of vegetable crops against mass infection by viruses will be possible in the future.

Вируспен зақымдалған өсімдіктерде морфологиялық және физиологиялық жақтан, некроз түрінде әр- түрлі көріністер байқалады [1,2,3]. Бұл көріністер әр өсімдікте түрліше жүзеге асады. Зақымдаушы вирус ретінде Tombusviridae туысындағы TBSV вирусы алынды. Бұл вирус алғаш рет 1935 жылы қызанақ өсімдігінде табылды [4]. Ал құрылымын рентгенді кристаллография әдісі арқылы 1978 жылы Стивен Харрисон анықтаған болатын [5].

Tombusvirus P19. Зертеулер Tombusviridae туыстығына жататын вирус геномымен коделенетін P19 ақуызы ақуыздың репродукция процесіне, қозғалысқа, РНК-ның жиналуына және вирустың векторлық трансмиссиясына қатысатындығын көрсетті. P19 инфекция белгілерінің дамуы үшін қажетті маңызды патогенді фактор болып табылатындығы анықталды [6]. Қалыпты жұмыс жасайтын жасушада әрбір ген өзіне ғана тиесілі қызметті атқарады, мысалы мРНК ақуыздың синтезделуіне және оның басқада реттеуші ақуыздармен байланысуына жауап береді. Бұнда жасушадағы геннің қалыпты экспрессиясы (от лат. *expressus* - анық) жайында айтылып отыр. Егер нақты бір геннің өнімі азайса, (мысалы, ақуыз) осы геннің экспрессиясының төмендегені болып табылады. Белгілі бір нақты гендер экспрессиясын қысқа РНК-лар арқылы "сөндіру" эффектісі РНК-интерференция деген атқа ие болды, ал оның пайда болуына әсерін тигізетін молекулалар *siRNA* (*small interfering RiboNucleic Acids* – қысқа интерферлеуші рибонуклеиндік қышқылдар) деп аталады [2]. Dicer қысқа екі тізбекті РНК-ны берілген өлшеммен және нақты құрылымдық ерекшеліктермен қатесіз өлшейтін және белгілейтін “молекулярлы сызғыш” секілді әсер етеді [3]. Содан кейін Dicer қысқа РНК-ларды құрыманда Argonaute туысына кіретін ақуыздары бар жиынтыққа береді. Келесі кезеңде қысқа РНК дуплексінің айырылуы жүреді, олардың бір тізбегі жасушада өзіне комплементарлы РНК молекулаларын таниды, нәтижесінде Argonaute ақуызы олардың экспрессиясының катализдейді. Қазіргі кезде РНК-интерференция кезінде нысаналар экспрессиясы бәсеңдетілетін бірнеше молекулярлы механизмдер белгілі: Argonaute ақуызы РНК-нысаналарды бөле алу қабілетіне, сонымен қатар матрицалық РНК трансляциясын тоқтату қабілетіне ие [3,4]. Сонымен қатар, қысқа РНК-ның Argonaute ақуыздарымен жиынтығы кейбір жағдайларда жасушалық ядродағы нысана -геннің транскрипциясын (РНК синтезін) бәсеңдете алады [4,5].

Tomato bushy stunt virus (TBSV) – Tombusvirus туысына жататын вирус (Martelli et al.1988). Геномы шамамен 4,800 нуклеотидті, вирус позитивті РНК – сы капсидтік белокпен қапталады (Hearne et al. 1990) [6,7]. Бүгінгі таңда TBSV

вирусының геномы секвенирленген, бірнеше протеинді кодтайды (Hearne et al, 1990), яғни р92 – РНҚ тәуелді РНҚ полимераза, р33 – маңызды қосымша протеині (Oster et al, 1998) р41 – капсидтік протеині (Hillman et al, 1989), тасымалдаушы протеин - р22 (Scholthof et al, 1995), РТGS супрессиялайтын р19 протеині (Voinnet et al, 1999; Ye et al, 2003). Р33 және р92 тікелей геномдық РНҚ-дан трансляцияланады, ал р41 протеині субгеномдық мРНҚ1-ден, р19 және р22 субгеномдық мРНҚ2-ден трансляцияланады [8,9].

Материалдар мен әдістер. Зерттеу объектісі . Зерттеу бөлімде вирионан РНҚ молекуласын бөліп алу, агароздық және полиакриламидтық гель электрофорез әдістері қолданылды.

Зерттеу әдістерін талқылау. *N.benthamiana* өсімдіктерінде вирустың жұқтырылу сипаты 3-10-шы күндері бақыланды. Вируспен зақымдалған уақыт бойында анық белгілер 5-7 күндері байқалды. Вируспен зақымданған аудандар сарғайып, некроз тудыра бастады. Зақымдалған өсімдіктердің беткі жапырақтары қабыршақтана бастады. Бұл қабыршақтардың пайда болуы антивирустық РНҚ-интерференция процесінің басталғандығын көрсетеді, басқаша айтқанда бұл «сайленсинг аралшықтары» деп аталады. Ал жай сумен инокуляцияланған өсімдіктер бойында ешқандай белгілер анықталмай, өсімдік тіршілігін сақтап отырды (Сурет 1).

А

В

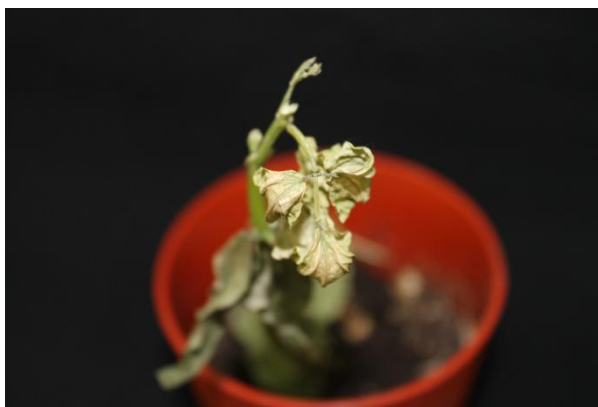
Сурет 1. TBSV вирусымен зақымдалған 7 күндік:
А- *N.benthamiana* бақылау өсімдігі, В- зақымдалған өсімдік.

N.benthamiana өсімдігін вируспен зақымдалғанына 14 күннен кейін өсімдікте айқын некроз белгілері байқалды. Өсімдік жапырақтары қурап, ылғалдылықтың азайғанын байқатты, сонымен қатар өсімдіктің жоғары бөліктерінде, яғни «аралшықтарда» да некроз белгілері көрініп, вирустың бұл өсімдікте жүйелік түрде таралатындығын дәлелдеді (Сурет 2).

Сурет 2. А- бақылаушы және зақымдалған өсімдіктердің салыстырмалы көрінісі, В- зақымдалған өсімдіктегі жоғарғы қабаттағы жапырақтарының көрінісі.

Зақымдалғанына 21 күн өткеннен кейін *N. Benthamiana* өсімдігі коллапсқа ұшырады (Сурет 3).

Сурет 3.Коллапсқа ұшыраған *N. Benthamiana*

Өсімдіктер қалыпты, бірдей жағдайларда өсірілді. Қызанақты вируспен зақымдаған уақытта аса қатты белгілер айқындалған жоқ. Тек өсімдіктің инокуляцияланған жапырақтарында белгілер байқалды. Бұл қызанақтың тек локальды жолмен зақымданатындығына көз жеткізеді. TBSV вирусының жабайы типінің *in vitro* транскрипциясы және супрессор Р19 және капсидтік белоктар экспрессиясы анализдері айқын көрініс берді. Вируспен инокуляцияланған өсімдіктердің арнайы мүшелерінде белгілері анық байқалды (Сурет 4).

Сурет 4. Қызанақ өсімдігі, зақымдалғаннанан 7, 14 және 21 күннен кейін

Зақымдалғанына 14 және 21 күн өткеннен кейін де қызанақ өсімдіктерінде некроз белгілері *N.benthamiana* өсімдіктерімен салыстырғанда қалыпты өтті. Бұл өз кезегінде қызанақ өсімдіктерінің өзге өсімдітерге қарағанда белгілі бір қорғаныштық функциясы бар екендігін көрсетеді.

Cowpea- *Vigna* туысындағы бұршақ тұқымдасындағы өсімдік. Ол Африка, Азия, Оңтүстік Еуропа, Орталық және Оңтүсті Еуропа елдерінде кездеседі. Құрғақшылыққа төзімді бұл өсімдік тропикалық аймақтарда жақсы өседі [10].

Cowpea өсімдігін TBSV вирусымен зақымдаған кезде, қызанақ өсімдігіндей белгілер байқалды. Бақылау өсімдіктерімен салыстырғанда, зақымдалған өсімдітер өсу белгілері тежелгені көрінді. Зақымдалғаннан кейін 7 күн өткен соң бақылаушы өсімдітің биіктігі 22 см болса, зақымдалған өсімдікте 14 см құрады. Бұл вируспен зақымдалған *Cowpea* өсімдігінің белгісіз бір себептермен өсу белгілері тежелетіні анықталды (Сурет 5).

Сурет 5. Вирустың әсерінен өсімдіктің өсу белгілерінің тежелуі

Қорытындылай келе зерттеу жұмыстары көрсеткендей қызанақ, cowpea және *Nicotiana benthamiana* өсімдіктерін TBSV-вирусының вирионымен зақымдағанда, аталған әрбір өсімдіктерде әркелкі белгілер байқалды. *Nicotiana benthamiana* өсімдігінде вируспен жүйелік зақымдалу байқалса, қызанақ және cowpea өсімдіктері тек ғана локалды зақымдалды.

Список литературы:

1. Alma si A, Eke's M, Ga'borja'nyi R. Comparison of ultrastructural changes of *Nicotiana benthamiana* infected with three different tobamoviruses // *Acta Phytopath et Entomol Hung* 31, 1996. – P. 181–190.
2. Alma'si A, Harsa'nyi A, Ga'borja'nyi R Photosynthetic alterations of virus-infected plants // *Acta Phytopath et Entomol Hung* 36, 2006.- P.15–29.
3. Alonso E, Garcí'a-Luque I, Avila-Rinco'n MJ, Wicke B, Serra MT, Dí'az-Ruiz JR A tobamovirus causing heavy losses in protected pepper crops in Spain // *J Phytopathol* 76, 1989.- P. 125.
4. Mahy, Brian W. J.; Regenmortel, Marc H. V. Van Desk Encyclopedia of Plant and Fungal Virology // Academic Press, 2012.- P. 445
5. Hellemans A., Bunch B.H. The timetables of science: a chronology of the most important people and events in the history of science // Simon and Schuster, 1988. - P . 356 .
6. Fire A.Z., Xu S.Q., Montgomery M.K., Kostas S.A., Driver S.E., Mello C.C // *Nature*. 391, 1998. - P. 806-811.
7. Moissiard, G., Parizotto, E. A., Himber, C., and Voinnet, O. Transitivity in *Arabidopsis* can be primed, requires the redundant action of the antiviral Dicer-like 4 and Dicer-like 2, and is compromised by viral-encoded suppressor proteins // *RNA*. 13, 2007.- P. 1268-1278.

8. Park, W., Li, J., Song, R., Messing, J., and Chen, X. CARPEL FACTORY, a Dicer homolog, and HEN1, a novel protein, act in microRNA metabolism in *Arabidopsis thaliana* // *Curr. Biol.* 12, 2002. – P. 1484-1495.
9. Elbashir SM, Harborth J, Lendeckel W, *et al.* Duplexes of 21-nucleotide RNAs mediate RNA interference in cultured mammalian cells // *Nature* 8, 2001. – P. 411:494.
10. Singh, B. "Improving the production and utilization of cowpea as food and fodder" // *Field Crops Research* 84, 2003. – P. 169–150.

Reference

1. Alma si A, Eke's M, Ga'borja'nyi R. Comparison of ultrastructural changes of *Nicotiana benthamiana* infected with three different tobamoviruses // *Acta Phytopath et Entomol Hung* 31, 1996. – P. 181–190.
2. Alma'si A, Harsa'nyi A, Ga'borja'nyi R Photosynthetic alterations of virus-infected plants // *Acta Phytopath et Entomol Hung* 36, 2006.- P.15–29.
3. Alonso E, Garcí'a-Luque I, Avila-Rinco'n MJ, Wicke B, Serra MT, Dí'az-Ruiz JR A tobamovirus causing heavy losses in protected pepper crops in Spain // *J Phytopathol* 76, 1989.- P. 125.
4. Mahy, Brian W. J.; Regenmortel, Marc H. V. Van Desk Encyclopedia of Plant and Fungal Virology // Academic Press, 2012.- P. 445
5. Hellemans A., Bunch B.H. The timetables of science: a chronology of the most important people and events in the history of science // Simon and Schuster, 1988. - P. 356 .
6. Fire A.Z., Xu S.Q., Montgomery M.K., Kostas S.A., Driver S.E., Mello C.C // *Nature*. 391, 1998. - P. 806-811.
7. Moissiard, G., Parizotto, E. A., Himber, C., and Voinnet, O. Transitivity in *Arabidopsis* can be primed, requires the redundant action of the antiviral Dicer-like 4 and Dicer-like 2, and is compromised by viral-encoded suppressor proteins // *RNA*. 13, 2007.- P. 1268-1278.
8. Park, W., Li, J., Song, R., Messing, J., and Chen, X. CARPEL FACTORY, a Dicer homolog,

and HEN1, a novel protein, act in microRNA metabolism in *Arabidopsis thaliana* // Curr.

Biol. 12, 2002. – P. 1484-1495.

9. Elbashir SM, Harborth J, Lendeckel W, *et al.* Duplexes of 21-nucleotide RNAs mediate RNA

interference in cultured mammalian cells // Nature 8, 2001. – P. 411:494.

10. Singh, B. "Improving the production and utilization of cowpea as food and fodder" // Field

Crops Research 84, 2003. – P. 169–

ANTHOCYANINS AND ANTHOCYANIDINS ARE MULTIFUNCTIONAL NATURAL ADDITIVES

Shingisov A.U.,

Dr. Professor

Alibekov R.S.,

Dr. Associated Professor

Tastemirova U.U.

PhD student

M.Auezov' South-Kazakhstan University

Shymkent, Republic of Kazakhstan

Abstract

Presently, natural food additives have a significant value in the creation of new food products. Anthocyanins are a group of plant pigments belonging to the flavonoids or bioflavonoids groups. Basically anthocyanins are glycosides that containing hydroxy- and methoxy-substituted flavilium salts as aglycone-anthocyanidin, and some anthocyanins have acetylated hydroxyls. Anthocyanins are natural red-violet pigments that rich color for many fruits, berries and flowers. In the food industry, anthocyanins are known as food additives E163 (dyes). Anthocyanidins are common plant pigments, the sugar-free counterparts of antocyanins. Mostly they have red and blue colures. The color depends on the acidity level. Anthocyanins generally change color from red through purple, blue, and bluish green as a function of pH. In general, anthocyanins are powerful antioxidants and neutralize free radicals; assist in the prevention of violations of cardiac and vascular activity; inhibit inflammatory processes; activate the body's resistance to carcinogens, viruses; protect blood vessels, reduce capillary fragility; detoxify chemicals and pollutants; and also increase a human life span.

Key words: *anthocyanins, anthocyanidins, antioxidants, dye, flavonoids, food additive*

INTRODUCTION

Anthocyanins are a group of plant pigments belonging to the flavonoids or bioflavonoids groups. They are natural red-violet pigments that rich color for many fruits, berries and flowers. In the food industry, anthocyanins are known as food additives E163 (dyes). Mostly they have red and blue colures. The color of anthocyanins depends on the acidity level. Under acidic conditions, anthocyanins are displayed in red, while in less acidic conditions are coloured in a blue. Anthocyanins can be divided into two categories: anthocyanidin aglycones and anthocyanin

glycosides. The basic structure of the anthocyanin nucleus is the flavilium ion with seven different side groups. The side groups can be presented by hydrogen, hydroxide, or methoxy [1].

Anthocyanins have a wide range of applications: they are used as natural dyes, food additives and medicines, they have antidiabetic [2], antitumor [3], anti-inflammatory [4], antioxidant properties [5], and are also potential geroprotectors. In the work on the effect of cranberry anthocyanins on the lifespan of *Drosophila*, an extension of the average life duration by 10% was discovered [6].

The food additive E163 (anthocyanins) is of natural origin and has a zero hazard level (safe for health). In addition to the food industry, the food additive E163 (anthocyanins) is used in the following areas: medicine (as antioxidants and additives that prevent and reduce the rate of development of cancer); in cosmetics (anthocyanins have a stabilizing effect and are collagens); in technology (as a paint for organic solar cells due to the ability of anthocyanins to absorb light and convert it into electrons), etc. [7]

METHODOLOGY

Anthocyanins have different functions in the plant body. They act as antioxidants, protecting the plant's body from free radicals produced by UV radiation that destroys DNA and causes cell death. They are also considered important aspects of pollination and plant propagation, as pollinators are attracted to their bright red and blue colors. Common anthocyanins such as cyanidin-3-glucoside are considered a larval repellent[1].

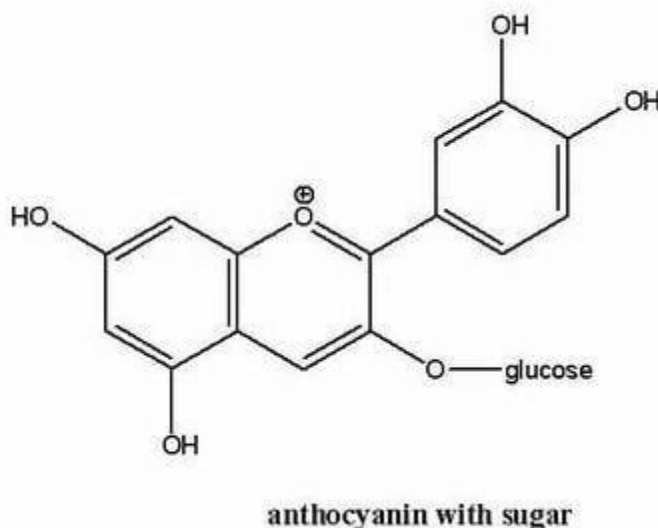

Figure 1. Anthocyanin structure

From the point of view of chemistry, anthocyanins are glycosides that containing hydroxy- and methoxy-substituted flavilium salts as aglycone-anthocyanidin; some anthocyanins have acetylated hydroxyls (Figure 1). The carbohydrate part is usually bound to aglycone at position 3, in some anthocyanins - at positions 3 and 5, while both monosaccharides (glucose, rhamnose, galactose) and di- and trisaccharides can act as a carbohydrate residue [1].

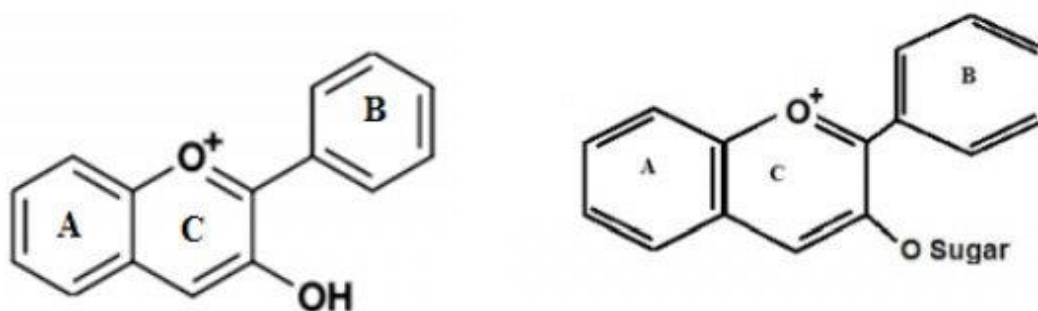

Anthocyanidin structure
Anthocyanin structure

Figure 2. Comparison of anthocyanidin and anthocyanin structures

All anthocyanins (presently there are more than 500 variations, and a quantity of them is growing) have a common C₁₅-carbon skeleton formed by two benzene rings A and B connected by C₃-fragment (Figure 2). At the same time, anthocyanins differ from other flavonoid compounds by the presence of a positive charge and a double bond in the C-ring. Despite the huge variety of anthocyanin compounds, they are all derivatives of six main anthocyanidins: pelargonidin, cyanidin, peonidin, delphinidin, petunidin, and malvidin that differ in side radicals R₁ and R₂. During biosynthesis, peonidin is formed from cyanidin, and petunidin and malvidin from delphinidin, three main anthocyanidins can be distinguished: pelargonidin, cyanidin and delphinidin, therefore they are the precursors of all anthocyanin compounds [8].

Anthocyanidins are common plant pigments, the sugar-free counterparts of anthocyanins. They are based on the flavylium cation, an oxonium ion, with various groups substituted for its hydrogen atoms. They generally change color from red through purple, blue, and bluish green as a function of pH [9].

DISCUSSION

There are following most common anthocyanidins: pelargonidin, cyanidin, peonidin, delphinidin, petunidin and malvidin (Table 1).

Table 1

Most common anthocyanidins [7]

Name	Abbreviated name	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	Colour	Finding in nature
Pelargonidin (Pg)	Pgd E 163d	H	H	Glu Ara	H	Red orange	Raspberry, strawberry, grape
Cyanidin (Cy)	Cyd E 163a	OH	H	Soph Gal Glu Ara Rut Xyl-rut Glu-rut	H	Purple	Strawberry, cherry, chokeberry, lingonberry, blueberry, cranberry, blackberry, pomegranate, raspberry, plum, sweet cherry, grape, black currant, red currant, honeysuckle

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Peonidin (Pn)	Pnd E 163e	O Me	H	Glu Ara Gal	H	Purple blue	Blueberry, blackberry, cranberry, cherry
Delphinidin (Dp)	Dpd E 163b	OH	OH	Gal Glu Rut Ara	H	Blue	Cherry, blueberry, grape, black currant, pomegranate
Petunidin (Pt)	Ptd E 163f	O Me	OH	Gal Glu	H	Purple	Blueberry, grape
Malvidin (Mv)	Mvd E 163c	O Me	O Me	Glu	H	Purple	Strawberry, blueberry, grape

The stability of anthocyanidins is dependent on pH (Figure 3). At a low pH (acidic conditions), colored anthocyanidins are present, whereas at a higher pH (basic conditions) the colorless chalcones forms are present [10].

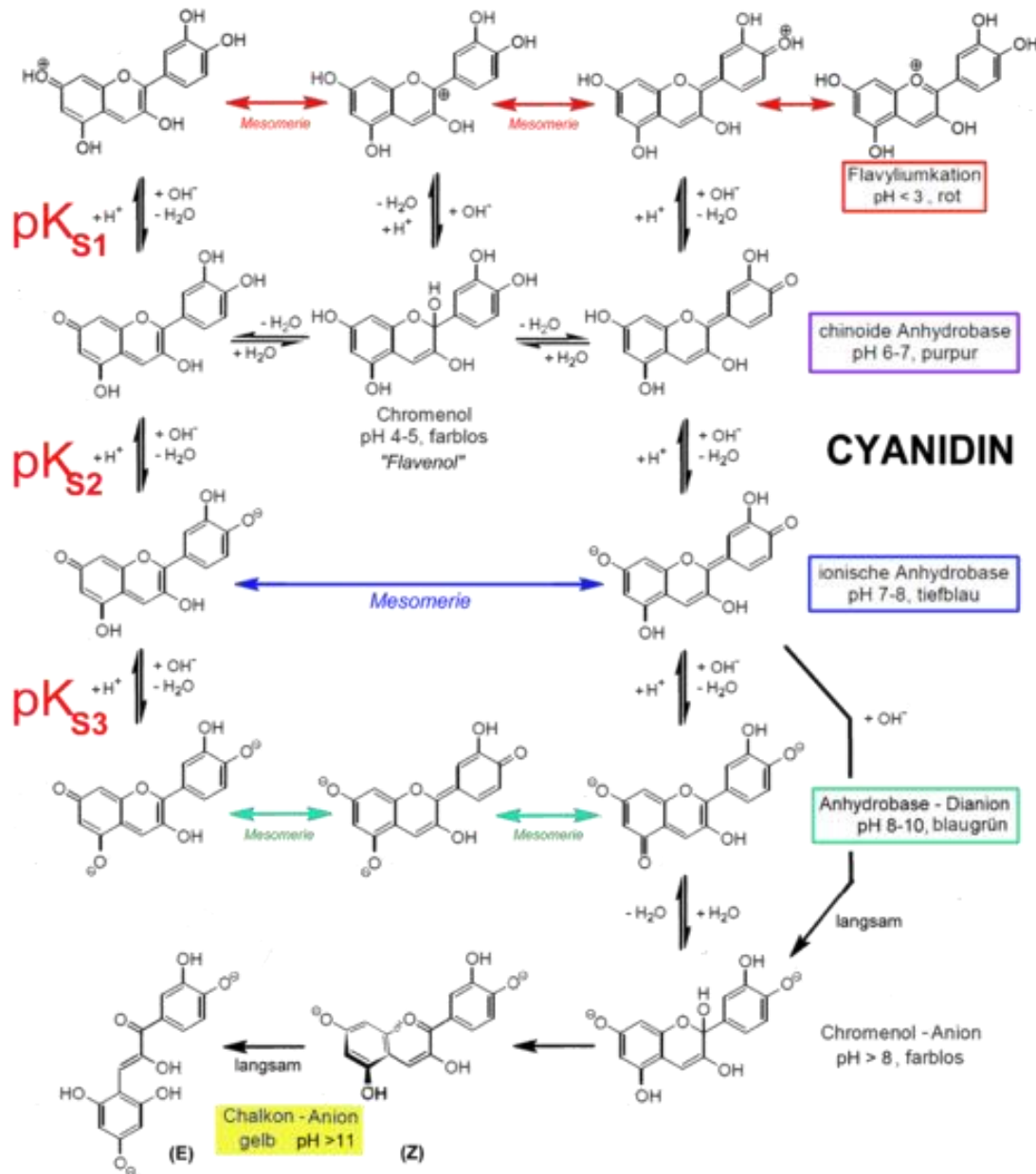

Figure 3. Variations of anthocyanidins dependent on pH [1]

Anthocyanins are flavonoids and by their chemical nature are a glycosylated form of hydroxy- and methoxy-substituted derivatives of 2-phenylchromene (anthocyanidins). Anthocyanins are known to change their color depending on the pH value of the medium. In an acidic medium (pH <3), they are present in solution in the form of red benzopyrylium salts. As the pH rises (4-5), the addition of the hydroxyl group at the second position occurs to form a colorless pseudobase. At pH 6-7, blue phenolates are formed. At pH more than 8.0, the chromene cycle is opened and the corresponding chalcone is formed [7].

At acidic pH = 1-3, anthocyanidin exists predominantly in the form of the red pyrylium salt. The increasing of pH value leads to a decrease in color intensity, since the first form undergoes hydration, as a result of which colorless is obtained. Due to the nucleophilic attack of water on the 2-position of the anthocyanidin skeleton and the rapid loss of a proton in flavilium cations, the equilibrium shifts towards the blue quinoid form at pH [8].

CONCLUSION

Thus, anthocyanins and anthocyanidins would be considered as multifunctional natural additives. Anthocyanins are considered as secondary metabolites. Plants such as blueberries, cranberries, raspberries, blackberries, cherries, grapes and others are rich in anthocyanins. Anthocyanidins are common plant pigments, the sugar-free counterparts of anthocyanins. Mostly they have red and blue colors. The color depends on the acidity level. Anthocyanins generally change color from red through purple, blue, and bluish green as a function of pH. In the food industry, anthocyanins in the form of an E163 additive are used as natural dyes. E163 additive is used in the production of confectionery, beverages, yoghurts and other food products. E163 dye is included in the list of additives approved for use in the food industry in Europe and other countries of the world. Anthocyanins are powerful antioxidants and neutralize free radicals; assist in the prevention of violations of cardiac and vascular activity; inhibit inflammatory processes; activate the body's resistance to carcinogens, viruses; protect blood vessels, reduce capillary fragility; detoxify chemicals and pollutants; and also increase a human life span.

References

1. <https://en.wikipedia.org/>
2. Sivamaruthi B.S., Kesika P., Subasankari K., Chaiyasut C. (2019) Beneficial effects of anthocyanins against diabetes mellitus associated consequences- a mini review // Asian Pacific Journal of Tropical Biomedicine, Vol. 8, p. 471–477.
3. Zhou L., Wang H., Yi J., Yang B., Li M., He D., Yang W., Zhang Y., Ni H. (2018) Anti-tumor properties of anthocyanins from *Lonicera caerulea* 'Beilei' fruit on human hepato-cellular carcinoma: *In vitro* and *in vivo* study // Biomedicine & Pharmacotherapy, Vol. 104, p. 520–529.
4. Valenza A., Bonfanti C., Pasini M. E., Bellosta P. (2018) Anthocyanins function as anti-inflammatory agents in a *Drosophila* model for adipose tissue macrophage infiltration // Biomed Res Int., p. 1–9.

5. Jo A.R., Imm J.Y. (2017) Effects of aronia extract on lifespan and age-related oxidative stress in *Drosophila melanogaster* // Food SciBiotechnol, Vol.26, p. 1399–1406.
6. Wang L., Li Y. M., Lei L., Liu Y., Wang X., Ma K. Y., Chen Z.Y. (2015) Cranberry anthocyanin extract prolongs lifespan of fruit flies // Experimental Gerontology, Vol. 69, p. 189–195.
7. Aprelev A.V., Davydova E.V., Smirnov V.A., Panasyuk A.L. (2018) Anthocyanins. Methods for determining anthocyanins. Science and world, 3 (55). Vol. I, p.32-39.
8. Andersen O.M. and Jordheim M. (2006) The anthocyanins. In: Flavonoids: chemistry, biochemistry and applications / ed. by Andersen O.M. and Markham K.R. Boca Raton, FL: CRC Press, p. 452-471.
9. IUPAC. Compendium of Chemical Terminology, 2nd ed. (the "Gold Book"). Compiled by A. D. McNaught and A. Wilkinson. Blackwell Scientific Publications, Oxford (1997). Online version (2019-) created by S. J. Chalk. ISBN 0-9678550-9-8. <https://doi.org/10.1351/goldbook>.
10. Chalker-Scott, L. (1999) Environmental significance of Anthocyanins in plant stress responses // Photochemistry and photobiology, 70, p.1–9.

МЕТОДЫ ПОВЕРХНОСТНОЙ ИНЖЕНЕРИИ КОЛЛОИДНЫХ КВАНТОВЫХ ТОЧЕК CDSE

Юсупбекова Назира Ниязовна

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

1. Введение. Коллоидные квантовые точки полупроводников являются наночастицами. Квантовый выход люминесценции наночастиц на порядок выше по сравнению с объемными кристаллами. Поэтому, их практическое применение более широкое, например, в светодиодах, лазерах, системах биоимэджинга, солнечных элементах нового поколения. Такое широкое применение требует особых качеств для наночастиц обеспечиваемых проведением поверхностной модификации. Спектры поглощения и излучения квантовых точек полупроводников зависят от его диаметра, и эта зависимость называется

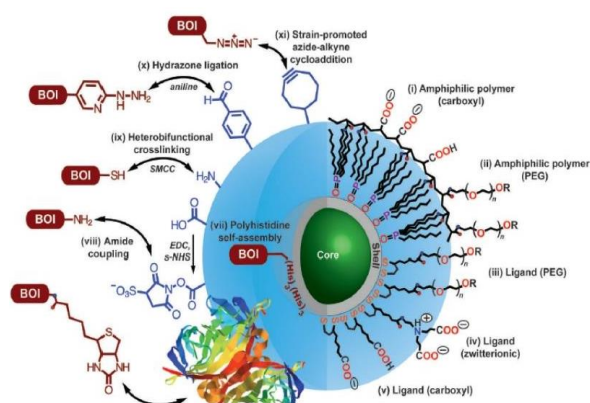

Рисунок 1 – Пути поверхностной модификации квантовых точек [1]

квантово-размерным конфейнментом. По этой причине, по время синтеза квантовых точек необходим контроль за ростом и их созреванием, либо можно использовать альтернативный набор прекурсоров (в случае использования метода молекулярных прекурсоров). Это мероприятие также обеспечивает внедрение и организацию квантовых точек в различных матрицах. Разумеется, это требует тщательного подбора лигандов, рисунок 1[1]. Т.е. синтезируя наночастицы полупроводников, получая требуемого вида, формы и размера

образцы наночастиц, мы можем избирательно изменять и варьировать их свойства: физические, химические, электропроводные, фотопроводимость, тип проводимости, растворимость и др. Все это относится к возможностям методов поверхностной инженерии наночастиц. Коллоидный синтез предлагает различные методики синтеза полупроводников. Получаемые коллоидные квантовые точки полупроводников классифицируются химической формулой, размером, формой, растворимостью в водной среде, яркостно-частотными характеристиками, как новое направление связи и инфокоммуникации. Квантовые точки делятся на сферические, эллипсоидальные, тетроподы, диски, наностержни и др. [2].

Как сказано выше, имея схожий состав с объемными кристаллами наночастицы обладают совершенно иными свойствами. Нанокристаллами полупроводников являются кристаллы с размерами в диапазоне 5-20 нм. Для таких объектов будет наблюдаться квантовые эффекты, например будет проявляться иные оптические свойства, ширина запрещенной зоны,

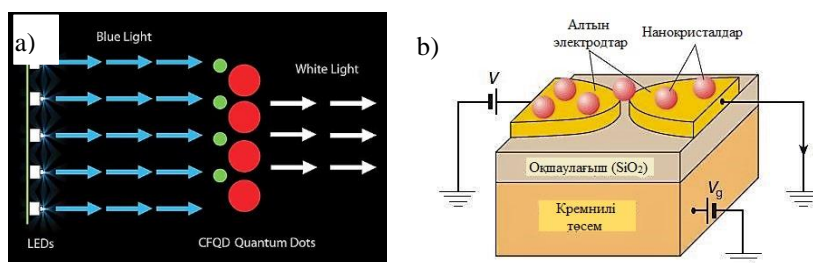
коэффициент экстинкции имеющие сильную корреляцию с размерами и формами нанокристалла. В результате сильных пространственных ограничений, для квантовых точек будет наблюдаться особые оптические и химические свойства: оптическое усиление, фотостабильность необходимая для длительного наблюдения, широкие спектры поглощения, яркие полосы излучения, широкий стоксовый сдвиг и др.

Для применения квантовых точек, например в биоанализе, необходимо придать растворимость в водной среде и биосовместимость, полосы излучения лежащие во второй оптической полосе прозрачности тканей и др. Для решения этих вопросов, квантовые точки синтезируют в водной среде, либо синтезируют в органической среде с последующей заменой гидрофобных лиганд на гидрофильные либо амфифильные. Гидрофобные лиганды на поверхности квантовой точки связываются с атомами металла карбоксильными или группами аминов.

2. Объекты исследования. Коллоидные квантовые точки как CdSe, CdTe, CdSe/CdS.

3. Цель работы. Основная цель работы является ознакомление с квантовыми точками CdSe, CdTe, CdSe/CdS, особенностями синтеза, апробация возможностей практического применения.

4. Обсуждение. Практическая и научная значимость. Несмотря на новизну как объектов исследования, квантовые точки полупроводников CdSe, CdTe, CdSe/CdS обладают широким перспективным полем применения в лазерной технике, дисплеях нового поколения.

a) LED источники излучения, b) одноэлектронный транзистор

Рисунок 2- Практическое применение квантовых точек полупроводников

В последнее время квантовые точки полупроводников чаще стали рассматривать как люминесцентные материалы. Поскольку они фотостабильны, обладают широкой полосой поглощения, узкими полосами излучения обеспечивающей «чистый цвет». Основным практическим преимуществом квантовых точек полупроводников является и остается квантово-размерная зависимость.

5. Заключение. В этой работе изучено влияние выбора координационного растворителя, их взаимная пропорция на свойства квантовых точек CdSe, выбор прекурсоров, температура и условия синтеза и др. параметры также были тщательно анализированы. Отдельно рассмотрены физика и химия поверхности

квантовой точки CdSe, CdTe, CdSe/CdS. Объекты изучены методами просвечивающей электронной микроскопии.

Список литературы

1. Сперанская Е.С. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата химических наук. Квантовые точки на основе селенида кадмия: получение, модификация и применение в иммунохимическом анализе//ФГБОУ ВПО «Саратовский государственный университет имени Н.Г.Чернышевского». Саратов – 2013. - с 23.

2. D.V. Talapin, A.L. Rogach, A.Kornowski, M. Haase and H. Weller Highly Luminescent Monodisperse CdSe and CdSe/ZnS Nanocrystals Synthesized in a Hexadecylamine – Trioctylphosphine Oxide – Trioctylphospine Mixture // Nano Letters. - 2001.- Vol.1.- P.207-211

INNOVATIVE POTENTIAL AS A CRITERION FOR CHOOSING AN ENTERPRISE DEVELOPMENT STRATEGY

Apanasevich Maryia

Postgraduate student of the Department of Industrial Marketing and Communications
BSEU, Minsk, RB

Today, the key to the success of a modern industrial enterprise is the development of its innovative orientation. Innovations ensure the introduction of technical, technological, organizational, economic and managerial qualitative changes in production activities. This allows the company to create a new high-quality product that ensures its competitiveness in both domestic and international markets.

The need for innovative development imposes new requirements on the content, organization, forms and methods of management activities. The choice of the innovative development direction of an enterprise depends on its prospects and is based on its potential as an indicator of the implementing changes possibility.

All of this causes the need for a theoretical understanding of the innovation potential essence, the identification of factors that determine its level and influence its changes.

In the article [1] the author analyzed the approaches of various authors to the definition of the innovation potential essence and proposed the author's formulation of this definition.

Innovation potential (IP) is the ability of an enterprise to innovate, which, in turn, is based on the effectiveness of innovation activity and is conditioned by a set of conditions and means that create a certain opportunity for its implementation.

The author believes that as methodology for measuring innovation potential should be a combination of calculation and evaluation methods, which should be based on the dynamics of its structural indicators. This is due to the fact that the current readiness and the future degree of new technologies mastering efficiency depends on the level of an organization's innovation potential development. The final indicator is expressed in points, and can have both negative and positive values, which is extremely important for finding ways to increase it and evaluate the effectiveness of its use, since the level of innovative potential makes it possible to determine the most appropriate strategy for innovative development.

The final indicator of innovation potential is interpreted depending on belonging to one of the interval groups.

The author proposes to allocate six groups of intervals for the final values of the IP. The characteristics of such groups are presented in Table 1.

Table 1 - Interpretation of the integral indicator of innovation potential

IP level	Description
critical	The values of all structural indicators are falling at an accelerating pace. It is necessary to take drastic measures to develop the elements of IP, reorganize at all levels.
crisis	The dynamics of most indicators are focused on a decrease. Such a state of the individual entrepreneur indicates the absence of conditions for the successful flow of the innovation process.
unacceptable	The dynamics of a number of structural indicators is stagnating. The IP level is insufficient to ensure the competitive advantages of the company's new products.
acceptable	Most of the indicators retain the existing dynamics; its decrease in some indicators is compensated by its increase in others. The state of the IP makes it possible to increase the level of product innovation.
good	Most indicators are characterized by positive dynamics, but there is a possibility of negative values. Such a level of IP allows ensuring the sustainability of the innovative development level.
excellent	The values of all structural indicators are growing at an accelerating pace. The state of the IP testifies to the high efficiency of innovative activities conducting.

Source: author's own development

For each received level of innovation potential (assigned to a certain group), a corresponding product strategy is recommended.

Product strategies define the goals, objectives and tactics of the company's behavior in the field of goods competition in the market. There are four classical types of product strategies: the production of existing (outdated) or new products, on the existing market, or entering a new one. [2-5] However, in the context of considering the innovative potential, to choose the enterprise's development strategy, the author suggests taking into account modified products and identifying six types of strategies:

1. Existing product on the existing market.

The strategy is aimed at maintaining positions in the market. It is used if the level of innovation potential is critically low. The manufacturer doesn't have the opportunity to develop new types of goods or doesn't see any economic sense in this. The advantage of the strategy is the ability to use the formed preferences of customers, which allows you to save money and invest it in the development of production. The main disadvantage of the method is the risk of competitors appearing on the market offering a better and more perfect product.

2. Modified product on the existing market.

At the crisis level of innovation potential, the company is not ready to introduce innovations and the associated risks. Nevertheless, in order to retain the positions won in the market, the company can use this strategy. Modification means the process of the product's characteristics improvement, the development of significant modifications that make it different from competitors' products. A wide variety of changes are possible: in the style and external shape of the product itself, its packaging, in the brand, its most significant technical and operational properties, shape and technical equipment.

3. Existing product on the new market.

The strategy is used if the product has proven competitiveness in one segment, and the manufacturer seeks to expand the sales market for it. With an unsatisfactory level of innovation potential, such a strategy represents a good opportunity to obtain serious competitive advantages at minimal costs. The main disadvantage of the method is the difficulty of taking into account the specifics of a new market segment.

4. Modified product on the new market.

The strategy involves the development of new markets with modified products and usually refers to international trade or to entering new product niches. With a satisfactory level of innovation potential, it can be talked about the development of new types of product applications.

The advantages of the strategy include the possibility of obtaining additional profit from sales in a new market, which gives huge resource advantages over traditional competitors. However, the new market may have specific features (infrastructural, psychological, political, etc.) that are difficult to track due to the remoteness of the supplier.

5. New product on the existing market.

The main “weapon” in the competitive “struggle” of companies at present is the novelty of their products. The consumer most often determines his attitude to the company with its ability to update the assortment, so the choice of a new product development program is of great importance. In general, innovative activity implies the use of the scientific research results to expand and update the nomenclature, improve the quality of products, improve the technology of their manufacture. [6]

The strategy involves the introduction of a new product under an already promoted trademark in order to retain or “conquer the market”. In this case the goal is to hold positions in the market or increase the company's share.

The advantage of the strategy is the possibility of using the positive opinion that is already formed among consumers about the brand. Consumers are much more supportive of a new product from a well-known manufacturer with an established image.

However, in case of failure, the company loses much more than with the current reduction in sales. Nevertheless, it is assumed that an enterprise with a good level of innovation potential has favorable conditions for the implementation of innovation activities.

6. New product on a new market.

Enterprises with excellent innovation potential may use the NP - NM strategy. The main part of the strategy is great expenses for the promotion of goods aimed at both potential buyers and the company's counterparties. This method is almost always accompanied by a serious risk due to the complexity of predicting consumer behavior in an as yet unformed market segment. At the same time, the introduction of innovative products to new markets presupposes the absence of competition and makes it possible to take a dominant position, acquire brand loyalty and earn a significant amount of profit.

In Table 2, the author has structured indicators of innovation potential with the types of product strategies.

Table 2 - Compliance of the IP level with the goods strategies

IP level	Types of the product strategies
critical	“existing product on the existing market” (EP – EM) The level of potential is insufficient for the development of new products. It is recommended to release the existing product that is already on the market in an established production.
crisis	“existing product on the existing market” (EP – EM), “modified product on the existing market” (MP – EM) In addition to the production of the goods that are already available on the market, it can be considered the possibility of producing modified products.
unacceptable	“modified product on the existing market” (MP – EM), “existing product on the new market” (EP – NM) The company is recommended to maintain the strategy of manufacturing modified products and expand the audience by bringing products to new markets.
acceptable	“modified product on the new market”, “new product on the existing market” (MP – NM, NP – EM) A company with positive potential can explore new markets with modified products and has the conditions for developing new products for the market.
good	“new product on the existing market” (NP – EM), “new product on the new market” (NP - NM) The company has a good opportunity to carry out innovative activities, develop new products and enter new markets with it.
excellent	“new product on a new market” (NP – NM) There are all conditions for comprehensive innovative development.

Source: author's own development

The innovative activity of an enterprise can become one of the main conditions for the formation of its competitive strategic perspective, retention and expansion of the market niche. Therefore, overcoming economic difficulties, enterprises began to increase innovation activity, conduct developments in the field of product and technological innovations. The introduction of innovations in industrial organizations is increasingly seen by them as the only way to increase the competitiveness of manufactured goods, maintain high rates of development and profitability.

References

1. Апанасевич, М. В. Теоретические аспекты инновационного потенциала промышленного предприятия // Научный форум: Экономика и менеджмент: сб. ст. по материалам XLVI международной научно-практической конференции — № 1(46). — М., Изд. «МЦНО», 2021. — с. 44-49.
2. Акулич, И. Л. Основы маркетинга : учебник для студентов учреждений высшего образования по экономическим специальностям / И. Л. Акулич. - Минск : БГЭУ, 2015. - 538 с.
3. Умавов, Ю. Д., Камалова, Т. А. Основы маркетинга : учебное пособие для студентов бакалавриата и аспирантов / Ю. Д. Умавов, Т. А. Камалова. – М. : Кнорус, 2016. – 236 с.
4. Матвейкин, В. Г. Инновационный потенциал: современное состояние и перспективы развития / В. Г. Матвейкин [и др.] – М.: Машиностроение, - 2007. –

284 с.

5. Профессиональный журнал коммерсанта «Коммерческий директор» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.kom-dir.ru/article/2328-tovarnaya-politika-v-marketinge>

6. Енин, Ю. И. Инновационный менеджмент : учебно-методическое пособие для студентов / Ю. И. Енин, Н. А. Подобед. – Минск : БНТУ, 2015. – 98 с.

THEORETICAL ASPECTS OF LOGISTICS ACTIVITY DEVELOPMENT OF TRANSPORT ENTERPRISES

Volynets Lyumyla

candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, National Transport University,
Associate Professor, Department of Transport Law and Logistics,
Kyiv, Ukraine

Shcherbakova Khrystyna

VI year student
National Transport University, Ukraine

Problems of logistics remain relevant today because the successful operation of any organization directly depends on the interaction of all subsystems of the enterprise, including logistics.

The pandemic has forced the economy to adapt to a different mode of operation. However, some areas cannot fully switch to remote mode. Logistics cannot be completely virtualized yet.

Along with the transition to the maximum possible remote form of work, continues to carry out the delivery of goods, personal orders of consumers, which raises the problem of finding ways to improve the logistics activities of enterprises.

The organization of logistics activities is gaining momentum and is being automated. The rapid development of information and communication technologies turns all economic processes of the enterprise into a kind of link in the definition and implementation of tasks.

Digitization leads to the emergence of other professionals, such as those who can work in the mode of smart tasks, targeted business schemes, and so on. Given the digital transformation of countries, new features of logistics development are beginning to appear, in particular, most of them are related to data integration.

Thus, the first area that can significantly improve the logistics of enterprises is the use of big data - Big data.

Research confirms that 98% of 3RL companies and 93% of shippers believe that big data management decisions are extremely important for supply chains.

According to the Big Data Executive report, the implementation of new solutions occurs in 44% of cases, the company's costs are reduced by an average of 49% [1].

Big data simplifies demand forecasting, optimizes routes, enables risk management and the use of forecasting analytics [2].

However, the use of big data is also a big challenge for the logistics industry, as it is necessary to abandon traditional approaches to conducting logistics processes on paper; lack of cooperation; insufficient level of transparency of operations, etc.

It is also possible to disperse data due to lack of stakeholder relations, low data quality, lack of integration, and data protection [3].

The second direction is cloud logistics and supply chain logistics platforms. Currently, more than half of logistics service providers already use cloud services.

More and more logistics services are becoming available to small businesses that do not need to spend on finding effective integrated IT solutions. Now you can only pay for a specific service that will be provided in a specific period. Services such as Shipwire and Freightly provide real-time cloud traffic management systems.

There are many providers of supply chain analytical platforms that meet the analytical data needs of different companies. For example, Transmetrics offers data optimization services for inland transport. Xeneta and CargoX are common for shipping. Youredi meets the needs of one of the largest retailers for air traffic data, which allows it to ensure accurate delivery [4].

Therefore, in the improvement of logistics activities, it is extremely important to have and use modern information technologies and platforms, as well as optimal management models needed to optimize the movement of goods and services, resources, and other facilities. With the advent of new information technologies, it becomes possible to develop various mathematical methods for simplifying logistics tasks and their practical implementation [5].

Thus, "logistics activities of the enterprise" is a special type of economic activity, the implementation of which requires the implementation of consistent processes of logistics activities in a single complex, which minimizes costs and losses of the enterprise by optimizing the logistics "chain" and reducing external risks [6].

Execution of tasks of logistic activity at each stage of management of a material stream raises the competitiveness of the enterprise.

This is due to the reduction of stocks of products, reducing the cost of storage and transportation, improving product quality and the level of service. Thus, the consumer gets a quality end product that meets his needs, and the company gets a profit and a competitive advantage.

Prospects for further development in this direction are a more detailed consideration of the components of logistics activities and methods of assessing its effectiveness in modern market relations.

References

1. Big Data and AI Executive Survey 2019 [Electronic resource] - Resource access mode: <http://www.newvantage.com/>.
2. Ways to improve the logistics activities of the enterprise [Electronic resource]. - 2020. - Mode of access to the resource: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201230>
3. Volynets, L.M. (2015). Vplyv politychnykh rishen na mizhnarodni perevezennia Ukrainy [Influence of political decisions on international transportation of Ukraine]. Visnyk Natsionalnoho transportnoho universytetu - Visnyk National Transport University. Series «Economic sciences». Scientific and Technical Collection, 3(33), 70-75[in Ukrainian].
5. Volynets, L.M. & Ivanov V.Iu. (2010) Teoretychni zasady lohistychnoho upravlinnia perevezen vantazhiv u mizhnarodnomu spoluchenni [Theoretical bases of logistic management of cargo transportations in the international communication].

Upravlinnia proektamy, systemnyi analiz i lohistyka - Project management, systems analysis and logistics, 7, 242-244 [in Ukrainian].

5. Volynets L.M. (2019) Perspektyvni napriamky upravlinnia lantsiuhamy postachannia vantazhiv u tekhnolohii zmishanykh perevezen [Promising areas of cargo supply chain management in the technology of mixed transportation] Ekonomika transportnoho kompleksu - Economics of the transport complex, 34, 99-114 [in Ukrainian].

6. Influence of logistics on the competitiveness of the enterprise [Electronic resource] - Mode of access to the resource: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7199/1/>.

ПРОБЛЕМИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК УКРАЇНИ

Ємцев Віктор Іванович

д.е.н., професор

Національний університет біоресурсів і природокористування

Ємцева Галина Федорівна,

ст. викладач,

Національний університет

харчових технологій

г. Киев, Україна

М'ясопродуктовий підкомплекс АПК країни займає одне з провідних місць у структурі АПК та вітчизняної економіки і вирішує дві задачі:

- забезпечення населення країни доступним продовольством у кількості, необхідній для активного, здорового життя;
- наповнення державного бюджету податками, у тому числі через стимулювання розвитку бізнесів у вирощуванні, переробці, торгівлі м'ясом.

При цьому є певні особливості функціонування його підприємств, а саме: наявність значного попиту на продукцію з боку споживачів; широкий асортиментний ряд м'ясних продуктів та високі вимоги до їх якості та безпечності; короткотривалі терміни їх зберігання та реалізації; сфера виробництва є екологічно загрозливою для навколишнього середовища.

Перманентні кризи в українській економіці, значна інфляція та знецінення гривні, зниження реальних доходів населення та його купівельної спроможності, посилення конкуренції на світовому та внутрішньому ринках, а також постійне підвищення світових цін на продовольчі й непродовольчі товари призвели до трансформації м'ясопродуктового підкомплексу АПК України та створили нові реалії функціонування підприємств, що входять до його складу.

В результаті змін, що сталися в країні протягом трьох десятиліть, у 2020 р загальна структура виробництва сільгосппродукції продукції змінилась: продукції рослинництва -79,1%, продукції тваринництва – 20,9% (рис.1). При цьому, у сільгоспгосподарствах структура сільгоспвиробництва змінилась ще більше і у 2020 р склала 83,8% та 16,2% відповідно [4].

Поголів'я тварин у 1990 р складало: ВРХ - 25,19 млн. голів (з яких 85,9% - в сільгосппідприємствах), свиней – 19,95 (72,4%), вівці та кози – 9,01 (86,1%), птиці – 255,1 млн голів (52,1%). Причому, в основному, це було великотоварне виробництво. Так, наприклад, стадо ВРХ з поголів'ям у 1 500 гол. і більше мали 2,8 тис. сільськогосподарських підприємств, в яких одночасно утримувалося 7,2 млн голів ВРХ (табл.1) [2,3].

Рис. 1. Структура продукції сільського господарства у 2020 р, %% []

Результати проведених досліджень свідчать, що за період 1990-2020 рр. поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) в Україні скоротилося у 8,1 рази та у сільгосп підприємствах і в господарствах населення зберігає загальну тенденцію до скорочення (табл. 4). Так станом на 1.09.2021 р поголів'я ВРХ становила 3 182,3 тис. голів (- 6,4% у порівнянні з аналогічним періодом 2020 р). При цьому у сільгосп підприємствах налічувалось 1 010 тис. голів (на 1,3% менше), у господарствах населення – 2 172,3 тис. голів (на 8,6% менше).

Таблиця 1

Динаміка поголів'я тварин в Україні, млн голів станом на 1 січня [2,3]

Поголів'я тварин	Роки							
	1990	2000	2005	2010	2015*	2017*	2020*	2020 до 2010, %
ВРХ, у т.ч. корів	25,194 8,53	10,63 5,43	6,9 3,93	4,83 2,74	3,88 2,26	3,68 2,11	3,09 1,79	12,26 20,98
Свині	19,95	10,07	6,47	7,58	7,35	6,67	5,73	28,72
Вівці та кози	9,01	1,89	1,75	1,83	1,37	1,31	1,2	13,32
Птиці	255,1	126,1	152,8	191,4	213,3	201,7	220,5	86,43

* - Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м.Севастополя, а також без урахування тимчасово окупованих територій у Донецької та Луганської областях.

Аналогічні тенденції з поголів'ям корів – в усіх категоріях господарств 1 655,2 тис. голів (- 5,9% проти 2020 р). З них у сільськогосподарських підприємствах – 425,2 тис. голів (на 0,1% більше), у господарствах населення – 1 230,0 тис. голів (на 7,9% менше). Ринок відданий на відкуп невеликим підприємствам і індивідуальним виробникам. З наведених даних можна зробити висновок, що упродовж періоду, що досліджувався, поголів'я ВРХ скорочувалося із швидкістю 12,3% в рік, тобто країна щорічно втрачала, в середньому, 840 тис. голів. На кінець 2020 року ВРХ м'ясного напрямку в країні налічувалося близько 1,3 млн. голів проти 13,8 млн гол у 1990 р [1,2,3]. На початок 2021 р – 64,9 % поголів'я ВРХ та 74,65% поголів'я корів утримувалось в господарствах населення [2,3]. При існуючому розподілі поголів'я ВРХ

переробним підприємствам важко, а іноді, просто неможливо планувати обсяги гарантованих поставок якісної та безпечної сировини на переробку.

Схожа ситуація з поголів'ям свиней, яке у порівнянні з 1990 р на початок 2021 р скоротилось на 77,61%. При цьому, якщо у 1990 р – 72,4% поголів'я свиней знаходилось на утриманні у сільгоспідприємствах, то значення цього показника на початок 2021 р знизилось до 61,76% [2,3].

Ситуація з поголів'ям птиці - краща. У порівнянні з 1990 р на початок 2021 р воно скоротилось лише на 18,47%. Також, майже не змінилась частка поголів'я птиці, що знаходилось на утриманні у сільгоспідприємствах. Так якщо цей показник у 1990 р складав 54,03% від загального поголів'я птиці, а на початок 2021 р значення цього показника навіть зросло до 54,69% [2,3].

З цього можна зробити висновок, що ситуація у тваринництві є депресивною і продовжує залишатися складною.

Таблиця 2

Динаміка виробництва продукції тваринництва в Україні [1,2,5]

Показник	Роки								
	1990	2000	2005	2010	2015*	2017*	2019*	2020*	2020 до 1990, %
Виробництво м'яса, всього, тис т	4357,8	1663	1597	2059	2323	2318	2492	2478	56,86
Виробництво м'яса на одну особу, кг/ люд рік	84	32,8	39,1	52,0	50,9	51,7	53,6	53,8	64,05
Виробництво яловичини і телятини, тис т	1986	754	562	428	376	364	370	345	17,37
Виробництво яловичини і телятини на одну особу, кг/ люд рік	38,19	15,8	11,88	9,8	8,1	7,5	7,7	8,1	20,7
Виробництво свинини, тис т	1315	675	638	631	748	736	708	697	53,0
Виробництво свинини на одну особу, кг/ люд рік	25,56	13,65	13,48	18,0	19,0	19,2	19,0	18,8	73,52
Виробництво м'яса птиці	708	193	764	954	1167	1185	1381	1405	198,45
Виробництво м'яса птиці на одну особу, кг/ люд рік	13,76	3,9	16,15	23,2	23,6	24,3	26,0	26,1	189,68

* - Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м.Севастополя, а також без урахування тимчасово окупованих територій у Донецької та Луганської областях.

Основними причинами існування такого стану є: довгий термін окупності інвестицій, високі процентні ставки за кредитами та нестабільність законодавчої бази, низька купівельна спроможність населення, а також у висока собівартість виробництва молока та м'яса ВРХ тощо. Вони призвели до того, що цей напрям

швидко отримав статус неперіоритетного і низькорентабельного, тому зацікавленість аграріїв у веденні бізнесу в галузі скотарства знизилась. На сьогоднішній день, в Україні відносно невелика кількість підприємств, що спеціалізуються на м'ясному скотарстві- у 2020 р їх налічувалося близько 580. Великим компаніям цей сегмент поки що не цікавий. В існуючих умовах, окупність інвестицій не відповідає очікуванням інвесторів, а утримання стада на основі старих техніко-технологічних підходів є дорогим. Саме тому, на сьогоднішній день не мають ВРХ майже половина великих господарств - з площею угідь більше 3 тис. га ріллі.

Хоча треба відзначити, що всі Уряди країни, намагалися зупинити скорочення поголів'я ВРХ, проте переломити ситуацію їм так і не вдалося.

В результаті за період, що досліджувався, виробництво яловичини та телятини скоротилась у 5,75 разів і, в перерахунку на душу населення, у 2020 р склало 8,1 кг/ люд рік, проти – 38,19 кг/люд рік - у 1990 р. Питома вага цього виду м'яса у загальному обсязі виробництва м'яса скоротилась відповідно з 43,5% до 13,92% (табл. 5) [3,6].

Результати аналізу даних таблиці 5 свідчать, що вітчизняне виробництво м'яса у 2020 р всіма категоріями господарства склало 2 478 тис. т та знизилось на 0,6% проти 2019 р. за рахунок скорочення яловичини на 6,8% та свинини на 1,53%.

Водночас відбулося збільшення виробництва м'яса птиці на 1,73% до 1405 тис. т. При цьому слід відмітити, що нарощування виробництва відбулося лише за рахунок сільськогосподарських підприємств (на 0,5% - до 1704 тис т, тоді як домогосподарства знизили обсяги виробництва до 773,5 тис. т. (на 2,7%).

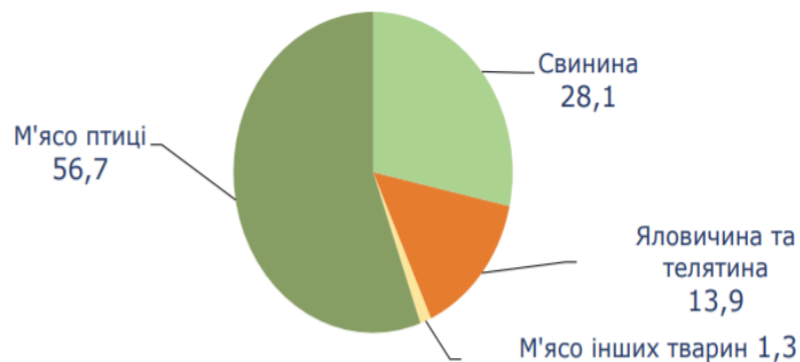

Рис. 2. Структура виробництва м'яса за видами у 2020 р, %% []

Як свідчать результати досліджень, у структурі виробництва м'яса найбільш вагомою залишається частка м'яса птиці – 56,68%, на свинину припадає 28,14%, на яловичину – 14%, на інші види м'яса – 1,18%.

МИНИМИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННЫХ РИСКОВ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Балабанова Людмила Вениаминовна,

доктор экономических наук, профессор,
зав. кафедрой маркетингового менеджмента
ГО ВПО «Донецкий национальный университет экономики и торговли имени
Михаила Туган-Барановского»

Гасило Елена Александровна

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры маркетингового менеджмента
ГО ВПО «Донецкий национальный университет экономики и торговли имени
Михаила Туган-Барановского»

Минимизация инновационных рисков предприятия является важным этапом управления инновациями на предприятии.

Процесс минимизации (нивелирования) инновационных рисков должен включать три основных этапа: мониторинг и идентификацию инновационных рисков; анализ инновационных рисков; нивелирование инновационных рисков.

Первым этапом минимизации (нивелирования) инновационных рисков является процесс мониторинга и идентификации инновационных рисков, который охватывает такие процессы как создание системы мониторинга инновационных рисков, систематическое отслеживание инновационных рисков, идентификацию инновационных рисков, определение причин и источников инновационных рисков.

Для обеспечения эффективности управления инновационными рисками необходимым является создание системы их мониторинга, которая бы позволила своевременно выявлять возможные факторы риска независимо от степени их важности и уровня угрозы. Процесс отслеживания инновационных рисков на предприятии должен носить непрерывный комплексный характер с целью перманентного поступления необходимой информации.

Одной из самых главных задач мониторинга и идентификации инновационных рисков является своевременное выявление рисков, определение их источников и причин возникновения, которое дает возможность управлять ими.

Анализ инновационных рисков в процессе минимизации (нивелирования) инновационных рисков на предприятии, направлен на оценку весомости факторов риска для предприятия, осуществление структурной декомпозиции инновационных рисков, оценку вероятности угрозы и уровня угрозы идентифицированных факторов инновационных рисков, определение возможных последствий возникновения инновационных рисков для предприятия.

Анализ угрозы инновационных рисков для предприятия целесообразно

осуществлять по разработанной модели, которая представлена в таблице 1.

Непосредственные процессы по минимизации (нивелированию) инновационных рисков предполагают: разработку стратегии управления инновационными рисками, разработку и внедрение мероприятий по преодолению имеющихся инновационных рисков и разработку превентивных мероприятий по управлению инновационными рисками. В управлении инновационными рисками важно не только правильно разработать стратегию управления ими и мероприятия по их преодолению, а разработать и внедрить меры пресечения рисков, направленные на предупреждение рисков или эффективную адаптацию предприятия к ним.

Таблица 1

Рекомендуемая модель оценки уровня угрозы инновационных рисков для предприятия

Формула
$R_{УМИТР} = \sum_{i=1}^n R_{УМИТРi}$ $R_{УМИТРi} = K \times S_{BP} \times I_P$
Условные обозначения
<p>$R_{УМИТР}$ - уровень угрозы инновационных рисков для предприятия; $R_{УМИТРi}$ - уровень угрозы i-го фактора риска для предприятия; n - количество факторов риска; K - коэффициент весомости риска для предприятия (определяется методом попарного сравнения факторов риска в пределах групп факторов; от 0 до 1 балла); S_{BP} - оценка степени влияния риска на предприятие (1 балл - низкий, 2 балла - умеренный, 3 балла - высокий); I_P - вероятность риска (0 баллов - вероятность отсутствует, 0,1 балл - минимальная, 0,2 балла - очень низкая, 0,3 балла - низкая, 0,4 балла - незначительная, 0,5 баллов - средняя, 0,6 баллов - умеренная, 0,7 баллов - значительная, 0,8 баллов - высокая, 0,9 баллов - очень высокая, 1 балл - абсолютная).</p>
Интерпретация результатов
<p>$R_{УМИТР} < 8,4$ - минимальный уровень угрозы инновационных рисков для предприятия; $8,4 < R_{УМИТР} < 16,8$ - допустимый уровень угрозы инновационных рисков для предприятия; $16,8 < R_{УМИТР} < 25,2$ - значительный уровень угрозы инновационных рисков для предприятия; $25,2 < R_{УМИТР} < 33,6$ - повышенный уровень угрозы инновационных рисков для предприятия; $R_{УМИТР} > 33,6$ - критический уровень угрозы инновационных рисков для предприятия</p>

Также предприятиям целесообразно использовать на практике систему показателей оценки инновационных рисков (Рис. 1).

Таким образом, представляется целесообразным, что показатели инновационного риска качественно различаются в соответствии с условиями принятия рискового решения и полнотой имеющейся информации о рисковом событии (таблица 2).

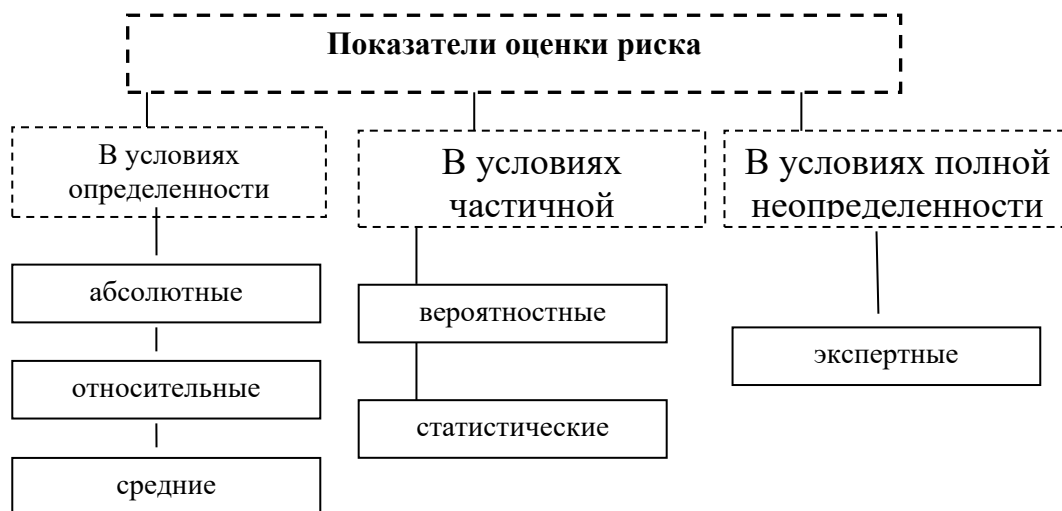

Рисунок 1 - Система показателей оценки инновационного риска

Таблица 2

Группы показателей оценки инновационного риска

Группа показателей	Характер и источник информации	Содержание показателей	Примеры показателей
В условиях определенности	Достоверная, доступная информация - бухгалтерский баланс, отчет о прибылях и убытках, другая финансовая и учетная документация, данные оперативного учета	Абсолютное (непосредственное) выражение	
		Стоимостное выражение потерь	Уменьшение прибыли, выраженное (в денежных единицах)
		Материально-вещественное (физическое) выражение потерь	Потери ресурсов при транспортировке (в единицах измерения ресурса)
		Балансовые отношения, отражающие финансово-хозяйственное положение предприятия	Ликвидность баланса, достаточность финансовых ресурсов для формирования материальных оборотных средств и т.д.
		Относительное выражение	
1	2	3	4

Продолжение таблицы 2

Группа показателей	Характер и источник информации	Содержание показателей	Примеры показателей
		Величина возможных потерь, отнесенных к некоторой базе – имущественному состоянию предприятия, общие затраты ресурсов, ожидаемая прибыль (доход) от предпринимательства (выражена в %%)	Отношение ожидаемой прибыли и ожидаемого убытка Отношение убытка и объема собственных финансовых ресурсов
		Средние величины	
		Обобщающие показатели, отражающие общие признаки в определенной сфере деятельности	Средняя величина убытка Средняя величина прибыли
В условиях частичной неопределенности	Достаточная информация о рискованной ситуации в виде частот возникновения потерь и прибыли	Вероятностные показатели	
		Строятся на оценке вероятности возникновения рискованного события	Вероятность получения дохода выше планируемого Вероятность возникновения неприемлемого уровня потерь
		Статистические показатели	
		Мера средних ожидаемых значений результатов и их возможных отклонений	Дисперсия как оценка возможного отклонения результатов от среднего значения
В условиях полной неопределенности	Отсутствует информация о возможных значениях результата, влиянии факторов риска, вероятности наступления того или иного результата	Экспертные методы	
		Субъективная оценка вероятности и величины потерь	Оценка сроков выхода из экономического кризиса
1	2	3	4

Предприятиям с мощной инновационной позицией целесообразно использовать методы уклонения от риска, методы диссипации риска и методы компенсации риска. С целью уклонения от риска предприятиям целесообразно использовать в комплексе такие методы как отказ от ненадежных партнеров, отказ от рискованных партнеров, страхование и поиск гарантов (в качестве гарантов могут выступать предприятия-производители, поставщики, банки,

страховые компании, органы государственной власти и т.п.). Среди методов диссипации риска предприятиям целесообразно использовать диверсификацию инвестиций (определение приоритетных инновационных направлений) и распределение риска во времени (во время реализации инновационных проектов). С целью компенсации риска целесообразно комплексно использовать такие методы: стратегическое планирование инноваций, прогнозирование состояния инновационного климата, мониторинг инновационного макроклимата, создания системы резервов (товарные резервы, резервные денежные фонды и т.п.) и целеустремленный маркетинг (активное формирование спроса на инновации).

Предприятиям с крепкой инновационной позицией целесообразно использовать методы уклонения от риска, методы локализации риска, методы диссипации риска и методы компенсации риска. Среди методов уклонения от риска предприятиям целесообразно использовать в комплексе такие методы, как отказ от ненадежных партнеров, отказ от рискованных партнеров, страхование инновационных рисков. С целью локализации риска целесообразно создавать специальные подразделения по управлению инновационными рисками. Среди методов диссипации риска предприятиям целесообразно использовать диверсификацию инвестиций, диверсификацию сбыта (выход на новые рынки, рыночные сегменты) и закупок (создание партнерских отношений со многими поставщиками) и распределение риска во времени. С целью компенсации риска целесообразно использовать комплексно такие методы, как стратегическое планирование инноваций, прогнозирование состояния инновационного климата, мониторинг инновационного макроклимата, создание системы резервов.

Для предприятий с умеренной инновационной позицией целесообразными являются методы уклонения от риска, методы диссипации риска и методы компенсации риска. Среди методов уклонения от риска предприятиям целесообразно использовать в комплексе такие методы, как отказ от ненадежных партнеров, отказ от рискованных партнеров, страхование инновационных рисков. Среди методов диссипации риска предприятиям целесообразно использовать диверсификацию инвестиций, диверсификацию сбыта и закупок и распределение риска во времени. С целью компенсации риска целесообразно использовать комплексно такие методы, как стратегическое планирование инноваций, прогнозирование состояния инновационного климата, мониторинг инновационного макроклимата, создание системы резервов.

Список литературы

1. Балабанова, Л. В. Управление инновациями в маркетинговой товарной политике предприятия: концепция, методология, интегрированная система, стратегии [Текст] : монография / Л. В. Балабанова, В. В. Орлов ; [М-во образования и науки ДНР, ГО ВПО "Донец. нац. ун-т экономики и торговли им. Михаила Туган-Барановского"] . — Донецк : Кириенко С. Г., 2018 . — 307, [1] с. — (Школа маркетингового менеджмента)

2. Дармилова Ж.Д. Инновационный менеджмент : учебное пособие для бакалавров / Дармилова Ж.Д.. — Москва : Дашков и К, 2020. — 168 с. — ISBN 978-5-394-03476-3. — Текст : электронный // Электронно-библиотечная система

IPR BOOKS : [сайт]. — URL: <https://www.iprbookshop.ru/110934.html>

3. Инновационный менеджмент : учебное пособие / М.Ф. Иванов [и др.].. — Макеевка : Донбасская национальная академия строительства и архитектуры, ЭБС АСВ, 2020. — 172 с. — Текст : электронный // Электронно-библиотечная система IPR BOOKS : [сайт]. — URL: <https://www.iprbookshop.ru/114875.html>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ТУРИСТСКИМИ КЛАСТЕРАМИ

Бердибекова Амина.,

Майдырова Айгуль Булатовна

Доктор экономических наук, профессор
Заведующий кафедрой «Экономика и предпринимательство»
Евразийский национальный университет им.Л.Гумилева

Проведенные исследования показали, что туристские дестинации, на территориях которых формируются кластеры, становятся лидерами национальных экономик и их внешнеэкономических связей, а на территории, где нет кластеров, отходят на второй план и зачастую периодически переживают заметные социально-экономические кризисы.

В качестве примера применения кластерного подхода рассмотрим исследования отрасли туризма Южной Африки. Южная Африка с богатой и многогранной историей могла бы быть одной из самых привлекательных для туристов стран. Однако режим расовых ограничений изолировал нацию, эти условия ограничив экономическую и социальную выгоду, были препятствием для развития индустрии туризма и отдыха. Развитие туризма не сформировалось исторически, первый интерес к этому краю появился лишь в 1994 году после демократических выборов. Это стало началом новой эры туризма, его потенциал стал ясен, а число иностранных посетителей начало быстро расти.

После 1994 года несколько лет шел рост туризма: от 3,1 миллиона в 1993 году до 5,7 миллионов в 1998 году [1]. Однако к концу 90-х наблюдался низкий уровень числа иностранных туристов. В ответ глобальной конкуренции и природе туризма было осознана потребность в необходимости вмешательства и авторитет этой отрасли в развитии туризма Южной Африки. Государство и частный сектор, объединившись, начали создавать подходящую среду в целях наращивания числа иностранных туристов. Для развития производства были выделены огромные средства. Начатая в 1998 году кластерная инициатива получила название «Объединенные условия туризма», эта инициатива, проявив ответственность государства, была направлена на объединение руководства и индустрии. Эти усилия привели к объединению заинтересованных групп государственного и частного секторов, а после и к единой стратегии.

Кластерная инициатива явилась итогом стягивания субъектов из разных секторов, имеющих интерес к туризму, установления новых связей и открытия диалога между операторами. Кроме того, стало ясным повышение эффективности через сотрудничество, поскольку стали готовиться многочисленные проекты такого рода по развитию туризма, и они были успешно осуществлены. Было принято решение об образовании одного кластера на национальном уровне, двух тематических и четырех локальных кластеров.

На национальном уровне процесс кластерообразования вылился в создание хорошо продуманной структуры. Он протекал под контролем со стороны

представителей бизнеса, государства и трудовых коллективов, вошедших в состав Управляющей группы (рисунок 1). Для выполнения консалтинговых работ был создан международный консорциум (ТСС), объединивший несколько специализированных фирм из Южной Африки, Новой Зеландии и Америки. Он финансировался из средств государственного бюджета. Цель проекта состояла в том, чтобы задать вектор развития индустрии как источника финансовых поступлений и генератора рабочих мест в стране на основе сотрудничества всех заинтересованных сил. В дальнейшем они должны были самостоятельно разворачивать начатое дело.

На локальном уровне, где наиболее ощутимы социально-экономические последствия туризма, инициативы создания туристских кластеров особенно важны. Как показывает международный опыт, на местах индустрия туризма обычно обрастает широкими связями, формальными и неформальными, в большей или меньшей степени основанными на доверии и диалоге. Однако, в ЮАР в конце 90-х годов только в некоторых местных сообществах сформировались социальные отношения, благоприятствующие развитию индустрии туризма.

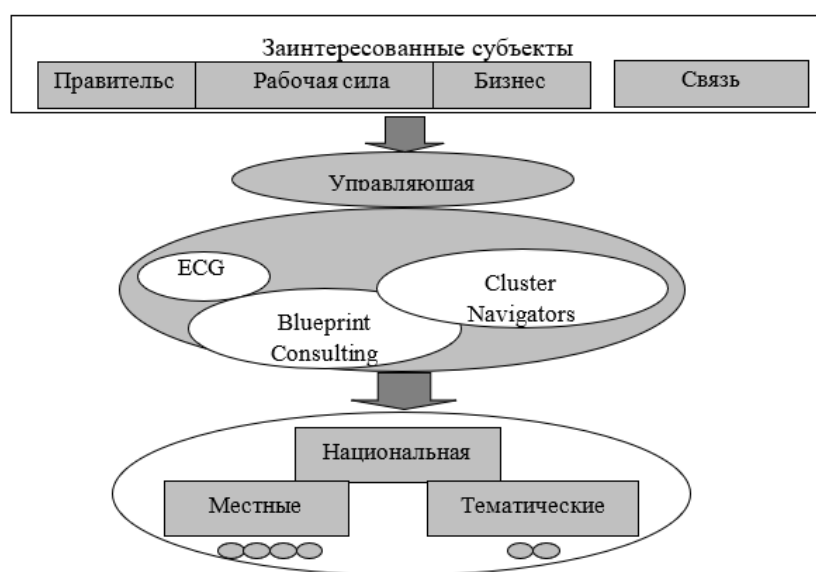

Рисунок 1– Южноафриканская модель создания туристского кластера

Примечание – Составлено по источнику [1]

Одно из наиболее сильных и сплоченных сообществ, сложилось в районе Кейлича (Khayelitsha), расположенном недалеко от Кейптауна – старейшего города ЮАР и крупного международного туристского центра. Этот район был выбран в качестве полигона для создания одного из четырех локальных туристских кластеров. Неразвитая индустрия туризма, обостряющаяся конкуренция со стороны других туристских районов страны, напряженная криминогенная обстановка – такими были стартовые условия для формирования туристского кластера Кейлича. Инициатива его создания исходила от туристской

администрации Капской провинции, оказавшей финансовую поддержку и муниципалитета Тайге (Tiger). Работа строилась в несколько этапов (рисунок 2).

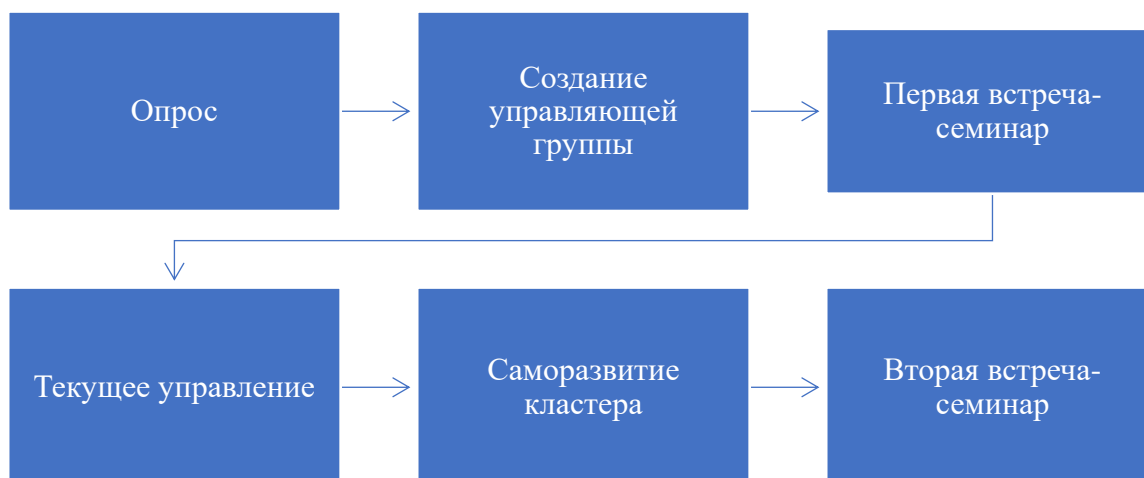

Рисунок 2 – Этапы создания локального туристского кластера в Кейлича

Примечание – Составлено по источнику [1]

Одним из первых шагов было образование в Кейлича Управляющей группы из представителей разных заинтересованных организаций. В ходе проведенной ее серии семинаров, консультаций, рабочих встреч с широким кругом участников, начиная с местных жителей и работников туристической индустрии и заканчивая политическими деятелями и министром туризма ЮАР, был выработан план действий по трем стратегическим направлениям – подготовке кадров, маркетингу и обеспечению безопасности. Активную роль на данном этапе играли члены международного консорциума ТСС, которые оказывали консалтинговые услуги. Однако, это не означало, что инициатива создания кластера сводилась к реализации плана, предложенного консультантами. Напротив, она исходила снизу, все заинтересованные силы сообщества на месте выработывали стратегию развития при всемерной поддержке процесса принятия решений сверху.

Многое, из того, что препятствовало развитию индустрии туризма в ЮАР в середине 90-х годов, было частично или полностью преодолено в процессе кластерообразования. И хотя рост туризма оказался ниже ожидаемого, в стране пришло сознание его социально-экономической значимости.

Кластеры, в частности туристские являются неотъемлемой частью рыночной экономики. В них воплощаются стихийные силы рынка, которые не подчиняются разумной воле людей. Кластеры не могут быть созданы в приказном порядке, а образуются в соответствии с законами рынка. Государство вместе с другими заинтересованными силами может выступать одним из инициаторов процесса кластерообразования и оказывать поддержку кластерам,

но оно не играет решающей роли в их формировании и работе. Подтверждением тому служит развитие туристского кластера Тропический Северный Квинсленд (штат Квинсленд, Австралия).

В 2003 году Европейский институт туристских исследований выпустил отчет о кластерах и инновациях в туризме. Один из его разделов посвящен туристскому кластеру в штате Квинсленд. В этом быстрорастущем районе Австралии туризм дает свыше 24% валового регионального продукта [2]. Большой барьерный риф и влажные тропические леса, занесенные в Список объектов Всемирного природного и культурного наследия, культура аборигенов, а также комфортные климатические условия привлекают широкие потоки посетителей. Город Кэрнс является международными воротами в регион. Здесь расположен крупный аэропорт, рассчитанный на прием иностранных и внутренних пассажиров и занимающий пятое место среди аэропортов страны по объему пассажирооборота. Кэрнс – третий по значимости туристский центр Австралии после столицы Сиднея и г. Брисбен – административного центра штата Квинсленд.

Популярность Тропического Северного Квинсленда как места отдыха начала возрастать в 1980-е годы во многом благодаря совместным усилиям местной индустрии туризма и регионального бюро по продвижению района на внутреннем и международном рынках путешествий. На этой ранней стадии развития немногочисленные туристские компании тесно сотрудничали друг с другом. Относительно малые размеры индустрии туризма и географическая близость предприятий способствовали кооперации с очень низкими транзакционными издержками и установлению доверительных отношений между ними. Только сообща они могли достичь роста и конкурентоспособности. Согласованная позиция, например, по вопросам развития отдельных видов туризма, в частности фрирайдера – свободного спуска на лыжах или на сноуборде по склону горы вне подготовленных трасс, была движущей силой партнерства.

В конце 1980-х годов на подъеме туризма в Тропическом Северном Квинсленде потребность в сотрудничестве ослабла. Новые туристские компании, появившиеся в районе, привели к росту конкуренции. Их конкурентная стратегия строилась на продвижении собственных туристских продуктов, а не района, что подрывало позиции и основы существования кластера.

В 1990 годы по Австралии прокатилась волна забастовок на воздушном транспорте, способствовавшая временному усилению кооперации. Предприятия не только индустрии туризма, но и сопутствующих отраслей приняли участие в широкой международной кампании по продвижению Тропического Северного Квинсленда как туристского направления. Она оказалась очень успешной.

Начало 1990-х годов было отмечено стремительным ростом внутреннего и въездного туризма в районе и превращением Тропического Северного Квинсленда в международный туристский центр. Туристский бизнес процветал, заинтересованность в сотрудничестве уменьшалась. Однако, спад деловой активности в Юго-Восточной Азии в 1997 году и сокращение спроса на

туристские поездки вынудили туристский бизнес Тропического Северного Квинсленда вновь кооперироваться.

Туристские компании сотрудничают во многих областях, главными из которых являются маркетинг и защита окружающей среды. Их начинания поддерживает специализированное региональное агентство, в задачи которого входит продвижение Тропического Северного Квинсленда на туристском рынке. Укреплению государственно-частного партнерства способствовала совместная разработка маркетинговой стратегии развития, и также ряда экологических программ.

История развития австралийского туристского кластера убеждает в том, что коллективный подход необходим для достижения устойчивого роста и поддержания конкуренции.

Туристские кластеры отличаются большим разнообразием. Они варьируются географическими масштабами, составом участников, уровнем развития и т.д. особой формой кластеров в туризме являются тематические туристские кластеры, например спортивный, приключенческий или культурно-познавательный. Каждый из них формируется на однородном сегменте туристского рынка, охватывает определенную продуктовую нишу. Благодаря тематическим кластерам, выстраивающимся в них цепочкам добавленной стоимости, и системам накопления стоимости турист получает соответствующие впечатления и приобретает туристский опыт.

Примером тематического туристского кластера может служить кластер винного туризма, сложившийся в долине Напа (штат Калифорния, США). Долина Напа, расположенная к северу от Сан-Франциско – известный в мире район виноделия и туризма. Ежегодно в нем регистрируется до 5 млн. прибытий с туристскими целями, главным образом для посещения виноградников и дегустации вина [3].

Калифорнийский кластер виноделов – один из наиболее видных кластеров в США. Он имеет длинную историю, которая берет начало в 1960-е годы, с поездки винодела Р.Мондави в Европу. По возвращении домой он решил превратить долину Напа в главный винодельческий район США, где производились бы лучшие американские вина. Его расчет был прост: на рынке винной продукции группе виноделов легче продвинуть место производства вина (г. Коньяк или район Шампань во Франции), чем каждому в отдельности продвигать собственную марку.

Р.Мондави соединил последние американские достижения в области технологии, менеджмента и маркетинга с европейским искусством и традициями виноделия, изменил отношения между виноградарями и винными заводами. Его инновации получили распространение по всей долине. Тем самым были созданы условия для образования кластера. Со временем его ядро «обросло» рядом содействующих, выращиванию винограда и развитию виноделия, а также прочными связями с рядом организаций и учреждений – Калифорнийским университетом в Дейвисе, чья образовательная программа по виноградарству получила признание во всем мире, специальными комитетами калифорнийского

сената и ассамблеи. Калифорнийский кластер виноделов взаимодействует с другими кластерами, в частности с туристским.

Индустрия туризма в долине Напа начала развиваться позже виноделия на рубеже 1970-1980-х годов как вспомогательное производство. С открытием виноградников для посещений и проведением дегустационных мероприятий район стал привлекать туристов, в основном, с прилегающих территорий. Появились первые средства размещения, работающие по системе «В&В». Большое значение для формирования туристского кластера в долине Напа имел опыт успешной кооперации виноделов. Начиная с 1960-х годов, они обменивались методами выращивания винограда, участвовали в совместной маркетинговой деятельности и пр. Их консолидация стала хорошим примером того, как достичь конкурентоспособности региона.

Новый стимул к развитию туристский кластер получил в 1990-е годы. Толчком послужило принятие стратегического плана диверсификации местной экономики, предусматривающего поддержку гостиничного, ресторанного хозяйства и собственно индустрии туризма. Она осуществлялась по четырем направлениям:

- маркетинг долины Напа; создание положительного образа территории, и ее продвижение на американском рынке одновременно в двух качествах как центра виноделия и как района туризма были сильным маркетинговым ходом; выполнение этой задачи возлагалось на специально образованную государственно-частную структуру – конференц-бюро долины Напа;
- подготовка и переподготовка кадров;
- совершенствование транспортной инфраструктуры;
- упрощение порядка лицензирования винодельческой и гостиничной деятельности.

Развитие туристского кластера сдерживалось нехваткой квалифицированных кадров. Эта проблема решалась поэтапно и комплексно. Широко освещались возможности карьерного роста в индустрии туризма, был составлен перечень должностных обязанностей, определен уровень знаний и навыков, необходимых для их выполнения, проведена аттестация работников отрасли и разработан учебный план подготовки и переподготовки кадров. В 2001 году в долине Напа открылась школа гостиничного дела. Установление прочных связей предприятий индустрии туризма с профильным образовательным учреждением было одним из факторов роста туристского тематического кластера в Калифорнии.

Дальнейшее развитие кластера шло в направлении диверсификации туристского предложения. Оно включало посещение ресторанов с кухней для гурманов, горячих минеральных источников и др.; большое внимание уделялось внесезонным туристским продуктам. Но его основой по-прежнему оставались винные туры.

Развитие индустрии туризма в долине Напа шло настолько быстрыми темпами, что в скором времени она оттеснила виноделие и превратилась в главную отрасль местной экономики.

Хорошим примером в развитии кластера туризма является туризм в Хорватии [4]. В данном кластере участвует Министерство туризма Хорватии, гостиничные комплексы, туроператоры, рестораны, участники концессии, организации оказания услуг с транспортом, владельцы магазинов и другие связанные отрасли. Ответственные группы формировались по маркетингу и брендингу, разработке туристского продукта, кадровым вопросам, инфраструктуре, по общим юридическим и организационным вопросам.

Стратегия развития туристического кластера Хорватии – это стратегия диверсификации. При помощи диверсификации и за счет высокого качества продукции, а также ее конкурентных преимуществ эта индустрия считается высокой ценностью для народа Хорватии и вместе с тем для ее гостей.

Видение и стратегия развития кластера были подготовлены силами всех участников кластера. В границах стратегии определились основные принципы развития туристского кластера: уникальность, диверсификация, культурные ценности, устойчивое экономическое развитие, интеграция мыслей сообщества по развитию туризма (государства, экономики, местными сообществами), качество сервиса, самостоятельное участие в кластере его участников.

В ходе воплощения стратегии определились следующие цели:

- осуществление интегрированного менеджмента ресурсов;
- обеспечение возможности и гарантий участия в туризме для всех заинтересованных сторон, особенно местных сообществ;
- при усилении взаимоотношений между потребителем, бизнес-объединениями и обществом развивать творческое отношение к туризму и оказанию услуг;
- согласованное проведение мероприятий между частным и государственным секторами;
- достижение баланса кооперации и конкуренции среди регионов.

Цели стратегии были транспонированы на 3 основные национальные инициативы:

- а) подчиняясь принципу уникальности Хорватии, через изменения, основанные на спросе потребителей, развить инновации в туризме;
- б) система контроля за расширением возможностей и улучшения качества туристической продукции;
- в) деятельность информационных технологий для развития туризма.

Таким образом, анализируя иностранный опыт в формировании кластеров, можно показать 5 отдельных фаз в формировании кластерной системы для Казахстана:

1. Агитация и мотивация потенциальных участников (можно сказать, что в Казахстане это было успешно осуществлено в ходе отраслевых встреч, организованных в 2005 году АО «Центр маркетинго-аналитических исследований»).
2. Подготовка общей стратегии (в ходе кластерных встреч, при выделении 7 главных направлений, была подготовлена общая стратегия формирования кластерного развития в республике).

3. Подготовка пилотного проекта (25 июня 2005 года было принято Постановление Правительства Республики Казахстан № 633 «Об утверждении плана пилотных проектов в ключевых отраслях экономики »).

4. Подготовка стратегического проекта (в нашей стране эта фаза совпала с подготовкой мастер-плана по развитию туристического кластера в городе Алматы и области).

5. Фаза саморегулирования, считающаяся итогом формирования конкурентоспособного отраслевого рынка.

Таким образом, можно сделать вывод, что опыт стран, внедривших кластерный подход в туристской сфере, вывел их на новую ступень экономического развития. Интеграция правительства, исследовательских организаций и предприятий позволяет эффективно реализовывать потенциальные возможности туристской отрасли страны. А глобализация, как фактор современных межгосударственных взаимоотношений, усиливает взаимообмен новыми технологиями и инновациями в туризме, тем самым, сделав возможным использование их обычными потребителями.

Список литературы

1. S. Nordin. Tourism clustering and innovations // European Tourism Research Institute materials, pp. 1-90 – [http:// www.etour.se](http://www.etour.se).
2. Structure, performance and competitiveness of European tourism and its enterprises. Enterprise publications, Communities, pp. 1-60, 2003
3. Gunn.S.A. Tourism Planning/ Washington: Taylor and Francis, 2004.
4. Александрова А.Ю. туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования. Современные проблемы сервиса и туризма. – 2007. - №1. – С.51-61

ГЕНЕЗА ПІДХОДІВ ЩОДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ КРАЇНИ

Бондаренко Олександр

аспірант кафедри економіки та права
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія», Україна

В умовах глобалізації виробництва та капіталу конкурентоспроможність національної економіки набуває особливого значення. Це відбувається з низки причин:

– по-перше, посилюється взаємозалежність економік різних країн. У зв'язку з цим світовий ринок перетворюється на єдине поле конкурентної боротьби, і займати на ньому гідне місце може тільки та країна, яка здатна забезпечити високу конкурентоспроможність своїх товарів;

– по-друге, важливим фактором посилення конкурентної боротьби в умовах глобалізації є прискорення міжнародного руху капіталу, розвиток діяльності транснаціональних корпорацій;

– по-третє, розширилася кількість країн, що реально беруть участь у глобальній конкурентній боротьбі. На початку післявоєнного періоду традиційними постачальниками промислової продукції на світовий ринок були США, країни Європи та Японія. Зараз на світовий ринок вийшли такі гіганти за чисельністю населення, як Китай, Індія та інші азіатські країни, а також найрозвиненіші регіони Латинської Америки [1, с. 3].

Таким чином, національна конкурентоспроможність є вкрай важливою для будь-якої економіки. Сьогодні в умовах загострення конкурентної боротьби у більшості країн світу надають великого значення проблемі підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Ця проблема особливо актуальна для країн, які, як правило, експортують менш конкурентоспроможну, а імпортують більш дорогу продукцію.

На середину ХХ ст. сформувалися загальні теоретичні уявлення про сутність конкуренції, її головні рушійні сили та основні класичні моделі. Підходи до вивчення національної та міжнародної конкурентоспроможності фахівці умовно поєднують в американську, британську та скандинавську школи [2]. У рамках американської школи зазвичай виділяють концепцію національних 10 конкурентних переваг М. Портера та концепцію регіональних кластерів та регіональної конкурентоспроможності М. Енрайта, послідовника М. Портера; у британській школі – OLI-парадигму Дж. Даннінга та його доповнення до «ромбу конкурентних переваг» М. Портера, концепцію взаємодії ланцюжка додавання вартості, кластера Р. Каплінські та Х. Шмітца та концепцію техно-економічної парадигми К. Фрімена; у скандинавській школі – концепцію національної системи інновацій та економіки навчання Б. - О. Лундвалля та Б. Йонсона, а також концепцію регіонів навчання Б. Асхайма та А. Ізаксена [3].

Методологічні підходи до аналізу конкурентних переваг різних країн розробляються у зарубіжній економічній науці з другої половини ХХ ст. і пройшли еволюцію від початкового матричного підходу у 1960-ті рр., факторного підходу у 1970–80-ті рр., індексного у 1990-ті рр. до сучасного підходу, суть якого полягає у використанні емпіричних методів при оцінці значущості факторів конкурентоспроможності та відборі відповідних показників. Спроба виділення конкурентних переваг та кількісного виміру рівня конкурентоспроможності була зроблена ще в 1965 р. американськими вченими Р. Фармером та Б. Річменом [3]. У загальних рисах їхня гіпотеза полягала в тому, що ефективність підприємства є функцією управлінської ефективності, а макроекономічна ефективність – функція ефективності окремих економічних одиниць. Фактори довкілля з відповідною вагою поділялися на чотири групи детермінант конкурентоспроможності, названих «незалежними змінними»:

- освіта, що відображає рівень грамотності, стан і якість освітньої системи;
- соціально-культурні характеристики, що демонструють людські норми, цінності та вірування;
- політична та правова система;
- економічні – безліч факторів, що характеризують рівень економічної активності країни та стан підтримуючої інфраструктури [3, с. 314].

Дослідження Р. Фармера і Б. Річмена стало першою спробою визначення міжнародної конкурентоспроможності країн, проте матричний метод не знайшов широкого застосування через свою занадто високу складність.

Найвідомішою концепцією конкурентоспроможності є теорія М. Портера, у межах якої було розроблено широко відому «діамантову» модель «конкурентного ромба» [4], що відображає схему національних конкурентних переваг та їх взаємодію. Фактори конкурентоспроможності країни об'єднані у чотири групи детермінант національної конкурентоспроможності:

1) факторні умови:

- матеріальні (природні) ресурси;
- людські ресурси (робоча сила);
- фінансові ресурси (капітал);
- інформаційні ресурси;
- інфраструктура;
- якість життя;

2) умови внутрішнього попиту: обсяг, якість та відповідність тенденціям розвитку попиту на світовому ринку;

3) суміжні (родинні) та обслуговуючі галузі: сфери надходження та використання сировини, напівфабрикатів, обладнання, використання технологій;

4) стратегія та структура фірм та суперництво між фірмами: цілі, стратегії, способи організації, менеджмент фірм, внутрішньогалузева конкуренція [4].

Крім чотирьох детермінант конкурентоспроможності, у моделі визначено дві додаткові змінні: випадкові події (імовірність явищ, що знаходяться поза контролем фірми) та державна політика, які можуть або посилювати, або послаблювати синергетичний ефект взаємодії вищезгаданих детермінант і тим самим значною мірою коригувати ситуацію у країні.

Іншим важливим аспектом конкурентоспроможності країни, поряд з детермінантами, є порівняльні переваги, або відносна конкурентна позиція країни в групі країн, що знаходяться на тому самому етапі економічного розвитку. Цей аспект конкурентоспроможності розкривається М. Портером в моделі стадій економічного розвитку (stagemodel), згідно з якою оновлення національної економіки відбувається за допомогою руху у бік складніших джерел конкурентних переваг і відносно конкурентної позиції, що характеризується більш високою продуктивністю. М. Портер розглядав чотири стадії розвитку економіки та конкуренції, керовані (рухомі):

- факторами виробництва (фактор-орієнтована, factor-driven stage);
- інвестиціями (investment-driven stage);
- інноваціями (innovation-driven stage);
- багатством (wealth-driven stage).

За твердженням М. Портера, всі економіки, що розвиваються, зазвичай проходять через три перші стадії розвитку:

- на першій стадії перемога в конкурентній боротьбі визначається розміром витрат виробництва;
- на другій стадії конкуренція ґрунтується на підвищенні технічної ефективності виробництва;
- на третій стадії ключовим стає створення нових товарів та послуг.

Підрозділ на три стадії розвитку також є основою теорії конкурентоспроможності, запропонованої Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ). Факторна стадія поширюється на країни з найнижчим рівнем розвитку, для яких мобілізація основних виробничих факторів (земля, сировинні товари та некваліфікована праця) є основною умовою макроекономічного зростання. На цій стадії «основна робота уряду – забезпечення загальної політичної та макроекономічної стабільності та достатньо вільних ринків, щоб дозволити ефективну утилізацію сировинних товарів та некваліфікованої праці, як вітчизняними фірмами, так і через залучення іноземних інвестицій. Для цієї категорії країн ціна є головним активом у глобальній конкретоспроможності, а локомотивом просування до другої групи є асиміляція технологій через імпорт, прямі іноземні інвестиції та імітацію» [5, с. 80].

Спільний розгляд моделі стадій економічного розвитку разом із «національним ромбом» конкурентних переваг забезпечує краще розуміння конкурентоспроможності країни. Саме М. Портер відкрив цю необхідність, що забезпечило ще один крок у пізнанні конкурентоспроможності. Модель «конкурентного ромба» дозволяє судити, чому і як країни, що розглядаються, домагалися успіхів, проте ці пояснення відображали ситуацію в економіці розвинених країн і виявилися малозастосовними до економік, що розвиваються. Однак модель М. Портера є обмеженою і містить дві істотні недоліки: не повною мірою враховується багатонаціональна діяльність, під якою розуміються вхідні та вихідні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ), та занижена роль уряду. У моделі Портера беруться до уваги лише вихідні ПІІ материнських компаній багатонаціональних корпорацій, а діяльність їх іноземних філій розглядається лише як джерела імпорту для економіки країни базування. Модель М. Портера

відбиває вплив локальних конкурентних переваг і мало розглядає вплив глобальних конкурентних переваг. Це можна пояснити тим, що в період розробки моделі «національного ромба» ще не було створено достатніх передумов для обліку цих факторів: ринкова економіка стала міжнародною у другій половині ХХ ст., а набула характеру глобалізації – наприкінці ХХ ст. [5].

У нових економічних умовах, що визначаються розвитком глобалізації, виникла потреба чіткого поділу вітчизняного «ромба конкурентоспроможності» та «ромбів» країн – торгових партнерів, або донорів інвестиційного капіталу, а в міру поглиблення глобалізації створювалася можливість доповнення моделі «національного ромба» новими детермінантами конкурентоспроможності, що відображають вплив зростання міжнародної економічної взаємозалежності. Першим, хто запропонував розглядати «діяльність багатонаціональних фірм» як окрему детермінанту конкурентоспроможності, був Дж. Даннінг, який доказав її відмінний від детермінанти «стратегії, структура фірми та суперництво» характер. Даннінг підкреслював важливу роль транснаціональних компаній, що впливають за допомогою вхідних та вихідних інвестиційних потоків як на свою конкурентоспроможність, так і на конкурентоспроможність країн, що приймають.

Другий аспект міжнародної конкурентоспроможності, на якому концентрується Даннінг, – це відмінність між великою економікою США, інших промислово розвинених країн, які можуть впливати на рівень і динаміку світових цін на продукцію, що випускається ними, і малими економіками країн, що розвиваються, не надають жодного впливу на формування світових цін їх продукцію і які не мають відповідних внутрішніх джерел капіталу інвестування там.

Таким чином, конфігурація «національного ромба» конкурентних переваг групи країн з економікою, що розвивається, відображає сильну залежність від зарубіжних транснаціональних компаній і запозичених технологічних ресурсів. Змінна «діяльність багатонаціональних компаній» як детермінанти національної конкурентоспроможності була включена в розроблену А. М. Ругманом спільно з Дж. Д'Круз модель «подвійного ромба» [6].

А. Ругман першим відзначив обидва недоліки портеровської моделі: недооцінку багатонаціональної діяльності, і роль уряду. У моделі «подвійного ромба» на прикладі відкритої малої економіки Канади показано, що модель Портера, яка добре «працює» у найбільшій і найбагатшій економіці – США, стосовно фірм у невеликих економіках, замкнутих географічно та обмежених локально, може мати катастрофічні наслідки. З іншого боку, фірми малих відкритих економік можуть отримати доступ до регіональних «ромбів конкурентоспроможності», якщо розвивають торговельні відносини в рамках регіональних інтеграційних угруповань, таких як Північноамериканська угода про вільну торгівлю. У разі, коли понад 90 % національної економіки пов'язані з «національним ромбом» конкурентоспроможності, в модель конкурентоспроможності додається другий «ромб», який відбиває багатонаціональну діяльність.

Подальший розвиток теорія національної конкурентоспроможності отримала в дев'ятифакторній моделі конкурентних переваг південнокорейського

вченого Д. Чо, в якій було подолано основну «слабку ланку» досліджень конкурентних переваг, що проводяться раніше, та недостатня обґрунтованість теоретичної бази щодо визначення значущості тих чи інших факторів у формуванні міжнародної конкурентної. З метою подолання цієї обмеженості у дев'ятифакторній моделі було вперше представлено «людський» вимір конкурентоспроможності. До групи факторів, що формують людський вимір – сукупний людський фактор, увійшли:

- працівники; політики/чиновники;
- підприємці; спеціалісти.

До фізичних факторів віднесено:

- наділеність ресурсами;
- внутрішній попит;
- суміжні та допоміжні галузі;
- показники бізнес-середовища [7].

До цих восьми факторів додається дев'ятий – сукупний «зовнішні чинники»; до нього як екзогенні змінні включені «випадкові події», «шанс» та «уряд». В основі дев'ятифакторної моделі Д. Чо:

- принцип відносної конкурентної позиції на міжнародному ринку країн з аналогічним рівнем економічного розвитку;
- більш дробовий, ніж у моделі Портера, підрозділ людських, природних та фінансових факторів конкурентоспроможності;
- облік відмінностей у впливі різних видів людського та фізичних факторів на конкурентоспроможність країни.

Головна відмінність дев'ятифакторної моделі від моделі Портера не скільки у розділенні колишніх і додаванні нових факторів, як в акценті на ролі людського фактора. У 1998 р. Д. Чо і Х. Мун спільними зусиллями розширили цю модель, додавши змінну «уряд» і подолавши цим другу обмеженість моделі М. Портера [7].

У міру поглиблення глобалізації зростає значення вертикальної інтеграції, що дозволяє поєднати в єдиний ланцюжок весь технологічний цикл – від видобутку сировини та її переробки до виробництва високих переділів. Отже, конкурентоспроможність країни дедалі більше залежить від частки вертикально інтегрованих ланцюжків доданої вартості, створюваних міжгалузевими об'єднаннями типу транснаціональних корпорацій (ТНК). Це зумовило принципово інший, відмінний від портерівського підхід до оцінки міжнародної конкурентоспроможності країн на основі вертикальної інтеграції та агрегованого мультиплікатора доданої вартості як індикатор системної конкурентоспроможності на національному та транснаціональному рівні з використанням міжгалузевого балансу. Цей підхід використовується в даний час в аналітичних розробках Організації економічного співробітництва та розвитку, Світової організації торгівлі, Світового банку, Міжнародного валютного фонду (МВФ), ЮНКТАД тощо [8].

Таким чином, еволюція поглядів на конкурентні переваги різних країн дозволяє міжнародним інститутам удосконалювати методологію оцінки рівня національної конкурентоспроможності, адекватно та в повному обсязі враховувати найістотніші дермінанти формування останньої. Конкурентні

переваги формують підґрунтя для розроблення конкурентних стратегій розвитку країни, а також є джерелом підвищення рівня її конкурентоспроможності на світовому ринку.

Список літератури

1. Точицкая И. Повышение конкурентоспособности внешней торговли Беларуси. Минск, 2010. 26 с.
2. Данильченко А. В. Конкурентоспособность национальной экономики Республики Беларусь в условиях современных процессов региональной экономической интеграции и интернационализации. Минск : БГУ, 2016. 283 с
3. Беловол Л. Эволюция подходов к конкурентным преимуществам в наиболее развитых странах Азиатско-Тихоокеанского региона. Available at: SSRN <https://ssrn.com/abstract=2365402> (date of access: 12.11.2021)
4. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations / M.E. Porter. – New York: Free Press, 1990.
5. World Integrated Trade Solution (WITS): Data on Export, Import, Tariff, NTM: for internal use only [Electronic resource]. New York, 2014. URL: <https://wits.worldbank.org/WITS/WITS/Restricted/Login.aspx> (date of access: 2014–2015).
6. Rugman A.M., D’Cruz J.R. The double diamond model of international competitiveness: Canada’s experience / A.M. Rugman, J.R. D’Cruz // Management International Review. 1993. № 33(2). P. 17–39.
7. Cho Dong-Sung, Moon Hwy-Chang. From Adam Smith to Michael Porter. Evolution of Competitiveness Theory / Dong-Sung Cho, Hwy-Chang Moon. Available at: <http://ebooks.worldscinet.com/ISBN/9789812385222/toc.shtml>. (date of access: 12.11.2021).
8. Каданников В. В. Кластеры – это сплав географии с экономикой. Информационное общество. 2005. № 5. С. 52–53.

ОПОДАТКУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Грановська Інна Володимирівна

к.е.н. ст. викладач кафедра фінансів, обліку і оподаткування
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

В нашій країні не заборонено займатися виробництвом й обігом криптовалюти, проте в українському законодавстві немає жодного визначення цьому виду активу, не класифікується, не врегульовується обіг, зберігання, володіння, проведення операцій за допомогою криптоактивів. Криптовалюта являє собою складну систему інформаційно-технологічних процедур, що регламентують ідентифікацію власників та фіксацію факту їх зміни. Функціонування криптовалют засноване на децентралізованому механізмі емісії й обігу. Складнощі викликають окремі питання оподаткування операцій, опосередкованих криптовалютами. Усе зазначене вище зумовило актуальність та новизну теми статті.

Звісно, були спроби врегулювати такі відносини. Приміром, у Верховній Раді України знаходяться законопроекти, які покликані врегулювати обіг, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалют, а також визначення загальних засад функціонування ринку.

Зокрема йдеться «Про обіг криптовалюти в Україні» (№7183); «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» (№7183-1); «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні)» (№7246); «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» (№9083); «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» (№9083-1); «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами» (№2461); «Про віртуальні активи» (№3637). Проте наразі жодні спроби врегулювати такі відносини не мали успіху [1, 2, 3, 4].

Одним з найбільш проблемних питань є оподаткування криптовалют в Україні за відсутності правової визначеності. Останнім часом Державна податкова служба України намагається роз'яснити платникам податків, як потрібно діяти в подібних ситуаціях, хоча раніше взагалі уникала коментарів з цього приводу.

Податковий кодекс України встановлює обов'язок платника податків подавати податкові декларації щодо кожного окремого податку, платником якого він є, за кожний встановлений звітний період, в якому виникають об'єкти оподаткування, або у разі наявності показників, які підлягають декларуванню. Декларація подається до 1 травня року, що настає за звітним.

За загальним правилом, платник податку, який отримує доходи від особи, яка не є податковим агентом, та іноземні доходи, зобов'язаний включити суму таких доходів до загального річного оподатковуваного доходу та подати податкову

декларацію за наслідками звітного податкового року, а також сплатити податок з таких доходів.

Фізичні особи – резиденти, які отримують доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи, є платниками податку на доходи фізичних осіб та військового збору.

Згідно з вимогами податкового законодавства, якщо джерело виплат будь яких оподатковуваних доходів є іноземним, сума такого доходу включається до загального річного оподаткованого доходу платника податку – отримувача, який зобов'язаний подати річну податкову декларацію.

Зокрема, про це йдеться в індивідуальній податковій консультації № 4907/ПК/99-00-04-04-02-09, яку Державна податкова служба України надала платнику податків, що звернувся за роз'ясненням, у зв'язку із здійснення ним «майнінгу» криптовалют та правової невизначеності у врегулюванні даних питань. Платник податків просив надати індивідуальну податкову консультацію щодо порядку оподаткування операцій з криптовалютою та їх декларування [5].

Державна податкова служба України погодилася з тим, що на сьогодні криптовалюта не має визначеного правового статусу в Україні та відсутня нормативна база для її класифікації та регулювання операцій з нею. Вона роз'яснила, що платники податків при отриманні доходів від операцій з криптовалютою мають відображати такі доходи у розділі II податкової декларації. Однак за нормативними документами, що діють на сьогодні, відображення в податковій декларації наявності у платника податків криптовалюти чинним законодавством не передбачено.

Висновки. За відсутності чітких правил обігу криптовалюти в Україні, відображення платником податків доходів від операцій з криптовалютою у податковій декларації залежить виключно від податкової дисципліни самого платника податків. Проте невідображення таких доходів, враховуючи, що наразі взагалі відсутня єдина позиція стосовно правової природи криптовалюти, не може класифікуватись як порушення платником податків чинного законодавства.

Позиції податкового органу, які час від часу знаходять своє відображення в індивідуальних податкових консультаціях щодо порядку оподаткування криптовалют та відображення доходів від таких операцій з криптовалютою у податковій декларації, не в повній мірі відповідають чинному законодавству. Вони радше є своєрідними компромісними рішеннями, які висловлює податковий орган, оскільки вирішення питання можливе виключно шляхом законодавчого визначення правової природи криптовалюти та, спираючись на це розуміння, комплексного врегулювання обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалют, а також визначення загальних засад функціонування ринку криптовалют.

Врегулювання ринку криптовалют в Україні дасть можливість створити цивілізований ринок, а різноманітним компаніям, що спеціалізуються на криптовалютах, дозволить законно здійснювати діяльність та залучати іноземні інвестиції. Водночас, це сприятиме захисту прав та інтересів учасників ринку криптовалют, бо вони отримують можливість задекларувати

свої доходи та захистити свої криптоактиви від ймовірних зловживань чи шахрайства.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–17. Ст.112.
2. Про затвердження Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8 «Нематеріальні активи»: наказ Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242. Офіційний Вісник України. 1999. № 44. Ст. 229.
3. Про обіг криптовалюти в Україні: проект закону України № 7138. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 15.12.2017).
4. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні: проект закону України № 7183–1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710 (дата звернення: 15.12.2017).
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні: проект закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597.

ВИМІРЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНИМ БАНКОМ

Дуброва Наталя Петрівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

В сучасному динамічному світі важлива роль приділяється ефективності управління фінансами банківської установи, чому сприяє якісні зміни економіки країни. Ці зміни спричинені якісними змінами і переходом на інтенсивний тип розвитку, де ключовим фактором виступає соціальна орієнтація та концепція розвитку людини. Для оцінки таких змін використовуються показники ефективності, які визначають вимір важливої та корисності інформації про продуктивність установи або його програми, допомагають провести аналіз того, «наскільки добре організація виконує свої завдання та досягає бажаних результатів» [2].

Для оцінки ефективності роботи банківських установ використовуються показники ефективності діяльності (Key Performance Indicators (KPI)). KPI (key performance indicators, ключові показники ефективності) - це показники діяльності, які спряють організації в досягненні стратегічних і тактичних (операційних) цілей. Використання KPI дає можливість оцінити поточний стан підприємства і допомогти в оцінці успішності реалізації обраної стратегії. За допомогою KPI створюють ефективну систему мотивації і стимулювання співробітників компанії.

Ключові показники ефективності (KPI) – це, як правило, узгоджені кількісні вимірювання, що відображають критичні чинники успіху організації. Обрані показники мають відображати цілі організацій та бути основними для їх успіху. Ключові показники ефективності є довгостроковими та піддаються кількісному виміру [2].

Ключові показники ефективності поділяють на: запізнілі - відображають результати діяльності після закінчення періоду та випереджаючі - дають можливість управляти ситуацією в межах звітного періоду з метою досягнення заданих результатів по його закінченні. До запізнілих відносяться фінансові показники. Вони, в силу своєї специфіки, не можуть описувати поточну ефективність підрозділів і компанії в цілому. А оперативні (випереджальні) показники дозволяють оцінити саме поточну діяльність підрозділів і компанії в цілому, паралельно і побічно відповідаючи на питання про те, які грошові потоки можуть бути в майбутньому, а також яка якість процесів і продукції, ступінь задоволеності замовників [1].

В результаті введення KPI можуть бути отримані наступні позитивні результати:

- підвищення ефективності роботи банку;

- опис головних факторів і показників, від яких залежить успішність роботи банку;
- планування від цілей (зверху), а не від досягнутих показників та існуючих можливостей (знизу).
- розробка реалістичних нормативів.
- прозора оцінка ефективності роботи персоналу.

Як відзначають Є. А. Поліщук, А. І. Іващенко система ключових показників ефективності (КРІ) для оцінки діяльності банку має складатися з наступних підсистем [3]:

1) управління фінансами (ефективність діяльності банку): ефективність використання капіталу, прибутковість банку, загальна ефективність діяльності банку;

2) технологічні процеси (якість технологічності банку): рівень готовності технологічного оснащення банку, рівень інноваційності банку;

3) бізнес процеси (ефективність менеджменту): рівень організації управління банку, ефективність послуг банку, наявного асортименту послуг;

4) управління людським капіталом (робота персоналу, рівень кваліфікованості кадрів): рівень продуктивності праці та її ефективності, рівень якості праці, рівень задоволеності та кваліфікованості персоналу;

5) кредитоспроможність підприємства (рівень фінансової незалежності та ділова репутація банку): рівень фінансової надійності, стійкості та іміджу банку.

КРІ можуть бути корисні не тільки керівництву банку. На них доцільно орієнтуватися і рядовим співробітникам, особливо тим, чий дохід безпосередньо залежить від результатів діяльності.

Список літератури

1. КРІ - ключові показники ефективності. Електронний ресурс - <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/key-performance-indicators-kpi>
2. Котіна Г. М. Вимір ефективності в системі управління державними фінансами: світовий досвід та імплементація в Україні / Г. М. Котіна, М. М. Степура, Н. В. Рудик // Економіка розвитку. 2018. № 2 (86). С. 49–61.
3. Поліщук Є. А. Методика розрахунку ключових показників ефективності (КРІ) використання різних фінансово-кредитних інструментів підприємствами МСБ / Є. А. Поліщук, А. І. Іващенко // Ефективна економіка. 2019. № 9. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.2.9.
4. Черноводська К. О. Система ключових показників ефективності як метод оцінки та мотивації персоналу підприємства / К. О. Черноводська, Л. В. Шаульська // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2014. № 6. С. 343-348.

ОЛИГОПОЛИЯ НАРЫҒЫНДАҒЫ БАСҚАРУ

Купешова Баян Куанышбековна

«Қаржы және деректер деректерді талдау»,
Э.Ғ.М. аға оқытушысы, Нархоз Университеті, Қазақстан

Артыкбаева Алина Ериковна,

Есен Лайлим Оразқызы,

Дүйсенбай Айнұр Мұратбекқызы

II курс, Нархоз Университеті, Қазақстан,

Мазмұны:

I. Кіріспе

II. Негізгі бөлім

• «Олигополистік нарықтың» теориялық аспектілері. Олигополияның мәні және түрлері

• Олигополиядағы нарықтағы фирмалардың өзара әрекеттесуі

• Олигополиядағы баға белгілеу үлгілері. Курно үлгісі

• Баға бәсекесі және баға соғыстары

III. Қорытынды

Пайдаланған әдебиеттер

Экономиканың дамуының негізі нарықтық қатынастардың мәнін көрсететін өндіріс пен бәсеке болып табылады.

Қазіргі нарықтық экономика – бұл кәсіпкерліктің құқықтық нормаларының кең жүйесі аясында өзара әрекеттесетін және бір ұғым – нарықпен біріктірілген көптеген әртүрлі өндірістік, коммерциялық, қаржылық және ақпараттық құрылымдардан тұратын күрделі организм. [1].

Анықтау бойынша, нарық - бұл өндірушілер мен тұтынушылар, сатушылар мен сатып алушылар «кездесетін» ұйымдасқан құрылым, мұнда тұтынушылық сұраныс (сұраныс – тұтынушылар белгілі бір бағамен сатып ала алатын тауарлардың көлемі) және өндірушілердің өзара әрекеті нәтижесінде ' ұсыныс (ұсыныс - бұл өндірушілер белгілі бір бағамен сататын тауардың көлемі), тауардың бағасы да, өткізу көлемі де белгіленеді.

Қазіргі уақытта кең таралған нарықтық құрылымдардың бірі монополиялар мен олигополиялар болып табылады. Алайда таза монополия экономиканың санаулы салаларында ғана қалды. Қазіргі нарық құрылымының ең басым түрі олигополия болып табылады.

Жаңа фирмалардың күшті ағыны және соның салдарынан бәсекелестіктің күшеюі жұмыс істеп тұрған фирмаларды нарықтағы үлесінің бір бөлігін жоғалтпау және пайданы төмендетпеу туралы байыпты ойлауға мәжбүр етеді. Украина нарығының олигополияның жарқын мысалы екенін ескере отырып, нарықтық баға белгілеудің әдістерін, үлгілерін және стратегияларын зерттеу бүгінгі таңда өте өзекті мәселеге айналуға, оны шешу өзекті болып табылады.

Жоғарыда аталған тақырыпты бүгінде шет елдердің ірі мамандары нашар әзірлеген (мүмкін бұл тақырыпты жан-жақты талдау қиын болғандықтан), Украина баспасөзі жалпы нарық туралы аз ақпарат береді және бұл немесе басқа компанияның қандай стратегиясы туралы ақпарат жоқ. ұстанады. , және одан не бар.

Бұл жұмыстың негізгі мақсаты – олигополистік сала, мұндай нарыққа кіру және шығу мүмкіндіктері туралы мәліметтерді жүйелеуге және оңтайландыруға әрекет жасау, сондай-ақ осындай нарық жағдайында ең сәтті қолданылатын бәсекеге қабілетті және бәсекеге қабілетті емес стратегияларды зерттеу. Сондай-ақ жұмыстың мақсаты – ОПЕК мысалында картельді талдау және Ресей мен Украинадағы олигополия нарығын зерттеу.

Бұл жұмыстың міндеттері олигополистік нарықтың табиғаты мен түрлері, осы нарықтағы фирмалардың өзара әрекеттесу нысандары туралы бірқатар сұрақтарды, сондай-ақ нақты олигополистік нарықты қалыптастыру үшін негіз ретінде осы модельдерді пайдаланудың бірнеше мысалдарын қарастыру болып табылады. нақты бәсекелестік жағдайларға түзетілген стратегиялар. Ол сондай-ақ олигополистік нарықтардың жұмыс істеу механизмдерін зерттеу және Украинадағы олигополияның қызмет ету ерекшеліктерін анықтау міндетін ұсынады.

Ғылыми әдебиеттерде олигополистік нарық, оның өмір сүруінің қиындықтары, оң және теріс жақтары, оның қалыптасуына байланысты бірқатар нюанстар және бағаның өзгеруінің қазіргі жағдайында өзін қалай ұстау керектігі туралы пайдалы ақпарат және нарықта практикалық қолдану мәселелері туралы нақты түсініктер берілген. Украина экономикасының жағдайы. олигополияны мемлекеттік басқару.

Зерттеу негізінен оқу құралдары мен оқулықтарға, сондай-ақ ірі экономикалық мерзімді басылымдардағы бірқатар журнал мақалаларына негізделді.

«Олигополистік нарықтың» теориялық аспектілері. Олигополияның мәні және түрлері

Олигополия – нарықта бірнеше сатушылардың болуымен сипатталатын нарық құрылымы. Басқаша айтқанда, олигополистік құрылымдарға 2-ден 24 сатушыға дейін шоғырланған осындай нарықтар жатады. Егер екі сатушы болса, онда бұл дуополия немесе олигополияның ерекше жағдайы, өйткені ол енді монополия емес. Монополистік бәсеке құрылымдарының кері санағы 25 санынан басталатындықтан, жоғарғы шек шартты түрде 24 шаруашылық субъектісімен шектеледі.

Олигополистік фирма келесі белгілермен сипатталады – капитал мен өндірістің шоғырлануының жоғары деңгейі, өндіріс көлеміне және саладағы баға деңгейіне әсер ету мүмкіндігі. Олигополистік фирмалар арасындағы қатынас өзара тәуелділік ретінде сипатталады. Өз әрекеттерінің саладағы бәсекелестерге әсер ететінін білетін фирмалар бәсекелестердің реакциясының сипатын анықтағаннан кейін ғана шешім қабылдайды.

Олигополистік фирмалар негізінен бағалық емес бәсеке әдістерін пайдаланады. Көптеген олигополиялық салаларда баға ұзақ уақыт бойы тұрақты болып қалғаны туралы деректер бар. [2].

Басқа нарықтық құрылымдардан айырмашылығы олигополияның әмбебап теориясы жоқ. Оның орнына, олигополия теориясы әр түрлі модельдердің айтарлықтай маңызды санынан тұрады, олардың әрқайсысы белгілі бір жағдайларда ғана болатын ерекше жағдайды сипаттайды.

Бір нарықтағы сатушылардың шоғырлануы бойынша олигополиялар тығыз және разрядты болып бөлінеді. Тығыз олигополияларға шартты түрде нарықта 2-8 сатушы ұсынылатын осындай салалық құрылымдар жатады. 8-ден астам шаруашылық жүргізуші субъектілерді қамтитын нарықтық құрылымдар босатылған олигополияларға жатқызылады. Градацияның бұл түрі тығыз және жойылған олигополия жағдайында кәсіпорындардың мінез-құлқын әртүрлі тәсілдермен бағалауға мүмкіндік береді. Бірінші жағдайда, сатушылардың өте шектеулі санына байланысты олардың нарықтағы келісілген мінез-құлқына қатысты әртүрлі келісімдер болуы мүмкін, ал екінші жағдайда бұл іс жүзінде мүмкін емес.

Ұсынылатын өнімдердің сипатына қарай олигополияларды қарапайым және сараланған деп бөлуге болады. Кәдімгі олигополия стандартты өнімдерді өндірумен және жеткізумен байланысты. Көптеген стандартты өнімдер олигополия жағдайында шығарылады - бұл болат, түсті металдар, құрылыс материалдары. Дифференциалданған олигополиялар алуан түрлі өнім шығару негізінде қалыптасады. Олар ұсынылатын тауарлар мен қызметтерді өндіруді әртараптандыруға болатын салаларға тән.

Нарықтың олигополистік құрылымының тығыздығының деңгейі белгілі бір саладағы кәсіпорындардың санымен және олардың ұлттық экономика шеңберіндегі саланы өткізудің жалпы көлеміндегі үлесімен өлшенеді. Сонымен, кәсіпорындардың санын түрлендіру арқылы өндірістің шоғырлану дәрежесін, демек, қоғамдық өндірістің зерттелетін саласындағы ұсынысты анықтауға болады.

Бұл ретте тек ұлттық экономиканың ауқымына назар аударудың қисынсыз болатынын атап өткен жөн. Олигополистік құрылымдар аймақтық және жергілікті экономикалық деңгейде де қалыптасуы мүмкін. Осылайша, жергілікті нарықтарда (аудан, шағын қала) дайын бетонды тұтыну мүмкіндіктерінің ерекшеліктеріне байланысты олигополистік құрылымдар да қалыптасады, сонымен қатар аймақтық деңгейде жеткізу саласында, мысалы, кірпіш. .

Олигополияның күші олигополистердің өнімдерімен бірдей тұтынушылық қасиеттеріне ие (мысалы, жылу көзі ретінде газ және электр энергиясы, мыс және алюминий сияқты) басқа салалардағы кәсіпорындардың өнімдерді жеткізуінің әсерінен төмендейді. электр сымдарын өндіруге арналған шикізат). Олигополияның әлсіреуіне ұқсас тауарлардың немесе оларды алмастыратын тауарлардың импорты да ықпал етеді. Бұл екі фактордың екеуі де таза салалық нарықтық құрылымдармен салыстырғанда бәсекеге қабілетті құрылымдардың қалыптасуына ықпал ете алады.

Олигополияларды басқа критерийлер бойынша жіктеуге болады. Мысалы, экономистер П.Самуэльсон мен В.Нордхаус бағаны бақылау дәрежесіне қарай олигополияларды 2 түрге бөлді [7].

1) Жасырын олигополия, олигополистер сөз байласу кезінде пайда болады. Жасырын олигополия жағдайындағы нарықтық баға бір монополист жағдайына сәйкес келеді.

2) Доминант олигополия – олигополистік фирмалардың бірі салалық нарықтың 60-80% бақылайды. Бұл жағдайда қалған фирмалар жетекші компания белгілеген бағаны басшылыққа алады.

Олигополиядағы нарықтағы фирмалардың өзара әрекеттесуі

Жағдайға байланысты кейбір олигополиялар бағалары шекті шығындарға тең немесе оларға жақын мінсіз бәсекелес нарықтар сияқты әрекет ете алады. Басқалары ашық келісіммен немесе онсыз монополиялар сияқты әрекет етуі мүмкін, бағасы шекті шығындардан жоғары және нәтижесінде үлкен таза шығындар.

Экономистер нарықтағы жағдай туралы сұраққа таза теориямен жауап бере алмаса, олар статистикалық әдістерге жүгінеді. Ең дұрысы, сіз нарықтық тепе-теңдік нүктесінде баға мен шекті шығындар арасындағы алшақтықты өлшейтін едіңіз, бірақ бұл өте сирек мүмкіндік. Шекті шығындар туралы сенімді деректер болмаған жағдайда жанама тәсіл қолданылуы мүмкін. Егер шоғырланған салалардағы фирмалар капиталдың мүмкін болатын құнынан асып түсетін пайданы анықтай алатын болса, онда олар мінсіз бәсекелестерге қарағанда монополистер сияқты әрекет етеді деген қорытынды жасауға болады. Егер, керісінше, шоғырлану деңгейі жоғары салалардағы фирмалар тек «қалыпты кірісті» алса, бұл ретте капиталдың кірістілігінің мөлшерлемесі көбірек және аз шоғырланған салаларда болады. Осы себепті олигополиядағы нарықтағы фирмалардың өзара әрекеттесуі туралы көптеген даулар кірістілік мөлшерлемелеріне бағытталған.

Бұл тәсілді жүйелі түрде қолдануға бірінші әрекет жасаған Калифорния университетінің профессоры Джо Бэйн болды. 1951 жылы Бэйн 1936-1940 жылдар аралығындағы 42 жеке саланы зерттеу нәтижелерін жариялады. Бэйнің талдауы бойынша, шоғырлануы 70-тен жоғары салалар аз шоғырланған салаларға қарағанда көбірек пайда тапты. Табыс пен шоғырлану арасындағы байланыс мінсіз де, күшті де емес еді, бірақ ол болды. 1950 және 1960 жылдары Бэйнің шәкірттері мен ізбасарлары оның зерттеулерін басқа салалар мен жылдарға кеңейтті. Олардың көпшілігі бірдей нәтижелер алды [3].

Табыс пен шоғырлану арасында әлсіз, бірақ тұрақты байланыстың болуы анықталды. Экономистер, жалпы алғанда, саланың шоғырлануы неғұрлым жоғары болса, ондағы фирмалардың өзара әрекеттесуі картельге немесе монополияға соғұрлым жақын болады деген қорытындыға келді. Бұл бәсекелестер арасында бағаны көтеру және нарықты бөлу туралы келісім болмаса да дұрыс болады.

Олигополиядағы баға белгілеу үлгілері. Курно үлгісі

Олигополияның көптеген модельдері бар және олардың ешқайсысын әмбебап деп санауға болмайды, соған қарамастан олар осы нарықтағы

фирмалардың мінез-құлқының жалпы логикасын түсіндіреді. Бірінші дуополиялық модельді француз экономисі Огюстен Курно 1938 жылы ұсынған болатын.

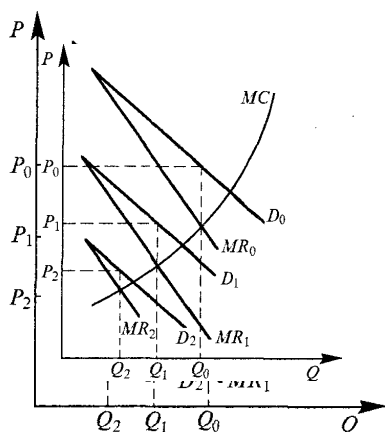
Оның моделі келесі болжамдарға негізделген:

Нарықта тек екі фирма бар;

Әрбір фирма өз шешімін қабылдай отырып, бәсекелестің бағасы мен өндіріс көлемін тұрақты деп санайды.

Нарықта екі фирма бар делік: X және Y. X фирмасы өнім бағасы мен көлемін қалай анықтайды? Шығындардан басқа, олар сұранысқа, ал сұраныс, өз кезегінде, Y фирмасы қанша өнім өндіретініне байланысты. Дегенмен, Y фирмасы не істейтінін X фирмасы білмейді, ол тек өз әрекеттерінің мүмкін нұсқаларын қабылдай алады. және соған сәйкес өз өнімін жоспарлайды. [4].

Нарық сұранысы берілген мөлшер болғандықтан, Y фирмасының өндірісті кеңейтуі X фирмасының өнімдеріне сұраныстың төмендеуіне әкеледі. 1.1-суретте X фирмасының өнімдеріне сұраныс кестесінің қалай ауысатыны көрсетілген (ол солға қарай жылжиды).) егер Y сатуды кеңейте бастаса. Шекті табыс пен шекті шығындардың теңдігіне негізделген X фирмасы белгілеген өнім бағасы мен көлемі сәйкесінше дейін және одан төмендейді.

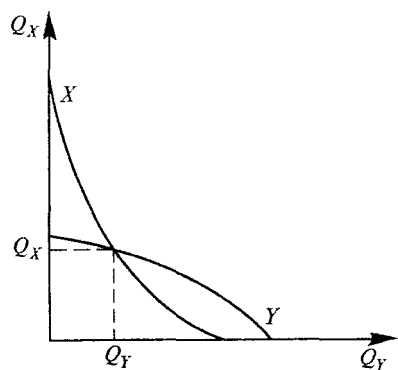

1.1-сурет – Курно моделі

Y фирмасының өндірісінің кеңеюімен X фирмасының бағасы мен өнім көлемінің өзгеруі: D – сұраныс; MR – шекті табыс; MC – шекті шығын.

Егер жағдайды Y фирмасының позициясынан қарастыратын болсақ, онда X фирмасының жасаған әрекеттеріне байланысты өнімнің бағасы мен санының өзгеруін көрсететін ұқсас графика салуға болады.

Екі графика біріктіре отырып, біз екі фирманың бір-бірінің мінез-құлқына реакциясының қисықтарын аламыз. күріште. 1.2 X қисығы X фирмасының Y фирмасының өндірісіндегі өзгерістерге реакциясын көрсетеді, ал Y қисығы сәйкесінше керісінше. Тепе-теңдік екі фирманың жауап қисықтарының қиылысында болады. Бұл кезде фирмалардың жорамалдары олардың нақты әрекеттерімен сәйкес келеді.

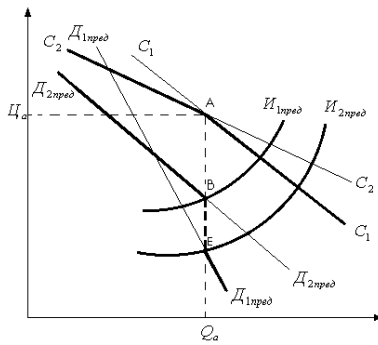
1.2-сурет – X және Y фирмаларының бір-бірінің мінез-құлқына жауап беру қисықтары

Курно моделі бір маңызды жағдайды көрсетпейді. Фирма бағасының өзгеруіне бәсекелестер белгілі бір жолмен әрекет етеді деп болжанады. Y фирмасы нарыққа кіріп, X фирмасынан тұтынушылық сұраныстың бір бөлігін алып тастағанда, соңғысы «бас тартады», бағалар ойынына кіреді, баға мен өндірісті төмендетеді. Дегенмен, X фирмасы белсенді позицияны ұстана алады және бағаны айтарлықтай төмендете отырып, Y фирмасының нарыққа енуіне жол бермейді. X фирмасының мұндай әрекеттері Курно үлгісімен қамтылмаған [5].

Баға бәсекесі және баға соғыстары

Белгілі бір өнімді жеткізушілердің шектеулі саны жағдайында олардың мінез-құлқын екі жолмен сипаттауға болады. Өндірушілердің бірінің тауар бағасының көтерілуі немесе төмендеуі бәсекелестердің адекватты реакциясын тудырады. Бұл жағдайда бәсекелестердің әрекеттері экономикалық субъектілердің бірі қол жеткізуге тырысқан бағалық артықшылықты бейтараптайды. Нәтижесінде, бәсекелестер арасында жалпы сату көлемін қайта бөлу іс жүзінде жоқ, ал бәсекелестердің әрқайсысы өз тұтынушыларының жоғалуын сезінбейді. Егер сатып алушылардың кетуі немесе ағыны болса, онда жалпы сала оны барлық тауар өндірушілердің бағаның төмендеуі немесе өсуі әсерінен сезінеді. Баға динамикасының бағытына байланысты сатып алушылар осы салада немесе басқа салаларда тауарларды сатып алу көлемін кеңейту арқылы өз қажеттіліктерін қанағаттандыру жолдарын іздейді.

Шындығында, нақты жағдайларға байланысты, олигополистердің бірінің әрекетіне жауап ретінде бәсекелестердің мінез-құлқы өте әртүрлі болуы мүмкін. Дегенмен, ең сенімді реакция ретінде бәсекелестердің біреуінің бағаның төмендеуі басқалардың өз бағаларын теңестіргісі келетіндігін, яғни. бәсекелес бастамашының өткізу нарығының кеңеюіне жол бермеу мақсатында оларды төмендету. Бұл ретте өндірушілердің бірінің бағаны көтеруі, әдетте, еленбейді. Бәсекелестердің бағаның көтерілуіне мұндай мән бермеуі оның тауарының бағасын көтеруге тәуекел еткен олигополис есебінен олардың жалпы сатылымдағы үлесін ұлғайтуға деген үмітпен түсіндіріледі. Түсінікті болу үшін олигополистің сұраныс қисықтары көрсетілген 1.3-суретке жүгінейік.

1.3-сурет – Олигополистік сұраныстың бұзылған қисығы

Сұраныс қисығы олигополистің позициясын оның бәсекелестері бағалары бойынша оның бағасы бойынша теңестіретінін елестетсек, ал сұраныс қисығы бәсекелестердің осы олигополист бағаның өзгеруін елемейтініне сәйкес келсе, онда сұраныс қисығы бар деп қорытынды жасауға болады. Баға бәсекелестігі жағдайында олигополист. Мұндай тұжырым олигополистердің бірінің бағаның көтерілуіне немесе төмендеуіне бәсекелестердің екіұшты реакциясынан туындайды. А нүктесіне сәйкес келетін өнім бағасы мен көлемі белгіленген жағдайда кәсіпорынның жағдайы тепе-теңдік күйімен сипатталады. Алайда, егер кәсіпорын өз өнімінің бағасын көтеруге шешім қабылдаса, ал оның бәсекелестері бұған ешқандай реакция жасамаса, онда бастамашы-кәсіпорынның нарықтағы жағдайы сұраныс қисығының сегментімен сипатталады. Бұл сегментте сұраныс салыстырмалы түрде жоғары икемділікке ие болуы нәтижесінде бағаның өсуі кәсіпорынның сату көлемінің төмендеуіне әкеледі, ал оның бәсекелестері қосымша сатып алушыларды алады [5].

Бірақ егер компания бағаны төмендетуге әрекет жасаса, онда қалған олигополистер өз өнімдерінің бағасының сәйкес төмендеуіне дереу әрекет етеді. Бұл жағдайда сұраныс жағдайы сегментпен сипатталатын болады. Сұраныс қисығының бұл бөлігінің икемділігі төмен, сондықтан бағаның төмендеуі сату көлемінің айтарлықтай өсуіне мүмкіндік бермейді.

Шекті табыс қисығының әдеттен тыс пішіні бар екенін атап өткен жөн: ол да екі сегменттен тұрады. Шекті табыс қисығының бірінші сегменті сұраныс қисығына сәйкес келеді, екіншісі -. А нүктесінде сұраныстың икемділігінде ауытқу нүктесінің болуы шекті табыс қисығының үзілуін тудырады, яғни. шекті кіріс қисығының BE тік сегменті пайда болады. Шекті кіріс қисығындағы бұл алшақтық шекті шығындар қисықтары арасындағы шекті шығындардың іс жүзінде кез келген өзгерістері баға мен өнімге әсер етпейтінін көрсетеді, өйткені шекті кіріс (BE) қисығының тік сегментінің қисық шекті шығындармен қиылысуы көрсетеді. пайданы ұлғайтатын өндіріс ауқымының өзгермейтіндігі ().

Бағалық бәсекелестіктің ұстамды сипаты, біріншіден, бәсекелестерге қарағанда нарықтық артықшылықтарға қол жеткізуге деген әлсіз үмітпен, екіншіден, баға соғысын тудыру қаупімен байланысты.

Баға соғысы – олигополистік нарықта бәсекелес фирмалардың бағаны дәйекті төмендету циклі. Бұл олигополистік бәсекелестіктің мүмкін болатын

көптеген салдарының бірі. Баға соғысы тұтынушылар үшін жақсы, бірақ сатушылардың пайдасы үшін жаман.

Фирмалардың бұл соғысқа қалай тартылып жатқанын байқау қиын емес. Әрбір сатушы оның бағасының төмендеуіне екіншісі жауап бермейді деп ойлайтындықтан, олардың әрқайсысы бағаны төмендету арқылы сатуды көбейтуге азғырылады. Бағаны бәсекелесінің бағасынан төмен түсіре отырып, әрбір сатушы бүкіл нарықты жаулап ала алады - немесе ол солай ойлайды - және осылайша пайданы көбейте алады. Бірақ бәсекелес бағаны төмендету арқылы жауап береді. Баға соғысы баға орташа шығындар деңгейіне дейін төмендегенше жалғасады. Тепе-теңдік жағдайында екі сатушы да бірдей бағаны ұсынады $P = AC = MC$. Жалпы нарықтық өнім мінсіз бәсеке жағдайында болатындай бірдей. Әрбір фирма әрқашан өзінің ағымдағы бағасын сақтайды деп есептесек, басқа фирма өзінің бәсекелесінен 1 рубльге аз талап ету арқылы әрқашан пайданы көбейте алады. Әрине, басқа фирма бірдей бағаны ұстамайды, өйткені бәсекелесінен 1 тиын аз талап ету арқылы көп пайда табуға болатынын түсінеді.

Ешбір фирма бағаның төмендеуінен бұдан былай пайда көре алмайтын кезде тепе-теңдік болады. Бұл $P = AC$ және экономикалық пайда нөлге тең болғанда орын алады. Бұл деңгейден төмен бағаның төмендеуі шығындарға әкеледі. Әрбір фирма басқа фирмалар бағаны өзгертпейді деп есептейтіндіктен, оның бағаны көтеруге ынтасы жоқ. Мұны істеу бәсекелестерге барлық сатылымдарды жоғалтуды білдіреді, олар бағаны $P = AC$ деңгейінде тұрақты ұстауы керек. Бұл Бертран тепе-теңдігі деп аталады. Жалпы, олигополиялық нарықта тепе-теңдік фирмалардың бәсекелестерінің реакциясы туралы жасайтын жорамалдарына байланысты болады.

Өкінішке орай, тұтынушылар үшін баға соғыстары әдетте қысқа мерзімді болады. Олигополистік фирмалар бағаны белгілеу және нарықтарды баға соғыстарының перспективасын және олардың пайдаға жағымсыз әсерін болдырмайтындай етіп бөлу үшін бір-бірімен ынтымақтастыққа түсуге азғырылады [6].

«Олигополиялық нарық» тақырыбы бойынша ғылыми зерттеулердің нәтижесінде келесідей қорытынды жасауға болады:

Біріншіден, нарықтың олигополистік құрылымын ескере отырып, нарықтағы үлкен үлеске ие бірнеше фирмалар бар, ал егер фирмалар саны 8-ден аспаса, олигополиялық нарықтағы фирмалардың аздығы бұл фирмаларды тек бағаны ғана емес, сонымен қатар нарықтағы нарықтық бағаны да қолдануға мәжбүр етеді. бағалық емес бәсеке, соңғысы үшін мұндай жағдайларда тиімдірек. Өндірушілер бағаны төмендетсе, олардың бәсекелестері де солай істейтінін біледі, бұл кірістің төмендеуіне әкеледі. Сондықтан бүгінгі бәсекеде тиімдірек баға бәсекелестігінің орнына «олигополистер» күрестің бағалық емес әдістерін қолданады: техникалық артықшылық, өнімнің сапасы мен сенімділігі, маркетинг әдістері, көрсетілетін қызметтер мен кепілдіктердің сипаты, төлем шарттарын саралау, жарнама, экономикалық тыңшылық.

Екіншіден, тығыз олигополияда фирмалар арасында келісім болуы мүмкін. Саладағы барлық фирмалар бір-бірімен байланысты болғандықтан,

олигополияның бұл түрінде сөз байласу ықтималдығы жоғары, бұл картельдің қалыптасуына әкеледі.

Үшіншіден, құрылатын картельдердің көпшілігі баға белгілеу мен өндірісте үлкен қиындықтары бар, ішкі тұрақсыздығы бар, көп жағдайда монополияға қарсы заңдарды бұзатын өте тұрақсыз құрылымдар. Картельдегі басқа фирмалар өздерінің кірістерін ұлғайту үшін квотадан асып кетуге тым көп азғырулар бар. Квоталық картельдің баға белгілеу механизмі толығымен картельге қатысатын фирмалар арасында квоталарды бөлуге байланысты, бұл картельдегі бағаларды белгілеудегі негізгі проблема болып табылады.

Төртіншіден, міндеті мен негізгі мақсаты оған мүше мемлекеттердің мұнай саясатын үйлестіру және біріздендіру болып табылатын ерікті үкіметаралық экономикалық ұйым. Талдау ОПЕК-тің картель ретінде белгілеген бағасы бүгінгі ОПЕК-ке мүше елдер картельге бірікпегенде болатын бағадан әлі де жоғары екенін көрсетті. Әлемдік мұнай нарығындағы ағымдағы жағдай ОПЕК-ке мүше елдерді мұнай бағасының айтарлықтай құлдырауына байланысты шатасуға әкелді. Алайда 2009 жылға қарай мұнай нарығында көп нәрсе белгілі болады. ОПЕК мұнай бағасының құлдырауына тиімді қарсы тұра алатыны белгілі болады.

Олигополистік құрылымдарға оң баға беру ең алдымен ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерімен байланысты. Соңғы онжылдықтарда олигополистік құрылымдары бар көптеген салалар ғылым мен техниканың (ғарыш, авиация, электронды, химия, мұнай өнеркәсібі) дамуында айтарлықтай жетістіктерге жетті. Олигополия орасан зор қаржылық ресурстарға ие, сондай-ақ қоғамның саяси және экономикалық шеңберлерінде елеулі ықпалға ие, бұл оларға қол жетімділіктің әртүрлі дәрежесімен, көбінесе мемлекет қаражатынан қаржыландырылатын тиімді жобалар мен бағдарламаларды іске асыруға қатысуға мүмкіндік береді. Бәсекеге қабілетті шағын кәсіпорындарда, әдетте, бар әзірлемелерді енгізу үшін жеткілікті қаражат жоқ.

Олигополияларды теріс бағалау келесі тармақтармен анықталады. Біріншіден, бұл олигополия өзінің құрылымы бойынша монополияға өте жақын, сондықтан монополистің нарықтық билігі кезіндегідей жағымсыз салдарларды күтуге болады. Олигополиялар жасырын келісімдер арқылы мемлекеттің бақылауынан қашып, бәсекелестіктің көрінісін жасайды, ал шын мәнінде олар сатып алушылардан пайда табуға ұмтылады. Сайып келгенде, бұл қолда бар ресурстарды пайдалану тиімділігінің төмендеуіне және қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандырудың нашарлауына әсер етеді.

Пайдаланылған көздер тізімі

1. Беленький П. Украинадағы инфрақұрылымдық инфрақұрылымды дамыту механизмі / П.Беленкий
2. Борисов Е.Ф. Экономикалық теория: оқу құралы. - 2-ші басылым, Аян. және қосыңыз. - М.: Т.Қ. Уэлби, «Проспект» баспасы, 2007. -544б.
3. Гребенников П.И. Микроэкономика / Тарасевич Л.С., Гребенников П.И., Леусский А.И., 2006.
4. Долан Э., Линдсей Д. Микроэкономика / Д. Линдсей, Э. Долан: транс. ағылшын тілінен - СПб., 2003 .

5. Даниэль Л. Рубинфельд, микроэкономика / С.Роберт Пиндик, Даниэль Л.Рубинфельд. -Дело баспасы, 2001.
6. Иохин В.Я. Экономикалық теория. В.Я. Иохин: Жоғары мектептерге арналған оқулық.-М .: Юрист, 2000.
7. Камаев В.Д. Экономикалық теория / В.Д. Камаев: Оқулық – 8-бас., Түзетілген. 2006.

МАКРОЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Лобоцька Людмила Леонідівна,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій

Качковська Єлизавета Михайлівна,

магістрант кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій

На території незалежної України поняття «інвестиційна привабливість підприємства» вперше було законодавчо визначене Агентством з питань банкрутства в «Методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємства та організації». В документі інвестиційна привабливість підприємства визначається як «рівень задоволення фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог чи інтересів інвестора щодо конкретного підприємства, яке може визначатися чи оцінюватися значеннями відповідних показників, у тому числі інтегральної оцінки» [1].

В сучасному розумінні поняття «інвестиційна привабливість» досить широке і багатьма авторами трактується по різному. На нашу думку, найбільш вдалим з точки зору універсальності та вимог щодо конкретики оцінки є визначення інвестиційної привабливості підприємства І. Бланка, який під зазначеною економічною категорією розуміє інтегральну характеристику окремих підприємств – об'єктів можливого інвестування з позиції перспективності розвитку, обсягів та перспектив збуту продукції, ефективності використання активів, їх ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості [2].

Відмітна особливість категорії «інвестиційна привабливість» полягає в тому, що вона містить суб'єктивну оцінку потенційним інвестором умов інвестиційного клімату, тобто визначається не тільки показниками та інтегральними характеристиками внутрішнього середовища (фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність, рентабельність діяльності, ділова активність), а й інвестиційною активністю суб'єктів на всіх рівнях господарювання. Отже, з точки зору ієрархії господарських процесів, інвестиційна привабливість підприємств значною мірою залежить від інвестиційної привабливості галузей, регіонів та економіки в цілому, а також від процесів інвестиційного характеру, які відбуваються на зазначених рівнях економічної системи. Іншими словами, інвестиційна привабливість – це певне відображення впливу зовнішнього та внутрішнього середовища (тобто інвестиційного клімату та інвестиційного потенціалу) на фінансово-господарську діяльність підприємства.

Таким чином, з точки зору оцінки впливу зовнішніх чинників на інвестиційну привабливість окремих вітчизняних підприємств, доцільним є проведення аналізу показників інвестиційної активності на макрорівні.

На рис. 1 представлена динаміка капітальних інвестицій в Україні в цілому та по промисловості зокрема як найбільш важливому структурному елементу народного господарства [3].

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій в Україні, 154млн грн

Аналіз даних, наведених на рисунку, дозволяє зробити висновок, що протягом посткризових 2015–2019 років спостерігалось стабільне зростання обсягів капітальних інвестицій як по промисловості (з 87,7 млрд грн до 254,2 млрд грн, тобто збільшилися майже у 3 рази), так і по економіці в цілому (з 273,1 млрд грн до 624 млрд грн, тобто збільшилися у 2,3 рази), що дає підстави говорити про значне підвищення інвестиційної активності в зазначений період та нарощування значного економічного потенціалу.

Але у 2020 році відбулося значне скорочення обсягів капітальних інвестицій (до 180,5 млрд грн (–29% порівняно з 2019 роком) по промисловості та 508,2 млрд грн (–18,6% порівняно з 2019 роком) по економіці в цілому). Таким чином, за обсягами залучення капітальних інвестицій економіка відкотилася до рівня 2017–2018 років. Очевидно, що основною причиною значного скорочення інвестицій стали кризові явища, викликані коронавірусом, та відповідна загальна рецесія глобальної економіки. Порівняння динаміки показників, наведених на рис. 1, по промисловості та економіці в цілому дає підстави зробити висновок, що промисловість з точки зору інвестиційної активності є більш нестабільною. Це може бути пояснено більшою 154 поліструктурністю народного господарства в цілому та, відповідно, більшим рівнем захищеності від ризиків.

Важливим етапом дослідження рівня інвестиційної активності є аналіз джерел здійснення капітальних інвестицій, оскільки саме тут можуть бути визначені резерви збільшення залучення інвестиційних ресурсів.

На рис. 2 наведена структура капітальних інвестицій в розрізі джерел фінансування [4].

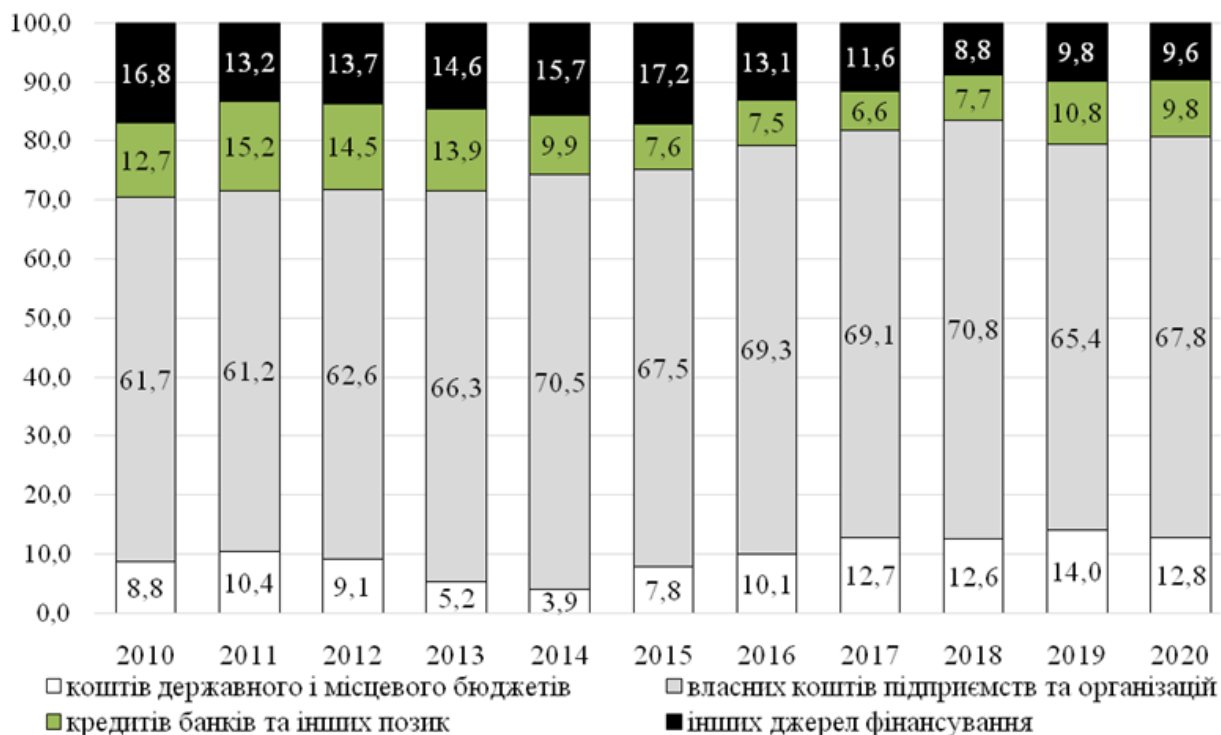

Рис. 2. Структура джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні, %

Наведені на рис. 2 дані дають підставу зробити висновок, що протягом всього досліджуваного періоду (2010–2020 рр.), основним джерелом здійснення капітальних інвестицій були власні кошти суб’єктів господарювання, що, на нашу думку, є ознакою вкрай низького рівня розвитку фінансового та фондового ринків. Зазначені інститути, які за допомогою різноманітних фінансових механізмів та інструментів (венчурне фінансування, корпоративні облігації, різноманітні деривативи, хеджування тощо) відіграють ключову роль в розвитку економіки розвинених країн, у вітчизняних реаліях мало сприяють перспективному розвитку народного господарства України через його реальне фінансування. Така ситуація, з однієї сторони, негативно характеризує інвестиційне середовище, а з іншої, – є ознакою наявності значних резервів підвищення інвестиційної активності за рахунок залучення ресурсів фінансової сфери у проекти реальних інвестицій. Ключову роль, на нашу думку, тут має зіграти держава за допомогою механізмів податкової та дозвільної політики, використовуючи відповідні адміністративні інструменти.

З точки зору довгострокових перспектив розвитку важливим є аналіз об’єктів здійснення капітальних інвестицій. Порівняльна структура капітальних інвестицій в розрізі відповідних об’єктів наведена на рис. 3 та 4.

Рис. 3. Структура капітальних інвестицій за видами активів у 2010 році, %

Рис. 4. Структура капітальних інвестицій за видами активів у 2020 році, %

Порівняння питомих ваг різних видів активів у загальних капітальних інвестиціях дає підстави говорити про значні зміни, які відбулися в структурі здійснюваних інвестицій. Так, у 2020 році порівняно з 2010 роком значно зменшилася питома вага інвестицій в будівлі: з 34,8% до 22,4%, тобто на 12,4%. Зазначений факт, з однієї сторони, свідчить про покращення структури інвестицій, оскільки будівлі вважаються найбільш пасивним елементом основних засобів, а з іншої, – на нашу думку, є ознакою скорочення реалізації інвестиційних проектів, пов'язаних зі створенням нових великих підприємств та відповідним здійсненням будівельних робіт. Таким чином, дати однозначну оцінку зміні питокої ваги будівель в структурі капітальних інвестицій, на нашу думку, вкрай проблематично.

З точки зору перспектив стратегічного розвитку економіки можна відзначити вкрай низьку питому вагу нематеріальних активів, що в цілому є ознакою низького рівня інноваційності господарських процесів. Варто також зауважити, що внаслідок скорочення питокої ваги будівель, питома вага усіх інших об'єктів інвестування (окрім землі) зросла. Отже, на нашу думку, структура капітальних інвестицій не є прогресивною та в цілому свідчить про низький рівень технологічності та інноваційності економіки.

В контексті зазначеного вище, виключно важливим з точки зору забезпечення довгострокових конкурентних переваг є здійснення витрат на виконання наукових досліджень і розробок. Динаміка зазначених витрат представлена на рис. 5 [4].

Як свідчать наведені на рис. 5 дані, протягом періоду дослідження в цілому спостерігалася тенденція до зростання досліджуваного показника: розмір витрат на виконання наукових досліджень і розробок зріс з 8107,1 млн грн у 2010 році до 17022,4 млн грн у 2020 році, тобто у 2,1 рази. Слід однак зауважити, що якщо динаміка абсолютного розміру витрат виконання наукових досліджень і розробок є позитивною з точки зору забезпечення інноваційного розвитку економіки, питома вага зазначених витрат у ВВП постійно скорочується (з 0,75% у 2010 році до 0,41% у 2020 році), що дає підстави

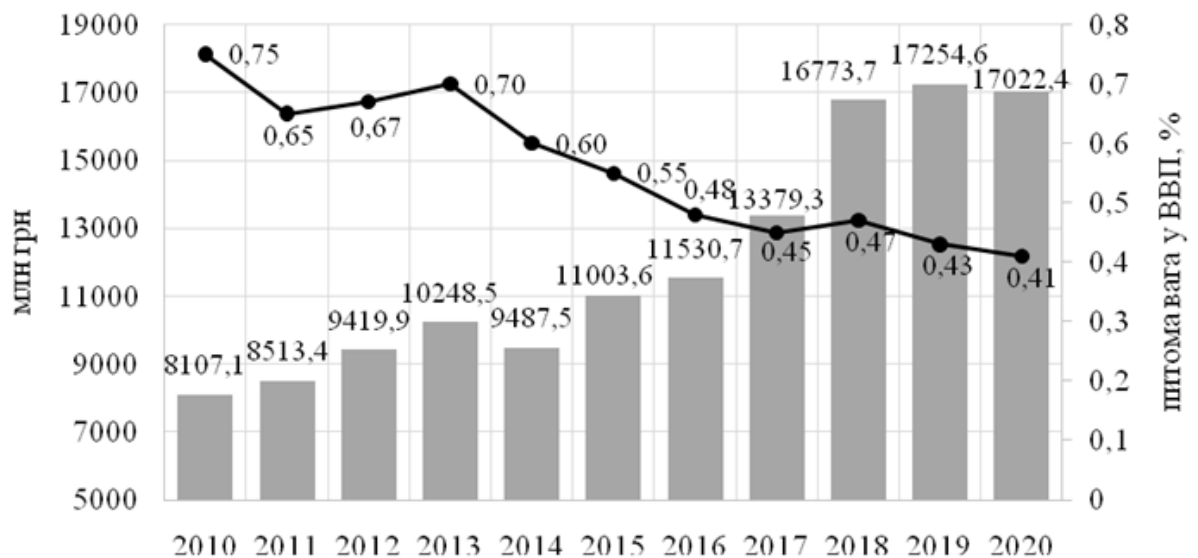

Рис. 5. Динаміка витрат на виконання наукових досліджень і розробок

зробити висновок про недостатність зазначеного абсолютного приросту для забезпечення конкурентоспроможності економіки. Більш того, рівень витрат навіть у 2010 році (0,75%) був значно нижчим, ніж у більшості не тільки розвинутих (в середньому 2–3% від ВВП), а й країн, що розвиваються. Така ситуація з рівнем інвестицій у наукові дослідження і розробки є ознакою вкрай неефективної структури економіки, її значної сировинної орієнтації та відсутності стратегії її розвитку як на державному, так і регіональному рівнях.

Резюмуючи представлений в роботі аналіз показників інвестиційної активності, можна відмітити наявність значних проблем щодо залучення та ефективного використання інвестиційних ресурсів. Серед основних таких проблем, які стримують розвиток економіки, можна відзначити відсутність як такої ринку інвестиційних ресурсів та відповідних механізмів залучення інвестицій, а також вкрай низький рівень інвестування інновацій, що з кожним роком робить відставання вітчизняної економіки від економік розвинених країн та більшості економік країн, що розвиваються, все більш відчутним.

Список літератури

1. Буднікова Ю. В., Таряник О. М. Інвестиційна привабливість як економічна категорія // Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 2. Т. 1. С. 125–128.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учеб. пособ. Київ: Ника-Центр. 2001. 528 с.
3. Усов М. А. Сутність інвестиційної привабливості, як напрям залучення інвестиційних ресурсів // Ефективна економіка. 2018. № 8. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/8_2018/153.pdf (дата звернення 01.09.2021)
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 03.09.2021)

ЗВІТНІСТЬ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Марценюк Р. А.

к.е.н., доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування
Львівський торговельно-економічний університет, Україна

В сучасних умовах функціонування національної економіки успішна діяльність суб'єктів підприємництва вимагає оперативного забезпечення керівництва інформацією для прийняття управлінських рішень, оскільки результативність їх діяльності в умовах ринкової економіки все більше стає залежним від якості інформації, що формується в інтегрованій системі обліку.

Наявність управлінської звітності – одна з умов, що сприяють ефективному управлінню. Система менеджменту самостійно створює власну систему внутрішньої звітності, здатної надавати вчасно необхідну інформацію для прийняття оперативних і стратегічних рішень за результатами діяльності підприємства. Під такою звітністю слід розуміти систематизовану інформацію про ресурси, витрати, доходи та результати діяльності за виділеними бізнес-процесами та центрами відповідальності, необхідної для планування, контролю та регулювання діяльності.

Метою управлінської звітності є забезпечення системи управління підприємства в оперативному режимі об'єктивною інформацією. Важливе місце в досягненні даної мети відіграє повне задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів, рішення яких суттєво впливає на бізнес-процеси суб'єкта господарювання. Тому визначення порядку та принципів розробки форм звітності, як основного інформаційного джерела, є суттєвим завданням для будь-якого суб'єкта підприємництва.

Вимоги до звітності мають бути сформовані керівниками центрів відповідальності й іншими особами, які відносяться до управлінського персоналу та яким необхідна у виконанні своїх обов'язків внутрішня управлінська інформація. Менеджери повинні роз'яснити бухгалтерам і іншим виконавцям, що створюють звітність, необхідність даної інформації, види, обсяги та терміни подання. Зазвичай, у більшості випадків, внутрішні звіти розробляють та складають у відповідності з стандартами та структурною побудовою даного підприємства.

Головними вимогами до формату й змісту управлінської звітності є доступність для сприйняття, ступінь деталізації інформації, порядок оформлення звітів, необхідність їх стандартизації. Звіт повинен бути достатньо простим, зрозумілим, лаконічним, щоб не допускав неоднозначного тлумачення. Назви форм звітності та її розділів необхідно сформулювати так, щоб виконавцю та користувачу було максимально зрозуміло їх призначення та особливості. Частота надання періодичних звітів залежить від часу, за який інформація є актуальною та корисною для оперативних

управлінських рішень, тобто, інформація повинна повідомлятися у момент її виникнення.

На сучасному етапі господарювання, рішення щодо формування внутрішньої звітності підприємства на практиці часто є непродуманим, форми недосконалими, а показники зайвими та малоінформативними. Тому, важливим є чітка регламентація управлінської звітності.

Чижевська Л.В. та Куликова Н.Т. відзначають, що для успішної організації системи управлінської звітності на підприємстві необхідно передбачити організаційні, методичні та технологічні аспекти на трьох стадіях функціонування такої системи, що передбачатиме процедуру постійного удосконалення системи управлінської звітності. Завданням на організаційній стадії є забезпечення максимальної гнучкості процесу складання управлінської звітності шляхом передбачення максимальної кількості можливих варіантів і способів поєднання показників, побудови форм та способів їх представлення. На цьому етапі обра на облікова політика одержує відповідне оформлення, щоб задовольнити формальні вимоги, які зазначаються в наказі про систему управлінської звітності підприємства. На етапі складання управлінської звітності відбувається функціонування системи управлінської звітності у звичному режимі «запит – відповідь (результат)». На етапі адаптаційних змін забезпечуються постійний розвиток та методологічна рефлексія системи управлінської звітності до мінливих умов внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, що покликана забезпечити швидку реакцію на їх зміни з наступною перебудовою такої системи.

Ефективність такої звітності безпосередньо залежить від критерію оперативності – своєчасності складання, подання та її обробки звітності. Інформація може бути оперативною за умови автоматизованої обробки даних, що є одним із шляхів удосконалення системи внутрішньої звітності підприємства. Тому погоджуємося з думкою К. В. Шевчук, яка стверджує, що систему управлінської звітності можливо створити лише за умов згрупованості інформаційних даних, узгодженості та форми звітів, функціонального підходу до нагромадження та узагальнення інформації

Таким чином, запровадження і використання в діяльності підприємства звітності, яка формується на підставі даних інтегрованої системи обліку забезпечить менеджмент оперативною і достовірною інформацією, що покращить ефективність прийняття рішень та якісно вдосконалисть систему оперативного контролю за наявними бізнес-процесами та діяльністю центрів відповідальності.

ПОСТРОЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЕКТА ТЕПЛОЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ СТАНЦИИ В УСЛОВИЯХ ВЫСОКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ

Маханбет Г.Т.

Магистр Экономических наук
Главный специалист ИТ, АО «Энергоинформ»

Калдан Д.С.

Магистр Технические науки
Старший машинист ЦТЩУ, ТЭЦ-2

Аннотация:

В статье рассмотрены особенности управления рисками инновационных проектов и факторы, влияющие на деятельность высокотехнологичного предприятия в условиях высокой неопределенности. Обоснована необходимость применения обратной связи между процессом систематизации рисков и разработкой мер противодействия. Приведен подход к построению эффективной системы управления снижением риска инновационного бизнеса.

Сегодня ключевыми факторами, влияющими на эффективность деятельности предприятий высокотехнологичных отраслей, являются увеличение роли научного и технологического прогресса, а также широкое распространение информационных технологий в глобальной экономике. Вследствие этого, в условиях жесткой конкурентной борьбы государственная политика многих стран ориентирована на создание прорывных инноваций, формирование новых рынков и ускоренную модернизацию отраслей, в особенности получения энергетических ресурсов. Эти процессы свидетельствуют о том, что хозяйствующие субъекты функционируют в сложной системе экономических взаимоотношений в современном мире.

По этой причине менеджмент высокотехнологичного предприятия, принимая решение об инвестициях в создание, освоение, производство и послепродажное обслуживание продуктовых инноваций, неизбежно сталкивается с проблемой неопределенности. Появление этой проблемы означает наличие факторов, при которых степень возможного влияния таких факторов на инвестиционную деятельность неизвестна. В этой ситуации менеджмент может иметь неполную или неточную информацию об условиях реализации инновационного проекта, а также связанных с ними результатах и затратах. На рис. 1 показан механизм воздействия неопределенности и риска при реализации инновационного проекта.

Недостаточность информации о результатах и затратах обуславливает наступление нежелательного события и связан с понятием риска, который представляет совокупность опасностей для инновационной деятельности

предприятия. Поэтому негативные факторы, порожденные такой совокупностью, вызывают потери различных ресурсов не только в период разработки инновационного проекта, но и непосредственно при его реализации. Подобные риски возникают вследствие неправильного выбора стратегического направления инновационной деятельности, нестабильности экономического законодательства и финансово-экономической ситуации в макросистеме. В зависимости от состояния предпринимательской среды в процессе реализации проекта могут проявиться другие виды внешних и внутренних рисков.

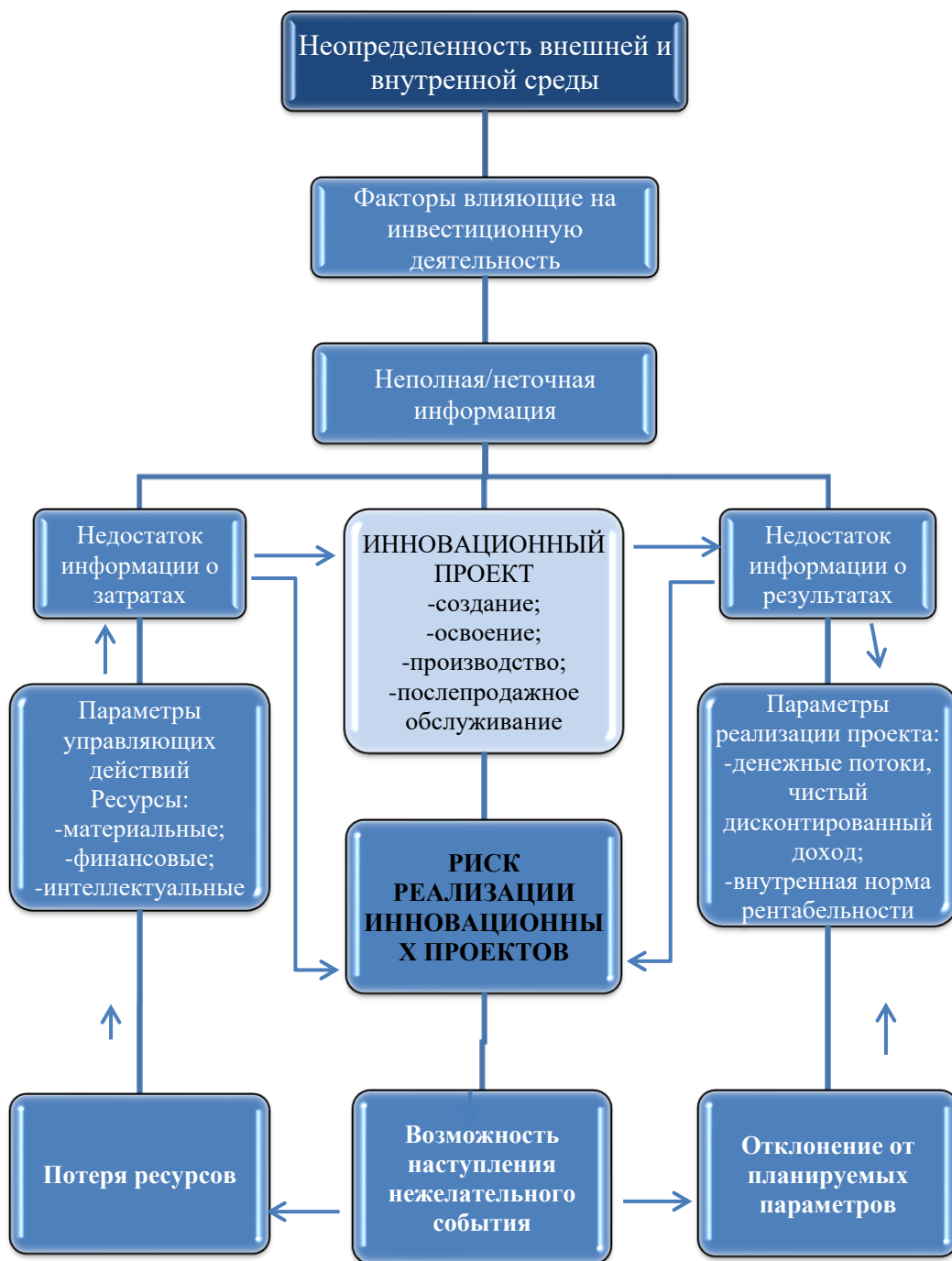

Рис. 1. Механизм воздействия неопределенности и риска в условиях реализации инновационного проекта

Поскольку оценка внешней или внутренней среды может не соответствовать ожидаемому состоянию, то риск также представляет опасность того, что цель проекта не будет достигнута в намеченном объеме. Это проявляется в отклонении фактических тенденций реализации проекта от планируемых параметров. Вследствие чего возникнет ситуация, в результате которой снижаются финансово-экономические показатели реализации проекта.

С целью разработки и реализации рационального инвестиционного решения необходимо определить величину ожидаемого дохода и степень влияния риска, а также оценить, насколько ожидаемый доход покрывает предполагаемые последствия рисков или ослабит их воздействие. Возникновение риска может привести к экономической неэффективности проекта, так как под риском понимается событие, которое может произойти с определенной долей вероятности и привести к снижению эффективности реализации инновационного проекта.

Управление рисками с использованием обратной связи

В условиях неопределенности функционирование предприятий, ориентированных на инновационную деятельность, в основе которой лежит создание, производство и использование сложной наукоемкой продукции длительного применения, становится зависимым от качества создаваемой системы управления рисками реализуемых проектов и эффективности ее функционирования. Следовательно, на всех этапах жизненного цикла инновационного проекта возникает проблема управления рисками. Для того чтобы построить эффективную систему управления рисками, необходимо, во-первых, выявить и идентифицировать предполагаемые риски, во-вторых, сделать анализ, дать качественную, количественную оценку и провести ранжирование этих рисков, а в-третьих, разработать меры противодействия рискам и реализовать созданную систему мероприятий по устранению, минимизации возникающих рисков или смягчению их последствий. Подход к построению эффективной системы управления снижением риска инновационного бизнеса в условиях высокой неопределенности внешней среды продемонстрирован на рис. 2.

Методология построения эффективной системы управления рисками посредством использования обратной связи дает возможность менеджменту и экспертам при систематизации рисков корректировать и приводить в соответствие изначально разработанные меры противодействия (ресурсные воздействия) в соответствии с фазами жизненного цикла проекта. Это необходимо учитывать, поскольку могут появляться различные причинно-следственные связи возникновения рисков между этапами внутри одного проекта. Таким образом, при отсутствии обратной связи неустраненное последствие наступления нежелательного события, вызванного риском на одном этапе проекта, может спровоцировать появление риска на других этапах реализации проекта.

Рис. 2. Методология построения эффективной системы управления снижением риска инновационного бизнеса в условиях высокой неопределенности

Наличие обратной связи между процессом систематизации и разработкой мер противодействия особенно эффективно в управлении рисками интегрированных структур (холдинговых компаний, финансово-промышленных групп, стратегических альянсов и т.д.). С помощью этой связи на основе установленных критериев создается оптимальная система управления рисками нескольких взаимозависимых проектов и направлений бизнеса в рамках всей хозяйственно-экономической структуры.

Таким образом, при высокой неопределенности внешней среды и нестабильности в макросистеме менеджменту с целью эффективного управления необходимо систематизировать риски в соответствии с фазами жизненного цикла инновационного проекта. При непрерывной идентификации рисков система их классификации помогает проектной группе как сформировать видение рисков, так и повысить уровень информации об условиях реализации проекта. Вследствие проводимой актуализации текущей информации и результатов наблюдения за рисками проекта становится возможным упреждающее ресурсное воздействие предприятия на рациональное подавление возникновения негативных последствий.

Список литературы

1. Бабаскин С.Я. Инновационный проект: методы отбора и инструменты анализа рисков: учеб. пособие. – М.: Издательство «Дело» АНХ, 2009. – 240с.

2. Зайцев А.В., Баранов В.В. Диверсификация как метод снижения риска деятельности холдинговой компании. Вестник университета. ГОУВПО «Государственный университет управления». – 2009. – № 11. – С. 105–108.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Пушкарь Ірина Володимирівна,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Ніколаєва Ганна Андріївна,
студентка II курсу магістратури
Запорізький національний університет, Україна

Торгівля є однією з провідних галузей економіки України, але розвиток її в сучасних ринкових умовах стримується інфляційними процесами, зниженням платоспроможного попиту населення, збільшенням витрат обігу, що в свою чергу, негативно впливає на прибутковість підприємств. Тому актуалізується питання формування релевантного обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами.

Фінансові результати діяльності підприємства становлять основу його економічного розвитку та є критерієм ефективності господарювання відповідно до усіх напрямів діяльності, а саме основної, фінансової та інвестиційної діяльності. У процесі визначення фінансових результатів діяльності підприємства, необхідно враховувати особливості їх формування, зумовлені специфікою того чи іншого виду діяльності. Для організації достовірної облікової інформації щодо формування фінансових результатів торговельних підприємств доцільним є розмежування їх видів за певними класифікаційними ознаками. Класифікація фінансових результатів перш за все необхідна для прийняття раціональних рішень, а тому повинна мати групування за певними ознаками, які підвищують аналітичність інформації.

Діяльність торговельного підприємства вимагає розмежування облікових даних для внутрішніх і зовнішніх користувачів та підвищення ефективності управління продажами товарів. Цього можна досягти шляхом удосконалення системи аналітичного обліку.

Облік доходів торговельних підприємств здійснюється відповідно до П(С)БО 15 «Дохід» [2] з використанням рахунків класу 7 «Доходи і результати діяльності», а саме на відокремленому рахунку 70 «Доходи від реалізації» із подальшим відкриттям субрахунків 702 «Дохід від реалізації товарів» та 704 «Вирахування з доходу» згідно з Інструкцією про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку [1]. Собівартість реалізованих товарів визначається з урахуванням вимог П(С)БО 16 «Витрати» [3] та обліковується на субрахунку 902 «Собівартість реалізованих товарів». Проте цієї інформації недостатньо для задоволення потреб користувачів облікової інформації різних рівнів управління, яким необхідно визначати та обліковувати доходи від реалізації товарів за

окремими напрямками торговельної діяльності, групами та асортиментом товарів, а також категоріями покупців та каналами збуту товарів. Виходячи зі специфіки діяльності, завдань управління і контролю, конкретних потреб підприємство може самостійно розробляти додаткові субрахунки та аналітичні рахунки. Прикладом такої деталізації інформації з відповідного виду є відкриття таких субрахунків: 7021 «Дохід від реалізації товарів оптом вітчизняним підприємствам», 7022 «Дохід від реалізації товарів оптом на експорт», 7023 «Дохід від роздрібної торгівлі», тощо.

Відповідну деталізацію рахунків необхідно застосовувати і для відображення собівартості реалізованих товарів. Також за допомогою додаткових аналітичних субрахунків з'являється можливість виділити з усього виторгу підприємства доходи від реалізації товарів із застосуванням різних методів активізації продажу, що дає змогу проводити поглиблений аналіз товарообігу та вирішувати питання доцільності застосування того чи іншого маркетингового інструменту. Зазначені напрями удосконалення обліку фінансових результатів діяльності на торговельних підприємствах забезпечать дієвість та аналітичність облікової інформації і пошуку на цій основі способів підвищення і зміцнення прибутковості підприємства.

Список літератури

1. Інструкція «Про затвердження плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції з його застосування» : Наказ МФУ від 30 листопада 1999 р. № 291 (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. № 290 зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Цибульська Елеонора Іванівна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки та права
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія», Україна

Рівень конкурентоспроможності національної економіки є індикатором успішності країни та ефективності функціонування різних сфер ринкової економіки, а втрата такої конкурентоспроможності може призвести не тільки до зниження добробуту населення, але й до втрати економічної, і навіть політичної, незалежності. Тому формування конкурентоспроможної національної економіки є пріоритетною і стратегічною метою соціально-економічної політики кожної країни, в тому числі і України. Але процес формування національної конкурентоспроможності наштовхується на високий динамізм процесів глобалізації світової економіки, що посилює невизначеність, яка по різному впливає на національні економіки, породжує багато викликів та ризиків, котрі суттєво сказуються на рівні національної конкурентоспроможності. В таких умовах виявляються нестійкість і рухливість інституціонального середовища як у середині національних економік, так і на міжнародному рівні. Загострення глобальної конкурентної боротьби між національними економіками актуалізує роль інституціональних та соціокультурних факторів та ресурсів, що підсилює їх значення в забезпеченні національної конкурентоспроможності. Особливо важливо ураховувати інституціональні та соціокультурні складові конкурентоспроможності України, тому що інституціональні процеси в її суспільстві ідуть досить динамічно і її інституціональне середовище дуже рухливе. Це обумовлено, по-перше, тим фактом, що в країні ідуть складні трансформаційні процеси по створенню ринкової економіки, а по-друге, набирають обертів трансформаційні процеси інституціональної адаптації країни до норм і правил Європейського Союзу в зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію України з ЄС. Інституціональні основи забезпечення конкурентоспроможності економіки України на ринку ЄС *в умовах глобалізації* є технологічно найбільш складним сегментом Угоди і пов'язані зі значними фінансовими витратами, величезними організаційними зусиллями та болючими змінами в модусах соціальної поведінки. Це вимагає постійного різнопланового аналізу різноманітних аспектів конкурентоспроможності в її найширшому розумінні – не лише як суто економічного явища, але як комплексного поняття, що характеризує насамперед здатність до високоефективного інноваційного розвитку і забезпечення на цій основі постійної широкої присутності на міжнародних ринках за умови високого рівня отримуваних доходів населення, що веде до зростання національного добробуту. На перший план в аналізі національної конкурентоспроможності виходить інституціональний аналіз: «У зв'язку з тим, що особливе місце в сучасній конкурентоспроможності національної економіки

займають конкуренція норм, правил, моделей поведінки економічних агентів, актів свідомості, актуалізується необхідність широкого використання методології інституціонального аналізу» [1, с. 97].

Інституціональному середовищу української економічної системи властива сукупність протиріч, які можна розділити на дві підгрупи:

До першої можна віднести суперечності, що виникають в процесі взаємодії формальних і неформальних інститутів, вирішення яких пов'язані з виникненням і збільшенням транс акційних витрат:

- за рахунок дотримання певних умов ведення бізнесу, що знаходиться «в тіні»;

- за примусове впровадження формальних інститутів, що призводить до високих витрат контролю за їх виконання;

- за рахунок відсутності або недотримання персоніфікованих, невизначених і необмежених тимчасових рамок;

- за рахунок ухилення від невиконання санкцій за порушення формальних норм і правил поведінки та ін.

До другої підгрупи можна віднести суперечності, які породжуються наявністю в економічній системі «інституціональних пасток», неефективної рівноваги, деформації, сполучення, дезінтеграції, культурної інерції і т.п.

В основі будь-якої конкурентоспроможності ключовою характеристикою є наявність приватної власності, а відповідно і трансакційних витрат, як базового інституту координації господарської діяльності на основі механізму конкуренції, домінування і ринкових цін. Саме цей факт забезпечує формування економічних та інституціональних умов, які неодмінно ведуть до зростання добробуту, процвітання і підвищення конкурентоспроможності суб'єктів і підвищення якості інституціонального середовища їх функціонування. Відповідно в тривалому часовому лазі «виживають» лише ті інститути та суб'єкти, які мінімізують трансакційні витрати, сприяють поділу праці та інтенсивності конкурентних взаємодій.

Однак в сучасних українських реаліях спостерігається відхилення від оптимальної моделі інституціональної конкурентоспроможності господарського комплексу. І пов'язано це, перш за все, з якістю інституціонального середовища.

Велика частина сучасних досліджень роблять акцент на різниці в інституціональному розвитку як фундаментальній причини дивергенції протікання економічних процесів в різних країнах.

В рамках нової економічної теорії важливе значення набувають історичні особливості функціонування тієї чи іншої країни, залежність від траєкторії попереднього розвитку, аналізу тих чи інших інституціональних реформ в ретроспективі. Окрім цього, на нашу думку, на траєкторію розвитку країни та хід інституціональних перетворень впливають особливості економічної ментальності, культурних традицій ціннісних орієнтирів суспільства. Так Г. Клейнер відмічає, що інституціональна система кожної країни тісно пов'язана з другими системами, які відповідають за культурні, ментальні, функціональні та інші особливості національного розвитку [2, с. 431].

В результаті аналізу впливу системи інституціональних чинників на конкурентоспроможність країни в Україні можна виділити наступні основні тенденції інституціонального розвитку:

- неформальна інституалізація економіки;
- поширення ренто-орієнтованої поведінки суб'єктів економічної системи;
- утворення інституціональних бар'єрів (пасток) в наслідок інституціональних конфліктів;
- інституціональні протиріччя між національно-державними та регіональними інтересами;
- низька інституціональна конкурентоспроможність податкової системи;
- зрощування інститутів «держави – бізнесу – політики» і утворення моделі державно-олігархічного ринку;
- неефективність держави як інституту, слабкість соціально-ринкових і державних економічних інститутів;
- недосконалість формальних інститутів і інституціонального середовища їх формування.

Перешкодою на шляху підвищення інституціональної конкурентоспроможності вітчизняної економіки виступає неформальна інституціоналізація економіки та суспільства.

Під неформальною інституціоналізацією розуміється пріоритет неформальних інститутів над формальними, або «підстроювання» офіційного законодавства під неформальні норми, узаконення нелегальних інститутів з метою підвищення інституціональної конкурентоспроможності національної економіки та її окремих господарюючих суб'єктів. З цих позицій всі неформальні інститути можна розділити на дві групи:

- традиційні, тобто неформальні норми, вкорінені в культурному середовищі, моральних і етичних нормах поведінки, українському менталітеті та історичних традиціях;
- «тіньові», тобто норми, що базуються на інституціональній системі економічних відносин господарюючих суб'єктів в тіньовому секторі економіки.

Однією з істотних проблем на сьогоднішній день залишається легалізація або інституціоналізація «тіньового сектора» економіки. Динаміка рівня тіньової економіки України за 2010–2020 рр. представлена в табл.1.

Рівень тіньової економіки України за 2010–2020 рр.

N п/п	Рік	Частка від офіційного ВВП, %	
		за «старою» методологією	за «новою» методологією
1	2010	38	36
2	2011	34	32
3	2012	34	31
4	2013	35	31
5	2014	43	38
6	2015	40	36
7	2016	35	35
8	2017	32	34
9	2018	31	30
10	2019	28	29
11	2020	–	31

Джерело : <http://www.me.gov.ua> [3]

Як видно із табл. 1, Міністерство економіки України останніми роками визначає обсяги тіньової економіки у середньому за «новою» методологією від 29 % до 38 % ВВП. Варто зазначити, що ці дані значно відрізняються від даних інших служб та науковців. Так за даними Київського міжнародного інституту соціології ця цифра в 2018 р. склала 47,2% від загального обсягу ВВП [4]. Відповідно до розрахунків австрійського економіста Ф. Шнайдера рівень тіньової економіки в Україні становить 52,8% від офіційного ВВП. Цей показник широко використовується у міжнародних порівняннях [5].

Тіньова економіка є джерелом поширення цілої мережі ухилення від офіційної сплати податків, що призводить до серйозних проблем в соціальній сфері, що відзеркалюється в нестачі коштів на виплату різних трансфертів, субсидій та допомоги, а також веде до нелегального «відмивання» українського капіталу за кордоном. За роки незалежності за даними В. Гейця з України за кордон виведено фінансових ресурсів обсягом понад \$120 млрд [6, с. 25]. За даними дослідження міжнародної неурядової організації Tax Justice Network від 1990-х років до 2010р., з країни виведено \$167 млрд [7], у рейтингу «Незаконний вивіз капіталу з країн, що розвиваються», складеному дослідниками американської неурядової організації Global Financial Integrity, Україна посіла 14 місце із сумою нелегального відпливу капіталу у близько \$11,7 млрд./рік [8]. Необхідна легалізація цих капіталів і створення відповідних умов для їх повернення. Приклади інших країн підтверджують можливість ефективного вирішення цієї проблеми.

Необхідні реформи для детінізації української економіки. Пріоритетами детінізації економіки у контексті реалізації економічних реформ є детінізація фінансових потоків та легалізація ринку праці:

1) Посилення ринкового регулювання економіки та проведення антикорупційної реформи:

– замість командно-адміністративної системи регулювання економіки необхідним є впровадження системи регулювання економіки з новою структурою та принципами. Реформування повинні зазнати органи влади та регуляторні акти, які сприяють надмірній бюрократизації. Підвищення ефективності роботи державних органів та покращення законодавчого забезпечення підприємницької діяльності дозволить значно зменшити стимули до тіньової діяльності та покращити контроль державної влади за тіньовими операціями;

– проведення антикорупційної реформи можливе лише за допомогою великої кількості заходів. Найбільші зусилля повинні бути направлені на інституціональну реформу та законодавче забезпечення системи спеціалізованих заходів профілактики корупції, а також покарання за корупційні дії. Антикорупційне бюро повинно відповідати за ефективну координацію комплексної антикорупційної програми в державі;

– покращення IT-інфраструктури (діджиталізація) державного управління – впровадження нових інформаційних систем в державному апараті вбиває корупцію і скорочує цей апарат;

– підвищення рівня довіри бізнесу до держави і навпаки можливе при застосуванні стимулів. Наприклад, зменшення кількості перевірок, скорочення часу на проведення реєстрації й отримання ліцензій, сертифікатів та інших документів, створення рівних умов підприємницької діяльності для усіх суб'єктів господарювання;

2) Податкова реформа має бути направлена на реалізацію наступних пріоритетів:

– забезпечення всім суб'єктам господарювання однакових умов оподаткування;

– зменшення податкового навантаження;

– забезпечення ефективного податкового адміністрування та стабільності державних фінансів. Для реалізації даних пріоритетів ми визначаємо необхідними такі заходи: провести податкову амністію на основі прозорості та чіткої процедури, що дозволить підвищити довіру бізнесу до держави та держави до бізнесу та збільшити надходження до державного бюджету; збільшити роль електронних систем в адмініструванні податків, що дозволить зменшити фізичний контакт податківців з платниками податків і покращить прозорість податкового контролю; зменшити податкове навантаження та скоротити кількість обов'язкових платежів податкових пільг, що забезпечить рівні умови для всіх платників податків і скоротить стимули до зменшення випадків мінімізації податкових зобов'язань; реформувати спрощену систему, щоб вона включала лише дійсно малі підприємства, а не була інструментом для тінізації фінансових потоків; вирішити проблеми заборгованості із повернення ПДВ для підтримки експорту та підвищення довіри бізнесу до держави; посилення відповідальності за використання тіньових податкових схем при веденні бізнесу та умисній мінімізації податкових зобов'язань;

3) Реформа банківської системи:

– поширення безготівкових розрахунків дозволить більш повно контролювати джерела доходів, оперативно виявляти факти витрачання коштів у розмірах, що перевищують доходи. Ф.Шнайдер у своїх численних дослідженнях підтверджує, що існує сильна негативна кореляція між частотою електронних платежів і тіньовою економікою – розмір тіньової економіки більший в тих країнах, де люди використовують менше електронних платежів [5];

–внесення змін до законодавства щодо забезпечення розкриття інформації про кінцевих власників банків та небанківських фінансових установ;

–підвищення прозорості діяльності Національного банку України щодо рефінансування банків, гнучкого валютного курсоутворення;

–відмова від націоналізованих банків, що є комерційно життєздатними і можуть бути продані за справедливою вартістю;

– протидія впливу вітчизняного капіталу до низькоподаткових країн, розбудова ефективної системи повернення з-за кордону коштів та активів, отриманих злочинним шляхом внаслідок операцій з легалізації (відмивання) коштів та фінансування тероризму;

4) Реформа ринку праці. Передумовою детінізації ринку праці є реформа пенсійної системи. Адже наявна система пенсійного забезпечення не створює стимулів для детінізації ринку – відрахування до пенсійного фонду є надто високими на тлі незадовільної системи пенсійного забезпечення. Основною причиною цього є те, що пенсійна система України значною мірою ґрунтується на радянських принципах і є неефективною. Наслідком цього є значні видатки з державного бюджету на постійне покриття дефіциту Пенсійного фонду та високі пільги для деяких категорій пенсіонерів на тлі низьких пенсій для більшості пенсіонерів. Для бізнесу необхідним є посилення застосування адміністративних заходів, зокрема, посилення відповідальності за ухилення від оформлення трудових відносин між працівником і роботодавцем, а також за ухилення від сплати податків і страхових внесків. Для працівників важливим є перерозподіл податкового навантаження між працівником та роботодавцем, зменшення податкового навантаження. Зазначений вище ефект досягається виключно за умови зміни рівня ЄСВ та ПДФО державою, тоді як підприємство одночасно збільшує офіційну середню заробітну плату. Тобто тільки за умови солідарної відповідальності досягнення цієї цілі є можливим. Для державних органів – дотримання положень Податкового кодексу. Однією з основних проблем є надмірна частота та непередбачуваність змін податкового законодавства. Тому чітке дотримання норм податкового законодавства, а також якісніший аналіз проектів змін до податкового законодавства, дадуть змогу зменшити ризики економічної діяльності і поліпшити планування бюджету організацій;

5) Судова реформа має бути направлена на забезпечення гарантій справедливого суду та виконання судових рішень, захист прав власності, боротьбу з рейдерством. Здійснення судової реформи повинно бути направлено на зменшення корупції, підвищення професіоналізму судових та правоохоронних органів, посилення незалежності від політичних процесів, зміцнення ролі

конституційного правосуддя та забезпечення прозорості та неупередженості судових процесів.

Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності Україні потрібно в першу чергу створення якісного інституціонального середовища. Серед першочергових заходів слід відмітити реформи для детінізації української економіки. Пріоритетами детінізації економіки у контексті реалізації економічних реформ є детінізація фінансових потоків та легалізація ринку праці.

Список літератури

1. Яременко, О. Л., Назыров, К. З. (2015). Предпосылки становления институциональной концепции конкурентоспособности национальной экономики в условиях глобализации. В: *Проблеми економіки*, с. 93–98.
2. Клейнер, Г. Б. (2005). Институциональные изменения: проектирование, селекция или протезирование. В: Р. М. Нуреев, В. В. Дементьев, ред. *Постсоветский институционализм*. Донецк: Каштан, с. 408–433.
3. *Рівень тіньової економіки* [online]. Available at: <http://www.me.gov.ua> [Accessed 10 November 2021].
4. *Рівень тіньової економіки в Україні становить 47,2% від ВВП. Дослідження* (2019). [online]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2797596-riven-tinvoi-ekonomiki-v-ukraini-stanovit-majze-polovinu-vid-vvp.html> [Accessed 10 November 2021].
5. Бочі, А. Поворозник, В. (2014). *Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання*. [online]. Available at: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf [Accessed 10 November 2021].
6. Економіка України: старі борги і нові перспективи. (2016). *Національна безпека і оборона*, 1–2 (159–160), pp. 24–29.
7. Каневський, Д. (2012). У «податкових оазах» сховано понад 21 трильйон доларів. Україна не пасе задніх. В: *DW* [online]. Available at: <https://www.dw.com/uk/у-податкових-оазах-сховано-понад-21-трильйон-доларів-україна-не-пасе-задніх/a-16118450> [Accessed [10 November. 2021].
8. Сааков, В. (2015). Дослідження: Україна у ТОП-20 країн з найбільшим обсягом незаконного вивозу капіталу. В: *DW* [online]. Available at: <https://www.dw.com/uk/дослідження-україна-у-тор-20-країн-з-найбільшим-обсягом-незаконного-вивозу-капіталу/a-18908724> [Accessed 10 November 2021].

УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА У НОВОЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ (II ПОЛ. XVII - XVIII СТ.)

Левицька Надія Миколаївна

Доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна

В історії кожної нації є вершини, на які вона сходить завдяки максимальній концентрації своїх матеріальних і духовних сил, акумуляції всієї енергії на творенні, а не руйнації. Усвідомлення народом своєї єдності, коріння, етнічних витоків завжди супроводжувалось злетом культури, створенням справжніх шедеврів людського генія, які і через віки вражають нащадків, служать предметом гордості і шанування, збуджують до творчості нові покоління. Саме таким, золотим віком української культури, була друга половина XVII - XVIII ст. – доба гетьманщини, епоха українського бароко і просвітительства.

Дехто з дослідників навіть вважає некоректним застосовувати європейські терміни бароко та Просвітництво в характеристиці національного культуротворення і пропонує термін доба українського Відродження, вважаючи, що дійсний ренесанс нації відбувався не у XVI ст., а в добу від Хмельницького до Розумовського. Покидаючи спір про дефініції, розглянемо вищі національні здобутки епохи як у європейському контексті так і в українській самотності. Головне зрозуміти, яким чином українська ідея знайшла вираз у шедеврах світового рівня, що і в XXI ст. залишаються духовним стрижнем нації.

Оскільки стрижень національної культури формувався в Гетьманщині слід, з нашої точки зору, основну увагу приділити її пам'яткам. Що до культури і мистецтва Західної України, значної частини Правобережжя то вони, поза сумнівом, розвивались, переважно, в річищі європейської, католицької культури.

Усім, хто хоче заглибитись у пізнання вершин української культури XVII-XVIII ст., радимо звернутись до праць визначних українських мистецтвознавців та істориків культури Ф. Ернста, Г. Лукомського, М. Макаренка, М. Цапенка, С. Таранушенка, Г. Логвина, П. Білецького, В. Вечерського, А. Макарова та ін. У працях, що виходили в радянський час, цензура, вочевидь, намагалась вилучити сам термін українське бароко, щоб не зосереджувати увагу на якійсь відмінності української культури, так само уникали згадки імен найвизначніших меценатів – Мазепи, Апостола, Самойловича, Розумовського. Замовчувались і питання про причини знищення, або жалюгідний стан багатьох пам'яток.

Першим періодом розвитку бароко в Лівобережній Україні були 1650-1680рр. Цей час називають добою КОЗАЦЬКОГО, або СТАРШИНСЬКОГО БАРОКО. Після Визвольної війни та Руїни поступово відроджувалось життя, налагоджувались стосунки з іншими країнами. Європейський бароковий стиль з

характерним пафосом боротьби, пластичною експресією і багатством мальовничих композицій як найкраще відповідав піднесенню національної свідомості українців, тріумфові перемоги і створення власної держави. Країна відроджувалась, гарнішала на очах.

У щоденниках Павла Алепського, сина антиохійського патріарха, що у 1654 та 1656 роках з посольством подорожував Україною передаються враження, що справили на мандрівника, прості українці. Він із захватом говорить про їх гостинність, охайність в одязі та побуті, щирість і співочість, дивується високою, як на той час, освіченістю. Алепський змальовує багато красивих міст, містечок і сіл, що трапляються дорогою, густі гаї, рясні сади «лани усякого збіжжя заввишки людини, неначе то море безкрає...о яка це благословенна країна, що за благословенний народ! Який він численний!»[1] – завершує автор свій опис.

Ще не почалася Руїна, про яку ми прочитаємо у Самійла Величка: «Видах многіє гради і замки безлюдніє...поля і долини запустелиє...много костей человеческих, сухих і нагих, только небо покровом себе імущих...»[2]. Але і рани Руїни швидко загоювались, козаки вмiли порядкувати на своїй землі. Образом мирної доби стає козацький собор, що, майже не змінюючи простих форм січової дерев'яної архітектури, вдягається у камінь, прикрашається різьбленням, орнаментованими дерев'яними іконостасами. Від тієї доби до нас дійшли Іллінська церква у Суботіві (1653р.) – усипальниця Богдана Хмельницького, Успенський собор Єлецького монастиря, храм 12 століття, відреставрований за бароковою модою у 1670 рр. У Чернігові і Седнєві, де були родинні маєтки полковника Лизогуба, збереглися дві унікальні кам'яниці – старшинські помешкання (за планом хата на двоє сіней) і фортеці водночас із товстими стінами, вікнами-бійницями, підземним ходом.

Із середини XVII ст. посилюються демократичні мотиви у мистецтві. У гравюрах лаврської друкарні поруч із церковними сюжетами з'являються реалістичні портрети, світські елементи.

Межа XVII – XVIII ст., відома в історії як доба Мазепи, була часом найвищого піднесення української культури. Вона набула своїх неповторних рис і досконалості, увібрала кращий європейський досвід. Православне духівництво і козацька верхівка в той час не відділяли себе від народу, охоча демонстрували єдність з ним своїх смаків та інтересів. Шедеврами архітектури цієї доби є церква Всіх святих над Економічною брамою Київської лаври (1696-1701), Катерининська церква у Чернігові (1715), Покровський собор у Харкові (1689) та Георгієвський собор Видубицького монастиря (1696-1701). Усі вони у плані повторюють дерев'яні козацькі церкви трьох або п'ятибання, хрестоподібні, вони не мають чітко визначеного фасаду – рівні на всі боки, стрункі, пронизані світлом числених вікон, із незкінченим кам'яним орнаментом на стінах. «Собор ніби не має стіни, – пише А. Макаров, – бо те, що було в його давньоруського попередника стабільною, надійною, чітко окресленою в просторі стіною, в даному разі починає саме розчленовуватися, подрібнюватися, вигинатися під різними кутами. Храм ніби прагне розчинитися у просторі, а простір намагається проникнути у нього, злитися з ним. Храм чимось нагадує живу і рухливу в кожному її вигині хмару. Хмару, що спустилася на землю і ще не встигла

застигнути, скам'яніти, відокремитись від повітря, що її породило». Ось в такий спосіб і постало наше національне диво, образ незалежності, наш Парфенон.

Разом з тим, в добу Мазепи, приходять нові ідеї про одноосібність, монархічність гетьманської влади, концентрацію всієї сили в одних руках, знову ж таки, заради зупинення чвар і розбрату. Ідея національної монархії знайшла свій вияв, насамперед, в архітектурі – монументальній, державній. На кошти Мазепи наприкінці XVII ст. зводиться величний Микільський (Військовий) собор, будівля Чернігівського колегіуму (1700-1702), здійснюється капітальна перебудова київської Софії – храм набуває пишного барокового оздоблення, до нього прибудовується Велика дзвіниця, завершується будівництво стін Києво-Печерської лаври, реставрується Успенський собор.

Обов'язковою умовою здійснення державницьких проектів був розвиток освіти. Перші цеглини в її фундамент заклали діячі братств кінця XVI ст., гетьман П. Сагайдачний, отаман війська запорозького І. Петражицький, митрополит П. Могила. Поширення освіти в добу Гетьманщини, її демократичний характер було найсуттєвішим виявом національної ідеї. Очевидно, що система початкової освіти складалась наприкінці XVII ст. Є дані, хоч і неповні, що у 1732 р. у Слобідській Україні було 129 шкіл, а в 1740-1748 рр. в 7 із 10 полків гетьманщини діяло 866 початкових шкіл. Таким чином, освіта в Гетьманщині була доступна якщо не всім, то широким колам дітей козацтва, міщанства, навіть селян, не говорячи вже про шляхту.

Звичайно, рівень багатьох шкіл, де викладали дяки був не високий, але люди навчались рідної мови, навчання тісно пов'язувалось з глибинними пластами народної культури. Яскравим прикладом може служити вченість Григорія Сковороди і Тараса Шевченка. У ній органічно поєднуються низова народна культура, церковні традиції, шкільна грамота. Феномен шевченкової мови в поезії деякі дослідники пояснюють тим, що в роки дитинства Тараса в школах надніпрянщини ще існували школи дяківки, справжні релікти шкільної системи започаткованої братствами і могилянською академією. У цих школах і в сім'ї Шевченко познайомився з «Мінеєю» Туптала, віршами Сковороди, народними піснями, псалмами.

Культурним і освітнім феноменом була Києво-Могилянська академія. Один із перших загальноосвітніх вищих навчальних закладів Східної Європи, вона бере свій початок від Київської братської школи (1615 р.), яка, як відомо, об'єдналась із школою при Печерській лаврі (1632 р.) і отримала назву Києво-Могилянської колегії. Сучасники прирівнювали колегію до академій (університетів) хоча офіційний статус і назва академії була закріплена лише в 1701 р. У період найвищого піднесення Академія налічувала 1,7 тис. учнів (1700 р.), у середньому ж, з кінця XVII ст. до початку XIX ст. тут навчалось 800-1000 студентів. Значну їх частину складали сини міщан, козаків, селян. Навчання продовжувалось 12 років (8 класів), вищу ступінь складали 2-х річна школа філософії, 4 річна богослов'я, школи риторики і поетики. У різний час в Академії навчались десятки іноземних студентів, тут була бібліотека, що налічувала близько 12 тис. томів, особисту бібліотеку із 2 тис. книжок передав закладу Петро Могила. У стінах Академії навчались і працювали професорами визначні

люди епохи, просвітителі: І. Гізель, Ф. Прокопович, С. Яворський, Г. Кониський, М. Ломоносов (1734р.), С. Полоцький, Д. Туптало, Л. Баранович, Г. Сковорода. Яким був рівень освіти та попит на українських академіків свідчить той факт, що після заснування першого вищого навчального закладу Росії Московської слов'яно греко-латинської академії в 1701 і до 1762 р. у ній працювало близько 100 професорів з Києва, а з 21 ректора 18 були могилянцями. Один із ректорів – Феофан Прокопович став радником Петра I і фактично очолив православну церкву. З посиленням тиску російського самодержавства на Україну академія втрачає своє значення і в другій пол. XVIII ст. перетворюється у суто релігійний заклад. Втрачає національні ознаки і система початкової освіти.

Українське друкарство, так само, постійно переслідувалося самодержавством. Діяльність Києво-Печерської та Чернігівської друкарень, які випускали богослужбні книги і твори тогочасних письменників І. Гізеля, А. Радивиловського, Л. Барановича, Д. Туптала та інших авторів, після підпорядкування київської митрополії московській патріархії (1686) зазнало переслідування з боку московських обскурантів. Московським патріархам у київській книжковій продукції не подобалось «елінскія і франкскія мудрованія» («грецькі та французькі мудрощі»). У зв'язку з цим на соборі 1690 р. було засуджено твори Симеона Полоцького, Петра Могили, Іоаникія Галятовського. За наказом царя і патріарха в Москві було спалено усі книги Кирила Ставровецького (Транквіліона). Остаточо діяльність Києво-Печерської та Чернігівської друкарень перервалася з відомим указом Петра I, який 5 жовтня 1720 р. наказав, що... з огляду на те, що в цих друкарнях: «книги печатают несогласно с великороссийскими печатли... книг никаких, кроме церковных, прежних изданий не печатають.»[3]. А для тих книг, що друкувалися, було встановлено сувору цензуру. З того часу Києво-Печерська і Чернігівська друкарні занепадають, втрачаючи свій український характер.

Список літератури

1. Береговий С.І. Українська культура у європейському та світовому вимірі [Електронний ресурс] : навчально-методичний посібник / С.І. Береговий. – 2-е вид., доп. з ілюстраціями. – К.: НУХТ, 2014. – 176 с.
2. Літопис Самійла Величка // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. Українська енциклопедія ім.М. П. Бажана, 2001. – Т. 3 : К – М. – 792 с. – ISBN 966-7492-03-6.
3. Епохи розвитку української та світової культури у визначних пам'ятках і шедеврах: навч.- наоч. посіб. [Електронний ресурс] / С.І Береговий, Н.М. Левицька. – К. : НУХТ, 2017. – 224 с.

L'IMAGE DE NAPOLEÓN BONAPARTE DANS LA CULTURE UKRAINIENNE (ASPECT HISTORIQUE)

Puzanov Vasyl,

Doctorat en communication sociale, professeur principal
Université nationale de Zaporijia, Ukraine

L'image de Napoléon Bonaparte est populaire dans la culture mondiale. Il est activement utilisé dans la littérature, le cinéma, la peinture et d'autres arts. Dans le cadre du développement actif de la culture ukrainienne et de son émergence au niveau mondial, il est nécessaire d'étudier en profondeur les images qu'elle contient, leur développement et leur connexion avec d'autres cultures. L'image de Napoléon peut être étudiée et attribuée à des changements dans son utilisation dans la culture ukrainienne, en fonction du changement de culture et de sa relation avec d'autres cultures.

Le but de l'ouvrage est de découvrir les sphères et les manières d'utiliser l'image de Napoléon Bonaparte dans la culture ukrainienne. Suivez son historique et évoluez au cours de l'utilisation. Découvrez dans quels domaines cette image est la plus populaire. L'image de Napoléon Bonaparte est étroitement liée à l'histoire de l'Ukraine et au séjour de la majeure partie de celle-ci sous la domination russe. Ainsi, au départ, l'image de Napoléon était fortement négative, l'image de l'ennemi était ukrainienne. Par exemple, dans les années 1800, les journaux russes ont commencé à publier pour la première fois des poèmes patriotiques ridiculisant Napoléon et écrits en ukrainien [3]. Parmi les Ukrainiens célèbres qui étaient prêts à défendre leur terre contre Napoléon figurait, par exemple, Ivan Kotlyarevsky [3].

Dans les ouvrages historiques pré-révolutionnaires, l'image de Napoléon était également majoritairement négative. Cependant, certains historiens, par exemple V. Stepankivsky, pensaient que Napoléon comprenait l'importance de l'Ukraine pour l'Europe et voulait la séparer de la Russie afin de porter un coup à l'empire affaibli. I. Borshak a également avancé l'idée que Napoléon pourrait donner l'indépendance à l'Ukraine afin de l'utiliser pour attaquer la Russie. Cependant, les travaux de Borschak ont ensuite été vivement critiqués, car il a été constaté qu'ils utilisaient des faits déformés ou faux tirés de documents historiques en relation avec les plans de Napoléon pour l'Ukraine [1].

Ainsi, l'image de Napoléon dans la littérature et la culture pré-révolutionnaires était ambiguë. L'image de Napoléon est perçue négativement par les historiens soviétiques, qui présentent l'Ukraine comme la principale cible à capturer en cas de victoire sur la Russie [2]. De plus, dans la rhétorique historique de Staline, Napoléon a été déclaré le seul coupable de la guerre de 1812 [2]. Il était présenté comme un ennemi juré qui voulait conquérir et détruire tous les peuples vivant dans l'Empire russe. Cette image a également été transmise à la culture populaire soviétique, y compris la littérature et le cinéma.

Pendant les années de l'indépendance de l'Ukraine, de nouvelles œuvres historiques sont apparues, dans lesquelles l'image de Napoléon est devenue neutre ou positive pour l'Ukraine. Or l'image de Napoléon n'est pas prise en compte dans le discours de l'histoire de l'Empire russe et de ses intérêts, mais les intérêts de l'Ukraine et ses possibilités de devenir indépendante grâce à Napoléon sont pris en compte. O. Drobakh, par exemple, a représenté Napoléon comme un leader qui envisageait d'affaiblir la Russie et, éventuellement, de donner la liberté à l'Ukraine et à d'autres pays [4]. Il a également soutenu que Napoléon prévoyait de créer deux États en Ukraine sous protectorat français [2]. Ainsi, l'image de Napoléon continue de rester ambiguë, cependant, des évaluations de plus en plus neutres ou positives de lui prévalent dans la littérature et la culture ukrainiennes.

L'image de Napoléon dans la culture ukrainienne est étroitement liée à une image similaire dans la culture et l'historiographie russes en rapport avec le séjour de l'Ukraine sous la domination russe. A l'époque de l'Empire russe et de l'Union soviétique, cette image était nettement négative, par analogie avec la même image dans la rhétorique russe. Cependant, après l'accession à l'indépendance, de nouvelles évaluations de l'image de Napoléon dans la culture sont apparues, à la fois neutres et positives.

Bibliographie

1. Ададуrow, В. Народження одного історичного міту: проблема «Наполеон і Україна» у висвітленні Ілька Борщака. Україна модерна. - Число 9/2005.
2. Захарчук, О. М. НАПОЛЕОН БОНАПАРТ ТА УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРИЧНІ ДОКУМЕНТИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ ДОСЛІДНИКІВ. Український історичний журнал. – 2015. – №2
3. Плохій, С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Family Leisure Club, 2016
4. Розінкевич, Н. ФЕНОМЕН ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МАНДРІВНОЇ ПРОЗИ (на прикладі нарису О. Дробахи «Українські таємниці Франції»). Синопис: текст, контекст, медіа, № 2 (18), 2017

ТЕОРЕТИКО-ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Діордіца Ігор Володимирович,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

Кібербезпека набуває обов'язкового характеру для юридичних фірм у міру зростання кількості кібератак у всьому світі. З метою забезпечення власної безпеки та захисту своїх клієнтів, юридичні компанії повинні усвідомити, що вони є серед основних цілей для кіберзлочинців. Кібератаки на юридичні фірми по всьому світу зростають разом із атаками на підприємства та урядові організації. Хакери прагнуть отримати доступ до конфіденційних даних, які можуть бути будь-якими - від комерційної таємниці до інформації про майбутні злиття або доступу до фінансових рахунків.

Юридичні послуги значно залежать від знань та інформації. Крім того, відносини адвокат-клієнт не можуть існувати без конфіденційності та зберігання таємниць. З цих причин захист конфіденційних комунікацій та інформації є першорядним для адвокатської професії [1].

Кібербезпека діяльності адвоката – це стан захищеності інформації в кіберпросторі, що становить предмет адвокатської таємниці, за якого забезпечуються її конфіденційність, цілісність і доступність.

Конфіденційність інформації – це забезпечення доступу до інформації тільки суб'єктів, які мають на це право. Цілісність інформації – стан, за якого її зміна здійснюється тільки навмисно і тільки суб'єктами (авторизованими користувачами), що мають на це право. Доступність інформації – стан, за якого суб'єкти, які мають право доступу до інформації, можуть реалізувати його безперешкодно, тобто безперешкодне забезпечення доступу до інформації авторизованих користувачів [2].

Відповідно до ч.3 ст. 22 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення.

Однак, навряд сьогодні в Україні можна зустріти адвоката, який з метою забезпечення принципу конфіденційності переймався б питаннями кібербезпеки та інформаційної безпеки. Також проаналізувавши інформацію про заходи із підвищення кваліфікації на сайті НААУ за 10 місяців 2021 року, висновую що окрім практично-прикладної правової проблематики відсутні будь-які інші

вектори удосконалення професійної діяльності адвокатів, у тому числі й у сфері забезпечення кібербезпеки адвокатської діяльності.

Не можу оминати той факт, що в ЗУ «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», а саме у ст. 5 серед суб'єктів забезпечення кібербезпеки не визначено, зокрема, адвокатуру (чи її органи). На моє переконання нормативне закріплення адвокатури серед суб'єктів забезпечення кібербезпеки безпосередньо посприяло б розвитку нової підгалузевої сфери кібернетичної деонтології – кібернетичної деонтології адвоката.

Згідно з результатами досліджень, майже всі юридичні фірми мають відкриті критичні прогалини на ПК і серверах, половина — на мережевому обладнанні. Близько 65% юридичних фірм не мають навіть мінімальної системи захисту, 60% уразливі для дій інсайдерів, а 70% — не захищені від зовнішніх загроз. Причинами цього є відсутність шифрування даних, процесів забезпечення безпеки і реагування на інциденти; відкриті права доступу; з усіх засобів захисту в основному присутні тільки антивірус і слабкі паролі [3].

Така недбалість юридичної компанії (у разі вчинення кібератаки), може призвести до втрати конфіденційної інформації та продуктів своєї інтелектуальної праці.

Більше того, таке безвідповідальне ставлення адвоката (чи об'єднання) до кіберзагроз та нормативне невизначення його як суб'єкта забезпечення кібербезпеки характеризує його як *кібернетичного маргінала* – особи, які перебувають поза контекстом регульованих нормами права кібервідносин (кібервідносини: не виникли, не змінилися і не припинилися), внаслідок чого вони не набули, або втратили, або не було юридично закріплено їх положення (кібернетичний статус) в кіберпросторі через унікальність власної соціокультурної та кіберментальної ситуації, при переході до глобальної кібервзаємодії в рамках спільного функціонування та розвитку в кіберпросторі, і відсутності правових можливостей та впливаючої внаслідок цього легітимної неспроможності протистояти нав'язуванню та пристосуватися до якісно нової архітектури мережевих структур кіберсуспільства.

Взагалі, послуговуючись наведеною вище статистикою [3], якщо динаміка заходів із забезпечення кібербезпеки юридичними фірмами залишиться без змін, можу припустити, що разом із особами, що перебувають на маргінесі цивілізації і поза контекстом розвитку суспільства взагалі, ***сформується інтегрований змішований маргінальний кластер у сфері адвокатури.***

Цілком слушною є позиція Анни Кухар, членкині Ради Комітету АПУ з питань телекомунікацій, інформаційних технологій та Інтернету, про те що юридичні компанії, зі своїм багажем «компрокатів» та інформації про клієнтів, є достатньо звабливим об'єктом для кіберзлочинців. При чому, під загрозою можуть бути як індивідуально-практикуючі адвокати, так і великі юридичні компанії [4].

Список літератури

1. Важливість кібербезпеки для юридичних фірм (2021). *Протокол*. URL: https://protocol.ua/ru/vaglivist_kiberbezpeki_dlya_yuridichnih_firm/

2. Завадський А.А. (2020). Інформаційна та кібербезпека адвокатської діяльності: теоретичні та практичні аспекти (досвід США). *Порівняльно-аналітичне право*. 2020, №1. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35837/1/%D0%86%D0%9D%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%90%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9A%D0%86%D0%91%D0%95%D0%A0%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%90.pdf>
3. Новикова А. (2019). Питання кібербезпеки у світі юриспруденції. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/138379-pitannya-kiberbezpeki-u-sviti-yurisprudentsiyi>
4. Кухар А. (2020). «Вас хакнули», ч 1.: про кіберзлочини на теренах юрринку. *Асоціація правників України*. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7764/>

СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА: ПОЗИЦІЇ ПРОТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДАНОГО ІНСТИТУТУ

Заборовський Віктор Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права и процесу
Ужгородський національний університет

Манзюк Василь Васильович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Ужгородський національний університет

Одним із різновидів відповідальності адвоката за невиконання або ж неналежне виконання його професійних обов'язків є цивільно-правова відповідальність. В контексті притягнення адвоката до даного різновиду відповідальності, одним із найбільш проблемних питань є доцільність існування інституту страхування такої відповідальності адвоката. Правова природа даного інституту вже не одноразово була предметом нашого дослідження, зокрема, в аспекті сутності даного різновиду страхування [1; 2; 3] та розкриття деяких питань механізму такого страхування [4; 5]. Проведене дослідження насамперед надало нам можливість розкрити сутність даного інституту та дійти висновку, що введення інституту страхування цивільно-правової відповідальності адвоката безпосередньо спрямоване на захист його інтересів та інтересів його клієнта.

Проте не всі науковці притримуються позиції щодо доцільності існування страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, насамперед, що стосується закріплення положення про обов'язковість такого страхування. Свої позиції вони аргументують насамперед тим, що:

- адвокатська діяльність не належить до діяльності, що створює підвищену небезпеку [6, с. 29];
- відсутні економічні та соціальні передумови його існування, а його введення призведе до істотного подорожчання вартості послуг адвоката [7, с. 19];
- побоювання, що клієнти звертатимуться до страхових компаній кожного разу, коли програватимуть справи, що супроводжуватиметься лише додатковими витратами для адвоката [8];
- існування такого страхування не зумовлено якими-небудь реальними потребами (кількість позовів до адвокатів про відшкодування збитків є вкрай незначною, ще рідше клієнт стикається з неплатоспроможністю адвоката) [9, с. 23]. Практично повна відсутність відповідних позовів стосовно адвокатів впливає на відсутність стимулу до страхування ними своєї професійної відповідальності [10, с. 42];

Деякі науковці виступають не проти запровадження інституту страхування цивільно-правової відповідальності в цілому, але не вважають за доцільне існування обов'язкового різновиду такого страхування. Ж.Г. Павлова виходить з того, що введення обов'язкового страхування може зруйнувати адвокатуру як інститут шляхом поєднання його з комерційною системою [11, с. 261].

Крім цього, противники обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, в багатьох випадках на підтримку своєї позиції наводять досвід США, де майже у всіх штатах таке страхування є добровільним. А це вказує на потребу в дослідженні і досвіду зарубіжних країн щодо запровадження інституту страхування відповідальності адвоката, зокрема, в США, що і буде здійснено нами в подальшому.

Список літератури

1. Заборовський В.В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні: обов'язкове чи добровільне? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 43. Т. 2. С. 194-198.

2. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. К., 2017. 577 с.

3. Заборовський В.В. Деякі проблемні питання притягнення адвоката до цивільно-правової відповідальності за умови її страхування. *Актуальні проблеми судового права: матеріали Міжнародної конференції (м. Харків, 23 квітня 2021 р.).* Харків: Право, 2021. С. 461-464.

4. Бисага Ю.М., Заборовський В.В. Деякі проблемні питання механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 136-140.

5. Заборовський В.В., Бисага Ю.М., Булеца С.Б. Правовий статус адвоката: проблеми теорії та практики: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 650 с.

6. Мельниченко Р.Г. Адвокаты избавились от страха. *Адвокатская практика.* 2010. № 1. С. 29-32.

7. Токмаков И.С. Обязательное страхование профессиональной ответственности адвоката: есть ли необходимость? *Адвокатская практика.* 2011. № 4. С. 14-20.

8. Страхування професійної відповідальності адвокатів в Україні: відповіді на основні запитання. *Національна асоціація адвокатів України.* URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/buklet-strahuvannya.pdf>

9. Кратенко М.В. Договор об оказании юридической помощи в современном гражданском законодательстве: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Томск, 2005. 30 с.

10. Нилус Г.Н. Перспектива и возможности страхования профессиональной ответственности адвокатов. Тезисы. *Вестник Адвокатской*

палаты Иркутской области. 2006. № 10. С. 42.

11. Павлова Ж.Г. Теоретико-правовые основы обязательного страхования профессиональной ответственности адвоката. *Вестник Северо-Кавказского гуманитарного института. 2018. № 1 (25). С. 256-263.*

ФІКТИВНИЙ ШЛЮБ ТА ФІКТИВНЕ РОЗЛУЧЕННЯ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Костюк Юлія Андріївна

курсантка 3-го курсу
факультету підготовки
фахівців для підрозділів стратегічних
розслідувань
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Ворона Юлія Сергіївна

курсантка 3-го курсу
факультету підготовки
фахівців для підрозділів стратегічних
розслідувань
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Круглова Ольга Олександрівна
підполковник поліції,
доцентка кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Дійсність не позбавлена таких негативних явищ у правовідносинах подружжя, як фіктивний шлюб та фіктивне розлучення. У чинному сімейному законодавстві зафіксовано лише конструкцію фіктивного шлюбу – зареєстрований без наміру створити сім'ю та наслідки визнання його недійсним. Поняття та наслідки фіктивного розірвання шлюбу законом не встановлені. Це досліджується теорією, з нею стикається правозастосовник. Тому сама постановка питання про сутність цих явищ є актуальною з правової точки зору.

Фіктивність сімейних фактів та станів є правопорушенням, оскільки «воля особи спрямована на досягнення цілей, опосередковано пов'язаних з чинними діями». Звісно ж, що з віднесення фіктивності до правопорушення лише ознаки спрямованості волі недостатньо. Необхідні всі елементи юридичного складу правопорушення. Фіктивний сімейно-правовий стан як «здійснення наданих законом правочинів у цілях, які явно не відповідають їх змісту та соціального призначення (створення сім'ї, виховання дитини, рівняння матеріального становища дітей, припинення подружніх відносин через їх незворотний розпад)». У Постанові Касаційного цивільного суду ВС від 17 квітня 2019 р. у справі № 752/2337/16-ц суд зазначив, що причини реєстрації фіктивного шлюбу можуть бути різними, як правило, вони пояснюються та зумовлюються бажанням отримати певні права, підставою виникнення яких самостійно чи у

складі інших юридичних фактів є шлюб, наприклад отримання спадщини, житлової площі [1]. Фіктивність шлюбу може бути породжена приватними інтересами як одного, так і обох осіб, які його уклали. При цьому в першому випадку, очевидно, мова повинна йти про зловживання однією з осіб, яка одружується, правом на укладення шлюбу. Якщо ж шлюб був укладений за взаємною згодою, при цьому і чоловік, і жінка розуміли, що мають іншу мету, ніж створення сім'ї, мова повинна йти про зловживання ними своїми приватними інтересами, що вступили в суперечність з публічними інтересами. Вважаємо, що у зв'язку з цим виникає необхідність співвіднесення понять фіктивності та зловживання правом.

Якщо виходити з того, що правоздатність є юридичною можливістю мати певні суб'єктивні права і обов'язки, вступати в правовідносини, то право на укладення шлюбу, що реалізується за певних умов, є елементом правоздатності. Право на укладення шлюбу є особистим невідчужуваним правом, яке повинно мати як конституційне визнання, так і державне гарантування. Основу правоздатності становлять невід'ємні, природні права людини, спричинені загальним рухом цивілізації до соціальних та гуманітарних цілей. Саме вони виступають основою здатності людини встановлювати прямі чи опосередковані зв'язки з іншими особами для задоволення своїх потреб, досягнення поставленої мети, реалізації інтересів. Статтею 12 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» передбачено право чоловіка та жінки, які досягли шлюбного віку, одружуватися та створювати сім'ю відповідно до національного законодавства, що регулює здійснення цього права. Отже, реалізація природного права укладення шлюбу має певне призначення – створення сім'ї у її справжньому соціологічному сенсі, задоволення потреб у впорядкуванні сфери сімейних відносин [2].

«Фіктивне розлучення». Припинення шлюбу є юридичним актом, що тягне за собою припинення шлюбного правовідносини. Фіктивне розірвання шлюбу є фіктивним правоприпиняючим актом, який лише «юридично» тягне за собою припинення шлюбу. Насправді фактичні сімейні відносини колишнього подружжя продовжуються.

Цілі фіктивного розлучення – це, як правило: приховування майна від кредиторів, покращення житлових умов, уникнення обов'язку декларувати доходи та майно, уникнення заборони перебування на державній цивільній службі у безпосередній підпорядкованості з близькими родичами, у тому числі подружжям. Однак у законі відсутня норма про наслідки фіктивного розірвання шлюбу, не регламентовані та засоби захисту осіб, права та інтереси яких порушено.

Отже, мотиви для розірвання шлюбу можуть бути різними, починаючи від відсутності почуття любові і закінчуючи аморальною поведінкою одного з подружжя [3]. У разі фіктивного розірвання шлюбу подружжя зазначене право використовують не за призначенням, переслідуючи зовсім інші цілі, про які було зазначено вище. Припускаємо, у такій ситуації також можна говорити про зловживання правом на розірвання шлюбу.

Внаслідок фіктивного розлучення, яке часто пов'язане з фіктивним поділом майна, порушуються права кредиторів, які позбавлені можливості отримати належне виконання за зобов'язаннями чоловіка-боржника. Порушення державних інтересів проглядається, якщо подружжя фіктивним розірванням шлюбу уникає обов'язки декларувати свої доходи та майно, уникають обов'язки не перебувати на державній службі в безпосередній підпорядкованості у близьких родичів співмешканцями. І незважаючи на те, що сторони фактично проживають спільно і ведуть спільне господарство, в процесі якого може купуватися певне майно на ім'я одного з подружжя, чоловік прав на таке майно не набуває.

Отже, фіктивний шлюб, на нашу думку, слід розглядати не тільки як фіктивну угоду, і як різновид шахрайства. У цьому випадку слід посилити відповідальність, особливо з метою боротьби з фіктивними шлюбами це стосується випадків фіктивного висновку шлюбу з метою нелегальної міграції. Але, в законодавстві України можна побачити більш широкий спектр повноважень можливий доказ фіктивного шлюбу у випадках подання позову про визнання шлюбу недійсними однією із зазначених осіб у ст. 42 Сімейного кодексу України – особи чий права були порушені у зв'язку з реєстрацією такий шлюб, батьки, опікун, піклувальник дитини, опікуна недієздатної особи, прокурора, орган опіки та піклування.

Список використаної літератури:

1. **Кожевнікова В.О.** Обмеження права чоловіка та жінки на укладення шлюбу без наміру створити сім'ю. Підприємництво, господарство і право. 2017 URL:

https://www.researchgate.net/publication/343875831_Osoblivosti_pripinenna_dogovoru_najmu

2. Сімейне право України: підручник / за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016 URL:

<https://biblio.nkatk.com/index.php/kataloh/pravo?start=15>

3. Коголовский И.Р. Фиктивные состояния в семейном праве. URL: <https://thelib.info/pravo/847993-kogolovskij-ir-fiktivnye-sostoyaniya-v-semejnom-prave-jurist-2008-5/>

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Музика Ярослав Іванович

кандидат юридичних наук
в.о. доцента кафедри права,
факультету управління, економіки та права
Львівського національного аграрного університету

Сучасна доктрина верховенства права, незважаючи на давній історичний розвиток, не має чіткого доктринального теоретичного узгодженого поняття.

У вузькому розумінні найважливіша вимога верховенства права полягає в тому, щоб представники органів публічної влади здійснювали свої повноваження в обмежувальних рамках усталених суспільних норм, а не в довільній, *ad hoc* чи чисто дискреційній формі на основі власних уподобань чи ідеологій. Він репрезентує позицію, що влада повинна діяти в рамках закону всіх своїх функцій, від організаційної до управлінської, а також повинна нести відповідальність за закони, коли є припущення про несанкціоновані дії з боку влади.

Однак трактування верховенства права тільки як демократичне правове функціонування механізму держави не є цілком правильним. Тому ми відстоюємо позицію широкої мотивації принципу, що є засадничим для реалізації ряду інших прав та свобод громадян, як-от: рівності, справедливості, солідарності.

Як субординований атрибут державно-правового життя принцип містить вимогу громадської поваги до правових приписів, правоповажного ставлення до законодавчої системи, апарату держави. громадяни поважали та дотримувалися правових норм, навіть якщо вони з ними не згодні. Професор М.Савчин вказує, що в сучасній державі при дотриманні принципу верховенства права слід «розмежувати публічні і суспільні інтереси через балансування, оскільки саме сенс балансування полягає в узгодженні публічного і приватного інтересу і таке саме по собі забезпечує підзвітність і підконтрольність публічної влади, юридичні акти якої мають ґрунтуватися на вагомій правовій підставі та не атакувати сутнісний зміст основоположного права» [1, с.18].

Також складовим елементом верховенства права є законність. Вона передбачає суворе виконання законів тими, на яких вони поширюються. Зокрема, це не тільки окремі особи, а й публічні посадові особи. Сучасна криза пандемічного характеру несе суттєві загрози щодо можливості зловживання рівністю з боку владних інституцій. Посібник для країн Ради Європи «Повага до демократії, верховенства права та прав людини в рамках санітарної кризи COVID-19» [2] уміщує норми, що вказують на необхідність поваги до верховенства права та демократичних принципів у надзвичайні періоди, зокрема дотримання принципу законності, обмежена тривалість режиму надзвичайного та надзвичайного стану та заходів, обмежений обсяг законодавства про надзвичайні ситуації; принцип розподілу повноважень та перевірки виконавчої дії під час режиму надзвичайного стану та принцип необхідності. Розумні

надзвичайні заходи повинні бути спроможними досягти їх мети з мінімальною зміною нормальних правил та процедур прийняття демократичних рішень.

Нормативність правової системи дає підстави стверджувати, що у верховенстві права проявляється верховенство закону. Важливість і значення цього положення полягають у забезпеченні довіри до верховенства права і в цілому до правотворчої системи. Як вказує І. В. Процюк, «просування України шляхом формування демократичної правової держави значною мірою пов'язане з підвищенням ролі закону, забезпеченням його верховенства в суспільстві і державі. У рамках більш загального принципу верховенства права верховенство закону в системі нормативних актів зумовлює високу якість усієї системи права, створює основу для її єдності та внутрішньої узгодженості» [3, с.109]. Вимога особливої процедури прийняття закону визначена на конституційному рівні та дає можливість репрезентувати народну суверенітетну функцію. Законодавча процедура суворо регламентована, відхилення від її прийняття є неприпустимим.

Правова визначеність та доступність вимагає, щоб норми права були викладені доступно для розуміння і досить точно, що дозволяє індивіду погоджувати свою поведінку з вимогою закону в різних життєвих ситуаціях. Вимога доступу особливо важлива у двох значеннях. По-перше, право повинно бути епістемічно доступним: воно повинно бути сукупністю норм, оприлюднених як суспільне знання, щоб люди могли його вивчати, усвідомлювати, розуміти, що він від них вимагає, і використовувати його як основу для своїх планів та очікувань та для врегулювання спорів з іншими. По-друге, правові інститути та їх процедури мають бути доступними для простих людей для відстоювання їхніх прав, врегулювання їх суперечок та захисту від зловживань державною та приватною владою.

Рівність прав та можливостей – ключовий аспект поваги до права та й верховенства права. Закон повинен бути однаковий для всіх, винятки, що існують, мають розумно обґрунтовану необхідність та стосується окремого кола відносин. Крім того, закон має бути однаковим для всіх, щоб ніхто не був вище закону, і кожен мав доступ до захисту закону. Усе це, у свою чергу, вимагає незалежності судової влади, підзвітності урядовців, прозорості державного бізнесу та доброчесності судових процедур.

У зміст концепції «верховенство права» повинен включатися і такий аспект, як доступ до правосуддя і єдність судової практики. У суспільстві, а отже, і державі, сповідується верховенство права, будь-яка людина повинна мати можливість у випадках, коли державні органи втручаються у сферу її прав та інтересів, виступити проти цих рішень і дій. Судова система функціонує заради захисту прав та свобод суб'єктів права, це законний, детальний спосіб вирішення конфліктів, які неминучі у суспільних відносинах. Важливо, щоб судові інституції були убезпечені від тиску на владу, ця вимога є невід'ємною частиною принципу поділу влади як засіб створення гарантій забезпечення прав і свобод громадян від можливої узурпації влади однією з її гілок. Питання гарантування належного правосуддя нині також є під загрозою, спричиненою COVID-19. Виклики «не оминули вони і таку сферу, як правосуддя. Протидія полягає у

наступному – реальній можливості гарантування здійснення правосуддя та потребі забезпечення членів суспільства» [4, с.11].

У вузькому розумінні найважливіша вимога верховенства права полягає в тому, щоб представники органів публічної влади здійснювати свої повноваження в обмежувальних рамках ustalених суспільних норм, а не в дискреційній формі.

Широке тлумачення конституційного принципу, окрім ототожнення з належним демократичним механізмом, має містити ще ряд невід'ємних елементів: вимогу громадської поваги до правових приписів, правоповажного ставлення до законодавчої системи; законність; верховенство закону; правова визначеність та доступність; рівність прав та можливостей; доступ до правосуддя і єдність судової практики..

Список літератури:

1. Савчин М.В. Суспільний інтерес як критерій обмеження прав людини та боротьба із пандемією коронавірусу. Публічне право. 2020 №2. С. 5-22.
2. Information Documents SG/Inf (2020)11. 7 April 2020 Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis URL: <https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-ruleof-law-and-human-rights-in-th/16809e1f40>
3. Процюк І.В. Закон як основний нормативно-правовий акт Актуальні проблеми держави і права. 2020. № 88.С. 106-115.
4. Жаровська І.М. Правосуддя та верховенство права: сучасні загрози Європейські перспективи 2020. № 2. С. 11-15.

ДО ПОНЯТТЯ «РУХОМИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ» В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗИ УКРАЇНИ

Силенок Катерина Петрівна

здобувач ступеня доктора філософії,
науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Дослідження рухомих археологічних предметів з метою детального вивчення нашої історії, для кращого розуміння всіх етапів формування, розвитку та становлення сучасної культури є важливим завданням науки. Кожна пам'ятка є джерелом інформації, а у своїй сукупності артефакти певного періоду демонструють цілісний культурний шар історії народів, що проживали на території України та були нашими предками.

Для початку необхідно з'ясувати, що в науці та практиці можна вважати «рухомих археологічних предметом». У тексті Закону України «Про охорону археологічної спадщини» [1] часто зустрічається словосполучення «археологічні предмети», але чіткого визначення немає. У ст. 1 цього Закону, яка містить основні терміни, що зустрічаються у тексті, є поняття «археологічна спадщина», з якого опосередковано можна розтлумачити поняття «археологічні предмети». Отже, аналізуючи ст. 1 Закону України «Про охорону археологічної спадщини» [1], можна запропонувати таке визначення поняття «археологічні предмети»: археологічними предметами є рухомі культурні цінності, що походять з об'єктів археологічної спадщини, включно з незареєстрованими та невиявленими. Під об'єктами археологічної спадщини законодавство має на увазі будь-які археологічні об'єкти, включно з незареєстрованими та невиявленими. Уся сукупність нерухомих археологічних об'єктів на території України та пов'язаних з ними рухомих предметів утворюють археологічну спадщину України [2].

На пам'ятки археології також поширюється дія Закону України «Про охорону культурної спадщини», прийнятого 2000 року Верховною Радою України, у ст. 1 Закону термін «рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини», визначено так: «елементи, групи елементів об'єкта культурної спадщини, що можуть бути відокремлені від нього, але складають з ним єдину цілісність, і відокремлення яких призведе до втрати археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, архітектурної, мистецької, наукової або культурної цінності об'єкта» [3].

Як слушно зазначає К. В. Гуляков, «рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини»,— це більш широке поняття, яке охоплює значно ширшу категорію предметів, зокрема тих, що не належать до археологічної спадщини. Згідно із Законом України «Про охорону культурної спадщини» у визначенні археологічних об'єктів ідеться про «рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: <...> а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під земною поверхнею та під водою» [4, с. 78].

Закон України «Про охорону археологічної спадщини» містить загальне поняття «археологічна спадщина», де поміж іншого згадано «рухомі культурні цінності (археологічні предмети), що походять із об'єктів археологічної спадщини» [1]. Однак у цьому Законі немає окремого визначення для таких археологічних предметів. Так само їх немає й у визначенні об'єктів археологічної спадщини, де йдеться про «місце, споруди (витвір), комплекс (ансамбль), їх частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти». Немає у цьому самому Законі і згадки про рухомі предмети у визначенні «пам'ятки археології» [4, с. 78].

В Інструкції з організації обліку музейних предметів 2016 року наведено визначення «предмети археології» — предмети, виявлені під час проведення археологічних розкопок, розвідок, окремі випадкові археологічні знахідки [5].

Сьогодні в Україні відсутні наукові дослідження рухомих археологічних предметів (артефактів) у сфері судової експертизи. Оскільки рухомі археологічні предмети можуть бути предметом злочинів, унаслідок чого можуть потрапити на дослідження до судово-експертних установ, то для потреб експертів з метою ефективного забезпечення правосуддя в Україні, необхідно оперувати основними поняттями, зокрема й поняттям «рухомі археологічні предмети».

Список літератури:

1. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18.03.2004 р. № 1626-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>.

2. Охорона та збереження археологічних цінностей як ресурс розвитку й зміцнення української ідентичності (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2015—2016 роки). ДЗК. 2017. Вип. 2/4 [Електронний ресурс]. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2017/Archeol.pdf.

3. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>.

4. Гуляков К. В. Рухомі предмети, що походять із об'єктів археологічної спадщини: проблеми визначення. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 3(32). С. 78—80 (С. 78). DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i3\(32\).608](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i3(32).608).

5. Про затвердження Інструкції з організації обліку музейних предметів : наказ Міністерства культури України від 21.07.2016 р. № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1129-16#Text>.

MARCA 'CAFÉ BRASILEIRO' NA UCRÂNIA

Puzanov Vasyl,

Doutorado em comunicação social, professor titular
Universidade Nacional de Zaporizhia, Ucrânia

O café brasileiro é vendido ativamente em todo o mundo. A produção anual de café do país foi de 49 milhões de sacas de 60 kg em 2019 e 61,6 milhões em 2020 [2]. O café brasileiro também é popular na Ucrânia. É representado por diversas marcas, tipos e tamanhos de embalagens.

O objetivo dos resumos para uma conferência é estudar as principais marcas de café brasileiro apresentadas no mercado ucraniano. Vamos descobrir se ele é popular entre os clientes, o que eles gostam e não gostam no café brasileiro, por que o compram. Exploraremos as principais imagens e técnicas de marketing que os fabricantes utilizam para estimular as vendas do café brasileiro na Ucrânia.

Nos últimos anos, as importações de café para a Ucrânia tem crescido continuamente. De 2015 a 2020, as importações aumentaram cerca de 63% e ascenderam a cerca de 48,4 mil toneladas num valor total de 166,1 dólares em 2020. No entanto, a maior parte das importações é de países europeus, como Polónia e Itália. As importações brasileiras de café representam apenas 7% do total das importações [4]. Como volume de consumo de café, a Ucrânia está muito atrás dos países europeus, ocupando o 86.º lugar no mundo [4]. Assim, a Ucrânia é um bom mercado potencial para a promoção do café brasileiro, visto que o volume de consumo de café é crescente, mas o Brasil ainda está pouco representado no mercado.

Nos últimos anos, a popularidade de várias categorias de café e as suas bebidas têm crescido ativamente na Ucrânia. No mercado existe uma grande seleção de cafés do Brasil, tanto no segmento económico quanto no de luxo. Apresentou café em grão, moído e solúvel, bem como bebidas à base de café. O crescimento do número de cafeteiras, fixas e móveis, teve grande influência no crescimento das vendas do café brasileiro. Os clientes podem não só fazer o café em casa, mas também comprá-lo pronto nas cafeteiras.

Os líderes de mercado são marcas como Jacobs, Lavazza, Kava zi Lvova e Ambassador [1]. Todas as marcas de café populares oferecem café brasileiro em seu sortimento. Vários métodos e embalagens são usados para atrair compradores. Por exemplo, a embalagem da Jacobs Brasil apresenta uma paisagem para destacar as origens do café. Nescafé Brasil retrata folhas de café e padrões para enfatizar a naturalidade e autenticidade. Assim, os compradores são atraídos pelo café brasileiro por sua naturalidade e qualidade.

O problema da promoção do café brasileiro na Ucrânia está associado à alta dos preços do café no mercado internacional. Os preços do café atingiram o pico desde 2016, sendo o principal motivo a baixa safra no Brasil devido às geadas [3]. O café

brasileiro é popular entre os clientes por sua qualidade e grande variedade de marcas e categorias de café. No entanto, os compradores não gostam do preço relativamente alto desse café. Assim, surgiram sérias ameaças de redução das vendas de café brasileiro na Ucrânia. A renda média dos consumidores ucranianos é muito mais baixa do que na maioria dos países europeus. Isso dificultará o aumento das vendas do café brasileiro nos próximos anos.

O café brasileiro é vendido na Ucrânia sob várias marcas. No entanto, as importações de café do Brasil ainda são baixas. Os compradores são atraídos pela qualidade e grande seleção do café brasileiro no mercado, mas o preço é relativamente alto para a Ucrânia. Os fabricantes atraem clientes com embalagens que enfatizam a origem brasileira do café e a sua naturalidade. O crescimento dos preços do café e a baixa renda do consumidor estão ameaçados devido ao aumento mundial dos preços do café e à baixa renda do consumidor.

Bibliografia

1. Gemini. Еволюція кавового ринка в Україні. <https://gemini.ua/evolyucziya-kavovogo-rinka-v-ukraini/>
2. Statista. Coffee production in Brazil from 2010 to 2020 (in million 60-kilogram bags). <https://www.statista.com/statistics/806275/production-coffee-volume-brazil/>
3. Моїсєєв, В. Кава подорожчала до максимуму з 2016 року через заморозки в Бразилії. 22 липня 2021. <https://thepage.ua/ua/news/kava-podorozhchala-do-maksimumu-z-2016-roku>
4. Укрінформ. В Україні зростає імпорт кави, з Бразилії завозять лише 7% – експерти. 05.02.2021. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3185444-v-ukraini-zrostaє-import-kavi-z-brazilii-zavozat-lise-7-eksperti.html>

ВПЛИВ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ

Даценко Вікторія Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Університету митної справи та фінансів, Україна

Всі маркетингові стратегії доцільно розглядати з двох позицій: маркетингова стратегія спрямована на продукт або маркетингова стратегія спрямована на споживача. В сучасних умовах більшої актуальності набуває саме маркетингова стратегія, яка спрямована на споживача. У своєму загальному розумінні маркетингову стратегію можна розглядати як сукупність заходів, які здійснюють підприємства відповідно до загальної стратегії свого розвитку та маркетингових планів, покликаних враховувати індивідуальність кожного споживача. Всі ці дії здійснюються на основі детального та безперервного вивчення ринкової кон'юнктури у напрямі підвищення конкурентоспроможності підприємства та розширення ним горизонтів своєї діяльності.

Маркетингова стратегія, яка спрямована на споживача тісно пов'язана з маркетинговими комунікаціями. Ефективність маркетингових комунікацій підприємств залежить від розуміння свого споживача, його поведінки та особливостей прийняття рішення про придбання товару, продукту, послуги. Розуміння потреб покупця і процесу прийняття ним рішень про покупку товару є запорукою успіху подальшої маркетингової діяльності підприємства.

В сучасних умовах маркетингологи зобов'язані докладати максимум зусиль для їх подолання, використовуючи найрізноманітніші засоби і способи взаємодії й спілкування. Маркетингові комунікації сьогодні спрямовані на встановлення позитивного контакту з клієнтами, зворотного зв'язку та збирання якнайбільшої кількості інформації про них для глибшого розуміння способів впливу і механізмів взаємодії.

Основним напрямком маркетингових досліджень у сфері економіки є вивчення поведінки споживачів і покупців. Найбільш масовим і динамічним є ринок індивідуальних споживачів, на якому купівлю здійснюють окремі особи.

Суттєвим моментом поведінки покупців, на який сфокусовані дослідницькі зусилля маркетингологів, є прийняття рішення про вибір і купівлю товару. Серед чинників, від яких залежить поведінка покупців у літературі з маркетингу виділяються психологічні, соціальні, демографічні, ситуативні [1].

Ф. Котлер виокремлює ряд чинників, які цілком можна назвати внутрішніми факторами споживчої поведінки, зокрема особисті та психологічні [2]. До особистих чинників належать вік, професія, спосіб життя, виховання тощо. Вік споживачів істотно впливає на їхню поведінку. Діти та юнацтво загалом більше підпадають під вплив маркетингових маніпуляцій, хоча з цього правила є немало винятків. Значний вплив тут може мати й виховання, але воно часто вступає у

конфлікт із соціальним середовищем, коли цінності, прищеплені в сім'ї випробовуються тиском з боку оточення. Під час дорослішання людини формується її особистість, "викристалізуються" погляди, стають стійкішими принципи. Вид діяльності також впливає на купівельну поведінку, оскільки визначає перелік товарів і послуг, необхідних для виконання професійних обов'язків. Очевидно, один з найскладніших внутрішніх чинників купівельної поведінки — це спосіб життя споживача. Можна виокремити аскетичний, гедоністичний та практичний способи життя особи. Цей перелік не є вичерпним, він висвітлює різні прояви людської особистості.

До психологічних чинників належать принципи, сприйняття, уява тощо. Багато людей мають чіткі переконання, які визначають їхню поведінку на ринку. Сприйняття товарів і послуг ґрунтується на внутрішніх установках і світогляді людини, але значна частина продукції є нейтральною для споживача, поки він не складе уявлення про неї. Якраз на цьому етапі методи нейромаркетингу можуть бути найбільш ефективними, але не завжди етичними щодо покупців. Уява людини істотно впливає на споживчу поведінку. Реальний товар чи послуга та образи, які вони викликають в уяві можуть мати мало спільного, проте частина покупців сприймає продукцію саме так. Образ товару може спотворюватись залежно від настрою особи, думок інших людей щодо нього, розташування продукції, поведінки продавця тощо. Саме тому споживач повинен керуватись, передусім, моральними принципами, а не душевними хвилюваннями, уявою чи навіть раціональним розрахунком при купівлі товару чи послуги.

Таким чином, доцільно звернути увагу на вплив багатьох засобів на сучасного споживача одночасно, що впливає на постійне вдосконалення та оновлення засобів комунікацій. Водночас ці засоби мають супроводжувати покупця до, під час і після здійснення трансакції. Важливими у процесі побудови комунікаційної кампанії є інтуїція, мислення, почуття та відчуття потенційного клієнта. Їх розуміння дасть змогу дібрати найбільш оптимальний спосіб комунікування з цільовою аудиторією. Власникам бізнесу, або ж їх маркетологам варто звернути увагу на соціальні мережі й месенджери, неформальні вербальні комунікації, WOM маркетинг.

Список літератури

1. Пилипенко В.Е. и др. Экономическая социология: [учеб.пособие] / В.Е.Пилипенко, С.А.Гансова, В.С.Казаков и др.; [под.ред. В.Е.Пилипенко].-К.: МАУП, 2002.- 296 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг. — М.: Вильямс, 2001. — С. 236 — 248.

ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Литвишко Лілія Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Національний транспортний університет

Ткаченко Анастасія Олексіївна

здобувач другого (магістерського) рівня освіти
Національний транспортний університет

Актуальність теми полягає у виборі цілеспрямованої структуризації способів виконання робіт, чіткого функціонального визначення, розподілу повноважень і контролю за виконанням завдань. Структура управління являється формою організації колективної праці, яка займає особливу роль у діяльності кожної організації.

Організація колективної праці – це заходи, які поєднують працівників із засобами виробництва, для того щоб досягти високої продуктивності праці і зберегти здоров'я та працездатність працівників.

Організація праці в організаціях здійснюється в конкретних формах, які в свою чергу залежать від основних факторів, таких як:

- психологічні фактори;
- науково-технічний прогрес;
- система організації виробництва;
- умови внутрішнього і зовнішнього середовища.

Підвищувати продуктивність праці необхідно на двох рівнях.

Перший рівень - стимулювання вищої ланки організаційної структури. Оплата працівників, керівних посад здійснюється відповідно за дещо іншими принципами, ніж система стимулювання для рядових працівників. Для них важко буває визначити конкретні результати діяльності, а отже, підстави для додаткової винагороди повинні бути іншими порівняно з рядовими працівниками. Вирішальною для управлінців є не постійна, а змінна частина винагороди, причому чим вище посада, тим меншу величину становить частка твердого окладу. Зростання окладів керівників з їх віком повинні сповільнюватися, тому що на початку кар'єри наростання досвіду і відповідальності, а також потреб відбувається більш швидкими темпами.

Другий рівень - працівники (робітники).

Система стимулювання для даної категорії працівників повинна містити в собі додаткові до зарплати форми винагороди. Мета винагород полягає в наступному: мотивація співробітників та підвищення їх відповідальності; задоволення актуальних потреб співробітників, включаючи потреби, що стосуються безпеки, фінансової допомоги та забезпечення доходів; демонстрація того, як фірма дбає про задоволення потреб своїх співробітників.

Компоненти мотивації, інструменти та цілі щодо збільшення зацікавленості персоналу в результативності функціонування представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Компоненти мотивації для збільшення зацікавленості персоналу в результативності діяльності

№	Компоненти мотивації	Інструменти	Цілі
1	Розвиток організаційної культури підприємства	статут підприємства, відкриті принципи керівництва та організаційні заходи, демократичний стиль керівництва	розуміння й визнання цілей підприємства, орієнтація з перспективи, узгодження взаємних інтересів між працівниками підприємства
2	Система участі (участь працівників у розподілі загального господарського результату, капіталі підприємства міста і розвиток співробітництва)	справедливий розподіл результатів, щодо капіталу у розвитку відносин партнерства	розпорядження прокооперативність поведінці, орієнтації на співвіднесення витрат і результатів, готовність до ризику
3	Обслуговування персоналу (всі форми соціальних пільг, послуг і переваг, наданих працівникам)	безпека праці, охорона здоров'я, створення умов відпочинку і розвантаження, турбота про працівників, що потребують допомоги	соціальна захищеність і інтеграція з підприємством, підвищення трудової активності
4	Залучення персоналу до прийняття рішення (узгодження з працівником певних рішень на робочому місці, у групі)	делегування відповідальності, добровільне бажання до прийняття рішень	узгодження з працівником певних рішень, залучення у справи підприємства
5	"Job" - чинники (заходи, створені задля кількісних і якісних змін робочого завдання й поля діяльності)	збагачення праці, розширення зони праці, ротація кадрів	гнучкість і під час робочого завдання, розуміння виробничих взаємозв'язків, взаємна відповідальність і самостійність
6	Організація робочого місця (оснащення робочих місць технічними, ергономічними і організаційними допоміжними засобами з урахуванням потреби працівників)	технічні і організаційні допоміжні кошти, фізіологічні і психологічні елементи умов праці	задоволеність станом робочого місця, підвищення по посаді і більш якісне виконання завдання
7	Інформування працівників (доведення до працівників необхідної інформації про справи підприємства)	виробнича документація, збори колективу, звіти про виконану роботу	інформованість про справи підприємства, мислення та діяльність із позиції інтересів підприємства
8	Оцінка персоналу (система планомірної і формалізованої оцінки персоналу з визначеними критеріями)	різні методи оцінки результатів праці	позитивний вплив на поведінку, відповідальність за дії

Форма колективної організації праці – включає в себе групу чи об'єднання працівників для спільної участі у взаємопов'язаних процесах праці.

Можна виділити такі передумови створення колективів:

1) економічна:

- згуртованість виробничої задачі;
- присутність системи планування й обліку виготовленою продукції;
- присутність критеріїв оцінки та стимулювання;

2) організаційна:

- забезпеченість робочим місцем;
- визначення обов'язків і обсягу робіт;
- взаємодопомога і сумісництво професій у робочих групах;
- розрахунок кваліфікаційного складу працівників;

3) технологічна:

- неможливість розподілу загальної роботи між окремими виконавцями;
- забезпечення чіткої взаємодії між робітниками.

Колективна форма формує можливості для зміни праці, на основі сумісництва професій і функцій підвищуючи її змістовність, допомагає підвищенню кваліфікації, підвищує інтерес до праці і досягнення результатів.

Отже, мотиваційні технології пов'язується із перерахуванням їх оцінок та навчань. Оцінка, навчання та мотивація для персоналу в її діяльності містить в собі єдиний технологічний комплекс, що при правильних обраних критеріях для оцінювання персоналу, співробітники підприємства можуть надати допомогу в отриманні нових навичок, які сформуують мотивації досягнень [1]. Мотивація досягнення допоможе співробітникам не тільки покращити результат праці чи підвищити прагнення до кар'єрного росту або росту доходів від професійної діяльності, але й зорієнтується на їх навчання та вміннях. Дані зусилля оцінюються підприємством, що усвідомить зміст кадрової діяльності.

Список літератури

1. Литвишко Л. О., Марченко П. А. Технології мотивації персоналу підприємств у сучасних умовах. *Електронний фаховий журнал з економічних наук «Економіка та суспільство»*. 2021. № 31. С. 96-101.

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/31>

ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БРЕНД-МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ

Ляшко Ірина Ігорівна

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри маркетингу
Донецький державний університет управління, Україна

В сучасних економічних умовах в Україні досить швидко розвивається цілий ряд ринків товарів, що швидко обертаються. Безліч виробничо-торговельних компаній у багатьох регіонах країни включаються в процес розповсюдження своїх брендів з метою захоплення різних ринків.

Відомо, що сучасний споживчий ринок – це війна товарних знаків, товарних марок і рекламних образів за їхнє місце у свідомості покупців. Звідси це змушує вітчизняних виробників приділяти цій проблемі серйозну увагу у зв'язку з її актуальністю. Але не кожна товарна марка може стати брендом: для цього вона повинна придбати популярність на ринку і довіру покупців.[1]

Отже, бренд є сутність, що розвивається в часі, - від марки як концепції, що складається з відомих елементів (фірмової назви, фірмового знаку, стилю, салогана), до чітко сприйнятої покупцями сукупності функціональних і емоційних елементів, єдиних із самим товаром і способом його представлення. У цьому полягає принципова відмінність бренду від товарного знаку, що являє собою позначення, здатні відрізнити відповідно товари і послуги одних юридичних і фізичних осіб від однорідних товарів і послуг інших юридичних або фізичних осіб.[2]

Процес розвитку бренду носить безперервний характер. Навіть після того, як він починає самостійно «працювати» на ринку і приносити дохід, необхідно здійснювати його відновлення, викликане мінливістю ринкового середовища і споживчого сприйняття.

Сучасна школа маркетингу пропонує два принципи розвитку бренду:

- 1) просування його на рівні корпорації, тобто створення «мегабренду»;
- 2) просування одного або декількох товарів під різними брендами.

Кожний підхід має своїх прихильників і противників, при цьому немаловажну роль відіграє національний фактор.

Наприклад, відомо, що в Японії успіхом користуються у більшості бренди-корпорації. В той же час в США і Європі керівники частіше обирають стратегію просування окремих товарів та націлену на різні споживчі групи.[3]

Слід наголосити, що маркетингова політика, орієнтована на широку споживчу аудиторію, неминуче призводить до «розмивання» репутації бренду, позбавляє його «зрозумілості» для споживача. Просування одного бренду одразу в декількох областях також пов'язано із ризиком: дуже складно зберегти цілісність сприйняття у свідомості споживача.

Вітчизняним виробникам для формування власних брендів потрібні певні зусилля і засоби із використанням передових технологій. Для цього необхідно

проведення маркетингових досліджень споживчих переваг, мотивів здійснення покупок.[3]

Споживча поведінка на вітчизняному ринку має свою специфіку, що визначає особливості застосування концепції бренд-маркетингу. А саме, освоюючи цю концепцію необхідно враховувати наступне:

загальний рівень розпізнання брендів серед споживачів не дуже великий, але він постійно зростає;

внаслідок стрімкого насичення вітчизняного ринку споживачі не встигають формувати лояльність до визначеної товарної марки;

бренд у більшому ступені сприймається як символ відсутності підозр у незаконній підробці марки;

для створення бренду необхідна могутня рекламна кампанія в засобах масової інформації й активне використання зовнішньої реклами;

необхідно враховувати національні традиції й особливості сприйняття рекламних звернень споживачами. [4]

Отже, створення бренду – тривалий творчий процес, що передбачає розробку ідеології просування бренду, його текстове і візуальне оформлення, упакування товару, поширення зразків, стимулювання збуту, роботу в місцях продажу, тобто весь арсенал маркетингових засобів впливу на споживача.

Список літератури

1. Солнцев М. І. та ін. Споживач у сучасному світі: проблеми ідентифікації, самосприйняття і взаємовідносини з навколишнім світом. Використання в маркетингу. *Актуальні проблеми економіки та управління*: зб. наук, праць. Київ: ФІТУУ «КП». Вип. 12. 2018.

2. Штовба О.В. Товарний брендинг в маркетингу та комунікативному менеджменті: навчальний посібник Вінниця: ВНТУ, 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/280873566_Tovarnij_brending_v_marketin

3. Цимбалюк С. О. Управління брендом роботодавця : навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2016.258 с.

4. Колядюк О., Колядюк Р. Сила та можливості регіональних брендів//Відділ маркетингу. №7-8. 2004. С.21.

«СТАРТАП-СПІЛЬНОТА» ТА «СТАРТАП-РУХ»: ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Рябець Н.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Євдоченко О.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Власенко Ю.В.

к.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

В сучасних економічних умовах неможливо ігнорувати та недооцінювати появу на ринках таких акторів, як стартапи. Щоденно навіть в кризових умовах, спричинених пандемією, у світі з'являється безліч ідей, на базі яких молоді та амбітні люди намагаються створити власний бізнес, який би мав високий потенціал до зростання, заснований на інноваційному продукті або сервісі у поєднанні із стратегією генерування прибутку із інновацій. Саме такого роду підприємницькі ініціативи прийнято асоціювати із стартап-компаніями або просто стартапами. В той же час, як свідчить глобальна бізнес-практика, життєздатність таких підприємницьких структур є відносно невеликою—не більше 25% стартапів досягають свого трьохрічного віку, але це не є стоп фактором для молодих підприємців.

Варто зазначити, що поняття «стартап» було імплементовано у діловий обіг у 1939 році в США, далі розвивалось в 1970-х рр. у Великобританії, а свого активного поширення у науковому середовищі отримало 1990-ті рр. З того часу і до тепер досі не сформовано однозначного визначення дефініції «стартап». Натомість феномен «стартап» та його еволюцію в сучасному світі активно досліджується як вченими-теоретиками, так і бізнес-практиками, серед яких Стів Бланк, Боб Дорф [2], Ричард Дженсен [3], Джеймс Ф. Джордан [4]. Відповідно до точки зору більшості зарубіжних дослідників, ключовою ознакою того, що компанія може ідентифікуватись як стартап, є орієнтація на над швидке зростання. Цікавим є те, що компанії, які починають генерувати стабільний прибуток, вже не можуть класифікуватись як стартап, і цей фокус на зростання

та швидке масштабування виокремлює їх із категорії малий бізнес, а інновації – це лише інструмент для швидкого зростання. Стартапи завжди функціонують на нових, невідомих широкому загалу споживачів ринках в умовах високої невизначеності та турбулентності та потребують свого, що докорінно відрізняється від сфер традиційного підприємництва, підходу у менеджменті.

На думку дослідників, стартапи завдяки своїй мобільності в контексті реалізації сміливих новаторських ідей, в сучасних умовах розвитку, які було докорінно трансформовано глобальною пандемією, становлять велику конкуренцію потужним корпоративним структурам, при цьому стартапом може бути будь-який нещодавно створений бізнес будь-якого розміру, у будь-якому секторі та галузі глобальної економічної системи. Узагальнюючи погляди, що панують у науковому середовищі, можна окреслити наступні принципові ознаки, які дозволяють виокремити поняття «стартап» серед категорій малого та середнього бізнесу:

- орієнтація на над швидке зростання;
- бізнес-модель, що здатна до масштабування;
- умови надзвичайної невизначеності;
- інновації та технології (не в якості критерію, а як інструмент, що забезпечує швидке зростання);
- використання венчурного інвестування;
- нові або невідомі широкому колу споживачів ринки;
- своя бізнес-культура;
- специфічні підходи щодо менеджменту діяльністю стартапу;
- життєвий цикл, у переважній більшості випадків, становить 2- 3 роки;
- його фаундерами виступають молоді люди, які є відданими своїй бізнес-ідеї.

Для створення успішного стартап проєкту необхідним є певний набір складових, серед числа основних яких – це оригінальна ідея і краще не одна; команда, яку формують молоді, амбітні та захоплені люди, здатні генерувати унікальні ідеї; зовнішнє джерело інвестицій, а також знання у поєднанні із рішучістю для реалізації найбільш сміливих та амбітних ідей.

Активне зростання та розвиток стартапів у глобальній економічній системі призвели до розвитку стартап-спільнот, наявність яких, на думку експертів, позитивно впливає на ефективність стартапів та сприяє їх формуванню. Варто зазначити, як свідчить проведений нами аналіз, стартап-спільнота – це набагато більше, ніж просто критична маса підприємців, і роль її є набагато значущою та ширше, ніж традиційного елемента стартап-екосистеми. Як свідчить проведений нами аналіз, щоб певне суспільне об'єднання можна було віднести до категорії стартап-спільноти, воно має відповідати наступним принциповим ознакам:

– найбільш вагомими в контексті даної спільноти безпосередні зв'язки та відкрита й паритетна взаємодія між самими стартаперами, в рамках якої вони підживлюють один одного «підприємницькою» енергією, досвідом, знаннями та комплексною підтримкою;

– лідерами та флагманами стартап-спільноти повинні бути підприємці, які демонструють тривалу прихильність та відданість даній спільноті;

–спільнота повинна залучати до спектру свого функціонування всіх, хто демонструє щире бажання щодо участі в ньому (стартапи, які перебувають на різних етап свого життєвого циклу та функціонують у різних секторах глобальної економічної системи, університети, менторські структури та інші організації з надання підтримки);

– стартап-спільноті притаманна власна специфічна бізнес-культура, в рамках якої кожен відчуває почуття спорідненості та поділяє підприємницькі принципи;

– стартап-спільнота повинна мати та демонструвати постійну різноаспектною діяльність (коворкінг-простір, активності та заходи підтримки, навчальні та тренінгові проєкти, самміти та зустрічі, навчальні та мотивуючі програми, віртуальні платформи та інше), з метою забезпечення високого рівня взаємодії та її ефективності, а також розвивати почуття спільноти як у кожного окремо взятого її учасника, так і їх об'єднання;

–інші учасники стартап-екосистеми та їх діяльність виступають в якості каталізатора задля посилення коллаборації між підприємцями в рамках стартап-спільноти;

–рівень ефективності та швидкість розвитку стартап-спільноти має безпосередній вплив та прямо корелює із розвитком стартап-екосистеми та економічним розвитком країни в цілому.

Таким чином, з урахуванням наведених вище рис та існуючих теоретичних досліджень, зокрема зарубіжних, що розкривають аспекти формування та функціонування стартап-спільноти, під терміном «стартап-спільнота» варто розуміти середовище, якому притаманна певна бізнес-культура, і яке виступає потужним каталізатором для формування та розвитку стартап-екосистеми, розширюючи можливості доступу стартап-проєкту до ресурсів, знань та глобальних мереж через взаємодію, організацію коворкінг-простору, активностей та заходів, проєктів та програм, віртуальних платформених рішень та інше. Основний фокус діяльності даного феномену полягає в тому, що це не просто сукупність людей, які мають підприємницьку ініціативу або он-лайн платформа, а простір життєздатності стартапів, що формує їх оточення, з широким спектром взаємозв'язків, матеріальних та духовних цінностей та орієнтирів. Беззаперечним є той факт, що стартап-спільнота є динамічним за своєю економічною природою елементом, то ще більш важливим, на нашу думку, є розуміння принципів формування та динаміки й ролі в контексті стартап-спільноти такого явища, як стартап-рух, що на сьогодні являє собою ще більш нову дослідницьку категорію.

В сучасний період активного та стрімкого зростання та розвитку стартапів, які наражаються на типові труднощі та прагнуть досягнення подібних цілей, все динамічніше розвиваються стартап-спільноти та все більше молодих людей залучаються до них, формуючи таким чином стартап-рух. В контексті досліджень економічної природи даного динамічного феномену, нами було ідентифіковано два основні підходи (в широкому та в узькому сенсі):

1) це безпосередня взаємодія стартапів із метою обміну досвідом та формування єдиного, актуального он-лайн платформного рішення, що надає доступ до сучасних та практично-орієнтованих ресурсів;

2) це інтеграція провідних стартап екосистем та стартап-спільнот, що має на меті формування глобального хабу, що відкриватиме можливості зростання, глобальні зв'язки та ресурси для кожного стартапу--суб'єкта даного руху. Це головний та пріоритетний інструмент для продукування такого роду спільнот та екосистем.

Варто зазначити, що бізнес-практики та експерти глобального стартап ринку зазначають, що й безпосередньо стартап-компанія також можливо ототожнювати із стартап-рухом уразі, якщо вона залучає до вектору свого функціонування діяльність інших учасників, які при цьому генерують прибуток та сприяють розвитку спільноти.

Таким чином, стартап-рух може бути презентований безпосередньо стартапом, локальною колаборацією стартап-спільнот або глобальною інтеграцією стартап-екосистем, за умови якщо кожний із зазначених елементів відповідає наступним рисам та у своїй діяльності керується певними принципами, зокрема:

- спільне функціонування, що керується спільною метою, зокрема розв'язання системних проблем та невілювання їх негативного впливу;
- діяльність, яка залучає до своєї орбіти інших учасників стартап-екосистеми, створює принципово нові стартапи та сприяє їх активному розвитку;
- активність із заданим вектором, що підтримує та стимулює динамічний розвиток стартапів, надає широкі можливості щодо доступу до практично-орієнтованих та фінансових ресурсів та генерування й пошуку рішення нагальних проблем, що безпосередньо корелюють із діяльністю стартап-проєкту;
- очолюються лідерами, а кожен із його суб'єктів відчуває та демонструє відданість даному руху.

Узагальнюючі наведену інформацію, пропонуємо під стартап-рухом розуміти взаємодії, що об'єднують фаундерів та учасників стартапу до команди, а також співпрацю стартапів між собою за допомогою соціальних мереж та розвинутої стартап-спільноти з метою взаємодопомоги у процесі досягнення результатів та формування єдиного, ціннісного для всіх учасників середовища, що відкриватиме широкий доступ до актуальних та практико-орієнтованих різного класу ресурсів.

Таким чином, створення та реалізація стартап-проєкту являє собою складний та працездатний та ресурсно витратний (як фізичних, так і моральних) процес, на який чинить вплив як внутрішні, так і зовнішні чинники. Наявність інноваційної бізнес-моделі потребує ефективної реалізації, що є можливим лише при комплексному підході до рішення окреслених задач, а також за умови сформованого, розвинутого та ефективної діяльності стартап-спільноти та динамічного розвитку стартап-руху, що чинять підтримуючий та стимулюючий вплив на розвиток та реалізацію стартап-ініціатив.

Список літератури:

1. Cambridge dictionary <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/start-up>
2. Steve Blank, Bob Dorf. The Startup Owner's Manual: The Step-By-Step Guide for Building a Great Company. – 2012: K & S Ranch. - 608 p.
3. Richard Jensen. Startup Firms from Research in U. S. Universitie / University of Notre Dame Notre Dame, USA. - June 2009. // <https://www3.nd.edu/~rjensen1/research/Startups%20Chapter.pdf>
4. James F. Jordan Innovation, Commercialization, and the Start-ups in Life Sciences / CRC Press. – 2014. - 254 P.

ОЦІНКА СПОЖИВЧИХ ВПОДОБАНЬ НА РИНКУ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ

Страшинська Лариса Володимирівна

д.е.н., професор

Національний університет харчових технологій, Україна

Усенко Олександр Олександрович

Студент 4 курсу

Національний університет харчових технологій, Україна

Протягом останніх років у світі набирає популярності тренд здорового способу життя і здорового харчування, впливаючи як на світову, так і вітчизняну кондитерську галузь. У зв'язку з початком у 2019 році пандемії COVID та наступним введенням жорстких карантинних обмежень занепокоєність населення питаннями здоров'я і здорового харчування, зокрема, лише зростає. Люди стали більш ретельно підходити до вибору продукції, приділяти більше уваги складу і віддавати перевагу натуральним та органічним продуктам, що в повній мірі стосується і кондитерських виробів.

В Україні споживання кондитерських виробів характеризується певною сезонністю – більше споживається продукції восени і взимку, менше – влітку. Також попит на кондитерську продукцію зростає під час новорічних свят і 8 березня. Найбільші обсяги виробництва кондитерських виробів припадають на жовтень, найменші – на травень-червень.

В Україні спостерігається зниження споживання хлібних виробів, а також цукру, який є важливою складовою кондитерських виробів. Головна причина падіння споживання в цих категоріях – тренд на здорове харчування. Серед хлібних виробів можна знайти продукцію, яка підходить під правила здорового способу життя, тому темпи падіння споживання хлібних виробів менші, ніж темпи падіння споживання цукру.

Крім зазначених тенденцій основними причинами проблемного становища ринку кондитерських виробів є:

- зниження попиту на кондитерські товари передусім через зниження купівельної спроможності населення;
- зростання вартості сировини (борошна, цукру, яєць, какао);
- загострення конкуренції з боку імпортованої продукції внаслідок встановлення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною;
- зростання боргового навантаження окремих виробників через скорочення прибутків й залежність від імпортованої сировини.

Окрім цього, для ринку кондитерських виробів характерні такі тенденції:

- вплив пандемії COVID-19;
- домінування на ринку вітчизняної продукції, адже вона сильно виграє в ціні порівняно з імпортованою;

- збільшення часток великих гравців на ринку («Конті», «ROSHEN», «Монделіс» та інші);

- зростання обсягів експорту, в тому числі найбільшим гравцем на ринку – «ROSHEN»;

- розвиток ритейлерами власного виробництва, а також крафтового сегменту Кондитерський ринок України не обмежується лише відносинами в системі «виробник – кінцевий споживач». Тут існує й розвивається сегмент, який дуже цікавий для міні-пекарень, операторів готельно-ресторанного сектора, сервісів швидкої доставки їжі в офіси та інших бізнесів із сфери громадського харчування.

Основними факторами розвитку цього сектора ринку є: зростання кількості міні-пекарень, які можуть дуже легко змінювати асортимент продукції відповідно до запитів клієнтів; популярність пекарень-кафе, де можна не лише придбати свіжий кондитерський виріб, але й одразу спробувати його; широке застосування при виробництві продукції сучасних автоматизованих машин, що дозволяють виробляти широкий спектр продукції високої якості [1].

Також для ринку кондитерських виробів характерним є переважання обсягів експорту над обсягами імпорту. Україна експортує 27% всієї виготовленої продукції даної категорії, що свідчить про позитивну репутацію української продукції на світовому ринку.

Щорічно в Україні змінюється прожитковий мінімум, і відповідно владою переглядається споживчий кошик. У 2020 р. вартість мінімального продовольчого кошика становила 42,1% від мінімальної заробітної плати. Частка кондитерських виробів в загальному обсязі споживання на 1 особу склала 1,5%, що в натуральному вираженні становить 6 кг на рік [2].

У 2019 р. дослідницькою компанією UMG було проведено Всеукраїнське маркетингове дослідження споживчих переваг на ринку кондитерських виробів. Дане дослідження дозволило проаналізувати особисті переваги українських споживачів, вивчити купівельну поведінку щодо місць та обставин покупки, а також вивчити попит споживачів на кондитерські вироби. Так, останнім часом прослідковуються наступні тенденції:

- спостерігається стрімке зростання попиту на борошняні кондитерські вироби, серед них – кекси, круасани, торти, рулети та печиво. Підвищена увага споживачів до цієї групи виробів зумовлена її ціновою доступністю для широких мас населення, а також досить високою поживною цінністю;

- споживачі починають сприймати і цінувати борошняні кондитерські вироби як окремий продукт. Усе частіше увага споживачів акцентується на смакових та якісних характеристиках товару. Зростає потреба у виробах більш високої якості, більшого ступеня свіжості, м'якості, з іншим, якіснішим рівнем нарізки, автентичної текстури, аромату та смаку. Як наслідок, зростає потреба в борошняних кондитерських виробах меншого розміру;

- попитом починають все більше користуватися брендovanі та упаковані кондитерські вироби, легенда брэнда та історія створення кондитерських виробів стають на ринку все важливішими;

– у споживачів з'явився особливий інтерес до нових смаків: крім відомих класичних смаків начинок, стали користуватися попитом і новинки з екзотичними фруктами, а також унікальні комбінації смаків (наприклад, такі, як шоколад з м'ятою) [3].

В Україні купівлею продуктів, у тому числі кондитерських, займаються переважно жінки. З них 40% – домогосподарки, які не мають постійного місця роботи. Вікова структура рівномірно розподілена, і лише категорія жінок 45–55 років трохи вирізняється на загальному тлі і становить близько 21%.

Українці досить консервативні у виборі солодоців і вважають за краще залишатися вірними одному бренду. Головний критерій при покупці – свіжість і якість.

Чоловіки купують кондитерські вироби для швидкого перекусу на роботі, в дорозі або вдома перед сном. Вони обирають просте галетне або пісочне печиво, вафлі «Артек», пряники без начинки. Жінки, в свою чергу, розглядають кондитерські вироби як антистрес і джерело насолоди. Тому вони частіше обирають вироби з начинкою, солодкою помадкою або глазур'ю.

Велика частина споживачів при купівлі кондитерських виробів керується критеріями, до яких відносяться зовнішній вигляд і свіжість продукту (34%), тобто виріб має бути правильної форми без видимих тріщин і дефектів. Смакові якості також важливі при виборі для 29% споживачів. Наступний критерій – аромат (21%). Запах випічки і кондитерських виробів приваблює споживача до купівлі, асоціюючись з теплом і домашнім затишком. Також важлива ціна виробів (9%), проте оскільки кондитерські вироби не є повсякденним продуктом, тож цей критерій займає досить малу частку [4].

На основі оцінки споживчих вподобань на ринку кондитерських виробів, можна виділити наступні тренди, які в майбутньому будуть впливати на поведінку покупців:

– переосмислення цінності здоров'я. Кожна криза, пов'язана з хворобою, змушує споживачів все більше замислюватись над своїм здоров'ям. Використання корисних інгредієнтів, органічні та веганські продукти та обов'язкове роз'яснення цієї користі на упаковці та в маркетингових матеріалах – буде залишатися в тренді;

– «близькість» до споживача. Пандемія та карантинні заходи можуть привернути увагу споживачів до локальних виробників та домашньої випічки. Під час і після пандемії взаємодія зі споживачами буде важливішою, ніж будь-коли. Часто споживачі купують не сам продукт, а історію, яка стоїть за цим продуктом, – історію створення виробництва, давнього чи інноваційного рецепту, цінностей бренду, соціальної складової;

– прозорість. Ще задовго до початку пандемії споживачі ставали все більш обізнаними та все більше цікавилися інгредієнтами харчових продуктів та місцем їх походження. Світова пандемія тільки посилила цей тренд – виробник має надати споживачу почуття контролю, тобто надати детальну інформацію про походження товарів та їх інгредієнтів;

– замітники цукру. Крім звичних підсолоджувачів по типу меду, кленового сиропу або стевії, з'являється все більше фруктових та овочевих варіантів. Наприклад, концентрованих сиропів з граната, кокоса і навіть батата.

– низька калорійність десертів без втрати смаку. Поступовий перехід з тваринної на рослинну основу десертів спричиняє скорочення калорійності страви. А це сприятливо позначається на фігурі і загальному самопочутті;

– випічка з «корисного борошна». Все більше кондитерів надають перевагу виробам з борошна горіха кеш'ю, кокосового, лляного та інших альтернатив пшеничного борошна вищого сорту, які не містять алергенів пшеничного борошна.

Зважаючи на все викладене вище, можна зробити наступні висновки. Вітчизняні виробники переважно задовольняють потреби покупців, однак залишається простір для нової продукції, оскільки частина попиту задовольняється імпортованою продукцією (9%) – переважно унікальні смакові рішення, яких не надає вітчизняний виробник. З огляду на регулярне здорожчання сировини для виробництва кондитерських виробів, роздрібні ціни й надалі показуватимуть динаміку зростання. При виборі досліджуваного товару, споживачі, в першу чергу, звертають увагу на склад і смакові якості. Також важливу роль відіграє вартість товару: особливо, з огляду на зниження реальних доходів, споживачі вважають за краще обирати товар в низькому і середньому цінових сегментах.

Отже, на ринок кондитерських виробів впливає безліч факторів. Нинішній стан економічної, політичної ситуації в Україні й особливо ситуації з пандемією не сприяє активному розвитку бізнесу. Стримуючим фактором для розвитку ринку в майбутньому буде поширення ідей здорового способу життя, оскільки цей спосіб життя виключає досліджувану продукцію. Проте разом з відновленням економіки деяке зростання покаже й купівельна спроможність населення. Остаточне вирішення конфлікту на Донбасі поки не виглядає таким, що скоро настане, однак, не дивлячись на збереження невирішених військово-політичних питань, ринок покаже позитивну динаміку після 2022 року.

Список літератури

1. Мокряков А. Обзор рынка «здоровых» хлебобулочных изделий. *Хлібний і кондитерський бізнес*. 2021. №4 (87). С. 14–18.
2. Мокряков А. Огляд ринку кондитерських борошняних виробів України. *Хлібний і кондитерський бізнес*. 2021. №8 (91). С. 14–22.
3. Тренды-2021 на рынке хлебобулочных и кондитерских изделий. *Хлібний і кондитерський бізнес*. 2021. №5 (88). С. 22–26.
4. Смакуємо з користю. *Хлібний і кондитерський бізнес*. 2021. №3 (86). С. 20–21.

АПАРАТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СФЕРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Тюска Валентина Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Юрчук Ольга Анатоліївна

здобувач вищої освіти II освітнього рівня «Магістр»
спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Специфіка діяльності організацій сфери культури, динаміка розвитку галузі та її приналежність до формування майбутнього нації, підсилюють роль і значимість державного управління.

Як і будь-яка сфера функціонування суспільства, культурно-мистецька сфера потребує державного втручання. Сутність якого полягає у розробці державними владними органами переліку пріоритетних напрямів розвитку й фінансової підтримки.

Державне управління культурно-мистецькою сферою є централізованим і здійснюється державними органами на рівні міністерства, обласному, міському та районному рівнях. Саме ж управління можна назвати регламентованим, відтак органи законодавчої влади, на нашу думку, також впливають на управлінський процес, шляхом прийняття правових актів [1]. Відтак, державні органи законодавчої й виконавчої влади здійснюють прямий вплив на управління як окремої організації, так і усієї галузі. А сам термін управління сферою культури можемо трактувати як діяльність загальнодержавних й регіональних органів виконавчої влади, що спрямована на забезпечення розвитку сфери культури у відповідності до прийнятої (затвердженої) державної політики.

Одним із важливих органів, який формує ключову концепцію розвитку сфери є законодавчий орган. Вищим законодавчим органом країни є Президент і Верховна Рада України.

Такі функції як розробка і прийняття законодавчих актів, розробка та затвердження статті державного бюджету на гуманітарну сферу в цілому, та культурно-мистецьку сферу зокрема, здійснює Верховна Рада України та спеціалізовані комітети при ВРУ.

Вищим державним органом виконавчої влади у сфері культури є Міністерство культури та інформаційної політики, яке здійснює реалізацію культурної політики держави та формує блок нормативних документів, що регулюють діяльність усіх організацій сфери культури та мистецтва. Міністерство виступає у якості загальнодержавного органу виконавчої влади, основним завданням якого є виконання функцій розробки й реалізації культурної

політики держави та формування нормативно-правового поля для її реалізації у культурно-мистецькій сфері.

Водночас слід зауважити, що реалізація управлінських функцій Міністерства здійснюється через систему територіальних органів – обласних (міських) управлінь культури [2]. Відтак, поточне управління здійснюють саме обласні й міські управління культури. Ці органи виконавчої влади входять у структуру обласної (міської) адміністрації, а відтак є органом виконавчої влади. Слід зазначити, що при облдержадміністраціях та міських радах діють комісії з питань гуманітарної політики, до складу яких входять фахівці з питань освіти, соціальної політики, медичної галузі, сфери культури (у тому числі провідні фахівці області з організації культурно-масової роботи, управління у сфері культури, збереження культурної спадщини тощо). Так, головою комісії з питань гуманітарної політики Хмельницької обласної ради обрано В. Бурлика.

Комісія з питань соціального захисту населення, охорони здоров'я, освіти, культури, молодіжної політики та спорту під головуванням Н.Собчук діє при Шепетівській міській раді [3].

Наступну вертикаль владних повноважень у соціокультурній сфері виконують департамент інформаційної діяльності, культури національностей та релігій Хмельницької облдержадміністрації та обласне управління культури.

Структура департаменту інформаційної діяльності, культури національностей та релігій Хмельницької облдержадміністрації складається із: адміністрації; управління культури й управління інформаційної діяльності та аналітики [4].

Ще однією одиницею державного управління культурно-мистецької сфери є управління, що входять до структури обласних адміністрацій усіх областей України. Так, при Хмельницькій обласній державній адміністрації діє управління культури, національностей, релігій та туризму. Управління підпорядковане голові Хмельницької облдержадміністрації; підзвітне – Міністерству культури та інформаційної політики.

Обласному Управлінню культури, національностей, релігій та туризму облдержадміністрації підпорядковується відділ культури Шепетівської міської ради входить. Водночас відділ створено міською радою й фінансується за коштом місцевого бюджету, а тому на рівні із обласним управлінням, відділ підпорядковується міському голові м. Шепетівки та його заступнику.

Структурними підрозділами відділу культури м. Шепетівка є: дитяча музична школа, дитяча художня школа, дитяча бібліотека, міський будинок культури, бібліотека для дорослих (№1 та №2), Шепетівський парк культури та відпочинку.

Отже, діяльність культурно-мистецької сфери, яка є стратегічно важливим компонентом розвитку майбутнього нації та державності, чим посилюється роль та значимість державного управління сферою.

Перелік літератури

1. Батіщева О. С. Державне управління розвитком національної культури в умовах глобалізації : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. держ. упр.: спец. 25.00.01 “Теорія та історія державного управління”. Львів, 2007. 20 с.
2. Задохайло О.А. Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 19с.
3. Офіційний веб-сайт Шепетівської міської ради. [Електронний ресурс] – Режим доступу: shepetivka-rada.gov.ua.
4. Офіційний веб-сайт Хмельницької обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.adm-km.gov.ua.

«THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOEMOTIONAL STRESS AND THE FUNCTIONAL STATE OF THE AUTONOMIC NERVOUS SYSTEM IN MEDICAL STUDENTS»

Palamarchuk Olga

PhD, assistant of the department of fundamental medical disciplines

Faculty of Medicine №2

State University «Uzhhorod National University»

Introduction. Student age is a stressful period during which a person experiences a significant psycho-emotional stress and undoubtedly has consequences for both psychological and physical health [1]. Emotional health is one of the main indicators of quality of life and a particularly vulnerable category in this aspect of undergraduate medical students [2]. The reasons for this stress are a sharp change in the environment, limited communication with loved ones and the introduction of the Bologna system with periodic test and module controls. Successful adaptation of medical students to such changes depends on the functional state of the autonomic nervous system [3-5]. Psycho-emotional stress, caused by an imbalance of excitation and inhibition processes in the cerebral cortex, obviously causes stress in the system of autonomous regulation of functions, which is probably the cause of psychosomatic disorders [6-8].

Purpose. Therefore, the aim of our study was to elucidate the relationship between the psychophysiological parameters of junior medical students and the functional state of the autonomic nervous system.

Materials and methods. To achieve this goal, we surveyed 33 male students from among junior medical students. The average age of the subjects was 19.5 ± 0.4 . Based on the anamnesis and physical examination, all examined were recognized as practically healthy, without any concomitant pathology. In order to form a homogeneous group, females were not involved in the study, because during the menstrual cycle in a woman's blood changes the concentration of sex hormones, the influence of which to some extent extends to the functional state of all organs and systems. The functional status of the ANS was assessed using heart rate variability indicators using a remote Polar RS800CX heart rate monitor and Polar ProTrainer 5 software. The psychophysiological condition of medical students was assessed using The Spielberger State-Trait Anxiety Inventory (STAI) and The Giessen Subjective Complaints List (GSCL). All subjects were divided into 3 groups, depending on the intensity of autonomic regulation - Total Power (TP). The first group consisted of 11 students with a TP value up to 2000 ms^2 , the second group - 12 students with a TP value in the range of $2000\text{-}4000 \text{ ms}^2$, the third - 10 students in whom the TP was higher than 4000 ms^2 .

Results. According to The Giessen Subjective Complaints List (GSCL), the highest intensity of psychosomatic complaints was observed in the first group, compared with similar parameters of the 2nd and 3rd groups. Also in this group there were probably higher rates of personal anxiety and stress. The most optimal parameters of the psychophysiological state were observed in the group of persons with moderate heart rate variability (group 2). The indicators of the persons of the 3rd group were close to the similar indicators of the 2nd group, but they still probably differed for the worse in terms of personal anxiety, stress resistance and heart complaints. Based on the analysis of spectral indicators of heart rate variability, no statistically significant differences were found between the groups in the absolute value of the VLF. However, the percentage contribution of this indicator to the total power of the spectrum (VLF%) had some differences in the groups. Thus, its highest value was found in persons of the 1st group, the lowest - in persons of the 3rd group, and in persons of the 2nd group this indicator occupied an intermediate value. Tension of the sympathetic branch of the autonomic nervous system, assessed by LF, prevailed in individuals with elevated HRV (group 3). However, in this group there was suppression of vagal activity, which apparently caused hyper tone of sympathetic branch according to the dynamics of the sympathetic-vagal balance LF / HF.

Conclusions. Summarizing the obtained results, we can note that the suboptimal psychophysiological state of students may be accompanied by psychosomatic pathology associated with autonomic dysfunction [9]. High values of the VLF% parameter, which reflects the activity of suprasegmental levels of autonomic regulation, low rate of functional activity of the parasympathetic branch (HF%) and high value of the sympathetic-vagal balance indicator (LF / HF) allow to emphasize this.

Key words: autonomic nervous system, psychophysiological state, heart rate variability, medical students.

References

1. Quek, T. T., Tam, W. W., Tran, B. X., Zhang, M., Zhang, Z., Ho, C. S., & Ho, R. C. (2019). The Global Prevalence of Anxiety Among Medical Students: A Meta-Analysis. *International journal of environmental research and public health*, 16(15), 2735. <https://doi.org/10.3390/ijerph16152735>
2. Choi, M. J., & Park, W. J. (2018). *Journal of Korean Academy of Nursing*, 48(2), 208–220. <https://doi.org/10.4040/jkan.2018.48.2.208>
3. Chernobay, L., Vasylieva, O., Isaeva, I., Derevianchenko, N., & Oliynyk, A. (2018). A STUDY OF ADAPTIVE REACTIONS OF THE CARDIORESPIRATORY SYSTEM IN PSYCHOEMOTIONAL STRESS CONDITIONS. *Georgian medical news*, (274), 60–63.
4. Degroote, C., Schwaninger, A., Heimgartner, N., Hedinger, P., Ehlert, U., & Wirtz, P. H. (2020). Acute Stress Improves Concentration Performance. *Experimental psychology*, 67(2), 88–98. <https://doi.org/10.1027/1618-3169/a000481>
5. Hansen, A. L., Johnsen, B. H., & Thayer, J. F. (2003). Vagal influence on working memory and attention. *International journal of psychophysiology*, 48(3), 263–274.

6. Khazan, I. (2009). Psychophysiological stress assessment using biofeedback. *JoVE (Journal of Visualized Experiments)*, 29, e1443.
7. Kreibig, S. D., Gendolla, G. H., & Scherer, K. R. (2010). Psychophysiological effects of emotional responding to goal attainment. *Biological Psychology*, 84(3), 474-487.
8. Hjortskov, N., Rissén, D., Blangsted, A. K., Fallentin, N., Lundberg, U., & Søgaard, K. (2004). The effect of mental stress on heart rate variability and blood pressure during computer work. *European journal of applied physiology*, 92(1-2), 84-89.
9. Delaney, J. P. A., & Brodie, D. A. (2000). Effects of short-term psychological stress on the time and frequency domains of heart-rate variability. *Perceptual and motor skills*, 91(2), 515-524.

PECULIARITIES OF BRONCHIAL HYPERACTIVITY IN CHILDREN WITH THE PHENOTYPE OF LATE ONSET ASTHMA DEPENDING ON ACETYLATION STATUS

Shakhova O.

PhD, Associate Professor of Department of Pediatrics
and Children Infectious Diseases
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Introduction. Bronchial asthma (BA) still remains an important issue of pediatric allergology [1]. The following phenomena peculiar for the disease are formed and intensify each other in BA patients: bronchial inflammation, their remodeling and increased susceptibility to specific and non-specific bronchospasmogenic stimuli [2].

Non-specific hypersensitivity of the respiratory tract to direct and indirect stimuli can be treated as a key phenomenon of bronchial asthma (BA), which is the base to form clinical signs, frequency and severity of exacerbations, course, severity and control over the disease in general. Hypersensitivity of the bronchi is determined as excessive narrowing of their lumen due to excessive bronchospastic response to different bronchospastic stimuli [3], that can vary in time depending on the force, character and frequency of effects of trigger stimuli, pronunciation of respiratory tract inflammation, efficacy of treatment, BA severity and other factors able to change bronchial response to spasmogenic stimuli. Persisting inflammation of the respiratory tract and its remodeling promote chronic course of bronchial hypersensitivity (BHS) [4]. BHS can develop asymptotically, but its value as a predictor of asthma in children remains insufficiently studied.

BA is a heterogenic disease and can differ by clinical variants depending on the phenotype of the disease and child's age [5,6]. Nowadays childhood asthma is considered as the whole set of certain phenotypes with determined mechanisms of development and progress [7-9]. The effect of age when the first symptoms of BA occurred on its course is characterized by disputable data that might be caused by "memory error" [10-11]. Thus, certain authors associate the risk of a long persistence of the disease with its onset at the early childhood, still others – at the age over six, so-called phenotype of late onset asthma (LOA) [12-13]. The phenotype of late onset asthma certain authors associate with clinical signs of atopy (eczema, allergic rhinitis, conjunctivitis, food allergy), eosinophilia and/or increased level of general IgE in the blood. Children with late onset of BA have worse prognosis concerning recovery, therefore more active therapeutic tactics should be recommended [14-15].

Goal. To assess the indices of non-specific reactivity of the bronchi in children suffering from asthma of a late onset considering acetylated status of patients.

Material and methods. 72 children suffering from BA of late onset (after six years of age) were examined on the basis of the Pulmonological Department of the Regional Pediatric Clinical Hospital (Chernivtsi). The patients were distributed into two clinical groups depending on acetylation status. The first clinical group (I) included 34 children with LOA phenotype and slow acetylation character, and the second group (II)

included 38 children suffering from LOS and quick acetylation phenotype. An average age of the representatives from I clinical group was $11,3 \pm 0,6$ years, children from the group of comparison – $11,1 \pm 3,4$ years ($p > 0,05$). The groups did not differ reliably by the main clinical signs.

The bronchi lability was assessed using graduated jogging with inhalation of 200 mkg of salbutamol test and further calculation of Bronchospasm Index (BSI, %), Bronchodilatation Index (BDI, %), and of Bronchus Lability Index (BLI, %). Investigation of hypersensitivity of the bronchi to direct spasmogenic factors was carried out by means of standardized inhalation spirometric test with histamine considering recommendations on standardization of the study. The indices of histamine threshold concentration (HTC_{20}) were used to determine hypersensitivity of the respiratory tract. In addition, genetic marker was determined – the character of acetylation by Prebsting-Gavrylov's method modified by Tymofeyeva, which characterized peculiarities of II phase of the xenobiotic biotransformation system.

Results and discussion. On the basis of the presented data a tendency to more pronounced bronchial lability was found (mainly at the expense of considerable bronchospasm in response to the dosed physical exercise) in children with LOA and low acetylation status as compared with the rapid acetylation. Thus, positive bronchospastic test was found in 44,2% of patients with slow acetylation and only in 26,0% of children with rapid acetylation status ($P \leq 0,05$). The indices of the risk of bronchospasm in response to the dose physical exercise in patients with slow acetylation phenotype compared with rapid acetylation were the following: relative risk – 1,7 [95% CI: 1,04-2,6] in case of odds ratio – 2,2 [95% CI: 0,8-5,9]. At the same time, slow acetylation phenotype increased a relative risk of pronounced bronchial lability 2,9 times [95% CI: 1,9-4,6] in case of odds ratio – 4,7 [95% CI: 1,6-14,2]. Pronounced bronchial hypersensitivity is determined ($HTC_{20} < 2,0$ mg/ml) to occur in 25% representatives of II clinical group and 8% of children from the group of comparison. The indices of the risk promoting development of pronounced respiratory tract hypersensitivity in children suffering from LOA with rapid acetylation type compared with slow acetylation were the following: relative risk – 3,2 (95% CI: 2,0-5,2) with odds ratio 4,0 (95% CI: 0,7-21,6).

Conclusions. There was established, that the relative risk of a distinct hypersensitivity of the airways increased 3,2 times, the odds ratio of the event was equal to 4,0, in children with late-onset asthma late with rapid type of acetylation as compared to slow acetylators.

References

1. Spycher BD¹, Silverman M, Brooke AM, Minder CE, Kuehni CE. Distinguishing phenotypes of childhood wheeze and cough using latent class analysis. *Eur Respir J.* 2008 May; 31(5): 974-81.
2. Castro-Rodriguez JA. The Asthma Predictive Index: early diagnosis of asthma. *Curr Opin Allergy Clin Immunol.* 2011 Jun; 11(3):157-61.
3. Van Schoor J¹, Joos GF, Pauwels RA. Indirect bronchial hyperresponsiveness in asthma: mechanisms, pharmacology and implications for clinical research. *Eur Respir J.* 2000 Sep; 16(3): 514-33.

4. Cockcroft DW, Davis BE. Mechanisms of airway hyperresponsiveness. *J Allergy Clin Immunol*. 2006 Sep; 118(3): 551-9;
5. Bai TR, Vonk JM, Postma DS, Boezen HM. Severe exacerbations predict excess lung function decline in asthma. *Eur Respir J*. 2007 Sep; 30(3):452-6. Epub 2007 May 30.
6. Rasmussen F, Taylor DR, Flannery EM, Cowan JO, Greene JM, Herbison GP, Sears MR. Risk factors for airway remodeling in asthma manifested by a low postbronchodilator FEV1/vital capacity ratio: a longitudinal population study from childhood to adulthood. *Am J Respir Crit Care Med* Vol 165. pp 1480–1488, 2002
7. Worldwide variation in prevalence of symptoms of asthma, allergic rhinoconjunctivitis, and atopic eczema: ISAAC. The International Study of Asthma and Allergies in Childhood (ISAAC) Steering Committee. *Lancet*. 1998 Apr 25; 351(9111):1225-32.

FEATURES OF THE COURSE OF COMMUNITY-ACQUIRED PNEUMONIA IN SCHOOL-AGE CHILDREN

Tarnavska S.I.,

PhD, Associate Professor of Department of Pediatrics
and Children Infectious Diseases
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

A large number of clinical and epidemiological studies related to pneumonia have been conducted in recent decades. Based on the obtained data and the selection of individual phenotypes of the disease, it is necessary to revise a number of positions on community-acquired pneumonia (CAP) in children according to modern clinical guidelines [1]. Thus, predicting the severity and features of pneumonia, assessment of potential risks and outcomes of treatment of CAP in each case remain unresolved [2].

Given that inflammation is a well-known pathogenetic mechanism of pneumonia, the study of the role of systemic inflammatory factors as markers for assessing the severity and prognosis of the disease is extremely relevant. Among traditional biomarkers, the determination of procalcitonin is currently considered by researchers to be the most effective both in the selection of bacterial inflammatory process and in assessing the severity of the disease [3]. However, this marker does not allow to definitively distinguish between bacterial and viral etiology of CAP, it does not allow to clearly predict severe cases of the disease, is high-value and partly inaccessible to patients at the initial stage of care, which determines the need for further research [4].

Objective: to improve the results of treatment of children suffering from community-acquired pneumonia (CAP) by means of studying diagnostic value of the blood leukocytic indices as risk markers of an unfavourable course of the disease.

Materials and methods. 72 children suffering from CAP underwent a comprehensive examination. Considering the mean value of blood leukocyte shift index (BLSI) the children were divided into two clinical groups. I group included 28 children suffering from uncomplicated community-acquired pneumonia with $BLSI \geq 2,0$ standard units (an average age - $7,8 \pm 1,6$ years, including - $57,2 \pm 3,6\%$ boys). II group included 44 children suffering from uncomplicated community-acquired pneumonia with $BLSI < 2,0$ standard units (an average age - $6,8 \pm 1,1$ years ($p > 0,05$), including - $59,1 \pm 2,2\%$ boys, ($p > 0,05$). The groups of the study were comparable by the main clinical characteristics.

Results and discussion. Clinical assessment of the peculiarities of the course of CAP in children of the observation groups revealed that among patients of the I clinical group were probably more often patients with focal-draining form of CAP (14.3%) compared with patients of the II clinical group (4.5%; $p < 0,05$) and segmental clinical and radiological form of pneumonia (21.4% and 9.1%, respectively, $p < 0,05$). There were no probable differences in the frequency of registration of focal pneumonia in the observation groups, the share of this form of CAP was 64.3% and 86.4%, respectively, in the I and II clinical groups ($p > 0,05$). Exudative pleurisy was registered in 14.2% of group I and only in 4.5% ($p < 0,05$) of group II.

Indicators of the risk of complications of CAP exudative pleurisy in patients with community-acquired pneumonia in the presence of BLSI ≥ 2 standard units, were equal to: relative risk – 3,1 [95% CI:2,3-4,2] with a chance ratio of 3,4 [95% CI:1,1-10,4].

Assessing the severity of pneumonia on the PSI scale (Pneumonia Severity Index), we found no significant differences in the severity of pneumonia in the I and II clinical groups, which were $78,5 \pm 1,8$ and $78,2 \pm 1,6$ ($p > 0,05$) points, respectively.

At the same time, the share of children in whom the severity index of CAP (PSI) on the 1st day of hospitalization exceeded 78 points, among patients of group I was twice as high (42,9%), and among representatives of clinical group II only 22,8% ($p < 0,05$). The risk of PSI registration > 78 points at the beginning of inpatient treatment in patients with community-acquired pneumonia with BLSI ≥ 2 standard units, was equal to: relative risk – 1,5 [95% CI:1,0-2,3] at a ratio of chances – 2,5 [95% CI:1,4-4,7].

Conclusions. In case of a marked value of intoxication index (leukocyte shift index ≥ 2 standard units) the chances of an unfavourable course of community-acquired pneumonia in children 2,5 times increased.

References

1. Infants and Children: Acute Management of Community Acquired Pneumonia. Guideline. GL2018_007. 16 March 2018. 38 p.
2. Curbelo J., Bueno S.L., Galva'n-Roma'n J.M. [et al] (2017). Inflammation biomarkers in blood as mortality predictors in community-acquired pneumonia admitted patients: Importance of comparison with neutrophil count percentage or neutrophil-lymphocyte ratio. PLoS ONE. 12(3):1234-1242.
3. le Roux D.M, Zar H.J. (2017). Community-acquired pneumonia in children — a changing spectrum of disease. *Pediatr. Radiol.* 47:1392 – 1398.
4. Principi N., Esposito S. (2017). Biomarkers in Pediatric Community-Acquired Pneumonia. *Int. J. Mol. Sci.* 18:447-456.

ОБЪЕКТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В МЕДИЦИНЕ

Мейбалиев Мамедали Талят оглы

канд.мед.наук, доцент,Проректор по научной работе

Кореняко Любовь Борисовна

Ведущий инженер-патентовед,
Азербайджанский Государственный Институт
Усовершенствования врачей им.А.Алиева, Баку

Исторически так сложилось, что медицина занимает лидирующие позиции среди других областей патентования. Это можно объяснить уникальностью медицины как отрасли науки, обладающей прямой прикладной направленностью, результаты которой в большинстве представляют собой готовые технические решения биомедицинских задач.

Значимость и актуальность медицинских разработок сохраняется и по сей день, что наглядно подтверждают статистические данные европейского патентного ведомства (www.epo.org): 1-е место по количеству поданных заявок на изобретения в 2017 г. заняли именно медицинские технологии, их число составило 13 090 единиц патентных документов, что на 6,2 % превысило показатель 2016 г. (для сравнения: в 2017 г. в области компьютерных технологий было подано 11 174 единицы патентных документов). Стоит подчеркнуть, что фармацевция в раздел «Медицинские технологии» Европейским патентным ведомством не включается и анализируется отдельно.[1]

Заявка на регистрацию объекта интеллектуальной собственности может содержать несколько объектов, связанных единым изобретательским замыслом (характерно для изобретений и полезных моделей).

Могут быть созданы следующие объекты интеллектуальной собственности:

а) изобретения и полезные модели:

- способы лечения;
- фармацевтические комбинации;
- способы определения компонентов лекарственных средств;
- способы контроля качества лекарственных средств;
- стандартные образцы;
- средства идентификации для лекарственных средств;

б) объекты авторского права:

- программы для ЭВМ;
- базы данных.

Патент – это документ, удостоверяющий авторство и исключительное право на объект интеллектуальной собственности. Патент может быть получен как на имя учреждения, так и на имя автора-изобретателя, если возможность регистрации объекта интеллектуальной собственности была передана автору.

Патент (свидетельство о регистрации) выдается после завершения всех этапов экспертизы объектов интеллектуальной собственности (количество этапов экспертизы и объем критериев оценки объекта интеллектуальной собственности зависит от вида интеллектуальной собственности).

Патентные документы подразделяются на следующие типы: патент на изобретение (срок действия 20 лет), патент на полезную модель (срок действия 10 лет), патент на промышленный образец (срок действия 15 лет). Для патентов на изобретения в области фармации предусмотрена возможность продления, не более пяти лет, необходимых для регистрации лекарственного препарата. На объекты авторского права выдаются авторские свидетельства, срок действия которых составляет весь срок жизни автора плюс 70 лет после его смерти (для группы авторов – до смерти последнего из живых авторов и плюс 70 лет после его смерти).

Патент (авторское свидетельство) является публикацией, входящей в список ВАК, - это, что необходимо знать соискателю ученой степени кандидата и доктора наук.[2]

Для выявления объектов интеллектуальной собственности наибольшее значение отводится патентно-информационному поиску.

Авторам научных публикаций следует иметь в виду, что досрочная публикация рукописи, содержащей новые сведения, которые потенциально могут стать объектом интеллектуальной собственности, вызывает существенные затруднения при последующей за публикацией регистрации в Патентных Ведомствах Защиты ИС. Опубликованная рукопись будет противопоставлена экспертизой, как порочащая новизну созданного объекта

интеллектуальной собственности. Из этого следует, что авторам публикаций необходимо предусматривать потенциальную возможность подачи заявки на изобретение или полезную модель. Такое положение подтверждает целесообразность предварительной проверки рукописи на наличие возможных объектов интеллектуальной собственности.

Поиск на этапе выявления объекта интеллектуальной собственности позволяет оценить объем опубликованных патентных и непатентных источников информации на момент проведения поиска, охарактеризовать совокупность признаков выявленного объекта интеллектуальной собственности, оказывающих существенное влияние на результат внедрения предполагаемого объекта интеллектуальной собственности.

Для квалифицированного специалиста проведение поиска состоит из следующих этапов:

- определение объекта поиска;
- определение области поиска (перечень баз данных, ретроспектива по времени публикации документов, возможная классификация объекта поиска в соответствии с последней действующей редакцией Международной Патентной Классификацией);
- проведение поиска в выбранных базах данных;
- выборка наиболее подходящих документов;
- оформление результатов поиска.

Для полноценного достижения указанных целей патентно-информационный поиск в Учреждении проводится специалистами с соответствующими профессиональными навыками совместно с авторами ИС. [3]

Подготовка заявок на изобретение осуществляется с учетом возможных типовых ошибок, допускаемых заявителями при патентовании данных объектов интеллектуальной собственности.

Таким образом, объекты интеллектуальной собственности, защищенные патентами, являются важным критерием результативности работы государственных научных учреждений [4].

Проведение патентно-информационного поиска квалифицированным специалистом позволяет своевременно выявить предполагаемые объекты интеллектуальной собственности, провести их оценку на соответствие условиям патентоспособности и подготовить материалы заявки на объект интеллектуальной собственности для направления на регистрацию

в Патентные Ведомства. Игнорирование возможностей патентно-информационного поиска приводит к затягиванию процедуры регистрации объектов интеллектуальной собственности или полной невозможности

их регистрации, что отрицательно сказывается на показателях результативности научной работы государственной научной организации. [3,4]

Таким образом, ключевым моментом, обеспечивающим успех НИОКР, является постоянное участие специалиста-патентоведа во всех этапах выполнения и внедрения разработок. Нельзя не согласиться и с тем, что «мастер на час» здесь не пригоден, и наличие на предприятии если и не патентной службы, то хотя бы одного инженера - патентоведа является залогом успеха инновационной деятельности.

Задача патентоведа – обеспечить максимальный объем прав патентообладателя (что, как известно, достигается уменьшением числа признаков в формуле патента), сообщить в описании только минимально необходимую информацию, обеспечив конфиденциальность ноу-хау и оставив базу для других охранных документов, которые в перспективе могут образовать блок патентов, обеспечить возможность использования изобретения в максимально возможном количестве продуктов и технологий, усложнить деятельность конкурентов по обходу патента, а также учесть все возможные последствия использования изобретения.

Как следствие – компактная лаконичная формула, содержащая минимальное число признаков и, как правило, не содержащая зависимых пунктов (да и независимый пункт обычно один). К такому подходу патентоведа приводит опыт проведения систематических патентных исследований при определении патентной чистоты продукции, решении вопросов использования изобретений, лицензирования и т.д.

А участие в проведении патентных-информационных исследований (именно исследований, а не просто информационного поиска) – это повседневная работа патентоведа, постоянно повышающая уровень его знаний и делающая его в дальнейшем высококомпетентным специалистом.

Таким образом, общий вывод таков: профессия патентоведа уникальна, ничем не заменяема [5].

В Азербайджанской Республике должность «инженер – патентовед» получила государственную регистрацию в Министерстве Юстиции Азербайджанской Республики и внесена в «Общепрофессиональный квалификационный справочник должностей специалистов и служащих Азербайджанской Республики».

Список литературы

1. [ipo.org/about-us/annual-reportsstatisticsreportsstatistics/annual report / 2017 / statistics/ patent-applications.html#tab3](http://ipo.org/about-us/annual-reportsstatisticsreportsstatistics/annual-report/2017/statistics/patent-applications.html#tab3)
2. Супотницкий МВ. Введение в правовую охрану изобретений. Ведомости Научного центра экспертизы средств медицинского применения. 2012; 3: 44–7.
3. Дудко ТА. Применение патентного поиска для повышения эффективности научных исследовательских работ. Интеллект. Инновации. Инвестиции 2012; спец. выпуск 1: 107–10.
4. Супотницкий МВ. Типичные ошибки в формуле и писании изобретения на иммунобиологический препарат. Биопрепараты 2010; 4: 40–4.
5. Плотников Р.С. Кадры решают все? Патенты и Лицензии. Интеллектуальные Права, 2013.- 5.-с.5-6

ОЦЕНКА ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ РАЗНОЙ СПОРТИВНОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ И ПОДГОТОВКИ

Пашкова Анастасия Николаевна

Магистрант института физической культуры и спорта
Алтайского государственного педагогического университета

Пашков Артем Петрович

Доцент, к.м.н., заведующий кафедрой медицинских знаний
и безопасности жизнедеятельности
Алтайского государственного педагогического университета

Актуальность. Одним из важных направлений развития страны является укрепление и улучшение состояния здоровья молодого поколения. Студенчество в данном случае является наиболее стратегически важной слойобщества. Именно студенты вскоре станут рабочими и управленцами в различных отраслях экономики. Государство напрямую заинтересовано в здоровой молодёжи, способной решать самые непростые задачи, связанные с физическим и умственным трудом.

Стоит отметить, что в последние годы наблюдается отрицательная тенденция в состоянии здоровья студентов. Молодеют и увеличивают охват заболевания органов дыхания, сердечно-сосудистой системы, опорно-двигательного аппарата, алиментарно-зависимые заболевания. Многие отечественные и зарубежные ученые связывают эту тенденцию, в первую очередь, с низкой физической активностью, а в последние годы имеет место быть, и неправильно подобранная физическая активность без учета функциональных возможностей организма.

Хорошо известно, что физическая активность, занятия физической культурой и спортом являются одним из основных способов первичной профилактики множества заболеваний. Наблюдения показывают, что занятия по дисциплине «Физическая культура» посещают не более 60 % студентов высших учебных заведений Алтайского края, из них значительная часть относится к подготовительной либо специальной группе здоровья. Молодежь находит альтернативу урокам физической культуре в тренажерных залах и спортивных секциях различной направленности. Разная физическая деятельность неодинаково влияет на организм человека.

В нашей стране в систему образования планируют вводить уроки самообороны. Любительские занятия молодежи единоборствами, в частности борьбой самбо, имеют богатую историю. Новое веяние – не случайно. Однако в студенческой среде большую популярность это направление еще не нашло. Занятия самбо способствуют гармоничному развитию организма, увеличению мышечной силы, тренировке вестибулярного аппарата, укреплению суставов и

связок, повышают реакцию, скорость восприятия информации, выносливость, способствуя повышению общей работоспособности организма [1-3].

Цель – оценить физическое развитие самбистов в сравнении с другими группами студентов.

Результаты. Было сформировано 2 опытных группы из числа студентов г. Барнаула в возрасте 19-21 года: 1 группа – студенты, занимающиеся самбо на уровне любителя в течение 2-3 лет, 2 группа – студенты, занимающиеся на любительском уровне преимущественно анаэробной нагрузкой, направленной на увеличение мышечной массы с тренировочным стажем 2-3 года. В качестве контрольной группы исследованы студенты, не занимающиеся спортом, при этом относящиеся к основной группе здоровья.

Тотальные размеры тела определялись с помощью диагностирующей системы Tanita, на базе кафедры гигиены, основ экологии и безопасности жизнедеятельности Алтайского государственного медицинского университета. Процентное содержание жира определялось также при помощи данной системы. Определение основных физиометрических показателей проводилось на кафедре медицинских знаний и безопасности жизнедеятельности Алтайского государственного педагогического университета.

Из соматоскопических показателей оценивалось состояние свода стопы по ее отпечатку с помощью плантографа. Данные, приводимые в отчетах призывных комиссий, показывают рост числа отсрочек от военной службы, связанных с выявлением плоской стопы у молодых людей призывного возраста. При получении отпечатка проводилась касательная к наиболее выступающим точкам внутренней поверхности стопы [2]. Из середины касательной восстанавливался перпендикуляр до наружного края стопы. Вычисляется процентное отношение той части перпендикуляра, которая прошла через отпечаток, ко всей длине. Если перешеек составляет до 50% – стопа оценивается как сводчатая, нормальная. В случае – 50-60% – стопа уплощенная. И наконец, если отношение > 60%, речь идет о выраженном плоскостопии.

Среди физиометрических показателей определялись жизненная емкость легких (ЖЕЛ), артериальное давление (АД). Цифры артериального давления интерпретировались в соответствии с последними рекомендациями Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ). Жизненную емкость легких определяли при помощи суховоздушного спирометра, исследование проводилось три раза подряд, учитывался максимальный показатель. За должную ЖЕЛ принималась величина, вычисляемая по формуле $ДЖЕЛ = 0,052 \times (P) - 0,029 \times (B) - 3,20$. Отклонение от должной ЖЕЛ более, чем на 15% интерпретировалось как патология внешнего дыхания.

По результатам исследования можно сделать вывод, что статистически значимых отличий в росте у групп не выявлено. Вторая опытная группа имеет статистически значимо больший показатель веса ($80,34 \pm 3,7$) и индекс массы тела ($26,25 \pm 1,12$) по сравнению с контрольной группой ($72,3 \pm 0,9$; $22,43 \pm 0,26$) ($p < 0,01$). Показатель процента содержания жировой ткани в организме у студентов, занимающиеся на любительском уровне преимущественно анаэробной нагрузкой, направленной на увеличение мышечной массы,

статистически значимо выше, чем у представителей КГ и у студентов, занимающиеся самбо на любительском уровне. При проведении исследования выявлено, что у студентов второй опытной группы присутствует превышение индекса массы тела (ИМТ). Средний ИМТ группы № 2 составляет $26,25 \pm 1,12$, что является показателем ожирения первой степени. Процент жировой ткани во второй опытной группе $16,82 \pm 1,83$ статистически значимо выше данного показателя в первой опытной и контрольной группах.

При оценке состояния свода стопы у всех 20 представителей (100 %) первой опытной группы определяется сводчатая, нормальная стопа. Во второй опытной группе распределение выглядит следующим образом: 10 человек (50 %) – стопа уплощенная, 6 человек (30 %) – выраженное плоскостопие, оставшиеся 4 человека (20 %) имеют сводчатую, нормальную стопу. В контрольной группе у 12 человек (60 %) определена сводчатая, нормальная стопа, 5 человек – с уплощенной стопой (25%), у троих (15 %) – выраженное плоскостопие. Таким образом, в первой опытной группе (студенты, занимающиеся самбо) статистически значимо выше, чем во второй опытной и контрольной группах, число лиц с нормальной сводчатой стопой. У студентов, занимающихся подъемом тяжелых грузов с целью увеличения мышечной массы, статистически значимо чаще, чем у самбистов и учащихся, не посещающих спортивные секции, встречается выраженное плоскостопие. В данном случае показано как тренировочный процесс влияет на свод стопы.

Данные, полученные при оценке таких физиометрических показателей, как артериальное давление (АД) и жизненная емкость легких (ЖЕЛ), показали, что средние показатели систолического и диастолического АД первой группы относятся к оптимальным значениям (Систолическое $118,4 \pm 5,14$, Диастолическое $74,9 \pm 3,87$), во второй и контрольной группе АД лежит в пределах нормального на границе с высоким нормальным давлением. Статистически значимых различий в показателях АД между группами не выявлено. ЖЕЛ первой группы ($4786,7 \pm 49,93$ см³) статистически значимо превышает значения показателя во второй опытной и контрольной группах, при этом нарушений функции внешнего дыхания в группах не выявлено. Данное различие обусловлено преобладанием аэробных нагрузок в тренировочном процессе студентов, занимающихся самбо.

Выводы:

1. Соматометрические и соматоскопические показатели, в испытуемых группах показали, что у студентов, занимающихся самбо не наблюдается патологии состояния свода стопы, роста-весовые показатели и процент жировой ткани находятся в пределах нормы.

2. Физиометрические показатели, отражающие функционирование важнейших систем организма (сердечно-сосудистой и дыхательной), показали хорошую тренированность систем у представителей первой контрольной группы, что отразилось в оптимальных значениях АД и статистически значимо большей ЖЕЛ. Функциональная тренированность систем, вызванная длительными аэробными и интервальными физическими нагрузками.

Учитывая вышеизложенное, необходимо подчеркнуть, что внедрение тренировочного процесса борьбы самбо в физическую активность студенческой молодежи является значимым элементом первичной профилактики заболеваний многих систем организма.

Список литературы

1. Сапаров Б.М.; Куценко Т.В. Физическая подготовка в образовательных организациях МВД России как залог успешной службы// Актуальные проблемы физической культуры и спорта курсантов, слушателей и студентов.2016. С. 115-118.

2. Сильчук А.М.; Зефирова Е.В. прогнозирование спортивных результатов у юных единоборцев// Актуальные проблемы физической подготовки силовых структур. 2012. № 1. С. 66-71.

3. Таймазов А.В.; Цветков. С.А; Бухарин В.А. и др. Повышение уровня умственной и физической способности единоборцев путем корреспондирования методик коррекции// Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. 2012. № 2. С. 154-159.

ВИКОРИСТАННЯ ПОПУЛЯРНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Слесарчук Владлена Юріївна

Кандидат біологічних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної фармації
Дніпровський державний медичний університет, Україна

Дистанційне навчання набуває все більшої популярності не тільки через запобігання розповсюдженню пандемії та введенню карантинних заходів, але й завдяки зручності такого "відкритого навчання». Це індивідуальний процес набуття знань, умінь, навичок; не тільки у вищих начальних закладах студентами, але й спосіб пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [1,2]. Такий спосіб отримання знань вирішує і проблему фізичної присутності, і полегшує доступ до навчальних матеріалів.

На сьогодні, дякуючи великій кількості поширених в усьому світі ІТ-технологій, існує багато інструментів та продуктів, розроблених для підтримки онлайн-навчання, і їх можна підключити, не виходячи з дому, маючи лише доступ до Інтернету. Найпоширенішими на даний час системами дистанційного навчання за даними інтернет-опитування є Moodle (безкоштовна і відкрита система управління навчанням, має безліч можливостей, серед яких: задача завдань, завантаження файлів, обмін повідомленнями, оцінювання та календар подій. У Moodle можуть бути інтегровані надсучасні технології для перевірки робіт на плагіат – такі, як наприклад програми StrikePlagiarism, Unicheck); Google Classroom (безкоштовний веб-сервіс з можливістю завантаження роботи, редагування, оцінювання тестових або контрольних робіт); «Microsoft Teams» - дозволяє комунікувати та обмінюватися файлами, містить чат для нарад, файлообмінник та корпоративні програми). Також популярними комунікаційними платформами є такі як Skype, Zoom, Hangouts.

Для організації дистанційного навчання в Дніпровському державному медичному університеті на кафедрі загальної та клінічної фармації були застосовані ведеться платформи Skype, Zoom. На сьогодні при змішаній формі навчання лекційний матеріал великим за кількістю студентам групам викладається дистанційно через Google-meet. Також здійснюється інформаційна підтримка навчального процесу на інтернет-сторінці кафедри на сайті університету. Активно запроваджено використання платформи Moodle (Modular Object Oriented Distance Learning Environment) також при очному навчанні, як елемент підготовки до ліцензійних іспитів, де студент може знайти всі тести, розподілені по дисциплінам та за тематикою [3]. Доступ до ресурсів системи дистанційного навчання – персоніфікований. Кожний студент і викладач має доступ лише до тих електронних навчальних курсів, на які він зареєстрований

для участі у навчальному процесі. Користувачі персонально несуть відповідальність за конфіденційність зберігання логінів і паролів.

Хоча перехід до он-лайн навчання був вимушеною мірою, вважаємо, що це має стати рівноправною складовою освітнього процесу разом зі стаціонарним викладанням. Комбіноване застосування різних форм навчання дозволить рухатись вперед та набувати нових знань, щоб досягати вершин в освіті та житті.

Використані джерела

1. Мойсеєнко С.М. Використання елементів дистанційного навчання для формування іншомовної компетенції майбутніх інженерів // Мат. II міжнародної науково-практичної конференції, квітень 2015 р. НТУУ «КПІ». – К.: Кафедра. – 162 с.

2. Слесарчук В.Ю., Подплетня О.А., Потапова Т.М., Кайдаш С.П. Елементи дистанційного навчання на кафедрі загальної та клінічної фармації ДЗ «Дніпропетровська медична академія» // Збірник тез наукових робіт науково-практичної конференції «Сучасні тенденції у медичних та фармацевтичних науках» (6-7 грудня 2019). - Київ: «Київський медичний науковий центр», 2019. – С. 61-63.

3. Потапова Т.М., Слесарчук В.Ю. Особливості дистанційного навчання в медичному вузі в умовах карантину // Зб.тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Особливості модернізації предмету досліджень представників медичних наук», 5-6 червня 2020, Київ. – С. 97-99.

MODERN EDUCATIONAL TOOLS FOR PRIMARY CLASS TEACHERS

Lavrenova Maria

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Theory and Methods of Primary Education,
Mukachevo State University, Ukraine
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4749-8910>

Gubal Myroslava

applicant for higher education OS «Bachelor»,
specialty 013 «Primary education»,
Mukachevo State University, Ukraine

Due to the rapid technical development, mankind is adapting to more comfortable living conditions. The changes taking place in society directly affect all spheres of people's lives. Education is no exception. Now it is not enough just to improve the old teaching methods, but it is absolutely necessary to introduce and actively apply new ones. That is, the field of education requires the introduction of new digital technologies.

ICT-competent teacher is a person who should be able to navigate freely in the information space, able to obtain the necessary information and operate it according to their own needs and professional goals, able to select, classify and summarize the necessary material for processing in the educational process. The use of information technology in education by modern teachers is extremely important, because the XXI century is a time when ICT is becoming the leading one.

Current trends in informatization of all sectors of society, the rapid pace of development of information and communication technologies, the implementation of the Concept of the new Ukrainian school, as well as the global crown virus pandemic leads to renewed training requirements for future primary school teachers. Primary education institutions need specialists who can organize both blended and distance learning, diversify the educational process with modern information and communication technologies, implement and create information products, design and integrate knowledge to achieve this goal, find solutions to pedagogical problems in those conditions. those around, engage in self-improvement and self-development at all stages of professional activity. In view of this, the problem of training future teachers for the initial level of general secondary education becomes especially relevant and requires higher education institutions to find ways to improve the process of forming information competence in applicants for higher pedagogical education [1, 2].

Modern scientific research shows that the problem of training future primary school teachers is covered in different ways, namely: different types of ICT and their implementation in the educational process of educational institutions: the use of multimedia, computer technology R. Haidamakh, A. Goloborodko, O. Danilova, V. Lyulchyk, O. Manako, etc., use of educational web technologies T. Vynarchuk, A. Vitkovska-Pelan, I. Zakharova, M. Kademiya, M. Kozyar, N. Kolomiychuk, A. Kruszewska, O. Kuchay, S. Labudko, S. Nazaruk G. Stetsenko, K. Szewczyk I. Khudyakova, etc., application of social services, sites in the educational process I. Bloschynsky, I. Vyakhk, D. Vyakhk, G. Hordiychuk, D. Taushan, I. Yaremchuk and others.

Even 10 years ago, one could envy such a variety of digital resources that exist today. Convenient functionality, bright interface. One of the directions of digital development at the state level is the reform of the education sector, in particular in terms of its digitalization. Children born in the digital age become more motivated to learn when innovative, interactive technologies are used in the educational process with the involvement of modern technology [3].

Nowadays, technology and education are closely intertwined, almost every teacher has his favorite technological tools that he uses in his work, and which allow him to focus students' attention during interesting, exciting school activities. But like everything related to technology, the tools are constantly updated, and the old ones are confirmed, expanding the scope or simply adding new features that are more relevant to modern education and in demand by the most technologically savvy teachers.

Teachers have the opportunity and should use in their professional activities a number of Internet technologies, such as: social networks, websites, personal blogs and sites, online materials, chats, e-mail, educational services, interactive services, mobile applications and educational platforms, etc., which give him access to a variety of educational services, educational information, distance learning courses, competitions and contests, libraries, text repositories, interactive encyclopedias and dictionaries, online translators, virtual museums and exhibitions, government information resources, search engines and catalogs, collective encyclopedias, photo, video and audio hosting, free encyclopedia – Wikipedia, distance Olympiads and competitions of electronic publications, etc.

In the course of the research, we need to present a list of some digital educational tools that should «be» in the arsenal of each teacher, either for personal use or as textbooks in the pedagogical process.

There are many services through which teachers can upload their presentations, documents, videos, take screenshots in the form of images, videos, edit them and share the results with students and colleagues. And even more, they can use materials posted by other users of the site, including: Aviary, Google Education, Jing, Popplet, Quizlet, SlideShare.

Services for creating virtual book exhibitions for reading lessons: BannerSnack, Calameo, Dipity, Empressr, Myebook, PhotoPeach, Photosnack, Playcast, Popplet, Prezi, ZooBurst.

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

Services for creating mental maps: Bubbl.us, Cacao, Coggle, Free Mind (program), Freemind, iMindMap, Mapul, Mind42, MindMeister, MindNode, Mindomo, Mindomo Basic, SpiderScribe, WiseMapping, Xmind.

Services for creating interactive posters and virtual tours: ArcGIS Online, Closer, Mapwing, Thinglink.

Services for creating virtual boards: Evernote, Popplet, Padlet, Pinterest, WikiWall.

Services for creating crossword puzzles: Crossword Factory, Childdevelop, Cross.highcat, Crosswordus.

Services for creating interactive tasks-simulators, mobile surveys, quizzes: Kahoot, LearningApps, mQlicker, Quizalize, Quizizz, Triventy, Vizia, Wordle.

Services for creating multimedia and video (lectures, video clips): AudioBoo, Blabberize, Creaza, EduCanon, EDpuzzle, Glogster, Hapyak, Mentor, Movenote, Moovly, Prezi, StoryMap JS, TED-Ed, UtellStory, Vialogues, Videonot, WireWax, Wizer.Me, YouTube.

Thus, the use of didactic online services allows to implement modern approaches to learning, provided in Gosstandart. The use of digital tools in the educational process provides many opportunities to improve the learning process and improve the work of teachers; saves time on assessment, further motivates students, encourages deeper study of the subject, and, ultimately, turns learning and assessment into an interesting game.

References

1. The concept of the «New Ukrainian School». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Kruszewska, A., Nazaruk, S. & Szewczyk, K. (2020). Polish teachers of early education in the face of distance learning during the COVID-19 pandemic - the difficulties experienced and suggestions for the future. *Education 3-13*, 10, 1-12.
3. Fentsik, O. & Lavrenova, M. (2020). Methodical preparation of primary school teachers for the formation of media literacy of students. *Herald of pedagogy. Science and Practice*. Warsaw. 4, 62-64. URL: http://xn-e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/100_v_03.pdf

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION: THE DYNAMICS OF MOVEMENT FROM THE PAST TO THE FUTURE

Redkina Ludmila Ivanovna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy and Teaching Skills of Educational
Institutions,
Humanitarian and Pedagogical Academy (branch) of the Federal State
Autonomous Educational Institution of Higher Education “Crimean Federal
University named after V.I. Vernadsky” in Yalta,
Yalta, Russian Federation

Awareness of the need for spiritual and moral education is primarily due to the need to transfer the moral experience of older generations to young people. The moral and ethical values, principles, norms, rules and way of life which are inherent in a multi-ethnocultural society and meet its ideals, transmitted from generation to generation, contribute to human life spiritual, emotional, ideological and behavioral spheres formation.

Attempts to scientifically substantiate the specifics of spiritual and moral education, its tasks and goals are found in the philosophical systems of Ancient Greece [2]. Thus, Aristotle, paying attention to education, noted to be moral means to act according to charity in relation to others.

The first person in ancient philosophy who turned to a human inner world was Democritus. He believed that being a good person means not only not doing injustice, but also not wishing it to others.

Socrates associated spiritual and moral education with self-education. The philosopher understood an individual’s self-improvement as a process continuing throughout a person’s entire conscious life. Moral norms, before becoming regulators of people’s behavior in society, must be justified with the help of human reason.

According to Plato, spiritual and moral education is designed only to reveal what is originally inherent in a person. He saw the essence of spiritual and moral education in the fact that a real citizen should be guided not by personal well-being, but also by the interests of one’s own state.

A decisive turn in the analysis of spiritual and moral education problem is associated with the natural-scientific interpretation of morality by Rene Descartes who argued that ‘levers of control’ are present in a person oneself. Morality is a kind of tool for choosing useful passions for a person, protecting one from excessive emotionality.

Y.A. Komensky played an important role in the development of ideas about the essence of spiritual and moral education and self-education. According to the principle of naturalness in education, which he justified, a person is an autonomous natural system with its inherent laws which affect morality formation. Komensky assigned a special role to the importance of personal example in moral education. All these ideas

have not lost their relevance in the present time. His followers were the humanist philosophers J. Locke, J.J. Rousseau, I.G. Pestalozzi.

For the first time in the history of ethical thought, J. Locke expressed an idea of the expediency of creating educating life situations by a mentor. The very process of education was interpreted by him as the interaction between an educator and a pupil while defining an educator's personal qualities as the most important condition for spiritual and moral education.

In the work *Emile, or On education*, J.J. Rousseau identified three main factors of education which affect a child: nature ('education from nature'), people ('education from people') and things ('education from things').

According to I.G. Pestalozzi, a family has a significant influence on a person's spiritual and moral education. Love for mother is the core of such an education. Subsequently, a moral person transfers this feeling to one's people and all of humanity.

In Russia, until the XVIII century, spiritual and moral education was closely connected with religious – Orthodox – values. Thoughts about the need for the formation of such qualities as mercy, compassion, reverence for elder people, care for the weak among young generations were reflected both in Vladimir Monomakh's *Teaching* and in the *Domostroy*.

The change of ideological orientations and values is associated with M.V. Lomonosov's scientific, pedagogical and literary activities. In accordance with the *Draft regulations of the Academic Gymnasium* created by M.V. Lomonosov [3], the relationship between a teacher and students, as well as the relations of students among themselves, should be based on mutual respect and goodwill.

The works of N.I. Novikov, A.N. Radishchev, N.M. Karamzin, I.V. Kireevsky, V.G. Belinsky, N.I. Pirogov, K.D. Ushinsky and many others are dedicated to the development of some theoretical aspects of younger generations' spiritual and moral education problem [1].

According to N.I. Novikov, only a spiritual and moral child who grew up in an atmosphere of love and absorbed the right example of one's parents can become a worthy citizen of one's Fatherland.

The main task of education, according to A.N. Radishchev, is the education of a high morality person, a patriot of one's Fatherland. N.M. Karamzin also argued about moral qualities of patriotism and citizenship presence in each person.

Distinguishing between 'logical enlightenment' and 'moral (internal) enlightenment', I.V. Kireevsky warned teachers that the simple accumulation of knowledge and progress of sciences is not able to improve human relations in an essential moral sense.

According to V.G. Belinsky, parents' love, the spiritual connection of parents and children, parents' attention to a child's inner world largely contributes to a person's moral and spiritual education.

The spiritual and moral qualities and humanistic principles formation, according to N.I. Pirogov, should be a priority in new generations' education.

K.D. Ushinsky's contribution to the consideration of the spiritual and moral education problem is invaluable. Spiritual and moral education, in his opinion, is

associated with the development of humanity, honesty, truthfulness, hard work, discipline, a sense of responsibility and self-esteem in a child.

The beginning of the XXth century is marked by humanistic pedagogical concepts, the founders of which are K.N. Wenzel and S.T. Shatsky. K.N. Wenzel saw the goal of spiritual and moral education in the development of the best human aspirations. According to S.T. Shatsky, the spiritual and moral and labor development of the child are in inseparable unity.

Since 1917, the most important moral ideals and values have become internationalism, hard work, collectivism (A.S. Makarenko), as well as patriotism, readiness for self-sacrifice in the interests of the Motherland, heroism which was especially manifested during the Great Patriotic War.

In the 60-70s of the XXth century, the main thing in spiritual and moral education is a person's readiness to participate in productive work. The analysis of the spiritual and moral education problem of the Soviet period shows that spiritual and moral education generated by the Soviet state ideology nevertheless had its positive aspects, many of which could become value guidelines in the education of present generations.

Under the influence of the Orthodox Church in the 90s of the XXth century, spiritual and moral education is increasingly interpreted as spiritual and moral one. Many regions of the Russian Federation are starting to work on programs of spiritual and moral education based on ethnocultural traditions. Thus, spiritual and moral education is associated with ethnocultural education and is focused on the development and socialization of an individual as a subject of one's ethnic group and as a citizen of the multinational Russian state.

It should be noted that the Russian President V.V. Putin pays great attention to spiritual and moral education issues believing that "spiritual and moral values which are already forgotten in a number of countries, on the contrary, have made us stronger. And we will always defend these values" [4]. This once again shows that the state is concerned about young people's spiritual and moral education and is trying to implement a well-considered and balanced policy in this area, since the spiritual and moral education problem has not lost its relevance at the present time.

References

1. *Anthology of pedagogical thought of Russia in the first half of the XIX century. (Before the reforms of the 60s).* (1987). Moscow: Pedagogy. (in Russ.).
2. Dzhurinsky, A.N. (1992). *Foreign school: history and modern times.* Moscow. (in Russ.).
3. Lomonosov, M. V. (2014). *About upbringing and education.* Moscow: Direct-Media. (in Russ.).
4. *The President's Message to the Federal Assembly on April 21, 2021* // <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/65418> (in Russ.).

References

1. Антология педагогической мысли России первой половины XIX в. (до реформ 60-х гг.) Сост. П. А. Лебедев. - М.: Педагогика, 1987. – 560 с.

2. Джурицкий, А.Н. Зарубежная школа: история и современность. – М., 1992. – 176 с.
3. Ломоносов М.В. О воспитании и образовании. – М.: Директ-Медиа, 2014. – 289 с.
4. Послание Президента Федеральному Собранию 21 апреля 2021 // <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/65418>

PROBLEMS OF TRANSFORMING THE EDUCATION SYSTEM INTO A DEVELOPING FORCE OF SOCIETY

Umbetov Abilkhan Umbetovich

Ph.D., Professor of the Department of Physics and Mathematics
Arkalyk Pedagogical Institute Kazakhstan

Umbetova Mahabbat Zhaksylykovna

Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Astana International University, Kazakhstan

Ismagulova Venera Zhumagalievna

Master of Agricultural Sciences, Head of the department.
Turgay humanitarian college, Kazakhstan

The main goal of the educational program is to introduce a system of criterion - based assessment and improve the effectiveness of teaching methods and various modern interactive tools, as well as the content of Education. The importance of the updated education is to create a harmonious and comfortable educational environment for the student's personality, to study Problem - Based, to think critically, to engage in research, to solve practical tasks, to use the elements of ICT, to work individually, in pairs, in groups, to practice creative work and to master and apply advanced teaching methods necessary for its effective implementation.

To achieve this goal, you need to solve the following tasks: It is important that the following requirements are met when teaching the discipline.

The updated program of the discipline should clearly reflect its structure, the order of growth in accordance with the complexity of the experience of materials contained in it, and the goals [1].

The updated educational program should reflect modern teaching methods and predict the problems that need to be solved in the future.

Different methods of evaluating new content that have been mastered should be differentiated and used.

For effective implementation of updated content, it is necessary to develop skills based on knowledge and ingenuity among teachers.

In order to effectively solve these problems, it is important to predict and monitor the ongoing changes in society, its positive development directions, introduce and improve the content of the program in accordance with the law of dialectics, change the content of education in the garden of development of society.

The education system needs not only to explain and follow the current phenomena in society, but also to predict the prerequisites for the development of society and to analyze in detail how to effectively solve them.

Basically, the education system is implemented on the basis of three main functions. They are education, upbringing and development. On the basis of these functions, strategic and tactical plans should be formed in society.

In education, what knowledge needs for the development of society should be constantly on the agenda. This issue should be developed on the basis of advanced knowledge around the world and taking into account the national characteristics of society. Subjects that have become unnecessary for use in accordance with the time period should be excluded from the system. Then, if best practices are learned predictably and effectively, society will develop earlier, without stagnation. In this regard, the presence of fantastic scientific and technical projects for students contributes to their creative development.

When passing the questions of physics, it is necessary to pay attention to the principle of causality and consequence. Because the physical quantities used in physics do not exist in nature, but they are introduced to quantify specific phenomena that exist in nature. For example, the concept of force does not exist in nature, but it is used to quantify the phenomenon of interaction between existing substances in nature. Similarly, mass, inertia of the body, energy is introduced to describe the ability of the body to function. Therefore, physical quantities are introduced to describe the phenomena and laws that exist in nature, so that their totality gives a physical picture of the world. These concepts form the worldview of students and prove to us that the environment exists objectively. At the same time, it improves students' scientific thinking and increases their creative research experience [2].

Education should always be closely linked to education. Education is the basis of the formation of human existence. A person should not only be the owner of an advanced education, but also be a person of deep humanity, kindness, attention, warmth of color, and always doing good. A society made up of such individuals should be a society of the future. How to conduct education in relation to its content when passing each subject. When considering an individual question of a discipline, it is necessary to determine what is its good side and under what circumstances it will be harmful to a person. This is the best part of the question, how it is used or under what circumstances it can be harmful. In this case, it is necessary to predict what difficulties will lead to, and how negative the impact on society will be [3].

This open analysis of the problem in each question of any subject increases the ability of students to think critically. It allows you to get away from the bad and get closer to the good. In this regard, it is possible to give an example of positive events that are taking place in society, as well as patriotic education of students.

One of the most important issues in education is the promotion and continuation of the continuity of generations. In this regard, we will be able to further develop good, rational, valuable data from experience, which have been summarized in the history of the nation, and prevent society from deviating in an unnecessary direction.

It is necessary to constantly develop them so that education and education do not stagnate and society does not slow down. The education and upbringing given them are concrete, absolute and relative at different times. On the basis of these principles,

the content of each question in which subjects are studied should be clarified, differentiated and analyzed.

In some cases, there may be reversals that say that knowledge is limited and does not provide true data. At the same time, negative statements that a person should never be brought up can distort the student's consciousness. Education continues to develop continuously when the necessary conditions and conditions are created for its development. It will continue to serve the development of society indefinitely, updating the conditions of its members. Knowledge at a given moment is real, absolute, and relative at this moment. Because we hold this moment with our hands, seeing the result of this knowledge, and this moment is the most mature level of knowledge, that is, it is absolute.

Over time, according to the development of knowledge, the degree of its application increases, that is, the knowledge of the previous moment changes and acquires a relative property. Then, during the lesson in each subject, it is necessary to clearly state the received level of the given problem and the problem of its development by the teacher. For example, the problem of the exchange of gravitational interaction in relation to the subject of physics, the main difficulties in space exploration, the problems of the Large Hadron Collider, the problems of applying the achievements of physics in various fields during the lesson, the ability to ask a student effectively contributes to the formation of an individual who can have an important impact on his creative self-development. Depending on the scientific achievements of each discipline and the corresponding acquired upbringing, a person rises to a new level, develops his own thinking and changes for the better

Recently, in order to improve the practical side of education, much attention has been paid to lifelong learning of students. This may be correct. In this regard, the necessary attention is not paid to the issue of lecturing in higher educational institutions, the theory of YAGNI. Without deep, comprehensive theoretical knowledge, there is no conscious practical work.

Only a specialist who has a deep theoretical knowledge of the problem can successfully solve its practical application. Only a specialist with deep theoretical knowledge can improve his creative development and development throughout his life.

If these issues are successfully implemented, the education system will undoubtedly become one of the forces for the development of society.

Reference list

1. "Planning and organization of criterion-based assessment in the framework of the updated content of Education" Astana, 2017.
2. Guidelines for criterion-based assessment for a general education school teacher. Astana, 2016
3. Teacher's guide. Center for pedagogical excellence of who" Nazarbayev Intellectual Schools". Astana, 2015

FEATURES OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A TEACHER IN THE CONDITIONS OF POLY CULTURAL EDUCATION

Vishnevskij Vladimir Anatolyevich

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of
Pedagogy and Pedagogical Skills of Educational Institutions,
Humanitarian and Pedagogical Academy (branch) of the Federal State Autonomous
Educational Institution of Higher Education "Crimean Federal University named after
V.I. Vernadsky" in Yalta,
Yalta, Russian Federation

The article focuses on the analysis of the term «professional competency» of a teacher which is regarded in the context of his/her professional activity. It reviews the main aspects of a teacher's activity in the terms of polycultural education. The highest component of personality is professional competence. In modern science, professional competence is usually understood as an integral characteristic of the business and personal qualities of specialists, reflecting the level of knowledge, abilities and skills, experience sufficient to carry out a certain type of activity that is associated with decision-making.

Pedagogical activity is complex and multicomponent. Of all the diversity of its components, three main ones are distinguished: substantive, methodological and socio-psychological. They form the internal structure of the pedagogical process.

Within the framework of education, a person masters cultural values (historical heritage of art, architecture). Since the achievements of a cognitive nature are the totality of the material and spiritual heritage of mankind, insofar as the development of the initial scientific provisions is also the acquisition of cultural values. As a result, the didactic concept of culture was formulated - training and education of the young generation by means of culture.

The process of interaction, as the appropriation and creation of new cultural values by a person, within the educational system is a creation. That is, it is associated with culture in its dynamic aspect. The multiculturalism and humanization of the education system, which characterize the modern stage of its development, makes high demands on the general and professional training of teaching staff, on the manifestation of their creative individuality.

In this context, we will pay special attention to the concept of "multicultural competence", which is reflected in a fairly wide cycle of research in various scientific areas.

Education in a multicultural society is a pedagogical process in which two or more cultures are represented, differing in linguistic, ethnic, national or racial lines. Such education takes place when a certain person strives, in communication with people of a different culture, to understand their specific system of perception, cognition, thinking, their system of values and actions, to integrate a new experience into his own cultural system and change in accordance with a foreign culture. The

multicultural educational process encourages, along with the knowledge of a foreign culture, and the analysis of the system of one's own culture.

In this context, the goal of all educational organizations is not only to familiarize students with different ethnic cultures, but to teach them how to live in a community. Bearing in mind that the educational process includes three components: training, development, upbringing, we consider the process of multicultural education in the aspect of upbringing.

The problem of a multicultural approach to the higher education system acquires particular importance in the process of teaching special disciplines, since it is at the student age that an active process of choosing values and life guidelines, determining worldview positions, designing the main vector of one's personal and professional orientation takes place. It is during the student years that the period of social maturity, spiritual searches begins, the issues of the culture of communication, the field of ethnic aspects of intercultural ties are actualized.

This study was carried out within the framework of the grant of the President of the Russian Federation, provided to young scientists, MK-2349. 2020.6

References

1. Borgoyakov, S.A. & Bosiev, R.S. (2017). Problematic field of ethnocultural education development as an important factor in strengthening the unity of the peoples of Russia. *Bulletin of the I.Ya. Yakovlev Chuvash State Pedagogical University*, 2 (94), 76-84.
2. Danilov, D.A. & Kornilova, A.G. (2017). Regional and ethnic bases of socio-pedagogical activity. *Bulletin of the I. Ya. Yakovlev ChSPU*, 2(94), 85-90.
3. Gluzman, A.V. & Redkina, L.I. (2015). The concept of ethno-cultural education. *Humanities*, 3, 11-22.
4. Lomonosov, M. V. (2014). *About upbringing and education*. Moscow: Direct-Media. (in Russ.).

PRIORITY TASKS OF ETHNOCULTURAL EDUCATION IN THE CRIMEA

Zakiryanova Irina Aksanovna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Foreign Languages Department,
P.S. Nakhimov Black Sea Higher Naval School,
Sevastopol, Russian Federation

The democratic reforms in the Crimea are aimed at recognizing human rights and freedoms, regardless of nationality, and at the inadmissibility of discrimination on ethnic or racial grounds. The national equality which are consolidated in the Constitution proceeds primarily from the principle of the priority of individual rights and is aimed at preserving interethnic stability in a multicultural society, as well as at the equality of rights of all peoples living in the Crimea, its citizens, regardless of national, religious and racial affiliation. The development of interethnic relations is significantly influenced by the cultural heritage of the historical past which contains a huge positive experience of cooperation and friendship of the peoples living in the Crimea.

The educational policy of the Russian Federation reflects the national and cultural interests in the field of education and at the same time takes into consideration the general trends of world development which require the Russian education modernization: this implies the preservation of pluralism sociocultural situation in the Crimean region, the cultural identity protection of each people living on the territory of the Crimea, the creation of a humanitarian foundation for civil, supra-ethnic principles of social structure.

The fact that ethnocultural education is one of the most important objects of the state cultural and educational policy is evidenced by such documents as: *The Concept of the National Educational Policy of the Russian Federation; The Constitution of the Russian Federation and the Constitution of the Republic of the Crimea*; the laws of the Russian Federation: *On the languages of the Russian Federation peoples, On Education, On the State Language of the Russian Federation*; the laws of the Republic of Crimea: *On Education; On Higher and Postgraduate Professional Education; On the State Languages of the Republic of the Crimea*; and *The National Doctrine of Education in the Russian Federation. (for the period up to 2025)*.

The purpose of ethnocultural education in the Crimea is to create conditions for the full-fledged social and national-cultural development of all the peoples of the region, mechanisms for reproducing the peoples' national life in all its diversity, strengthening the all-Russian civil and spiritual and moral community on the basis of respect for human and civil rights and freedoms.

Based on this, it is possible to determine the main tasks of ethnocultural education:

- formation of a comprehensively and harmoniously developed personality capable of creative self-development and exercising ethnocultural and civil self-determination on the basis of national traditions, Russian and world culture values;
- reproduction and development of national cultures and native languages of the peoples living in the Crimea as necessary tools for new generations' socialization and the most important basis for the Russian civil nation formation and functioning at the subnational and national-territorial levels;
- creating conditions for the preservation and development of complementary cooperation of all ethnocultural communities in a single economic, social, political and cultural community called the Russian civil nation [2];
- a person's ethnocultural and civil identity formation in the context of modern world self-consciousness;
- development of creative, sociocultural qualities of young people who are able to live and realize their potential in a multicultural and multilingual society, who are able to understand what is happening, to take responsibility for their fate, for the future of their country;
- scientific and methodological support of ethnocultural regional component integration into the content of educational programs on the basis of Federal State Educational Standards [2];
- development of modern educational and methodological complexes in the disciplines of the humanitarian cycle which are built on a multicultural basis;
- orientation of the educational programs content on the ethnocultural competencies formation which are necessary in a modern multicultural society.

In the content of ethnocultural education, it is necessary to take into consideration such components as:

- ethnocultural component which gives a person the opportunity to identify oneself as a representative of a certain ethnocultural community [3];
- national-territorial component which gives a person the opportunity to identify oneself as a representative of the national community of a particular subject of the Russian Federation [4];
- all-Russian component, that is, super-national one which gives a person the opportunity to identify oneself as a representative of the Russian civil nation [1];
- world component, that is, universal one which gives a person the opportunity to identify oneself as an equal member of the international community [1].

The achievement of the tasks outlined above is ensured by the following priorities of the educational policy of the Crimea:

- preserving the integrity of the cultural and educational space of the Crimea;
- ensuring the guarantee of obtaining a high-quality education, taking into consideration the linguistic and ethnocultural environment, the desire for mutual enrichment of the cultures and traditions of the peoples living in the Crimea;
- humanistic, secular and multicultural nature of education;
- the scientific basis of the education content and the education principles;
- creation and development of teaching native languages system as the most important condition for the ethnocultural identity preservation and development of all the peoples living in the Crimea;

– formation of respect for the national values and culture of each new generation, both their own and other peoples, the desire for mutual enrichment of the cultures and traditions of the peoples living in the Crimea;

– creating conditions for harmonious interaction of the Russian language with national languages, enrichment of languages and cultures, successful intercultural communication;

– careful attitude to traditional beliefs for the Crimea and the Russian Federation as a whole.

Thus the successful solution of priority tasks of ethnocultural education in the Crimea allows:

– to take into consideration the needs of the regional self-identification of a multi-ethnic society and the educational needs of educational activity subjects who have national and regional identity;

– to rely on the scientific and methodological potential of the Crimean region as a basis for the development and implementation of educational strategies aimed at students' ethnocultural identity formation based on the traditions, customs and rituals of the peoples living in the Crimea;

– to take into consideration the development of national and regional relations as a necessary condition for identifying national and regional priorities in the education field.

References

1. Borgoyakov, S.A. & Bosiev, R.S. (2017). Problematic field of ethnocultural education development as an important factor in strengthening the unity of the peoples of Russia. *Bulletin of the I.Ya. Yakovlev Chuvash State Pedagogical University*, 2 (94), 76-84.

2. Gluzman, A.V. & Redkina, L.I. (2015). The concept of ethno-cultural education. *Humanities*, 3, 11-22.

3. Danilov, D.A. & Kornilova, A.G. (2017). Regional and ethnic bases of socio-pedagogical activity. *Bulletin of the I. Ya. Yakovlev ChSPU*, 2(94), 85-90.

4. Medushevsky, N.A. *Tolerance in the focus of regional interpretations*. Moscow: URSS: Lenand.

References

1. Боргояков С.А., Бозиев Р.С. Проблемное поле развития этнокультурного образования как важного фактора укрепления единства народов России // Вестник Чувашского государственного педагогического университета им. И.Я. Яковлева. № 2 (94). 2017. С. 76-84, с. 78-79.

2. Глузман А.В., Редькина Л.И. Концепция этнокультурного образования / А.В. Глузман, Л.И. Редькина // Гуманитарные науки. – 2015. – №3. – С. 11-22.

3. Данилов Д.А., Корнилова А.Г. Региональные и этнические основы социально-педагогической деятельности / Д. А. Данилов, А. Г. Корнилова // Вестник ЧГПУ им. И. Я. Яковлева. – 2017. – № 2(94). – С. 85-90.

4. Медушевский, Н. А. Толерантность в фокусе региональных трактовок / Н.А. Медушевский. - М.: URSS: Ленанд, сор. 2014. – 166 с.

СТУДЕНТОЦЕНТРИЗМ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Андронакі Наталя Пилипівна

Студентка II курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Україна

Студентське самоврядування в умовах сучасності розглядається як автономна система організації та управління студентським життям різноманітними студентськими об'єднаннями, що має значно певні економічні й соціальні можливості, а також відповідне нормативно-правове забезпечення, що гарантують самостійність вирішення його органами багатьох соціально-педагогічних та навчально-виховних завдань. Зумовлено це тим, що студентське самоврядування, яке виникло з початком діяльності стародавніх європейських університетів, упродовж своєї історії розвитку набуло статусу певного соціального інституту, який почав повноцінно діяти відносно нещодавно. Запровадження такого інструменту впливу зумовлене розвитком та актуалізацією принципу студентоцентризму, який бере свій початок ще з другої половини ХХ-го століття [4, с. 160].

Студентоцентризм визнається базовим принципом організації освітнього процесу у сучасній вищій школі, при якому важливою умовою є врахування індивідуальних особливостей особистості кожного здобувача вищої освіти, здатність до формування індивідуальних освітніх траєкторій та, відповідно, індивідуального профілю компетенцій. Студентоцентризм, будучи складним, багатоплановим явищем і процесом, характеризується як:

– активна реакція освітянського середовища на мінливі потреби ринку праці, потреби формування загальних і фахових компетентностей, необхідних не лише для якісного виконання професійних обов'язків, а й для розв'язання життєвих проблем, ситуацій, нагальних проблем державотворення;

– модель розвитку освіти, за якої здобувач вищої освіти перетворюється з об'єкта на суб'єкт навчальної діяльності, тобто на активного учасника науково-освітнього процесу. При цьому здобувач вищої освіти стає відповідальним соціальним партнером, ініціативним, активним учасником діяльності академічної спільноти;

– впровадження особистісно-орієнтованої технології навчання, для забезпечення всебічного розвитку особистості того, хто навчається, врахування його індивідуальних особливостей, здібностей, інтересів, потреб, можливостей, індивідуального профілю компетенцій; концентрації зусиль на формуванні його світосприйняття, професійних навичок, саморозвитку, саморегуляції;

– новий рівень відповідальності закладу вищої освіти, в якому має бути створено активуюче освітнє середовище, що забезпечить на виході майбутньому спеціалісту високі результати навчання й сформовані найсучасніші компетенції.

Насичене й різноманітне освітнє середовище – це таке середовище, у властивостях якого і в стилі взаємодії втілюються цінності викладачів та здобувачів вищої освіти, їхні уявлення про норми та ідеали освітньої діяльності, створюються умови вільного вибору і розвитку особистості кожного студента відповідно до його здібностей, інтересів, можливостей; підтримується творча активність учасників навчального процесу, достатній рівень їхнього емоційного та інтелектуального напруження, психологічний комфорт [1, с. 59-61].

Сутність студентоцентризму полягає у створенні такої моделі розвитку освіти, за якої здобувач вищої освіти з об'єкта перетворюється на суб'єкт навчальної діяльності, тобто на активного учасника науково-освітнього та культурно-креативного процесу. Основна мета студентоцентризму – створення сприятливих умов для якісного засвоєння знань, формування професійних умінь і навичок, компетентностей, при збереженні свобод здобувачів вищої освіти для досягнення культурних і освітніх цілей. Цілями студентоцентричної моделі освіти на сьогодні визначені: здобуття кожним випускником закладу вищої освіти якісних знань, базових умінь та компетенцій; формування належних умінь вчитися впродовж життя; розвиток організаційного, креативного, гнучкого мислення, що дозволяє з успіхом діяти в умовах невизначеності; надбання достатнього досвіду у використанні знань і компетенцій для вирішення незнайомих проблем та завдань; виховання поваги до загальних правил громадянської поведінки, що формують основи довіри та співпраці у суспільстві [6, с. 60].

Отже, в узагальненому трактуванні, студентоцентризм – це сучасна філософія освітньої діяльності; це нове бачення, нове сприйняття, нове усвідомлення цінностей, які мають домінувати у стінах сучасного європейського закладу вищої освіти; основний принцип організації освітньої діяльності в сучасній вищій школі. Орієнтація вищої освіти на особистість здобувача вищої освіти дає можливість підвищити якість системи вищої освіти, підготувати конкурентоспроможного фахівця на сучасному ринку праці з гнучким креативним мисленням, ініціативного, громадсько-активного, здатного до прогресивних змін у суспільстві, стимулює його до відповідального навчання, виховує такі якості, як: професіоналізм, позитивне міжособистісне спілкування, відповідальність, здатність до прийняття самостійних рішень, готовність до постійного оновлення знань, самоствердження, самореалізації, самовдосконалення.

Враховуючи значущість студентоцентризму як сучасного чинника розвитку вищої освіти в зарубіжних країнах та в Україні, очевидно, що домінування цього принципу закономірно призведе до інституалізації студентського самоврядування. Через це не випадковими, а цілеспрямованими стали зміни правового статусу національної системи вищої освіти України та студентів як потужної академічної спільноти й великого за обсягом соціального прошарку суспільства, які відбулись із прийняттям Закону України «Про освіту» 4 червня 1991 року [4]. Згідно статті 17 «Самоврядування навчальних закладів» студентам надаються такі права: вирішувати питання навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної і фінансово-господарської

діяльності; приймати участь у формуванні планів прийому, визначення змісту компонентів освіти; самостійне використання усіх видів асигнувань; здійснення громадського контролю за організацією харчування, охорони здоров'я, охорони праці в закладах освіти, прийняття на роботу [4].

Слід зазначити, що досить активний розвиток студентського самоврядування продовжився із здобуттям Україною незалежності на новому ідеологічному підґрунті. Силами науковців було реалізовано багато спроб на концептуальному рівні переосмислити зміст вищої освіти та виховання студентської молоді. У грудні 1992 року здійснено перший крок до вираження основоположних засад реформ у Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» [2]. Завдання відродження і розбудови національної системи освіти, виведення її на світовий рівень, розширення мережі державних і недержавних навчальних закладів, формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти було проголошено стратегічними цілями реформування освіти в Українській державі. Актуалізація принципів демократизації, гуманізації, національної спрямованості освіти при створенні нової правової та нормативної бази, здійснення відходу від засад авторитарної педагогіки створювала передумови для функціонування системи вищої освіти в якісно новому полі. Як результат, система студентського самоврядування отримала можливість якісного оновлення на засадах демократії та гуманізму.

Цьому також сприяли декларативні документи виховного характеру:

– Національна доктрина розвитку освіти [7], положення якої стосуються державного сприяння становленню демократичної системи навчання та виховання, де «нова модель управління» має бути відкритою і демократичною, оскільки в ній повинні органічно поєднуватися засоби державного управління з громадським впливом. Відкритість системи передбачає поширення впливу громадської думки, зокрема студентського самоврядування, на прийняття управлінських рішень» [7, с. 23];

– Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006 – 2010 роки [10], в якій було окреслено коло основних освітніх проблем та основні шляхи їх вирішення, із зазначенням очікуваних результатів у ході реалізації програми. Одним із центральних напрямів виконання програми визначено розвиток демократизму, що передбачає посилення ролі органів громадського самоврядування, активізацію участі професійних і громадських організацій у всіх сферах діяльності вищих навчальних закладів;

– Концепція національного виховання студентської молоді [5], в якій було обґрунтовано не тільки принципи національного виховання, його мету і завдання, основні напрямки національно-виховної діяльності (національно-патріотичне, інтелектуально-духовне, громадянсько-правове, моральне, екологічне, естетичне, трудове, фізичне виховання), але й визначено шляхи реалізації та очікувані наслідки впровадження студентського самоврядування: «особлива роль у виховній діяльності покладається на органи студентського самоврядування, серед основних завдань яких є підвищення ефективності навчально-виховного процесу, забезпечення виховання духовності та культури студентів» [5].

Загалом, в означених документах наголошується на необхідності створення умов для розвитку студентського самоврядування, виявлення потенційних лідерів та організаторів із складу студентства. При цьому, студентське самоврядування розглядалося переважно як засіб здійснення виховання у вищому навчальному закладі, поруч із декларуванням сприйняття студента як суб'єкта виховної діяльності. Натомість, першим офіційним документом, який утверджував статус студентського самоврядування, його мету, завдання, порядок роботи було «Положення про державний вищий навчальний заклад» [9], затверджене Постановою Кабінету міністрів України від 5 вересня 1996 року, що мало чинність до 2 лютого 2015 року.

Студентське самоврядування, згідно документа, охоплювало всю студентську вертикаль влади: рівень академічної групи, факультету, гуртожитку, вищого навчального закладу, а також, за потребою, – рівень курсу, спеціальності, студентського містечка, іншого структурного підрозділу. Органи студентського самоврядування орієнтовано на виконання наступних завдань: забезпечення і захист прав та інтересів студентів; виконання студентами своїх обов'язків; сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів; сприяння у створенні побутових умов та умов для відпочинку, гуртків, товариств, клубів за інтересами; організація співпраці студентів різних вищих навчальних закладів, молодіжних організацій, участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами; сприяння проведенню серед студентів соціологічних досліджень, працевлаштуванню випускників [9].

Аналіз повноважень студентського самоврядування, визначених Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року [3], призводить до висновку про їх значне розширення. Безпрецедентним для попередніх років є пункт 8 статті 40, де йдеться про те, що адміністрація вищого навчального закладу не має права втручатися в діяльність органів студентського самоврядування. На відміну від цього, органи студентського самоврядування беруть участь в управлінні вищим навчальним закладом, вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм, розвитку матеріальної бази вищого навчального закладу, розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів студентського самоврядування. Через це, органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (парламент, сенат, старостат, студентський ректорат, студентські деканати, студентські ради тощо), діють на принципах: добровільності, колегіальності, відкритості; виборності та звітності органів студентського самоврядування; рівності права студентів на участь у студентському самоврядуванні; незалежності від впливу політичних партій та релігійних організацій [29].

Список літератури:

1. Баландина Т.Ю. Студенческое самоуправление как социокультурный феномен: социологический анализ : дис. ... канд. социолог. наук : 22.00.06. Екатеринбург, 2006. 155 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ: Райдуга, 1994. 61 с.

3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII (зі змінами). *Верховна рада України 1994-2016.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 №1060-XII (зі змінами). *Верховна рада України 1994–2016.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
5. Концепція національного виховання студентської молоді. *Освіта і управління.* 2009. Т.12. № 2. С.80-82.
6. Міщенко Т.О., Стадник Н.В. Студентоцентричне навчання як вектор розвитку гуманітарної парадигми освіти. *Наукові записки ДГУ.* Вип. 17 (60), 2017. С. 56-61.
7. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті. Проект. Київ: Шкільний світ, 2001. 24 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 року №1074 «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад» (зі змінами). *Верховна рада України 1994 – 2016.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-%D0%BF>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 року №1074 «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад» (зі змінами). *Верховна рада України 1994 – 2016.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-%D0%BF>.
10. Про схвалення Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 роки». *Верховна рада України 1994-2016.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/396-2006-%D1%80>.

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ РЕЧЕВОМУ ЭТИКЕТУ: АСПЕКТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ¹

Анзорова Светлана Петровна,

кандидат педагогических наук, доцент,
ведущий научный сотрудник

НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

Макшат Абдаллах Эмад,

Аспирант

НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

Темирова Светлана Аубекировна,

Аспирант

НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

В последние годы все более остро встает вопрос об эстетическом воспитании молодежи. Актуальность этой проблемы и вниманию к ней со стороны педагогов, психологов, социологов, лингвистов, философов способствовали те изменения, которые происходят сегодня в мире. Создание в разных странах образовательных организаций разного типа, где наряду с общеобразовательными предметами вводится расширенный курс дисциплин эстетического направления, требует пересмотра вопросов эстетики, культуры в свете современных требований. Рассмотрение страноведения как аспекта в обучении языкам, объективного анализа эстетических традиций быта и жизни,

¹ Работы выполнены в рамках государственного задания РАНХиГС

уходящих в глубокое прошлое, требует глубокой подготовки учителей как носителей той или иной культуры.

Общение, культура начинается с малого - этикета. Тема настоящей работы и заключается в становлении культуры этикета в студенческой среде. Входить в контакт со знакомыми и незнакомыми людьми, правильно применять формулы речевого этикета, умело находить слова и интонацию для выражения эмоций, чувств, отношений к человеку является особым искусством и требует специального целенаправленного обучения. [1, с.118]

Среди методической литературы особый интерес представляют пособия А. А. Акишиной и Н. И. Формановской, в которых собран богатейший свод формул русского речевого этикета, представлены разнообразные упражнения, служащие для развития устной и письменной речи студентов.

В методических пособиях, естественно, все внимание уделяется формулам речевого этикета современного языка. Великолепные материалы для изучения истории речевого этикета дает художественная литература. В классических произведениях представлены этикетные формулы, употребляемые в различных ситуациях в зависимости от социального положения, возраста говорящих, их отношений. К сожалению, этот материал не исследован в достаточной мере. Между тем сопоставительное изучение речевого этикета помогло бы оценить тенденции использования этих формул в современной речи. [2, с.17]

Речевой этикет является частью огромного по своей значимости понятия – «культура». К ней относятся культура общения, культура взаимоотношений, доброжелательное отношение к людям.

Слово «этикет» (фр. «etiquette») пришло в русский язык из французского в XVIII веке. В то время Россия налаживала политические и культурные связи с Европой и формировала собственный монархический и придворный этикет. В широком смысле, этикетом называют свод правил поведения, принятых в определенных социальных кругах. Этикет включает в себя поведенческие нормы, формы учтивости и традиции, принятые в том или ином социальном круге, а также является отражением ценностей, принятых в обществе. [3, с.48]

Определим понятие речевого этикета. Речевой этикет – это система правил речевого поведения, установленные нормы использования средств языка в определённых условиях. Речевой этикет позволяет устанавливать, поддерживать и прерывать вербальные (и невербальные) контакты.

Этикет речевого общения является неотъемлемой частью коммуникации, играет важную роль в личностном и профессиональном росте человека, необходим для построения крепких семейных, дружеских и коллегиальных отношений. Овладение навыком речевого общения предполагает знания из областей истории, культурологии, психологии и лингвистики. [4, с.11]

Огромное значение на современном этапе развития общества приобретает специальное обучение нормам межличностного общения. В современных реалиях проблема речевого этикета обострена. Мы можем наблюдать снижение общего уровня языковой культуры, косноязычие и неумение логически выражать свои мысли. Проблема речевой этики распространена не только среди детей школьного возраста, но и среди взрослых людей. [5, с.117]

По мнению О. Г. Мишановой, к снижению уровня культуры речевого поведения привели проблемы в социально-экономической и политической жизни современного общества, недостаточный уровень профессиональной подготовки школьных учителей, недоработанные технологии и педагогические условия развития речевого этикета.

Фундаментальные вопросы речевой культуры и речевого этикета наиболее полно представлены в трудах Н. И. Формановской, Т. А. Ладыженской, И. Н. Курочкиной, В. В. Виноградова, Л. П. Крысина, Д. Д. Шахматова, А. М. Шахнаровича и В. А. Сухомлинского. В исследованиях Формановской изложена характеристика речевого этикета с социолингвистических и методических позиций, обозначены речевые формулы общения. [6, с.49]

В исследованиях других авторов определяется возможность обучения речевому этикету на разных возрастных этапах, выявляются пути активизации формул речевого этикета, выявляется необходимость этикетного общения в жизни людей, самовоспитания в общении, основанного на знании доброжелательного отношения к людям.

Рассмотрим традиционные средства изучения речевого этикета. В классической методологии делается акцент на всестороннем развитии личности, развитии коммуникативных способностей, усвоении этических норм поведения, что в совокупности способствует более легкой социализации учащихся. Структура речевого этикета состоит из трех компонентов: знаний, умений и ценностей. Подробнее рассмотрим каждый компонент. [2, с.138] Знания включают в себя освоение правил и норм вербального и невербального контакта. Например, когда нужно здороваться первым, а когда нужно подождать ответного приветствия; когда и как нужно представляться собеседнику; как обращаться к собеседнику в рамках традиционной культуры и этикета конкретной страны и т. д.

Умения представляют собой автоматизированные реакции собеседника в процессе трех видов общения: деловой коммуникации, общения с целью воздействия на собеседника и эмпатического диалога. К умениям относят спонтанную речевую реакцию при употреблении основных этикетных выражений и формул. Ценности включают в себя уважение к собеседнику, уважение культуры и традиций посещаемой страны, самоуважение, толерантное уважение к чужому мнению и т. д. В обучении речевому этикету реализуются аксиологический компонент, который представляет собой усвоение общечеловеческих принципов взаимоуважения и общения, воспитание нравственных чувств и этического самосознания, а также уважительного отношения к правам, свободам и обязанностям человека; лингводидактический подход обеспечивает интеграцию с другими учебными дисциплинами, формирует практические умения и навыки, помогает в становлении лингвоэтнокультурной самоидентификации и частью поликультурной и мультилингвальной мировой цивилизации; партисипативный подход реализует демократические ценности, помогает человеку осознать себя свободной личностью и выбирать собственную стратегию межличностного общения.

Таким образом, ключевые задачи обучения речевому этикету заключаются в формировании коммуникативной грамотности, познания форм и функций этикета, умения анализировать собственное речевое поведение и поведение собеседника, своевременной корректировки ошибок, обучения эффективному использованию норм речевого этикета в общении.

К инновационным методам педагогических средств обучения речевому этикету можно отнести ноосферное образование. Ноосферное образование – это учебно-воспитательная деятельность, направленная на развитие ценностных и духовных ориентаций, целью которого является активирование целостного системного мышления.

Одной из самых ярких инноваций является технология разбора кейсов. Кейс-технология подразумевает активный проблемно-ситуационный анализ, предложение различных вариантов практических решений, оценку и выбор актуального. Кейс-технология активно применяется в различных сферах обучения. Кейсы, разрабатываемые для дисциплины «речевой этикет», содержат реальные примеры вербального и невербального взаимодействия в конкретных жизненных ситуациях. Это могут быть примеры межличностной, деловой и социальной коммуникации. Наглядные примеры позволяют обучающимся моделировать реальные ситуации общения, анализировать многообразие речевой коммуникации и выявлять ошибки в рамках конкретного кейса. [6, с.44]

Изучение психолого-педагогической и лингвистической литературы позволило сделать вывод о том, что речевой этикет является важнейшей частью речевой культуры человека. Объединяя различные подходы к определению данного понятия, можно сказать, что речевой этикет – это заданные правила речевого поведения, которые реализуются в системе устойчивых формул и выражений, принятых в предписываемых обществом ситуациях «вежливого» контакта с собеседником. Основной задачей речевого этикета является установление контакта и поддержание его в доброжелательной тональности.

Речевой этикет выполняет важнейшие функции в обучении и воспитании: коммуникативную, регулятивную, познавательную, эстетическую, этическую и воспитательную.

Список литературы

1. Формановская Н. И., «Речевой этикет и культура общения» М., 2019, С.93.
2. Анзорова С.П., Платов А.В., «Игровое обучение на базе платформы виртуальной реальности second life» Глобальный научный потенциал. 2019. № 12 (105). С. 10-13.
3. Анзорова С.П. Подготовка будущего учителя к реализации личностно ориентированного подхода с использованием этнокультурного компонента в общеобразовательных учреждениях. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук / Москва, 2003 Режим доступа <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=16004837>
4. Сидорова М. Ю., Савельев В. С. Русский язык и культура речи. – М.: Проспект. – 2018г.
5. Анзорова С.П., Малиева Ф.Г., Матюхина Н.Г., «Профессиональная подготовка специалистов по управлению инновационной деятельностью в

условиях конкуренции» Научное обозрение. Серия 1: Экономика и право. 2014. № 2. С. 47-50.

6. Успенская Л.П. Учитесь правильно говорить [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://logoped.name/?p=3419>

ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОВЕДЕНІ ПОЗААВДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ З МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Банга В. І.

студентка спеціальності «Початкова освіта»,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»

Зубаль Х.І.

студентка спеціальності «Початкова освіта»,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»

Попадич О.О.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи, Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»

Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного, інтегрованого і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту освіти [3, с.268].

У системі освіти суттєве значення має підготовка вчителя початкової школи і, відповідно, розробка змісту навчання молодших школярів. Тому «основною метою вищої освіти є підготовка кваліфікованого педагога відповідного рівня та профілю, конкурентноздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності» [4, с.71].

Дистанційне навчання – це спосіб отримання освіти із використанням комп'ютерних та сучасних інформаційних технологій, що надає студентам змогу навчатися на відстані, без відриву від роботи та виїзду за кордон [2].

За концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [1]. Питанням дистанційної освіти присвячені роботи як багатьох зарубіжних науковців (Р. Деллінг, Д.Кіган, М. Мур, А. Кларк, М. Сімонсон, М. Томпсон та ін.), так і вітчизняних (О. Андрєєв, І.Гулівата, Л.Гусак, І. Козубовська, К. Рум'янцева, В.Староста, А. Хуторський та ін.).

Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи факультету суспільних наук ДВНЗ «УжНУ» з часу оголошення карантину негайно перейшла

на дистанційне навчання, використовуючи сайт електронного навчання УЖНУ, інші технології он-лайн навчання та інтернет-ресурсів.

Відрадно, що під час дистанційного навчання викладачі кафедри проводили не тільки лекційні та практичні заняття зі студентами, але й позааудиторні.

Так, на кафедрі загальної педагогіки та педагогіки вищої школи провели семінар зі студентами на тему «Сучасні виклики та актуальні проблеми початкової освіти» (рис. 1).

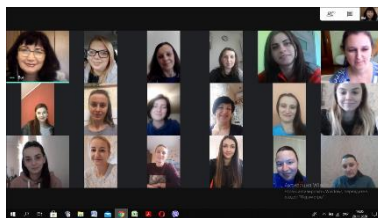

Рис. 1. Проведення семінару на тему «Сучасні виклики та актуальні проблеми початкової освіти»

Захід відбувся в режимі онлайн, на платформі Google Meet. Мета семінару – підвищення якості підготовки студентів до професійної діяльності та оновлення змісту освіти шляхом упровадження в професійну підготовку елементів дуальної форми навчання. Захід став осередком отримання корисної інформації для учасників семінару та елементом запровадження дуального навчання на кафедрі загальної педагогіки та педагогіки вищої школи.

До Дня безпечного інтернету, який у світі відзначили 9 лютого 2021 року, з метою дослідження позитивних і негативних сторін інтернету, засвоєння правил безпечної роботи в всесвітній мережі та опанування майбутніми педагогами навичок роботи з учнями щодо безпечної поведінки в інтернеті, викладачі та студенти спеціальності «Початкова освіта» провели семінар-тренінг під гаслом «Разом для найкращого інтернету» (рис. 2).

Рис. 2. Проведення семінару-тренінгу під гаслом «Разом для найкращого інтернету»

На семінарі акцентували увагу присутніх на тому, що формування інформаційно-цифрової компетентності кліпової свідомості покоління Z та Альфа дозволяє як вчителю, так і здобувачу освіти, застосовувати інформаційно-комунікативні технології для створення, пошуку, обробки та обміну інформацією. Однак не завжди використання інтернету може бути безпечним.

Проаналізувавши поняття інтернет-залежність молодших школярів, кібер-булінг, кібершахрайство, майбутні вчителі початкової школи опанували навички роботи з учнями щодо безпечної поведінки в інтернеті. Крім того, на заході говорили про проблему формування правових знань учнів як необхідну передумову їх правової поведінки при користуванні інтернетом. Студенти, отримавши нові знання щодо безпеки в мережі інтернет, зможуть уберегти себе від потенційних небезпек глобальних мереж, а отримані під час семінару знання вдало використати у своїй майбутній професії.

Протягом зимових канікул у майбутніх учителів початкової школи навчання не припинялося. Так, 19 січня 2021 року викладачі та студенти спеціальності «Початкова освіта» провели позааудиторне заняття, під час якого майбутні вчителі початкової школи вчилися організації управлінської діяльності, зокрема, у правовому вихованні учнів.

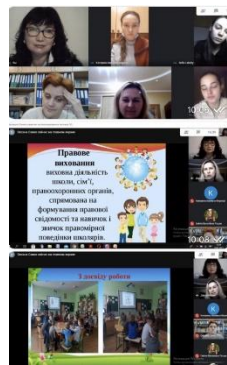

Рис. 3. Проведення семінару-тренінгу під гаслом «Разом для найкращого інтернету»

Мета зібрання – обговорити особливості управлінського підходу як засобу педагогічно-правової підготовки майбутнього вчителя початкової школи. На занятті присутні переконалися, що імперативними видами педагогічної діяльності педагога є: календарне та тематично-поурочне планування, розроблення плану діяльності предметних гуртка й факультативу, конкурсів, клубу за зацікавленнями тощо.

Враховуючи важливе значення правової освіти в подальшій розбудові України як правової держави та необхідності формування педагогічно-правової компетентності майбутнього вчителя початкової школи як однієї з важливих характеристик його професійної діяльності, доценти кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи разом із студентами спеціальності «Початкова освіта» в позааудиторний час училися проводити виховні заходи з дітьми щодо захисту прав людини (рис. 2).

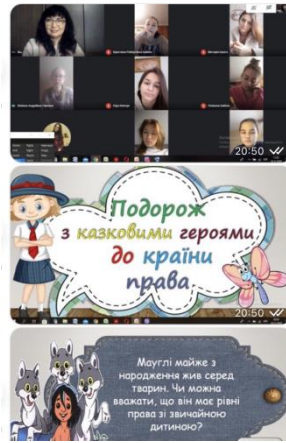

Рис. 2. Студенти спеціальності «Початкова освіта» в позааудиторний час вчаться проводити виховні заходи з дітьми щодо захисту прав людини

Отже, організація дистанційного навчання при підготовці майбутніх учителів початкової школи включає в себе як аудиторні, та і позааудиторні заняття. На сьогоднішній день дистанційне навчання розвивається, удосконалюється та сприяє формуванню активності, самостійності, самовдосконаленню та творчості як студентів, так і викладачів.

Список літератури

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.).
2. Положення про дистанційне навчання (Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 21.01.2004 № 40) [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>.
3. Попадич О. О. Роль батьківських зборів у формуванні в учнів правової компетентності. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика збірник статей V Всеукр. наук.-метод. практ. конференції* (м. Суми, 04 березня 2021 року) / за заг. ред. Л. В. Сєрих. Суми : НІКО, 2021. С. 268 – 271.
4. Попадич О. О. Роль управлінської діяльності в педагогічно-правовій підготовці майбутнього вчителя початкових класів. *Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, Україна, 12–13 лютого 2021 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2021. С. 70–73.

ОСОБЕННОСТИ БИЛИНГВАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ СРЕДЕ

Боргоякова Татьяна Николаевна

к.филол.н., доцент, ведущий научный сотрудник
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте РФ (РАНХиГС).

Бурнакова Клара Николаевна

д.филол.н., профессор кафедры англистики и
межкультурной коммуникации
Институт иностранных языков
Московского городского пед-го ун-та
(ГАОУ ВО города Москвы МГПУ)

Малиновская Ирина Вячеславовна,

аспирант НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

В современном мире границы образовательного и культурного пространства вышли далеко за пределы национальных рамок, расширение культурных контактов способствует сближению народов, меняется традиционный уклад жизни.

С появлением новых знаний, а также возможностей познакомиться с образом жизни разных народов, окружающий человека мир становится все более разнообразным. Под влиянием всего того, что казалось далёким и отстранённым от повседневной жизни, каждый человек рано или поздно постепенно приобщается к культуре и быту других народов, и пересматривает свои взгляды на жизнь, приспосабливается к новым условиям. Национальные культуры некоторых народов просто перестают существовать как явление.

Незаметно, но настойчиво, процессы глобализации проникают и на нашу землю, и в наш быт, во все сферы жизни и деятельности нашего народа.

Глобальные компетенции, сформулированные в достаточно понятной, лаконичной и доступной форме французским государственным и политическим деятелем Жаком Делором (*научить получать знания, научить работать и зарабатывать, научить жить, научить жить вместе*) универсальны и применимы для представителей разных культур и сообществ. Формирование

этих компетенций имеют особенно важное значение при билингвальном образовании в условиях двуязычия.

Лингвистическое образование с учетом этих компетенций предполагает научить обучающихся: строить свою речь в соответствии с ситуацией общения, выражать свои чувства и представления о мире, адекватно и корректно выстраивать отношения со сверстниками и со взрослыми, самостоятельно извлекать информацию из различных источников (текстов, книг, учебников и других учебных пособий) и многие другие компетенции.

Наиболее значительным изменением, произошедшим в лингвистическом образовании российских школ в последние несколько лет является: 1) введение разделения предмета русский язык на родной и государственный; 2) закрепление этого разделения через стандартизацию УМК на федеральном уровне с помощью федерального государственного образовательного стандарта (далее ФГОС), примерных программ и федерального перечня учебников; 3) свободный выбор учащимися предмета «родной язык», русского или языка своего этноса. Это взвешенное и вполне обоснованное решение по отношению к русскому языку усложнило изучение титульного языка в субъектах Российской Федерации (далее РФ), где уже существовало обучение этническому языку с разделением на родной и государственный языки этноса в пределах субъектов РФ. Выбор родного языка вынуждена делать в основном та часть обучающихся, которая не владеет или слабо владеет своим этническим языком.

При всем позитивном отношении коренных народов страны к своим этническим языкам в реальной практике предпочтение отдается русскому языку, поскольку хорошее знание русского языка облегчает учебу в школе, сдачу единого государственного экзамена (далее ЕГЭ), влияет на успешность профессиональной карьеры в будущем. Таковы примерные причины, побуждающие выбирать русский, вместо языка своего этноса, в качестве родного. В результате, как показывают статистические данные, в субъектах РФ происходит снижение количества школьников, изучающих этнические языки.

Социокультурным следствием «ухода» детей от изучения в школе языка своего этноса становится усиление этноязыковой ассимиляции подрастающих поколений и стимулирование в целом ассимиляционных процессов среди коренных народов России.

К особенностям билингвального образования в полиэтнической среде относится также специфика обучения государственному языку РФ. В этом вопросе также имеется ряд вопросов, которые раньше не рассматривались в качестве актуальных, потому что в свое время произошел стихийный переход от изучения русского языка в национальных школах к единым программам, не делающих таких разграничений. Этому способствовал и уровень сформировавшегося двуязычия в стране. В настоящее время введение таких программ по русскому языку остается актуальным по двум причинам: во-первых, она нужна тем детям, которые живут в местах компактного проживания коренного населения субъекта РФ; во-вторых, в связи с активными миграционными процессами во всех школах имеется контингент обучающихся, слабо владеющих русским языком. В связи этим, должна быть проведена

большая работа по обновлению учебно-методических комплектов (далее УМК), где учитывались бы в обобщенном виде специфики родных языков обучающихся, представляющих языки разных систем, отличных от русского [1, 2, 3].

Все изложенное говорит о том, что для успешного обучения русскому языку как государственному, учитель, прежде всего, должен хорошо знать свой предмет и уметь использовать свои знания в своей профессиональной и практической деятельности в школе, учитывая те вызовы, с которыми он сталкивается, контактируя с многонациональным контингентом учащихся.

В этом случае речь не идет о владении родным этническим языком каждого конкретного учащегося, учителю достаточно быть грамотным лингвистом, умеющим правильно сопоставлять и учитывать особенности структуры и словарного состава родного языка учащихся при объединении их в языковые группы. Например, для того чтобы ребёнок иной культуры не ошибался, иногда требуется другое распределение часов по темам, использование других приемов и методов, которые не требуют принципиальных изменений в УМК.

Достаточно видеть, что в классе присутствуют дети иной культуры, с иным языковым опытом, чтобы скорректировать свою рабочую программу с учетом указанных трудностей, какие они будут испытывать в процессе изучения русского языка.

Все это даст не только учителю, но и самому ученику, возможность прогнозировать ошибки, которые потенциально могут иметь место у обучающегося под влиянием закономерностей структуры его родного языка. Учет особенностей структуры родного и изучаемого русского языков должен стать важным компонентом методики его преподавания в качестве государственного языка РФ. Ведь такой подход, основанный на предвидении, прогнозировании и решении методических задач, будет способствовать повышению качества преподавания государственного языка РФ в школе.

Для того, чтобы учитель мог ответить на эти вызовы в сфере его профессиональной деятельности, необходимо повышение квалификации и целевую подготовку учителей русского языка к работе в классах с полиэтническим составом учащихся с обязательным ведением специального курса, включающего типологические характеристики языков, сравнительно-сопоставительный анализ языков разных систем.

Таким образом, с принятием в 2018 году Государственной думой федерального закона «О внесении изменений в статьи 11 и 14 закона «Об образовании в Российской Федерации» начался новый этап в развитии этноязыкового образования в РФ. В соответствии с этим законом решен вопрос приоритетности русского языка в общеобразовательной школе, закреплено право свободного выбора изучения родного языка, в том числе русского [4]. В связи с этим, значительная часть детей не владеющих языком своего этноса выбирают изучение родного языка (русского). Также поступают те учащиеся, которые считают, что выбор родного (русского) языка поможет обеспечить высокие баллы при сдаче ЕГЭ. Эти факторы являются одними из основных факторов ухудшения ситуации с обучением языкам титульных этносов.

Список литературы:

1. Боргояков С.А., Боргоякова Т.Н. Некоторые проблемы развития национального школьного образования / Ежегодник института саяно-алтайской тюркологии ХГУ им. Н.Ф. Катанова. Вып. II. Абакан: Изд-во ХГУ им. Н.Ф.Катанова, 1998. С.150-160.
2. Кривоногов В.П. Хакасы в начале XXI века: современные этнические процессы. Абакан, 2011. 252 с.
3. Боргоякова Т.Н. Субраков А. Д. Вопросы обучения государственному языку Российской Федерации в условиях двуязычия // Электронный научный журнал «Дневник науки» |2019 №7 www.dnevniknauki.ru| СМИ ЭЛ № ФС 77-68405 ISSN 2541-8327 (УДК 372.881.161.1)
4. Федеральный закон от 29.12.2012 N 273-ФЗ (ред. от 03.08.2018) "Об образовании в Российской Федерации"

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Білецька Марина Валентинівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри інструментального
виконавства та музичного мистецтва естради
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Підварко Тетяна Олексіївна

старший викладач кафедри інструментального
виконавства та музичного мистецтва естради
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Сопіна Ярослава Вікторівна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інструментального
виконавства та музичного мистецтва естради
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Для успішної професійної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва окрім оволодіння всіма складовими професійної компетентності необхідно сформувати особистісні якості, такі як відповідальність, сумлінність, комунікативність, загальна культурна грамотність, творча самостійність.

В умовах дистанційного навчання розвиток творчої самостійності студента-музиканта з відповідним мисленням, знаннями, вмінням самостійно розуміти та виконувати твори різних стилів, жанрів, технічної складності набуває неабиякої актуальності. Розвинене творче мислення є основою становлення творчої самостійності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Тому, проблема творчої самостійності залишається пріоритетною в системі підготовки сучасного вчителя-музиканта. Вона виступає як складова його виконавської та теоретичної підготовки, сприяє професійному самовдосконаленню та самореалізації [3].

Під час дистанційного навчання виникають проблеми з викладання музично-інструментальних дисциплін, а саме: відсутність фізичного контакту для демонстрування рухів під час виконання, що ускладнює інтерпретування мови тіла та виразність виконання, обмежує контроль над технікою виконання з

різних ракурсів; неможливість зробити нотатки в нотному тексті, що є важливим елементом заняття.

В педагогічній літературі близькими за значенням до творчої самостійності використовуються такі поняття, як самостійна робота, самостійна діяльність, самоосвітня діяльність, самоосвіта, самовиховання, самоорганізація. Поняття самостійна робота та самостійна діяльність розглядаються як базовий етап на шляху формування творчої самостійності студентів. Самостійні заняття, як одна з основних організаційних форм навчання, сприяють удосконаленню пізнавальних творчих здібностей студентів, розвитку навичок творчого аналізу, осмислення та узагальнення отриманої інформації, формування у студента готовності до самоосвіти, самоствердження та самореалізації у подальшій професійній діяльності.

Одним з основних завдань у навчанні є формування та розвиток у студента здатності самостійно вирішувати дедалі складніші художньо-творчі завдання. Це стає можливим за умов активного ставлення студента до навчального процесу, загострення його уваги на образно-мистецькому змісті музики та її виразних засобах, підключення музичних знань та «немузичних» асоціацій у виявленні та збагаченні музично-мистецького та життєвого досвіду студента.

Зіткнення з різними видами мистецтва допомагає розвитку уяви та асоціативного мислення, творчої фантазії студента, що сприяє глибокому та яскравому сприйняттю творів, що вивчаються та створенню музичних образів. Метод створення асоціативних зв'язків та уявлень дозволяє виховувати у студентів здатність до творчої фантазії, до вміння самостійно вирішувати складні мистецько-виконавські завдання, розвивати образне мислення.

Важливо навчитися самостійно осягати композиторський стиль, характер, зміст творів, професійно здійснювати роботу над інтонуванням, звуковидобуванням, вибудовуванням динаміки, форми, не потрапити в «художні помилки», що порушують композиторський задум, музично-естетичні закономірності. Згодом важливим фактором самостійної роботи студентів стає яскравість та переконливість, оригінальність інтерпретації музичних творів.

Розкрити творчий потенціал студенти можуть приймаючи участь в різноманітних конкурсах, фестивалях. Концертна, виконавська практика відіграє важливу роль в музично-виконавській підготовці студентів, у формуванні художньо-творчої активності, самостійності, вона дає можливість підвищити рівень таких навичок, як артистизм, самовираження, технічна та виконавська майстерність.

Участь в конкурсах та фестивалях, як активна форма виконавської практики, створює найбільш психологічну напругу для студента-музиканта, вона «формує у студентів волюві якості, підвищує рівень емоційного виконання твору, мобілізує фізичні, психологічні та творчі ресурси. Під творчою самостійністю студента-піаніста розуміється його здатність на основі набутих знань, умінь і навичок творчо підійти до розучування, інтерпретації та виконання музичного твору» [1].

Як зазначає Н.Г.Мозгальова, конкурсні виступи посилюють позитивний вплив сценічної обстановки на якість інструментальної підготовки, значно підвищують виконавський рівень учасників, формують психологічну готовність до публічних виступів у професійній діяльності [2].

Отже, розвиток творчої самостійності майбутнього вчителя музичного мистецтва як однієї з найважливіших креативних якостей особистості є важливою умовою формування їх творчої індивідуальності, фахової компетентності.

Список літератури

1. Методичні основи формування творчої самостійності. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://boOk.net/index.php?p=achapter&bid=8228&chapter=1>
2. Мозгальова Н.Г. Основні напрями модернізації інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики. *Теорія і методика мистецької освіти*. Київ. 2014. Вип. 16 (21). С.99 - 104.
3. Новосадова С.А., Плющик Є.В. Теоретичні засади формування творчої самостійності у студентів педагогічних вузів. *The 15th International conference «Science and society»*. 2019. С. 411 - 420.

ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ КАК БАЗОВОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ (ВИДЫ ГЛАГОЛА)²

Гасанова Патимат Магомедовна,

д. пед. н., профессор,
ведущий научный сотрудник
НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

Темирова Светлана Аубекировна,

аспирант НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

Макшат Абдаллах Эмад,

аспирант НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

Грамматика представляет собой отражение объективных закономерностей языка как определенной системы. Грамматической системой определяется отбор материала, последовательность его введения и формы работы над ним. В русском языке наряду с флективным характером всей системы, сочетанием флективных форм с предложными формами, спецификой словообразовательных связей определяющей чертой является сложнейшая видо-временная система глагола, не имеющая соответствий во многих языках, и представляющая значительную трудность. Л.В. Щерба писал, что «специально под языком мы разумеем едва ли не в первую голову его грамматику» [1].

В силу своей «конструктивной весомости» (Г.И. Рожкова), потенциальной возможности составлять структурную основу многих типов предложений в сочетании глагольных форм с именем глагол требует особого внимания при

² Работы выполнены в рамках государственного задания РАНХиГС

обучении русскому языку. Значительную трудность представляет понимание сущности вида и употребление глаголов совершенного и несовершенного вида в речи. Ведущая роль вида в системе русского глагола определяет необходимость практического усвоения видов при обучении русскому языку.

Вид глагола – сложная грамматическая категория во многом определяющая специфику всей системы русского языка. Он играет важную роль и в системе самого глагола, обуславливая особенность глагольной парадигмы и в определенной степени употребление всех глагольных форм в речи. Понимание сущности и правил употребления видов глагола необходимо для формирования языковой компетенции как обязательной базовой составляющей коммуникативной компетенции – способности творчески использовать усвоенный материал для выражения собственных мыслей в устной и письменной форме в соответствии с ситуацией и условиями общения. Особую трудность представляет понимание и употребление видов глагола в прошедшем времени. При объяснении значения и употребления глаголов совершенного и несовершенного вида в прошедшем времени следует избегать упрощенного определения их семантики, ошибочного утверждения, что совершенный вид указывает только на законченные действия, а несовершенный вид – только на незаконченные.

- Ты читал сказки А.С. Пушкина? - Конечно, читал.

Ты смотрел фильм по повести А.С. Пушкина «Барышня-крестьянка»?

- Да, смотрел.

Глаголы несовершенного вида в этих предложениях передают законченные действия, что свидетельствует об ошибочности утверждения, что несовершенный вид указывает на незавершенные действия. Такое значение характерно некоторым глаголам несовершенного вида, зависит от лексического значения слова.

Ошибочным является утверждение, что только совершенный вид передает однократные действия, а несовершенный – повторяющиеся, так как несовершенный вид может быть использован при передаче неповторяющихся действий.

Я звонил тебе вчера.

Мы с другом встречались недавно.

В данных предложениях глаголы несовершенного вида звонил, встречались передают однократные действия.

Глаголы совершенного вида могут передавать и повторяющиеся действия.

Я перечитала твое письмо несколько раз.

Я переписала упражнение несколько раз.

В этих предложениях глаголы совершенного вида переписала, перечитала передают действия, которые повторяются без значительного интервала. В предложении Я перечитывала повесть К. Паустовского «Разливы рек» несколько раз глагол несовершенного вида перечитывала передает действие, которое повторялось несколько раз со значительным интервалом. Это значение совершенного вида возможно при наличии в предложении обстоятельств: много раз, несколько раз, два/три/четыре раза, пять/шесть/семь/восемь/ девять/ десять

раз. Данные примеры свидетельствуют, что следует давать тщательно продуманные формулировки при изучении такого сложного и трудного для обучающихся явления в системе русского глагола [2].

Основные значения глаголов несовершенного вида, которые не обладают признаком ограниченного пределом целостного действия, представляют действие как процесс в его длительности или повторяемости, но не обладают признаком целостности действия.

1. Передача действия в процессе его осуществления

- Ты видел Таню? - Да, она сидела в классе и писала упражнение;
- констатация того, что действие произошло (общефактическое значение)
- Ты читал рассказы А.П. Пушкина? - Да, читал;

2. Передача повторяемости действия со словами: всегда, часто, редко, иногда обычно (Друг часто приглашал меня в театр);

3. Передача одновременности совершения двух действий:

Я обедал и слушал музыку;

- указывает на продолжительность действия

Весь вечер мы играли в шахматы.

В составном глагольном сказуемом после глаголов со значением начала, продолжения, конца действия употребляется инфинитив несовершенного вида (Я начала читать эту книгу вчера).

Такие языковые факты, в которых ярко выражены формально-языковые лексические и грамматические признаки легче понимаются и усваиваются обучающимися, если вовремя объяснить их правильное употребление.

В русском языке есть глаголы, в которых проявление видовых значений связано с общим лексическим значением слова. Особенно это характерно для глаголов движения с приставками при-, у-. В семантике этих глаголов важна результативность значений приставок при-, у-. При объяснении употребления видов глаголов однонаправленного и разнонаправленного движения следует использовать графическое обозначение информации. При однонаправленном движении используется глагол совершенного вида.

Друг уехал в Петербург (он сейчас в Петербурге).

Москва – Петербург

Отец приехал в Москву.

При разнонаправленном движении используется глагол несовершенного вида

Друг уезжал в Петербург (он был в Петербурге и вернулся назад.)

Москва – Петербург

Отец приезжал в Москву.

Основные значения глаголов совершенного вида:

- констатация факта единичного действия (конкретно-фактическое значение)

Я сказала Антону, что наша встреча переносится на субботу;

- указание на результат действия, его законченность

Я решил задачу правильно;

- указание на действие, которое было в определенное время

Вчера друг пригласил меня в театр. Я вернулась домой в 5 часов;

- указание на законченность действий в определенной последовательности (Иван вернулся домой в 3 часа, пообедал, потом начал готовить домашнее задание);

- в предложениях с наречиями: вдруг, неожиданно, сразу чаще употребляется глагол совершенного вида (Вдруг зазвонил телефон).

Частота употребления глаголов совершенного и несовершенного вида в речи зависит и от:

- формы, в которой употреблен глагол;
- общего смысла высказывания;
- речевой ситуации;
- вариантов контекста, с которыми связано употребление только одного вида.

Употребление видов глагола в инфинитиве, прошедшем времени, будущем времени, в повелительном наклонении имеет значительные различия.

Следует обратить внимание обучающихся на употребление видов в инфинитиве и в повелительном наклонении с частицей не перед глаголом.

Детям не нужно смотреть этот фильм.

Детям нужно посмотреть этот фильм.

Не звони мне вечером, пожалуйста.

Позвони мне вечером, пожалуйста.

В некоторых случаях возникает необходимость привлекать достаточно полный контекст, не ограничиваясь одним предложением. Если в предложении возможна замена одного вида другим и смысл высказывания меняется, легче раскрывается значение видов и их противопоставленность [3].

Витя опаздывал на урок. Витя опоздал на урок.

В этих примерах разные виды глагола выражают разные значения, но структура предложения не меняется.

В предложениях со словами: упорно, настойчиво, всегда, часто, редко употребляется только глагол несовершенного вида

Она иногда приходила ко мне в гости.

После глаголов успеть, спешить, торопиться, удаться, забыть используется инфинитив только совершенного вида

Я спешу выполнить домашнее задание.

После слов: не надо, не нужно, не следует, не стоит употребляется инфинитив несовершенного вида

Не нужно опаздывать на урок.

Инфинитив совершенного вида со словом нельзя говорит о невозможности произвести данное действие

Нельзя открыть окно (невозможно), а инфинитив несовершенного вида со словом нельзя указывает на то, что не разрешается произвести данное действие (Нельзя открывать окно).

Из супплетивных форм можно ознакомить обучающихся с глаголами брать - взять, говорить - сказать, класть – положить, ложиться – лечь.

Я брал книгу в библиотеке (уже сдал книгу в библиотеку).

Я взял книгу в библиотеке (книга еще у меня).

Я клала книги на стол (часто).

Я положила книги на стол (сейчас).

Знакомство обучающихся со способами образования видов следует начинать с приставок и суффиксов, которые не вносят дополнительные оттенки в лексическое значение глаголов.

Понимание и осознание тех или иных грамматических явлений, характерных для системы русского языка, знание этих явлений не обеспечивает активное владение языком. Чтобы усвоенный языковой материал получил свое выражение в активной речи обучающихся, необходимо формирование конкретных умений в каждом виде речевой деятельности. Учителю, работающему в классах с полиэтническим составом обучающихся, необходимо тщательно отобрать тот материал, который доступен и может быть усвоен детьми данного возраста [4].

Возможные виды упражнений, которые можно рекомендовать для формирования навыков правильного употребления видов глагола в активной речевой деятельности:

Упражнение 1. Из данных в скобках глаголов выберите соответствующий вид глагола.

Папа обычно... домой в 6 часов, а вчера он... в 7 часов (возвращался – вернулся). Мама иногда ... работать в 5 часов, а вчера она ... в 8 часов (кончала – кончила).

Упражнение 2. Составьте диалоги по образцу:

- Сегодня я встретила Катю в библиотеке.
- Раньше ты встречала Катю в библиотеке?
- Анвар рассказал о родном городе.
- Он пошел в музей.

Упражнение 3. Определите вид глагола, подберите видовую пару. Напишите глаголы в прошедшем времени. Выделите ударный слог.

Говорить, начинать, вставать, ответить, приходиться, понять, спрашивать, смотреть, прочитать, делать, написать.

Список литературы

1. Щерба Л. В. Преподавание иностранных языков в средней школе: общ. вопросы методики / под ред. И. В. Рахманова. 2-е изд. М.: Высш. шк., 1974. 112 с.

2. Рассудова О.П. Употребление видов глагола в русском языке. М.: Изд-во Московского ун-та. 140 с.

3. Гасанова П. М., Буйских Т. М. Формирование коммуникативных умений в чтении при обучении государственному языку РФ в условиях законодательно установленного двуязычия// Маркетинг МВА. Маркетинговое управление предприятием. 2015. Т. 6. № 4. С. 85-92.

4. Артеменко О. И. Основы укрепления межнационального согласия в условиях миграционных процессов: европейский опыт и российская реальность// Евразийский юридический журнал. 2017. № 2 (105). С. 33-38.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Данілова Ольга Миколаївна

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, Україна

Мацевко Олександра Романівна

Студентка 6 курсу
Чернівецький національний університету ім. Юрія Федьковича, Україна

Формування в учнів цілісного уявлення про планету Земля, системи поглядів, норм поведінки, що стосується навколишнього середовища, засвоєння основних знань про географічні поняття, закономірності розвитку природи, вироблення в учнів вмінь застосовувати отримання знання на практиці є головною метою сучасної географічної освіти в школі. Географічна освіта з її багатоаспектністю й відповідністю принципам навчально-виховного процесу є важливим елементом формування життєвих компетенцій людини в майбутньому. Реалізація компетентнісного підходу потребує впровадження в навчальний процес активних форм і сучасних методів навчання. Особливої актуальності дане завдання набуває в умовах сьогодення, під час реалізації дистанційного навчання.

Технології дистанційного навчання можуть використовуватися для проведення усіх типів уроків (розповідь-пояснення, лекції, семінару, практичного заняття тощо). Переваги та недоліки дистанційного навчання є предметом дискусії науковців, практикуючих учителів, учнів та батьків. Серед переваг такого навчання відзначимо: гнучкий графік, зменшення психологічного навантаження, економія часу, можливість застосування різноманітних інтернет-засобів навчання, чітка структура поданого матеріалу, можливості застосування засобів наочності, постійний доступ до матеріалів навчання. Проте є і свої мінуси в такій організації навчальної діяльності. Насамперед, це відсутність емоційного контакту, неробоча атмосфера, ускладнення проведення інтерактивних методик, одноманітність навчання сприяє розсіюванню уваги учнів [1]. Для усунення останнього недоліку (підвищення концентрації уваги) доречним є впровадження на уроках географії інтерактивних технологій навчання, застосування новітніх методик з використанням інтерактивних методів.

Зрозуміло, що дистанційне навчання ускладнює проведення уроку. Подача матеріалу вчителем може залишатись незмінна, а от зв'язок з класом може втрачатись. [2] Більшість інтерактивних методів навчання можна застосовувати на онлайн-уроці. Всі інтерактивні методи класифікують на такі групи: методи кооперативного навчання, колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань. Під

час дистанційного навчання ускладняється можливість використання двох груп інтерактивних методів, а саме технологій ситуативного моделювання (імітаційні ігри, «рольова гра», «судове слухання», «громадські слухання»), та методів кооперативного навчання («робота в парах», «робота в групах», «коло ідей», «акваріум», «ротаційні трійки» та ін.). Складність полягає у відсутності можливості ділення класу на групи, команди.[3] Проте активно можна використовувати інші наявні методи, які успішно реалізуються в умовах дистанційного навчання. До прикладу на уроці географії у 6 класі під час викладу навчальної теми «Масштаб та його види» можна застосувати метод «Мікрофон», задавши учням питання «Що таке масштаб? Які види масштабу ви знаєте? Як перевести цифровий масштаб в іменованій?». У 9 класі під час викладу теми «Світове господарство» можна застосувати метод «Мозкового штурму», запитавши учнів, як вони вважають вихід Великої Британії з ЄС, є ознакою політичної слабкості чи економічного розвитку? Таким чином, за допомогою інтерактивних методів можна активізувати увагу учнів на уроці.[4]

Також для підвищення результативності навчання можна використовувати різноманітні інтерактивні технології. У наш час існує багато цифрових засобів наочності. До прикладу, онлайн-платформа Seterra Online – одна із найбільш захоплюючих та популярних географічних вікторин у світі. Її можна застосовувати для вивчення географічної номенклатури. Google Street View – функція перегляду панорамного маршруту. Існує безліч сайтів де в реальному часі можна подивитись карту землетрусів, відслідкувати рух повітряних мас, хмарність, розподіл температури та опадів у світі та ін. Такі інноваційні технології сприяють формуванню в учнів предметних компетентностей, підвищують концентрацію уваги на уроці, збільшуючи його ефективність.[5]

Для перевірки ефективності використання інтерактивних методів на уроках географії під час дистанційного навчання, нами було проведено комбінований урок на тему «Транснаціональні корпорації» у 9-их класах, у одному із використанням інтерактивних технологій та методів навчання («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Помилкові твердження» та ін.), а у іншому без. Після проведення контрольного опитування у класі, де не використовувались інтерактивні методи, результати були значно гірші (із 18 учнів у 2-ох високий рівень знань, 10- середній та у 6 учнів - низький рівень знань), ніж у класі, де вони були використані (із 18 учнів у 4-ох відмінний результат, 12 учнів – середній та 2 учнів низький рівень знань). Загалом, кількість учнів з високим рівнем знань збільшилось з 11,11% до 22,22%, тобто вдвічі. Що стосується учнів з середнім рівнем знань, то їх кількість теж збільшилась приблизно на 11%. Збільшення успішності класу відбулося за рахунок зменшення кількості учнів з низьким рівнем знань на 22%. Отже, використання інтерактивних методів значно сприяє підвищенню результативності навчання не лише під час проведення традиційних уроків, а й в умовах дистанційного навчання.

Для виявлення успішності використання інтерактивних методів на уроках географії, нами було проведено опитування в якому взяло участь 100 учнів 6-11 класів. У процесі опитування, вони дали відповідь на 10 запитань, що

стосувалися дистанційного навчання, та використання інтерактивних методів на уроці.

Під час опитування було з'ясовано, що 40,86 % учням подобається дистанційне навчання, 36,56 % не подобається проведення дистанційного навчання, та 22,58 % учнів вибрали варіант «важко відповісти». Такий розподіл відповідей зумовлений перевагами та недоліками проведення дистанційного навчання, які були нами вже згадані.

На запитання «Чи використовує вчитель на уроках географії інтерактивні методи навчання?» відповіді розділились - 46,81% учнів відповіло, що «так, вчитель використовує під час дистанційного навчання інтерактивні методи», 26,6 % дали відповідь «ні, не використовує» та 26,6 % обрали варіант «важко відповісти».

Для розуміння сприйняття географічного матеріалу учнями за допомогою новітніх методів навчання було сформульоване питання «Чи подобається вам, коли на уроці географії використовуються нестандартні методи навчання». Майже 92 % учнів відповіло, що їм подобаються уроки з використанням інтерактивних методів, 1,5% обрало варіант «ні», та 6,5% обрали варіант «важко відповісти».

Висновки. Використання інтерактивних технологій та новітньої методики навчання сприяють кращому засвоєнню інформації в умовах дистанційного навчання на уроках географії. Вони не лише збільшують зацікавленість учнів в навчальній дисципліні, а й значно покращують результати їх діяльності та сприяють розвитку вмінь учнів користуватися сучасними сервісами навчання. Застосування таких технологій навчання в освітньому процесі є нагальною вимогою сьогодення.

Список використаної літератури

1. Хассон В.Дж., Вотермен Е.К. Критерії якості дистанційної освіти. Вища освіта. 2004. № 1.
2. Федоренко Ю.А. Можливості дистанційного навчання географії й організація дистанційної форми віртуального уроку. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2011. № 1.
3. Кравчук О.П. До проблеми формування змісту географічних курсів для профільної школи. Географія. 2009. № 1.
4. Назаренко Т.Г. Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика: монографія. К.: Педагогічна думка, 2013. 380 с.
5. Корнєєв В.П. Технології навчання географії. Х.: Основа, 2004. 112 с.

ПРО ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Добровольська Оксана Григорівна,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри міського будівництва і архітектури
Запорізький національний університет, Україна

Актуальність. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі має стати інструментом забезпечення успіху вищої освіти. Цифрова компетентність у 2006 році була названа Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу однією з головних компетентностей для навчання впродовж усього життя. Цифрові знання стають головним ресурсом та сприяють формуванню нової якості освіти. Вищі навчальні заклади активно реформуються в напрямку інформатизації освіти. Швидкий розвиток цифрової освіти в Україні та завдання побудови цифрового суспільства вимагають швидкого переходу підготовки спеціалістів інженерного профілю на більш високий якісний рівень.

Аналіз останніх досліджень. Еталонна модель цифрової компетентності згідно із Європейською рамкою цифрової компетентності для громадян [1] визначає уміння працювати з інформаційними даними, комунікацію та співробітництво, створення цифрового контенту, безпеку. Цифрові компетенції – це знання, здібності, риси характеру, манери поведінки, необхідні для використання цифрових технологій в особистому та професійному житті [2]. Цифрові знання стають наскрізними, тобто постійними та необхідними для більшості спеціалізацій, вони є ключовими серед інших навичок на загальному ринку праці [3]. Розвиток цифрових компетентностей слід сприймати в рамках ідеї навчання впродовж життя [4, 5], тому що оволодіння цифровою компетентністю, розвиток цифрових навичок стає однією з найважливіших умов для гармонізації всіх сфер функціонування суспільства та економіки.

Зараз в країні відбувається процес розвитку інституційного механізму цифровізації економіки та суспільства. Заходи щодо розвитку цифрової компетентності передбачають проведення незалежного якісного та кількісного дослідження щодо наявності цифрових навичок у різних груп населення, головних перешкод до користування цифровими технологіями.

Мета дослідження – визначення рівня мотивації студентів в оволодінні цифровою компетентністю в процесі дистанційного навчання та самоосвітньої діяльності.

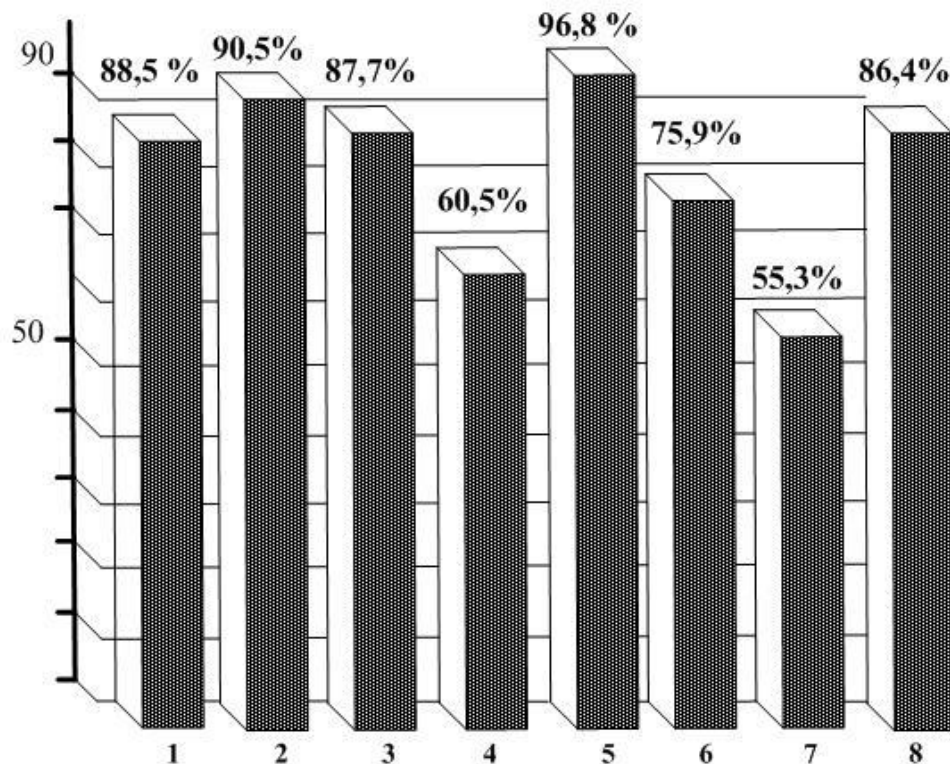
Методи дослідження. В процесі дослідження використано анкетування як емпіричний метод збору і аналізу інформації.

Результати дослідження Респондентами виступили студенти Запорізького національного університету: 80 студентів другого, четвертого та п'ятого курсів першого рівня освіти та 10 студентів другого рівня освіти протягом навчального

року. Оцінка взаємодії студентів з цифровими технологіями у навчанні була проведена за наступними критеріями:

- усвідомлений підхід до формування професіоналізму майбутніх фахівців;
- мотивація до використання цифрового навчального середовища;
- оцінка якості інформаційно-навчального сайту, робота з інформацією;
- роль викладача у роботі із сайтом та підготовці фахівців в цілому;
- вподобання у формах і методах навчання.

Результати оцінювання представлені на рисунку 1. 88,5% студентів запевнили значущість цифрового навчання, вони вважають, що цифрові ресурси необхідні для обміну інформацією під час навчання. Формуванню цифрових компетенцій саме у вузі надають перевагу при цьому 90,5% серед опитаних.

1 - значущість цифрового навчання; 2 - формування цифрових компетенцій у вузі; 3 - електронний навчальний сайт - невід'ємна складова навчання; 4 - самостійна робота; 5 - пошук та вміння аналізувати інформацію; 6 - вдосконалення досвіду цифрової освіти; 7 - користування традиційними підручниками; 8 - спілкування з викладачем

Рисунок 1. Результати оцінки рівня мотивації студентів в оволодінні цифровою компетентністю

Для опанування цифровою компетенцією 87,7% студентів вважають платформу Мудл, яка застосовується для дистанційного навчання в університеті, невід'ємною складовою формування цифрової та професійної освіти. Це обумовлено, перш за все тим, що електронні курси можна переглядати декілька разів в залежності від потреби. Проте, готові самостійно працювати з використанням електронних ресурсів, лише 60,5 % серед опитаних.

Інформаційне навчальне середовище збільшує можливості в пошуку спеціальної інформації, дає можливість в доступній формі засвоїти приклади виконання графічних завдань, але 55,3 % вважають використання традиційних

підручників і методичних матеріалів необхідною умовою навчання. Перевагу формуванню цифрової компетентності у поєднанні із систематичним спілкуванням з викладачем віддають 86,4 % студентів. Готові до постійного навчання, вдосконалення досвіду цифрової освіти – 75,9%.

Висновки і рекомендації.

1. В ході дослідження було підтверджено мотивацію студентів інженерного профілю на оволодіння цифровою освітою для самостійної професійної діяльності.

2. Результати дослідження показали готовність студентів до безперервної освіти із застосуванням відкритих освітніх платформ на інноваційних і цифрових засадах.

3. Електронні технології є доповненням до традиційних форм навчання, змінюючи їх зміст, методи і форми організації.

4. Оволодіння цифровими компетенціями потребує від суб'єктів цього процесу (студентів, викладачів закладів вищої освіти) критичного аналізу обґрунтованості, надійності інформаційних даних, які доступні через електронні засоби, а також безпечного та відповідального підходу до використання цих інструментів викладачами.

Список літератури

1. Riina Vuorikari, R., Punie. Y., Carretero, S., Van den Brande, L. (2016). DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. European Union.

URL:

https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101254/jrc101254_digcomp%202.0%20the%20digital%20competence%20framework%20for%20citizens.%20update%20phase%201.pdf.

2. Kuibida, V.S. Petroie, O.M., Fedulova, L.I. .Tsyfrovi kompetentsii yak umova formuvannia yakosti liudskoho kapitalu : analit. zapysky. Kyiv: NADU, 2019. 28 s.

URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/198/files/90a7d5c8-d10a-4f8f-8987-4d1077fdc8f6.pdf> [in Ukrainian].

3. Kubiv, S, Minich, O., Biriukov, A. Tsyfrova adzhenda Ukrainy – 2020: kontseptualni zasady.URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> [in Ukrainian].

4. Cabero-Almenara, J., Gutiérrez-Castillo, J., Palacios-Rodríguez, A., Barroso-Osuna, J. (2020). Development of the Teacher Digital Competence Validation of DigCompEdu Check-In: questionnaire in the University Context of Andalusia (Spain). doi:10.3390/su12156094 [in Spain].

5. Oksana Onyshchenko. Khto vkrav maibutnie? Natsionalna osvitnia elektronna platforma pid areshtom [Elektronnyi resurs] // Dzerkalo tyzhnia, 13 bereznia, 2020.

URL: https://dt.ua/EDUCATION/htovkrav-maybutnye-341432_.html.

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ-ПЕРВОКУРСНИКОВ НА ПРИМЕРЕ СТОЛИЧНЫХ ВУЗОВ

Женисова Асия Бахытовна

Магистр педагогических наук, старший преподаватель
Евразийский гуманитарный институт

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема психолого-педагогического сопровождения успешной адаптации студентов столичного вуза. На примере нескольких столичных вузов освещена деятельность преподавателей и психологов, направленная на ускорение и облегчение процесса адаптации. При этом показателем успешной адаптации студентов должна выступать комплексная характеристика, заключающая в себе не только профессиональные знания, умения, навыки, компетентности, но и развитие его личностных качеств, обеспечивающие успешность профессионального становления будущего специалиста.

Ключевые слова: адаптация, психолого-педагогическое сопровождение, психологическая подготовка, столичный вуз, профессиональная адаптация, профессиональная подготовка, социализация студентов, студент- первокурсник.

В последнее десятилетие меняется подход к образованию: необходимо не просто дать обучающимся знания по изучаемым предметам, но научить их самостоятельно добывать и обрабатывать информацию, мыслить критически и принимать решения. Эти задачи стоят и перед системой школьного образования и перед учебными организациями средне-специального и высшего образования.

Высшие учебные заведения должны превратить вчерашнего школьника в компетентного специалиста. Для достижения этой цели студент на протяжении всего периода обучения осваивает знания по профильным дисциплинам, проходит производственную практику. Но, помимо теоретической и практической составляющей обучения, есть психологическая составляющая. Студентов необходимо психологически подготовить к трудностям работы по специальности, сложностям социализации в трудовом коллективе. Большая часть выпускников общеобразовательных школ сталкивается с первыми психологическими проблемами адаптации сразу после поступления. По данным социологических исследований более 70% первокурсников испытывают ряд трудностей при адаптации в новой учебной среде. Около 10% не сдают первую сессию, и либо остаются на летний семестр, либо их отчисляют из учебного заведения.

Особенно эта проблема актуальна для столичных вузов.

Во-первых, в столичные вузы поступает большое количество студентов из небольших провинциальных городов, деревень. Во-вторых, столица – большой город, с развитой инфраструктурой и быстрым темпом жизни. И приезжим и коренным студентам-первокурсникам одинаково сложно адаптироваться к новому темпу жизни, стать частью «взрослой жизни», самостоятельно принимать решения, касающиеся бытовых вопросов. В-третьих, в столичных вузах, как правило, достаточно высокие требования к студентам. Это касается качества успеваемости, внешнего вида, поведения и т.д. Большинству первокурсников сложно сразу перейти на новый уровень, заметно отличающийся от их привычного образа жизни, от школьных требований.

В течение процесса обучения в столичном вузе обучающиеся переживают процессы профессиональной адаптации: приспособление к характеру, содержанию, условиям и организации учебного процесса в учебном заведении. Студенты вырабатывают навыки самостоятельности в учебной и научной деятельности, приспосабливаются к учебной группе и преподавательскому составу, учатся выстраивать взаимоотношения в равной социальной группе и с соблюдением субординации по отношению к преподавателям и работникам вуза, вырабатывают собственный стиль поведения [1, с.137-144].

Для решения этих и других проблем, возникающих при адаптации студентов-первокурсников столичного вуза, преподаватели-предметники и куратор группы должны принимать ряд мер для более быстрого и успешного приспособления студентов к новым условиям жизни. По мнению большинства исследователей, психологов и методистов, именно в первый год обучения студенты нуждаются в психолого-педагогическом сопровождении адаптации к новой учебной среде.

Психолого-педагогическая деятельность преподавателей столичного вуза, направленная на ускорение и облегчение процесса адаптации студентов-первокурсников, должна помочь учащимся не только кардинально перестроить мышление и речь, вывести их на уровень научного аппарата, но и развить задатки и способности студентов, повысить успеваемость, развивать концентрированность и внимательность. Также преподавательский состав должен помочь студентам привыкнуть к новым нагрузкам (как физическим, так и психофизическим), помочь справиться с учебной и моральной нагрузкой [2, с.479].

Тот факт, что для успешной адаптации студента-первокурсника в новой учебной среде ему нужна помощь преподавателей, не вызывает сомнений. Но при психолого-педагогическом сопровождении адаптации студент не должен занимать пассивную позицию. Успешный результат возможен только при комплексном взаимодействии двух сторон: преподавателя и студента. Студент должен четко и ясно представлять себе цель образовательного процесса, находить способы ее достижения, решать возникающие дидактические задачи, а преподаватель должен создавать условия для успешной реализации учебной деятельности студента [3].

Одной из главных задач преподавателей столичного вуза в адаптационный период первокурсников является дать студентам понять, что они сами выбирают

свой путь, способы достижения поставленных целей, и смоделировать возможные ситуации решения учебных задач. Важно не давать субъективную оценку различных методов, не раскрывать свои приоритеты. Преподаватель должен быть беспристрастным и объективным, чтобы студент получил необходимые знания по тому или иному вопросу и самостоятельно выбрал средство разрешения ситуации. При необъективности преподавателя, навязывании своего решения студенты-первокурсники не приобретают навыки самостоятельности, не учатся отвечать за принятые решения и перекладывают ответственность на преподавателя или куратора.

Очень важной является помощь преподавателей столичного вуза в психологической и организационной адаптации студентов-первокурсников, приехавших из провинциальных городов или деревень. Для решения этой проблемы целесообразно провести экскурсии по городу, рассказать об особенностях инфраструктуры. Во многих столичных вузах практикуют внеклассные часы в первую неделю обучения, когда студентам рассказывают о городских библиотеках, дают их адреса и информацию о правилах получения читательского билета. Перед началом учебного процесса также проводят «день открытых дверей». Это мероприятие представляет собой ознакомление с учебным заведением, экскурсией по территории студенческого городка и корпусам вуза, ознакомление поступивших абитуриентов с внутренним устройством университета.

Часть вузов, не только столичных, но и провинциальных, первую неделю делают не рабочей, а, так называемой, ознакомительной, «разгоночной». Студенты-первокурсники посещают занятия по особому расписанию, где им рассказывают об особенностях кредитной системы образования, ее особенностях, знакомят с понятиями «силлабус», «семинар», «СРСП» и «СРС», рассказывают о внутреннем распорядке университета, работе библиотечных фондов. В первую неделю на занятиях преподаватели рассказывают о дисциплине, структуре курса. И со второй недели первокурсники включаются в студенческую жизнь в стандартном режиме. С одной стороны, такой способ адаптации позволяет произвести плавный переход со школы в студенчество. Студенты не подвергаются стрессу из-за незнания и непонимания новой системы образования. С другой стороны, первый семестр первокурсников длится либо дольше на одну неделю, чем у других, либо учебный материал, запланированный на 15 недель, komponуют в 14 учебных недель. Это представляет определенные неудобства, как для студентов, так и преподавателей.

Для более быстрой адаптации студентов-первокурсников к новым темпам жизни, психолого-педагогическое сопровождение должно начинаться еще в школе классным руководителем и учителями совместно с вузовскими преподавателями. Подобное взаимодействие включает в себя «дни открытых дверей», проводимые высшими учебными заведениями для ознакомления школьников с учебной деятельностью и специальностями. Также школьные учреждения и вузы должны проводить мероприятия, целью которых является установление и усиление существующей связи между школой и вузом. Позже, во время первого семестра, куратор группы проводит беседы со студентами,

психологическое тестирование. Последнее направлено на выявление коммуникационных навыков, определение интеллектуального уровня, наличия способностей, темперамента личности студента-первокурсника. Полученные данные используются для более успешного и быстрого психолого-педагогического сопровождения, на их основе составляется план индивидуальной беседы куратора или психолога со студентом. Если у студента выявлены проблемы в успеваемости (низкое качество знаний, неуспеваемость), девиантное поведение, несоблюдение общепринятых правил, то преподаватель проводит индивидуальные беседы или тренинги с целью помочь выровнять успеваемость или скорректировать поведение до уровня, принятых в данном учебном заведении [4, с.288].

Психолого-педагогическое сопровождение адаптации студентов-первокурсников включает в себя и создание в кураторской группе благоприятного микроклимата с целью установления дружеских взаимоотношений в коллективе. Куратор и преподаватели-предметники в начале обучения косвенно должны стимулировать более быстрое сплочение группы с целью повышения психологического комфорта студентов, а также их более быстрой социализации [5, с.150].

Социализация студентов является одной из главных проблем адаптации студентов-первокурсников. В столичных вузах эта проблема наиболее актуальна, так как в группе оказываются студенты из разных социальных слоев. Для быстрой и относительно спокойной социализации первокурсников, в частности приезжих студентов, важна деятельность преподавателей. Они должны служить примером поведения, стать ориентиром, на который студенты будут ровняться. Внешний вид преподавателя столичного вуза должен соответствовать установленному дресс-коду, наглядно демонстрировать студентам, как должен выглядеть компетентный специалист. Речь идет об аккуратной внешности, чистой и соответствующей одежде, соблюдении личной гигиены.

Таким образом, можно сделать вывод, что психолого-педагогическое сопровождение преподавателями столичного вуза процесса адаптации студентов-первокурсников представляет собой сложный и разносторонний процесс. Преподаватели должны учитывать не только личностные, но и психофизиологические особенности каждого студента, научить их работать в группе, развить навыки самостоятельности, помочь разрешать возникающие сложности и конфликты. Наибольшую сложность для преподавателей составляет помощь в психологической адаптации студентов-первокурсников. Не каждый из них покажет, что у него возникли какие-либо сложности, не каждый студент сможет справиться с большими учебными и психологическими нагрузками. Часть студентов отсеется после сессии из-за неуспеваемости или по собственному желанию. Но, в любом случае, преподаватели должны помочь студентам-первокурсникам адаптироваться к высоким требованиям столичного вуза и быстрому темпу жизни в столице.

Казахстанские вузы активно внедряют в свою деятельность программы психолого-педагогического сопровождения адаптации студентов столичного

вуза. Проанализируем подход столичных вузов к психолого-педагогическому сопровождению адаптации студентов-первокурсников. Для анализа были выбраны следующие высшие учебные заведения:

- Назарбаев Университет
- Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева
- АО «Медицинский университет Астана»
- Евразийский гуманитарный институт

Мы проанализировали миссии и видение, стратегии развития, планы мероприятий по сопровождению адаптации первокурсников перечисленных вузов. Проведенный анализ позволил сделать следующие выводы:

1. В стратегии развития большинства университетов основной акцент делается на развитии профессиональных качеств будущих специалистов, повышение конкурентоспособности вуза, как среди казахстанских учебных заведений, так и в международном образовательном пространстве.

2. Немало внимания уделяется развитию лидерских качеств у студентов для формирования специалистов, востребованных по всему миру. Это одно из основных направлений стратегий развития отечественных вузов. Республика Казахстан стремительно интегрируется в международное пространство. Для этого улучшается оснащение материальной и технической базы вуза, повышается квалификация преподавательского состава. Все это направлено на воспитание специалиста, обладающего достаточными компетенциями для исполнения профессиональных обязанностей.

3. В каждом учебном заведении понимается важность перечисленных задач, и по их решению проводится определенная работа. В вышеуказанных учебных заведениях процессу адаптации студентов-первокурсников уделяется большое внимание.

Например, в «Стратегии на 2013-2020 годы» Назарбаев Университета указано, что поступающие студенты на программы бакалавриата должны пройти специальную годичную программу предуниверситетской подготовки. Это делается для улучшения навыков английского языка, развитию критического мышления учащихся и повышению качества знаний по профилирующим предметам. Такой подход помогает снизить уровень стресса при переходе от школьной системы образования к университетской. В совокупности такой подход облегчает процесс адаптации студентов первого курса [6, с.12].

В Евразийском национальном университете им. Л.Н.Гумилева проводится ряд мероприятий по сопровождению адаптации первокурсников, согласно плану, утвержденному проректором по социально-культурному развитию. По плану проводятся следующие мероприятия: встреча первокурсников на факультетах с руководством факультета, знакомство с библиотеками университета и города, экскурсии-знакомство с учебными корпусами, студенческими домами, спортивными залами, музеями и аллеями. Проводятся кастинги в творческие коллективы, записи в спортивные секции, анкетирования среди студентов, проживающих в студенческих домах на тему «Психологический портрет», встречи со студентами из числа детей-сирот. Также

проводятся семинар-тренинги для студентов из числа детей-сирот и инвалидов на темы: «Адаптация первокурсников», «Тайм-менеджмент: управление временем», экскурсии по достопримечательностям столицы. Помимо этого, среди первокурсников организовываются интеллектуально-познавательные игры и турниры. С целью повышения религиозной грамотности среди студентов проводятся встречи с сотрудниками правоохранительных органов, управления по делам религий. Следует сказать, что вся работа по сопровождению адаптации первокурсников осуществляется в тесном сотрудничестве деканов факультетов, заместителями деканов по работе со студентами, кураторами групп, преподавателями, руководителями творческих коллективов и спортивных секций.

Медицинский университет Астана является одним из самых крупных и динамично развивающихся медицинских высших учебных заведений нашей страны. Стоит отметить, что в университете успешно осуществляет свою деятельность отдел профориентации и психологической адаптации обучающихся. Основными задачами отдела являются:

- организация и осуществление профориентационной работы с выпускниками школ и абитуриентами;
- организация и проведение подготовительных курсов, с формированием преподавательского состава;
- мониторинг непрерывного профессионального развития студентов с момента поступления их в университет и в период профессиональной подготовки;
- осуществление психологического сопровождения непрерывного профессионального развития студентов [8].

А в Евразийском гуманитарном институте в документе «Стратегия развития вуза на 2018-2021 годы» помимо прочих утверждена задачей вуза проведение адаптационной и социальной поддержки студенческой молодежи.

Согласно Стратегии, сопровождение адаптации учащихся, в частности студентов-первокурсников, осуществляется следующими способами:

- Уязвимым категориям студентов оказывается социальная помощь, которая включает в себя скидки на обучение, предоставление общежития и т.д.
- Функционирует «Центр по подготовке волонтеров», который проводит обучающие курсы для желающих.
- Функционируют «Психологический Центр», кабинет психолога, где можно получить консультации специалистов.
- Студенческий клуб «Асыл жүрек» позволяет студентам самореализовываться и раскрывать свой талант.
- Осуществляют свою деятельность спортивные секции. Благодаря этому студенты вовлечены в спортивные мероприятия, у них формируется здоровый образ жизни. Достижения в спорте играют положительную роль при адаптации студентов-первокурсников.
- Создаются условия для реализации творческого потенциала студентов, в частности студентов первого курса.

- Реализуются программы по адаптации студентов-первокурсников к новой среде и новой жизни [9].

Таким образом, можно сделать вывод, что проблема психолого-педагогического сопровождения адаптации студентов-первокурсников в столичных учебных заведениях только начинает формироваться. Преподаватели и методисты, психологи, руководители вузов осознают важность профессиональной помощи в процессе адаптации студентов первого курса в новом социуме, ведется активная работа в этом направлении.

Список литературы

1. Сергеева С.В., Воскресенко О.А., Паршина Т.Б. Педагогическое сопровождение адаптации студентов первого курса к образовательному процессу технического вуза // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2008. – № 3. – С. 137–144.
2. Реан А. А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика, – СПб.: Прайм-ЕВРО-ЗНАК, 2006. – 479 с.
3. Бочарникова Я.В. Психолого-педагогическое сопровождение адаптации студентов первого курса. Электронный ресурс//Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/582626/>
4. Змановская Е. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений, – М.: Академия, 2004. – 288 с.
5. Станиславчик Л.И. Куратору, работающему с первокурсниками: Метод. Пособ., – Барановичи: БГВПК, – 2001. – 150 с.
6. «Стратегия на 2013-2020 годы» Назарбаев Университета. Электронный ресурс//Режим доступа: <http://nu.edu.kz/cs/groups/public/documents/document/mdaw/mdmy/~edisp/apkесm.nu.edu.032560.pdf>
7. Комитет профориентации и мониторинга развития студентов. Электронный ресурс//Режим доступа: http://www.amu.kz/educational-activities/academic_and_innovation/proforientir/
8. «Стратегия развития вуза на 2018-2021 годы». Электронный ресурс //Режим доступа:http://egi.kz/wp-content/uploads/2016/02/Strategiya_EAGI.pdf

АНАЛІЗ СИСТЕМИ АВТОМОБІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ПО ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЮ

Задорожний І. І.

старший викладач вищого навчального закладу кафедри водіння бойових машин та автомобілів,
Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Пенцак П. В.

викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів,
Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Рій В. Б.

викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів,
Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Аналіз досвіду, який був отриманий під час експлуатації сучасних зразків автомобільної техніки в ході проведення Операції об'єднаних сил (ООС) на Сході нашої держави свідчить про необхідність підвищення якості автомобільної підготовки випускників вищих військових навчальних закладів. Як один із шляхів досягнення даної мети є внесення певних змін у систему підготовки, що дозволить сформувати необхідний в подальшій професійній діяльності рівень знань та умінь з питань використання та технічного обслуговування зразків автомобільної техніки, особливо під час виконання завдань в екстремальних умовах бойової обстановки.

Система – це скінчена множина функціональних елементів й відношень застосування яких у певній послідовності дає змогу досягти бажаного результату. І, безумовно, є одним із ключових, базових елементів системи підготовки курсантів в вищих військових навчальних закладів. Зокрема, у Національній академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного є навчальна дисципліна «Автомобільна техніка, в т.ч. Автомобільна підготовка» (далі – НД АТ в т.ч. АП).

Звісно, в ході проведення занять з НД АТ в т.ч. АП, необхідно обов'язково звернути увагу на особливості спеціальностей, по яких проводиться підготовка в Національній академії сухопутних військ і, очевидно, максимально, в умовах визначеного навчального часу, включити в систему підготовки елементи, які враховують досвід експлуатації автомобільної техніки в умовах проведення ООС, тобто – максимально наближених до бойових.

Після завершення вивчення НД АТ в т.ч. АП кожен курсант вищого військового навчального закладу отримує загальнодержавне «Свідоцтво про

закінчення закладу з підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв» з наступною, після успішної здачі відповідних теоретичного і практичного іспитів в регіональних центрах надання сервісних послуг Національної поліції України, видачею посвідчення на право керування транспортним засобом категорій «В» і «С». Беручи до уваги вимогу про те, що 80% змісту робочої програми підготовки вказаних спеціалістів (у нашому випадку це робоча програма навчальної дисципліни «Автомобільна техніка в т.ч. Автомобільна підготовка» (РПНД АТ в т.ч. АП), повинні відповідати змісту Державних стандартів професійно-технічної освіти професії: водій автотransпортних засобів категорій «В» і «С», необхідно обов'язково в наступних 20% змісту робочої програми, враховувати особливості «відповідно до змін у технологіях автомобільного транспорту, організації праці, регіональних умов тощо» [7, 8] – тобто вимоги до підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах насамперед повинно досягатися шляхом: застосування курсу водіння автомобілів і гусеничних транспортерів-тягачів, затвердженого наказом начальника Генерального штабу Збройних сил України 2009 року № 37 та використанням під час занять досвіду здобутого в ході проведення Операції об'єднаних сил – тобто методом пошуку нових, нестандартних функціональних елементів системи автомобільної підготовки спеціалістів, яких готують вищі військові навчальні заклади (як, наприклад, Національна академія сухопутних військ).

У даний час питання підготовки водіїв у ЗС України регулюються наступними основними керівними документами: Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII [1]; державним стандартом професійно-технічної освіти ДСПТО 8322.ОІ.00.60.24-2012. Професія – водій автотransпортних засобів. Код – 8322. Спеціалізація: водіння автотransпортних засобів категорії «В» [7]; державним стандартом професійно-технічної освіти ДСПТО 8322.ОІ.00.24-2012. Професія – водій автотransпортних засобів. Код – 8322. Спеціалізація: водіння автотransпортних засобів категорії «С» [8] (застосування лише державних стандартів професійно-технічної освіти водіїв автотransпортних засобів не дозволяє в повній мірі підготувати випускників до виконання специфічних завдань в зоні проведення Операції об'єднаних сил); наказом Міністра оборони (МО) України від 10.01.97 № 5 «Про затвердження Положення по підготовці водіїв та інших фахівців автомобільної служби у ЗС України та допуску їх до керування транспортними засобами» [2]; наказ МО України № 453 від 27.07.2011 «Про внесення змін до наказу МО України від 10.01.97 № 5 [3] (вищевказані накази МО України передбачають надзвичайно громіздку та складну систему сертифікації вищих військових навчальних закладів, які проводять початкову підготовку водіїв, в сучасних умовах гібридної війни, яка розв'язана проти нашої держави, і тому надзвичайно гостро стоїть питання розробки замкнутої військової вертикалі підготовки водіїв для потреб Збройних сил України); наказом МО України № 170 від 19.05.2009 «Про затвердження інструкції про організацію виконання положення про проходження громадянами України військової служби у ЗС України» [4]; наказом МО України № 346 від 20.07.2015 «Про затвердження Положення про

особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах МО України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України» [5]; курсом водіння автомобілів та гусеничних транспортерів-тягачів затверджений наказом начальника Генерального штабу Збройних сил України від 31.03.2017 року № 37 [9] (сучасний курс водіння автомобілів та гусеничних транспортерів-тягачів це розробка 2000-х років і відповідно в ньому не висвітлені всі питання та завдання з якими зіштовхуються випускники вищих військових навчальних закладів у зоні ООС, по зрозумілим причинам станом на сьогоднішній день він потребує цілого ряду уточнень та поправок); робочою програмою навчальної дисципліни «Автомобільна техніка (в т.ч. Автомобільна підготовка)» [10];

Аналіз змісту РПНД АТ в т.ч. АП на відповідність вимогам вищевказаних керівних документів містить деякі суттєві недоліки, а саме: компетентності та заплановані результати навчання (розділи 3 і 4 РПНД АТ в т.ч. АП), які набуваються під час засвоєння навчальної дисципліни потребують певного уточнення та коректування у відповідності до сучасних вимог замовника та досвіду отриманого в ході проведення ООС на Сході нашої держави; змістовний план вивчення дисципліни (розділ 5.2. РПНД АТ в т.ч. АП) потребує оновлення в наступних напрямках: збільшення практичної складової за видами навчальних занять, виконання під час занять практичних завдань з водіння, які передбачені Курсом водіння автомобілів та гусеничних транспортерів-тягачів, в обов'язковому порядку включаючи в кожне заняття виконання нормативів з технічної підготовки тощо; в робочій програмі вивчення навчальної дисципліни, в обов'язковому порядку повинна бути закладена вимога до навчаємих – під час проведення практичних занять з водіння автомобілів бути екіпірованим бронежилетом, каскою та особистою зброєю; в РПНД АТ в т.ч. АП не передбачено, що у відповідності до вимог Міністра Оборони України, Начальника Генерального штабу Збройних сил України до 30% відсотків всіх практичних занять повинні проводитися вночі, і з цією метою необхідно внести відповідні зміни, а саме: в розділ 1 Будова та основи експлуатації автомобілів багатоцільового призначення, розділ 3 Основи керування автомобілем та безпека дорожнього руху та розділ 4 Практичне водіння автомобілів.

Мета статті полягає в аналізі системи автомобільної підготовки, висвітленні проблемних питань, насамперед тих, які стосуються покращенню практичних складових підготовки, а саме набуття курсантами навичок в організації – робіт з технічного обслуговування автомобільної техніки, проведенні занять з водіння у т.ч. з використання тренажерів, підвищення ефективності практичних занять з водіння, шляхом визначення конкретних практичних завдань, рекомендацій та пропозицій.

Заплановані результати вивчення навчальної дисципліни «Автомобільна техніка (в т.ч. автомобільна підготовка)» повинні забезпечувати насамперед конкретні, зрозумілі та чіткі спроможності випускника, адже використовуючи отримані знання, він повинен виконати поставлене перед ним навчально-бойове або бойове завдання. З цією метою пропонується наступна сукупність знань, умінь, навичок та спроможностей курсанта: організувати: введення

автотранспортних засобів у стрій в підпорядкованому підрозділі, використання за призначенням, технічне обслуговування, зберігання та транспортування, дотримання заходів безпеки та вимог природоохоронного законодавства під час експлуатації автомобільної техніки; самостійно і в повному обсязі виконувати всі вправи, прийоми та нормативи з практичного водіння автотранспортних засобів категорій «В» і «С» за різних дорожніх умов; виконувати вимоги Правил дорожнього руху; організовувати: роботи з усунення найбільш розповсюджених технічних поломок, які виникають під час використання автотранспортного засобу і не потребують розбирання головних механізмів; заправку автомобільних транспортних засобів паливом та іншими експлуатаційними матеріалами; здійснення контролю за оформленням дорожньої документації; надавати першу медичну допомогу потерпілим під час дорожньо-транспортних пригод.

Аналізуючи розділ 1 РПНД АТ в т.ч. АП Будова та основи експлуатації автомобілів багатоцільового призначення, можна зробити висновок про те, що деякі питання з практичної складової занять потребують доопрацювання до вимог сьогодення. Вивчення відгуків про випускників показало, що рівень знань та умінь в організації та виконанні робіт по визначенню причин найбільш розповсюджених поломок автомобілів, виконанню робіт контрольного огляду, щоденного та номерного технічного обслуговування (ТО) -потребує певного покращення, особливо їх практичної складової.

Враховуючи досвід проведення ООС, а саме обставин при яких, внаслідок постійної роботи засобів оптичної розвідки противника, переміщення автомобільної техніки в зоні бойових дій проводився як правило в темну пору доби або в умовах недостатньої видимості, доцільно в розділі 1 РПНД АТ в т.ч. АП розглянути питання вивчення призначення, будови та принципу дії наявних на озброєнні в Збройних силах України (ЗСУ) приборів нічного бачення ПНВ-57Е та подібних приладів інших модифікацій. На відміну від навчальної дисципліни «Будова бронетанкової техніки», в якій на вивчення приладів нічного бачення виділяється 7 навчальних годин, з них: 2 год. – групове заняття, 4 год. – практичне і 1 год. – самостійна робота, в розділі 1 РПНД АТ в т.ч. АП питання вивчення автомобільних приладів нічного бачення не розглядаються взагалі, що являється в певній мірі недоліком і не може виправдовуватися тим, що вказані прилади не входять в штатну комплектацію переважної більшості зразків автомобільної техніки. Хоча в обов'язковому порядку, вказаними приладами комплектуються деякі автомобільні та багатовісні базові шасі (АБШ), на яких монтується значна кількість самих різноманітних видів озброєння та техніки родів військ та служб Збройних сил України – МАЗ-79111, МАЗ-79112 (РСЗВ «Смерч»), БАЗ-5921, БАЗ-5922 («Точка-У») та багато інших.

Заняття по вивченню розділу 1 РПНД АТ в т.ч. АП Будова та основи експлуатації автомобілів багатоцільового призначення розпочинаються з 3 семестру, і тому доцільно уникати дублювання деяких тем, які вже розглядаються у вказаний період під час вивчення навчальної дисципліни «Будова бронетанкової техніки» і це насамперед стосується будови двигунів внутрішнього згорання.

Розглядаючи 2-й розділ Правил дорожнього руху РПНД АТ в т.ч. АП необхідно відмітити, що в цілому, запропоновані у ньому теми занять та навчальні питання дозволяють у повному обсязі вивчити вимоги даного розділу, в той же час, як недолік вважається наступне – 14 розділів Правил дорожнього руху в Україні (2, 4-7, 13, 21,22, 24-26, 33.5-33.7, частково розділи 1 та 34) сплановані для вивчення під час самостійної роботи курсантів, а розділ 32 «Окремі питання дорожнього руху, що потребують узгодження з Державтоінспекцією» в робочій програмі не розглядається взагалі. Враховуючи те, що розділи Правил дорожнього руху в Україні, вивчення яких заплановано на самостійних заняттях, являються надзвичайно важливими (наприклад - розділ Обов'язки та права водіїв механічних транспортних засобів то що), пропонується - за рахунок певного зменшення годин на практичні заняття кожної теми (замість 8 годин, проводити 6 год.), збільшити кількість групових занять, на яких і розглянути вище згадані теми, які відведені для самостійного вивчення. Наступним важливим напрямком покращення якості вивчення курсантами 2-го розділу Правил дорожнього руху РПНД АТ в т.ч. АП являється використання «Робочого зошита», використання якого побудовано таким чином, що курсант ознайомившись з текстом відповідного розділу Правил дорожнього руху повинен письмово та графічно дати відповіді на тестові завдання. Практика використання даного зошита під час самостійної роботи та в ході практичних занять з навчальними групами 121-128 МП факультету бойового застосування військ в 2017-2020 навчальних роках, дозволила зробити висновок про суттєве покращення результатів вирішення курсантами тестових завдань в ході розгляду типових дорожньо-транспортних ситуацій. Значний позитивний результат в навчанні дало також застосування інтерактивних, колективних та ігрових методів навчання.

На вивчення розділу 3 «Основи керування автомобілем та безпека дорожнього руху» РПНД АТ в т.ч. АП виділяється 24 навчальні години, з них 14 – на самостійну роботу, практичні заняття в даному розділі робочою програмою не передбачені, що є помилковим, адже оволодіти наприклад способами надання першої медичної допомоги після дорожньо-транспортної пригоди (ДТП), без їх практичного відпрацювання - неможливо. Кожен розділ РПНД АТ в т.ч. АП повинен по мірі його вивчення, доповнювати знання та практичні навички курсантів, і тому після вивчення Будови та принципу дії автомобільних приладів нічного бачення в розділі 1 доцільно розглянути в 3-му розділі – тему Особливості керування автомобілями в темну пору доби з застосуванням приладів нічного бачення. Відповідно до вимог п. 2.4. Курсу водіння автомобілів та гусеничних транспортерів-тягачів (Наказ начальника Генерального штабу Збройних сил України від 31.03.2017 року № 37 [9]) вивчення даного розділу повинно проводитися паралельно з практичними заняттями з водіння автомобілів.

Аналізуючи розділ 4 Практичне водіння автомобілів РПНД АТ в т.ч. АП варто наголосити його надзвичайну важливість для якісної підготовки випускників вищих військових навчальних закладів, адже в бойовій обстановці можливе виникнення таких ситуацій, які потребуватимуть від них практичних

знань та умінь у керуванні автомобілем. І як уже було сказано, безумовного врахування при цьому потребують і вимоги Державних стандартів щодо підготовки водіїв категорій «В» і «С», особливо в напрямку дотримання вимог щодо кількості годин практичного водіння. І тому на думку автора необхідно звернути увагу на наступні проблемні питання: наявна в Національній академії сухопутних військ польова навчально-матеріальна бази для навчання курсантів академії водінню машин, використовується в повному обсязі, це посприяло розвантаженню інструкторів взводу навчальних автомобілів роти матеріально-технічного забезпечення академії і дало змогу підготувати техніку для якісного проведення занять з групами, які знаходяться в пункті постійної дислокації; у розділі 4 «Практичне водіння автомобілів» не заплановано виконання на автодромі жодної вправи з курсу водіння автомобілів та гусеничних транспортерів-тягачів (наказ начальника Генерального штабу Збройних сил України від 31.03.2017 року № 37 [9] (за виключенням деяких елементів вправ №1 і №3, які можливо було виконати на майданчиках перед спорткомплексом Львів-Арена в ППД м. Львів); заняття з практичного водіння автомобілів у темну пору доби (в т.ч. з використанням приладів нічного бачення ПНВ-57Е) РПНД АТ в т.ч. АП не передбачені взагалі; доцільно, розпочинаючи з теми 4.2.

Проведений аналіз системи автомобільної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів показав, що вона потребує певного вдосконалення та адаптації до сучасних умов гібридної війни, в першу чергу це стосується викликів та вимог, які постають перед випускниками з прибуттям в військові частини для подальшого проходження служби. З цією метою пропонується: конкретизувати практичну складову компетентностей та запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни, принцип вчити тому, що необхідно на війні повинен залишатися домінуючим; в практичні заняття з водіння автомобілів повинні включатися елементи, що дозволять значно збільшити емоційно-психологічне та фізичне навантаження на навчаємих, це стосується насамперед використання відповідного екіпірування, практичного виконання нормативів, виконання вправ №5 і 6 Курсу водіння автомобілів то що; значної уваги та вдосконалення потребують заняття з вивчення будови та правил використання приладів нічного бачення, які застосовуються під час водіння автомобілів; безумовно використання польової навчально-матеріальної бази навчання водінню, а це насамперед автодром МЦМБ, стало на сьогоднішній день надзвичайно актуальним; з метою: досягнення бажаного результату в вивченні НД АТ в т.ч. АП та інших дисциплін технічного спрямування, концентрації науково-педагогічних кадрів та навчально-матеріально ресурсів напрямку технічне забезпечення військ, вироблення єдиного бачення викладання дисциплін технічного спрямування, - детального вивчення потребує питання створення на основі 3-х кафедр: Бронетанкового озброєння та техніки, Автомобілів та автомобільного господарства, Водіння бойових машин та автомобілів (можливо і інших структурних підрозділів) – інституту технічного забезпечення, що в кінцевому результаті повинно значно підвищити якісні показники засвоєння вказаних дисциплін, усунути наявні розбіжності, дублювання.

Список літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII.
2. Наказ Міністра оборони (МО) України від 10.01.97 № 5 «Про затвердження Положення по підготовці водіїв та інших фахівців автомобільної служби у ЗС України та допуску їх до керування транспортними засобами».
3. Наказ МО України № 453 від 27.07.2011 «Про внесення змін до наказу МО України від 10.01.97 № 5».
4. Наказ МО України № 170 від 19.05.2009 «Про затвердження інструкції про організацію виконання положення про проходження громадянами України військової служби у ЗС України».
5. Наказ МО України № 346 від 20.07.2015 «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах МО України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України».
6. Державний стандарт професійно-технічної освіти ДСПТО 8322.ОІ.00.60.24-2012. Професія – водій автотransпортних засобів. Код – 8322. Спеціалізація: водіння автотransпортних засобів категорії «В».
7. Державний стандарт професійно-технічної освіти ДСПТО 8322.ОІ.00.24-2012. Професія – водій автотransпортних засобів. Код – 8322. Спеціалізація: водіння автотransпортних засобів категорії «С».
8. Курс водіння автомобілів та гусеничних транспортерів-тягачів затверджений наказом начальника Генерального штабу Збройних сил України від 31.03.2017 року № 37.
9. Робоча програма навчальної дисципліни «Автомобільна техніка (в т.ч. Автомобільна підготовка)».
10. Задорожний І.І., Дорофєєв Ю.В., Баліцький Н.С. Аналіз існуючої системи підготовки водіїв у збройних силах України та пропозиції щодо її вдосконалення. Військово-технічний збірник. Випуск №18. Львів : НАСВ, 2018. С. 73-77.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИЙОМУ ІНТЕРВ'Ю

Зуброва Ольга Андріївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та
світової літератури імені професора Олега Мішукова

Суміна Анна Альбертівна

студентка II курсу магістратури
Херсонський державний університет, Україна

На сьогочасному етапі загальної освіти можна сказати, що головне призначення мови, як предметної галузі навчання, та її сенс полягає у навчанні учнів вмінню спілкуватися вивченою іноземною мовою, у формуванні здібності та готовності здійснювати безпосереднє спілкування (розуміння на слух, читання, говоріння), що підтверджується низкою нормативних документів.

Згідно з концепцією удосконалення української освіти питання комунікативного вивчення іноземної мови здобувають важливого значення. Через це можна відмітити, що комунікативна компетенція являється інтегративним, орієнтованим досягненням практичного результату в опануванні англійською мовою, і навіть на освіту, виховання та розвитку особистості учня. Зміни, що відбуваються на сьогодні, у суспільних загальних відносинах, методах комунікації (використанні нових інформаційних технологій) зводяться до активізації комунікативної компетенції учнів.

Аналіз теоретичної літератури дозволяє розглядати комунікативну компетенцію з різних точок зору та визначити наступні підходи до формулювання поняття «комунікативна компетенція». Це поняття складається з двох слів: комунікація та компетенція. Слово "комунікація" походить від латинського "communicatio", що означає "повідомлення, передача інформації". За словами мовознавця А. Арутюнова, це специфічний вид діяльності, змістом якого є обмін інформацією між членами однієї мовної спільноти для досягнення взаєморозуміння та взаємодії.

У словнику іноземних слів термін означає акт спілкування, зв'язок між двома або більше індивідами, засновані на взаєморозумінні; повідомлення інформації однією особою іншій чи низці осіб. Підсумовуючи сказане вище, укладаємо, що це і – здатність особистості обирати адекватну реальній ситуації спілкування комунікативну поведінку, що полягає у сукупності і традицій спілкування певної групи людей [1].

Основною метою навчання іноземних мов є формування, вдосконалення та розвиток особистості, здатної до досягнення необхідного рівня комунікативної

компетенції. Слід зазначити, що виклад власних думок, особливо іноземною мовою – досить складний процес, як із лінгвістичного, так і з психологічного погляду.

Було доведено, що однією з головних причин страху висловлюватися перед незнайомими людьми іноземною мовою є відсутність у них комунікативних навичок і досвіду публічних виступів рідною мовою. І, оскільки мовленнєве вміння як вміння людини оформляти в словах власну думку не є результатом навчання, майстерність мови приходить до людини в основному стихійно, безсистемно та уривчасто. Діалогічна мова іноземною мовою складніша, ніж монологічна, оскільки в ній мають бути задіяні вміння не лише говоріння, а й аудіювання. Реакція партнера зі спілкування непередбачувана, крім того, логіка розвитку діалогу невідома партнерам наперед. Існує безліч вправ з підготовки учнів до діалогу. Найпростішим із них є складання власних діалогів на основі готових зразків [3, с. 15].

На допомогу приходять інтерактивні методи, які дають змогу учням взаємодіяти між собою, створюють атмосферу співробітництва. Варто зазначити, що вводити інтерактивні методи навчання потрібно поступово, починаючи з роботи в парах або малих групах, де учні (усі навіть найсоромливіші) отримують можливість брати участь у роботі, практикувати навички співпраці, міжособистісного спілкування (зокрема, вміння активно слухати, виробляти загальна думка, вирішувати розбіжності, що виникають). Метод навчання є найважливішим компонентом уроку. Методи навчання - це способи взаємопов'язаної діяльності вчителя та учня по досягненню конкретних освітніх завдань [1].

Але це можна застосувати тільки на початковому етапі, коли учням необхідно опанувати тактику ведення діалогу, навчитися застосовувати різні кліше оформлення мови. Для більш просунутого рівня, коли учні вже можуть спонтанно реагувати на репліки партнера та аргументувати свою думку, пропонується використовувати на заняттях метод інтерв'ю або рольові ігри на задану тематику.

Метод навчання є найважливішим компонентом уроку. Методи навчання – це способи взаємопов'язаної діяльності вчителя та учня по досягненню конкретних освітніх завдань. Активні форми навчання віднесено до класу освітніх технологій, окреслених як технології модернізації навчання з урахуванням активізації інтенсифікації діяльності учнів. Виділяють 3 рівні активності:

- активність відтворення – характеризується прагненням учня зрозуміти, запам'ятати, відтворити знання, опанувати способи застосування за зразком;
- активність інтерпретації – пов'язана з прагненням учня осягнути зміст досліджуваного, встановити зв'язки, опанувати способи застосування знань у змінених умовах;
- активність творча – передбачає спрямованість того, хто навчається до теоретичного осмислення знань, самостійний пошук вирішення проблем, інтенсивний прояв пізнавальних інтересів.

Колаборативне навчання – навчання у співпраці є філософією взаємодії, у той час як спільна робота є структурою взаємодії, спрямованої на сприяння досягненню кінцевого результату або мети. Навчання у співпраці є особистою філософією, а не лише методом, що використовується у класі. У всіх випадках, коли люди об'єднуються в групи, співробітництво пропонує спосіб роботи з людьми, які поважають та підкреслюють здібності та внесок окремих членів групи. Існує розподіл влади та відповідальності між членами групи для ефективної роботи груп [3, с. 48].

У педагогіці є достатня кількість підходів навчання у співпраці, але основні характеристики спільного процесу навчання такі: навчання є активним процесом, згідно з яким студенти засвоюють інформацію та пов'язують її засвоєння зі знанням, яким вони мають; навчання вимагає вирішення завдань, які можливі за умови активної участі його/її однолітків, обробки та узагальнення інформації, а не механічного запам'ятовування та повторення; учні отримують користь від знайомства з поглядом різних людей; навчання удосконалюється за умов соціального середовища, у якому учні розмовляють [1].

Під час цієї інтелектуальної гімнастики, учні створюють основу та сенс міркуванні; в колаборативному середовищі навчання, учні розвиваються й у соціальному, і емоційному плані, оскільки слухають різні погляди, змушені висловлювати і захищати свої ідеї. Таким чином, в умовах колаборативного навчання, учні мають можливість спілкуватися з однолітками, представляти та захищати ідеї, обмінюватися різноманітними переконаннями, ставити під сумнів інші концепції, брати активну участь. Учні навчаються ефективніше за активну участь у процесі навчання [5, с. 51].

Метод інтерв'ю, що відноситься до групи інтерактивних позааудиторних форм навчання, а саме до соціальних проєктів (участь у змаганнях, переглядах та обговореннях фільмів та вистав, відвідування виставок), забезпечує високу мотивацію учнів, сприяє зміцненню їх знань, розвитку індивідуальності, комунікабельності. Термін «інтерв'ю» походить від англійської interview – розмова. За змістом виділяють документальні інтерв'ю (вивчення подій минулого, уточнення фактів) та інтерв'ю думок, мета яких – виявлення оцінок, поглядів, думок тощо. Інтерв'ю думок – найпоширеніша форма інтерв'ю.

Співрозмовником у ньому може бути як відома особистість, і звичайний перехожий. Мета такого інтерв'ю – дізнатися про думку респондента з конкретного питання. Питання ставляться у відкритій формі та передбачають вільну відповідь. Завдання кореспондента – побудувати систему питань так, щоб людина, у якій беруть інтерв'ю отримав можливість висловити свою точку зору. Рівень компетентності кореспондента та його підготовленості до розмови дуже важливий. Не менш важливим є знання психологічних особливостей спілкування: від того, наскільки кореспондентові вдасться повернути до себе співрозмовника, зацікавити його своїми питаннями, багато в чому залежать обсяг і якість інформації, що отримується [4].

Необхідно зазначити основні правила організації груп для використання методу інтерв'ю. Групи можуть створюватися у різний спосіб. Іноді вчителів (і учнів) просто просять попрацювати із колегами (друзями), в інших випадках

формуються випадково обрані групи. Іноді групи створюються відповідно до конкретних сильних сторін особистостей. Яким би способом не утворювалася група, необхідно знати, що будь-якій новосформованій групі людей потрібен час для адаптації та пристосування до особливостей характеру, навичок та стилів роботи один одного.

Отже, в інтерв'ю кожен учасник комунікації потенційно має можливість, стикаючись з позицією співрозмовників і набуваючи власного мовного та життєвого досвіду, будувати своє індивідуальне знання, яке потрібне йому сьогодні і яке він може розвивати при необхідності згодом. У процесі виконання цього завдання відбувається інтенсивна активізація, як навичок за всіма видами мовної діяльності, так і навичок комунікативної поведінки, розширюється словниковий запас, удосконалюються навички інтелектуального аналізу як мовних явищ, але явищ культури країни мови, що вивчається, тобто розвиваються здібності до інтелектуальної діяльності учнів. Сприймаючи і аналізуючи отриману під час інтерв'ю інформацію, учень вчиться формулювати як чужу, так і власну думку, вчиться приймати чужу думку, відмінну від власної, тобто формується толерантність до позиції іншого учня. Розвивається позитивна навчальна мотивація. Для вирішення комунікативного завдання залучаються різноманітні джерела інформації: підручники, конспекти, завдання, довідники, словники. В результаті творчої самостійної навчальної діяльності студенти мають можливість засвоювати великі обсяги мовного матеріалу та продуктивно ними користуватися. Учні, занурені в розвиваюче інтерактивне середовище, не бояться вступати у спілкування, здатні до спонтанної комунікативної поведінки, виявляють у спілкуванні творчі здібності, свою індивідуальність, орієнтовані на самоствердження.

Список літератури

1. Бичківська Т. М. Використання інтерактивних методів навчання у процесі формування комунікативної компетенції учнів на уроках англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2017. Вип. 64(1). С. 48-52. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_64%281%29__18 (дата звернення: 18.09.2021).
2. Зуброва О. А. Организация дискуссии на занятиях по практическому курсу английского языка. *Современные подходы к изучению единиц языка и вопросы лингводидактики.* Белгород : ИПЦ «Политерра», 2012. С. 348-352. URL:http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/1127/Орг._дискуссии_на_занятиях_по_ПКАЯ_%28Белгород%29.pdf?sequence=1 (дата звернення: 18.09.2021).
3. Коньшева А.В. Современные методы обучения. Минск : ТетраСистемс, 2007, 175 с.
4. Кобзева Н. А. Коммуникативная компетенция как базисная категория современной теории и практики обучения иностранному языку. *Молодой ученый.* 2011. №3. Т.2. С. 118-121.

5. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. лингв, ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. М. : Академия, 2006. – 336 с.

6. Шаранова О. Б. Развитие применения информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе. *Методика обучения иностранного языка*, 2013. № 5. С. 12-17.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ НАВЧАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОКУРСНИКІВ

Качанівська Єлизавета

Качанівська Вікторія

Студенти фінансово-економічного факультету
Національна академія статистики, обліку та аудиту

Науковий керівник
Черушева Галина Батрбеківна,
к.п.н., доцент,
професор кафедри філософії, права та
соціально-гуманітарних дисциплін
г. Київ, Україна

Процес адаптації до нового закладу освіти є передумовою успішної навчальної діяльності, реалізації професійних намірів і планів

Протягом довгих років проблема пристосування людей до нових соціально-психологічних умов була предметом дослідження науковців та педагогічних працівників. Вони виокремили адаптацію освітню, яка пов'язана із пристосуванням до нових умов організації навчального процесу

Вступ до закладу вищої освіти дуже складний і відповідальний крок, потрібно зробити вибір свого майбутнього. Це період усвідомлення намірів і власних можливостей. Такі важливі життєві питання потребують високого рівня самостійності, розуміння власних бажань та вирішення внутрішнього сперечання.

Шлях напруженої боротьби за вступ до навчального закладу включає етап проходження незалежного тестування, конкурсні випробування що позначається на емоційному стані молодої людини.

Вища школа це нове освітнє середовище, наповнене новим інформаційним змістом. Вивчення нових дисциплін зумовлене прагненням першокурсників до пізнання чогось нового і поглиблення інтересу до обраної професії.

Перші заняття, знайомство з викладачами та новий формат взаємодії, перші контрольні й перші оцінки, і як результат перша сесія: все це нові виклики, які протікають на фоні емоційної напруженості та переживання. В цілому, в період юності молоді люди чітко усвідомлюють власні цілі й спроможні долати емоційні труднощі та негаразди, підтримувати рівновагу власного емоційного стану.

Студентські роки - це активний період інтелектуального, світоглядного зростання, накопичення соціального досвіду, і водночас це найбільш вразливий життєвий етап. Студентська життєдіяльність виступає як нова форма об'єктивної реальності та супроводжується певними труднощами. На відміну від шкільної системи навчання, у закладі вищої освіти навчальна діяльність має науково-

творчий характер, а також переважає самостійна робота протягом семестру. Студент має опанувати такі методи роботи як самостійний інформаційний пошук, аналіз літературних джерел, узагальнення матеріалу, підготовка презентацій, що потребує значних інтелектуальних та емоційних зусиль. Нові форми та методи навчання викликають труднощі у першокурсників і супроводжуються певним емоційним фоном (психологічна втома, погіршення самопочуття, зниження концентрації уваги тощо).

Аналіз процесу адаптації до нової освітньої системи дозволив виявити соціально-педагогічні проблеми, з якими стикається студент на першому етапі навчання:

- опанування нової соціальної ролі, входження в нове освітнє середовище, яке передбачає взаємодію з керівництвом та колективом факультету, курсу, навчальної групи, викладачами;
- пристосування до нових вимог, правових норм та правил навчальної діяльності;
- до нових умов життя, нової території, міста;
- відмінності у формат взаємовідносин викладач – студент;
- самостійне планування та організація навчального та вільного часу.

Все це вимагає від молодого людини цілеспрямованості, наполегливості, самостійності, умотивованості навчання у вищій школі.

Використана література:

1. Березовская Л.И. Адаптация студентов к учёбе в высшем учебном заведении. / Л.И. Березовская, И.З. Гребя. // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». – 2016. – №2(4). – 196-200 с.

2. Казміренко В.П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молодого людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії / В.П. Казміренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. - №6. – С. 76-78.

3. Черушева Г. Б. Факторний аналіз соціально-психологічної адаптації українських студентів за кордоном / Г. Б. Черушева // Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: матер. IV міжнар. наук.-практ. конф. 2017. С. 206-207

МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНІХ СИСТЕМ НА ЗАСАДАХ ФРАКТАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Ковальська Вікторія Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки,

методики та менеджменту освіти,

Українська інженерно-педагогічна академія, Україна

Розвиток національної педагогічної науки характеризується пошуком фундаментальних підходів до побудови таких освітніх систем, які б відповідали викликам сучасності, забезпечували формування компетентних, ініціативних, творчих фахівців, створювали умови для розкриття реальних і потенційних можливостей й самореалізації особистості, здатної швидко адаптуватися до сучасного світу. Одним із таких підходів є фрактальний, реалізація якого в освітніх системах забезпечує масштабну інваріантність, розвиток, зміну і когерентність взаємодії всіх підсистем, що проявляють складну безперервну цілісність самої людини, яка удосконалюється, і всього людського співтовариства зокрема [1].

Поняття «фрактал» сформулював математик Бенуа Мандельброт. Слово «фрактал» утворене від латинського fractus й визначається як зламаний, розбитий. Фрактал характеризує те спільне, що може бути позначене структурною одиницею всіх живих, нелінійних, відкритих, надскладних систем самоорганізації, зокрема й освітніх систем [2].

Згідно до положень фрактального підходу людина у своїй діяльності постає як складний синергетичний фрактал, що самоорганізується і перетворює світ, а розвиток культури визначається як розвиток фрактальності людини. У цьому контексті у теорії фрактальної педагогіки виокремлено такі фрактали людини:

1. Homo technicus - людина створила свою подібність у техніці й стала пізнавати себе за допомогою техніки, увесь технічний світ став механічно-кібернетичним образом людства.

2. Homo economicus – цілераціональні суб'єкти індустріального суспільства, які прагнуть до мінімуму витрат при максимумі результату.

3. Homo ludens - людина граюча, яка освоює інформаційний простір за своїм сценарієм через методику фрактального осягання світу, може обирати між альтернативними типами віртуальної реальності, що існують завдяки телебаченню, глобальним комп'ютерним мережам, масиву створеної культури і, відповідно до цього, між різними типами існуючого і планованого світу.

4. Homo creator - «людина творча», що конструює інші соціальні відносини й власну ідентичність, яка прагне «бути», а не «мати» (бажає реалізувати внутрішній потенціал, а не рухатися в напрямку, що нав'язує зовнішнє соціальне середовище) [3].

Означені положення зумовлюють необхідність переосмислення ролі тих, хто навчається, у сучасних освітніх системах. Сьогодні вони не порожні

«контейнери», які необхідно наповнити навчальною інформацією, а активний конструктор самого себе і свого оточення. Тому освіта за суттю є процедурою пробудження внутрішніх сил і можливостей здобувачів, спільної творчої діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу, в результаті якої зміни відбуваються на засадах безперервності та цілісності, що і є первинним в контексті реалізації фрактального підходу. Адже лише через сприйняття характеристик і динаміки цілого можна досліджувати й прогнозувати взаємодію всіх його «дробових» частин, які утворюють фрактали.

Якщо досліджувати фрактальні структури в цілому й кожен окрему його частину, вони виявляться подібними, тобто властивості фракталу відтворюються в його частинах. Ці особливості реалізуються й при моделюванні освітніх систем: кількісні або якісні закономірності та характеристики з однієї структури можна переносити на всю освітню систему загалом. І, навпаки, системні ознаки можна переносити на будь-яку структуру, що функціонує в освітній системі. Отже, моделювання освітніх систем на засадах фрактального підходу відкриває нові можливості їх трансформації та адаптації до вимог сьогодення.

Список літератури:

1. Кремень В.Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму: [монографія] / В.Г. Кремень, В.В.Льїн. – К.: Пед. думка, 2012. – 367 с.
2. Козловський Ю.М. Едукаційна інтегродогія : монографія / Ю.М. Козловський, І.М. Козловська. – Львів : Сполом, 2015. – 360 с.
3. Шамшурина А.А. Истоки фрактальной педагогики // Успехи современного естествознания. – 2011. – № 8 – С. 201. – Електронний ресурс: www.rae.ru/use/?section=content&op=show_article&article_id=7797733

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ СТРЕСС В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Кутебаев Т.Ж.

Магистр педагогических наук, Senior lecturer
Университет КазГЮУ им. М.С.Нарикбаева

Первоначально понятие «стресс» означало состояние человека, возникающее как ответ на разнообразные экстремальные воздействия внешней среды. Канадский биолог Ганс Селье разработал учение о стрессе, основанное на понятие адаптационного синдрома. В соответствии с этой теорией стресс рассматривался как совокупность реакций организма человека, которая обеспечивала адаптацию всех его ресурсов к условиям существования [1].

В стресс-менеджменте, начиная с Селье, под стрессом стала пониматься неспецифическая реакция организма на любое предъявленное к нему требование. То есть стресс — это ответ организма на любое воздействие. В действительности стресс не всегда плох. Так сложилось, что слово «стресс» стало восприниматься как носящее негативное значение, хотя стресс в принципе необходим для поддержания нашей жизнедеятельности. В более поздних работах Ганс Селье вводит более узкие понятия «*дистресс*» и «*эустресс*» («*эвстресс*»). Дистрессом он обозначил все эмоционально стрессовые состояния, характеризующиеся неприятными, отрицательными переживаниями и приводящие к патологическим нарушениям, а эустрессом — положительные эмоциональные реакции. Если человек испытывает воздействие оптимального стресса, т. е. находится в адекватных жизненных условиях, то его работоспособность повышается, он позитивно настроен и эффективен в целом. Если возникает недостаток или избыток стресса, то субъективное качество жизни, равно как самочувствие и здоровье, ухудшается [2].

Цель исследования – раскрыть причины стресса, его предупреждение, повысить индивидуальную стрессоустойчивость, а также научиться избегать стресса и сводить его последствия к минимуму.

Известно, что жизнь студентов сопровождается не только позитивными моментами (радость, успех, симпатия), но и негативными (конфликты, споры, депрессия). Каждый студент сталкивался с ситуацией, когда испытывал стресс, как эустресс, так и дистресс. Большинство студентов не знают данные виды стресса, поэтому в состоянии стресса они понимают только отрицательный стресс.

Данное исследование проводилось в Университете КАЗГЮУ им. М.С. Нарикбаева, а именно среди студентов второго и третьего курсов Высшей школы экономики, департамента Психология.

Опрос состоял из 2 приложений: оценка симптомов стресса и индекс психонергетической опустошенности. В опросе приняли участие 36 студентов, из них 12% студентов мужского пола и 88% студентов женского пола.

По первому приложению – оценка симптомов стресса определялись

интеллектуальные, поведенческие, эмоциональные, и физиологические признаки стресса. Согласно интерпретации результатов 60% студентов испытывали умеренный стресс, который может быть компенсирован с помощью рационального использования времени, и периодического отдыха. 25% студентов имели выраженное напряжение, реакция на сильный стрессовый фактор, где требуется применение специальных методов преодоления стресса. Состояние сильного стресса, организм близок к пределу возможностей преодоления стресса испытывали 15% студентов [3].

По итогам первого приложения наиболее высокий балл набрался по интеллектуальным признакам стресса. Здесь сыграли роль несколько факторов. Во-первых, началось обучение, добавилось много новых дисциплин и дано не мало заданий. Во-вторых, обязанности в семье: домашние дела, учёба, определённые стрессовые события. Всё это в совокупности дали симптомы, которые были отмечены в тесте: преобладание негативных мыслей, затруднение при необходимости сосредоточиться, ухудшение памяти, частые ошибки, сбои в вычислениях, эпизоды нарушения логики, спутанного мышления, повышенная отвлекаемость, трудности принятий решений, длительные колебания при выборе.

Поведенческие признаки стресса получили самые низкие показатели. Это связано с собранностью студентов. Студенты старались не демонстрировать своё плохое настроение окружающим. Данные признаки стресса проявлялись через переедание, появление и возрастание частоты ошибок при выполнении привычных действий (например, при обращении со смартфоном), нарушение сна и бессонницу.

При этом, иногда проявлялись эмоциональные признаки стресса, такие как: беспокойство, повышенная тревожность; равнодушие, эмоциональный «дефицит»; потеря уверенности в себе, раздражительность, склонность к циничному, неуместному юмору (в присутствии друзей и близких). Данные симптомы связаны с чрезмерной утомляемостью.

По физиологическим признакам были определены: нарушение пищеварения, повышенная утомляемость, снижение иммунитета, частые недомогания.

Рекомендации: при наличии вышеперечисленных симптомов рекомендуется выполнение самомониторинга состояния с последующей регулировкой позы, нервно-мышечную релаксацию, нормализацией дыхания и принятие уверенной позы; психофизиологическая техника дыхательной релаксации; когнитивные техники переключения внимания и «остановки» негативных мыслей. Также будет полезна адаптация мировоззрения, как метод не только снижения, но и профилактики стресса. Наряду с этим использовать медитацию, произвольное самовнушение по Э. Куэ, здоровый сон, стабильные физические нагрузки. В том числе, продолжать выполнять технику благодарности, позитивно настраиваться, визуализировать, делать гимнастику, принимать расслабляющие ванны. Рекомендуется правильно организовать свой режим, разделить задачи и двигаться поэтапно, работа с когнитивными искажениями и автоматическими мыслями.

По второму приложению - индекс психоэнергетической опустошенности, у 70% студентов усталость отсутствует, 30% студентов имели умеренное опустошение.

Большой информационный поток, которым окружены люди в 21 веке дает о себе знать. Требования к молодым людям увеличились. В погоне за целью – у каждого она своя – человек забывает об отдыхе. Ненормированный труд тоже негативно влияет на психоэмоциональное состояние каждого человека.

Эпизоды враждебности и гнева на учебе и в семье, вероятно, объясняются усугублением соответствующих черт характера с возрастом и неспособностью изменения привычных моделей поведения. Установка на успех («Я считаю, что должна преуспеть»), хотя далеко не всегда служит реальным руководством к действию, неизменно присутствует практически во всех делах. Склонность отдаляться от студентов продиктована необходимостью разумной дистанции для соблюдения делового характера отношений. Это также отражается на повышенной раздражительности по отношению к близким и друзьям [4].

Ощущение утомительности учебы и жизни в целом связаны, вероятно, с возрастом, физическим состоянием, наблюдением за стремительным старением обоих родителей, а также текущей экономической ситуацией. Высокая ежедневная нагрузка не дает задумываться о многих пунктах из шкалы.

Несмотря на наличие ряда отрицательных проявлений, по результатам теста фиксируется низкий индекс психоэнергетической опустошенности. Отмечаемые симптомы стресса подлежат минимизации путем применения соответствующих психофизиологических и когнитивных техник.

Рекомендации: использовать дыхательную технику саморегуляции, она эффективно работает для быстрого засыпания. Физические нагрузки сделать регулярными, чтобы вошли в привычку. Полноценное питание, и учебный процесс будет проходить легче и эффективнее. Йога, тай-чи, ведение дневника, тайм-менеджмент, самоменеджмент — искусство хроносейвинга, что изменит жизнь к лучшему.

В заключение, оценка симптомов стресса очень эффективная шкала, потому что не только включает комплексно в себя включает разные категории стресса, но и по-разному оценивает влияние того или иного фактора. А также определяет слабые стороны, которые требуют немедленной коррекции.

Выявление симптомов стресса и работа по поиску причин напряжения и путей его снижения и нейтрализации – вопрос не только информированности, но и постоянства и внутренней дисциплины. При ответственном подходе целенаправленные усилия по снижению уровня стресса помогут повысить качество не только психологического, но и физиологического состояния.

Индекс психоэнергетической опустошенности показал, на что следует обратить внимание. Благодаря этому, интегрируя полученные знания, улучшить психоэмоциональное состояние.

Обучение и практика управления стрессом, умение проводить безопасную коммуникацию, овладение навыками предотвращения требует большой самодисциплины, значительного времени, энергии и приверженности, чтобы изменения продолжались с течением времени [5].

Список литературы

1. Грицай А.О. Стресс-менеджмент и основы психологической саморегуляции. – 2011. – с. 16.
2. Каменюкин А. Г., Ковпак Д. В. Стресс-менеджмент. – 2012. – 3-е изд. – с. 41.
3. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции. – 2012.
4. Никифоров Г.С. Диагностика здоровья. – 2007.
5. David D. Chen. Stress management and prevention: applications to daily life. Third edition. New York, NY: Routledge, – 2017.

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Левченко Фессалоніка Григорівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу профільного навчання
Інститут педагогіки НАПН України

У сучасних нормативно-правових документах, що освітлюють організацію освітнього процесу зазначається, що педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Моделлю педагогічного працівника сьогодення передбачено такі якості, як: готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатись, бути в постійному творчому пошуку. Здобути ці якості сучасний вчитель може в процесі самоосвітньої діяльності.

Свідома діяльність з удосконалення своєї особистості як фахівця і є самоосвітою. Вона полягає у адаптуванні своїх індивідуальних якостей до вимог педагогічної діяльності, у постійному підвищенні професійної компетентності та неперервному вдосконаленні якостей своєї особистості.

Самовдосконалення як соціальний процес базується на вимогах суспільства та професії до особистості фахівця. Причому вимоги, що висувуються спеціалісту, повинні бути вище тих можливостей, що має людина [1].

Самоосвітня діяльність матиме результат тоді, коли буде правильно спланована. Саме в цій ситуації на допомогу приходять нова технологія організації часу для здійснення діяльності тайм-менеджмент.

Метою тайм-менеджменту як технології формування культури праці є навчання вчителів методам самоорганізації власної діяльності й допомога у формуванні відповідних навичок самоорганізації. Застосування тайм-менеджменту відкриє можливість вчителю більш ефективно використовувати власний час, щоб здійснювати професійну діяльність, а також використовувати власний вільний час для самореалізації та саморозвитку.

Тайм-менеджмент включає в себе широкий спектр діяльності, серед яких: постановка цілей; розподіл часу; складання списків; розстановка пріоритетів; аналіз використання часу тощо. Технологія тайм-менеджменту відкриває можливість кожному вчителю ефективно планувати розклад свого дня, тижня, місяця [2, с. 56].

За допомогою тайм-менеджменту вчитель має можливість визначити пріоритети, здійснити попереднє планування й чітку організацію, контролювати власний час.

З-поміж основних завдань тайм-менеджменту розрізняють наступні: 1) підвищення власної працездатності; 2) постійний контроль за якістю

виконаного; 3) аналіз щоденного розпорядку дня та його оптимізація; 4) вдосконалення навичок використання бюджету власного часу; 5) вміння відмовлятися від неефективних і нераціональних видів діяльності; 6) раціональне планування часу й виконання всіх поставлених завдань у визначені проміжки часу; 7) правильна організація часу для діяльності та відпочинку [3, с. 88-89].

Технологія тайм-менеджменту відповідає основним методологічним вимогам – концептуальності, системності, ефективності й відтворюваності [4, с. 21].

Ефективне використання тайм-менеджменту передбачає врахування індивідуальних особливостей особистості таких як: біологічний годинник, тип організації часу, темперамент. Використання такого підходу в організації та плануванні власного часу допоможе максимально підвищити продуктивність розумової діяльності. Окрім цього, потрібно враховувати й інші індивідуальні особливості особистості вчителя, що можуть слугувати негативними чинниками, відволікати від процесу діяльності та значно знижувати її продуктивність, зокрема: ставлення до шуму, здатність виконувати монотонну роботу, вміння переходити від виконання одного типу діяльності до іншої тощо.

Тайм-менеджмент як педагогічна технологія для вчителя застосовується у якості послідовної, цілеспрямованої діяльності, що ґрунтується на застосуванні технік з метою ефективного використання власного вільного часу в повсякденному житті. Тоді як технології тайм-менеджменту, як організаційно-технічна складовій властиві такі основні ознаки, зокрема: алгоритмічність у самоорганізації діяльності; унікальність особистісного стилю кожного вчителя в здійсненні самоорганізації діяльності; постійна готовність оптимально використовувати власний вільний час. [3, с. 89]

Поради педагогам з тайм-менеджменту, що дозволять підвищити власну продуктивність праці, а також виокремити час на самореалізацію і саморозвиток. Серед таких порад: підготовка заздалегідь (складання списку справ, які варто виконати протягом дня); формування графіку (планування часу, який витрачається на різні види діяльності протягом робочого і вільного часу); пробудження у один і той же час (дозволяє вдало організувати свій день); перерви в роботі (важливо так спланувати свій робочий час, щоб можна було зробити перерву, для педагога це перерва між уроками, яку краще використовувати для самореалізації і саморозвитку); прибрати відволікаючі фактори (повідомлення в соціальних мережах в телефоні, телефонні дзвінки тощо); концентрація уваги на одному завданні (можливість виконувати одразу декілька справ, завдань розвинена у невеликій кількості людей, тому варто ставити за мету виконати успішно одне завдання потім змінювати вид діяльності); володіння вмінням відмовляти; уникати перфекціонізму; визначитися з цілями; розставити пріоритети (уникнення авралів і проблем); вміння делегувати власні обов'язки іншим; вміння фокусуватися; розподіл великого обсягу роботи на елементи; визначення продуктивного часу; використання календаря.

Отже запропонована технологія ефективної самоосвітньої діяльності вчителя є глибоко педагогічною, незважаючи на її традиційний розгляд як технології сфери менеджменту, оскільки вона включає взаємодію вчителя і соціуму; враховує мету, методи, засоби і форми самоосвітньої діяльності; формує ціннісний підхід до самого себе, зокрема до самоорганізації, і як результат – сприяє раціональному використанню часу та особистісному самовдосконаленню й саморозвитку особистості вчителя.

Список літератури:

1. Бодалев А.А. Личность и общение. Москва. Международная педагогическая академия, 1995. 328с.
2. Кучинская Н. Л. (сост.) Тайм-менеджмент как основа успешного обучения в учреждении высшего образования. Минск, 2015. 37 с.
3. Дудка Т. Педагогічна технологія «тайм-менеджмент» як засіб формування професійного інтересу студентів до туристичної діяльності. Обрії. 2014. № 1. С. 20–23.
4. Кузовлева Н. В. Воспитание культуры умственного труда магистрантов и аспирантов в высшей школе : дис. д-ра. пед. наук :13.00.08. Орел, 2016. 1011 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Логвиненко Олександр Борисович

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання
Інституту фізичної культури і здоров'я
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна

Лемко Роксолана Михайлівна

магістрантка 2 курсу
Інституту фізичної культури і здоров'я
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна

У сфері фізичної культури відбувається модернізація системи фізичного виховання дітей та молоді на засадах гуманізму, демократії та особистісної орієнтації. Зокрема, школярам надається більше суб'єктних повноважень.

Проблема ціннісних орієнтацій старшокласників стає об'єктом дослідження широкого різнопрофільного загалу науковців, оскільки ціннісна сфера та її входження в соціально-культурологічний простір достатньо динамічна і без виваженого педагогічного впливу є досить складним завданням у формуванні молоддю власної смисложиттєвої позиції. Впроваджуються інноваційні методи та прийоми формування фізичної культури як особистісної характеристики учня, організовується продуктивна міжособистісна взаємодія, актуалізується духовно-ціннісний потенціал фізичної культури та ін.

Аналіз наукових досліджень останнього десятиріччя показує, що аксіологічна проблематика у фізкультурно-спортивній галузі помітно активізувалася, однак, як правило, дослідження стосуються лише констатації стану проблеми, носять радше рекомендаційний характер і більшою мірою пов'язані зі студентською молоддю, тоді як питання, що пов'язане з формуванням ціннісних орієнтацій у сфері фізичної культури учнів старших класів у процесі фізичного виховання залишається відкритим і достатньо не дослідженим.

Серед різних категорій учнівської молоді особливу увагу привертає старший шкільний вік як перехідний період у фізичному, інтелектуальному та духовному розвитку особистості. Педагоги і психологи постійно досліджують особливості становлення індивідуальних якостей тих, хто починає виділяти себе в якості дієвого суб'єкта майбутніх соціальних відносин.

Різні аспекти особистісно орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти досліджували І. Бех,

О. Бондаревська, О. Газман, І. Кон, М. Красовицький, О. Логвиненко, А. Нісемчук, О. Падалка, О. Пехота, Г. О. Шпак та ін.

Звернемось до сучасних наукових тлумачень поняття «особистісно орієнтований підхід».

В українському педагогічному словнику (за ред. С.У. Гончаренка) термін «особистісний підхід трактується як послідовне ставлення до вихованця як до особистості, як до свідомого, відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії. Особистісний підхід передбачає допомогу вихованцю в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, в здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятних процесів самовизначення, самореалізації та самоствердження» [4, с. 243].

У теорії фізичної культури в останні десятиліття широко використовується поряд із терміном «фізична культура суспільства» і таке поняття як «фізична культура людини» (особиста фізична культура).

Т.Ю. Круцевич дає у своїх працях наступне визначення: «Фізична культура – частина загальної культури, сукупність духовних і матеріальних цінностей, способів їх виробництва і використання в цілях оздоровлення людей і розвитку їх фізичних здібностей»; «Фізична культура людини» (особистісна фізична культура) – процес опанування духовними і матеріальними цінностями фізичної культури суспільства (знання, уміння, навички виховної, освітньої, оздоровчої, рекреаційної діяльності) для подальшого використання в процесі самовдосконалення, і як результат – рівень фізичного і духовного здоров'я, яке людина змогла поліпшити, вдосконалити для забезпечення повноцінної біологічної, соціальної і духовної життєдіяльності» [2].

Виховання особистісної фізичної культури школярів з психолого-педагогічних позицій є вихованням у них потреб, мотивів та інтересу до цінностей фізичної культури і до систематичних занять фізичною культурою як до соціального явища.

Готовність особистості до фізкультурної діяльності, тобто до засвоєння цінностей фізичної культури, найперше залежить від мотиваційної підсистеми. Таким чином потреби, мотиви та інтереси школярів до цінностей фізичної культури і до систематичних занять фізичною культурою є психологічним механізмом перетворення суспільних цінностей фізичної культури в їх особистісні цінності [1, с. 128–129].

За результатами досліджень М.Саїнчука щодо змісту, який вкладають старшокласники в поняття «фізична культура» та «фізичне виховання» було виявлено наступне: серед дівчат – 52% правильно і повно розуміють термін «фізична культура» і 50% – «фізичне виховання». Переважна більшість старшокласників (близько 70%) відзначає, що основним специфічним засобом фізичного виховання є фізичні вправи, але тільки 24,25% юнаків і 22,85% дівчат розкрили їхню суть. А таке розповсюджене суспільне явище як спорт теж далеко не всіма учнями розуміється правильно. Виявилось, що в середньому 22,2% старшокласників знають сутнісні риси спорту, хоча більша частина, особливо

серед дівчат, вважає, що спорт в кінці-кінців спрямований на оздоровлення людини [3, с. 60–61].

Проведене в ході нашого дослідження опитування виявило, що старшокласники бажають бути здоровими і в фізичній культурі вбачають можливості, які можуть зробити їх такими. Встановлено, що вдосконаленню власного тіла старшокласники приділяють недостатньо уваги. Перегляд телепередач, ігри чи робота за комп'ютером витісняють природні потреби у заняттях фізичною культурою (за винятком 13% юнаків і 6,9% дівчат).

Згідно з їх суб'єктивним твердженням, здоровий спосіб життя ведуть 63,8% дівчат і 67% юнаків, а 17% дівчат і 16,5% хлопців не вбачають ніякої необхідності у цьому. Однак реально оцінюючи заходи, яких вони дотримуються задля зміцнення здоров'я, спостерігаємо відсоток набагато менший (в межах 20%).

Одержані результати дають підстави для висновку, що особистісно орієнтований підхід у вихованні фізичної культури старшокласників має значні резерви, які вимагають більш активного використання у виховному процесі закладів загальної середньої освіти, залучення до цього процесу широкого кола суб'єктів виховного впливу, застосування інноваційних форм виховної роботи.

Список літератури

1. Гущина С.В. Воспитание ценностного отношения школьников к физической культуре / С.В. Гущина // *IX Міжнародний науковий конгрес «Олімпійський спорт і спорт для всіх»: тези доповідей*. К.: Олімпійська література. 2005. С.127 – 132.
2. Круцевич Т.Ю. Значення ціннісних орієнтацій та їх сформованість в галузі фізичної культури у старшокласників / Т.Ю. Круцевич, М.М. Саїнчук // *XIV Міжнародний конгрес «Олімпійський спорт і спорт для всіх»*. Київ. 2010. С. 471 – 476.
3. Саїнчук Микола. Аналіз цінностей-цілей старшокласників України / Микола Саїнчук // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2011. №. 4. С. 58 – 63.
4. Український педагогічний словник / упор. С. Гончаренко. К. : Либідь, 1997. 376 с.

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ШКОЛЯРІВ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Логвиненко Олександр Борисович

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання
Інституту фізичної культури і здоров'я
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна

Снядецький Андрій Тарасович

магістрант 2 курсу
Інституту фізичної культури і здоров'я
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна

Здоров'я завжди вважалось найвищою цінністю людини та основою активної творчої життєдіяльності. У сучасних умовах соціальної нестабільності, посилення динаміки життя та інших чинників роль здоров'я значно підвищується, оскільки конкурентоспроможною є лише фізично здорова, активна, соціально адаптована людина.

В Україні сучасні соціально-економічні умови життєдіяльності суспільства, екологічна ситуація, низький рівень культури харчування, рівня обізнаності в галузі медичних та валеологічних знань, культури безпечної життєдіяльності та фізичної активності спричиняють зниження рівня культури здоров'язбереження населення, у тому числі й учнівської молоді.

В дитячому й молодіжному середовищі ситуація ускладнюється ще й тим, що багато учнів не усвідомлюють значущість здоров'я як необхідної умови життя й переважно нехтують елементарними нормами піклування про нього, що веде до зростання соматичних захворювань, функціональних відхилень та психічних розладів.

На необхідності розв'язання цієї гострої соціальної проблеми акцентують свою дослідницьку увагу В. Ареф'єв, О. Вацеба, Г. Власюк, Л. Волков, О. Дубогай, С. Закопайло, М. Зубалій, С. Жевага, О. Куц, В. Столітенко, М. Саїнчук, А. Турчак, Б. Шиян, П. Щербак та інші.

Цікаві результати дослідження під назвою «Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків і молоді в Україні» були оприлюднені у травні 2019 року Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ). У цьому дослідженні, яке проводилось впродовж 2018 року, взяли участь респонденти з 25 територіально-адміністративних одиниць України: 24 областей України та м. Києва. Серед комплексу представлених результатів і висновків, зроблених на основі їхнього різноаспектного аналізу, групою експертів зазначалось, що за індексом маси тіла третина підлітків мають надмірну вагу. Кожен п'ятий підліток вважає власне

здоров'я посереднім або поганим, при цьому дівчата вдвічі гірше оцінюють стан свого здоров'я, ніж хлопці. Так, третина дівчат шкільного віку оцінили стан свого здоров'я як посередній чи поганий. Це майже удвічі вище ніж глобальний показник і у 6 разів вище ніж показник у таких країнах, як Македонія та ін. [1].

Аналіз міжнародних документів та вітчизняних педагогічних, соціологічних, культурологічних, медичних, валеологічних наукових джерел дає підстави стверджувати, що зазначена проблема є надзвичайно актуальною саме з точки зору формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації школярів.

Формування здорового способу життя через освіту, створення здоров'язберігаючого освітнього середовища постає одним із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти.

Останнім часом у науковому середовищі та серед практиків фізкультурно-оздоровчої сфери, а також серед фахівців освітньої галузі акцент у збереженні і зміцненні здоров'я зміщується у бік активізації здоров'язберігаючої позиції самої особистості, спрямування зусиль на підвищення рівня знань, оволодіння учнівською молоддю уміннями й навичками щодо зміцнення та збереження здоров'я, дотримання здорового способу життя.

Слід також зауважити, що здоровий спосіб життя в учнівському середовищі в останні роки поступово стає більш значущим. Одним із важливих аспектів цього процесу є взаємозв'язок між сформованими цінностями та навичками здорового способу життя і готовністю учнівської молоді до практичного втілення цих дій у збереження та підтримку власного здоров'я.

Нас зацікавило наскільки серед старшокласників сформований інтерес до занять фізичною культурою і спортом. Тому ми поставили перед собою завдання – дослідити рівень теоретичних знань учнів у цій сфері та вивчити оцінні ставлення старшокласників до предмета «фізична культура» та власного здоров'я; з'ясувати рівень визначення учнями цінності фізичної культури в індивідуальному вимірі та самооцінку мотивації старшокласників до занять фізичними вправами.

Наведемо окремі приклади одержаних результатів вивчення ставлення старшокласників до цінності здоров'я через реальний стан дотримання ними ЗСЖ, що ілюструє місце в їх життєдіяльності такого явища, як шкідливі звички.

Так 34,6% хлопців і 29,7% дівчат, з числа учнів старших класів, які брали участь в нашому опитуванні, зазначили, що вони категорично проти вживання алкогольних напоїв, 71,8% дівчат та 61,5% хлопців – проти паління; 98,4% дівчат і 91,2% хлопців висловились проти вживання наркотичних речовин. У відповідях учнів нашу увагу привернуло те, що 2,3% дівчат і 8,7% хлопців палять; досить часто вживають алкогольні напої 3,2% дівчат і 5,9% хлопців.

Заслуговує на увагу і те, що 62,4% дівчат і 66,6% юнаків вважають, що ведуть здоровий спосіб життя, а 15% дівчат і 14,3% хлопців не вбачають в цьому ніякої необхідності.

Відповіді старшокласників на питання «Чи виникає в тебе бажання в позаурочний (вільний від школи) час в руховій активності, зайнятися фізичними вправами» засвідчили, що таке бажання виникає у 33,3% юнаків та 11,5% дівчат

старших класів, у решти 66,7% хлопців і 73,1% дівчат потреба у руховій активності виникає інколи, а для 15,4% дівчат цей стан взагалі невідомий. Переважна більшість респондентів також відповідала, що немає на це часу, оскільки після школи весь час зайнятий переважно «... заняттями з репетиторами з підготовки до ЗНО».

Отже, маємо підстави стверджувати, що проблема здорового способу життя, формування у молодих людей потреби у систематичних заняттях фізичною культурою і спортом, прищеплення їм необхідних знань і умінь у галузі фізичної культури і спорту є в сучасних умовах надзвичайно актуальною.

Гостро постала необхідність оптимізації розвитку галузі фізичної культури і спорту та оздоровлення, оскільки це пов'язано з проблемою погіршення здоров'я нації, необхідністю призупинити негативні тенденції та створити умови для кардинального поліпшення стану справ у цій сфері. Необхідно посилити увагу до формування навичок здорового способу життя у молоді засобами фізичної культури і спорту, загартування, розвивати інтерес до регулярних занять фізичними вправами протягом всього життя.

Реалізація в єдності всіх напрямків фізкультурно-оздоровчої діяльності забезпечуватиме: формування переконань у необхідності дотримання здорового способу життя через опанування знаннями про роль фізичної культури в житті людини та усвідомлення значення фізичного, психічного та морального здоров'я; розвиток потреби в учнів дотримання здорового способу життя; самоаналіз стану свого здоров'я, рівня фізичної підготовки; формування навичок фізичного самовдосконалення; використання різних форм і засобів фізичного виховання під час активного відпочинку, що сприятиме зміцненню здоров'я та рівня фізичного розвитку, підвищенню розумової та фізичної працездатності молоді.

Література

1. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : моногр. / О.М. Балакірева, Т. В. Бондар та ін. ; наук. ред. О.М. Балакірева ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К.: Поліграфічний центр «Фоліант». 2019. 127 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Мартинюк Тетяна Олександрівна,

Студентка VI курсу

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна

Сьогодні вкрай важливо в процесі навчання в школі навчити дитину самостійно піклуватися про власне здоров'я, сформувати в неї установку на його підтримку. Негативні зміни в сучасному суспільстві стосуються не тільки фізичного здоров'я, але й психічного та духовного. Відповідно актуальності набуває новий напрямок в педагогіці – «культура здоров'я». Зазначений напрям спрямований на формування в особистості ціннісного ставлення до власного здоров'я. Так, проблемі формування культури здоров'я особистості приділяли увагу такі вчені, як-от: О. Ахвердова, Ю. Драгнєв, В. Горащук, С. Кириленко, Г. Кривошеєва, С. Лебедченко, Ю. Мельник, В. Скумін.

Культура здоров'я визначається як готовність до здорового способу життя, вона містить декілька універсальних елементів, які належать до відтворення здоров'я, здоров'язбереження і розвитку здоров'я, а саме: сформовану систему знань про здоровий спосіб життя; розвинені ціннісні уявлення про здоровий спосіб життя; стійкі потреби у сфері здорового способу життя; бажання реалізувати всі компоненти здорового способу життя; конкретизовану мотивацію досягнення здорового способу життя; наявність максимально повних умінь і навичок з реалізації здорового способу життя; певні дії з досягнення здорового способу життя.

Розв'язання проблеми формування основ культури здоров'я учнів початкової школи вимагає визначення відповідних педагогічних засад, на яких ґрунтуватиметься навчальний процес щодо цього питання. Ми вважаємо, що це складне інтегроване поняття, що передбачає єдність теоретичної, практичної та теоретико-практичної складової. У цьому контексті варто зазначити компоненти здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів.

Когнітивний компонент – це система знань про здоров'я та здоровий спосіб життя, які спрямовані на збереження та укріплення власного здоров'я та здоров'я оточуючих; розуміння необхідності та важливості збереження власного здоров'я. Таким чином, ця складова сприяє не тільки формуванню абстрактних знань, а спрямована на розвиток здатності використовувати їх у практичній щоденній діяльності.

Мотиваційний компонент – це система мотивів, які спонукають дбати про власне здоров'я та безпеку, реагувати на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту.

Діяльнісний компонент – здатність регулювати власну діяльність та відповідно організовувати такий спосіб життя, який буде спрямованим на збереження здоров'я; оцінювати свою поведінку, а також учинки й погляди

оточуючих; зберігати та реалізовувати власні здоров'язберігаючі позиції в різних, навіть несприятливих умовах; вміння протистояти негативному тиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім установкам, поглядам та переконанням, самостійно ухвалювати моральні рішення.

Аналіз науково-педагогічної літератури із зазначеної проблеми, підтверджує необхідність обґрунтування та розроблення *педагогічних умов* формування основ культури здоров'я здобувачів початкової освіти. Таким чином, відповідно до особливостей формування основ культури здоров'я учнів початкової школи в межах освітнього процесу було визначено *першу педагогічну умову* – формування мотиваційної орієнтації учнів на оволодіння здоров'язбережувальною компетентністю. *Друга педагогічна умова* – використання сучасних педагогічних технологій у процесі формування основ культури здоров'я майбутніх учителів початкової школи та організація освітнього процесу в ЗЗСО в такому напрямі, який передбачає активну взаємодію вчителя з учнем.

Перша педагогічна умова впливає на формування мотиваційного компонента готовності учнів до формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів початкової освіти, який визначає внутрішню спрямованість дитини щодо реалізації в практичній діяльності основ культури здоров'я. Друга педагогічна умова забезпечує формування діяльнісного компонента готовності здобувачів початкової освіти до формування здоров'язбережувальної компетентності. Діяльнісний компонент визначає здатність учнів початкових класів застосовувати на практиці набуті знання, коригувати власну поведінку на основі проведеної рефлексії, управляти власними проявами емоцій.

Таким чином, було визначено педагогічні умови, які, на нашу думку, сприятимуть ефективному формуванню основ культури здоров'я здобувачів початкової освіти.

Список літератури

1. Ващенко О. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи*. 2006. №20. С. 12–15.
2. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. №8. С. 1–6.
3. Власенко Л. Організація здоров'язбережувального навчального процесу на уроках і в позаурочний час у початковій школі. *Основи здоров'я*. 2012. № 4. С. 21–24.
4. Горащук В. П. Концептуальні основи культури здоров'я школяра / Нові технології навчання: наук.-метод. збірник / Ред. кол. Холод Б.І. К., 2000. Вип. 28. С. 206–212.

ЦІЛЬОВІ ПРОГУЛЯНКИ ЯК ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мельничук Лілія Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри педагогіки

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад.
С. Дем'янчука», м. Рівне

Маленька Наталія Василівна,

Вихователь вищої категорії ЗДО № 28, м. Рівне

Рукавішнікова Віра Євгеніївна,

Вихователь ЗДО № 8, м. Шепетівка

Сучасні екологічні проблеми, які щоразу постають перед людством, викликали необхідність виховувати в молодого покоління любов і повагу до природи та її ресурсів, формувати в них екологічну культуру. Нові світоглядні орієнтири і завдання актуалізували проблему ставлення дитини до природи, корекції ціннісних орієнтацій і утвердження гуманістичних соціально-моральних позицій щодо використання природи суспільством. Відтак, одним з пріоритетних завдань сучасних закладів дошкільної освіти є виховання молодого покоління в дусі дбайливого, бережливого ставлення до природи, здатності вирішувати питання раціонального природокористування, захисту і відтворення природних багатств землі.

Актуальність ознайомлення дошкільників з природою в контексті екологічного виховання задекларовано у низці нормативних документів а саме: в Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ ст.), Законі «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція), Концепції екологічної освіти в Україні. В означених документах законодавчо закріплено прогресивні зміни, що відбулися в освітній політиці держави в період становлення незалежної України, а також проголошені нові пріоритетні завдання екологічного виховання в системі дошкільної освіти.

На етапі розвитку сучасної наукової думки вітчизняні й зарубіжні дослідники (Л. Білик, Л. Беялова, Г. Беленька, В. Вернадський, Н. Демешкант, Н. Єфименко, А. Захлебний, І. Зверев, Л. Лук'янова, О. Половіна, Н. Пустовіт, О. Пруцакова, Ю. Саунова, С. Совгіра, І. Суравегіна, Л. Титаренко, О. Федоренко, С. Шмалей) присвятили свої роботи проблемі екологічної освіти та виховання.

Проблему організації цільових прогулянок у закладі дошкільної освіти досліджували Г. Беленька, Г. Васильєва, М. Горопаха, О. Половіна, Г. Тарасенко, Н. Маліновська та ін.

Метою окреслених тез є обґрунтування цільових прогулянок як форми екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Однією з форм екологічного виховання та ознайомлення з природою дітей дошкільного віку є цільові прогулянки.

Цільова прогулянка – це одна з форм екологічного виховання дітей дошкільного віку, яка передбачає організований вихід за межі території закладу дошкільної освіти на невелику відстань (до 2 км) з метою ознайомлення дітей із явищами та об'єктами природи.

Перевага цільових прогулянок полягає у тому, що вони дають змогу ознайомити дітей з об'єктами та явищами природи у прикладному форматі.

Під час цільових прогулянок вихователі мають змогу дієво використовувати метод екологічної емпатії – спонукати дітей співчувати природним об'єктам, апелюючи до їхньої почуттєвої сфери, даючи можливість відчувати себе добрими і сильними, а отже, й корисними для тварин, рослин, людей [1, с. 9].

Відмінність цільової прогулянки від щоденних прогулянок полягає у тому, що вони, зазвичай, проводяться за межами закладу дошкільної освіти. Обсяг програмових завдань, які намічаються для реалізації на цільовій прогулянці значно менший від того, що передбачається на екскурсії. Цінність таких прогулянок полягає у тому, що завдяки регулярності їх проведення можна простежити зміни в об'єктах природи, виявивши їх причини. Важливим є те, що в процесі цільових прогулянок, ознайомлюючись з рослинами, тваринами, поповнюється словник дошкільника, розвивається мовлення. За допомогою цільових прогулянок формується екологічна культура дитини, яка полягає в тому, що вона усвідомлює загальні закономірності природи і суспільства, починає вважати природу рідною домівкою, яку треба берегти. Цільові прогулянки цінні тим, що під час їх проведення діти отримують знання про взаємозв'язки в природі, про цінність для людини тих чи інших об'єктів природи, про правила природокористування. У процесі таких прогулянок діти дошкільного віку мають змогу повправлятися у виконанні правил природокористування: «на ставку, в лісі, на лузі ми лише гості і поводитися треба чемно, не порушувати спокою мешканців цих природних зон» [3, с. 24].

Щоденні прогулянки широко використовують для ознайомлення з природою дітей всіх вікових груп. Вони можуть проводитись у формі міні-екскурсій, під час яких вихователь проводить огляд ділянки, організує спостереження за погодою, сезонними змінами в житті рослин і природи.

Кожна прогулянка передбачає різноманітну змістову діяльність дітей, до якої належать: спостереження, самостійна діяльність, індивідуальна робота, рухливі та дидактичні ігри, трудова діяльність.

Виходячи з тривалості прогулянок в режимі дня будь-якої вікової групи, кожен із компонентів прогулянки триває від 5 до 15 хвилин, який здійснюється в контексті самостійної діяльності дітей. Послідовність проведення окремих компонентів залежить від пори року, погодних умов, підготовки сюрпризних моментів та настрою дітей. Після занять, де переважали розумові навантаження, доцільно провести на початку прогулянки одну з рухливих ігор. Так необхідно розпочати і прогулянку в холодну зимову погоду з метою покращити емоційний стан дошкільників [2].

Під час прогулянок діти одночасно оволодівають і розумовими, і практичними діями. З метою пізнавального розвитку дитини важливо враховувати наступні структурні компоненти в процесі організації та проведення цільових прогулянок.

1. Спостереження.

У процесі цільових прогулянок доцільно організувати спостереження за живою і неживою природою, працею дорослих, за проїжджою частиною вулиці та ін. Розпочинати спостереження краще методом порівняння: «Що змінилося?». Це змушує дітей провести спостереження за тим або іншим явищем природи і самостійно знайти відповідь або звернутися по допомогу до дорослого; дає змогу сформуванню в дітей чіткі уявлення про природні об'єкти. З дітьми молодшого дошкільного віку рекомендовано проводити порівняння, спрямовані на встановлення відмінностей між об'єктами. Старших дошкільників слід залучати до порівняння і за подібністю, і за відмінністю. Розвитку спостережливості дітей сприяють запитання-завдання: «Визначте, на якому дереві в яку пору року буває таке листя. Визначте, яке це насіння. Розкажіть про найцікавіше, що ви побачили в лісі». Це спонукає дітей до розвитку спостережливості та активізації пізнавальної діяльності. Безпосереднє спілкування з природою, систематичні цілеспрямовані спостереження та бесіди виховують у дітей уміння встановлювати зв'язки між змінами погоди та життям рослин, тварин; допомагають робити висновки; сприяють розвитку мислення, уваги та пам'яті, вихованню любові до рідного краю та бережливого ставлення до природи. Враховуючи те, що в дітей дошкільного віку переважає конкретно – образне мислення, важливо побудувати спостереження таким чином, щоб дитина більше спілкувалася з реальними об'єктами природи з метою формування у неї чітких, правильних образів про об'єкти природи, явища природи в їх взаємодії [4].

2. Дидактичні та творчі завдання, нескладні досліди

Одним із прийомів стимулювання дитячої активності є застосування під час цільових прогулянок різноманітних завдань, дидактичних вправ, дослідів з природним матеріалом. Вони є короткотривалими й проводяться впродовж 3-4 хвилин. Залежно від спостережень такі завдання можна запропонувати дітям і на початку, і наприкінці цільової прогулянки. Завдання повинні бути різноманітними, але доступними для виконання і зрозумілими кожній дитині. Важливо під час виконання таких завдань дати можливість дітям пофантазувати, проявити здатність до самостійної пошукової діяльності, за допомогою таких запитань: («На що схожий? Звідки взявся?») [1].

3. Посильні трудові дії.

Під час виконання трудових дій важливо сформуванню позитивне ставлення, повагу до праці дорослого, бажання залучатися до трудового процесу, проявляти ініціативу та самостійність. Під час проведення цільових прогулянок виконання трудових завдань може тривати 5-7 хвилин, тому дітям цікаво відчувати себе співучасниками захопливої справи. Прикладом навчання дітей трудовим діям може бути перенесення піску, води, збирання листя та гілочок, згрібання снігу лопатою, будівництво сніжних валів, будиночків тощо. Важливо, щоб під час проведення такої роботи у дітей сформувалося уявлення про значущість власних

зусиль для досягнення загального результату. Досягнутий спільними зусиллями бажаний результат підтримує впевненість дитини у власних силах та уміннях. Таким чином, залучення дітей до виконання трудових доручень навчає дітей поважати й цінувати працю інших людей, пізнавати правила виконання трудових доручень, набувати навичок користування знаряддями праці [2].

4. Рухливі ігри та ігрові вправи.

Гра для дітей дошкільного віку є провідною формою діяльності. Обираючи рухливі ігри, необхідно пам'ятати про їх доступність для проведення самими дітьми під час прогулянок. Для цього потрібно заздалегідь підготувати місце проведення гри, надати необхідний інвентар та інструктаж. Для зручності можна використовувати циклограму рухливих ігор та при цьому залучати дітей до підготовки їх проведення [3].

5. Самостійна діяльність.

Самостійна ігрова діяльність дітей займає основну частину перебування дітей на свіжому повітрі під керівництвом вихователя. Під час самостійної діяльності дітей вихователь допомагає організовувати різноманітні рухливі ігри (за допомогою різних ігрових прийомів обирає ведучого, розподіляє дітей на команди, готує майданчик до проведення гри тощо). Вихователь може бути як ведучим, так і учасником ігор. Важливо залучати дітей до використання під час самостійної діяльності різноманітного матеріалу: піску, будівельного та природного матеріалу, води, снігу та ін. Під час самостійних ігор дітей вихователь підтримує їх активність, ініціативу, радісний настрій, попереджує конфліктні ситуації, створюючи на прогулянці атмосферу доброзичливості й симпатії до однолітків.

З метою ефективного проведення цільових прогулянок вихователь повинен пам'ятати про значний вплив художнього слова: віршів, текстів для супроводу рухів, загадок, прислів'їв, приказок. Саме використання художнього слова під час прогулянок має особливе значення для розвитку дітей дошкільного віку та дає помітний ефект, знімаючи психологічну напругу, налаштовує на доброзичливе та позитивне ставлення до всього живого [4].

Значення цільових прогулянок полягає у підвищенні інтересу дітей до рідної природи, сприяння вихованню естетичних почуттів. Отже, цільові прогулянки є потужною формою розвитку у дітей дошкільного віку екологічної свідомості, екологічних почуттів та екологічної культури.

Список літератури:

1. Беленька Г., Половіна О. Цільові прогулянки в природі: моральний аспект: *Палітра педагога*. 2017. № 6. С. 9-11.
2. Карапузова І., Бурсова С. Дитяче експериментування – реалії і перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 9 (63). С. 39-49.
3. Лаптева Г. В. Развивающие прогулки для детей 5–6 лет. Программа для детского сада и не только. СПб. : Речь; М. : Сфера, 2010. 128 с
4. Яришева Н. Ф. Ознакомлення дітей з природою. Київ : Радянська школа, 1980. 240 с.

ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ В СИТЕМАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Невмержицька Олена Миколаївна,

к.філос.н., асистент

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

м. Київ, Україна

Кияшко Святослав Олександрович

Магістр

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: Розглядаються можливості суттєвого покращення якості освіти на основі поєднання технології e-Learning та широкого застосування тестів та завдань у тестовій формі.

Ключеві слова: e-Learning, перевірка знань, тестування.

Віртуалізація освіти дає можливість по-новому підійти до проблематики самоконтролю та контролю знань, здобутих у процесі навчання. Насамперед, йдеться про відносно недорогу можливість автоматизації рутинних елементів навчального процесу, таких як потоковий самоконтроль та підсумковий контроль успішності студента, побудова різноманітних рейтингів та звітів.

З використанням технологій e-Learning, студентопиняється в центрі освітнього процесу. Основна ж роль викладача полягає у постановці цілей навчання, організації педагогічних умов, необхідних для успішного вирішення освітніх завдань, а також організації та управління самостійною діяльністю студентів. Отже, студент навчається, а викладач створює умови для ефективного навчання. Класична авторитарна освітня схема примусу трансформується в особистісно-орієнтовану педагогіку розвитку.

Щодо тестових технологій в навчанні, то до них пред'являються три основні вимоги: це адаптивність, якість та ефективність.

Адаптивність технологій передбачає інтелектуальний пріоритет особистості та необхідність створення таких технологій, що здатні реагувати на індивідуальні відмінності та поточний рівень знань студентів. Створюється банк питань для тесту з завданнями зростаючого рівня складності, і тест формується таким чином, щоб наступні тестові питання підбиралися в залежності від успішності відповіді на попередні.

Якість технології переважно пов'язана зі стійкою та швидкою роботою технічних та програмних засобів навчання, а також з якістю окремих завдань у тестовій формі, з надійністю та валідністю тестових результатів.

Ефективність технологій передбачає зменшення витрат за одночасного поліпшення якісних і кількісних показників роботи системи.

Перевірку якості знань в цілому можна розділити на два принципово різні види діяльності: потокова перевірка знань і підсумковий контроль, що мають різні цілі та завдання, а тому базуються на різних методологічних принципах.

Головне завдання потокової перевірки знань – не стільки контроль, скільки виявлення прогалин знань та неточностей розуміння. Так кожне питання та завдання для студента повинні мати навчальний потенціал, вказуючи, у разі потреби, на правильну відповідь, даючи правильне вирішення завдання та рекомендації повторно повторити конкретні частини навчального курсу.

Завдання у тестовій формі виконують навчальну роль, якщо вони у вигляді питань вміщують всі ключові моменти теорії та головні практичні навички та вміння, які необхідно осягнути студенту при проходженні даного курсу. Їх необхідно виконувати доти, доки учень не досягне цільового рівня майстерності при вирішенні. В подальшому далі рівень складності тестів можна поступово підвищувати. Отже, не навчальний план, а саме студент своїми успіхами та виявленими здібностями значною мірою визначатиме ступінь своїх досягнень у вивченні курсу.

Таким чином, кожен студент отримає адаптований під нього навчальний курс, в якому акценти розставлені на тих матеріалах, які були для нього найбільш складними. Це позитивним чином позначиться і на якості навчання, сприяючи максимально повному засвоєнню навчального матеріалу.

Акцентуємо увагу на тому, що результати проходження поточних тестів не рекомендується використовувати як оцінки. В такому випадку втрачається практично весь навчальний ефект і вся увага учня зміщується з режиму навчання в режим отримання просто максимально високих балів.

Основним завданням підсумкового тестування є контроль та оцінка знань та умінь студента, отриманих при вивченні курсу. Основною властивістю тестового контролю є надійна та адекватна кількісна оцінка знань студентів із використанням статистичних методів. Дуже важливо, щоб якість таких тестів була високою, адже контрольні оцінки можуть впливати навіть на подальшу долю студента.

У світовій педагогічній практиці проблема створення та застосування тестів є науково обґрунтованою та широко дослідженою. Розробкою цього питання займалися такі вчені як Vadim Avanesov, Anne Anastasi, Gene Glass, Karlheinz Ingenkamp, Julian Stanley та інші.

Загалом не всякий набір питань можна вважати педагогічним тестом. Так, В.С. Аванесов визначає педагогічний тест, як систему варіативних завдань рівномірно зростаючої складності, що дозволяє якісно оцінити структуру та ефективно виміряти рівень підготовленості випробуваних з однієї чи кількох навчальних дисциплін.

Вирізняють кілька загальних вимог до тестів, основними з яких будуть валідність, простота, надійність, визначеність та однозначність.

Валідність тесту – це його адекватність цілям перевірки. Розрізняють змістовну валідність – відповідність тесту змісту контрольованого навчального матеріалу та рівню абстракції, на якому цей матеріал викладався, та валідність функціональну – відповідність завдань тесту цілям навчання та рівню засвоєння, який заданий освітніми стандартами.

Вимога простоти означає, що тест повинен містити формулювання завдань таким чином, щоб відповіді були короткими та чіткими.

Надійність тесту полягає у забезпеченні стійкості результатів при багаторазовому тестуванні в подібних умовах одного й того ж тестованого або тестованих одного й того ж рівня.

Виконання вимоги визначеності тесту необхідно як розуміння кожним студентом того, що він має виконати.

Однозначність визначають як однакову оцінку якості виконання тесту різними експертами. Для виконання цієї вимоги тест повинен мати стандарт.

В цілому, якщо процес навчання побудований так, що підсумковому тестуванню передують етапи поточних тестів, то завдання для формування підсумкових тестів можна скласти з питань поточних тестів. Та й саму перевірку тестів можна буде провести заздалегідь, без поспіху та на великому статистичному матеріалі, що значно підвищить точність результатів підсумкового тестування.

Загалом застосування завдань у тестовій формі, у поєднанні з освітніми технологіями e-Learning, дозволить забезпечити високий рівень засвоєння навчального матеріалу, послідовність та якість його вивчення, кардинальне покращення навчального процесу за рахунок активізації навчальної, контролюючої, організуючої, діагностуючої, виховної та мотивуючої функції таких завдань.

Список літератури:

1. Аванесов В.С. Математические модели педагогического измерения. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1994. - 26с.
2. Frederiksen, N., Mislevy R.J., Bejar I. J. (Eds). Test theory for a new generations of tests. LawrenceErlbaumAss. Publ. 1993, Hillsdale, N-J, 404 pp.
3. Аванесов В.С. Форма тестовых заданий. 2005 г. М.: Центр тестирования, 2006г. 152 с.

ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ "ОРГАНІЧНА ХІМІЯ" В УМОВАХ АУДИТОРНО-ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Ніженковська Ірина Володимирівна,

д.м.н, професор
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Глушаченко Ольга Олександрівна

к.х.н, доцент
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Головченко Оксана Іванівна

к.пед.н, доцент
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Вступ. Сучасна ситуація, що склалася в системі підготовки майбутніх фахівців з вищою фармацевтичною освітою в Україні, зумовлює пошук нових підходів до організації освітнього процесу у М(Ф)ЗВО. Це продиктовано запитом держави й суспільства на підготовку висококваліфікованих, конкурентних, компетентних фахівців-фармацевтів, які б були спроможні забезпечити інноваційний розвиток галузі своєї майбутньої професійної реалізації, могли б ефективно реагувати на її швидкоплинні зміни, уміли б раціонально й осмислено оперувати нескінченними інформаційними потоками фахових знань з метою успішного розв'язання актуальних й нових, часом нестандартних, проблем. Це висуває до системи професійної підготовки фахівців з вищою фармацевтичною освітою вимогу впроваджувати сучасні технології навчання, серед яких дистанційне навчання (ДН) здобуло заслужене визнання науковців й практиків

З огляду на об'єктивну ситуацію, що склалася у зв'язку із переходом усіх ЗВО України на ДН, виникли нові перспективи щодо досліджень застосування дистанційних технологій не лише у процесі СРС М(Ф)ЗВО, але й під час опанування матеріалу, вивчення якого передбачено робочими навчальними планами підготовки магістрів з фармацевтичних спеціальностей на лекціях та практичних заняттях.

Метою роботи є аналіз практики застосування системи MOODLE у процесі організації навчальної роботи студентів фармацевтичного факультету НМУ імені О.О. Богомольця.

Дистанційний курс з органічної хімії може містити різні елементи: лекції, практичні завдання, методичні рекомендації, вказівки для самостійної роботи, список рекомендованих джерел, форум тощо. При цьому можна

використовувати тексти, презентації, таблиці, схеми, графіки, відеоматеріали, link в мережі Інтернет, допоміжні файли та інші матеріали.

З огляду на особливості організації навчального процесу під час загальнодержавного карантину, студентам було задано такі запитання: «Як Ви використовуєте інформаційні ресурси НМУ імені О. О. Богомольця для виконання завдань самостійної роботи з органічної хімії?»; «Які академічні ресурси і сервіси освітньо-інформаційного середовища є найбільш інформативними під час виконання завдань та підготовки до практичних занять з органічної хімії?»

Серед академічних сервісів і ресурсів освітньо-інформаційного середовища, які студенти використовують під час навчання, є такі: як навчальний (освітній) портал (72,22 %); платформа MOODLE (де розміщено дистанційні курси з дисциплін) (91,67 %); середовище для виконання практичних завдань (напр.: віртуальний робочий стіл тощо) (59,26 %); середовище для організації проєктної діяльності (Microsoft Office 365, G Suite) (79,63 %); соціальні мережі на прикладі Facebook кафедр факультету (86,11 %) тощо. Дані дослідження відображають ситуацію, коли кожен студент обирає декілька варіантів академічних сервісів і ресурсів.

На основі даних онлайн-інтерв'ювання студентів денної форми навчання фармацевтичного факультету НМУ імені О.О. Богомольця було обґрунтовано, що потенціал освітньо-інформаційного середовища для організації пізнавальної діяльності студентів фармацевтичних спеціальностей з органічної хімії буде задіяно максимально за умови комбінування інформації, що отримується за допомогою електронних ресурсів і сервісів (навчальний (освітній) портал; система MOODLE з ЕНК з дисципліни; середовище для виконання практичних завдань; середовище для організації проєктної діяльності (Microsoft Office 365, G Suite); соціальні мережі на прикладі Facebook профільної кафедри тощо) з академічними текстами (підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації, наукові статті тощо) з основних тем навчальної дисципліни «Органічна хімія».

Список використаних джерел:

1. Рева Т. Д. Способи модернізації хімічної освіти на фармацевтичному факультеті Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Вип. 41, 2014, с. 250–255.
2. Ніженковська І.В., Глушаченко О.О., Головченко О.І. Особливості самостійної роботи майбутніх провізорів с дисципліни «Органічна хімія» в умовах Болонської системи. *Медична освіта*. 2011. № 4. С. 53–57.
3. Стучинська Н.В. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб інтеграції фундаментальної та фахової підготовки майбутніх лікарів та фармацевтів при вивченні фізико-математичних дисциплін. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини: В 4-х ч.* Умань: СПД Жовтий, 2008. С.158–167

ОСНОВНІ МОДЕЛІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ США

Палкуш Віталія Петрівна

аспірант кафедри загальної педагогіки

та педагогіки вищої школи,

Ужгородський національний університет, Україна

Сьогодні у всьому світі відбувається активний пошук таких форм і методів освітньої діяльності, які б могли найповніше забезпечити всебічний розвиток дитини, її самореалізацію як особистості. Практика показує, що останнім часом з багатьох причин традиційна освіта не спроможна це зробити, тому вченими пропонуються нові підходи до організації освітнього процесу в новій школі. В цьому плані важливе значення має альтернативна освіта, яку розуміють як педагогічну парадигму в практиці школи, орієнтовану на створення в спеціально організованому педагогічному середовищі умов для розвитку природжених властивостей дитини й надання їй повної свободи для самореалізації; спрямовану на розширення суб'єкт-суб'єктних взаємин з метою прилучення дитини до соціального досвіду у всіх сферах особистого й суспільного життя й забезпечення підготовки до свідомої активності й самостійної творчої діяльності в рамках тісного взаємозв'язку навчання й виховання з навколишнім світом [1-3].

Аналізуючи особливості освітньої діяльності традиційної і нетрадиційної школи, вчені (П.Бонський, І.Ветрова, О.Сгорова, Н.Клячкіна та ін.) вказують на такі протиріччя:

- традиційна школа презентує учням певні догматичні істини, а нова школа прагне до формування творця нового життя за допомогою організації його самовиховання й самоосвіти;

- традиційна школа занадто мало дає знань про людину, у новій школі саме людське життя й соціальна праця є предметами, які розвивають мислення дитини і її творчість;

- традиційна школа повідомляє дітям істини, які часто не доступні їхній свідомості, у той час, як нова школа виходить із природного розвитку істини від простого до складного;

- традиційне навчання пов'язане із вивченням окремих навчальних дисциплін, а в новій школі діти поступово опановують методами пізнання

Дійсно, є суттєві відмінності в організації навчального процесу в системі альтернативної освіти в порівнянні з традиційною системою.

Альтернативна освіта передбачає: варіативність, що дає можливість відійти від традиційної однакової освітньої системи до різноманітності форм і шляхів одержання освіти; відкритість освіти, внутрішню розкритість, що демонструє звільнення від будь-яких догм; плюралізм освіти, що перетворює альтернативну освіту з уніфікованої системи в різноманітну за цілями, змістом, організацією освітнього процесу, педагогічними підходами і технологіями педагогічну систему; самостійність освітніх установ у виборі стратегії свого розвитку, цілей, змісту, організації й методів роботи, включаючи юридичну й економічну

самостійність; право педагогів на творчість, на власний педагогічний стиль, на свободу вибору педагогічних технологій, підручників, навчальних посібників, методів оцінки діяльності учнів і т.д.; право учнів на вибір профілю освіти, на навчання за індивідуальними навчальними планами, на участь в управлінні даною освітньою установою.

Особливе місце в модернізації систем освіти, у розвитку теорії й практики альтернативної освіти займають Сполучені Штати Америки. Саме в цій країні альтернативна освіта має глибоке коріння, сформувалися стійкі моделі, впроваджуються кращі досягнення світового досвіду.

В США перші елементи альтернативної освіти виникли ще в кінці ХVІ століття. Цей період характеризується такими формами, як домашня освіта, приватні школи, парафіяльні школи.

У кінці ХІХ ст. відбувається створення на противагу традиційному авторитарному освітньому процесу і традиційним закладам шкільної освіти експериментальних шкіл і нових дидактичних систем (Ф. Паркер, Дж. Дьюї, К. Уошберн, В. Х. Килпатрик, Х. Рагг, Дж. С. Каунтс, В.Х. Боуд та ін.) на основі ідей прогресивізму. Для кінця ХХ і початку ХХІ століття властивий активний пошук альтернативних шляхів розвитку освіти США, виникнення поряд з домінуючими авторитарними загальноосвітніми масовими школами альтернативних можливостей навчання (вільні школи, що виникли на основі ліберальної гуманістичної філософії; альтернативні школи, які базувалися на консервативних релігійних і культурних традиціях; школи змішаного типу).

Слід підкреслити, що в цей період має місце визнання на законодавчому рівні політики створення альтернатив у системі середньої освіти; широке розповсюдження альтернативних шкіл для забезпечення якісною освітою етнічних меншин, дітей з обмеженими можливостями і невстигаючих у традиційній школі учнів.

Актуальними й діючими на сьогоднішній день є наступні моделі альтернативної освіти США, що сповідують величезне різноманіття підходів до складання навчального плану, процесу навчання і управління школою: школи, що розбудовують унікальні підходи до навчальної програми й навчання (школи Монтесорі; відкриті школи, що беруть початок від британських дошкільних установ; Вальдорфські школи; школи, засновані на теоріях психолога Г. Гарднера; школи Paideia, засновані філософом М. Адлером; вільні школи й школи самостійного навчання, засновані на концепціях англійського педагога А. Нейлла; школи «безперервного прогресу», «школи без стін» і традиційні школи); школи, які прагнуть відповідати особливим потребам та інтересам учнів (школи для підлітків, які стали батьками в неповнолітньому віці, школи для тих, хто кинув навчання в традиційній школі і для профілактики цього явища, школи для відрахованих учнів, школи для ув'язнених, а також школи для талановитих і обдарованих дітей); школи, спрямовані на кар'єрне зростання і поглиблений професійний розвиток учнів (школи мистецтв, школи радіо- і телемовлення, школи охорони здоров'я, юридичні школи, науково-технічні школи, учительські школи й школи, де вивчаються академічні предмети з ухилом на міжнародні проблеми, проблеми полікультурності, охорони навколишнього середовища та

ін); школи, спрямовані на експериментальне навчання, часто засновані на ідеях Дж. Дьюї («Школи без стін» де учні вчаться на підприємствах, в банках, у судах, музеях, державних установах замість звичайних класів; «Фоксфайр», де учні навчаються, збираючи й вивчаючи фольклор свого регіону; школи «Навчання відкритих кордонів», де учні вчаться в ході експедицій і різних заходів у своїй місцевості); школи, спрямовані на організацію, управління й фінансування (незалежні альтернативні школи; школи всередині шкіл; кластери альтернативних шкіл; комплексні системи альтернативних шкіл; чартерні школи); альтернативні, або факультативні школи (варіюються від шкіл для проблемних підлітків, правопорушників, учнів, виключених з інших шкіл, до шкіл для обдарованих дітей); школи, орієнтовані на кар'єру, або школи з технічним ухилом; контрактні школи; школи-інтернати; виправні школи; фундаментальні школи; школи в школі; полікультурні школи; школи з поглибленим вивченням предметів; освітні центри; відкриті програми; ваучерні програми; домашнє навчання; інтернет-курси й програми; об'єднані школи й коледжі; місцеві навчальні центри; чартерні школи; магнітні школи.

Форми, методи альтернативної освіти, її існуючі на сьогоднішній день в США моделі постійно вдосконалюються.

Список літератури

- 1.Rutherford, R., & Quinn. Special education in alternative education programs. *The Clearing House*, 2008. № 73(2). P. 79-81.
- 2.Lake, S.E. Alternative schools: Legal guidance for serving special education students. Horsham, PA: LRP Publications, 2010. 123 p.
- 3.Raywid, M.A. Alternative schools: The state of the art. *Educational Leadership*, 2004. № 52(1) .p. 26-35.

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО ЗІ ШКОЛЯРАМИ

Пухальський Тарас Дмитрович,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, Україна

Пухальська Любов Володимирівна,
учитель початкових класів
Кам'янець-Подільська СЗОШ І-ІІІ ст. №5, Україна

Зміст професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва певною мірою віддзеркалює специфіку організації музичного виховання учнів загальноосвітньої школи, однією із основних складових якої є вокально-хорова діяльність. Спів є найдоступнішим видом музичної діяльності для широких мас населення і активно реалізується в різних формах сольної і колективної творчості в музично-естетичному вихованні дітей та молоді впродовж усього періоду становлення національної системи освіти. З вокально-хоровою діяльністю діти знайомляться ще в дошкільному віці, а в загальноосвітньому закладі вже володіють елементарними навиками співу. Це ставить відповідні вимоги до підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме до їх диригентської підготовки, яка проводиться у комплексі професійних дисциплін на музично-педагогічних факультетах закладів вищої освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Сучасні дослідження Л. Бірюкової [1], С. Світайло [2], З. Софроній [3], Н. Тарарак [4] та ін. підтверджують великий педагогічний потенціал диригентської діяльності як у вихованні школярів, так і у підготовці учителів музичного мистецтва. Попри велику кількість досліджень та значного практичного досвіду в організації диригентсько-хорової підготовки вчителів музичного мистецтва, науковий пошук у цьому напрямі не втрачає актуальності в умовах модернізації системи вищої освіти.

Інтегральною компетентністю у процесі вивчення навчальної дисципліни «Хорове диригування» є формування у майбутнього вчителя музичного мистецтва здатності до самостійного та ефективного керування хором колективом на основі засвоєного комплексу знань, вмінь і навичок диригентської діяльності. На реалізацію цієї мети орієнтований комплекс таких завдань: розвиток диригентської техніки; засвоєння комплексу диригентських знань, вмінь і навичок, необхідних у роботі з хором колективом; засвоєння методики вивчення та інтерпретації хорових творів; підготовка до роботи з дитячими хоровими колективами; актуалізація знань із музично-теоретичних дисциплін; розвиток музичних, творчих, розумових і комунікативних здібностей та якостей студентів у процесі диригентської діяльності; вивчення та використання у роботі

з хором шкільного пісенного репертуару; формування музичної культури та розширення музично-естетичного кругозору студента; виховання інтересу до диригентської діяльності, любові до хорового мистецтва засобами вивчення кращих зразків української та зарубіжної хорової музики.

Результативне виконання означених завдань є провідною умовою у рамках формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, готового до виконання основних функцій його професійної діяльності. В умовах посилення компетентнісного підходу до викладання цієї дисципліни змістом диригентської підготовки є процес озброєння майбутнього фахівця комплексом знань, умінь і методів роботи з хоровим колективом (над звуком, ансамблем, строем, артикуляцією, дикцією, динамікою, агогікою тощо). У такому вимірі курс хорового диригування становить підготовчий етап хормейстерської практики (теоретичне розв'язання проблем хорової звучності), яка продовжується на хоровому класі в безпосередній роботі з хором, де головним надбанням студента має стати вироблення діагностично-слухових умінь та досвіду добору стратегій діяльності на їх основі (практичне вирішення проблем хорової звучності). Зміст виконавської діяльності носить специфічний характер та пов'язаний з тим, що інструментом майбутнього вчителя-диригента є хор, який не завжди «під рукою» у нього (на противагу музичним інструментам). Тому формування саме диригентської виконавської майстерності пов'язане з певними труднощами та особливостями. Заняття з хорового диригування традиційно проводяться в індивідуальній формі «викладач – студент» в класі під фортепіанний акомпанемент (зрідка – під аудіозаписи хорових творів). Це дає можливість більшою мірою лише технічно підготуватися до виконавства та опанувати прийоми художньої інтерпретації музичних творів, що є лише однією гранню виконавської діяльності майбутнього учителя музичного мистецтва, а точніше підготовкою до неї. Виконавська майстерність вдосконалюється в безпосередньому спілкуванні з хоровим колективом: у виробленні мануальної системи диригентських жестів як специфічної мови, доступної для розуміння лише конкретному диригенту і конкретному хору; у процесі адаптації хору до диригента, його мови жестів; у адаптації диригента до хору, їхніх індивідуальних особливостей і технічних можливостей; у встановленні емоційного зв'язку із хористами як головної умови інтерпретаційної діяльності. Саме через інтерпретацію хорових творів виконавський бік нерозривно пов'язаний з творчістю.

Зміст дисципліни «Хорове диригування» охоплює додаткові підрозділи, які раніше вивчалися у формі окремих дисциплін: «Читання хорових дисциплін» та «Хорове сольфеджіо». Тому інтегруючи їх зміст, заняття з хорового диригування обіймає широке коло видів діяльності: власне диригування, гру хорових партитур, спів хорових партій, аналіз та інтерпретацію хорових творів, моделювання роботи з хором тощо.

Отже, хорове диригування для учителя музичного мистецтва є тим дієвим інструментом, який дозволяє вирішити широке коло завдань у безпосередній діяльності зі школярами, адже ця дисципліна має надзвичайно великі можливості в інтеграції знань, вмінь, навичок і досвіду з інших дисциплін професійної

підготовки, чим виконує роль системотвірного компоненту професійної підготовки майбутнього учителя музичного мистецтва.

Список літератури

1. Бірюкова Л. А. Психолого-педагогічні умови підготовки керівника хору в системі вищої музично-педагогічної освіти : автореф. дис. на зд. наук. ст. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 21 с.
2. Світайло С. В. Особливості формування фахової компетентності учителя музики у процесі диригентсько-хорової підготовки. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія «Педагогічні та історичні науки». Київ, 2011. Вип. 95. С. 207–215.
3. Софроній З. В. Методика формування виконавської уваги майбутніх учителів музики у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін : автореф. дис. на зд. наук. ст. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 22 с.
4. Тарарак Н. Г. Міжпредметні зв'язки вокально-хорових дисциплін у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на зд. наук. ст. канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2008. 21 с.

SMART-ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Сажко Галина Іванівна,

Кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри інформаційних

комп'ютерних технологій і математики

Українська інженерно-педагогічна академія, Україна

Вихідні передумови. Розумна система навчання означає гнучке навчання студента в інтерактивному освітньому середовищі (ІОС). ІОС дозволяє студентові максимально швидко адаптуватись в ньому і на базі вільного доступу до відкритого освітнього контенту навчатись в будь-який час і в будь-якому місці. Головною метою нової моделі освіти є створення середовища, яке забезпечує максимально високий рівень конкурентоспроможної освіти за рахунок розвитку у здобувачів освіти знань й навичок, на які висуває попит сучасне інформаційне суспільство: здатність мислити критично, оперативне й якісне рішення проблем, співпраця, комунікація.

Концепція Smart-освіти – це гнучкість, що передбачає наявність великої кількості джерел, мультимедіа, просту й швидку адаптацію під рівень слухача. Smart-освіта повинна забезпечувати керованість, для того, щоб навчальний заклад міг гарантувати гнучкість навчального процесу, та інтегрованість, т.б. безперервне насичення зовнішніми джерелами. Smart-освіта вибудовується на персоніфікованому підході, що заснований на особистісних параметрах кожного здобувача освіти, таких як: переважні засоби навчання, рівень пізнавальної активності, вмотивованість, здатність до самоосвіти, інформаційна грамотність.

Таким чином, концепція Smart-освіти надає можливість побудувати унікальну програму для кожного студента, за допомогою якої він може спланувати особисту траєкторію навчання.

Постановка завдання. Дослідити питання впровадження цифрових освітніх ресурсів в навчальний процес підготовки майбутніх інженерів-педагогів та розробити комплекс цифрових освітніх ресурсів з теми «Smart-технології в освіті».

Результати. Як переваги Smart-освіти в навчальному процесі можна зазначити такі: інноваційність в наданні навчального матеріалу; динамічне спілкування (викладач – студент, студент – студент, викладач – викладач); динамічний зміст; сучасні інформаційні технології.

Відповідно ж до концепції Smart-освіти змінюються і ролі викладача і студента. Студент повинен бути більш активним в самостійному здобутті нових знань, підвищувати ефективність особистого тайм-менеджменту, підвищувати цифрову грамотність і проявляти креативне мислення. Роль викладача надскладна і багатогранна. Він має бути одночасно організатором і мотиватором навчання; міждисциплінарним тьютором; розробником освітніх траєкторій; ігротехніком; інтегратором-посередником між віртуальним й реальним світом; куратором онлайн-платформи; мережевим педагогом-куратором; інструктором з

інтернет-навігації; Web-психологом; методистом-архітектором цифрових засобів навчання; розробником освітніх середовищ [1].

Мета розумного навчання в тому, щоб зробити освітній процес найбільш ефективним за рахунок перенесення освітнього процесу в електронне середовище. Основою ж електронної освіти є цифрові освітні ресурси (ЦОР), поняття ЦОР в Україні стало загальноживаним на початку XXI ст. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1060 від 01.10.2012 «Про затвердження Положення про ЕОР» [2]. закріпилося його базове визначення: «...навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації освітнього процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами...». В подальшому дослідженні ми використовуватимемо визначення ЦОР, закріплене в наказі МОН МС України № 1060, наведеному вище.

Цифрові освітні ресурси з технічної точки зору – це сукупність програм і даних, з погляду споживача – це контент, тобто сукупність змістовних елементів, що представляють об'єкти, процеси, абстракції, які є предметом вивчення. При цьому ефективні ЦОР мають високий ступінь інтерактивності та мультимедійної насиченості, а також мають можливість мережного розповсюдження [3].

Сучасний електронний навчальний курс в Smart-освіті повинен містити мультимедіа, відео, аудіо, зовнішні ресурси, використовувати комунікаційні технології різних соціальних мереж, хмарних технологій для створення освітніх компонент, мати гнучку архітектуру контенту.

У процесі дослідження, було з'ясовано можливості використання цифрових освітніх ресурсів в освітньому процесі Української інженерно-педагогічної академії для підготовки майбутніх педагогів професійної освіти. Зокрема розроблено комплекс цифрових освітніх ресурсів, в якому, відповідно до [4], структуровано необхідні навчальні матеріали та авторські методичні розробки для вивчення теми «Smart технології» з дисципліни «Інструментальне забезпечення E-learning».

Розроблений комплекс ЦОР містить комплекс авторських навчальних та методичних матеріалів, матеріалів для контролю рівня навчальних досягнень, що в сукупності дозволяють формувати у майбутніх педагогів професійного навчання теоретичні знання та практичні навички використання Smart технологій в навчальному процесі. Структуру комплексу ЦОР відображено на рис. 1.

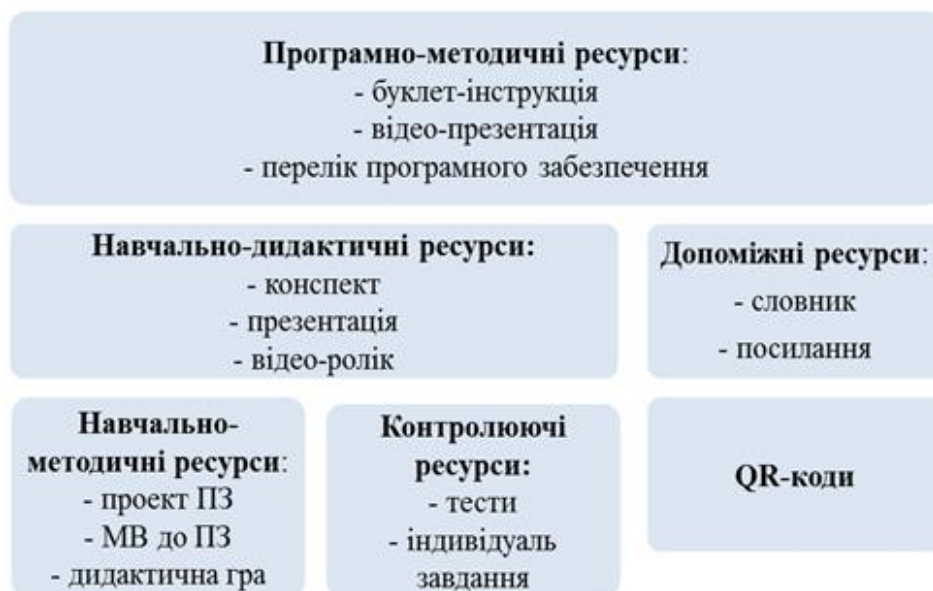

Рисунок 1. Структурна схема комплексу ЦОР

З метою візуалізації навчального матеріалу, забезпечення інтерактивності освітнього процесу, підвищення інтересу студентів до вивчення Smart технологій, поглиблення їх знань та реалізації освітніх завдань навчальної дисципліни, нами було використано такі сервіси:

- ✓ WordArt – веб-сервіс, який дозволяє створити хмару слів з тексту, введеного користувачем або з веб-сторінки. У нашому комплексі ЦОР за допомогою хмаринки термінів поточний контроль з теми.
- ✓ Відеохостинг Youtube, що дозволяє розмішувати навчальні відеоматеріали з можливістю створення викладачем власного Youtube-каналу. В структурі дидактичних матеріалів розробленого нами ЦОР, важливе місце займає комплекс спеціально підібраних відеоуроків.
- ✓ Web-додаток Online Video Cutter для обрізання відео-файлу онлайн. Він не потребує установки і працює в браузері.
- ✓ Freemake Video Converter для конвертування відео в різні формати.
- ✓ Графічний редактор Adobe InDesign для створення рекламного буклету.
- ✓ Текстовий процесор MS Word для створення всіх текстових документів.
- ✓ Майстер презентацій MS PowerPoint для створення презентацій.
- ✓ Важливим етапом освітнього процесу є контроль знань. Для організації перевірки засвоєння здобувачами освіти знань доцільно використовувати сервіси для створення тестів. Викладачам, які є користувачами Google-акаунта в цій ситуації зручно використовувати сервіс Google Form), який дозволяє створювати тестові форми-опитувальники, що можуть містити

питання різних типів (з вибором однієї правильної відповіді, з множинним вибором правильних відповідей, питаннями на зіставлення, питання з введенням короткої відповіді, на встановлення логічної або хронологічної послідовності, тощо).

- ✓ Також для перевірки отриманих знань, нами використано дидактичні матеріали, створені за допомогою сервісу Learning Apps (додаток Д), який є сервісом Web 2.0 для підтримки освітніх процесів у навчальних закладах різних типів. Це конструктор для розробки інтерактивних завдань за різними предметними дисциплінами для застосування на заняттях і в позааудиторній роботі [5, с. 100].

Використання описаних вище інструментальних програмних засобів дозволило максимально структурувати та унаочнити навчальні матеріали та зробити освітній процес інтерактивним. Ми вважаємо, що такий спосіб подання навчального матеріалу дозволяє здобувачам освіти «не потонути в потоці теоретичного матеріалу», і легко знайти відповіді на питання, що виникають в процесі вивчення Smart технологій.

Висновки. Тож перехід до Smart-освіти потребує змін схеми побудови сучасної системи освіти. Сучасний електронний навчальний курс в Smart-освіті набуває нових характеристик. Навчальні курси повинні бути інтегрованими, містити і мультимедійні фрагменти й зовнішні електронні ресурси, розвиватись самостійно за рахунок підключень до різних каналів, дозволяти студенту створювати контент.

Список літератури

1. Цифровізація освітнього процесу підготовки майбутніх інженерів-педагогів: теоретичний аспект. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Збірник наукових праць. № 70. –Харків: УПА, 2021. – С. 84-91.
2. Положення про електронні освітні ресурси : затв. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 жовт. 2012 р. № 1060; в ред. станом на 13. лют. 2019 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>.
3. Рашевська Н. В. Мобільні інформаційно-комунікаційні технології навчання вищої математики студентів вищих технічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10. Київ, 2011. 244 с.
4. Шерстюк Л. М. Методичні рекомендації щодо використання сучасних електронних освітніх ресурсів та технологій [Електронний ресурс] / Л. М. Шерстюк. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vyshnya.in.ua/wpcontent/uploads/2016/03/S.V.Shandra.metod_.rekomentacii.pdf.
5. Андреев А.А. Педагогика высшей школы. Новый курс – М.: Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2002. - 264 с.

DETERMINATION OF EMOTIONAL STABILITY IN MUSIC PERFORMANCE

Tang Zhong

graduate student, department of fine arts,
musicology and cultural studies
of the Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine)

The problem of «pop excitement» is important in the field of music pedagogy, psychology, while learning to sing and play instruments. The final stage of work on a piece of music is a concert performance. Often a concert performance reduces to almost zero all the hard work, both student and teacher. Engaged in the classroom and at home with pleasure and with full dedication, the student plays on the stage with textual losses, with disruptions, without thinking about the musical image in the work. G. Prokofiev emphasizes that to form a performer means to form the skills and personal qualities necessary for a person whose activities involve repeated responsible performances on stage [1].

L. Bochkarev [2] note that many great musicians were forced to give up pop performances due to lack of ability to control their stage emotions. According to O. Gotsdiner [3], pop excitement has all the hallmarks of stress and is manifested through the same response of the body as to other strong and overwhelming external influences - physical, neuropsychological, emotional or social stress.

We find a similar point of view in L. Bochkarev [2], which notes that «pop excitement» is a kind of emotional state. All external influences on a person cause a set of negative emotions that reduce his operational capabilities, and can be combined under the term «stress», although the literature contains facts that indicate an improvement in the quality of work in stressful conditions. In fact, the same situation can have different effects on a person's mental state.

According to the views of M. Naenko [4], Emotional stressors are always refracted through the prism of personal characteristics – an extreme situation, being «objectively stressful» for one individual, is not the same for another. This provision applies to the study of mental states of man in all kinds of activities, including the problem of "pop excitement" of musicians.

V. Grigoriev [5] notes that the pop state is often identified with the performances of speakers, athletes, when there is a spectacular party and one person seems to oppose a large number of spectators, listeners. However, we believe this is not entirely true, because the internal structure of each activity has its own specifics. Yes, the athlete usually performs in competitions a rather narrow, pre-rigid set of necessary movements. The speaker, on the other hand, can improvise quite freely within a certain theme. The performer is called to achieve on the stage as the extreme expressiveness and accuracy of movements, and a full-fledged musical embodiment of artistic ideas, images, thoughts. It is closely connected with the author's text, performing traditions

and is only to some extent free in the creative sense within the framework of individual interpretation of the work on the basis of the artistic and interpretive concept created by him.

N. Rimsky-Korsakov often repeated that «pop excitement is inversely proportional to the degree of training» [2, c. 269]. O. Alekseev, R. Wilson, V. Grigoriev, S. Maikapar also note that a student cannot perform at a concert with «raw», unfinished works. Disruptions during a public performance lead to fear of the stage. As noted by E. Fedorov [6], the stage condition of the performer depends not only on how reliably and firmly learned musical work. Many musicians carefully study the subtleties of the musical text, consider the performance plan, endlessly rehearse all the fragments of the future performance, but when they go on stage, they lose the ability to control what is happening and can not successfully realize their artistic intentions. O. Alekseev, L. Bochkarev, O. Gotsdiner, V. Grigoriev, G. Kogan, G. Neuhaus, V. Petrushin, E. Fedorov and others addressed the problem of psychological preparation of the performer for the concert performance.

Thus, E. Fedorov [6] emphasizes that it is impossible to explain the emergence of a particular stage state of the performer, taking into account only the features of the nervous system or only intellectual and creative qualities. It is necessary to take into account all aspects of the dynamic structure of personality. Thus, many psychologists have developed a dynamic personality structure. However, the most widespread concept of K. Platonov [7], according to which the features of each individual fit into four substructures, which are generally named by the author as orientation, experience, mental processes, biopsychic properties.

Guided by the concept of K. Platonov, E. Fedorov structures all aspects of personality that affect the features of a particular stage state of the musician:

1. psychological attitude to musical-performing activities, the need for such activities, the focus on it;
2. creative experience of the performer, his professional knowledge;
3. features of mental processes (including performance attention, will, memory, thinking, imagination, etc.);
4. typological characteristics of higher nervous activity, character.

E. Fedorov notes that all aspects of personality listed in this structure are interconnected and interdependent. Some of them can be assigned to different subgroups at the same time. For example, the optimal level of emotional stress is determined by both the peculiarities of mental processes and the typological properties of higher nervous activity. Flexibility of adaptation in some cases is manifested as a feature of mental processes, and in others – as an experience.

Thus, the stage state of the performer is formed under the influence of all four substructures. Summarizing psychological and pedagogical research on the problem of emotional stability in music performance, we can state that the reasons for the low level of the studied education in public speech lie in the typological properties of higher nervous activity of the musician and in his motivation, mental processes, self-esteem and levels of claims.

Bibliography

1. Прокофьев Г. П. Формирование музыканта-исполнителя пианиста. Москва : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, М. 1956. с. 445.
2. Бочкарев Л.Л. Психология музыкальной деятельности. Москва : Издательский дом «Классика - XXI», 2006. 352 с
3. Готсдинер А.Л. Музыкальная психология. Москва : Моно-тон, 1993. 190 с.
4. Наенко Н.И. Психическая напряженность. Москва : Изд-во Моск. Ун-та, 1976. 112 с.
5. Григорьев В. Ю. Исполнитель и эстрада. Москва : Издательский дом «Классика-XXI», 2006. 156 с.
6. Фёдоров Е. К вопросу об эстрадном волнении. *Труды ГМПИ им. Гнесиных*. 1979. Вып. 43. с. 107-118.
7. Платонов К. К. О системе психологии. Москва : «Мысль», 1972. 216 с.

ЛЕЧЕБНАЯ ФИЗКУЛЬТУРА ПРИ ОСТЕОХОНДРОЗЕ

Тлеукабулов Марат Каримович

Академия логистики и транспорта
сениор лектор кафедры
«Социально-гуманитарные дисциплины и
физическое воспитание»

Алдабергенова Шолпан Амирбековна

Академия логистики и транспорта
сениор лектор кафедры
«Социально-гуманитарные дисциплины и
физическое воспитание»

Спанов Жанболат Бегайдарович

Академия логистики и транспорта
сениор лектор кафедры
«Социально-гуманитарные дисциплины и
физическое воспитание»
Алматы, Республика Казахстан.

Людам, страдающим остеохондрозом позвоночника, можно рекомендовать следующие формы физического воспитания:

- утренняя гигиеническая гимнастика;
- физкультурная пауза в трудовом процессе;
- физиотерапия;
- плавание;
- вытяжение позвоночника;
- занятия физкультурой по выбранной программе;
- самомассаж.

Это лучше, чтобы начать утреннюю гигиеническую гимнастику с самомассажем нижней части спины и обратно, а затем выполнить упражнения для мышц рук, талия верхних конечностей и туловища, качающихся ноги, упражнение в смешанном или чистом подвешивания, а также как дыхательные упражнения. Завершить утреннюю зарядку желательно водной процедурой, после которой необходимо вытереть тело насухо и протереть полотенцем поясницу и спину. Не рекомендуется выполнять прыжки, прыжки и бег, создающие большую нагрузку на межпозвонковые диски. Подробнее остановимся на некоторых упражнениях, рекомендуемых при остеохондрозе.

Исходное положение (ИП) - сидя на стуле или табурете, руки опущены вдоль тела, ноги согнуты в коленных и тазобедренных суставах.

Упражнение 1. круговые движения плечевого пояса вперед-назад. Повторить по 4-6 раз в каждую сторону в среднем темпе.

Упражнение 2. поднимите руки по бокам вверх над головой и соедините руки тыльными поверхностями - вдох, опустите - выдох. Повторить 3 раза в медленном темпе.

Упражнение 3. руки к плечам; поднимите локти, затем опустите их. Повторить 6 раз в среднем темпе. Дыхание свободное.

Упражнение 4. наклонить голову вперед, стараясь подбородком коснуться груди, и максимально отклонить голову назад. Повторить 2-6 раз в медленном темпе. Дыхание свободное. Это упражнение нужно выполнять с особой осторожностью. Продолжительность физкультурного перерыва 5-6 минут. Тем, кто работает в сидячем положении с опущенной головой, рекомендуется комплекс из 8-9 упражнений, выполняемых в исходном положении - стоя, в среднем темпе и со средней амплитудой. Тем, кто работает в положении стоя, рекомендуется выполнять 7-9 упражнений в положении сидя со слегка подтянутыми ногами с небольшим напряжением, в среднем темпе и с ограниченной амплитудой. После тренировки следует активно массировать поясницу и спину в течение 1-3 минут, а затем расслабить мышцы ног.

Лечебная гимнастика показана, прежде всего, тем, кто страдает частыми обострениями остеохондроза в виде радикулита. В комплекс входят общеразвивающие специальные и дыхательные упражнения, а также упражнения на расслабление мышц и самомассаж. Рекомендуется делать это каждый день, желательно утром. Выполняйте большинство упражнений в ИП - лежа или на коленях с опорой, потому что это снимает осевую нагрузку с позвоночника и в определенной степени расслабляет мышцы, удерживающие его в вертикальном положении.

Плавание. Наиболее эффективно плавание на спине. Купаться рекомендуется 2 - 3 раза в неделю по 1 - 1,5 часа. В осенне-зимний период лучше купаться в закрытом бассейне, чтобы избежать озноба, который крайне нежелателен для больных остеохондрозом. Вытяжение позвоночника. Для этого можно использовать следующие простые приемы: Лежа на животе (или на спине) с поднятыми руками. Сильно вытяните руки вверх, затем расслабьтесь. Повторить 7-8 раз. Не сгибайте спину, не отрывайте ноги от пола. Чистое зависание без поддержки. В этом случае можно выполнять упражнения: маятник, сгибание и разгибание ног, сгибание туловища.

Стоя между столом и стулом: опереться одной рукой на стол, другой на спинку стула и согнуть ноги.

В уроки физкультуры по выбранной программе можно включать бег, гимнастику, игры и тому подобное. Основная часть занятий обычно полностью посвящена художественной гимнастике, легкой атлетике, плаванию, лыжам и так далее. Продолжительность - 20-30 минут и более.

Самомассаж - эффективное средство предотвращения развития и обострения остеохондроза, направленное на улучшение обменных процессов в мышцах, связках и межпозвоночных дисках, снятие мышечного напряжения и снятие боли. Продолжительность сеанса 10-15 минут.

Противопоказания при остеохондрозе

Прыжки и любые формы бега при остеохондрозе противопоказаны. Этот метод лечения противопоказан при тяжелой сердечной недостаточности, стадии ее декомпенсации. Комплекс упражнений подбирается индивидуально с учетом локализации патологического процесса. Остеохондроз в области шейных позвонков предполагает отказ от рывковых упражнений, резких поворотов и наклонов головы. При поясничном остеохондрозе не допускается использование наклонных упражнений туловища, подъема и раскачивания нижних конечностей.

Лечебная гимнастика считается одним из важнейших методов терапии заболеваний позвоночника и суставов. Он помогает восстановить подвижность, укрепляет мышцы и поддерживает тонус всего тела. Существенным преимуществом лечебной гимнастики является ее доступность и отсутствие материальных затрат. Лечащий врач назначает лечебную физкультуру, а методику тренировок определяет специалист по ЛФК. Только врач может установить целесообразность выполнения некоторых упражнений при том или ином заболевании и учесть возможные противопоказания к применению лечебной физкультуры. Процедуры проводит инструктор, в особо сложных случаях - терапевт по лечебной физкультуре. Использование лечебной физкультуры, повышая эффективность комплексной терапии, ускоряет период выздоровления и предотвращает дальнейшее прогрессирование заболевания. Не стоит начинать занятия ЛФК самостоятельно, так как это может привести к ухудшению состояния, необходимо строго соблюдать методику тренировок. Различают общие тренировки - на укрепление и совершенствование организма в целом, и специальные тренировки - направленные на устранение нарушенных функций определенных систем и органов.

Гимнастические упражнения классифицируются:

- по анатомическому принципу - на определенные группы мышц (мышцы рук, ног, дыхательные и др.);
- по самостоятельности - активные (выполняются полностью самим пациентом) и пассивные (выполняются пациентом с нарушением двигательной функции с помощью здоровой конечности или с помощью методиста). Для выполнения поставленной задачи подбираются определенные группы упражнений, в результате которых организм адаптируется к постепенно возрастающим нагрузкам и корректирует нарушения, вызванные заболеванием.

Список литературы:

1. Байер К., Шнайберг Л. Здоровый образ жизни. - Москва, 2002.
2. Белая Н.А. Физиотерапия и массаж. Москва: Советский спорт, 2003.
3. Дубровский В.И. Физиотерапия. Москва: Владос, 2002.
4. Епифанов В.А. Лечебная физкультура и спортивная медицина. Москва: Медицина, 1996.
5. Епифанов В.А. Лечебная физкультура. Руководство. М.: Геотар-Медиа, 2004.
6. Епифанов В.А., Ролик И.С., Епифанов А.В. Остеохондрит позвоночника. М.: ЗАО Академическая типография, 2002.
7. Касьян Н.А. - Боль в спине. Москва: Физическая культура и спорт, 1990.

ИНТЕГРАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Хасенова Жанна Нурланкызы

Магистр Педагогических наук,
Евразийский национальный
университет имени Л.Н. Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан

К середине 1970-х годов, Совет министров Европейского союза принял революцию о первой программе сотрудничества в сфере образования, что и послужило началу Болонского процесса. 19 июня 1990 года является официальной датой начала процесса, когда была подписана Болонская декларация. Одним из основных положений Болонского процесса является введение двухуровневой системы образования “Бакалавр – магистр”.

Эти изменения, происходящие в мировом сообществе затронули систему высшего образования в Казахстане. Казахстан присоединился к Болонскому процессу в марте 2010 года. Цель создания единого образовательного пространства “Казахстан – Европа” – обеспечение качества казахстанского высшего образования в соответствии с мировыми стандартами, повышение его привлекательности и конкурентоспособности. Кроме того, это дает возможность казахстанским выпускникам работать за рубежом, а выпускникам иностранных учебных заведений в Казахстане. С введением двухуровневой системы образования казахстанские студенты будут получать дипломы международного образца, тем самым при желании смогут продолжить свое обучение в зарубежных университетах.

Выделяя такие переклики и мировые тенденции в системе образования, можно говорить о возникновении международного образования. Термин “международное образовательное пространство”, появившийся относительно недавно, охватывает понятие формирующегося единства национальных образовательных систем при наличии глобальных тенденций и сохранения разнообразия. Большинство исследователей выделяют следующие главные черты международного образовательного пространства: организованность, структурированность и содержательность. Указанные характеристики свойственны как глобальному образовательному пространству, так и локальному.

Есть такое понятие как внешняя, то есть международная академическая мобильность – это когда обучающийся студент или же преподаватель выезжает за границу в Вуз партнер по обмену опыта и знаний.

На примере Евразийского Национального Университета имени Льва Николаевича Гумилева, можно наблюдать что студенты и магистранты имеют право получить образование в ведущих вузах земного шара в течение одного семестра или учебного года. Целью ЕНУ им. Л.Н. Гумилева является притворение в жизнь идей евразийства за счет обширных международных связей и активного участия в мировых интеграционных процессах.

Список литературы

1. Байденко В.И. Болонский процесс: проблемы, опыт, решения. – М: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 112 с.
2. Республика Казахстан и Болонский процесс. Режим доступа: <http://www.tempuskaz.kz/index.php/ru/bolonga.html>
3. Министерство Образования и Науки Республики Казахстан. Режим доступа: http://www.edu.gov.kz/ru/yzmeti/bolon_procesi/

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ

Чорнойван Ганна Петрівна,

кандидат педагогічних наук,
учений секретар, старший науковий співробітник
відділу інтеграції вищої освіти і науки
Інститут вищої освіти НАПН України, Україна

Сучасна парадигма освіти потребує переосмислення місії університетів і їх ролі для суспільного, економічного і наукоємного розвитку держав. Нагальним завданням сьогодення визначено реалізацію інституційної автономії закладів вищої освіти, забезпечення якості освітньо-дослідницького процесу, модернізація освітніх програм, професійність і конкурентоспроможність науково-педагогічних працівників, підвищення престижу професій викладача і вченого, дотримання академічної доброчесності, комерціалізація результатів діяльності університетів, а також визначення показників оцінювання ефективності дослідницької діяльності університетів.

У статті А. Карпенко, Ю. Будицька дослідили підходи та показники оцінювання результативності наукової діяльності в Україні та за кордоном. Автори згрупували показники відповідно до ознак, зокрема виділили [1, с. 53]:

- «економічний підхід: кількість виданих патентів та авторських свідоцтв, розмір капіталовкладень в науку, витрати на дослідження та розробки, показники зростання продуктивності праці;
- наукометричний підхід: кількість наукових публікацій у періодичних виданнях вищого гатунку та індекс цитувань;
- проблемно-орієнтований підхід: ефективність використання наукового потенціалу відповідно до поставлених цілей;
- галузевий (секторальний) рівень: підвищення якісних параметрів продукції та послуг, зміцнення позицій виробників на ринках, зниження навантаження на екологічні системи;
- новизна результатів фундаментальних і прикладних досліджень, патентна захищеність;
- значущість для науки і практики: важливість проблеми, масштаб використання результатів наукових досліджень та розробок, соціально-економічна значущість;
- об'єктивність, доказовість та точність наукових досліджень».

Здійснений аналіз підтверджує наявність значного переліку показників оцінювання ефективності наукової діяльності. Автори пропонують використовувати однакові критерії оцінки наукової діяльності в Україні.

Погоджуємося з авторами про необхідність розроблення вітчизняної системи показників і критеріїв до оцінювання ефективності наукової діяльності, однак вважаємо, що варто враховувати профіль університетів, напрям діяльності і територіальне розміщення.

У праці Г. Середи наведено досвід розроблення та структурування ключових показників ефективності діяльності Донецького національного університету імені Василя Стуса, зокрема системи мотивації на основі KPIs. Розроблення системи показників корелюється з реалізацією стратегії розвитку університету в аспекті моніторингу показників її виконання. Карта індикаторів (KPI) складається з трьох рівнів індикаторів: індикатори I рівня – KPIs ректора та проректорів (32), індикатори II рівня – KPIs структурних підрозділів апарату управління університету (109); індикатори III рівня – персональні KPI (в процесі визначення). Усі визначені індикатори умовно відносяться до п'яти наступних груп: освітні, фінансові, кадрові, науково-інноваційні, іміджеві. Самі показники у праці не розкриті, однак вказано що науково-інноваційні показники є показниками «внутрішніми процесів» і корелюються з ринковими показниками в моделі збалансованих показників BSC – Balanced ScoreCard. [2]

Варто відзначити досвід розроблення показників ефективності дослідницької діяльності університету в контексті моніторингу реалізації стратегії цього закладу, а також розроблення KPI як системи мотивації і професійного розвитку його управлінського, викладацького і дослідницького персоналу.

О. Кравченко акцентує увагу на необхідності оцінюванні ефективності стратегії розвитку університету за певними критеріями. Автором визначено найбільш значущі елементи, за якими можливо оцінити ефективність стратегії розвитку університету:

- орієнтація стратегії розвитку за спрямованістю діяльності університету (дослідницька, дослідницько-освітня, освітня);
- напрями можливого розвитку університету (зростання, стабілізації (утримання) і переорієнтації, скорочення (захисту, відступу, ліквідації);
- орієнтація стратегії за місцем університету в конкуренції (лідерства, претендентства на лідерство, «наслідування» (який слідує за лідером), «новачка») тощо [3, с. 56].

Критерії як механізми моніторингу ефективної реалізації стратегії університетів сприяють якісному процесу її розроблення в середньотерміновому часовому полі.

Розглянемо якісні показники оцінювання наукової діяльності, що здійснюється працівниками університету у праці Ю. Козловського. Автором визначено методику з двох коефіцієнтів: продуктивності і результативності, які дають комплексну оцінку всіх видів наукової діяльності та можуть спрогнозувати її розвиток, а також побудувати рейтинг науково-педагогічних працівників університету. На коефіцієнти можуть впливати показники: стаж роботи, кількість публікацій у різних списках видань та якість публікацій. Наприклад, велика кількість публікацій у неprestижних збірниках оцінується нижче, ніж менша кількість публікацій у визнаних вітчизняних та іноземних виданнях [4].

У праці В. Дериховської здійснено порівняльний аналіз індикативного простору оцінки наукової діяльності вітчизняних закладів вищої освіти та закордонних. Досліджуючи зарубіжний досвід оцінювання наукової діяльності автор зазначає, що наприклад, у Франції і Німеччині, наукова діяльність здійснюється у різних науково-дослідних і впроваджувальних фірмах, в окремих спеціалізованих наукових лабораторіях і технічних центрах як державного, так і приватного секторів (фінансується не тільки державою, але й сторонніми організаціями). фінансуються не тільки державою, але й сторонніми організаціями. Для розроблення вітчизняних показників ефективності науково-дослідницької діяльності університетів, можна ознайомитися з уніфікованим переліком показників: кількість публікацій, участь у конференціях, кількість отриманих патентів, кількість залучених партнерів чи фінансових засобів як ззовні, так і зсередини країни, рівень кооперації (взаємодії) з іншими науковими установами та організаціями, кількість залучених іноземних фахівців тощо [5, с. 29].

Аналіз джерел з проблеми оцінювання ефективності науково-дослідницької діяльності університетів свідчить про такі показники:

- присутність у світових і вітчизняних рейтингах,
- результативність наукових досліджень, що визначається з огляду на кількість публікацій у провідних академічних журналах світу,
- загальна кількість публікацій за даними наукометричних баз,
- високий показник цитування праць науково-педагогічних працівників,
- комерціалізація результатів дослідницької діяльності університетів (дохід від грантів, винаходів, інноваційної діяльності.),
- участь університету у міжнародних проектах, програмах і заходах.

Розвиток наукового потенціалу університетів через призму інтеграції України до Європейського дослідницького простору потребує достатнього фінансування науки, посилення пріоритетності професії науковця/дослідника, забезпечення гідної заробітної плати і створення системи заохочень молоді до наукової сфери і досліджень.

Список літератури

1. Карпенко А., Будицька Ю. Теоретико-методичні основи оцінювання результативності наукової діяльності в Україні. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. *Економічні науки*. 2017. Вип. 31. С. 51-57

2. Середа Г.В. Досвід університетів в області впровадження КРІ-показників досягнення стратегічних цілей. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4 (32). С. 86-99.

3. Кравченко О. Значення стратегії розвитку університету та критерії оцінювання її ефективності. *Гірська школа українських карпат*. 2016. № 14. С. 53-56.

4. Козловський Ю. Кількісні та якісні показники наукової діяльності працівників вищого навчального закладу. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2209/1/Kozlovskyj%20Yu.%20M..pdf>

5. Дериховська В. Критерії оцінки ефективності наукової діяльності у системі вищої освіти: порівняльна характеристика досвіду країн Західної Європи та країн постсоціалістичного табору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 21. Ч. 2. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_21/2/8.pdf

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Яворська Ганна Олександрівна

Студентка II курсу магістратури
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Україна

Сучасний етап розвитку України як правової держави вимагає більш досконалої системи відповідної – правової підготовки майбутніх викладачів вищої школи, яка забезпечувала б їхню спроможність ефективно здійснювати функції своєї професійної діяльності як провідних суб'єктів освітніх правовідносин у закладах вищої освіти в нових соціально-історичних та соціокультурних умовах. Враховуючи сучасні цивілізаційні тенденції, спрямовані на побудову українського суспільства як правової держави, її орієнтацію на пріоритети загальнолюдських цінностей, визнання та дотримання прав людини, сучасна національна система вищої освіти потребує нового покоління викладачів, здатних усвідомлювати себе не тільки організаторами освітнього процесу, але й активними суб'єктами освітніх правовідносин, на основі яких функціонують заклади вищої освіти, спроможних відповідально діяти, вдосконалюючи правове виховання студентів.

Натомість, за нашими спостереженнями, сучасна практика магістерської підготовки переконливо засвідчує, що професійне становлення майбутніх викладачів закладів вищої освіти відбувається без належного усвідомлення ними власного правового статусу як членів науково-педагогічного персоналу, оскільки вони не набувають відповідної правової компетентності в галузі освітнього права, а організація їхньої правової підготовки здебільшого здійснюється без актуалізації професійно-особистісного потенціалу як суб'єктів особливих – освітніх правовідносин. Це свідчить про наявність суперечності між необхідністю набуття майбутніми викладачами закладів вищої освіти правової компетентності як суб'єктів освітніх правовідносин та недосконалістю навчально-методичного й концептуально-теоретичного забезпечення процесу її формування у здобувачів під час організації магістерської правової підготовки.

В означеному контексті українські науковці вказують на те, що прийняття впродовж останніх років цілої низки найважливіших законодавчих документів, спрямованих на ствердження загальнолюдських цінностей, розвитку свобод, прав і обов'язків особистості на основі принципів демократії та гуманізму, вимагає формування в здобувачів другого – магістерського рівня вищої освіти, особливо у майбутніх викладачів вищої школи, не тільки почуття цінності права та поваги до нього, але й правової компетентності на основі актуалізації та відповідного вдосконалення їхньої правової позиції як суб'єктів освітніх правовідносин. Слушними в цьому сенсі видаються пропозиції відомих українських педагогів-дослідників:

– Г. Васяновича щодо формування морально-правової відповідальності майбутніх викладачів на підставі засвоєння необхідних правових знань, умінь і навичок, актуалізації потреб у правомірних діях та у постійному прагненні до професійного зростання шляхом набуття ознак правової свідомості та дотримання активної правової позиції [4];

– В. Владимірова щодо оптимізації процесу спеціально організованої правової підготовки майбутніх викладачів, базованої на використанні активних та інтерактивних форм і засобів, з метою подолання їх нігілізму як антиподу правової культури, зокрема, завдяки забезпеченню єдності формування їхньої правової свідомості, правових почуттів та вироблення навичок і звичок правової поведінки [1];

– М. Городинського щодо оновлення змісту правової освіти майбутніх викладачів шляхом оволодіння ними системою правових знань, цілеспрямованого формування правових переконань (правосвідомість), тренінгу професійно-педагогічних умінь з організації процесу правового виховання студентів відповідно до мети і завдань їхньої фахової підготовки; розвитку вищих рівнів соціально-правової активності [2];

– Я. Кічука щодо розвитку правової свідомості майбутніх викладачів, яка розглядається як інтегративна особистісно-професійна якість, що характеризує їх ставлення до правової дійсності та визначає готовність до громадської й педагогічної діяльності ціннісно-правового характеру. Серед соціально-педагогічних умов формування цього професійно важливого феномена автор визначає такі, а саме: збагачення духовності студентів шляхом стимулювання ціннісно-правової мотивації навчання та громадсько-педагогічної діяльності; усвідомлення ними цінностей права на рівні переконань, організація позитивного спілкування правознавчої спрямованості в мікросистемах; орієнтація на саморозвиток їх соціально-правової відповідальності [3];

– М. Рябенка щодо формування особистості майбутніх викладачів як активних суб'єктів освітніх правовідносин шляхом розвитку їхньої правової компетентності як базової суб'єктної характеристики, яка виявляється через усвідомлення ними сутності і стану освітнього правового поля сучасного суспільства, особливостей свого соціально-професійного й правового статусу, а також власних можливостей щодо визначення завдань своєї участі в освітніх правовідносинах в межах нормативно-правового забезпечення педагогічної діяльності у закладах вищої освіти [5].

В процесі проектування моделі правової підготовки майбутніх викладачів вищої школи ми базувалися на концептуальному підході [3], з позиції якого освітні правовідносини, які мають місце у закладах вищої освіти, тлумачаться волевиявленням суб'єктів у вигляді раціональної чи ірраціональної поведінки, що зумовлене поєднанням розуміння викладачем сутності педагогічної ситуації з його певною когнітивною й емоційно-вольовою підготовленістю до здійснення правомірних дій у сфері навчально-виховного процесу. Згідно цього підходу, освітні правовідносини:

– мають певні межі існування (своє поле дії, свободи суб'єкта, що вказує на те, що вони нормативні, тобто існують в межах правового статусу викладача

як суб'єкта освітніх правовідносин), відповідну процедуру (хто, в якій послідовності, на якій стадії, в який час здійснює певні дії) та режим (реальні можливості та сам факт реалізації особистісного потенціалу), особливість яких фіксується в нормативно-правових актах, що регулюють галузь вищої освіти та діяльності провідних учасників освітнього процесу закладів вищої освіти;

– існують у тій чи іншій формі поведінки суб'єкта, серед яких можуть бути: проста реакція або вчинок; вербальні акти; відсутність дії там, де вона необхідна; комбінації вчинків, креше що форма професійної поведінки викладача як суб'єкта освітніх правовідносин повинна знаходитися у межах таких дій, які регламентуються нормами права, що прийняті для захисту суспільних інтересів;

– виявляються інтегральним утворенням з певною структурою, яка формується у ході взаємодії суб'єктивних та об'єктивних факторів, через що структура таких відносин залежить від об'єкта, суб'єкта та юридичних прав, обов'язків суб'єктів цих відносин;

– визначаються якісними характеристиками (інтенсивність протікання, ступінь цивілізованості та інше), що залежить від суб'єктів, чії дії, думки, почуття, вольові прагнення відтворюють певні освітні правовідносини, що здебільшого визначається наявністю у викладача професійно значущих правових знань, особистісних характеристик та досвіду участі у освітніх правовідносинах [3, с. 65-66].

В межах означеного підходу, викладач вищої школи як суб'єкт освітніх правовідносин, провідними з яких є адміністративні, трудові, цивільні, житлові, цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні та правовідносини соціального захисту, – це носій певних прав, свобод та обов'язків, що передбачені державою в галузі вищої освіти. Через це, викладач вищої школи як суб'єкт освітніх правовідносин свідомо виявляє свою професійну активність, дотримуючись провідних настанов не тільки правового виховання студентів, але й відповідного нормативно-правового забезпечення своєї професійної – науково-педагогічної діяльності шляхом ефективною реалізації функцій своєї соціальної ролі як взірця правової компетентності.

Правова компетентність викладача вищої школи як суб'єкта освітніх правовідносин є базовою характеристикою його особистості, яка виявляється через усвідомлення ним сутності і стану освітнього правового поля сучасного суспільства, особливостей свого соціально-професійного й правового статусу, а також власних можливостей щодо визначення завдань своєї участі в освітніх правовідносинах в межах правового забезпечення власної педагогічної діяльності.

За результатами власних розвідок, проведеними на контингенті студентів магістратури факультету РГФ спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Одеського національного університету І.І. Мечникова, основними показниками прояву рівня сформованості правової компетентності майбутніх викладачів вищої школи як суб'єктів освітніх правовідносин є:

– за предметно-змістовим критерієм – глибокі та стійкі знання з навчальних дисциплін юридичного спрямування (Права людини; Академічна добросовісність та інтелектуальна власність; Нормативно-правове забезпечення

діяльності закладів вищої освіти), відповідні уміння та навички; знання і розуміння природи етичних стандартів загалом, у тому числі етичних стандартів педагогічної професії (Педагогічна майстерність та основи етики викладача);

– за мотиваційно-ціннісним критерієм – сформованість сукупності цілей і мотивів, адекватних меті та завданням професійної діяльності викладача вищої школи, розуміння суспільного призначення педагогічної діяльності, позитивне ставлення до професії, співвідношення внутрішніх індивідуально-значимих та соціально-значимих мотивів вибору професії з зовнішньою мотивацією, рівень мотивації на досягнення успіху, вираженості гуманістичної спрямованості особистості як основи педагогічної майстерності викладача;

– за етико-деонтологічним критерієм – рівень індивідуальної розвиненості особистісних професійно етичних якостей, рівень морально-етичної відповідальності, розвиток морально-етичної рефлексії, морально-етичної мотивації, моральної інтуїції, морально-етичних цінностей;

– за рефлексивно-оцінним критерієм – вміння свідомо контролювати результати своєї діяльності на основі порівняння власних та зовнішніх результатів контролю, корекції, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку професійно-правових знань, вмінь, навичок, досвіду, позитивне самоствавлення, оптимальний рівень самооцінки;

– за комунікативно-регулятивним критерієм – рівень усвідомлення норм педагогічного спілкування, комунікативна активність, здатність до налагодження та підтримування стосунків, розуміння характеру міжособистісної взаємодії, розвиток комунікативних та організаторських здібностей, навичок з самоконтролю, дисциплінованості, організованості, відповідальності, вміння контролювати свої емоції та поведінку.

Список літератури:

1. Владимиров В.І. Педагогічні проблеми формування правової культури вчителя в історії вищої педагогічної школи України (1917-2002 рр.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2003. 220 с.

2. Городинський М.І. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 1999. 227с.

3. Кічук Я.В. Соціально-педагогічні умови формування правосвідомості майбутніх учителів у педагогічних коледжах: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Ізмаїл, 2002. 205 с.

4. Морально-правова відповідальність педагога: теоретико-методологічний аспект: монографія. Львів : Сполом, 2010. 355 с.

5. Рябенко М.І. Підготовка майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса. 2006. 205 с.

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ

Ярова Валерія Миколаївна

Магістр

Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

Соціальний розвиток сучасних дітей дошкільного віку відбувається в умовах стрімких соціальних, економічних, політичних та культурних змін. Турбулентність даних детермінант є рушійною силою для пошуку оптимальних варіантів розвитку соціалізації дітей та формування у них соціальних навичок, необхідних їм у їх дорослому житті.

Проблеми соціального розвитку дітей у різновікових групах досліджували як вітчизняні науковці, так і закордонні дослідники: Л.Божович, В.Дяченко, Е.Димова, А.Макаренко, Т.Маркова, В.Нечаєва, Л.Пеньєвська. Основа їх увага була зосереджена на пошук ефективних механізмів соціалізації дітей різного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Заклад дошкільної освіти – вихідна ланка соціалізації дитини, перший її соціальний інститут, «основне призначення якого – соціальна адаптація її до умов життя в товаристві незнайомих дітей і дорослих, виховання ціннісного ставлення до навколишнього середовища, природи, людей, самої себе» [1, с.11].

Першочерговим завданням соціального розвитку дитини є напрацювання навичок вміння спілкуватися та діяти в колективі, навчитися відповідально відноситись до певних (відповідно віку) обов'язків та бути готовим до більш складного та відповідального етапу соціальних відносин – навчання в школі.

На думку більшості науковців, які займаються проблемою соціологізації дітей, об'єднання їх у різновікові групи під час різних видів діяльності є одним з ефективних засобів для кращого соціального розвитку дітей.

Різнорікову групу закладу дошкільної освіти Авраменко О.О. визначає як спільноту дітей, які відрізняються паспортним віком, рівнем фізичного, психічного, соціального, мовленнєвого розвитку, об'єднаних системою взаємодії. Спілкування та взаємодія в таких групах суттєво відрізняється від тих, які складаються в гомогенній групі [2, с.7].

Міжвікова взаємодія дітей є особливо цінною, тому що дає змогу педагогу використовувати фактор взаємонавчання. Воно може бути більш дієвим, ніж прямий вплив педагога на дітей.

У різновікових групах створюються сприятливі умови для спілкування молодших дітей зі старшими. Це важливо з точки зору дошкільників, які у молодшому віці потребують індивідуального спілкування з більш старшими дітьми. У зв'язку з цим особливого значення набуває цілеспрямоване формування дитячого мовлення. У спільній діяльності, у грі формуються нові форми і функції мовлення, розвивається така важлива якість поведінки, як невимушеність спілкування, складається механізм самооцінки і самоконтролю.

Спілкування з однолітками надає почуття свободи, веде до розвитку фантазії, активізації творчого потенціалу особистості.

Навчальний процес у різновікових групах здійснюється з використанням фронтальних, групових та індивідуальних форм організації навчання.

Найбільш раціональною формою організації навчання в різновіковій групі є заняття за одним розділом програми з диференціацією навчальних завдань для кожної вікової підгрупи. Спільні завдання розв'язується у процесі фронтального навчання, а ті, що стосуються дітей певного віку, окремо.

Провідним видом діяльності дошкільника є гра. Гра приносить радість, викликає різні емоції у дитини. Для дітей вона є легким та доступним способом пізнання навколишнього світу. Саме сюжетно-рольова гра є основою для формування соціальних навичок дитини. Під час гри діти моделюють поведінку та відносини між дорослими людьми. Наприклад, якщо поспостерігати за дітьми в сюжетно-рольовій грі «в тата і маму», то можна дізнатися, яка атмосфера панує в сім'ї у дитини, її моральний клімат та взаємини між батьками. Участь у грі є ефективним засобом соціалізації дітей. Міжвікова взаємодія дозволяє використовувати взаємонавчання. Найкраще це відбувається саме у грі. Важливе місце у організації діяльності різновікової групи посідає дидактична гра. Ефективність таких ігор полягає в тому, що в них використовуються фактори самонавчання та взаємонавчання. Такі ігри є також важливими для розвитку мовлення у дітей. Під час роз'яснення правил можна об'єднати старшу дитину з молодшою. Це дозволить дітям краще та швидше вивчити правила гри, а також налагодить взаємодію між партнерами різного віку.

Л. Байбородова виділила дві групи критеріїв ефективності різновікової взаємодії. До них відносяться критерії соціалізації та критерії взаємодії. Завдяки ним можна простежити динаміку соціальної взаємодії. До першої групи автор зарахувала такі критерії: соціальну адаптацію, соціальну автономізацію, соціальну інтеграцію, соціальну активність.

До критеріїв взаємодії віднесла: взаєморозуміння, взаємовплив, взаємні дії, взаємини та взаємопізнання [3, с.10-11].

Різнорікові групи дозволяють дітям навчитися знаходити контакт з різними дітьми, рівень творчості в таких групах зростає, а конфліктів стає менше, ніж у групах дітей одного віку.

Об'єднання дітей у різновікові групи має потужний виховний ефект. Не секрет, що молодшим дітям часто буває цікавіше проводити час з старшими за них дітьми. Молодші діти наслідують старших, тим самим привертаючи до себе увагу. Від них вони можуть навчитися чомусь новому, почути цікаву для них інформацію, покращити свою мовленнєву активність, засвоїти навички поведінки, навчитися поважати старших. В той же час відомо, що старші діти люблять повчати молодших. Завдяки таким об'єднанням старші вихованці зможуть проявляти свою турботу щодо малюків, у них з'явиться відповідальність за свої слова та вчинки. Чим старша дитина, тим більше порад і оцінок вона робить молодшому партнеру. Чим молодша, тим частіше звертається з проханням до старших. Формування у дітей інтересу до старших і

молодших партнерів, а також вміння будувати конструктивні та гармонійні взаємини між собою значно збагачує соціальний досвід дитини.

О. Ф. Борисова зазначає, що різновікова дитяча група реалізує три основні функції: наступності, соціального захисту та компенсаторну функції. Наступність полягає в тому, що старші діти передають молодшим правила та особливості організації життя групи, а в процесі спільної діяльності та спілкування відбувається перетворення вже набутого досвіду старших і збагачення та розвиток досвіду молодших.

Соціальний захист – це турбота старших про молодших, а також можливість для старшої дитини, що має особливості розвитку, бути прийнятою і затребуваною із боку її молодших товаришів.

Компенсаторна функція полягає у тому, що у різновіковій групі властивості молодших дітей завжди доповнюють властивості старших, і тут може бути створений простір для реалізації унікальної своєрідності кожної дитини, що в одновіковій групі не завжди можливо. Таким чином, різновікова група в дошкільному навчальному закладі має багато позитивних переваг, зокрема: більш ефективною стає індивідуальна робота, налагоджується передавання побутового й навчального досвіду від старших дітей до молодших, створюється атмосфера психологічного комфорту. Дітям гарантоване відчуття захищеності, емоційної безпеки як у період адаптації, так і протягом усього часу перебування в дошкільному закладі. Це сприятливо впливає на різнобічний розвиток малюків: фізичний, розумовий, соціально-психологічний [4, с.229-234].

Головним є те, щоб кожен учасник різновікової групи почував себе комфортно, відчував, що його люблять і поважають.

Досвід доводить, що робота в різновікових групах вимагає від вихователя великої майстерності та знання усіх норм розвитку дитини відповідно до її віку. Роботу в групі треба налагодити так, щоб старші діти не нудьгували, а молодшим не було занадто тяжко при виконанні завдань.

Комплектування різновікових груп — справа відповідальна.

Передусім вона потребує цілеспрямованої психологічної підготовки вихователів і їхніх помічників — батьків. Для успішної роботи в різновіковій групі необхідно залучати до співпраці з закладом дошкільної освіти родину та орієнтувати помічника вихователя на педагогічну діяльність, а не тільки на власне технічну. Із цього погляду актуальною є проблема підвищення психологічної компетентності вихователя. Педагог мусить навчитись уважно спостерігати за дітьми, відзначаючи різні етапи їхніх стосунків; аналізувати обставини, що виникають; оцінювати індивідуальний розвиток малюків на підставі спільних досягнень групи; створювати індивідуалізовані програми навчання. При цьому вихователь має сприймати інформацію про дітей не як сталу, незмінну, а як динамічну характеристику.

Модель організації роботи у різновіковій групі містить кілька компонентів (табл.1):

Модель організації роботи у різновіковій групі

Етап	Зміст організації роботи
I. Створення різновікової групи	<p>а) підготовка педагогічних кадрів до роботи в різновіковій групі (педагоги мають знати програму всіх вікових періодів, розуміти логіку викладу матеріалу для різних вікових груп, бути самостійними в плануванні змісту дитячої діяльності, брати до уваги рівень розвитку, застосовувати творчий підхід, шукати інноваційні технології та методики освітньої діяльності);</p> <p>б) добір обслуговуючого персоналу (обслуговуючий персонал мусить розуміти специфіку роботи, бути готовим до виховної та педагогічної діяльності, розумітися на особливостях психологічного розвитку дошкільників);</p> <p>в) становлення принципів комплектування дитячих груп (на основі віку та індивідуальних особливостей розвитку, з огляду на родинні стосунки, зацікавленість малюків тією чи іншою діяльністю)</p>
II. Встановлення оптимального режиму життєдіяльності дітей	<p>уміння коригувати програмові вимоги залежно від типу сформованої різновікової групи</p>
III Створення розвивального предметного середовища	<p>а) уміння виділяти елементи предметного середовища, які позитивно або негативно впливають на розвиток дитини;</p> <p>б) уміння активізувати елементи середовища, які впливають позитивно, і нейтралізувати негативні</p>
IV Організація виховного процесу	<p>а) науково-методичне забезпечення;</p> <p>б) діагностика розвитку дітей, створення індивідуальних програм розвитку;</p> <p>в) організація пізнавально-розвивальної діяльності;</p> <p>г) реалізація принципів керівництва ігровою діяльністю;</p> <p>д) встановлення критеріїв продуктивної діяльності;</p> <p>є) врахування наукових підходів до організації спілкування між дітьми</p>
V Визначення пріоритетів у роботі з родиною	<p>координація дій родини і дитячого садка в процесі виховної діяльності</p>

Отже, зважаючи на всі вище сказані фактори, можна зробити висновок, що формування різновікових груп у закладі дошкільної освіти має великий

виховний потенціал, сприяє кращій соціалізації дітей, збагачує соціальний досвід дитини, забезпечує позитивну динаміку розвитку дітей. Діти, які не можуть налагодити контакт з ровесниками, можуть знайти підтримку у різновіковому колективі. Діяльність у таких групах дозволяє старшим дітям проявляти свою турботу та знання щодо молодших партнерів, навчитися бути відповідальними за свої слова та вчинки. В той же час, як молодші діти вчаться поважати та дослухатися до старших друзів, навчаються чомусь новому, покращують свій мовленнєвий розвиток. Вміння налагоджувати конструктивні відносини у різновіковій групі дошкільного навчального закладу значно збагатить соціальний досвід дитини і дозволить їй впевнено йти у наступний етап свого життя – школу.

Список літератури:

1. Кузьменко В. У. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку. *Дошкільне виховання*. 2001. №9. С. 11 -15.
2. Авраменко О. О. Соціалізація дітей у різновікових групах дошкільного навчального закладу: автореферат дис. к.п.н. 13.00.08 - дошкільна педагогіка / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Одеса, 2014. 22с.
3. Байбородова Л. В. Педагогические основы регулирования социального взаимодействия в разновозрастных группах учащихся: автореферат дис. д-ра. пед..наук. 13.00.01- теория и история педагогики / Российская академия образования Институт среднего специального образования. Казань, 1994.34 с.
4. Ряшина В.В. Организация сотрудничества в разновозрастной группе ДОО в контексте идей А.С. Макаренко. *Международная научно-практическая конференция «Воспитательная система А.С. Макаренко в современном образовательном пространстве» (Москва 24 марта 2021)*. Москва, 2021. С.229-234.

РОЛЬ ФАРМАЦЕВТІВ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Ігнатова Тетяна Вікторівна,

завідувачка кафедри фармації
ПЗВО «Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика», Україна

Аптечні заклади, сьогодні, є осередком контакту системи охорони здоров'я з пацієнтами та відвідувачами, яким необхідна актуальна і достовірна інформація, а також надійні рекомендації фахівців. Фармацевти є одними з найбільш доступних представників медицини – фармацевтичні працівники для пацієнтів. Фармацевти несуть відповідальність за реалізацію принципів спрямованих на забезпечення безпеки відвідувачів аптеки та пацієнтів.

За час пандемії COVID-19 роздрібні аптеки в багатьох країнах стикнулися зі значним спектром нових обов'язків, що сприяло розширенню ролі фармацевтів.

Однією з найскладніших частин цього завдання є сприяння соціальному дистанціюванню фармацевтичної допомоги. Дане обмеження спрямоване на те, щоб лімітувати кількість пацієнтів в аптеці і збільшити між ними відстань. Для цього фармацевти повинні організовувати приміщення аптеки таким чином, щоб це перешкоджало поширенню вірусу.

Слід виділити два аспекти при дистанціюванні. По-перше, пацієнт чи відвідувач може сам поставити фармацевту запитання, що стосується COVID-19. У цьому разі фармацевтам рекомендується не обмежуватися вузькою відповіддю. Важливо надати більш ґрунтовну інформацію, що включає різні нюанси профілактики COVID-19.

По-друге, для пацієнтів важливо, щоб рекомендація формувалась на сучасних даних, тому фармацевтам необхідно регулярно оновлювати отриману інформацію. Формування цієї звички може допомогти поліпшити прихильність пацієнтів до дотримання обмежень і, отже, підвищити рівень їх безпеки.

Пандемія змінює світ і охорону здоров'я у цілому, тому роздрібні аптеки відіграють вагомую роль у захисті громадського здоров'я. У зв'язку з цим більш комплексне включення роздрібних аптечних закладів в управління пандемією є невід'ємною частиною національної політики багатьох країн.

У період пандемії уряди багатьох країн впровадили нові фармацевтичні послуги і розширили ті, які існували до цього, особливо у сфері призначення лікарських засобів. Значний вплив на цей процес має електронна система охорони здоров'я.

При цьому однією з найбільш вагомих ролей фармацевта, як і раніше, залишається відпуск лікарських препаратів. Ця життєво важлива послуга

неминуче пов'язана з професією фармацевта і місцем роздрібної аптеки в системі охорони здоров'я.

Загалом фармацевтична допомога сьогодні спрямована на вирішення таких завдань, як захист здоров'я населення за допомогою таких важелів: здоровий спосіб життя, профілактика захворювань, а також оцінки, ініціювання та контролю правильного курсу фармакотерапії в тісній співпраці з пацієнтом і з іншими фахівцями сфери охорони здоров'я.

Крім того, фармацевтична допомога спрямована на забезпечення принципів відповідального самолікування : раціонального і безпечного застосування лікарських засобів, що необхідно для оптимізації якості життя пацієнта, досягнення позитивних клінічних результатів і зменшення витрат на лікування.

Надання фармацевтичних та медичних послуг населенню — одне з найважливіших завдань аптек. При цьому роль фармацевта все частіше полягає в гарантуванні того, що медикаментозна терапія пацієнта відповідає призначенню, є найбільш ефективною із доступних, а також найбільш безпечною і зручною для пацієнта.

Зараз основна увага більшості медичних представництв приділяється реагуванню на спалах COVID-19. Однак не варто забувати, що люди також страждають і від інших, не пов'язаних з COVID-19 симптомів і станів, які також потребують професійної уваги.

У зв'язку з цим під час пандемії фармацевти повинні зосередитися не тільки на зниженні ймовірності поширення вірусу, але й на повсякденних потребах пацієнтів, пов'язаних не тільки із прийомом лікарських засобів, а й проведенням санпросвітницької роботи.

У період пандемії фармацевтам варто звернути особливу увагу на виконання наступних специфічних завдань: надання фактичної і ґрунтовної інформації про захворювання та пов'язані з ними симптоми, у тому числі й про COVID-19; активне надання рекомендацій населенню щодо ведення хронічних захворювань з метою поліпшення прихильності пацієнтів до медикаментозного лікування і підтримки їх самоконтролю ефективності та безпеки поточної терапії; консультування пацієнтів щодо режиму прийому лікарських засобів; надання додаткових рекомендацій пацієнтам із хронічними захворюваннями самоконтролю симптомів і побічних реакцій на лікарські засоби в домашніх умовах; з онкологічною патологією, запальними захворюваннями кишечника або іншими хронічними захворюваннями, а також пацієнтам, які приймають препарати високого ризику в хронічному режимі; надання психологічної підтримки.

Фармацевти є і будуть залишатися фармацевтично- медичним ланцюжком для з'єднання : «За порадою – до кого?», і тому повинні завжди звертати увагу на емоційний і психологічний стан пацієнтів.

Використані джерела:

- 1.WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. – URL: <https://covid19.who.int>
2. Lazard Global Healthcare Leaders Study 2021. URL: <https://www.capital-times.com/tpost/g1zmafydd1-lazard-global-healthcare-leaders-study-2>

3.Громовик Б. П., Корольов М. В. Результати вивчення думки фармацевтичних фахівців щодо організації їх роботи в аптеках під час пандемії корона вірусу COVID-19 // Фармац. журн. – 2020. – Т. 75, № 3. – С. 39–44. <https://doi.org/10.32352/0367-3057.3.20.04>

4.To support pharmacists and pharmacy workers on the coronavirus / COVID-19 frontline. – 2020. – URL: <https://www.fip.org/files/content/publications/2020/FIP-call-to-action-to-support-pharmacists-andpharmacy-workers-on-the-coronavirus-COVID-19-frontline.pdf>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ МЕНСТРУАЛЬНОГО ЦИКЛУ

Бєлік Галина Володимирівна,

кандидат фармацевтичних наук, доцент,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Куценко Тетяна Олександрівна

кандидат фармацевтичних наук, доцент,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Мазур Аліна Володимирівна

студентка 4 курсу заочної форми навчання
спеціальність «Фармація»,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Прискорений темп сучасного життя відіграє важливу роль у нашому сапопочутті, а також впливає на репродуктивну систему. Стрес, фізичні та нервові перенавантаження, нерегулярне харчування, шкідливі звички, спадкованість та вік можуть спричинити низку розладів, в тому числі, і порушення менструального циклу. До таких порушень відносяться больовий синдром, дисменорея, аменорея, передменструальний синдром тощо.

Наприклад, відомо, що у 31-52% жінок під час менструації розвивається виражений больовий синдром. Біль буває схваткоподібний, ниючий, смикаючий, розпираючий. Він може іррадіювати в ділянку прямої кишки, придатків, сечового міхура, поперек або в стегно. Нерідко цей біль супроводжується загальними нейровегетативними порушеннями – слабкістю, нудотою, головним білем, діареєю, іноді – втратою свідомості. Крім того, відзначаються відсутність апетиту, блювання, дратівливість, підвищена сонливість, хворобливість в ділянці сосків тощо.

Також відомо, що у 9-20% жінок репродуктивного віку діагностують передменструальний синдром різного ступеня інтенсивності. Передменструальний синдром може проявлятися роздратованістю, зміною настрою, акне, набряками кінцівок, біллю в нижньої частині живота, мастодінією, масталгією, порушенням сну. Крім того, в більшості випадках передменструальний синдром може бути причиною ускладнень запліднення і в подальшому, порушень менструального циклу.

Отже, враховуючи полівалентність симптомів та проявів порушень менструального циклу та їх частоту, слід визнати важливість цієї проблеми та вважати питання її фармакокорекції актуальним.

На сьогодні медицина та фармація пропонує для комплексного лікування та нормалізації порушень менструального циклу, окрім гормональних, також комбіновані рослинні та гомеопатичні препарати, багато з яких є безрецептурними засобами. Дані препарати відрізняються між собою за

профілем ефективності та безпеки, а також фармакологічними властивостями, що повинно бути враховано при обранні того чи іншого засобу.

Досить часто пацієнтки обирають собі препарат самостійно, керуючись різними підходами, серед яких зустрічаються як медично обгрунтовані, так і необгрунтовані принципи. Саме тому вивчення обізнаності жінок-споживачів, що купують названі препарати, а також співробітників аптек з питань фармакологічних властивостей, вибору та фармацевтичної опіки під час придбання ліків для корекції порушень менструального циклу є доцільним.

З цією метою нами планується здійснити анонімне анкетне опитування жінок-відвідувачок аптек та співробітників аптек, що відпускають лікарські засоби для корекції вказаних вище розладів. Таке дослідження допоможе виявити та обгрунтувати необхідність, а також перелік питань, що потребують більш детального обговорення та додаткового роз'яснення, що в підсумку, сприятиме підвищенню ефективності та безпечності фармакотерапії порушень менструального циклу та покращить якість життя пацієнток у цей період.

Список літератури

1. American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG) Committee on Practice Bulletins — Gynecology. ACOG Practice Bulletin No. 128. Diagnosis of abnormal uterine bleeding in reproductive-aged women. *Obstetrics and Gynecology*, 2012, 120: 197.
2. AskMayoExpert. What are the most common causes of abnormal uterine bleeding? Rochester, Minn.: Mayo Foundation for Medical Education and Research, 2012.
3. Bushnell DM, Martin ML, Moore KA, Richter HE, Rubin A, Patrick DL. Menorrhagia Impact Questionnaire: assessing the influence of heavy menstrual bleeding on quality of life. *Curr Med Res Opin.*, 2010, Dec., 26 (12): 2745-55.
4. Heli vaara-Peippo S, Hurskainen R, Teperi J, et al. Quality of life and costs of levonorgestrel-releasing intrauterine system or hysterectomy in the treatment of menorrhagia: a 10-year randomized controlled trial. *Am J Obstet Gynecol*, 2013, 209, 535: e1-14.
5. Подзолкова Н.М. Симптом, синдром, диагноз. Дифференциальная диагностика в гинекологии. Подзолкова Н.М., Глазкова О.Л. 3-е изд., испр. и доп. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2014.
6. Malcolm G Munro, Hilary OD Critchley, Michael S Broder, Ian S Fraser. FIGO classification system (PALM-COEIN) for causes of abnormal uterine bleeding in nonpregnant women of reproductive age. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 2011, 113: 3-13.
7. Белая Ю.М., Балан В.Е. Опыт применения витаминно-минерального комплекса Цикловита при лечении нарушений менструального цикла // *Гинекология*. 2017. Т. 19, № 6. С. 16-18.
8. Уварова Е.В., Громова О.А., Лисицина Е.Ю., Лиманова О.А. и др. Роль циклической витаминотерапии в лечении функциональных расстройств менструального цикла // *Репродукт. здоровье детей и подростков*. 2014. № 5. С. 43-48.

9. Подзолкова Н. М. Нарушения менструального цикла в репродуктивном периоде // Медицинский совет. 2014. №9. С. 44-48.
10. Баевский Р. М., Берсенева А. Л. Оценка адаптивных возможностей организма и риск развития заболеваний. М. : Медицина, 1997. С.265.
11. Смелышева Л. Н., Котенко А. А., Киселева М. М. и др. Анализ корреляционных взаимоотношений нервного и гормонального контуров регуляции у женщин // Вестник КГУ. Сер. «Физиология, психология, медицина». 2014. №1.

TRADUCCIONES DE LITERATURA ESPAÑOLA AL UCRANIANO

Puzanov Vasyl,

Doctorado en Comunicación Social, Profesora titular
del Departamento de Teoría y Práctica de la Traducción (inglés),
Universidad Nacional de Zaporíyia, Ucrania

Las traducciones de literatura española al ucraniano abarcan muchas obras literarias y traductores. Esta investigación ayudará a sistematizar el conocimiento sobre las principales traducciones y sus características. Los resultados de la investigación se pueden utilizar para investigar más sobre las traducciones del español al ucraniano, incluidas las existentes y potenciales. El propósito de estas tesis es considerar el trabajo de los principales traductores de literatura española al ucraniano.

Identificar las principales tendencias en el desarrollo de las traducciones a lo largo de la historia. Determine qué obras y géneros de la literatura española fueron los más populares para traducir al ucraniano. Las traducciones de la literatura española al ucraniano comenzaron a aparecer y se desarrollaron activamente a principios del siglo XX en relación con el desarrollo del uso del idioma ucraniano entre la clase de personas con amplia cultura.

Se tradujeron varios géneros y obras de diferentes épocas históricas. Traductores como Bogdan Lonchina, Elena Krishtalskaya, M. Lukash, A. Perepadya, I. Franko, I. Kachurovsky, M. Litvinets y otros se dedicaron a traducciones de la literatura española del Renacimiento y la Edad Media [4]. Cabe destacar la aportación a las traducciones de I. Franko, que realizó una traducción libre de Don Quijote a forma poética, así como la reelaboración literaria de Calderón [2].

Las traducciones de la literatura española de la época romántica fueron hechas por traductores como, por ejemplo, E. Krishtalskaya y S. Borshchevsky [4]. E. Krishtalskaya, P. Sokolovsky, L. Berezhnyak, Zh. Koneva, B. Dziuba y otros hicieron traducciones de literatura de los siglos 19-20 [4]. Las traducciones de la literatura española al ucraniano se publicaron tanto en publicaciones de arte como en publicaciones periódicas. Por ejemplo, a principios del siglo XX, se publicaron muchas traducciones de la literatura española al ucraniano en las revistas de Galicia y Ucrania bajo el dominio del Imperio Ruso. También se publicaron artículos en los que se criticaron y analizaron diversas obras en español.

Por ejemplo, S. Charnetsky en 1916 publicó un artículo sobre Don Quijote en el periódico *Ukrainske Slovo*, y Y. Kosach también publicó un artículo sobre Don Quijote en la revista *Dzvoni* [1]. Hubo traducciones y críticas de otros autores, por ejemplo, Lope de Vega, P. de Calderón, M. de Unamuno y otros [1]. La revista *Vsesvit* jugó un papel importante en la popularización de las traducciones ucranianas de la literatura española, en la que, hasta el año 2000, se publicaron alrededor de 150 traducciones del

idioma español [4]. Cabe señalar que las traducciones de la literatura española jugaron un papel sociopolítico crucial.

Por ejemplo, los artículos de las revistas "Literary-Naukovy Visnik" y "Visnik" interpretaron las obras de la literatura española desde el punto de vista del heroísmo y el patriotismo, y también trazaron paralelismos con la historia de Ucrania. Los autores de estos artículos fueron O. Teliga, D. Dontsov y otros [3]. Así, la literatura española influyó en el desarrollo de la retórica nacional y patriótica en Ucrania. Sin embargo, a pesar de la amplia cobertura de traducciones de literatura española al ucraniano, lejos de todas las obras de autores españoles famosos se han traducido. Como un ejemplo, todavía no hay colecciones completas de obras en ucraniano de Cervantes y Lorca [4]. Por lo tanto, la historia de las traducciones de la literatura española al ucraniano es rica, pero incompleta debido a la falta de traducciones completas de las obras recopiladas de escritores famosos. La historia de las traducciones del español al ucraniano comenzó en el siglo XIX. No solo los traductores participaron en las traducciones, sino también escritores, como I. Franko. Las publicaciones periódicas desempeñaron un papel importante en la popularización de las traducciones. Las traducciones ucranianas de la literatura española influyeron en el pensamiento nacional-patriótico de Ucrania.

Bibliografía

1. Васильців, Я. Іспанські літературознавчі зацікавлення на сторінках галицької періодики 10-30-х рр. XX СТ. Іноземна філологія. 2014. вип. 126. Ч. 1. С. 45–51
2. Кравець, Я. Іван Франко та іспанська література. Слово і Час. — 2012. — № 6. — С. 19-28.
3. Пронкевич О. В. Іспанська література і творення української нації. Магістеріум. Вип. 21. Літературознавчі студії / [упоряд. В. П. Моренець]. - 2005. - С. 46-53.
4. Федоров, О. В. Іспаномовний художній переклад в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Лінгвістика : зб. наук. праць / Херс. держ. ун-т. – Херсон : ХДУ, 2016. - Вип. 25. – С. 149 – 153.

КОНЦЕПЦИЯ СОВРЕМЕННОГО БРИТАНСКОГО РОМАНА В РЕЦЕПЦИИ РОССИЙСКОГО И АНГЛОЯЗЫЧНОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

Акопова Е.

Старший преподаватель
Каспийский университет
технологий и инжиниринга
имени Ш.Есенова
Казахстан, г. Актау

Маймакова А.Д.

Кандидат филологических наук
Казахский национальный педагогический
университет имени Абая
ассоциированный профессор
Казахстан, г. Алматы

Ломова Е.А.

ассоциированный профессор,
Казахский национальный педагогический
университет имени Абая
Казахстан, г. Алматы

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы концепции современного российского и англоязычного литературоведения, а также раскрываются современные литературоведческие теории.

Ключевые слова. Рецептивная эстетика, пародийное начало, повествовательная форма, художественная коммуникация.

Российские исследователи активно изучают общую концепцию современного романа в контексте исканий британских романистов XX столетия.

В частности, Ю.Н. Сысоева выявляет полиструктурность художественной формы романов Р. Брэдли, в основе которой лежат «сложные взаимоотношения между ярким пародийным началом, структурно-семантическим принципом, образной структурой и особенностями субъектно-объектной повествовательной формы» [3, 69].

В свете проблемы рецептивной эстетики освещается проблема так называемого «филологического романа» в английской литературе на материале таких произведений как «Попугай Флобера» Дж. Барнса, «Чаттертон» П. Акройда, «Одержимость» А. Байет и других произведений.

В русской литературе жанр филологического романа развивали Тынянов, Каверин и Битов.

Тот же литературный процесс характерен и для прозы Соединенных Штатов. Я.С. Гребенюк отмечает, что американский писатель Джон Барт в романе «Letters» (1979), перемежал сюжетный план текста лирическими и научными текстами, авторски переосмысливая свое литературное «место» в бурном потоке всемирной литературы» [1, 103].

Филологический роман как в России, так и за рубежом, неизбежно тяготеет к таким глобальным философско-эстетическим проблемам, как то проблема реальности и вымысла, правды жизни и художественной коммуникации.

Этому процессу во многом содействовал постмодернизм с «его интересом к проблеме текста, интертекстуальных связей, разрушению границ между реальностью и вымыслом» [4, 83].

Герои произведений Дж. Барнса, П. Аккройда и А. Байета - это чаще всего творческие личности, писатели, поэты, художники - как вымышленные, так и реально существующие.

Не только центральные герои, но и персонажи второго плана предстают перед нами в процессе творчества, а само их творчество является объектом осмысления литературоведов и критиков, а в конечном итоге - авторами произведений - Барнсом, Аккройдом и Байетом. Отличительным пафосом исследуемых романов является пафос познания тайного «я», сущности героя-творца [2].

Во всех трех романах получили отражение современные литературоведческие теории и их представители - в основном вымышленные, но отчасти и реальные. Читатель незаметно оказывается вовлеченным в научные дискуссии, в споры, в обсуждение широкого спектра философско-эстетических проблем.

Все эти произведения имеют сложную композицию и связаны с переплетением различных хронологических пластов. При этом движущим пластом является тайна или неожиданная интрига, связанная с какими-либо обстоятельствами в жизни творческой личности, а в конечном итоге - с тайной ее индивидуального «я» [1, 49].

На материале романов А.С. Байет и Длоджа английский постмодернистский роман конца XX века рассматривается с точки зрения восприятия литературной традиции викторианской литературы.

В работах Я.Ю. Муратовой и О.Н. Толстых в центре изучения находятся интертекстуальный диалог и формы интертекстуальных взаимодействий, классификация интертекстуальных отношений и эксперименты в английском постмодернистском романе, викторианский роман и викторианский текст, а также диалог с викторианской литературой. Материалом для исследования стали роман А.С. Байет «Морфо Евгения», «Женщина французского лейтенанта», Дж. Фаулза и «Хорошая работа» Длоджа. Как современная версия индустриального романа XX века, отличающаяся архитектекстуальностью, сюжетно-композиционными параллелями и идейно-тематическими взаимодействиями [2], [4].

Современные исследователи отмечают мультикультурный контекст современного английского романа [6], [11], [10].

Мультикультурализм возник как объективное явление в постколониальном пространстве и созрел в контексте современной английской литературы. При этом книга на английском языке стала источником сюжета и фундаментом системы образов в том смысле, что она отражала мультикультурную реальность [7].

Природа и специфика мультикультурного романа состоит в том, что он является трансформатором универсального языка межкультурной реальности и смешения культур и чуждых этнических систем [8].

Все это в свою очередь является источником сюжета мультикультурного романа, его мифологии и «историографической метапрозы», а образ мегаполиса в нем определяется на основе мультикультурного хронотопа, где происходит причудливое переплетение и взаимопроникновение реальных и вымышленных топосов [9].

Язык в этом случае безусловно выступает как основа транснационального мышления. Однако в процессе приспособления к новым культурным ценностям и реалиям английский язык в данной ситуации не может избежать различных метаморфоз и становится в итоге средством разрушения исторического метанарратива [12].

Исходя из вышеуказанной проблемы, в работе российского литературоведа С.П. Толмачева исследуется образ «перевода» как средство трансляции мультикультурных реалий в жанре романа. На примере прозы С. Рушди, В. Найкола и Х. Курейши он рассматривает «проблему самоидентификации героя и саму парадигму гибридности в мультикультурном социуме, соотношение массового и элитарного, а также своеобразие гибридного характера в контексте истории» [5, 97].

До 70-х годов XX века считалось, что термин «английская литература» означает прежде всего литературу, создающуюся в ареале Британских островов. Творчество крупных писателей, которые жили вне Англии либо не изучалось, либо ассимилировалось в пределах английской традиции. Литература США стояла особняком, поскольку имела собственную историю [10].

Со II половины XX века точка зрения на англоязычную литературу начала постепенно претерпевать изменения. Внимание критиков привлекла австралийская проза и литература стран Карибского бассейна (Вест-Индия) а также творчество писателей Африки и Азии, получивших независимость в ходе исторических и политических перемен [13].

В ряде университетов Канады, Австралии, Южной Африки открылись курсы по африканской, ирландской и канадской литературе.

Книги, написанные региональными авторами, расширяли представление о культурном диапазоне этих «младолитератур».

Сюжет этих произведений, их тематический стиль строились на неординарных характерах, не всегда доступных пони манию европейского читателя. В этом случае потребителю новейшей литературной продукции приходилось сталкиваться с такими социальными феноменами как социальные образы англичан в восприятии жителей бывших колоний.

Возрастающее влияние национальных литератур на английском языке становится ярким отблеском таких культурных и политических явлений как распад Британской империи, вхождение в мировую культуру новых наций, ослабление связей внутри стран Британского Содружества, возрастающее осознание независимости в бывших колониях, реакция на попытки США играть особую роль в мире.

«Английская культурная традиция не является господствующей за пределами Британских островов, и она не в состоянии поддержать ту или иную элиту, подверженную британскому влиянию» [14, 103].

Разрушение устоявшегося представления об английском в национальных литературах отражало нарастающую фрагментацию англоговорящего мира.

Английский язык входил в противоречие с образом жизни, поведением и национальными традициями, говорящих на нем, и тем более, пишущих.

Утрата единства национальной культуры влечет за собой признание того, что принятие ярко выраженных качеств разнообразных национальных культурных традиций и различий стало актуальной реальностью.

Писатель, представляющий собой малую народность, столкнулся со сложной задачей, когда надо писать на языке-посреднике. Ему нужно примирить «чужое» - язык колонизатора и собственный этнокультурный язык, передавая его новому поколению читателей [15].

Появление новых пластов литературы, возникших в последние десятилетия XX века, связано и с тем, что на туманный Альбион осело и ассимилировалось достаточное количество потомков бывших колонизированных народов. Эти «новые англичане», усваивая традиционную культуру, вольно или невольно привносят с собой архетипы своих народов, что «проявляется на различном уровне и в различной степени гибритизированности их литературных произведений, которые очень трудно иногда назвать традиционным текстом британского писателя» [5, 197].

Литература

1. Гребенюк Я.С. Проблема «филологического романа» в английской литературе («Попугай Флобера» Дж. Барнса, «Чаттертон» П. Аккройда, «Одержимость» А. Байет). – Дисс. канд. филол. наук. – Воронеж, 2008.
2. Муратова Я.Ю. Мифопоэтика в современном английском романе: Д. Барнс, А. Байет, Д. Фаулз. - Дисс. канд. филол. наук. – М., 1999. – 180 с.
3. Сысоева Ю.Н. Полиструктурность художественной формы романа М. Брэдбери. – Дисс. канд. филол. наук. – М., 2005. – 203 с.
4. Толстых О.А. Английский постмодернистский роман конца XX века и викторианская литература: интертекстуальный диалог на материале романов А.С. Байет и Длоджа. – Дисс. канд. филол. наук. – Екатеринбург, 2008.
5. Толкачев С.П. Мультикультурный контекст современного английского романа. – Дисс. канд. филол. наук. – М., 2003.
6. Barfoot C.P. D’Haen T. Shades of Empire in Colonial and Post-Colonial Literature. – Amsterdam, 1993. – 193 p.

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

7. Bhabhe H.B. Nation and Narration. – London and New-York, 1990. – 203 p.
8. Black. British Culture and Society: A Text Reader. Owusu, K. (ed). – L., 200. – 197 p.
9. Boehmer E. Colonial and Post Colonial Literature. – Oxford and New-York, 1995. – 203 p.
10. Burgess A. English Literature. – L., 1997. – 183 p.
11. Cross A.G. The Russian theme in English Literature from 16th century to 1980. In introductory survey and bibliography. – Oxford, 1985. – 153 p.
12. Gray S. A sense of place in the new literatures in English, particularly South Africa/ - L., 1986. – 197 p.
13. Palmeri F. Other than Postmodern. – Miami, 2001. – 201 p.
14. Sanga J.C. Salman Rushdie's postcolonial Metaphors. - L., 2001. -243 p.
15. The Penguon Book of the Black Writing in Britain /Newland C. and Sessay K.G. (eds), L., 2000, 177 p.

ЛОКАЛЬНІ СУБСТАНТИВИ ТВОРЧОСТІ МАРІЇ ДЗЮБИ

Беркешук Інна Степанівна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Мова письменниці Марії Дзюби належить до гуцульського говору галицько–буковинської групи південно–західного наріччя. Він характеризується великою кількістю фонетичних та морфологічних особливостей. Наприклад, форми займенників (*ню, ся, му*) або зворотні дієслова (*ся вродив, ся напудив*). Лексичний фонд гуцульського говору різноманітний. У романі подано велику кількість унікальних слів, наприклад, *бігме, бахур, банувати* тощо.

Найпродуктивнішою частиною мови є іменник, адже він означає предметність. Предметність об'єднує різні лексичні значення, це можуть бути назви істот, рослин, явища природи, абстрактні поняття та ін. У романі «Укриті небом» іменники кількісно переважають над іншими частинами мови. Зустрічаються такі назви тварин і рослин: *паця* – поросля (То все, що я міг з неї вибити, бо лиш квігнає, як *паця* недорізане [1, с.18]), *команиця* – конюшина (Навіть *команиця* цвіте проти місяця [1, с.43]).

Марія Дзюба подала багато діалектизмів на позначення назв осіб жіночої та чоловічої статі. Крім великої кількості власних імен, люди зверталися до інших засобів, щоб урізноманітнити форми звертання. Так, у романі Марії Дзюби є велика кількість слів граматичної категорії іменника на позначення жінок: *газдиня* – хазяйка, *любаска* – кохана (Не одна вдовиця і навіть дівчина мріяла увійти і його дім *газдинею*, не одна заміжня надіялася стати його *любаскою* [1, с.9]).

Зазвичай українці звертаються до інших людей за родовою приналежністю: *тета* – тітка (Тихо, *тето*, тихо, приймайте швидше до хати, бо руки так *закоцюбли*, що ось-ось випущу її [1, с.13], Все, доста дурних байок, я їх уже від своєї *тети* наслухався [1, с.151]), *нанашка* – хрещена мати (Ох, *нанашечко*, ліпше те завтра для мене зовсім не настало [1, с.15]).

Також були зневажливі назви для жінок, які володіли не найкращими якостями: *шельма* – та жінка, яка багато гуляє (... той не оженився ніколи на твоїй *шельмі* [1, с.84]).

Не менш різноманітними є діалектизми на позначення осіб чоловічої статі: *вуйко* – дядько по матері (Олена ондне чекала-чекала та й погодилася. Ганька *вуйкова* – за німого...[1, с.10]), *легінь* – парубок (Ану, чи село почує, які на нашій вулиці *легіні*? Чи, може, вас мороз зганчував?[1, с.36]), *хлоп* – хлопець (Вона до молодого *хлопа* пристає, як нова латка до кальсонів, що дратвою пришита, не так легко відпороти [1, с.40]), *любас* – коханий (... не один газда *любаску* має, а газдиня – *любаса* [1, с.88]), *вітець* – батько (...по смерті свого *вітця*...[1, с.121]).

Назви чоловікам давали за особистою характеристикою. Зі слів можна було зрозуміти, що то за людина: *батяр* – розпусний чоловік (Який з мене *батяр* буде, як я оженився [1, с.41]), *кметь* – роботящий чоловік (А такого *кметя*, як наш молодий...[1, с.42]), *огер* – в переносному значенні хлопець, який володіє найкращими якостями (Найшовся мені *огер*...[1, с.44]), *цабе* – поважна особа (Знайшлося мені велике *цабе*, щоб кожен вечір дивитися! [1, с.63]), *бахур* – хлопець (...натягнути ще молодому *бахурищеві* на голову...[1, с.79]).

З огляду на багатство українського фольклору, можна зробити висновок, що назви міфічних створінь та інших надприродних сил займають чільне місце у діалектичному фонді української мови. Марія Дзюба згадує таких міфологічних істот: *вій* – істота з віями до землі (Погляд косився крадькома на цього дивного бородатого *вія*...[1, с.9]), *мольфар* – злий дух (..як закликання *мольфара* [1, с.121]), *чугайстер* – лісовик з голубими очима (*Чугайстер* роздмухався...[1, с.137]).

У процесі пізнання з'являється велика кількість абстрактних понять. Через узагальнення та осмислення інформації формуються конкретні назви одиничних предметів. У діалектизмах це досить великий пласт лексики: *доторк* – дотик (Кожен *доторк* її пальців до дівочого тіла...[1, с.16]), *напучування* – повчання (Дівчата слухали *напучування* та застереження [1, с.33]), *віншування* – вітання (Вислуховуючи *віншування* та побажання [1, с.35]), *осоруга* – осуд (На *осоругу* людську [1, с.47]), *хосен* – користь (Правд, Юстині малий *хосен* з одного вар'ята...[1, с.101]), *жура* – журба (То вже не твоя *жура* [1, с.161]).

У романі «Укриті небом» зустрічаються такі абстрактні поняття: *крам* – товар (Стали підсобляти стражденній парі грішми, *кразом* та збіжжям [1, с.58]), *наруччя* – оберемок (пішов під стодолу набрав із загати *наруччя* дров...[1, с.63]), *огень* – вогонь (Ая, ая, моцна дівка. І до роботи як *огень* [1, с.74]), *встид* – стид (Не засилай, бо вернешся із *встидом*...[1, с.81]), *пльотки* – плітки (Ти ж не баба, щоб всі *пльотки* по селі збирати [1, с.87]), *франца* – біда (А то що за *франца*?[1, с.96]), *фіглі* – хитрощі (Але панич відчув усі ці *фіглі*...[1, с.122]), *газдування* – господарювання (Так потріскали, що й не пам'ятаю ще такого на своєму *газдуванні*, та все по ружах та по ружах пішло [с.128]), *легіт* – шум (...нагадували весняний *легіт* [1, с.147]), *падонька* – доля (Йой, *падоньку*![1, с.154]).

Специфічну лексику Марія Дзюба використовує для позначення хатнього приладдя, наприклад, *жердки* – підвішені перекладини, на які вішають одяг (Стягнула з *жердки* полотно...[1, с.23]), *цебер* – дерев'яна посудина (...настояну на зіллі купіль у величезному *цебрі* [1, с.28]), *гладунець* – глечик, кухоль (Поки вам кобила *гладунці* не побила [1, с.51]), *бук* – палиця (Та й *буком* вже на задницю йому дати не потрафлю...[1, с.86]), *ланиц* – ланцюг (Знайде і на Йвана *ланиц*![1, с.92]).

Український народ славиться своєю працьовитістю, тому зустрічається багато слів на позначення сумок, кошиків, скатертин та інших речей: *бесаги* – подвійна торба (...споряджена вузликами та *бесагами* [1, с.106]), *бесарабка* – скатертину (Навіть бамбетля була застелена чорнобривою веріткою – «*бесарабкою*» [1,

119]), *кошель* – кошик (Закінчувала укладання та прикрашання великоднього *кошеля*... [1, с.129]) і *точанка* – візок (А до того тебе *точанка* возила [1, с.160]).

Багатий твір на такі цікаві слова, які називають предмети меблювання : *бамбетель* – ліжко, лавка для спання (Євдокія заперечливо покрутила головою і тут з *бамбетлі*, де горілиць з відкритим ротом... [1, с.54]), *креденець* – буфет для посуду, *ослін* – лава для сидіння (Галина поки знімала із верхньої полиці *креденця*, стоячи на *ослоні*... [1, с.92]).

Відомо, що українці у своєму господарстві не обмежувались однією будівлею, у них завжди були спеціальні покриття на опорах для захисту дров від дощу, різні погребі, сараї тощо. У творі подається детальний опис саме таких господарств, в яких були наявні : *обійстя* – садиба, двір (Тимофій упіймав на своєму *обійсті* злодія... [1, с.18]), *стодоли* – будівлі для збереження снопів (Пішов під *стодолу* набрав із загати наруччя дров... [1, с.63]), *шопи* – покриття для захисту чогось (...заносив до *шопи* собачу будку [1, с.146], Сьогодні Євдокія повернулася ще завидна і одразу попрямувала до *шопи*... [1, с.118]).

Не оминає Марія Дзюба опису особливостей зовнішнього вигляду будинків. Згадує про *призьби* – невеликі насипи вздовж стін знадвору (Коло хатів по самі *призьби*... [1, с.74]).

Одним із найдавніших пластів лексичного фонду української мови є назви одягу та його елементів. З огляду на ці слова можна зрозуміти матеріальну і духовну культуру носіїв мови. Так, наприклад, Марія Дзюба використовує такі діалектизми: *постоли* – шкіряне взуття (Стара взялася стягати з бідолашної *постоли* [1, с.13]), *онучі* – тканина, якою обмотують ноги перед взуттям (Підняв старого над землею так, що все на тому затріщало, чоботи поспадали, а смердючі *онучі*, сповзаючи з ніг... [1, с.19]), *тороки* – ремені (А Олена Костишина принесла тобі білу запаску з *тороками*... [1, с.27]), *кальсони* – підштанки, *дратва* – міцна нитка (Вона до молодого хлопа пристає, як нова латка до *кальсонів*, що *дратвою* пришита, не так легко відпороти [1, с.40]).

Цікаві діалектизми на позначення верхнього одягу: *бундина* – рід верхнього одягу (...і кинула на плечі *бундину* [1, с.87]), *кептар* – верхній одяг без рукавів (Гаптовані *кептарі*, заплетені струнці та калачі [1, с.37]).

Звертає увагу письменниця на речі, якими люди доповнювали своє вбрання, наприклад, *кутас* – прикраса у вигляді китиці на одязі (Барвистий *кутас* змітав... [1, с.134]).

Матеріальним джерелом інформації про щоденну діяльність людей є діалектизми на позначення їжі та напоїв. Роман Марії Дзюби «Укриті небом» описує буденне життя головних героїв у післявоєнному колгоспному селі. Саме тому у творі є велика кількість назв страв, як-от *струнець* (Адже в суботу весілля і, за звичаєм, кожен член сім'ї молодого повинен прийти до молодого з хлібом - колачем чи *струнцем*... [1, с.12]), *будз* (Влітку сюди складали молоко, сметану, сир та *будз* [7, с.20]), *жентиця* (Дай мені *жентиці* напитися! [1, с.60]), *галунки* (...свячена паска, *галунки* [1, с.119]), *первак* (Треба її бігом розтерти *перваком*... [1, с.13]).

Це дослідження підтверджує думку про доцільність діалектизмів у художніх творах, вагомість їх функціонального призначення у створенні етнокультурного фону оповіді.

Список літератури

1. Дзюба М. Укриті небом : Місто НВ, 2007. 240с.

ГРАМАТИЧНИЙ МЕТОД ПЕРЕКЛАДУ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ

Васта Валерія,

викладач кафедри загальноправових
та соціально-гуманітарних дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Робота зосереджена на граматичному методу перекладу, який використовується протягом історії для викладання іноземних мов, щоб зрозуміти сучасні педагогічні тенденції з метою створення ефективного навчання [8].

Ключові слова: граматичний метод перекладу, іноземна мова, спрямованість, навчання, засвоєння.

Грамматичний метод перекладу виник у 19 столітті, ставши першим відомим методом у викладанні іноземних мов. Викладання другої мови він ґрунтує на детальному аналізі граматичних правил та їх винятків, а потім застосовує отримані знання до перекладу речень і текстів. У методі перекладу заняття ведуться рідною мовою з незначним використанням іноземної мови, лексика викладається у вигляді списку, а заняття зосереджені на граматичних поясненнях [5].

Цей метод домінував у навчанні іноземних мов у Європі приблизно з 1840 по 1940 роки і вперше був відомий у Сполучених Штатах, як «Прусський метод» [7].

Основними характеристиками вищезгаданого методу є наступні:

1. Зосереджено на вивченні граматичних правил та їх застосуванні при перекладі слів або речень з однієї мови на іншу.

2. Словниковий запас іноземної мови вивчається за допомогою словникових списків ізольованих слів.

3. Замість читання, написаного іноземною мовою, вони перекладаються безпосередньо, щоб потім обговорюватися на уроці.

4. Мало або зовсім не приділяйте уваги вимові.

5. Граматику викладають через довгі пояснення рідною мовою. - Заняття базуються на читанні та письмі, а не на розмові та аудіювання.

6. Граматика викладається дедуктивно.

Приклади вправ, призначених для цього методу: перекладайте тексти з літератури рідною мовою. Постав запитання щодо тексту, який був прочитаний іноземною мовою. Вправи на антоніми та синоніми. Запишіть пропущене слово у ряді речень.

Роль викладача – передавати знання, давати необхідні вказівки, виправляти помилки, допущені учнями. Учень відіграє пасивну роль у навчанні й обмежується отриманням знань, переданих викладачем, та індивідуальним виконанням запропонованої діяльності.

Список літератури

- 1) Алькон Солер Е. Мовно-методичні основи викладання англійської мови. Кастельо-де-ла-Плана: Публікації Університету Жауме I, 2002.
- 2) Монеро, К. Стратегії викладання та навчання. Підготовка вчителів та шкільна заявка. Барселона: Грао, 1994
- 3) Нунан, Д. Оформлення завдань для комунікативного класу. Кембридж: видавництво Кембриджського університету, 1989.
- 4) Оксфорд, Р. Л. Стратегії вивчення мови. Що повинен знати кожен вчитель. Бостон: Heinle & Heinle Publishersб 1990.
- 5) Річардс, Дж. і Роджерс, Т.С. Підходи та методи у викладанні мови. Нью-Йорк: видавництво Кембриджського університету, 2011.
- 6) Річардс, Дж.; Ренандя В. Методика викладання мови. Антологія сучасної практики, 2002.
- 7) Санчес, А. Методика навчання мови. Історична еволюція та дидактичний аналіз. Мадрид: SGEL, 1997.
- 8) Спольський, В. Загальна теорія вивчення другої мови. TESOL Quarterly, 1988.
- 9) Штерн, Н.Н. Фундаментальні концепції викладання мови. Нью-Йорк: Oxford University Press, 2001.

ДИСКУСІЙНІ ЗАСАДИ В ІСПАНОМОВНОМУ ТА СВІТОВОМУ НАУКОВО-МЕДИЧНИХ ДИСКУРСАХ

Литовченко Віктор Олексійович
Магістр

Стрюкова Надія Олексіївна,
Кандидат філологічних наук, доцент
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Однією з великих проблем, з якими стикається міжособистісна комунікація в галузі охорони здоров'я, є збільшення мовного та культурного різноманіття населення, яке вона обслуговує. Саме на цьому акцентує увагу М. Figueroa–Saavedra [1] присвятивши огляд, що спрямований на сенсibiлізацію та оцінку масштабів виклику обслуговування населення з великою етнолінгвістичною різноманітністю корінного населення або мігрантів через медичні послуги. Основною метою якого є надання інформації та оцінка різних правових рамок, стратегій, ресурсів та належної практики, з якими стикаються Мексика, Іспанія та США. Проте, на думку, R. Rosendo [2], медична мова на лексико-семантичному рівні характеризується наявністю: синонімічних, полісемічних та омонімічних термінів; термінологією іншомовного походження (особливо латинізмами та англiцизмами); неологізмами; епонімами; скороченням заради лаконічності; риторичних фігури, такі як метафори, синекдохи (синекдоха - літературна постать, що складається з позначення однієї речі з іменем іншої), плеоназми, та еліпсис; та ономаіопеї. Саме це ускладнює методологію медичного перекладу [3].

Мета: Визначити дискусійні засади іспаномовного науково-медичного дискурсу.

Матеріали та методи: соціолінгвістичний метод, прагматичний метод, когнітивно-семантичний метод, психолінгвістичний метод та лінгво-семіотичний підхід.

Результати і обговорення. Лаїн Ентралго прокоментував фразу клініциста дев'ятнадцятого століття Швенінгера: «Коли я бачу хвору людину, ми з ним, як на безлюдному острові». Сьогодні ніхто б не подумав про таку метафору. Сьогодні пацієнт має стосунки не тільки зі своїм лікарем, а й з іншими спеціалістами, медсестрами, асистентами, соціальними працівниками, адміністративними працівниками тощо. Якщо нинішній медичний центр не схожий на щось, то це не на безлюдний острів. Це одна з причин, чому традиційний вислів "відносини лікар-пацієнт" втратив свою силу, оскільки ми швидше зараз говоримо про "відносини здоров'я-пацієнт" [4].

В умовах сьогодення, слова "на основі доказів" використовуються для опису багатьох речей у медицині, охороні здоров'я. Це медицина, що базується на

доказах, практика, що базується на фактах, політика, що базується на фактах, а в іншій частині суспільства - це соціальна робота на основі фактичних даних та освіта на основі фактичних даних.

Доказова медицина (МВЕ – *medicina basada en la evidencia*) визначається як процес, метою якого є відбір найкращих наукових аргументів для вирішення проблем, що постають у повсякденній медичній практиці. З філософської точки зору це нова парадигма (верифікаціоніст), яка поширилася на всі медичні професії (доказова хірургія, доказова стоматологія, доказова неврологія тощо), підкріплена технічними досягненнями. Хоча її переваги очевидні, але науковцями були визнані і обмеження, особливо щодо хірургічної практики [5]. Ця позиція контрастує з позицією, щодо так званої великої амбулаторної хірургії, і є подальшим відображенням того, що в політиці охорони здоров'я ефекти економічного менеджменту важливіші, ніж наслідки медичної практики. У зв'язку з цим С. Anderson [6], засудив у науці великий парадокс, з яким повинна зіткнутися будь-яка реформа системи охорони здоров'я: «Менеджери охорони здоров'я, які хочуть заохотити лікарів застосовувати клінічні практики з кращим балансом між витратами та вигодами, повинні зіткнутися з великою проблемою: самі лікарі, не кажучи вже про міністерських чиновників, часто не знають, які методи є найбільш ефективними». Щоб дотримуватись методології, запропонованої МВЕ, фахівець повинен замість більшої доцільності та обґрунтованості замінити деякі джерела інформації, які легко отримати, іншими, які включають бібліографічні пошуки та критичну оцінку [7]. Може здатися, що цей процес довгий і дорогий, але, Е. Sharon, M.D. Straus [8] показують, що менш ніж за 10 хвилин можна отримати послідовну інформацію з конкретних клінічних питань (наприклад, застосування спіролактону при застійній серцевій недостатності), до інформації з трьох надійних бібліографічних джерел (New England Journal Medicine, ACP Journal Club Online та Clinica). Рандомізовані клінічні дослідження також мають серйозні обмеження в контексті хірургічного лікування, оцінюючи, що лише 39% з них можна оцінити за допомогою цього типу досліджень. З іншого боку, необхідність доступу за підпискою до баз даних МВЕ, а також той факт, що багато біомедичних журналів продовжують надавати пріоритет своєму звичайному розповсюдженню в Інтернеті не сприяє системі роботи, запропонованій МВЕ. Зміни, які чекають на нас у найближчому майбутньому, будуть непереборними, незважаючи на економічні інтереси, які стримують їх [9]. Одним словом, пацієнт, який приходить на нашу консультацію, шукає в нас не тільки людського тепла, притаманного медичній професії, але й наукової відповіді на його проблеми. В даний час МВЕ є відповідним інструментом для вирішення цього останнього питання, і його впровадження вже є обов'язком для медичного працівника, який в кінцевому підсумку вважатиме свою практику чимось природним, властивим своїй професії. Особисті спостереження, так часто висловлені "з мого досвіду", поступово втрачатимуть вагу через систематизовану інформацію, отриману від наукової спільноти [5]. Проте, М Antonio та співавтори [10] у дослідженні стосовно рідкісних захворювань вказують на одночасне існування двох типів суперечливого оціночного дискурсу: негативна оцінка, яка засуджує дефіцит методів лікування

та інвестицій у науково-дослідницьку діяльність, і позитивної оцінки, оскільки саме в таких дослідженнях можна знайти рішення значної частини проблем, що виникають внаслідок наявності рідкісних захворювань. Зоряна роль досліджень у суспільних дебатах про рідкісні хвороби очевидна. Пацієнти та асоціації наполягають на тому, щоб вимагати нових досягнень та додаткових засобів для просування наукової діяльності. З одного боку, вони повністю усвідомлюють дефіцит лікування рідкісних захворювань, а, з іншого, дослідження найкраще виражають ідею «майбутнього з надією» для хворих та їх сімей.

Сумніви, критичний дух та об'єктивний аналіз реальності становлять велику рушійну силу наукових досліджень. Нові знання дуже часто виникають із сумніву в тому, що вважається чимось належним. Саме сумніви спонукали таких діячів, як Карлос Фінлей, Луї Пастер або Джон Сноу досліджувати, експериментувати, аналізувати та пропонувати світу свої відкриття, що революціонізувало науку їхнього часу у відповідних сферах діяльності. Вони досягли успіху, тому що, незважаючи на непорозуміння та підводні камені, вони ніколи не зневажали науковий метод [11].

J. Gustavo. Villasmil-Prieto [12] відмічає кризу позитивістської медичної парадигми. Оскільки, поштовх, переданий позитивізмом сучасній медицині, був неабияким, аж до межі обіцянки зменшення хвороб та смерті від триумфу медичних технологій, заснованих на експериментальній науці. Загальна епістема зробила потужний внесок у заснування цієї нової віри. Сучасність обіцяла світ, керований розумом, у якому на кожне питання неминуче буде дана відповідь. Перші роки ХХ століття стали свідками заснування амбітних ініціатив в галузі охорони здоров'я, що ґрунтуються на конкретних втручаннях у вирішенні конкретних проблем - ендемічній малярії, наприклад, на основі незаперечних наукових даних. "Лабораторна істина", надана експериментальною наукою, не завжди могла інтегрувати у свій синтез численні аналізи, що вписуються в комплекс непередбачених причини, що сходяться навколо явищ здоров'я та хвороб.

Проте, термін "постпозитивістська медицина", що з'явився нещодавно, придумано деякими венесуельськими авторами, такими як, (Griseño Gil, 2005), і визначається як "медицина складності" [12].

В умовах сьогодення, на тлі тривалих дебатів та різноманітних тлумачень і підходів, біоетика набула сукупності теоретичних знань, надихає на все нові і нові дослідження та вже вважається усталеною практикою в різних умовах, інституціоналізованою у комітетах з біоетики. Її практичний вимір був доведений у різних сферах: академічній діяльності, підтримці прийняття рішень у випадках етичних проблем у клінічних умовах, оцінці дослідницьких проектів та рекомендаціях у державній політиці. Багатство теоретичних і практичних внесків є частиною динамізму у побудові цього нового поля, і його належне використання буде залежати від конкретних ситуацій, конкретних обставин та практичної мудрості членів суспільства, які беруть участь у обговоренні [13].

Біоетичні принципи, базуються на біоетичних моделях, що представлені в країнах, де ця дисципліна розпочалася та досягла величезного розширення, як, наприклад, у США, мають за основну мету вирощування серед професіоналів

моральних чеснот, що випливають із принципів доброзичливості, автономії та справедливості. І тим самим сприяють етичності як інституції із цінностями доброзичливості, свободи та справедливості. Біоетичні моделі базуються на двох моральних теоріях: деонтологічній та теологічній та на нормативних засадах: нешкідливість, благодійність, автономія, справедливість. Біоетичні моделі засновані і на правилах конфіденційності, інформованої згоди, правдивості [14]. Аналізуючи роботу М. Відаля [15], який вважає, що в парадигмі раціональної етики конкретизується набір аксіологічних орієнтацій, які становлять референційні критерії біоетики, знаходимо ряд цінностей, які загальноприйняті як основні орієнтири етичного судження в галузі біоетики. Наприклад, принцип завжди шукати "блага суб'єкта" або, у негативному формулюванні, "не завдавати суб'єкту шкоди". Він ставить інших на той самий рівень, що і попередні: принцип свободи кожного раціонального суб'єкта та право всіх на справедливий розподіл благ та тягарів у сфері життєвого добробуту.

Нова гендерна історична конструкція може бути розкрита в переплетенні медичного дискурсу наприкінці XIX століття в Іспанії. Можна сказати, що вибух медичного дискурсу щодо жінок наприкінці XIX століття був спричинений їхньою сутністю як непокірної жінки в іспанському суспільстві XIX століття. Новий дискурс про жінок став результатом конфліктного соціодискурсивного перетину. Його виробництво та конфігурація залежали настільки ж від гегемоністичної сили медичного закладу, як і від жінок, які протистояли йому та чинили йому опір. Дискурсивний тріумф жінки, як мовного висловлювання, згустив натуралізацію соціального становища жінки. Твердо знизивши колапс між біологічною статтю та соціальною статтю, жінка стала корисною категорією для патріархальної побудови гендерних відносин, і тому є одним із чудових інструментів логіки патріархального панування іспанського суспільства [16].

Критичний аналіз дискурсу в історичному вимірі, показує, що прогресування категорії жінок є проявом сили дискурсу. Його сила полягає саме в здатності переконати нас, що це не тільки мова. Опір багатьох наук прийняти нову гендерну політику є не що інше, як прояв сили дискурсу заперечувати його не конструктивний характер.

Висновки.

1. Сучасний іспаномовний науково-медичний дискурс базується на основних принципах доказової медицини, біоетики, гендерної рівності.
2. Іспаномовний та світовий науково-медичні дискурси об'єднує єдина риторична стратегія кінця XX та початку XXI століття.
3. Дискусійні засади іспаномовного медичного дискурсу принципово не відрізняються від сучасних загальносвітових проблем.

Список літератури

1. Figueroa–Saavedra Miguel. Estrategias para superar las barreras idiomáticas entre el personal de salud–usuario de servicios de salud pública en España, Estados Unidos y México. *Comunicación y sociedad_versión impresa* ISSN 0188-252X Comun. Soc no.12 Guadalajara jul./dic. 2009

2. Ruiz Rosendo, Lucía (2006): La interpretación de conferencias y la comunicación especializada en el ámbito de la medicina: estudio de la situación en España [tesis doctoral], Granada: Universidad de Granada, <goo.gl/7Df2L9>
3. Bustillo Grille Laura. Metodologías activas para el desarrollo de la competencia en traducción médica. Grado en traducción e interpretación curso académico Universidad del País Vasco. 2017-2018, 34p.
4. Lázaro J., Gracia D. La relación médico-enfermo a través de la historia. *Anales Sis San Navarra* vol.29 supl.3 Pamplona 2006. http://scielo.isciii.es/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1137-66272006000600002&lng=es&tlng=es.
5. Junquera L.M., Baladrón J., Albertos J.M., Olay S. Controversias en Cirugía Oral y Maxilofacial: parte I Medicina basada en la evidencia (MBE). Ventajas. *Rev Esp Cirug Oral y Maxilofac* vol.25 no.5 Madrid sep./oct. 2003. pp. 265-272.
6. Anderson C. Measuring what works in health care. *Science* 1994;263:1.080-82. [Links].
7. Ortega M, Cayuela A. Medicina basada en la evidencia: una crítica filosófica sobre su aplicación en atención primaria. *Rev Esp Salud Pública* 2002;76:115-20.
8. Sharon E, Straus M.D. Evidence-based medicine in practice. *Evidence-Based Medicine* 2002;7:68-9. [Links].
9. García-Caballero M, Neugebauer E, Sauerland S, Lefering R. Ventajas e inconvenientes de la cirugía basada en la evidencia. *Cir Esp* 2000;67:486-96. [Links].
10. Bañón Hernández Antonio M., Fornieles Alcaraz Javier, Solves Josep A., Almela, Inmaculada Rius Sanchis. Desafíos y estrategias comunicativas de las enfermedades raras: la investigación médica como referente. Estudio cuantitativo-discursivo de la prensa escrita impresa y digital española (2009-2010) Centro de investigación biomédica en red de enfermedades raras (CIBERER) 2011. 207 p. <https://www.researchgate.net/publication/29978070>
11. Francisco Rojas Ochoa C., Silva Ayçaguer Luis Carlos, Sansó Soberats Félix José, Galbán Patricia Alonso. El debate sobre la Medicina Natural y Tradicional y sus implicaciones para la salud pública. *Rev Cubana Salud Pública* vol.39 no.1 Ciudad de La Habana ene.-mar. 2013, p. 107-123.
12. Gustavo J. Villasmil-Prieto. Discurso científico e institucionalidad sanitaria en el primer siglo de la República. *Res médica y Ars médica en Venezuela, 1830-1936*. la tesis de Doctor en Ciencias. Tutor: Profesor Dr. Fernando Falcón Veloz. Caracas, Mayo 2012. 285p.

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

13. Escobar Triana, Jaime, Aristizabal Tobler, Chantal. Los principios en la bioética: fuentes, propuestas y prácticas múltiples. Universidad El Bosque • Revista Colombiana de Bioética. Vol. 6 No. Especial - noviembre de 2011, pp. 76-109.
14. María Teresa Rotondo de Cassinelli. Introducción a la bioética Rev.Urug.Cardiol. vol.32 no.3 Montevideo dic. 2017. <http://dx.doi.org/10.29277/ruc/32.3.4>
15. Vidal M. Bioética. Estudios de Bioética Racional. Madrid: Tecnos; 1989. 309p. [Links]
16. Sánchez Dolores. EL discurso médico, piedra angular de la construcción de las relaciones de género en la época contemporáneo Asclepio. Revista de Historia de la Medicina y de la Ciencia, 2008, vol. LX, nº 1, enero-junio, págs. 63-82.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ІТАЛІСТИЦІ

Миронова Наталя Володимирівна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської і новогрецької
філології та перекладу,
Київський національний лінгвістичний університет, Україна

Ткач Влада Михайлівна

студентка I курсу магістратури,
Київський національний лінгвістичний університет, Україна

Загальновідомо, що фразеологізми вербалізують почуття, думки, мовленнєві якості людини, надають їм специфічного національного відтінку. Фразеологічні одиниці належать до особливого національно маркованого складу мови. Національний колорит у фразеологізмах створюється їхнім історичним та етноситуативним мотивуванням, лінгвокраїнознавчим тлом, лексичними компонентами та структурою [1, с. 61].

Фразеологічна одиниця є одним з основних складників мовної картини світу. Кожна людина по-своєму уявляє світ, тому об'єктивну реальність можна назвати образом мовної картини світу. Завдяки знакам, символам мова відображає культуру народу від покоління до покоління. Вірування, традиції, ментальність є специфічними рисами носіїв мови, і вони відображаються у фразеологізмах. Неможливо вивчити іноземну мову, не знаючи менталітету, уявлень, поглядів індивідів, особливостей культури, способу життя, національних традицій. Вирішальний вплив на відмінність національних картин світу справляє національна ментальність, що притаманна певній етнокультурній спільноті. Ментальність – одна з форм суспільної свідомості, що закріплена в матеріалізованих речах, але має несвідомий характер, відповідну структуру, виражену у взаємозв'язках внутрішніх рис [2].

Існують відмінності тлумачення фразеологізму як мовного явища. Це можна відстежити, аналізуючи визначення, подані в наукових працях у різні часи. Так, радянські автори сприймали фразеологізм як стійку, постійну за своїм компонентним складом, відтворювану одиницю мови, що має єдине цілісне значення. Однак це визначення навряд чи можна вважати правильним, оскільки фраземи не є перманентними за складом, а можуть видозмінюватися, як цього хоче автор, що ми часто бачимо у мові сучасної української періодики. До того ж деякі фразеологізми є полісемічними, що повністю спростовує думку про "єдине" значення.

Своєрідно тлумачить фразеологічну одиницю дослідник Я. А. Баран. Він визначає фразеологізм як віртуальний знак мови, оформлений у вигляді словосполучення або речення, з повним або частковим переосмисленням компонентів, призначенням якого є вираження номінативно-експресивної функції [3, с. 77].

Відмінності у тлумаченнях є в кожного автора, до того ж вони можуть бути як незначними, так і досить суттєвими, виражати нові цікаві погляди. На мою думку, фразеологізм – це особливе, чітко усвідомлене мовне явище, що за будовою виражається сполученням слів або реченням, характеризується роздільною оформленістю компонентів, цілісністю значення і здатністю до трансформації. Фразеологізми можуть виконувати різні функції та вживатися в усіх стилях мови.

Фразеологізм – це те, чи інше поняття в мові, яке не завжди передається одним словом. Нерідко для цього використовується словесний комплекс, що представляє собою визначене, більш-менш стійке лексичне сполучення, тобто, фразеологічну одиницю. Фразеологізми мають сталу конструкцію, заміна чи доповнення якої, руйнує їх. Фразеологічні звороти являють собою смислову, структурну єдність. Ступінь спаяності слів у фразеологізмах дуже різниться від значення усього звороту.

Фразеологією називається також уся сукупність цих складних стійких сполучень – фразеологізмів. Фразеологія мови, як і лексика, являє собою тонку систему, яка має автономність, оскільки фразеологізми принципово відрізняються, з одного боку, від окремих слів, з іншого боку – від вільних словосполучень, і в той же час входить у більш складну систему загальнонаціональної мови, знаходячись у визначених відносинах з різними його рівнями.

В італійській мові фразеологічні одиниці також мають ряд ознак:

багатокомпонентний склад; розбіжність плану вираження і плану змісту; наявність власного значення.

Так, фразеологізми дієслівного поєднання, що складаються з дієслів з енклітикою, збігаються в повному обсязі: *averla con qc* – букв. мати що-небудь з будь-ким, ображатися на когось; *prendersela* – букв. братися за це з кимось, сваритися з кимось. Ряд прийменникових сполучень, також є фразеологічними одиницями, так як вони виконують синтаксичну функцію визначення або предикативу, і не можуть входити в функціональний клас прислівників: *Perbene* – порядна особа, така, як треба; *Adacqua e sapone* – природний, що не вживає косметики [4, с. 74–77].

Найбільш загальною ознакою фразеологічних одиниць, що дозволяє відрізнити їх від багатьох інших одиниць в мові, є розбіжність плану вираження (компонентного складу) і плану змісту (сенсу). Розбіжність плану вираження і плану змісту фіксується зазвичай в промові, коли буквальне розуміння слів, що входять до складу фразеологізму, робить висловлювання безглуздим. Наприклад, у реченні: *"Becchio, Becchio, Becchio! Ringraziate Che Nessuno Vuole Fare Videl male, perche` starete fresco ... ("E Calandra" Labufera")* – «Беккі, Беккі! Скажіть спасибі, що нікому вам зробити зла, бо добре б ви виглядали ...». Буквальний переклад фразеологізму *starete fresco* «ви б були свіжим» немає сенсу [4, с. 74–77].

Таким чином, якщо «в реченні, яке з точки зору носіїв мови, є цілком коректним, зустрічаються словосполучення, які не мають сенсу при буквальному перекладі слів, їх складових, вони, швидше за все, є фразеологізмами» [4, с. 133].

Основною особливістю фразеологізмів є вмотивованість, її ситуативний і подібний характер. Ситуації, що породжують фразеологічні одиниці, можуть виникати у зв'язку з появою асоціативних образів, в результаті яких переосмислюються словосполучення або цілі речення. Наприклад: *Fare la forza* (букв. «Зробити шибеницю») – задумати щось погане, плести інтриги [5]. Тут акт підготовки шибениці викликає асоціації злого умислу, це зіграло роль в тому, що дане словосполучення перетворилося в стале, в цьому значенні вираз, стає фразеологізмом.

Ситуації, що лежать в основі формування фразеологічних одиниць різних народів, мають багато спільного. Базою для походження фразеологізму можуть стати слова, що позначають предмети побуту і навколишнього світу. Таким чином, вони стають символами і зв'язуються часто з уособленням певних якостей і властивостей людини. У різних мовних групах символи можуть сильно відрізнятися, і, отже, фразеологізми, що сформувалися на їх основі, іноді частково або повністю збігаються за значенням або розходяться. Так, фразеологізм сліпий як кріт є відповідністю італійському *cieco come una talpa* [5].

Одним з найбагатших пластів фразеологічної лексики є лексика, що описує повсякденне життя людини, а також частини його тіла: *chiudere un occhio* – дослівно: закрити очі на що-небудь; *avere le mani bucate* – бути марнотратом, тринькати гроші (дослівно: мати діряві руки) [5].

Деякі фразеологізми пов'язані з військовою та мисливською лексикою: *tornare con le prive nel sacco* – повернутися з порожніми руками (дослівно: повернутися ні з чим в мішку); *passare in cavalleria* – зникнути, випаруватися (дослівно: бути прийнятим в кавалерію).

Виникнення фразеологізмів також може бути пов'язаним з іграми, в основному з картками: *fare (dare) cappotto* – обіграти в суху (дослівно: здати пальто); *mettere le carte in tavola* – грати у відкриту, розкрити свої карти (дослівно: покласти карти на стіл) [5].

Чимале число фразеологізмів походять з Біблії, що мають аналоги майже у всіх європейських мовах: *aspettare la manna dal cielo* – чекати манни небесної; *essere una voce nel deserto* – бути голосом волаючого в пустелі (дослівно: бути голосом в пустелі).

Важливу роль в житті народу Італії завжди відігравала церква, тому походження великого числа фразеологізмів пов'язано з церковною лексикою: *messa greca* – незрозуміла річ, плутанина (дослівно: грецька церковна служба); *non andare a messane` a predica* – не вірити ні в Бога, ні в чорта (дослівно: не йти ні на службу, ні на проповідь).

Велика кількість фразеологізмів прийшла в італійську мову з літератури, а також з міфології, байок, казок та інших джерел: *essere un re travicello* – бути королем-маріонеткою (дослівно: бути королем-брусом); *vendere le pelle dell'orso prima d'averlo ucciso* – ділити шкуру невбитого ведмедя (дослівно: продавати шкуру ведмедя перед тим, як його вбити) [5].

Особливе місце займають фразеологізми, пов'язані з історією Італії або висхідні до історії стародавнього Риму: *fare la politica del carciofo* – домагатися чого-небудь завзято і терпляче (цю фразу приписують королю Сардинії Карлу

Еммануїла III, який порівнював Італію з артишоком і пропонував кожному задовольнятися лише однією частиною); *legar la vigna con le salsicce* – жити розкошуючи (дослівно: перев'язувати виноградну лозу сосисками).

Ряд фразеологізмів запозичено з інших мов. Такі фразеологізми, як правило, проникають через літературу і відносяться до більш пізнього періоду: *essere un cavaliere senza macchia e senza paura* (з італ.) – бути лицарем без страху і докору (дослівно: бути лицарем без плямочки страху).

Особливе місце займають фразеологізми, в основі яких лежать заміни за допомогою перифразу і стилістичних фігур, які прямо в розмовній мові не називаються. Так, іменник-смерть, або дієслово – вмирати передається за допомогою наступних фразеологізмів: *chiudere gli occhi per sempre* – закрити очі назавжди; *andare all'altro mondo* – піти в інший світ; *partire a Babbo riveggioli* – відправитися до праотців (від *andare a rivedere il babbo* – (піти побачитися з батьком). В цілому ж ідея смерті передається за допомогою більш ніж ста фразеологізмів.

Таким чином, фразеологія як розділ мови дає не тільки опис сучасного стану фразеологічної системи, але допомагає також ознайомитися з літературними нормами вживання фразеологізмів, що абсолютно необхідно для кожного, хто вивчає мову, щоб уникнути помилок, що знижують виразність мови. Фразеологізми відображають народ. Цікавими стають не тільки образи, що виникають на основі еталонів, а й специфіка в їх виборі. В італійській мові слова *spanna* «п'ядь» стало еталоном малої величини, площі, малої ширини, зростання і інших понять: *A spanna* «у всіх подробицях», *lar gown a spanna* «дуже вузький», *une bambino alto una spanna* «хлопчик маленького зросту». Ще один яскравий приклад збагачення мови за рахунок фразеологізмів: не так давно в італійській мові закріпився фразеологізм *lo scoiattolo della penna* (дослівно: білочка пера, легке перо), який виник з характеристики, даної італійцями популярному письменникові Італо Кальвіно [5].

Одним із перспективних напрямів у лінгвістиці, за спостереженнями сучасних дослідників, є вивчення проблеми глибинних зв'язків між мовою й етносом, мовою й національною ментальністю, розв'язання якої сприяє розкриттю механізмів відображення національної концептуальної картини світу певного народу у відповідній мовній картині світу. Вивчення взаємозв'язку мови і національної культури, а також його відображення в мовних одиницях набуло особливої ваги за останні десятиліття. Національна специфіка мови, ментальність народу, його внутрішній духовний світ найяскравіше виявляється у фразеології, бо саме фразеологізми є чи не найпотужнішим потенціалом художньо-образної системи мови, найвиразніше передають дух і красу, яку творив народ протягом віків для потреб спілкування в усній та писемній формах.

Список літератури

1. Ажнюк Б., Англійські фразеологізми з власне іменним компонентом, [в:] „Мовознавство”, 1984, № 6, С. 61–65.
2. Українська мова: Енциклопедія, ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін., Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004.

3. Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. Київ: Літера, 2000. С. 165–172.
4. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. С. 74–77.
5. Черданцева Т. З. Очерки по лексикологии итальянского языка. Москва: ЛИБРОКОМ, 2012. С. 133, 184.
6. Черданцева Т. З. Язык и его образы: Очерки по итальянской фразеологии. Москва: ЛКИ, 2010.

ЦІННІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ ПОГОДА В ІСПАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Носаненко Тетяна Олексіївна

магістрант

Запорізький національний університет

В сучасній лінгвоконцептології вже усталеною є думка про складну структуру концепту, яка включає в себе образну і ціннісну складові. В.І. Карасик відмічає те, що ціннісна складова концепту відповідає найсуттєвішим для певної культури смислам, ціннісним домінантам, сукупність яких утворює певний тип культури, що підтримується і зберігається у мові [1, с.5].

Для вивчення ціннісних характеристик концепту ПОГОДА із тлумачних словників і корпусу іспанської мови CORPUS XXI було дібрано прикметники (64 одиниці), що поєднуються із іменником *tiempo*. В ньому переважають означення, що відсилають до **негативно** забарвлених якостей погоди: *desagradable, riguroso, borrascoso, cargado, crudo, desabrido, desapacible* (неспокійна), *tempestuoso, desigual, destemplado* (мінлива), *duro, estorbo, feo, frío, horrible, horroroso, inclemente, cargado, fosco, azorrado, inestable, inseguro, malo, recio, revuelto, riguroso, sosegado, tórrido*. Аналіз виявив означення, що описують погоду з **позитивної** сторони: *agradable, bueno, apacible, delicioso, despejado, buen, espléndido, estupendo, hermoso, magnífico, maravilloso, tranquilo, benigno, blando, bonancible, manso, claro, sereno, sosegado*.

Наступні означення можуть бути віднесеними до **нейтрально** забарвлених характеристик Погоди (17 одиниць): *caluroso, airoso, fresco, húmedo, suave, lluvioso, seco, tropical, variable, ventoso, brumoso, nublado, moderado, caliente, serondo, serótino, seruendo*. [2]

Окрім того, щоб дослідити ціннісну структуру концепту ПОГОДА, звернемося до контекстуального аналізу, проаналізуємо вживання слів на позначення концепту ПОГОДА в іспаномовних текстах, зокрема, у публіцистичних статтях газети *El País*.

В іспанській лінгвокультурі холод набуває візуальних когнітивних ознак, що представлено перцептивною метафорою. Тож, холод можна побачити. Окрім того, холод може зробити людину більш безжалісною, нібито без серця:

«*De tanto ver estas imágenes del frío nuestro corazón se ha vuelto insensible, como si fuera ya un no-corazón*» [3].

Холод набуває людських ознак (він може бути безжалісним), та навіть фатумних: може бути смертельним:

«*Este año hemos visto un catálogo impresionante de fríos, pues los hay de diferentes clases: secos, húmedos, inclementes, crueles, pasajeros, mortales...*» [3].

«*En los lugares-lugares hay grumos de no-lugares donde los indigentes caen como moscas cuando les alcanza el invierno*» [3].

Воєнна метафора вживається для опису протистояння холодній погоді. В цьому ж контекстуальному прикладі наявна й антропоморфна метафора:

“*Al mal tiempo, buena cara*”. *El refranero español tiene innumerables referencias optimistas para hacer frente a los días de frío y lluvia que parecen acechar gran parte del país*» [3].

Холодній погоді приписуються людські ознаки (холод заставляє), що знову ж таки представлено антропоморфною метафорою:

«*La llegada del frío no solo nos ha recluido en casa, también nos ha obligado a sacar la ropa de invierno del armario*» [3].

Таким чином, концепт ПОГОДА в іспанській лінгвокультурі має доволі розлогий ціннісний компонент. Адже, іменник ПОГОДА поєднується в іспанській мові з цілим рядом прикметників, дієслів, що виражають позитивну, негативну або нейтральну конотацію ментального утворення. Окрім того, після проведення контекстуального аналізу, було виявлено, що слова на позначення концепту ПОГОДА в іспанській мові виражають не лише нейтральну, але позитивну та негативну конотацію, в залежності від стилістичного вживання.

Перелік літератури

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: Москва: Гнозис, 2004. С. 390.
2. *Academic*. Los diccionarios y las enciclopedias sobre el Académico. URL: http://enciclopedia_universal.esacademic.com (дата звернення: 07.11.21).
3. *El País. El periódico global*. Los mejores descuentos para esta semana de lluvias. URL: https://elpais.com_ (дата звернення: 19.07.21).

ТИПОВІ ПОМИЛКИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ЇХ РЕДАГУВАННЯ

Сидорук Галина Іванівна,

канд. філол. наук, доцент кафедри
романо-германських мов і перекладу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Хан Вікторія Володимирівна,

студентка 2-й курсу, Національний університет біоресурсів і
природокористування України

Протягом навчання студенти вчаться правильно говорити й писати. Проте кожен з них через недостатнє знання мови чи практичні навички говоріння чи письма робить типові помилки. Можна скласти список найтипівіших помилок, які часто перешкоджають розумінню сенсу висловлювання чи письмового тексту, а також неадекватному перекладові. Вони полягають у тому, що для багатозначного слова обирається еквівалент з електронного словника, який не відповідає контексту. Серед них найважливішою помилкою є:

1. нездатність обрати потрібне за контекстом значення лексичної одиниці, з чим без особливих труднощів може впоратись досвідчений перекладач, який на певному рівні знає предметну область:

Приклад: *Darn it, this jerk!*

Машинний переклад: *Оберніть це, цей ривок!*

Вірний переклад: *Чорт забирай, цей дурака!*

Цей та інші численні випадки свідчать про те, що машинний перекладач обирає значення слів без урахування контексту.

Серед лексичних помилок можна також виділити:

2. переклад словосполучень з переносним значенням, тобто фразеологічних лексичних одиниць, які не можна перекладати дослівно, а послуговуватися існуючими еквівалентами в рідній мові:

Приклад: *To date, we have two cold cases.*

Машинний переклад: *На сьогоднішній день ми маємо дві холодні справи.*

Вірний переклад: *На сьогоднішній день ми маємо дві нерозкриті справи.*

Переносне значення виділеного словосполучення - *нерозкрита справа* або ж, як кажуть у народі "глухар". В такому перекладі читач не зможе зрозуміти сенс речення.

Наведемо ще один приклад:

Приклад: *He gone out of the grid in the bushes and tried not to breathe.*

Машинний переклад: *Він пішов з сітки в кущах і намагався не дихати.*

Вірний переклад: *Він зачаївся в кущах і намагався не дихати.*

Помилка такого роду свідчить про те, що машинний перекладач не справляється з перекладом фразеологічних лексичних одиниць і робить

калькований (дослівний) переклад, який призводить до безглузких наслідків, які далекі від справжнього сенсу:

Приклад: I hope you know you can do anything if you *set your mind to it*.

Машинний переклад: Я сподіваюся, що ти знаєш, що можеш домогтися всього, якщо ти *налаштуєш свій мозок на це*.

Вірний переклад: Я сподіваюся, що ти знаєш, що можеш домогтися всього, чого *задумаєш/захочеш*.

Отже, система машинного перекладу (МП) на основі перекладних відповідностей не завжди може впоратися з одним з принципових завдань перекладу, а саме, переходу від конструкції мови оригіналу до конструкції мови перекладу, тому в тексті перекладу з'являються конструкції, властиві мові оригіналу, але не мові перекладу [19]. Тому ми можемо спостерігати, як машинний переклад може порушувати мовні норми тієї мови, якою здійснюється переклад.

Як впливає з результатів порівняльного аналізу, переклад, виконаний МП, істотно відрізняється від перекладу, отриманого в результаті постредагування. Неважко помітити, що текст оригіналу не містить значних перекладацьких труднощів. Можна припустити, що при перекладі складних текстів, коли можливе різне трактування тих чи інших явищ в тексті оригіналу, розбіжності в текстах перекладу виявляться набагато більш істотними. Зрозуміло, що компетентний перекладач представив замовнику набагато більш прийнятний варіант, ніж він зміг отримати при роботі з МП. Можна зробити висновок, що в постредагуванні важливою є присутність і робота саме перекладача. Він здійснює гармонізацію смислів оригінального і перекладеного текстів. Текст машинного перекладу виступає *проміжною ланкою*, і лише творче переосмислення оригінального і незавершеного текстів приведе його до гармонійного перекладу, надавши можливість сприймати отриманий текст так, ніби він написаний рідною мовою.

Постредагування буває різних ступенів. Ступені бувають легкими та повними. Легке постредагування має на увазі мінімальне втручання постредактора, оскільки його метою є допомогти кінцевому користувачеві зрозуміти сенс тексту. Легке постредагування використовується тоді, коли замовнику документ потрібен терміново і якість стоїть на другому місці.

Повне постредагування передбачає більше втручання для досягнення тієї якості, яка задовольнить клієнта. Вважається, що результатом повинен бути текст, який є не просто зрозумілим, а й стилістично еквівалентним оригінальному тексту.

Найголовнішим в повному постредагуванні є те, що кінцевий текст повинен відповідати всім критеріям якості традиційного перекладу. Однак вважається, що перекладачам потрібно менше зусиль для роботи безпосередньо з оригінальним текстом, ніж для постредагування перекладу, зробленого машиною.

Отже, основне завдання постредактора – поліпшити результат МП за мінімальну кількість часу і з мінімальними зусиллями. Завдяки постредагуванню покращується результат машинного перекладу за допомогою мінімальних

зусиль за мінімальну кількість часу. Одночасно можна накопичувати матеріал для поліпшення роботи системи МП. На швидкість і якість постредагування серед інших факторів впливають досвід постредактора машинного перекладу, робота з оригінальним текстом (підготовка тексту), вибіркова перевірка якості тексту, перекладеного машиною, підготовка постредактора.

Список використаної літератури

1. Машинный перевод // Электронная энциклопедия «Кругосвет» (<http://www.krugosvet.ru/articles/82/1008256/1008256a1.htm>)
2. Носов К. Машинный перевод: преодолевая языковые барьеры. // Компьютерное Обозрение, 2 марта 2005.
3. Кулагин О.В. Исследования по машинному переводу. М.: Наука, 1979. - 376 с.

ОБРАЗ УКРАЇНИ В АВТОБІОГРАФІЧНИХ ТВОРАХ ФРАНЦУЗЬКИХ ПИСЬМЕННИЦЬ

Скарбек Ольга Георгіївна,

старший викладач кафедри французької філології
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

Специфіка автобіографічних творів полягає в тому, що на основі спогадів автор прагне художньо-документально зафіксувати певний період життя, своє бачення власної долі та довкілля на тлі культурного, соціального життя епохи. Особливо гостро ця проблема постає для письменників, які переживають кризу ідентичності, зумовлену об'єктивними чи суб'єктивними факторами, як от еміграція, зміна соціально-культурного середовища, що призводить до постійних пошуків відповіді на питання *Хто я?* Численні геополітичні процеси ХХ століття призвели на території України до змішування народів, до переділу територій, утвердження одних і викорінення інших культур, спонукали до свідомих чи несвідомих змін у визначенні власної ідентичності. В сучасному літературному процесі маємо різноманітні вектори як творчості, так і критичного осмислення тематики автобіографічних творів емігрантів, написаних українською мовою, які неможливо відокремити від процесу української літератури, однак є твори, автори яких асимілювалися у суспільстві та культурі інших народів, виховувалися і спілкуються іншими мовами, однак Україна залишилася частинкою їх ідентичності. Пропонуємо детальніше зупинитися на творчості французьких письменниць Ірен Немировски та Марії Гагарін, які займають різне місце в історії французької літератури, твори яких вирізняються різним стильовим забарвленням, однак обидві авторки крізь призму власного досвіду відтворюють картину української історії початку ХХ століття. Для кожного народу, як відзначає Д. Наливайко, «становить неабиякий інтерес, як його життя й історія сприймалися іншими народами, як ними оцінювалися й трактувалися» [1, с.4]. Твори вказаних письменниць відкривають перед франкомовним читачем драматичний період української історії, дають можливість відчувати розгубленість, беззахисність людини у час революційних змін, який супроводжується суспільним хаосом та відсутністю закону.

У романі «Вино самотності», який приніс Ірен Немировски заслужену славу посмертно, аж у 2004 році, авторка оповідає про своє дитинство, проведене в Києві. Через сприйняття восьмирічної Елен письменниця фокусує увагу на рутинній домашній обстановці, занедбаному стані локального простору її батьківського дому, проектуючи особистий простір на зовнішній стан суспільної пригніченості, породженої епохою. Незважаючи на розкішний інтер'єр київської оселі, дівчинка відчуває всю трагічність тогочасного буття, спостерігаючи з вікон за життям людей, фіксуючи бідність, беззахисність городян, які переживають голод та холод. Епізоди з похованням немовляти байдужою матір'ю, яка везе домовину маляти на колінах як клунок білизни, радіючи, що

вже не доведеться турбуватися про те, чим його нагодувати, процесії прочан, які спекотними днями проходили повз вікна, залишаючи після себе сморід немитих тіл та болячок, назавжди закарбувалися в пам'яті, посилюючи відчуття самотності та відчуження. Порівнюючи українські реалії соціальної дійсності з життям парижан, Елен віддає перевагу французам, гостюючи по кілька місяців у Франції, дівчинка саме там відчуває себе вдома, протиставляючи спокій і затишок паризьких кварталів гамірному Києву. Т. Смушак зауважує, що всупереч негативним конотаціям соціо-культурної ситуації в Києві, його образ у творі «Вино самотності» «несе в собі контрастні враження: поєднує песимістичне з оптимістичним, негативне з позитивним» [2, 98]. Хоч Франція стала «справжньою» батьківщиною для Елен, досягнувши повноліття, вона з ностальгією згадує місто над Дніпром, його «прозоре крижане повітря», сонні вулиці, туркотіння голубів.

Український період життя початку ХХ ст. стає предметом осмислення й у романі Марії Гагарін «Blonds étaient les blés d'Ukraine». Дочка російських князів Бельських-Гагаріних змушена ризикувати власним життям, перепливаючи Дністер, щоб шукати притулку в Румунії, бо через російську революцію родина стала мішенню більшовицьких бандитів, які не визнають жодних законів. Роман цікавий тим, що авторка детально описує українські міста й містечка Поділля та Буковини, їх побут, звичаї, культуру, чим увиразнює своєрідність української дійсності того періоду, тим самим дискутуючи на предмет іманентного культурного розвитку кожного регіону. Картографування у романі настільки вражає, що можна відчути національний колорит кожної громади багатокультурного простору, який мирно й щасливо співіснував до появи ворожих радянських пропагандистів. На відміну від Ірен Немировськи, Марія Гагарін фокусує першоособовий наратив на сімейній історії, але за прикладом власної родини авторка розкриває життя тогочасного суспільства, яке прагнуло до мирного щасливого розвитку, проте стало жертвою перевороту, причому перевороту зовнішнього, нав'язаного волею чужих ідеологій. Н.Яцків зауважує, що «сюжетний часопростір роману розгортається від особистого, сімейного до соціально-історичного» [3, 166]. Образ України у романі є амбівалентним, й змінюється у процесі розгортання наративу. У першій частині «Les racines» Україна асоціюється з рідним домом у Васильках, щасливими дитячими витівками, культурними та релігійними традиціями, героїня, так би мовити, укорінюється в своєму домі і на своїй землі. Друга частина твору «En route» символізує вихід за межі власного простору, образ пограбованого дому спонукає до пошуку нового притулку. Територія України після більшовицького перевороту перестала бути територією свободи, затишку, певності, майбутнього. Втеча з України є вимушеною, йдеться про збереження базових цінностей, про порятунок життя.

Можна підсумувати, що в обох творах французьких письменниць, дитинство та юність яких пов'язані з Україною, образ цієї країни має ностальгійний характер. І. Немировськи та М. Гагарін фокусують оповідь на доленосних етапах власного життя, прагнуть воскресити в пам'яті дитячі та юнацькі мрії та сумніви. Автобіографічні жанри сприяють самоусвідомленню та самоідентифікації,

допомагають визначити місце особистості у просторі. Образ України в обох творах формується внаслідок особистого досвіду та переживань, накладених на соціально-історичні обставини. Французькі письменниці дають можливість франкомовним читачам побачити Україну, як втрачений рай дитинства, який українці змушені покидати не з власної волі й блукати світами у пошуках кращої долі.

Список літератури

1. Наливайко Д. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст. К.: Основи, 1998. 448 с.
2. Смушак Т. Імагологічний вимір Києва в автобіографічній творчості Наталени Королевої та Ірен Немировськи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2015. № 15. Т.1. С.96-99.
3. Яцків Н.Я. Часо-просторова організація автобіографічного роману М. Гагарін «Blonds étaient les blés d'Ukraine». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36. Т.3. С.163-169. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-3-28>

ХРОНОТОП ЯК ХУДОЖНЄ ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЙНОСТІ В ІСПАНОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Стрюкова Надія Олексіївна

Кандидат філологічних наук, доцент
Факультет іноземної філології
Запорізький Національний Університет, Україна

Гумеров Микита Данилович

Студент II курсу магістратури
Факультет іноземної філології
Запорізький Національний Університет, Україна

Питання художнього хронотопу на матеріалі російської, української та англійської літератури було досліджено такими вченими як О.О. Потебня, Н. А. Николина, М.М. Бахтін, які роздивляють хронотоп як невідривну пов'язаність часу і місця дії. Лінгвістична репрезентація таких концептів як «час» і «простір» крізь призму лінгвокогнітивістики у сучасному іспанському художньому тексті викликає певний науковий інтерес.

З огляду наукової літератури стає зрозумілим, що в історії лінгвістичних досліджень існували різні погляди на категорію часу як поняття, що відображає глибинні світовідчуття людини, та яке може бути виражено в різних формах і різними засобами. Так наприклад, як зазначав М. Хайдеггер, труднощі осягнення мови багато в чому обумовлені тим, що в дослідженні завжди має місце орієнтування на якийсь один з моментів осмислення мови [Хайдеггер 2003, с. 2].

Цікавим на нашу думку, є дослідження художнього простору як філософсько-естетичної категорії, коли вказується на зв'язок між поняттями „хронотоп" і „художній простір". За цими спостереженнями поняття художнього простору є універсальним на відміну від поняття хронотопу, адже це чітко розмежується і стверджується, що поняття хронотопу доцільно вживати лише по відношенню до творів художньої літератури, оскільки там є сюжет, який розгортається у часі і просторі [Нікітіна 2003].

Зазначимо, що проаналізованим матеріалом нашого дослідження став роман «Батьківщина» Фернандо Арамбуру, іспанського письменника баскського походження, представника Нової іспанської літературної школи, особливість якої полягає у глибокому психологізмі за рахунок великої кількості наведених у творі діалогів.

З точки зору своєї сюжетної структури, роман нас цікавить нелінійною хронологією. Таким чином, як з художньої так і з лінгвістичної точок зору, роман викликає дослідницький інтерес і дає простір для аналізу темпоральних структур і засобів її репрезентації.

Спираючись на наукові праці наших попередників, можливо стверджувати, що саме умовність художнього світу надає автору можливість наративного

моделювання за допомогою хронотопу. Однак, за допомогою лише лексичних одиниць чи граматичних явищ побудувати художній текст не видається можливим. У семантичній структурі словникових виразів поняття часу пов'язано не тільки з рухом, а й з простором, тому слід враховувати, що слова набувають темпоральної значущості не тільки в словосполученнях або в реченнях, а й у складі граматичних структур.

Ще під час лексичного аналізу календарних темпоральних одиниць, було звернуто увагу на темпоральну значущість такого граматичного явища як прийменниковий зворот *desde hacía*, що використовується у творі для позначення відрізка часу. Наведемо приклади його контекстуального використання у творі.

...sin entender desde hacía veinte años nada de cuanto sucede a su alrededor. / ...не розуміючи протягом останніх двадцяти років нічого з того, що відбувається навколо нього/.

Desde hacía un tiempo, Arantxa esperaba allí todas las mañanas a Bittori o al revés, porque a veces era ésta la que llegaba primero y esperaba sentada en el banco. / З деяких пір щоранку Аранча чекала там Бітторі, або, навпаки, Бітторі чекала Аранчу, якщо приходила першою/.

Прийменники *a* та *en*, дослідити на предмет темпоральної значущості в тексті роману досить складно через велику частотність їх використання, загалом було знайдено такі приклади: *¿a qué hora?, en octubre, en años*. Саме за допомогою цих службових частин мови автору вдається передати темпоральну значущість лексики на позначення відрізка часу, частотності та періодизації.

Систематизовані результати проведеного аналізу доводять, що характерною рисою цього твору є різноманіття часових форм дієслову та багатство лексичних маркерів темпоральності, але для доцільного розуміння темпоральної структури іспанського художнього тексту варто звернути увагу й на одиниці просторової значущості, так як досить часто елементи темпоральної структури виступають елементами просторової структури і навпаки.

Стверджується, що художній простір літературного твору реалізується у взаємозв'язку з часом і має багато власних специфічних характеристик, пов'язаних з його ємністю, широчінню поглядів на нього, особливостями його наративної репрезентації тощо. Водночас він може бути як відкритим, так і закритим, конкретним або загальним, розрізнятися за своїми розмірами та іншими просторовими параметрами, як і об'єктами різного роду із просторовою значимістю, тобто все, що входить до завдань аналізу просторової складової хронотопу роману.

Таким чином, здається припустимим розглядати граматичну складову наративної форми в контексті її темпоральної структури, в той час як лексичний компонент твору буде її темпорально-просторовий зміст.

Список використаної та опрацьованої літератури

1. Хайдеггер М. Время и бытие. Москва: Республика, 1993. 445 с.
2. Никитина И. П. Художественное пространство как предмет философско-эстетического анализа: автореф. дис... докт. философ, наук. Москва: МГУ, 2003. 24с.

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

3. Aramburu F. Patria. Madrid: LUIV4, 2017. 723 p.
4. Bennett D.C. Spatial and Temporal uses of English Prepositions. An Essay in Stratificational Semantics. London, 1975. 235 p.

ТИТАН КАЗАХСТАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Утеубаев М.Т.

кандидат исторических наук, профессор Российской академии естествознания, ассоциированный профессор кафедры социально гуманитарных дисциплин Экибастузский инженерно-технический институт имени академика К.И.Сатпаева, г. Экибастуз, Казахстан.

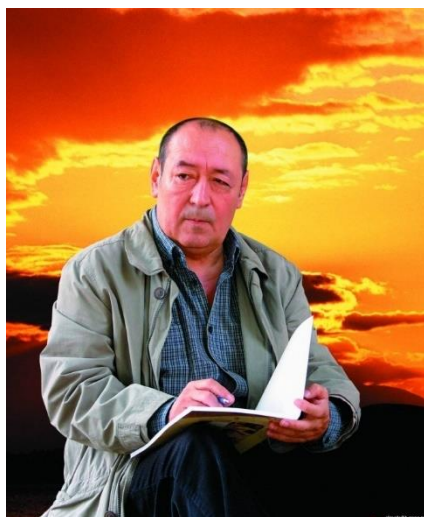
В этом году исполнилось 75 - лет крупному писателю и общественно-политическому деятелю Казахстана Роллану Сейсенбаеву.

Роллан Сейсенбаев появился в казахской литературе осознанно, как настоящий крупный талантливый народный писатель. На его книгах выросло не одно поколение граждан Казахстана. Его первая книга рассказов на русском языке вышла в Москве в издательстве «Молодая гвардия» в 1978 году с предисловием признанного при жизни великого писателя Даниила Гранина «...Появление Роллана Сейсенбаева – событие в многонациональной советской литературе». Далее Д.Гранин отмечает в своем предисловии к книге казахстанского автора: «... насколько я могу судить, проза Р.Сейсенбаева глубока национальна, в его произведениях живут и действуют герои-казахи, со всеми особенностями национального характера, их труда, традиций.

Во всяком случае, в том, надеюсь, долгом и счастливом пути, который предстоит в литературе Роллану Сейсенбаеву, ему не придется стыдиться этой книги, наоборот, думаю, что, как бы ни рос талант автора, гражданский запал, честность и нравственная чистота этой книги будут оставаться той нормой, тем уровнем, по которому писатель сможет всегда сверять смысл своей литературной работы» [1]. Эти слова великого классика советской и российской литературы Даниила Гранина о творчестве Роллана Сейсенбаева не потеряли своей актуальности и сегодня в наше время.

Не менее интересным является взгляд на литературное творчество своего талантливого брата и друга Роллана Сейсенбаева известного казахстанского поэта и общественного деятеля Олжаса Сулейменова: «Роллан Сейсенбаев много и смело работает в родной литературе, расширяя ее горизонты. Он весь в движении, а это состояние плодотворно для всякого настоящего писателя. Сегодня уже нельзя серьезно рассуждать о современной казахской прозе, не упоминая о творчестве Роллана Сейсенбаева. Его книги заставляют задуматься о каком-то новом уровне, на который поднялись наши представления о современном характере, о диалектической сложности духовных исканий так называемого простого человека» [2].

Чтобы лучше понять творческую деятельность известного казахстанского писателя надо остановиться на некоторых фактах его биографии.

Роллан Сейсенбаев родился в 1946 году в Семипалатинске. В 1970 году окончил Семипалатинский инженерно-технологический институт. Он один из первых организаторов студенческих строительных отрядов в Казахстане. В 1975 году по приглашению первого секретаря правления СП СССР, известного советского писателя Георгия Маркова переехал в Москву, где окончил Литературный институт имени А.М.Горького. С 1975 по 1991 год Роллан Сейсенбаев является ответственным секретарем Совета по казахской литературе правления Союза писателей СССР. В 1975 году становится лауреатом VI Всесоюзного совещания молодых писателей СССР.

С большой теплотой писатель отзывается о поэтах-шестидесятниках Белле Ахмадулиной и Андрее Вознесенском, ведь именно с них началось Всесоюзное совещание молодых писателей в Советском Союзе.

Более того, следует особо отметить, что рекомендацию и рецензию Роллану Сейсенбаеву для участия в шестом Всесоюзном совещании молодых писателей СССР написал талантливый самобытный писатель-самородок Василий Шукшин.

Роллан Сейсенбаев – автор более 50 произведений, в том числе им были написаны пьесы «Найти себя», «Кто-то должен», «На перепутье», «Ночной диалог», сборники рассказов и повестей «Ищу себя», «Последний снег», «Честь», «День, когда рухнул мир», романы «Заблудившийся крик», «Если хочешь выжить», «Бегство», «Лестница в никуда», «Трон сатаны», «Жажда», «Отчаяние, или Мертвые бродят в песках» и другие. Его произведения печатались в журналах «Дружба народов», «Наш современник», «Нева», «Простор». Его пьесы с неизменным успехом идут в театрах страны и мира.

В московских журналах и газетах творчество Роллана Сейсенбаева высоко оценили такие видные советские критики и литературоведы, как Зоя Кедрина, Евгений Сидоров, Лев Аннинский, Игорь Штокман. Его знаменитое произведение «День, когда рухнул мир» читал по Всесоюзному радио народный артист СССР, великий русский актер Михаил Ульянов.

В 1975 году за пьесу «Найти себя» Роллан Сейсенбаев был удостоен премии Всесоюзного конкурса молодых драматургов, а также премии ЦК ВЛКСМ и Министерства культуры СССР. В 1984 году его роман «Если хочешь жить» был удостоен премии Всесоюзного конкурса ВЦСПС и Союза писателей СССР.

Роллан Сейсенбаев – президент Международного клуба Абая, академик Всемирной академии культуры и искусства (г. Сан-Франциско, США), драматург, общественно-политический деятель Казахстана, крупный книгоиздатель, лауреат различных международных премий, в том числе премии Колумбийского университета, почетный профессор ряда университетов страны, почетный гражданин города Санта-Марина в США (1983 г.) и города Семипалатинска (1986 г.).

Роллан Сейсенбаев в 1994-1996 годах работал советником Президента Казахстана по культуре.

Роллан Сейсенбаев – признан комиссией ООН «Гражданином мира». Имеет высокие государственные награды СССР и зарубежных стран. Так, указом Президиума Верховного Совета СССР в 1986 году писатель был удостоен своей первой государственной награды – ордена «Знак Почета». В 2006 году Президент Польши Лех Качиньский наградил писателя орденом «Золотой Офицерский крест» за заслуги перед Польшей. В 2007 году кубинский лидер Фидель Кастро своим указом наградил Роллана Сейсенбаева орденом Дружбы. В 2007 году Президент Венгрии Ласло Шойом наградил талантливого прозаика высшей государственной наградой страны – орденом «Золотой Рыцарский крест» за вклад в развитие культурных связей между народами двух стран.

В 2016 году Первый Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев к 25-летию Независимости страны своим Указом наградил Роллана Сейсенбаева орденом «Достык».

С января 2000 года по инициативе Роллана Сейсенбаева издается в Казахстане литературно-художественный и общественно-политический журнал литературы народов мира «Аманат». Учредителем журнала «Аманат» является Международный клуб Абая. Журнал «Аманат» в определенной степени продолжает богатые и славные традиции таких советских литературно-художественных журналов, как «Дружба народов» и «Иностранная литература», и в то же время это абсолютно новый журнал. Председателем международного общественного совета журнала «Аманат» является Роллан Сейсенбаев.

В 2004 году в рамках празднования Года России в Казахстане первый номер журнала «Аманат» был посвящен литературе России. На страницах журнала «Аманат» были представлены известные литературные журналы России, такие как: «Дружба народов», «Наш современник», «Новый мир», «Звезда», «Знамя», «Юность», «Москва», «Сибирские огни».

Именно Роллану Сейсенбаеву доверили публикацию своих избранных размышлений для казахстанской аудитории на страницах журнала «Аманат» Нурсултан Назарбаев, Папа Римский Иоанн Павел II, Фидель Кастро.

В октябре 2004 года по приглашению императора Японии Акихито Роллан Сейсенбаев посетил Страну восходящего солнца, результатом чего явились путевые записки и репортажи писателя, опубликованные в газете «Казахстанская правда». Кроме того, состоялись очень важные встречи писателя с деловой, политической и творческой элитой этой страны.

Литературное творчество и дружба связывало Роллана Сейсенбаева с 70-х годов XX века с чешским писателем и драматургом, лауреатом Нобелевской

премии по литературе, Первым Президентом демократической Чехословакии, а затем Чешской Республики Вацлавом Гавелом, а также с крупным казахстанским культурологом Муратом Ауэзовым, известными российскими писателями Тимуром Зульфикаровым и Юрием Домбровским.

Роман Роллана Сейсенбаева «Трон сатаны» в 1994 году был назван в Великобритании лучшим зарубежным произведением и вышел в нескольких издательствах 2-х миллионным тиражом. С этого времени он получает мировое признание как один из классиков казахстанской литературы.

В произведениях Роллана Сейсенбаева звучит пронзительная боль за судьбу родной земли, в них набатом бьет пронзительная мысль, почему человек мог допустить такую экологическую катастрофу как высыхание Аральского моря, а также раскрывается трагизм последствий многочисленных испытаний атомного оружия на Семипалатинском ядерном полигоне на священной для казахов земле Абая. И сейчас мы задумываемся над вопросом, который поставил великий писатель, как все это скажется и сказывается на генетическом уровне для населения Казахстана?

Как пишет известный российский писатель Рауль Мир-Хайдаров «Проза Роллана Сейсенбаева не вмещается ни в какие пространства, ей тесно между небом и землей, и в его океанах-морях не просматривается дно. Главный его герой – народ, и можно утверждать, что это произведение – народный эпос от Сейсенбаева. Наверное, его прозу можно сравнить только с безбрежным океаном, с его девятибалльными штормами, страшными цунами, водяными смерчами, уносящимися навсегда в стратосферу. Его проза, при всей очевидной нарочитой приземленности, реальности, полна мистических тайн и загадок, словно Бермудский треугольник, где исчезают грешники и праведники, честные и преступники, добрые и злые, богатые и бедные, старые и молодые» [3].

Для известного российского поэта Владимира Берязева знакомство с Ролланом Сейсенбаевым вылилось в настоящую дружбу, а потом и в творческое родство. Ему он посвятил свое стихотворение-посвящение «Сухой колодец». О масштабе личности Роллана Сейсенбаева и его вкладе в развитие казахской и мировой литературы довольно точно отметил российский писатель, секретарь Союза писателей г. Москвы, вице-президент русского ПЕН-центра Евгений Попов. «Фигуру Роллана Сейсенбаева в мировой литературе следует рассматривать как величину масштаба Габриэля Маркеса и Фазиля Искандера. Им удалось возвести свою национальную литературу в ранг наднационального, международного культурного явления» [4].

В одном из своих интервью Роллан Сейсенбаев рассказал о том, что он заканчивает свою многолетнюю работу над историческим романом о жизни и трагической судьбе великого мыслителя и философа Казахстана Шакарима Кудайбердиева. Одновременно он работает над несколькими другими романами, в частности, романом «Господа, вы уже боги» - это роман о японских военнопленных в Казахстане после окончания Второй мировой войны.

Кроме того, писатель продолжает работу над документальной книгой «Письмо Назару». Это книга, по признанию писателя, своего рода энциклопедия человеческих судеб, документ эпохи. Книга размышлений и наблюдений о

жизни, о судьбе, об отчаянии и надежде, о будущем Казахстане. В рукописи книги уже сейчас более 8 тысяч страниц.

Сегодня активная гражданская позиция, многогранный талант и яркое дарование Роллана Сейсенбаева выдвинули его в ряд крупных писателей современности. Его произведения переведены на многие языки мира и включены в образовательные программы учебных заведений Казахстана, стран СНГ, Европы и США.

В мае 1995 года по инициативе Роллана Сейсенбаева и при личном участии Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева в Лондоне был открыт Дом Абая. Тот факт, что в календаре ЮНЕСКО в 1995 году появилась дата празднования 150-летия великого Абая – это несомненно, огромная заслуга Роллана Сейсенбаева.

Будучи единственным академиком во Всемирной академии культуры и искусства в США от стран СНГ, Роллан Сейсенбаев является послом мира и культуры в этой авторитетной международной литературной организации. Целью Международного клуба Абая и журнала «Аманат» является популяризация творческого наследия великого казахского поэта Абая Кунанбаева, а также пропаганда литературы и культуры Казахстана во всем мире, знакомство мировой общественности с лучшими произведениями классиков казахской и мировой литературы.

Благодаря журналу «Аманат» казахстанские читатели знакомятся с лучшими произведениями писателей США, Англии, Франции, России, Италии, Испании, Венгрии, Турции, Украины, Грузии, Кубы, Японии и других стран.

Уникальным проектом журнала «Аманат» является издание 200-томной Всемирной библиотеки народов мира. Другой интересный проект Клуба – издание «народной библиотеки» - серии недорогих, небольших по объему книг, рассчитанных для широкого круга читателей.

Под эгидой Международного клуба Абая в разных городах мира проводились международные совещания, семинары и фестивали, посвященные поэзии великого Абая. Кроме этого, Клуб традиционно проводит международный фестиваль поэзии «День Абая». В его работе принимают участие поэты из Казахстана, России, Китая, Ирана, Японии.

Журнал «Аманат» самый толстый литературный журнал в Казахстане, его объем составляет 240 страниц. Сегодня журнал «Аманат» обрел своего читателя, он состоялся, востребован и распространяется по всему миру.

Его тираж составляет около 10 тысяч экземпляров. Двухтысячный тираж журнала уходит в Россию, тысячный – в Америку и Европу.

Более 8 тысяч библиотек Казахстана подписаны на журнал «Аманат».

Творчество и богатое литературное наследие Роллана Сейсенбаева представляет огромный интерес для всех, кто любит казахстанскую литературу и желает познать мир великого писателя.

В журнале «Аманат» читатель найдет лучшие произведения народов мира. Каждый номер журнала посвящен литературе отдельной страны, ее поэзии, прозе, публицистике. Это дает возможность читателям как можно ближе

познакомиться с лучшими образцами литературы этих стран, лучше и глубже понять национальный колорит и культуру других народов.

Содержание журнала тематически разнообразно, публикуются произведения лауреатов Нобелевской премии, классическая казахская поэзия, классика XX века, казахстанская поэзия XX – XXI веков, духовное наследие, молодые таланты, корифеи современности, мир приключений, книжная полка и многое другое. В рубриках «Личность», «Трибуна», «Гостиная» читатели знакомятся с жизнью и творчеством великих писателей, поэтов, деятелей культуры и искусства, мыслителей и гуманистов, крупных политических и общественных деятелей современного мира. Кроме того, в рубрике «Монолог об Отчизне» журнал «Аманат» публикует статьи известных государственных и общественных деятелей нашей страны, писателей, поэтов, журналистов, ученых.

Внимательные читатели познакомились со сборниками произведений Абая Кунанбаева, Чокана Валиханова, Шакарима, Машхур Жусупа, Жусупбека Аймаутова, Олжаса Сулейменова, Эрнеста Хэмингуэя, Уильяма Фолкнера, многих других не менее известных авторов. К изданию также выпущены произведения других классиков мировой литературы. Кроме того, изданы томики поэзии Франции, стран Южной Америки.

В 2005 году Всемирная библиотека журнала «Аманат» издала «Избранное» великого деятеля мировой общественной гуманистической мысли главы Римско-католической церкви папы Иоанна Павла II.

В то же время Международный клуб Абая издал под одной обложкой семь поэтов Востока. Это, прежде всего – Фирдоуси, Хафиз, Омар Хайям и другие корифеи Востока. Вышли в свет произведения знаменитых писателей и поэтов XX века Кнута Гамсуна, Романа Роллана, Виславы Шимборской, Чеслава Милоша, Алехо Карпентьера и многих других. Это хорошо изданные и составленные однотомники лауреатов Нобелевской премии.

Сам Роллан Сейсенбаев определил, что главное назначение Международного клуба Абая и журнала «Аманат» он видит в объединении творческой интеллигенции, которая вносит неоценимый вклад в сохранение и защиту языков и культур, духовных сокровищ народов мира.

Кроме того, Роллан Сейсенбаев с юбилеем журнала «Аманат» поздравил лидер кубинской революции Фидель Кастро и многие другие общественно-политические и государственные деятели страны и мира.

Журнал «Аманат» можно сказать, это золотая сокровищница, кладезь мудрости лучших образцов произведений мировой литературы, философской и духовной мысли. И с выходом каждого очередного номера это бесценное духовное богатство, доступное любому читателю, будет пополняться. Благородная цель журнала «Аманат» - приобщение людей к высокой культуре и литературе, как к чистому роднику духовности и культуры.

Журнал «Аманат» способствует сближению людей разных народов и стран. Издревле известно особое свойство литературы – объединять людей духовно. Литература и культура всегда были той основой, которая объединяла народы и государства, во все времена и во все исторические эпохи. Неслучайно, такие авторитетные организации как Академия поэзии и Союз писателей России

называют «Аманат» одним из лучших литературных журналов мира, который издает писателей разных континентов, и, таким образом, приобщает читателей в Казахстане, России и других странах мира к лучшим избранным шедеврам литературы.

В международный общественный совет журнала «Аманат» ранее входили и входят такие широко известные в мире писатели, поэты из разных стран мира, как Валентин Распутин, Даниил Гранин, Чингиз Айтматов, Анатолий Ким, Тимур Зульфикаров, Олжас Сулейменов, Мурат Ауэзов, Абиш Кекильбаев, Кэндзабуро Оэ, Макото Ода, Розамари Уилкинсон, Ричард Маккейн, Леон Робель и многие другие, в том числе лауреаты Нобелевской литературы, чьи имена по праву относятся к золотому фонду мировой культуры и литературы.

В июле 2015 года Международный клуб Абая издал завершающий 200-том Всемирной библиотеки журнала «Аманат» книгу Первого Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева «Ақыл-парасат кітабы». В сборник вошли избранные труды Лидера Нации. В нем описаны мысли Первого Президента Республики Казахстан о любви к Родине, судьбе земли, народа, независимости и стабильности страны в целом, а также в книге излагаются мысли о национальном самосознании, языке, единстве и традициях.

Как известно, грандиозный проект – 200-томная Всемирная библиотека журнала «Аманат» Международного клуба Абая – получил высокую оценку Первого Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева: «Поддерживаю благородный поступок клуба Абая. Я искренне рад начинанию видного писателя Роллана Сейсенбаева в создании журнала «Аманат» и 200-томной библиотеки журнала».

В этом контексте представляет огромный интерес точка зрения на многогранную роль и деятельность Роллана Сейсенбаева в становлении журнала «Аманат» известного российского писателя Анатолия Кима. «Журнал «Аманат» - подлинный бренд казахской литературы и культуры в мире. 200-томная библиотека журнала – самая лучшая библиотечная серия нашего времени. В журнале печатаются писатели всего мира. В казахской литературе есть что-то родственное с русской литературой. Это такая значительная черта как интерес к человеку. Вот это и роднит русскую и казахскую философию пассионарности и евразийства от этого духовного родства Степи и Руси. Журнал «Аманат» выходит на русском, казахском и английском языках. Литература двадцатого века, в ее классическом выражении, является литературой языковых систем.

В этом сила Международного клуба Абая, журнала «Аманат».

Духовная, человеческая неистовость Роллана Сейсенбаева.

Он как Прометей охраняет огонь разума землян. Он не бережет себя, но при этом мужественно оберегает культуру, литературу своего народа.

Таких творцов мало. А в Казахстане он один. И неповторим» [5], - заключил великий российский писатель Анатолий Ким.

Все это по праву относится к неиссякаемой энергии известного писателя, организатора и творца журнала «Аманат» Роллана Сейсенбаева, который главной и благородной задачей поставил служение духовности Казахстана, сближению культур и литератур народов мира.

Список литературы

1. Сейсенбаев Роллан. Последний снег: рассказы - М.: Молодая гвардия, 1978. 143 с.
2. Сулейменов Олжас. Нетерпение в творчестве Роллана Сейсенбаева // Сейсенбаев Роллан. - Возвращение Казыбека: повести и рассказы. - Алма-Ата: Жалын, 1984. - С-3-4.
3. Мир-Хайдаров Рауль. Служить культуре и духовности: Эссе // Казахстанская правда. - 2011. - 18 октября - С.6.
4. Попов Евгений. Дух дышит, где хочет: О творчестве писателя Роллана Сейсенбаева // Казахстанская правда. - 2016. - 11 октября - С.6.
5. Ким Анатолий. Призрак экзистенциализма бродит в песках // Казахстанская правда. - 2018. - 18 мая - С.7.

КОЛОРИСТИЧНИЙ ВИМІР КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Воропаєва Тетяна Сергіївна,

кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник Центру українознавства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Ковтун Людмила Іванівна

пошукувач
Центру українознавства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Сучасні науковці вважають, що колористика (від лат. «color») – це розділ кольорознавства, що вивчає закономірності застосування кольорів у різних сферах людської життєдіяльності, де колір використовується як один з виразних засобів. Кольорознавство – це наука про колір та колористичні уявлення людей, яка концентрує знання про природу кольорів, про їхні основні характеристики та функції, про колірну гармонію та колористичну культуру. Відомо, що колір є однією з фундаментальних ознак людського буття. Колір обумовлює візуальне сприймання, має значний вплив на свідому та підсвідому сфери людини, може змінювати ставлення людини до будь-яких об'єктів, може детермінувати реакції та дії людей.

Колористичні уявлення давніх народів були представлені у стародавніх магічних, алхімічних, астрологічних та релігійних текстах, в ритуальній практиці, а також в кольорових елементах прикладного мистецтва. З давніх-давен людям було відомо, що червоний колір збуджує, зелений – заспокоює, чорний – пригнічує, а жовтий сприяє позитивному настрою. В Єгипті, Індії, Китаї вже у давні часи використовувались лікувальні властивості різних кольорів. Хоча ці магічні знання передавалися тільки посвяченим, але використовувалися вони досить часто (для повернення удачі й благополуччя, для відновлення здоров'я, для знесилення супротивників та знищення ворогів). Вже в давні часи у багатьох країнах (Єгипет, Китай, Давня Греція і Рим) відбувалось не тільки ототожнення кольорів з важливими в житті людини об'єктами, речовинами та стихіями, але і їх міфологізація, не тільки співвіднесення кольорів зі світом богів та світом людей, але і їх використання для лікування та діагностики хвороб. З давніх часів колір був тісно пов'язаний з багатьма ремеслами. Безумовним є зв'язок кольору з живописом та з іншими видами мистецтва взагалі. Ідейно-образні, знаково-символічні й ціннісно-сміслові функції кольорів найкраще зберігаються в образотворчому мистецтві, в народних казках, загадках, приказках, а також у крилатих висловах.

Аналіз публікацій останніх років свідчить, що, в основному, науковці вивчають проблеми сприймання кольорів (див. наукові дослідження Ф. Біррена, З. Богуславської, А. Боярського, Л. Венгера, І. Венеева, О. Запорожця, Ч. Ізмайлова, Й. Іттена, А. Мелік-Пашаєва, О. Обозова, Ч. Педхема, Є. Соколова, Ж. Сондерса, Ю. Фоміної, А. Черноризова та ін.), а також психологічні особливості впливу кольорів на людину (Р. Арнхейм, Б. Базима, М. Серов, Л. Шалімова, П. Яньшин та ін.). Р. Барт, Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда, С. Жижек, Ж. Лакан, Д. Макдугал, М. Мід, Дж.Т. Мітчелл, Дж. Рубі, М. Фуко, П. Хенлі, К. Янг та інші науковці досліджували різні феномени візуальної культури.

Представники багатьох професій (художники, архітектори, дизайнери, психологи та ін.) можуть використовувати колір як потужний інструмент впливу на людей та діагностики багатьох їхніх характеристик. Колір, з одного боку, розглядається як явище, що визначає візуальне сприйняття навколишньої дійсності, з іншого – як функціонально навантажена інформаційна система, наповнена значеннями, а також емоційним та смисловим змістом [1-5]. Світоглядне значення колористичних уявлень підкреслює у своїх дослідженнях Н. Авер'янова [1]. Авторка, аналізуючи виховний потенціал образотворчого мистецтва, враховує його специфіку – зображальність, візуальність, статичність, просторовість та наявність багатого наочного мистецького матеріалу, що важливо і необхідно для виховного процесу.

Існує досить багато досліджень в галузі філософії та психології кольору [6-17], які присвячені загальним питанням колористики, психосемантики кольорів, особистісним чинникам колірних переваг, психодіагностичним можливостям кольорів. У цих працях переконливо доведено, що індивідуальний смисл кольорів для конкретної людини виражається передусім у функціях кольорів, у характері ставлення людини до них. Завдяки функціональному значенню кольорів людині може відкритися ціла сфера відчуттів і переживань, що визначається станами й властивостями даної людини, яка здатна сприймати й відображати певні кольори.

Таким чином, різноманітними є як сфери застосування кольору, так і наукові дослідження цього феномена. Колористичні уявлення виконують у системі світогляду (як індивідуального, так і колективного) важливі функції: відображальні, пізнавальні, емоційно-почуттєві, розвивальні, інформаційні, ідейно-образні, трансляційні, експресивні, художньо-естетичні, комунікативні, зберігальні, креативні, ціннісно-смислові, ідентифікаційні, діагностичні тощо.

Сучасна наука уможлиблює визначення ролі колористики у дослідженнях конфліктності як індивідуальних, так і колективних суб'єктів. Т. Воропаєва підкреслює, що «критеріальною ознакою при дослідженні конфліктів, конфліктних ситуацій та процесів конфліктизації та деконфліктизації є конфліктність», а «конфліктизація – це процес підвищення (посилення) рівня конфліктності у будь-якому соціумі (як на індивідуальному, так і на колективному рівні)» [18]. Відомо, що сприймання кольорів людиною в залежності від її емоційних станів, а також прихильність до одних кольорів, байдужість до других і відкидання третіх досліджувались американським консультантом з питань кольору та автором теорії кольорів Фабером Бірреном

(1900–1988), а також швейцарським психологом і розробником відомого колірною тесту Максом Люшером (1923–2017). У 1947 р. М. Люшер, якому було лише 23 роки, вперше репрезентував основні положення запропонованої ним колірної діагностики на Першому Всесвітньому конгресі психологів. У 1949 р. М. Люшер захистив дисертацію «Колір як інструмент психодіагностики», після чого тест Макса Люшера поширився по всьому світу і отримав міжнародне визнання [19]. Все життя М. Люшера було пов'язане з проведенням наукових конференцій і навчальних семінарів для психологів та психотерапевтів, а також з підтримкою і впровадженням наукових розробок у сфері колірної діагностики, читанням лекцій в університетах і наукових установах США, Європі та Австралії [19].

Основною ідеєю тесту М. Люшера є взаємозв'язок між активним вибором кольору і психотипом суб'єкта, який робить цей вибір. У своїх працях М. Люшер радив визначати емоційні стани людини за запропонованою кольоровою гамою: чорний колір – песимістичність, конфлікт, стрес; коричневий – консервативність, нестійкість, ірраціональність; зелений – потреба у самоствердженні, потяг до знань; синій – спокій, впевненість і взаєморозуміння; сірий – нейтральність, врівноваженість [19]. Кінцевим результатом тесту М. Люшера є великий обсяг інформації, яка стосується свідомої та несвідомої сфер суб'єкта, а також конкретних стресових зон. Завдяки цьому тест М. Люшера є унікальною «системою раннього попередження», в першу чергу, це стосується стресових станів на ранній стадії їх розвитку. На думку М. Люшера, сприйняття кольору людиною є об'єктивним і універсальним, але колірні переваги є суб'єктивними, і саме ця різниця дозволяє виміряти суб'єктивні стани людей за допомогою колірною тесту. Серед інших тестів М. Люшера найпопулярнішою у світі є восьмикольорова версія тесту Люшера [19]. При його застосуванні використовується набір з восьми кольорів: сірого (умовний номер – 0), темно-синього (1), синьо-зеленого (2), червоно-жовтого (3), жовто-червоного (4), фіолетового (5), коричневого (6) і чорного (7). Процедура тестування полягає в упорядкуванні кольорів досліджуванним за ступенем їх суб'єктивної привабливості [19]. Тестування проводиться при природному освітленні, але не допускається вплив на кольори тесту прямого сонячного світла. Інструкція передбачає прохання відволіктися від асоціацій, пов'язаних з модою, традиціями, загальноприйнятими смаками і постаратися вибирати кольору, орієнтуючись на своє особисте ставлення до них. Цей тест дозволяє провести швидкий і глибокий аналіз особистості на основі інформації, отриманої при простому ранжируванні кольорів [19]. Результати такої колірної діагностики дозволяють виявити цілу низку характеристик особистості і надати рекомендації щодо того, як уникнути стресів.

Відомо, що М. Люшер досліджував так звані «кольори конфлікту», а у 1995 р. вийшла його книга «Кохання без конфліктів». Конфліктизаційний вимір його тесту є надзвичайно важливим для психологічної реабілітації військовослужбовців. Українські дослідники використали восьмикольорову версію тесту М. Люшера для обстеження 160 ветеранів Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил з метою виявлення у них передконфліктних,

конфліктних та постконфліктних станів [20]. Це стало підтвердженням вагомій ролі колористики у дослідженнях конфліктності як індивідуальних, так і колективних суб'єктів, оскільки були виявлені індивідуальні й колективні закономірності конфліктизації різних сфер життя в умовах тривалого міждержавного збройного конфлікту. Дослідниці врахували, що особливості сприймання суб'єктом різних кольорів і колірний вибір суб'єкта пов'язаний з його: а) психоемоційними станами, б) транзитивними психічними станами (емоційний фон настрою, працездатність, активність і т.п.), в) емоційно-особистісним благополуччям, г) рівнем особистісної зрілості, ґ) більш стійкими особистісними характеристиками. Тест М. Люшера може виявляти безпосередні, непідвладні свідомості прояви індивідуально-особистісних властивостей суб'єкта, а також допомагає оцінити рівень реактивної та особистісної тривожності, рівень депресії тощо. Отже, у названому дослідженні були виявлені як індивідуальні особливості суб'єктів, так і колективні (групові). Зокрема, у ветеранів АТО та ООС було виявлено: прагнення до самореалізації (88%); підвищену тривожність і уразливість (85%); емоційну напруженість (82%); передстресові стани, пов'язані з неможливістю впоратися із ситуацією, що склалася (80%); потреби у розумінні й підтримці, у емоційному комфорті й глибокій прихильності як інструменті досягнення зовнішнього захисту (76%); намагання протидіяти обставинам, що перешкоджають вільній самореалізації особистості (72%); риси стеничності (активності) і мужності (68%); перебування у стані стресу і почуття перевтоми (67%); високий рівень конфліктності (63%); протест щодо заборон і небажаних обмежень (62%); схильність до ризику (61%); потреба у самоповазі та збереженні особистісного реноме в очах значущих людей (60%); потреба розпоряджатися своєю долею (58%); прагнення подолати упередженість і недоброзичливість оточуючих людей (57%); комплекс психологічно несприятливих чинників, що перешкоджають встановленню нормальних міжособистісних відносин (55%); сензитивність до критичних зауважень (54%); недовірливість (54%); переживання почуття образи (53%); стримування емоційних реакцій (51%); обмеження сфери спілкування і вибірковість у контактах (47%); настороженість у міжособистісних взаєминах (45%); потребу в досягненнях (43%); труднощі у сфері соціальної адаптації, зокрема через вразливість та сензитивність (38%); високу мотивацію досягнень (31%); низьку самооцінку (28%); стан фрустрації (26%); прагнення не виявити свою сентиментальність і образливість (24%); відчуття нездоланності перешкод (18%); заперечення потреби в розслабленні (15%); зневажливе ставлення до себе (8%) [20].

Отже, проведене дослідження дозволило виявити особливості прояву емоційної напруженості, яка призводить до зниження стійкості психічних процесів і працездатності й може виникнути у будь-якої людини в умовах новизни, неясності, а також у конфліктних ситуаціях. Емоційна напруженість часто обумовлюється передбаченням несприятливого для даної особи розвитку подій (передусім у сфері значущих для неї відносин). Для емоційно напруженої особи характерним є стійке прагнення до соціальної замкнутості, що супроводжується почуттям неповноцінності, надзвичайною чутливістю до

негативних оцінок оточуючих людей і униканням соціальної взаємодії. Причиною емоційної напруженості є перевтома, прагнення уникнути порушень і нових зусиль, втеча у світ ілюзій, який більше відповідає власним уявленням і вимогам суб'єкта.

Відомо, що заперечення потреби у розслабленні пов'язане з придушенням фізіологічних потреб, з прагненням здобути перемогу в будь-якій ситуації, з активним пошуком ситуацій суперництва і роботи з переваженнями. Ця потреба пов'язана з агресивним включенням суб'єкта у безперервну боротьбу за те, щоб досягати все більшого і більшого за все менший і менший час, а якщо буде потрібно, то йти наперекір зусиллям інших людей. Потреби у розумінні й підтримці, у глибокій прихильності, емоційному комфорті й захисті від зовнішніх впливів часто стають мішенню для психологічної травматизації суб'єктів. Фрустрація цих потреб пов'язана із замкнутістю, вибірковістю в контактах, інертністю у прийнятті рішень, впертістю у відстоюванні своєї позиції, а також із сплесками активності, які швидко змінюються фазою пасивності. Отже, ветерани Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил, а також інші українські військовослужбовці вкрай потребують розвитку власної конфлікто- і стресостійкості.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що колір є базовим компонентом і атрибутом культури будь-якої спільноти, що кольори пов'язуються із надзвичайно різноманітною системою асоціацій, образів, значень, смислів, символів, які є носіями інформації про традиції, ментальність, етнічну картину світу, національний характер, національний образ світу різних народів. Проведене дослідження дозволило визначити важливу роль колористики при вивченні конфліктності як індивідуальних, так і колективних суб'єктів. Колірний тест М. Люшера є унікальною «системою раннього попередження» конфліктності й стресових станів на ранній стадії їх розгортання. Цей тест надає також додаткову інформацію для психотерапевтичної роботи з пацієнтами, дозволяючи виявити компенсаторні можливості суб'єктів. Конфліктизаційний вимір тесту М. Люшера є надзвичайно важливим для психологічної реабілітації ветеранів Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил, оскільки може виявляти передконфліктні, конфліктні та постконфліктні стани суб'єктів. Отже, проведене дослідження підтверджує широкі психодіагностичні можливості колористики.

Список літератури

1. Авер'янова Н. М. *Образотворче мистецтво як чинник національного виховання особистості (українознавчий аналіз)*: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.12 «Українознавство». К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2007. 24 с.
2. Базыма Б. А. *Психология цвета: Теория и практика*. СПб.: Речь, 2005. 112 с.
3. Бреслав Г. Э. *Цветопсихология и цветолечение*. СПб.: Питер, 2000. 286 с.
4. Вежбицкая А. *Язык. Культура. Познание*. М.: Русские словари, 1997. 411 с.
5. Войтович Д. І. Особливості колористичних впроваджень в сучасній народній житловій архітектурі на прикладі західних областей України. *Вісник*

Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Харків: ХАМД. 2009. № 14. С. 23–29.

6. Гавриленко О. Н. Параметр тревожности и цветопредпочтение. *Проблемы цвета в психологии.* М.: Наука, 1993. С. 144–149.

7. Геринг Э. *Цвет как семантический объект.* М.: Речь, 1987. 157 с.

8. Гране М. *Китайская мысль.* М.: Республика, 2004. 526 с.

9. Драгунский В. В. *Живая энергия цвета.* Минск: Харвест, 2001. 256 с.

10. *Древнекитайская философия. Эпоха Хань.* М.: Наука, 1990. 523 с.

11. Исаев А. А., Теплых Д. А. *Философия цвета: феномен цвета в мышлении и творчестве: монография.* 3-е изд., стер. М.: ФЛИНТА, 2016. 180 с.

12. Кабо В. Р. *Синкретизм первобытного искусства: Ранние формы искусства.* М.: Наука, 1972. 320 с.

13. Маслова В. А. *Лингвокультурология: учебное пособие.* М.: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.

14. Медведев В. Ю. *Цветоведение и колористика.* СПб.: ИПЦ СПГУТД, 2005. 116 с.

15. Миронова Л. Н. Семантика цвета в эволюции психики человека. *Проблема цвета в психологии.* М.: Наука, 1993. 207 с.

16. Роу К. Концепция цвета и цветовой символизм в древнем мире. *Психология цвета.* М.: Рефл-бук, Ваклер, 1996. С. 7–46.

17. Серов Н. В. *Цвет культуры.* СПб: Речь, 2004. 672 с.

18. Воропаева Т. С. Конфліктизаційні та деконфліктизаційні процеси в Україні: соціально-філософські аспекти. *Научный взгляд в будущее.* 2018. Вып. 10. Т. 2. С. 49–56.

19. Собчик Л. Н. *МЦВ – Метод цветовых выборов. Модифицированный восьмицветовой тест Люшера.* СПб.: Речь, 2001. 112 с.

20. Ковтун Л. Роль колористики у дослідженнях конфліктності. *Українознавчий альманах.* Вип. 27. С. 107 – 117.

УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В ЛИТОВСЬКО-РУСЬКУ ДОБУ (XIV–XV СТ.)

Мозговий Іван Павлович,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри суспільних дисциплін і мовної підготовки
Міжнародного Європейського університету (м. Київ)

Височанська Тетяна Миколаївна,

викладач кафедри суспільних дисциплін і мовної підготовки
Міжнародного Європейського університету (м. Київ)

У 1237–1242 азійські ординці “вогнем і мечем” пройшлися по землях Русі і фактично припинили її самостійний розвиток. Відцентрові тенденції в країні посилювалися, провідним і по суті єдиним державним утворенням на теренах України стало Галицько-Волинське королівство. Подальший розвиток української філософської думки відбувався на складному, почасти трагічному історичному тлі, коли до монголо-татарських нападів додалася колонізація українських земель Великим князівством Литовським, а потім і їх полонізація. Усе це настільки затримало розвиток української філософської думки, що деякі дослідники взагалі стверджують про “темні часи” в історії України, про затухання елементарної інтелектуальної діяльності.

Насправді це було не зовсім так. Оскільки, починаючи з II пол. XIII ст., у боротьбі з німецьким Тевтонським орденом, формується литовська держава – Велике князівство Литовське, до складу якої тривалий час входили білоруські й українські землі. Зусиллями Литовського князівства й південноруських князів на цих теренах значною мірою було покладено край пануванню Золотої Орди. Це сприяло відродженню літературної, соціально-політичної і філософської традиції на українських землях (XIV–XV ст.). Діяли церковні школи, у монастирях переписувалися церковні книги, насамперед літописи. У 1340 литовський князь Любарт Гедимінович (хрещений під іменем Дмитра) (1340–1383) зайняв Волинь. Пізніше Київські, Чернігівські та Подільські землі приєднав до своїх володінь литовський князь Ольгерд (1345–1377). При цьому литовські князі виступили заміною Рюриковичам у процесі об’єднання руських князівств. Вони діяли за принципом “нового не вводимо, старого не міняємо”, активно переймали руську культуру, право (“Руська правда”), мову, православ’я, активно укладали шлюби із руською знаттю.

Джерелами усної творчості в Україні, що мала виразні витoki у народній творчості, були билини, пісні й думи. Водночас слід зазначити, що вже з кінця XIII ст. на теренах України ускладнилося церковне питання. Оскільки Київ фактично втратив роль столиці Русі і йому постійно загрожували татари, у 1299 митрополит Максим (грек за походженням) (1283–1305) перебрався на північ, до Володимира-на-Клязьмі, залишивши за собою титул “митрополита Київського”,

а в 1325 митрополит Петро (1308–1326) переніс резиденцію до Москви, чим зміцнив новонароджену Московську державу.

Осівши у Москві та допомагаючи “розбудовувати” нову державу, митрополити продовжували носити давній титул “Митрополит Київський і всієї Русі”. Але в Києві та на українських землях митрополити з’являлися тільки для збирання данини та вивезення святинь. Так, на митрополита Фотія (1408–1431) скаржилися, що він “се нине все узорчье церковное и сосуды переносить на Москву, и весь Киев пусто сотвори тяжкими пошлинами” [1, с. 6]

Українське духовенство, галицько-волинські, й литовсько-руські князі вважали цю ситуацію неприродною. Тому було декілька спроб заснувати, з дозволу патріарха Константинопольського, Галицьку митрополію, що мала в підпорядкуванні Галицьку, Перемишльську, Володимирську, Холмську, Луцьку та Турівську єпархії, а потім – і Литовську митрополію.

Галицька єпархія була створена у 1302 як митрополія, що існувала з перервами до 1347, коли вона була перетворена на звичайну єпархію Київської митрополії. Бл. 1302 стараннями Великого князя Литовського Гедиміна Константинопольський патріарх Іоанн XIII Добрий (1316–1320) заснував Литовсько-Руську митрополію з центром у Новгородку. У 1329 Литовсько-Руський митрополит Феофіл брав участь у патріаршому соборі в Константинополі. Але вже у 1332 кафедру було скасовано “через близькість її до Руси, так що руський митрополит легко може нею правити”. Вона відродилася у 1337 активними діями грека Феогноста (1328–1356) та великого князя Московського Симеона Гордого; у 1347 Галицьку митрополію було скасовано. Проте у 1371 Галицька митрополія була відновлена, а в 1401 утретє підпорядкована Київській митрополії.

Тим часом у Києві правив митрополит Феодорит (1351–1354). Деякі дослідники вважають, що його підтримував князь Любарт Гедимінович. Феодорит був офіційно висвячений на Київського митрополита, але рукопоклав його не Константинопольський, а Болгарський патріарх у Тирнові. Митрополит Феодорит жив у Києві, де його підтримувало місцеве населення. Окрім Київщини, нового митрополита визнала ще й Чернігівщина. Але у 1354 патріарший собор визнав неправомочним призначення Феодорита, і він мусив залишити митрополічу кафедру. У 1353–1354, після смерті Феогноста, за митрополічий престол боролися у Києві і в Константинополі. Майже одночасно до Константинополя приїхали ставленик Москви Алексій, приятель татар і ворог Литви, та ставленик Великого князя Ольгерда – Роман.

Ольгерд добре розумів, чим загрожує Литовсько-Руській державі зайняття митрополічої кафедри промосковським політиком. Після різних перипетій патріарх у 1353 назвав Алексія митрополитом “Київським і всієї Русі”, а в 1354 Романа – митрополитом Литовським і Малої Русі з єпархіями – Полоцькою, Турівською і кафедрою в Новгородку (тепер Білорусь). Цим рішенням відновлювалася Литовсько-Руська митрополія. Так здійснилося прагнення Великого князя Литовського мати окремого митрополита й припинити церковну пов’язаність православної Литви з митрополитом “київським і всієї Русі”, що

тоді проживав переважно у Москві й підтримував великодержавницькі прагнення московських володарів.

У 1356 до Литовсько-руської митрополії офіційно було приєднано Галичину. Однак, як сказано у рішенні константинопольського синоду від 1361, Роман “прагнув чогось більшого” – він претендував на звання митрополита Київського. Як і Феодорит, Роман (1354–1262) жив у Києві, відправляв там службу Богу на власному престолі, і навіть зумів підпорядкувати собі Брянське єпископство. Проте, у 1362, після смерті Романа, Константинопольський патріарх не призначив нікого на його місце, і Алексій залишився єдиним митрополитом “Руським”. Зусиллями московських князів та митрополита, у 1364 патріарх Філофей мав намір підтвердити ліквідацію Литовської митрополії, звівши її до рангу “київського єпископства”, підлеглого Алексієві. Проте ці дії так і не були втілені в життя, хоча саму грамоту було внесено до Святого Кодексу (до патріарших архівів).

У 1371 патріарх Філофей відновив Галицьку митрополію. Зробив він це на прохання польського короля Казимира Великого (1333–1370), котрий нарікав, що “всеруський” митрополит не дбає про православних у його володіннях; він навіть дозволив собі зазначити, що “нині вся ця земля зруйнована і в ній немає закону”. Про це писав і Філофей в одній грамоті, де також висловлював жаль, що Алексій не відвідує “велелюдних” земель Литви та “Малої Русі”. Більше того, Алексій за союз із Литвою відлучив князів Тверського та Смоленського від Церкви, брав участь у захопленні князя Тверського Михаїла, плів політичні інтриги в родині Нижньо-новгородського князя.

Того ж 1371 Ольгерд добивався у Константинополі призначення “іншого” митрополита “Києва, Смоленська, Твері, Малої Русі, Новосілля і Нижнього Новгороду”. Патріархові надсилали скарги на Алексія, і він змушений був призначити слідство, яке доручив архимандритові Кіпріану, що в 1373 приїхав до Литви. **Кіпріан** (1330–1406) за походженням був болгариним. Згодом він став митрополитом київським з 1375 (у Києві перебував у 1376–1378, 1380–1381, 1389–1390). Тобто, через кілька років Константинополь погодився на вимоги Ольгерда, і 1375 митрополитом Києва, Литви й Малої Русі було призначено Кіпріана. Патріарх його призначив з тією умовою, що після смерті Алексія він буде митрополитом Києва і всієї Русі. Алексій помер у 1378. Проте московські князі намагались поставити своїх митрополитів – Пимена та Діонісія, але вони не були висвячені патріархом. У 1386 Кіпріан підпорядкував собі цілу митрополію. А в 1401 його стараннями було підпорядковано та ліквідовано Галицьку митрополію.

Збереглися твори Кіпріана “Три послання до Сергія Радонезького і Феодора Симоновського”, уривок від іншого послання про винних (1381/1390-і), “Служба Митрополиту Петру” (1381), “Житіє Митрополита Петра” (1381, редакція), “Відповіді ігуменові Афанасію” (1381), “Лист [Феодору Симоновському]” (1385/1386), “Літургіко-поетичні твори і переклади”, “Духовна грамота” (1406).

У 1370 польський король Казимір, на прохання православних галицьких князів і бояр, вислав до Константинополя єпископа Антонія з проханням поставити його митрополитом, “аби не пропав закон русинів”. На випадок

відмови патріарха, Казимір попереджав, що тоді “прийдеться хрестити русинів на латинську віру”. Ця загроза вплинула, і патріарх поставив Антонія митрополитом, а після його смерті у 1391/1392, на вимогу Ягайла, поставив митрополитом Іоанна, єпископа Луцького (1392–1415).

У 1370 помер останній польський король з династії П'ястів – Казимир III Великий. Престол успадкувала його онука Ядвіґа, що призвело до довгих дебатів, у результаті яких було вирішено запросити великого князя литовського Ягайла Ольгердовича.

У цьому зв'язку в XIV ст. посилювався приплив в Україну патристичної літератури, яка надходила як безпосередньо з Візантії, так і через посередництво південно-західних слов'ян. Основним джерелом донесення в Україну ідей християнського неоплатонізму став ісихазм. Причому, “поширення в Україні ісихазму проявлялося не стільки в появі окремих творів Григорія Синаїта і Григорія Палами та паламістів, скільки в перекладі й переписуванні близької до їх вчення і рекомендованої ними патристичної літератури, що формувалася під відчутним впливом ідей неоплатонізму (наприклад, збірники творів отців церкви)” [2, с. 24]. Серед таких творів були “Ареопагітики”, які знайомили давньоукраїнського читача з пізньоантичною філософською спадщиною. Цьому сприяв переклад давньослов'янською мовою творів Псевдо-Діонісія, здійснений у 1371 ченцем Ісайєю з Сера.

У 1385 була укладена Кревська унія – “шлюбний договір”, за яким Ягайло прийняв католицтво і став польським королем. Через 2 роки Галицька земля була передана під польську корону. Владу ж у Великому князівстві Литовському, Руському і Жемайтійському перебрав його двоюрідний брат Вітовт, що відстоював незалежність князівства. Він проводив державницьку політику, централізував владу, замінив удільних князів на намісників, ліквідував Київське, Подільське, Новгород-Сіверське і Чернігівське князівства, розширив володіння правим берегом Дніпра до Чорного моря, де заклав систему укріплень (Каравул, Білгород, Хаджибей). У цей час, 1399 золотоординський темник Єдигей, засновник Ногайської орди завдав йому поразки у битві над Ворсклою, а 1408 встановив кордон із Московським князівством по річці Угрі. з Ягайлом, що підтверджувала незалежність Великого князівства.

У 1406, після смерті Кіпріана, Вітовт просив Константинопольського патріарха висвятити окремого митрополита Київського, але патріарх відмовився і висвятив у 1408 грека Фотія, як єдиного митрополита. Погодившись на це, Вітовт зажадав від Фотія, щоб він жив у Києві. Але, пробувши недовго в Києві, Фотій переїхав до Москви, забравши з собою багато цінних речей. У 1410 Вітовт очолив спільну польсько-литовсько-руську рать і розбив німецький Тевтонський орден у Грюнвальдській битві. У 1413 уклав він Горodelьську унію

Спираючись на православне духовенство, Вітовт вирішив поставити в Литві окремого митрополита. У листі, де пояснювалось становище Православної церкви, Вітовт писав, що “московські митрополити лише час від часу приїздили до Києва та Литви, церкви не будували ... але, побираючи церковні прибутки, виносили ці гроші деінде; позабирали й повиносили церковні речі й святощі: страсті Христові, скіпетр і сандалії Богородиці, святі образи, ковані золотом, та

інші дорогоцінні речі, всю церковну красу Київської митрополії, що постаралися й подавали давні князі на честь і пам'ять, не кажучи про золото, срібло й убори церковні...”.

Соборами єпископів православної церкви у 1415 в Новгородку було вирішено поставити митрополитом “Церкви Київської і всієї Русі” колишнього ігумена Дечанського монастиря, болгарина Григорія Цамблака (1364– 451/1452), небожа митрополита Кіпріана. Це поставлення зустріло шалений опір Московського митрополита Фотія та московських князів. Спочатку, зі своїм листом та грамотою литовських єпископів Вітовт вирядив до патріарха свого кандидата на митрополита, Григорія Цамблака. Однак до патріарха приїхали послы з дарами від Фотія і “відмовили” патріарха та скомпрометували Григорія. На другому соборі, Вітовт із єпископами знову звернувся до патріарха з проханням висвятити митрополита, обраного самим патріархом. Відповіді не було одержано. Натомість сили кочовиків на південно-східному фронті його держави залишались при силі, у 1416 Єдигей спалив Київ, але не спромігся захопити його замок.

У Києві Григорій перебував з 1409. Він був автором понад 50 творів та проповідей, зокрема “Слово надгробне митрополиту Кіпріану”, “Слово похвальне Євфимію Тирновському”, “Житіє Стефана Дечанського” та інші.

У 1415 Вітовт скликав у Новгородку третій собор єпископів, у якому взяли участь Полоцький, Чернігівський, Луцький, Володимирський, Смоленський і Турівський єпископи з Литви, Перемиський та Холмський – з Галичини; священники та багато князів, бояр та української шляхти. Собор висвятив на митрополита Григорія Цамблака. В окружній грамоті Собор мотивував його обрання прикладами подібних прецедентів у Русі, Болгарії й Сербії. Таким чином Руська православна церква виявилась фактично розділеною між Великим князівством Литовським, Руським і Жемайтійським та Московським князівством. Обрання Цамблака викликало спротив Фотія та, відповідно, обурення патріарха.

Попри це, Литовський митрополит провадив активну діяльність. У 1418 він був присутнім на соборі у Констанці, де, серед іншого, було подолано результати великого розколу католицької церкви та вирішувалась справа Яна Гуса. Посольство з Литовсько-Руського князівства було споряджене з великою помпезністю. Разом із Цамблаком їхало багато князів та магнатів з Литви, з Волощини, від татарського хана. Ця величезна депутація з кількох сот осіб справила в Констанці велике враження, і її урочисто зустрічав сам цар Сігізмунд. Григорій Цамблак виголосив привітальну промову папі, в якій висловлював надію на укладення унії Східної та Західної Церков, чого, мовляв, бажають багато православних та володарі Ягайло і Вітовт. Але, – казав він, – провести унію можна тільки через скликання собору за участі видатних богословів і знавців з обох сторін. Такий спосіб укладення унії не відповідав бажанням папи, і на цьому справа закінчилася, але Ягайло та Вітовт були дуже задоволені репрезентацією Цамблака, який помер 1419 (за іншими даними він виїхав з України). Усе це послужило підґрунтям для розділення давньої Руської (Української) митрополії на дві – Київську та Московську (1458). Водночас у

1340 польський король Казимир захопив Львів., завдавши у 1362 на Синіх Водах поразки татарам.

Отже, помітний внесок у справу вивчення діячами Української церкви філософії неоплатонізму внесли ісіхасті – вихідці з Болгарії, зокрема митрополити Київські Кіпріан та Григорій Цамблак. Так, Кіпріан не тільки залишив оригінальні твори й переклади з грецької, але й власноручно зробив список “Ареопагітик”, з болгарського перекладу Ісайї разом з прикладеними до нього схоліям Максима Сповідника і привіз цей список до Києва. На полях ареопагітичного корпусу митрополит залишив “глоси” – зауваження, помітки, коментарі, які свідчили про те, що він “солідарний з Ареопагітом і коментує Ареопагіта у співчутливому дусі” [3, с. 180]

По смерті Вітовта у 1430 у князівстві розгорнулася боротьба за великокняжий престол між Свидригайлом, якого підтримали православні й промосковські бояри з князями, та Сигізмундом, що дотримувався прозахідного вектора розвитку князівства, яка переросла в громадянську війну, в якій остаточно перемогла партія Сигізмунда. Під час цієї смуги протягом 3 років проіснувало Велике князівство Руське. Західні українські землі увійшли до складу Польщі як Руське і Подільське воєводства, боярам надали ті самі права, що були у польської шляхти, містам місцеве самоврядування – магдебурзьке право. 1452 були остаточно ліквідовано Волинське князівство, а 1471 – Київське.

У 1481 князі-“самостійники” в Україні спробували утворити змову, але її було придушено литовцями у зародку. Останнім виступом руських князів, нащадків Рюрика, було повстання князів Глинських на Лівобережжі у 1508. Воно було придушено, князі з частиною земель (Стародубщина, Чернігівщина, Новгород-Сіверщина) внаслідок московсько-литовської війни перейшли до Московщини. З початку XVI століття тривав московсько-литовський конфлікт за руські князівства. У 1514 війська Костянтина Острозького у битві під Оршею розбили армію Василя III і зупинили на деякий час загарбання Москвою руських земель.

Незважаючи на всі проблеми, в Україні діяли церковні школи, переписувалися в монастирях документи, було укладено Галицький літопис. Літературне життя розвивалося посередньо, аж доки на українських землях не спалахнуло Відродження, щоправда, пов’язане із входження українських земель до складу Речі Посполитої (1569).

Література

1. Филарет. История Русской церкви в пяти периодах / Период III. От разделения митрополии до учреждения патриаршества (1440–1588) / архиеп. Филарет. – Изд. 2-е. – М. : Тип. Готье, 1851. – 256 с.
2. Мозговий І. П. Неоплатонізм і патристика, або Світло в прикладах великої цивілізації. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 471 с.
3. Клибанов А. И. К проблеме мировоззрения Андрея Рублева // Андрей Рублев и его эпоха : сб. ст. – М.: Из-во АН СССР, 1957. – Т. 13. – С. 158–181.

TOLERANCE AS A LEADING ETHICAL PRINCIPLE IN THE WORLDVIEW OF THE KAZAKH PEOPLE

Шиндаулова Р.Б.

доктор философских наук; канд. педагогических наук, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин
г. Алматы, Казахская национальная консерватория им. Курмангазы.

Бекмухамедов Б.М.

доктор педагогических наук, профессор кафедры «Инструменты эстрадного оркестра»
г. Алматы, Казахская национальная академия искусств им Т.К. Жургенова

Генезис философской этики казахского народа можно проследить на примере устных и письменных источников в разные исторические периоды: от Хв. (творчество Коркыт-Ата), Средневекового Востока (наследие аль-Фараби), XIXв. (философские назидания Абая) до наших дней.

Издревле этические воззрения казахского народа, включающие в себя гостеприимность, доброжелательность, миролюбие, гуманность, открытость и милосердие, складывались на протяжении веков и кристаллизовались в культурном коде тюрков, позже — нашли отражение в этической мысли письменной культуры. Изначально философская этика казахского народа формировалась в синкретизме тюркской культуры, носившей в древности устный характер. Поэтому она нашла отражение как в сказаниях, легендах, лирико-героическом эпосе, так и в жырах, айтысах — синкретических жанрах, включающих импровизационное искусство поэта и музыканта.

Ранние истоки философской этики казахского народа восходят к творчеству Коркыт-Ата (Коркут, Коркуд) — тюркскому поэту-песеннику и композитору X века, создателю кобыза и кобызовой музыки. В героическом эпосе «Книга моего деда Коркыта» старец-прорицатель воспевае такие качества, как мужество, стойкость духа, преданность Отечеству, чистоту помыслов. К слову сказать, наследие Коркыт-Ата в 2018 г., на 13 сессии ЮНЕСКО, было включено в Репрезентативный список нематериального культурного наследия человечества.

Наиболее плодотворный этап в развитии этической мысли в Центральной Азии приходится на Средневековье. В творчестве таких выдающихся мыслителей, как аль-Фараби, Абу Райхон Бируни, Абу Али ибн Сина, Омар Хайям, Саади Ширази, Алишер Навои традиционно в качестве основных проблем этики рассматривались категории добра и зла, проблемы счастья человека и пути его достижения, проблемы смысла жизни и пр.

В трудах аль-Фараби, (873–941г.г.) — выходца из Отрара, развалины которого находятся на территории современного Казахстана (Шаульдерский район, недалеко от г. Шымкент) — исследуются категории «разума», «счастья» и «добродетелей». Счастье, по аль-Фараби, – это добро, искомое не только для

самого себя, но и для других, если осознанно подходишь к этому духовному качеству. Аль-Фараби, будучи выдающимся ученым-энциклопедистом, комментатором платоновской и аристотелевской философии, рассматривал нравственность как сочетание ума, учёности и высоких моральных качеств. В числе высших нравственных качеств он видел доброту, скромность, честность, учёность, разумность и рассудительность.

Безусловно, для мыслителей Центральной Азии средневекового периода характерно стремление сделать счастливыми и свободными всё человечество, установить царство разума и вечной справедливости. Они осознавали зависимость морали от духовных и материальных факторов. В их трудах много внимания занимали вопросы нравственного воспитания.

В XIX в. вопросы нравственности глубоко и на высоком уровне рассматривались Абаем Кунанбаевым (1845–1904г.г.) — великим поэтом, писателем, общественным деятелем, основоположником современной казахской письменной литературы, реформатором культуры. Абай — классик казахской литературы. Абай обращается к русской, зарубежной культуре, ему оказались близкими поэзия Пушкина, Лермонтова, Гете и Байрона. Он обогащает казахскую литературу переводами их творений.

Абай считал, что нравственная культура личности складывается из усвоения морали, нравственных норм, нравственных принципов поведения. В основе нравственной культуры, по его мнению, находится сознание личности.

Особое место в творчестве Абая занимают «Кара сөз» («Назидания»). Они включают сорок пять «Слов-назиданий», которые представляют собой небольшие законченные, тщательнейшим образом художественно и стилистически обработанные фрагменты в прозаической форме.

Абай в своих назиданиях призывает людей к трудолюбию, честности, стойкости духа, мужественности, к знаниям, к борьбе с алчностью, накопительством, отказу от тщеславия и гордыни. В этих философско-этических рассуждениях Абай поднимает проблемы истории, педагогики, морали и права. В Четвертом назидании Абай пишет: «Человек, склонный к размышлениям, всегда вдумчив, собран, будь то в делах мирских или перед судом смерти. Собранность в делах и мыслях — основа благополучия. Значит ли это, что мы должны постоянно предаваться унынию? Разве может душа лишь печалиться, не зная веселья и смеха? Нет, я вовсе не за то, чтобы мы только и знали, что горевать беспричинно. Но стоит задуматься о своей беспечности, опечалиться этим и постараться избавиться от беспечности, заняв себя полезным делом. Не пустое веселье, а полезный и разумный труд исцелит душу» [1, Р. 14]. В Седьмом назидании Абай говорит о превосходстве духовных знаний перед телесными (материальными). Он пишет: «Нам бы понять, что блага души несравненно выше телесных, и подчинить плотские потребности велению души» [1, Р. 20].

Несмотря на то, что книга написана более ста лет тому назад, она до сих пор вызывает интерес у современного читателя, так как содержит мудрые мысли и наставления, не потерявшие актуальности и в настоящее время.

Казахская народная мудрость порицает ложь, насилие, жадность и, напротив, воспеваает такие положительные нравственные качества как героизм,

патриотизм, стойкость, призывая казахов к единению, братству, человеколюбию и толерантности.

Следует отметить, что в шкале духовно-нравственных ценностей казахского народа доминирующее значение имеет толерантность как главный этический принцип казахской культуры. Толерантность – есть терпимость к другим взглядам, нравам, привычкам. Толерантность необходима при коммуникациях с различными этносами, людьми различных культур и конфессий. Толерантность, являясь осознанной частью внутреннего «Я» личности, позволяет чувствовать себя самодостаточным человеком и быть готовым к открытому диалогу с людьми других взглядов и убеждений.

Стремление понять Другого, проникнуться его настроением, эмоциями, мотивами поведения, испытать эмпатию, — все это обусловлено как жизненным укладом казахского народа, так и географическими обстоятельствами. Нельзя упускать из виду, что Великий Шелковый путь, проходивший через территорию Средней Азии и Казахстана, явился связующим мостом взаимодействия цивилизаций и культур Запада и Востока. В этом «кипящем котле» контактирующих между собой цивилизаций происходило взаимное культурное обогащение всех участников этого процесса. Это обстоятельство не могло не повлиять на формирование у предков казахов толерантных качеств по отношению к иным культурным традициям.

В современном Казахстане 130 этносов живут в мире и согласии и это – во многом великая заслуга казахского народа, имеющего толерантное сознание. Неслучайно казахский народ, исторически отличавшийся исключительной доброжелательностью, гостеприимством, сердечностью, в годы насильственной депортации, помог выжить многим народам, делясь кровом и едой.

23 февраля 1944 г. почти полмиллиона чеченцев и ингушей были депортированы сталинским режимом в Казахстан. В 1944-1945 г.г. в Казахстане проживало около 530 тыс. немцев. Наряду с чеченцами, ингушами, немцами были также депортированы в Казахстан карачаевцы, балкарцы, турки-месхетинцы, корейцы и другие.

Все эти народы с огромной благодарностью вспоминают простых казахов, которые сами, неся тяжелое бремя войны, делились последним куском хлеба, кровом и всем, что у них есть. Они щедро дарили депортированным народам свое душевное тепло, пытаясь по возможности облегчить их нелёгкую участь.

Для казахстанцев по-прежнему приоритетными являются единство и братство народов, активное и дружелюбное сотрудничество многочисленных этносов. Более того, с 1995г. в Казахстане активно действует и развивается Ассамблея народа Казахстана, деятельность которой направлена на сохранение в республике межнационального и межконфессионального согласия, стабильности в обществе.

Следует отметить, что вопрос толерантности корреспондирует с современной мировоззренческой парадигмой ноогуманизма.

Шиндауловой Р.Б. были опубликованы работы по ноогуманизму [2, 3]. Его концепция предполагает формирование такой мировоззренческой парадигмы, которая основывается на гомеостазисе социоприродных систем. Так,

гомеостатическая атрибуция на уровне «общество» как раз и включает понятие толерантности, определяемой как ценность и социальная норма гражданского общества, проявляющаяся в праве быть различными всех индивидов гражданского общества; обеспечении устойчивой гармонии между различными конфессиями, политическими, этническими и другими социальными группами..., готовности к пониманию и сотрудничеству с людьми, различающимися по внешности, языку, убеждениям, обычаям и верованиям. Декларация принципов толерантности утверждена резолюцией ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года.

В современном мире без уважительного отношения к людям невозможно построить диалог, понять и принять Другого и, в конечном счете, прийти к общему консенсусу в решении совместных проблем.

Следует отметить, что в Республике Казахстан в системе высшего образования большое внимание уделяется духовно-нравственному воспитанию молодежи. В ряде вузов страны введен ряд дисциплин, касающихся формирования у студенческой молодежи этически-нравственных норм, экологической, антикоррупционной культуры и т.д.

References

1. *Abai*. Book of words / Abai. Forgotten Notes / Shakarim; per. with kaz. K. Serikbayeva, R. Seisenbaeva (1992). Alma-Ata. 128 p. [in Russian].
2. *Shindaulova Raushan* (2017). The philosophical paradigm of the assertion of the noohumanistic worldview in modern higher education: a dissertation for the degree of Doctor of Philosophy. Kiev. 415 p. <https://docplayer.ru/69281500-Ministerstvo-obrazovaniya-i-nauki-ukrainy-nacionalnyy-pedagogicheskiy-universitet-imeni-m-p-dragomanova-shindaulova-raushan-bayseitovna.html>
3. *Shindaulova Raushan* (2016). Noohumanistic worldview: from philosophical theory to educational practice. Monograph Kiev: Publishing house of NPU named after M.P. Dragomanova, 324 p. [in Russian].

РАЗМЕРНОЕ КВАНТОВАНИЕ В ТЕЛЛУРЕ ДЫРОЧНОЙ ПРОВОДИМОСТИ

Eshboltaev Iqboljon Mamirjonovich,
assistant professor of Kokand State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Sultonov Ravshan Rustamovich,
teacher of Kokand State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Qo'chqorov Mavzurjon Xurshidboyevich,
teacher of Kokand State Pedagogical Institute, Uzbekistan

В последнее время привлекают значительное внимание оптические переходы между уровнями в размерно-квантованной яме (РКЯ), которые находят применение в фотопреобразователях инфракрасного диапазона [1]. Для полупроводников с простой зоной расчет межуровневых переходов для РКЯ произвольного потенциала был проведен ранее в работах [2,3]. В то же время межуровневые оптические переходы в РКЯ дырочной проводимости представляют интерес из-за ненулевого поглощения для света произвольной поляризации, которые имеют практическое применение [4]. Теоретическое исследование такого рода задачи затруднено сложностью зонной структуры полупроводника.

В частности, в [5-7] такая задача в случае прямоугольной РКЯ фиксированной толщиной решена численно. Однако даже малая вариация толщины или глубины РКЯ может сильно изменить конечный результат, что затрудняет анализ промежуточных расчетов. В работе [8] на основе теории возмущения получены аналитические выражения [9] исследовано энергетический спектр, волновая функция дырок межподзонное поглощение поляризованного излучения в бесконечно глубокой квантовой яме полупроводника. Расчеты проведены в приближении Латтинжера-Кона [10, 11] для полупроводников с решеткой цинковой обманки.

Однако теоретическое исследование размерного квантования в потенциальной яме (РКЯ), выращенной на основе полупроводника со сложной зоной, одна подзона из которых, имеет “горбообразную структуру” (например, *n-GaP* или *p-Te*), остается открытым, к чему посвящена настоящая работа.

Отметим, что исследование ряда явлений, в частности оптических или фотогальванических эффектов в размерно-квантованной яме (РКЯ) требует знания энергетического спектра и волновых функций электронов.

Для квантовой ямы с потенциалом $U(z)$ эффективный гамильтониан электронов в *p-Te* представляем в виде

$$\hat{H} = \hat{H}_0 + \sum_{\alpha=x,z} A_\alpha \sigma_\alpha, \quad (1)$$

где $\hat{H}_0 = Ak_\perp^2 + Bk_z^2$, $A_x = \Delta$, $A_z = \beta k_z$ и предполагается, что фазы функции $M'_{1,2}$ выбраны так, что коэффициент при k_z вещественен, 2Δ - спин-орбитальное расщепление валентной зоны в точке $M(P)$ зоны Бриллюэна).

Тогда выбирая осью размерного квантования Oz и считая, что $k_z = \frac{1}{i} \frac{\partial}{\partial z}$ из (1) имеем

$$\hat{H} = \hat{H}_0 + \hat{R}_2 k_\perp^2, \quad (2)$$

где

$$\hat{H}_0 = \Delta \begin{bmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{bmatrix} + B \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} i^{-2} \frac{\partial^2}{\partial z^2} + \beta_V \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{bmatrix} i^{-1} \frac{\partial}{\partial z} + U(z), \quad \hat{R}_2 = A \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} k_\perp^2, \quad (3)$$

$k_\perp^2 = k_x^2 + k_y^2$, A, B, β_V - зонные параметры p - Te , $\vec{k}_\perp = k_\perp (\sin \varphi, \cos \varphi)$ - двумерный волновой вектор, направленный по интерфейсу.

Невозмущенные уровни энергии $E_\xi(0)$ и волновая функция электронов $\psi_\xi^{(0)} = \begin{bmatrix} \psi_2^{(0)} \\ \psi_1^{(0)} \end{bmatrix}$ в подзонах зоны проводимости M'_ξ ($\xi = 2, 1$) в p - Te определяются из следующего матричного дифференциального уравнения

$$\hat{H}_0 \hat{\psi}_\xi^{(0)} = \hat{E}_\xi \hat{\psi}_\xi^{(0)}, \quad (4)$$

где $\hat{E}_\xi = \begin{bmatrix} \tilde{E}_2 & 0 \\ 0 & \tilde{E}_1 \end{bmatrix}$. Тогда имеем

$$\left\{ \frac{\Delta}{2} \begin{bmatrix} \psi_3^{(0)} \\ -\psi_1^{(0)} \end{bmatrix} - \frac{\partial^2}{\partial z^2} \begin{bmatrix} A_3 \psi_3^{(0)} \\ A_1 \psi_1^{(0)} \end{bmatrix} + U(z) \begin{bmatrix} \psi_3^{(0)} \\ \psi_1^{(0)} \end{bmatrix} \right\} = \begin{bmatrix} \tilde{E}_3 \psi_3^{(0)} \\ \tilde{E}_1 \psi_1^{(0)} \end{bmatrix}, \quad (5)$$

Для ненулевых значений двумерного волнового вектора k_\perp^2 энергетического спектра и волновой функции носителей тока можно разложить в ряд по k_\perp , т.е.

$$\hat{E}_\xi(k, z) = \hat{E}_\xi(k_\perp = 0) + \sum_{\nu} \frac{1}{\nu!} \frac{\partial^\nu \hat{E}_\xi}{\partial k_\perp^\nu} \Big|_{k_\perp=0} k_\perp^\nu = \sum_{\nu=0}^{\infty} \mu_\xi^{(\nu)} k_\perp^\nu \quad (6)$$

и

$$|h, N, \pm\rangle = \hat{\psi}_\xi(k, z) = \psi_\xi(0, z) + \sum_{\nu} \frac{1}{\nu!} \frac{\partial^\nu \hat{\psi}_\xi}{\partial k_\perp^\nu} \Big|_{k_\perp=0} k_\perp^\nu = \sum_{\nu=0}^{\infty} \chi_\xi^{(\nu)} k_\perp^\nu \quad (7)$$

Как указано в [3, 8], что связь коэффициентов $\mu_\xi^{(\nu)}$ из уравнения (6) и функций $\chi_\xi^{(\nu)}$ из (7) при одном и том же ξ связаны соотношением $\left\langle \frac{\partial \hat{H}}{\partial k_\perp} \right\rangle_\xi = \frac{\partial E}{\partial k_\perp}$, где $\langle \dots \rangle_\xi$ означает усреднение по состоянию ξ .

$$\left\langle \frac{\partial \hat{H}}{\partial k_\perp} \right\rangle_\xi = \frac{\partial E}{\partial k_\perp} = 2 \left\langle k_\perp \hat{R}_2 \right\rangle_\xi = \sum_{\nu=1}^{\infty} \nu \mu_\xi^{(\nu)} k_\perp^{\nu-1} \quad (7)$$

Подстановка (2) и (3) в (7) дает

$$\left| 2k_{\perp} \widehat{R}_2 \left| \left(\sum_{\nu=0}^{\infty} \widehat{\chi}_{\xi}^{(\nu)} k_{\perp}^{\nu} \right) \right|_{\xi} \right\rangle = \sum_{\nu=1}^{\infty} \nu \mu_{\xi}^{(\nu)} k_{\perp}^{\nu-1}. \quad (8)$$

Откуда приравнявая члены одинакового порядка по двумерного волнового вектора электронов в обеих сторонах уравнения (8) имеем

$$\begin{aligned} \mu_{\xi}^{(1)} &= 0, \quad \mu_{\xi}^{(2)} = \langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} | \widehat{R}_2 | \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} \rangle, \\ \mu_{\xi}^{(3)} &= \frac{1}{3} \left[\langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(1)} | \widehat{R}_2 | \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} \rangle + 2 \langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} | \widehat{R}_2 | \widehat{\chi}_{\xi}^{(1)} \rangle + 2 \langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(1)} | \widehat{R}_2 | \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} \rangle + 4 \langle \chi_{\xi}^{(1)} | \widehat{W}_0 | \chi_{\xi}^{\alpha} \rangle \right], \\ \mu_{\xi}^{(4)} &= \frac{1}{4} 2 \left(\langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} | \widehat{R}_2 | \widehat{\chi}_{\xi}^{(2)} \rangle + \langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(2)} | \widehat{R}_2 | \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} \rangle + \langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(2)} | \widehat{R}_2 | \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} \rangle + \right. \\ &\quad \left. + \langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} | \widehat{R}_2 | \chi_{\xi}^{(2)} \rangle + \langle \widehat{\chi}_{\xi}^{(1)} | \widehat{R}_2 | \widehat{\chi}_{\xi}^{(1)} \rangle \right). \end{aligned} \quad (9)$$

Теперь определим $\widehat{\chi}_{\xi}^{(0)}$ из уравнения: $[\widehat{H}_0 - E_{\xi}(0)\widehat{I}] \widehat{\chi}_{\xi}^{(0)} = 0$, где невозмущенные уровни энергии $E_{\xi}(0)$ и волновые функции ψ_{ξ} определяются из двух независимых стационарных уравнений Шредингера

$$\left\{ \Delta \begin{bmatrix} \psi_1^{(0)} \\ \psi_2^{(0)} \end{bmatrix} - B \frac{\partial^2}{\partial z^2} \begin{bmatrix} \psi_2^{(0)} \\ \psi_1^{(0)} \end{bmatrix} + \beta_V i^{-1} \frac{\partial}{\partial z} \begin{bmatrix} \psi_2^{(0)} \\ -\psi_1^{(0)} \end{bmatrix} + U(z) \begin{bmatrix} \psi_2^{(0)} \\ \psi_1^{(0)} \end{bmatrix} \right\} = \begin{bmatrix} \tilde{E}_2 \psi_2^{(0)} \\ \tilde{E}_1 \psi_1^{(0)} \end{bmatrix}, \quad (10)$$

или

$$\begin{cases} \Delta \psi_1^{(0)} - B \frac{\partial^2 \psi_2^{(0)}}{\partial z^2} - \beta_V i \frac{\partial \psi_2^{(0)}}{\partial z} + [U(z) - \tilde{E}_2] \psi_2^{(0)} = 0, \\ \Delta \psi_2^{(0)} - B \frac{\partial^2 \psi_1^{(0)}}{\partial z^2} + \beta_V i \frac{\partial \psi_1^{(0)}}{\partial z} + [U(z) - \tilde{E}_1] \psi_1^{(0)} = 0. \end{cases} \quad (11)$$

Из последнего можно получить следующее уравнение

$$\frac{\partial^2 \psi_{+}^{(0)}}{\partial z^2} - \kappa_E^2 \psi_{+}^{(0)} + i \kappa_{\beta_V} \frac{\partial \psi_{-}^{(0)}}{\partial z} - i \kappa_{\Delta}^2 \psi_{-}^{(0)} = 0, \quad (12)$$

где считали, что и проведены следующие обозначения: $\psi_{\pm}^{(0)} = \psi_2^{(0)} \pm i \psi_1^{(0)}$, $\kappa_E^2 = \frac{1}{B}(U_0 - \tilde{E})$, $\kappa_{\Delta}^2 = \frac{\Delta}{B}$, $\kappa_{\beta_V} = \frac{\beta_V}{B}$.

Отметим, что решение уравнения (12) можно провести в трех приближениях, которых более подробно анализируем ниже.

1 -приближение. Пусть как реальная, так и мнимая составляющая уравнения (14) равны нулю по отдельности. Тогда имеем

$$\begin{cases} \frac{\partial^2 \psi_{+}^{(0)}}{\partial z^2} - \kappa_E^2 \psi_{+}^{(0)} = 0, \\ \frac{\partial \psi_{-}^{(0)}}{\partial z} - \frac{\kappa_{\Delta}^2}{\kappa_{\beta_V}} \psi_{-}^{(0)} = 0, \end{cases} \quad (13)$$

откуда немедленно получим, что

$$\psi_{-}^{(0)} = C_1 \exp\left(\frac{\kappa_{\Delta}^2}{\kappa_{\beta_V}} z\right), \quad \psi_{+}^{(0)} = D_1 \exp(\kappa_E z) + D_2 \exp(-\kappa_E z), \quad (14)$$

где $\kappa_E^2 = \frac{1}{B}(U_0 - \tilde{E})$, $\kappa_{\Delta}^2 = \frac{\Delta}{B}$, $\kappa_{\beta_V} = \frac{\beta_V}{B}$, C_1, D_1, D_2 -неизвестные коэффициенты, определяемые из граничного условия рассматриваемой задачи.

2 -приближение. Решение уравнения (14) ищем в виде

$$\psi_+^{(0)} = D \exp(\kappa z), \quad \psi_-^{(0)} = D^* \exp(\kappa^* z). \quad (15)$$

Тогда считая, что $D = \text{Re}(D) + i \text{Im}(D) = D_{re} + i D_{im}$ и подставляя (15) получим выражения, связывающие реальной и мнимой части коэффициента D : Then, assuming that $D = \text{Re}(D) + i \text{Im}(D) = D_{re} + i D_{im}$

$$D_{im} = i \cdot \frac{\left[(-\kappa^2 + \kappa_E^2) + i(-\kappa^* \kappa_{\beta_V} + \kappa_\Delta^2) \right]^2}{(-\kappa^2 + \kappa_E^2)^2 + (-\kappa^* \kappa_{\beta_V} + \kappa_\Delta^2)^2} D_{re}. \quad (16)$$

Откуда видно, что если величина κ реальная, тогда $D_{im} = -2 \frac{\varsigma_{re}}{\varsigma_{re}^2 + 1} D_{re}$, если

величина κ мнимая, тогда $D_{im} = -2 \frac{\varsigma_{im}}{\varsigma_{im}^2 + 1} D_{re}$, где $\varsigma_{re} = (-\kappa^2 + \kappa_E^2) / (-\kappa \kappa_{\beta_V} + \kappa_\Delta^2)$,

$$\varsigma_{im} = (\kappa^2 + \kappa_E^2 - \kappa \kappa_{\beta_V}) / \kappa_\Delta^2.$$

3 -приближение. Из системы уравнения (11) имеем следующее соотношение, которое связывает функций $\psi_2^{(0)}$ и $\psi_1^{(0)}$:

$$\psi_1^{(0)} = \frac{B}{\Delta} \frac{\partial^2 \psi_2^{(0)}}{\partial z^2} - \frac{1}{\Delta} [U(z) - \tilde{E}_2] \psi_2^{(0)} + i \frac{\beta_V}{\Delta} \frac{\partial \psi_2^{(0)}}{\partial z}. \quad (17)$$

Проведя некоторое преобразование, имеем уравнения для $\psi_2^{(0)}$

$$-\frac{\partial^4 \psi_2^{(0)}}{\partial z^4} + \frac{1}{B} \left(U_0 - \tilde{E} - \frac{\beta_V^2}{B} \right) \frac{\partial^2 \psi_2^{(0)}}{\partial z^2} + \frac{1}{B^2} \left\{ \Delta^2 - (U_0 - \tilde{E}_2)^2 \right\} \psi_2^{(0)} = 0. \quad (18)$$

Из (20) видно, что и в этом случае можно анализировать три случая:

1-случай, т.е. когда микрочастица в яме, т.е. $U_0 = 0$. Тогда (18) принимает вид

$$\frac{\partial^4 \psi_2^{(0)}}{\partial z^4} + \aleph_1^2 \frac{\partial^2 \psi_2^{(0)}}{\partial z^2} - \aleph_0^4 \psi_2^{(0)} = 0. \quad (19)$$

где $\aleph_1^2 = B^{-1} (\tilde{E} + B^{-1} \beta_V^2)$, $\aleph_0^4 = B^{-2} (\Delta^2 - \tilde{E}^2)$.

Решение уравнения (19) можно представить в виде

$$\psi_2^{(0)} = \sum_{v=1,2,3,4} B_v \cdot \exp(\alpha_v \cdot z), \quad (20)$$

где $\alpha_1 = -\alpha_3 = \aleph_-$, $\alpha_2 = -\alpha_4 = i \aleph_+$, $\aleph_\pm = \sqrt{\frac{1}{2} \left[\pm (\aleph_1^2) + \sqrt{(\aleph_1^2)^2 + 4 \aleph_0^4} \right]}$. Поскольку $\alpha_1 > 0$,

$\alpha_3 < 0$, поэтому в (20) можно считать, что $B_1 = 0$, т.е.

$$\psi_2^{(0)} = B_2 \cdot \exp(i \aleph_- \cdot z) + B_3 \cdot \exp(-\aleph_+ \cdot z) + B_4 \cdot \exp(-i \aleph_- \cdot z). \quad (21)$$

Из последних соотношений видно, что первое слагаемое экспоненциально затухающее, а последние два слагаемые осциллирующие

Для определения величин B_3, B_2, B_4 используем следующие граничные условия: $\psi_2^{(0)}(z=0) = \psi_2^{(0)}(a) = 0$. Тогда имеем $B_4 = -B_2 \cdot \frac{[\exp(i \aleph_- \cdot a) - \exp(-\aleph_+ \cdot a)]}{[\exp(-i \aleph_- \cdot a) - \exp(-\aleph_+ \cdot a)]}$,

$$B_3 = B_2 \left\{ -1 + \frac{[\exp(2i\aleph_- \cdot a + \aleph_+ \cdot a) - \exp(-\aleph_+ \cdot a) - 2i \sin(i\aleph_- \cdot a)] \exp(-\aleph_+ \cdot a)}{2[ch(\aleph_+ \cdot a) - \cos(\aleph_- \cdot a)] \exp(-\aleph_+ \cdot a)} \right\}. \quad (22)$$

2-случай. Пусть $U_0 \neq 0$. Тогда уравнение (20) преобразуем как

$$\frac{\partial^4 \bar{\psi}_2^{(0)}}{\partial z^4} - \wp_1^2 \frac{\partial^2 \bar{\psi}_2^{(0)}}{\partial z^2} - \wp_2^4 \bar{\psi}_2^{(0)} = 0, \quad (23)$$

где $\wp_0^4 = \frac{1}{B^2} \left\{ \Delta^2 - (U_0 - \tilde{E}_2)^2 \right\}$, $\wp_1^2 = \frac{1}{B} \left(U_0 - \tilde{E} - \frac{\beta_V}{B} \right)$. Тогда решение последнего уравнения будет определены как

$$\bar{\psi}_2^{(0)} = \bar{B}_3 \cdot \exp(-\bar{\alpha}_1 \cdot z) + \bar{B}_2 \cdot \exp(\bar{\alpha}_2 \cdot z) + \bar{B}_4 \cdot \exp(-\bar{\alpha}_2 \cdot z), \quad (24)$$

где

$$\bar{\alpha}_1 = -\bar{\alpha}_3 = \sqrt{\frac{1}{2} \left[(\wp_1^2) + \sqrt{(\wp_1^2)^2 + 4\wp_0^4} \right]}, \quad \bar{\alpha}_2 = -\bar{\alpha}_4 = i \sqrt{\frac{1}{2} \left[-(\wp_1^2) + \sqrt{(\wp_1^2)^2 + 4\wp_0^4} \right]}. \quad (25)$$

Здесь выражения $\bar{\alpha}_m$ ($m=1, \dots, 4$) и \bar{B}_m ($m=2, 3, 4$) определяется как α_m ($m=1, \dots, 4$) и B_m ($m=2, 3, 4$), где надо произвести следующие замены: $\wp_1^2 \leftrightarrow \aleph_1^2$, $\wp_0^4 \leftrightarrow \aleph_0^4$.

3-случай. Резонансный случай, т.е. когда $(U_0 - \tilde{E}_2) = 0$, $U_0 = \tilde{E}$. Тогда уравнение (18) принимает вид

$$\frac{\partial^4 \tilde{\psi}_2^{(0)}}{\partial z^4} + \aleph_{01}^2 \frac{\partial^2 \tilde{\psi}_2^{(0)}}{\partial z^2} - \aleph_{00}^4 \tilde{\psi}_2^{(0)} = 0, \quad (26)$$

решение которого принимает вид

$$\tilde{\psi}_2^{(0)} = C_3 \cdot \exp(-\kappa_- \cdot z) + C_2 \cdot \exp(i\kappa_+ \cdot z) + C_4 \cdot \exp(-i\kappa_+ \cdot z), \quad (27)$$

где $\kappa_{\pm} = \frac{1}{\sqrt{2}} \left[\pm \aleph_{01}^2 + (\aleph_{01}^4 + 4\aleph_{00}^4)^{1/2} \right]^{1/2}$, $\aleph_{01} = \frac{\beta_V}{B}$, $\aleph_0^4 = B^{-2} (\Delta^2 - \tilde{E}^2)$.

Из последних соотношений видно, что и в этом случае первое слагаемое соотношения (27) экспоненциально затухающее, а последние два слагаемые осциллирующие

Используя граничные условия типа $\tilde{\psi}_2^{(0)}(z=0) = \tilde{\psi}_2^{(0)}(a) = 0$, трудно получить соотношения, с помощью которых определяются неизвестные коэффициенты C_2, C_3, C_4

$$C_4 = -C_2 \cdot \frac{[\exp(2i\kappa_+ \cdot a + \kappa_- \cdot a) - \exp(-\kappa_- \cdot a) - 2i \sin(\kappa_+ \cdot a)] \exp(-\kappa_- \cdot a)}{2[ch(\kappa_- \cdot a) - \cos(\kappa_+ \cdot a)] \exp(-\kappa_- \cdot a)},$$

$$C_3 = C_2 \left\{ -1 + \frac{[\exp(2i\kappa_+ \cdot a + \kappa_- \cdot a) - \exp(-\kappa_- \cdot a) - 2i \sin(\kappa_+ \cdot a)] \exp(-\kappa_- \cdot a)}{2[ch(\kappa_- \cdot a) - \cos(\kappa_+ \cdot a)] \exp(-\kappa_- \cdot a)} \right\}.$$

Таким образом, получили выражения для волновых функций электронов для различных случаев, различающиеся друг от друга соотношениями для характеристических волновых векторов, которые, в свою очередь, зависят от зонных параметров полупроводника и от энергетической щели между подзонами зоны проводимости.

Литература

- [1] E.L.Ivchenko. Optical spectroscopy of semiconductor nanostructures // E.L. Ivchenko.-Narrow (UK) : Alpha Science, 2005.-350 p. ISBN: 1-84265-150-1.

- [2] Л.Е.Воробьев, Е.Л.Ивченко, Д.А.Фирсов, В.А.Шалыгин. Оптические свойства наноструктур. С.-Пб. Нуака. 2001. -192 с.
- [3] A.G.Petrov, A.Shik. Phys.Rev. V.48. P.11883 (1993); А.Г.Петров, А.Шик. ФТП. Т.27. С. 1047 (1993).
- [5] B.V.Levine, S.D.Gunapala, J.M.Kuo, S.S.Pey, S.Hui, Appl.Phys.Lett. V.59. P.1964 (1991).
- [6] Y.-C. Chang. Phys.Tev. V.B39. P.12672 (1989).
- [7] В.Я.Алешкин, Ю.А.Романов. ФТП. Т. 27. С. 329 (1993).
- [8] А.Г.Петров, А.Шик. ФТП. Т.28. С. 2185 (1994).
- [9] Л.Е.Голуб, Е.Л.Ивченко, Р.Я.Расулов. ФТП. Т. 29. С. 1093 (1995).
- [10] Г.Л.Бир, Пикус Г.Е. Симметрия и деформационные эффекты в полупроводниках. - М.: Наука, -1972. – 584 с.
- [11] Е.Л.Ивченко, Расулов Р.Я. Симметрия и реальная зонная структура полупроводников. Ташкент. “Фан”. -1989. –126 с.

АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИКТ

Алибекова Ултай Кусаковна

учитель математики

КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 40 г. Павлодара»

Тема самообразования «Активизация познавательной деятельности обучающихся на уроках математики посредством использования ИКТ» мною выбрана не случайно. Проблема о качестве образования, его фундаментальности и соответствии актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства всегда был весьма значимым. Ещё наиболее значимым становится всестороннее развитие личности ученика, его умение адаптироваться в окружающем мире, воспитание убеждённости в необходимости сотрудничества при совместном выполнении задач, уважительного отношения к мнению оппонента. Мы хотим видеть своих учащихся здоровыми, физически сформированными, способными осуществлять контроль над своей деятельностью, правильно производить оценку собственных возможностей, ставить перед собой цели и достигать результатов. Развитию такого рода взрослой личности в полной мере способствует повышение качества образования через совершенствование системы обучения [1].

Цель исследования: повысить качество преподавания математики путем применения средств современных информационно-коммуникационных технологий с целью активизации познавательной деятельности обучающихся.

Объект исследования: процесс обучения математики в средней полной школе.

Предмет исследования: использование средств современных информационно-коммуникационных технологий с целью активизации познавательной деятельности обучающихся на уроках математики.

Использование ИКТ на уроках является одной из новейших конфигураций преподавания в современном образовании, содействующих не только формированию личности, но и повышению мотивации обучающихся к изучению предмета. По этой причине, шагая в ногу со временем, я стремлюсь как можно глубже внедрять информативные технологические процессы в преподавание своего предмета, реализуя при этом соответствующие цели и задачи:

1. Формирование личности обучающегося, подготовка к самостоятельной продуктивной деятельности в условиях информационного общества посредством:

- формирование плодотворного, алгоритмического мышления, благодаря особенностям общения с ПК;

- формирование креативного мышления за счет снижения доли репродуктивной деятельности;

- формирование информативной культуры, умений реализовывать обработку данных (при использовании табличных процессоров, баз данных).

2. Осуществление общественного заказа, predetermined информатизацией нынешнего общества:

- подготовка обучающихся средствами информационных технологий к самостоятельной познавательной деятельности

3. Мотивирование учебно-воспитательного процесса:

- увеличение качества и эффективности процесса обучения за счет реализации возможностей информационных технологий;

- обнаружение также применение стимулов активизации познавательной деятельности.

Установленные цели и задачи заставили меня исследовать методические приемы использование компьютерных технологий на уроках, которые давали бы возможность сохранять интереснейшую форму подачи материала и одновременно создавали условия для саморазвития и адаптации школьников.

Продвижение обучающихся в развитии, положительные результаты, усовершенствование успеваемости, качество знаний обучающихся убедили меня в точности выбора и способствовали более глубокому изучению методики и применению на уроках новых информационных технологий.

Активизация познавательной работы обучающихся – это создание такой атмосферы учения, при которой учащиеся вместе с педагогом активно работают, сознательно размышляют над процессом обучения, отслеживают, доказывают, отрицают либо расширяют наши знания, новые мысли, эмоции либо взгляды об окружающем мире [2].

Направления и возможности использования ИКТ. Я моделировала свои уроки, используя передовое, проблемное обучение, групповую и парную работу, организовывала работу по опорным схемам, применяла технические ресурсы. Однако никак не получала абсолютного удовлетворения от уроков также уверялась в том, что классической организации обучения мало для того, чтобы адаптироваться к индивидуальным особенностям обучающегося, трудно достичь результативного контроля, создать условия для саморазвития школьников.

Появилась проблема: что делать? Теоретический ответ, на первый взгляд, прост: математические знания, умения, навыки – ЗУН – перенести из цели в способ, при этом руководствоваться принципом: "Образование – есть метод формирования личности, но никак накачка информацией". Как обучить ребенка мыслить и действовать? Как спланировать и провести урок, чтобы каждый школьник стал его участником: слабый и сильный, одаренный и никак не стремящийся обучаться?

Проанализировав опыт своей деятельности, трудности преподавания в современной школе, в том числе и возрастание пассивности многих современных обучающихся к учению, охарактеризовав все без исключения применяемые мной способы обучения предметов, я пришла к заключению, что на

настоящий период одним из наиболее эффективных методов повышения мотивации обучающихся к изучению математики является ИКТ. Появилась концепция объединить полезное с приятным, а именно: школьники все больше времени проводят за компьютером, таким образом такое времяпровождение станет познавательным, интересным, может помочь при подготовке к урокам также в получении новых знаний.

Познакомившись также исследовав огромное количество методического материала, в том числе и помещенного в сети ИНТЕРНЕТ я пришла к заключению, что обучение с помощью ИКТ – это не только сообщение новой информации, но и обучение способам самостоятельной деятельности, самоконтролю, взаимоконтролю, способам исследовательской деятельности, умению получать знания, подводить итоги также делать выводы, закреплять главное в свернутом виде [3].

В основе обучения с помощью компьютерных технологий лежит, в первую очередь в целом, принципиально новейшая модель организации обучения обучающихся, что предполагает заинтересованность для каждого по-новому трудящегося педагога также дает возможность получить ответ на поставленные ранее вопросы.

Обширное применение анимации, математического моделирования с использованием ПК создает условия для более наглядного, понятного и запоминающегося обучения. Не только педагог может проконтролировать знания учащегося, применяя систему тестирования, но и сам ребенок может контролировать степень усвоения материала [4].

Диапазон использования компьютера на уроке обширен и многообразен. Безусловно, для того, чтобы организовать также осуществить высококачественную работу в выбранном мною направлении, следует регулярно освежать свои знания и мастерство, в том числе и умения работы на компьютере. Извлекать нужный навык работы с ИКТ и возможность обмениваться и делиться им с коллегами мне удаётся благодаря следующим факторам:

1.Присутствию компьютерного оснащения также мультимедийного проектора

2.Использованию мультимедиа учебников различных авторов с 5-го по 11-й класс, применение другого программного продукта;

3.Изучению методической, педагогической литературы;

4.Наличию коллектива обучающихся также педагогов, способных работать в новых условиях;

Проанализировав математические знания обучающихся, я пришла к заключению, что происходит наиболее полное освоение видеоинформации, в противоположность информации прочитанной или услышанной, в особенности, если использованный материал выбран самими учащимися. Самостоятельность обучающихся на уроке способствует развитию таких личностных качеств как самоопределение, самоактуализация и формирует адекватную самооценку [5].

Эффективность использования в школьной практике электронно-методических материалов

Использование в школьной практике электронно-методических материалов результативно в плане изучения предметов, так как:

1. Реализуются новейшие цели образования:

- организация самостоятельной продуктивной деятельности;
- развитие информационной грамотности также компетентности;
- индивидуализация процесса;
- ценностно-смысловое определение обучающихся.

2. Увеличивается результативность познавательной деятельности обучающихся в следствии:

- расширения возможностей доступа к образовательной информации;
- улучшения координационных конфигураций также способов преподавания, обучения;
- развития мастерства без помощи других добывать знания;
- визуализации представленной информации;
- ориентации на развитие интеллектуального потенциала обучающихся;
- формирование креативного потенциала обучающихся;
- незамедлительной обратной связи;
- синхронного использования некоторых каналов восприятия обучающихся.

3. Применяя приобретенные материалы, педагог освобождается от выполнения трудоемкой рутинной работы при подготовке к занятию и проверке обучающихся [5].

Результативность использования ИКТ на уроках математики подтверждают соответствующие мониторинговые исследования, которые проведены мною за последние 2 года.

Исследования демонстрируют, что учащимся становится интересно познавать предмет с помощью компьютерных технологий. Деятельность на уроке становится наиболее интересной также увлекательной, а выполнения домашних заданий, будь то подготовка реферата, сообщения, презентации по заданной теме носит не только познавательный, но и креативный характер.

Установлено, что когда мною делались первые шаги в данном направлении, ребята с неохотой соглашались на такую работу, однако со временем деятельность связанная с использованием компьютера становилась для них все более увлекательной, и в настоящее время учащиеся сами изъявляют желание выполнить ту или иную работу, и даже сами предлагают темы презентаций.

А вопросов, связанных с подготовкой и выполнением заданий становится все меньше, это говорит о нарастающей компетентности обучающихся в работе, однако невзирая на некоторые положительные результаты, которые получены в данном направлении, весьма немаловажно никак не останавливаться на достигнутом, ставить новые цели и стремиться к их достижению - это основной механизм развития личности как ученика, так и учителя [6].

На основании приобретенного навыка возможно совершить заключение, что использование современных средств педагогических технологий, информационных компьютерных технологий даёт возможность существенно расширить спектр операционных действий обучающихся при выполнении практических и самостоятельных работ. Возможно формировать игровые

моменты также применять видеоматериал для познавательных задач. Возможно применять диалоговый тренинг – подготовка к ЕНТ также к ВОУД, что упрощает старшеклассникам и выпускникам подготовиться к новому виду итоговой государственной аттестации, даёт возможность получить подробный анализ результатов тестирования по математике и ликвидировать пробелы в знаниях, психологически подготовиться к новым требованиям проведения выпускных школьных экзаменов.

Заключение

Подобранные мною приёмы использования ИКТ также массмедиа никак не ограничивают их функциональные возможности. ИКТ на сегодняшний день считается одним из наиболее эффективных также необходимых средств обучения, предоставляющих больше свободы, как учителю, так и ученику в выборе методических путей к достижению требований учебной программы. Из этого следует, что необходимо продолжать работать в данном направлении, достигать хороших результатов и повышать качество знаний обучающихся. Повышения мотивации к изучению предмета математики можно осуществить продолжая работать над следующими трудностями:

- Совершенствовать умения использовать компьютерные технологий в работе в условиях модернизации современной школы.

- Увеличить запас конфигураций, способов, приёмов работы на уроках математики.

- Повышать уровень познавательной мотивации к урокам математики, а значит, повышать качество знаний.

- Подготовка к ЕНТ также к ВОУД с поддержкой диалоговых тренингов.

- Работать с электронными версиями мультимедиа учебников.

- Работать над проектами, выполняя их как слайд - презентации с использованием программ Power Point, Excel и др.

Эффективность моих навыков использования ИКТ на уроках математики, можно проследить по следующим фактам:

- У большинства обучающихся сложилась положительная мотивация к изучению предмета, познавательный интерес не только к отдельным темам курса, а в целом к математике;

- Увеличился познавательный интерес к предмету, что подтверждает анкетирование и увеличение количества обучающихся, выбирающих математику на ЕНТ.

- Увеличился степень трудности исследовательских работ обучающихся по предмету (качество выполняемых презентаций).

- Увеличилась эффективность развития интеллектуальных и творческих способностей обучающихся;

- Каждый год растет количество олимпиадников по математике.

Продуктивность опыта заключается в том, что такая концепция работы дает возможность формировать между учителем и учащимися атмосферу партнерства также взаимодействия, обучает самоконтролю также самоконтролю, приемам

исследовательской деятельности, умению добывать знания, обобщать и подводить итоги, воздействовать на эмоциональную сферу личности. Я убеждена, что переход к ИКТ сформирует прочные предпосылки для объединения обучения, воспитания и развития в единый педагогический процесс.

Список литературы:

1. Масленникова А.В. Бессонова И.П. «Организация детской научно-исследовательской и проектной деятельности обучающихся в образовательных учреждениях» Центр «Школьная книга», 2003
2. Якиманская И.С. «Технология личностно ориентированного образования» - М: 2000
3. Селевко Г.К. «Современные образовательные технологии»: учебное пособие - М: народное образование, 1998.
4. Библиографическое описание: Цветкова Л. И. Активизация познавательной деятельности на уроках математики [Текст] / Л. И. Цветкова // Молодой ученый. — 2011. — №5. Т.2. — С. 171-173.
5. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. - М.: Просвещение, 1985. - 208с.
6. Муртазин Г.М. Активные формы и методы обучения математики. – М.: Просвещение, 1989.

ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОЕ МНОГОУРОВНЕВОЕ КОМПЬЮТЕРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭВОЛЮЦИИ СВОЙСТВ МАТЕРИАЛОВ СУЩЕСТВУЮЩИХ ЛЕГКОВОДНЫХ РЕАКТОРОВ

Кульментьев А. И.

доктор физ.-мат. наук, старший научный сотрудник,
ведущий научный сотрудник
Институт прикладной физики НАН Украины,
г.Суми, Украина

Стремительное развитие возможностей микроэлектроники привело к тому, что вычислительная физика превращается, наряду с традиционными теорией и экспериментом, в третью самостоятельную ветвь науки. В ней, как и в теории, имеют дело с модельными представлениями, однако пытаются описывать динамическое поведение реальных систем с атомным разрешением [1]. Все это лежит в основе современной науки и практики.

Для предсказания поведения макроскопических систем вводится представление о структурных уровнях. Каждый уровень характеризуется базовым структурным элементом, обладающим определенным комплексом характеристик. Предполагается, что существует физическая теория, описывающая динамическое поведение отдельного элемента или статистические свойства ансамбля таких элементов. К настоящему времени разработано большое число методов вычислительной физики, которые могут быть использованы для моделирования системы на отдельном уровне (Рисунок).

При этом для связного описания свойств и процессов в материале в целом: от микро- до макроуровня надо научиться согласовывать между собой методы, относящиеся к отдельным уровням. Эта согласованность предполагает возможность выделения на данном уровне информации, важной на следующих уровнях с дальнейшей передачей ее в замкнутом компактном виде. И именно здесь сосредоточена бóльшая часть нерешенных в настоящее время проблем многоуровневого моделирования.

Работа посвящена установлению связи дефектов атомного и мезоскопического уровней. В этом случае структурные составляющие мезоскопического уровня естественным образом возникают в ходе эволюции системы атомного уровня, как результат выделения неких стабильных коллективных образований. Примерами подобных образований могут служить вакансионные поры, которые образуются в результате слияния отдельных структурных вакансий, возникающих, например, вследствие радиационного воздействия. Задача сводится к детектированию появления такого образования и описания его свойств как единого целого.

Был рассмотрен частный случай компактных дефектных образований, обладающих четко определенной поверхностью. Предложен оригинальный

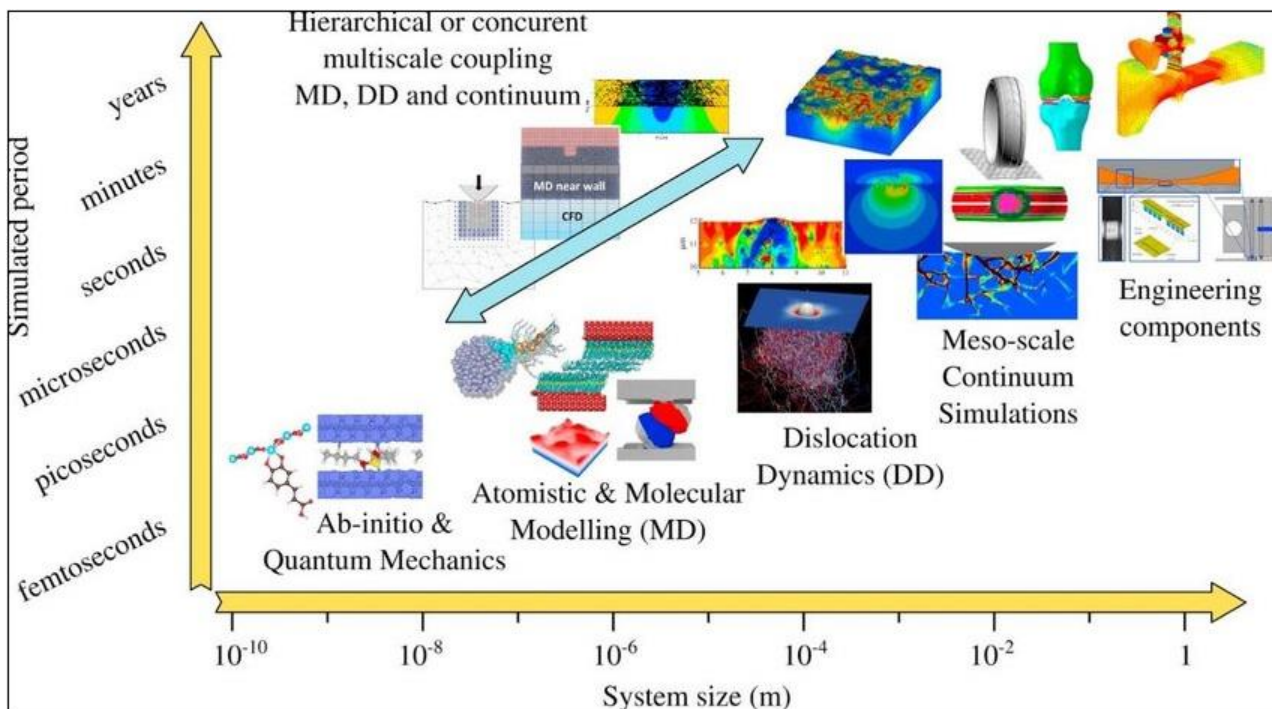

Рисунок – Последовательное многоуровневое моделирование твердых тел.

метод идентификации и анализа поверхности компактных образований, который основан на представлении о качении по поверхности пробной сферы [2]. При этом задача сводится к рассмотрению всех равновесных положений пробной сферы. Атомный характер системы приводит к ее естественной дискретизации, а последовательное перекачивание пробной сферы через неисследованные ребра обеспечивает связывание треугольных элементов в единое целое. В результате, если полное число треугольных элементов равно N , то кластер аппроксимируется полиэдром, а его поверхность – многогранником. Поставлена и решена задача измерения в компьютерном эксперименте его произвольной интегральной характеристики. В работе рассмотрены следующие приложения разработанного метода:

1. Исследованы процессы эволюции интегральных свойств нанобъектов при изменении их размеров или в результате внешних воздействий. На примере стабильных атомных кластеров показано, что в предложенном методе корректно воспроизводятся размерные осцилляции и последовательность магических чисел для равновесных атомных кластеров.

2. Рассмотрены компактные дефектные образования нанометровых размеров, погруженные в кристаллическую матрицу. Описан общий метод, позволяющий на атомном уровне детектировать появление такого образования, определять его внешнюю границу и измерять интегральные характеристики.

3. Выполнены компьютерные эксперименты процесса схлопывания сферической поры. Получены зависимости параметров формы поры от коэффициента сжатия.

Таким образом, предлагаемый подход может быть использован для последовательного многоуровневого компьютерного моделирования эволюции свойств материалов существующих легководных реакторов.

Список литературы

1. Makov G., Gattinoni C., De Vita A. Ab initio based multiscale modelling for materials science // *Modelling Simul. Mater. Sci. Eng.* – 2009. – V.17, №8. – P.084008 (17 p.).
2. Кульментьев А.И. Измерение интегральных характеристик атомных кластеров при компьютерном моделировании. // *Математ. моделирование.* – 2012. – Т.24, №3. – С.97 – 112.

О КОЛЕБАНИИ ОПЕРТОЙ ПРЯМОУГОЛЬНОЙ ПЛАСТИНЫ В ИДЕАЛЬНОЙ ЖИДКОСТИ

Лимарь Александр Александрович

кандидат физико-математических наук,
доцент кафедры тракторов и сельскохозяйственных машин,
эксплуатации и технического сервиса
Николаевский Национальный Аграрный Университет, Украина

Марченко Дмитрий Дмитриевич

кандидат технических наук
доцент кафедры тракторов и сельскохозяйственных машин,
эксплуатации и технического сервиса
Николаевский Национальный Аграрный Университет, Украина

Пастушенко Андрей Сергеевич

кандидат технических наук
доцент кафедры агроинженерии
Николаевский Национальный Аграрный Университет Украина

Аннотация: в линейной постановке рассмотрена плоская гидроупругая задача о колебании тонкой изотропной прямоугольной пластины, разделяющей идеальные несжимаемые жидкости в жестком прямоугольном канале. Пластина подвержена растягивающим или сжимающим усилиям в срединной поверхности, а ее контуры оперты. Получено в виде определителя четвертого порядка частотное уравнение свободных связанных колебаний пластины и жидкости и проведено его упрощение для опертых контуров. Показано, что, как и ранее для заземленных контуров, частотное уравнение распадается на два уравнения, описывающих несимметричные и симметричные частоты свободных колебаний (нечетные и четные частоты), но в отличие от заземленных контуров уже не может быть представлено в единой форме для этих частот. Проведены численные исследования влияния механических параметров пластины, глубин заполнения жидкостей и их плотностей на собственные частоты колебаний механической системы.

Постановка задачи. Рассмотрим плоские колебания упругой прямоугольной пластины горизонтально разделяющей идеальные несжимаемые жидкости плотности ρ в жестком прямоугольном канале шириной b ($b = 2a$). Пластина обладает постоянной изгибной жесткостью D и подвержена растягивающим ($T > 0$) или сжимающим ($T < 0$) усилиям интенсивности T в срединной поверхности. Контур пластины оперты. Верхняя жидкость заполняет сосуд до глубин h_1 , а нижняя жидкость до глубины h_2 .

Частотное уравнение совместных колебаний опертой пластины и жидкости имеет вид [1, 2]:

$$\left| \left\| C_{qk} \right\|_{q,k=1}^4 \right| = 0, \quad (1)$$

Здесь

$$\begin{aligned} C_{11} &= \prod_{m=1}^{\infty} \beta_{2m-1} E_{1,2m-1}^0, C_{12} = \prod_{m=1}^{\infty} \beta_{2m} E_{2,2m}^0, \\ C_{13} &= \prod_{m=1}^{\infty} \beta_{2m-1} E_{3,2m-1}^0, C_{14} = \prod_{m=1}^{\infty} \beta_{2m} E_{4,2m}^0, \\ C_{21} &= -\tilde{p}_1^2 \sinh \tilde{p}_1^* + \sum_{m=1}^{\infty} \gamma_{2m-1} E_{1,2m-1}^0, C_{22} = \tilde{p}_1^2 \cosh \tilde{p}_1^* + \sum_{m=1}^{\infty} \gamma_{2m} E_{2,2m}^0, \\ C_{23} &= \tilde{p}_2^2 \sin \tilde{p}_2^* + \sum_{m=1}^{\infty} \gamma_{2m-1} E_{3,2m-1}^0, C_{24} = -\tilde{p}_2^2 \cos \tilde{p}_2^* + \sum_{m=1}^{\infty} \gamma_{2m} E_{4,2m}^0, \\ C_{31} &= -C_{11}, C_{32} = C_{12}, C_{33} = -C_{13}, C_{34} = C_{14}, \\ C_{41} &= -C_{21}, C_{42} = C_{22}, C_{43} = -C_{23}, C_{44} = C_{24}, \\ E_{1n}^0 &= \frac{\tilde{p}_1 \cosh \tilde{p}_1^*}{a(k_n^2 + \tilde{p}_1^2)} \left[(-1)^n - 1 \right], E_{2n}^0 = \frac{\tilde{p}_1 \sinh \tilde{p}_1^*}{a(k_n^2 + \tilde{p}_1^2)} \left[(-1)^n + 1 \right], \\ E_{3n}^0 &= \frac{\tilde{p}_2 \cos \tilde{p}_2^*}{a(k_n^2 - \tilde{p}_2^2)} \left[(-1)^n - 1 \right], E_{4n}^0 = -\frac{\tilde{p}_2 \sin \tilde{p}_2^*}{a(k_n^2 - \tilde{p}_2^2)} \left[(-1)^n + 1 \right]. \end{aligned} \quad (2)$$

$$\begin{aligned} \tilde{p}_{1,2}^2 &= \pm P/2 + \sqrt{P^2/4 + q}, \tilde{p}_i^* = a\tilde{p}_i, \gamma_n = \omega^2 \alpha_n k_n^2, P = T/D, q = k_0 \omega^2 / D > 0, \\ k_0 &= \rho_0 h_0, k_n = \pi n / 2a. \end{aligned}$$

Проводя преобразования со строками и столбцами определителя уравнения (1) с коэффициентами (2), приводим его к блочному виду с нулевыми двумя блоками. В результате получим уравнение

$$(C_{11}C_{23} - C_{13}C_{21})(C_{12}C_{24} - C_{14}C_{22}) = 0. \quad (3)$$

Из вида коэффициентами (2) следует, что уравнение (1) распадается на два уравнения (3), описывающих несимметричные и симметричные частоты.

Список литературы

1. Кононов Ю.Н., Шевченко В.П., Лимарь А.А. О колебаний прямоугольной пластины в идеальной жидкости с учетом различных способов закрепления ее контуров / Ю.Н. Кононов, В.П. Шевченко, А.А. Лимарь // Механика та математичні методи. – 2020. – Том 2. – №. 1. – С. 6–19.

2. Лимарь О.О. Про уточнення умов стійкості коливань прямокутної пластины, яка поділяє двошарову ідеальну рідину з вільною поверхнею / О.О. Лимарь // «Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки» 2020 № 2 С 11-20

3. Kononov Yu.N., Lyamar O.O., Bobrov M.M., Labartkava O.V., On the Stability of Oscillations of the Elastic Base of a Rigid Rectangular Channel With an Ideal Fluid / Kononov Yu.N., Lyamar O.O., Bobrov M.M., Labartkava O.V // XVII International scientific and practical conference «International trends in science and technology» Vol.1, September 30, Warsawa. Poland 2019 С. 38

4. Yuri Kononov, Aleksandr Lyamar, On the stability of coupled oscillations of the elastic bottom of a rigid rectangular channel and ideal liquid / Yuri Kononov, Aleksandr Lyamar // Journal of Theoretical and Applied Mechanics, Sofia, Vol.50. issue 3 (2020) pp. 292-303

RETHINKING THE SECURITY ISSUES OF CENTRAL ASIA

Yelaman D. Muzappar

Master of Arts, International Relations

Abstract:

During the 20 years of independence, security environment in Central Asia has been changing drastically, with changes in strategies and alliances. This region is acquiring day-by-day more geostrategic importance due, among other things, to the situation in Afghanistan, to their natural resources, hydrocarbons specially, and their localization among Europe and Asia, Russia and China, India and Iran. This fight for gaining the complete influence in the region is known with the term “new great game”.

Keywords: Central Asia; new great game; water security; interests, superpowers.

Central Asia is one of the crucial region for political «big game» actors in terms of security problem being located in the cross-roads point of the superpower`s interests. Destabilization in Afghanistan, territorial conflicts in Kuakas, impact of the radical Islamism and religious extremism, separatism in Ukraine, undefined status of the Caspian Sea, in some case problem of East Turkistan, lack of water or trans-border rivers challenge determines the actuality of analysis of the security issue of Central Asian region. The issues of prioritizing security problems and sustainable development of the region become worth of consideration.

Today Central Asian states face a broad range of challenges and threats. Some of them are systemic in nature, while others occur sporadically. Many challenges arise from the outside the region, some of them have a purely internal nature and reasons, and the others - having received once an impulse from external sources, develop and gather new dynamics in internal political and social and economic processes of the states of Central Asia.[1] Analyzing current situation, I attempt to determine main *three types* of current challenges to Central Asian security.

The first one has *transnational character*: international terrorism, religious extremism, and drug traffic, threat of regional conflicts. Nowadays the national security of any country could threaten by conflict and the events taking place away from its borders. Conflicts in the region, which indicated as an arc of instability by the US strategy, is perceived as a local threats to the countries of the Near East, Middle East and South Asia. However, the tragedy of 11 September 2001 showed that modern terrorism is a global threat, which able to use the weakness of a number of states to create strategic problems. If you ignore the local problems and conflicts, they can lead

to global dangers and threats. In the new conditions, national and regional security problems often become global, like in Afghanistan, Iraq. It indicates that the security is more influenced by global factors, and no country can be confined from them. After the 9 / 11 terrorist attacks, Western countries identified the problem of decaying or failed states as the main causes of this threat. Although there were no sources confirming the direct connection between the terrorist attacks in the US and the situation in Afghanistan.

We should note that long before September 11, 2001 leaders of Central Asian states had repeatedly called on the UN, OSCE, OIC, also permanent states of the UN Security Council to take effective measures to improve the situation in Afghanistan, which lead from the strong condemnation of international terrorism to decisive action. Unfortunately, the reaction was sluggish, but at the same time, the supply of arms had been continued to the warring forces in Afghanistan.

Moreover, this fact is noteworthy: Afghanistan never was part of an annual list of countries sponsoring terrorism, published by the US State Department. Some US experts have advocated the establishment power of the Islamic Emirate of the Taliban, which is allegedly a real force capable of uniting the country [2, p. 47-49].

Religious extremism. Jihadist groups and elements exist in Central Asia, but most evidence suggests that the serious jihadist players have largely been eliminated, marginalized or pushed into the Afghanistan-Pakistan theater. However, the U.S. withdrawal from Afghanistan could provoke a jihadist resurgence in the region. The security vacuum created by the departure of the U.S. and International Security Assistance Force personnel could also destabilize Afghanistan as various internal forces compete to fill the void.

Due to Central Asia's proximity to Afghanistan and the porous and poorly guarded border between Afghanistan and Tajikistan, there is certainly potential for violence and instability to spill over. Particularly worrying to Central Asian regimes are the Islamist militants in the Afghanistan-Pakistan border area that have survived and become battle-hardened in their war against Western forces. However, there have been reports that Islamic Movement of Uzbekistan leader Abu Usman Adil was killed Aug. 4 by a U.S. unmanned aerial vehicle strike in Pakistan, suggesting that the group may be struggling to survive even in the Afghanistan-Pakistan area. [3]

Drug trafficking. According to UN experts, about 20% of Afghan opiates goes through the border with Turkmenistan, Tajikistan and Uzbekistan (and then - via Kazakhstan) on world markets. At the same time Kazakhstan, like other Central Asian countries in recent years has evolved from a transit country, which drugs are transported from Afghanistan to Europe, steadily growing market for Afghan drugs.

The threat of regional conflicts. Experience of interaction of the Central Asian countries in addressing environmental (Aral), economic (the creation of a common market) or political-military (CICA support) showed that the Central Asian countries is ready to obey the friendly "centers of power" – Moscow, than cooperation on an equal position with each other . The probability of problem solving is high, if the situation is changed only in the direction of the change of "big brother".

China as an interested party, which have sufficient resources for the construction of roads, railways, power plants and pipelines. Of course, its proposed solutions will be supported by the countries of the region, even if it is based on the national interests of China, because even the worst solution would be (or seem to) is better than none. The most of the threats of a regional nature are masked programs of cooperation in the framework of various regional structures.

The second type is *«impact» or «pressure» of the superpowers* on the states of the CA. Huge energy resources and strategic location of the region on China's western border are the reason that Beijing sees it as *dingwei*, i.e. a vital space. China is spending billions of dollars in Central Asia, and is hoping for two things in return. The first is natural resources measured in cubic meters of gas, barrels of oil and metric tons of minerals. The second is more complicated and harder to measure: Beijing wants Central Asia states to be good neighbors – stable, predictable and not given to extremes. Russia wants to control their distribution, and Western powers want to get a guarantee that they will not be monopolized by Moscow or Beijing. [2, 48] Because, as prof. B. Beshimov emphasized, Central Asia is under the constant and huge influence of a revisionist Russia and a rising China.

Today Russia remains the hegemon in Central Asia. Putin's strategy for Central Asia is a combination of a few geopolitical objectives: first, to retain hegemony over Central Asia, and second, to make Central Asia a buffer zone against threats from Afghanistan and rising Jihad. Moscow is intolerant of both explicit and implicit attempts by other great powers to undermine its hegemony in Central Asia. "If the price of stability in Central Asia is [a continued] U.S presence, that price is too high," think Russian officials.

China is an incredibly fast-rising economic power in Central Asia. To understand China's strategic thinking toward Central Asia, we must look at what Beijing has done in the last 20 years. Firstly, it relentlessly and quickly constructed a system of oil and gas pipelines. China's Central Asia - China pipeline network diversifies the energy exports of Turkmenistan, Kazakhstan and Uzbekistan, which vastly improves their chances of political independence. Furthermore, the network makes Turkmenistan and Kazakhstan Russia's competitors in the Chinese market. Secondly, China has catalyzed a trade revolution in Central Asia. Thirdly, China became an investment bonanza for Central Asia. Chinese president Xi Jinping, during his official visit to Central Asian countries in 2013, has signed investment agreements totaling \$48 billion. [4] November, 2015 US Secretary of State had visited five Central Asian states: Kyrgyzstan, Uzbekistan, Kazakhstan, Tajikistan and Turkmenistan.

For the first time in the history of US diplomacy, the USA has tried to create a form of cooperation with the five Central Asian "stans" by format C5 + 1. So this is a new wave of well-known US diplomatic approach *«against threats»* in the Central Asia. John Kerry expressed a sincere desire to help Tajikistan to provide electricity. Tajikistan, which is the second country after Russia with hydropower reserves in the CIS, restricts the supply of electricity to its citizens from October to April, a few hours a day. US Secretary of State has puzzled Tajik elite by promising them for the next five years to implement the project for providing electricity whole country, and to export to Afghanistan. After that In Dushanbe, without getting tired wondering: what did *«kind*

daddy» mean the magic project? At the meeting with the Tajik president after expressing support for the efforts of Tajikistan in the fight against terrorism and extremism, John Kerry criticized President Rahman's policy regarding to persecution of representatives of political Islam in the country. Will Washington get from Dushanbe more civilized attitude to his domestic political opponents in exchange for providing the promised assistance? It is early to speak not only economic, but also in the field of security.

I. Karimov was the first president who defiant protocol and personally arrived in Samarkand airport to meet the head of US diplomacy by stressing the special importance of the relations of Uzbekistan with the USA. Because in the other four Central Asian countries Kerry was met by foreign ministers. US staff's support in security challenges is very crucial: For Uzbekistan, however, as for all the other Central Asian countries, exactly President Obama's decision to maintain the US military presence in Afghanistan until the end of 2016 at the level of 9800 people. Further decisions on this matter will depend on the next US president. Only Uzbek President Islam Karimov publicly endorsed this willing of the official Washington about the necessity of US military guarantees in Afghanistan in the same volume.

After 1992, none of the US Secretary State visited Turkmenistan. Visit of John Kerry in Turkmenistan was quite tense; he was «fearless» with current turkmenbashi. As told Reuters, he "discussed the issue with the president of Turkmenistan on cooperation in the release of 87 prisoners, the so-called prisoners of conscience." Gurbanguly Berdimuhamedov had not answer about this issue by relying on "technical" nature of the questions. Because, presidents of Central Asian states don't like to discuss about unpleasant topic for them. Turkmenistan needs American support, without it there can be neither a TAPI project (gas pipeline from Turkmenistan through Afghanistan to Pakistan and India) or the construction of the Trans-Caspian gas pipeline. Both pipes can substantially reduce total dependence of Turkmenistan from China, and increase revenues to the national income. After opening ceremony of new building of the American University of Central Asia in Kyrgyzstan, John Kerry visited Kazakhstan. The US Secretary of State expressed his attitude to the world's problems (which going beyond the Central Asia) in Kazakhstan pretending to the role of a mediator in solving various extra-regional conflicts. Kerry noted that the policy of the official Astana is impressive, evaluating the success of its "multi-vector" of foreign policy. Secretary of State carefully explained in an interview (he gave it in a specially equipped Kazakh yurt) that his visit was not intrigue for Central Asia, with a choice between Russia and China. [5] The countries of the region is influenced by the superpowers states, which cause tension and even hostility in the region. And this is not just official visit of the US Secretary State, it is «diplomatic maneuvering» of the USA toward Central Asia.

The third threat is *struggle within the countries of the region, internal problems*. Each country of the region also has own problems. Kazakhstan's economy depends on raw resources, particularly on oil. Kyrgyzstan deals with corruption in state level, economic regress, revolution. Tajikistan has problem of religious extremism and poorness. Turkmenistan and Uzbekistan are isolated, authoritarian countries. This phenomenon is caused by the necessity of redistribution of resources of influence under

conditions of independence. This situation caused conflict between the elites of representatives of the titular nation of each country of the region. After liberation from imperial hoops, ideological vacuum of all the states of Central Asia was filled by nationalism and radical ideologies, while nationalism was based on the idea of superiority over other nations. And this ideological competition between countries in the region has always existed. Because it is a competition and the stereotype takes roots from the competition between nomadic (Kazakhstan) and sedentary (Uzbekistan).

Today the countries of Central Asia share many common problems arising from the internal challenges. It is appropriate to offer an excerpt from the report of the «International Crisis Group», even if it is very critical overview: «All countries in the region are to some degree affected, but the two poorest, Kyrgyzstan and Tajikistan, are already in dire straits. Their own specialists say that in the next few years, they will have no teachers for their children and no doctors to treat their sick. Power cuts in Tajikistan each winter – twelve hours a day in the countryside, if not more – are already a tradition. Power failures in Kyrgyzstan are becoming increasingly common. Experts in both countries are haunted by the increasingly likely prospect of catastrophic systemic collapse, especially in the energy sector. Barring a turnaround in policies, they face a future of decaying roads, schools and medical institutions staffed by pensioners, or a new generation of teachers, doctors or engineers whose qualifications were purchased rather than earned. These problems will be exacerbated by other deep political vulnerabilities in both countries – the gradual increase of an insurgency and an aging autocrat in Tajikistan, and a dangerously weakened Kyrgyz state.

Uzbekistan and Turkmenistan are heading in the same direction. Exactly how far they have gone is hard to say as reliable data either does not exist or is secret, while extravagantly upbeat public statements bear no resemblance to reality. But Turkmenistan's marble-faced model hospitals and Uzbekistan's mendacious claims of prosperity are no answer to their countries' problems. Even Kazakhstan, the region's only functioning state, will be severely tested by infrastructure deficiencies, particularly in transportation and training of technical cadre. Any dreams of economic diversification and modernization will have to be put on hold for the indefinite future». [6. p.3]

Water tensions. Water resources are unevenly distributed in Central Asia; Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan are countries with insufficient water resources, while Kyrgyzstan and Tajikistan have sufficient water resources. Because these two countries is located in the zone of water flow. There are basic differentiation of use of water in the region. For Tajikistan and Kyrgyzstan need the water mainly for hydropower development, and Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan mainly use it for irrigated agriculture [7].

The problem of water resources in Central Asia is a complex of interrelated problems: social, political, economic. The lack of effective water resources management plays a role of deterrent mechanism in the use of water resources and their protection from pollution. National legislations of region`s states are too "one-sided", take into account only the interests of the own nation. The unwillingness of the political elites to find a compromise represents is major obstacle to the decision, or at the effective cooperation in the field of water resources. The deterioration of the situation

of water resources is a threat to socio-economic development of the region, and a hypothetical interstate conflict caused due to the problem of water resources will lead to a huge negative consequences for the entire region.

Strategic programs such «New Silk Road» (China), «Russian World» (Russia), «Big Central Asia» (the USA), «The Central Asia+»(Japan)are new threats for the Central Asia. So, The Central Asian countries should rethink the security issues and cooperate in all policies regarding to regional stability. Because, Security for the Central Asia means stability (economic, social, political), mutual trust and mutual defence. In addition, world superpowers should recognize that the stability and security of Central Asia is of interest to the entire international community.

Reference

1. Fatima Kukeyeva. Ukrainian crisis factor and the Central Asian countries political stability. (2015) <http://group-global.org/ru/publication/27397-ukrainian-crisis-factor-and-central-asian-countries-political-stability>. Accessed February 03.2016
2. Moldaliev Orozbek. Problems of regional, national security and international relations in Central Asia. Проблемы региональной, национальной безопасности и международных отношений в Центральной Азии. Alatau Academic Studies. 2015. №4, p. 47-49
3. Eugene Chausovsky. Militancy in Central Asia: More Than Religious Extremism. Security weekly. 2012. <https://www.stratfor.com/weekly/militancy-central-asia-more-religious-extremism>. Accessed March 07.2016
4. Baktybek Beshimov. The Power of Weak States in Central Asia. http://www.lsa.umich.edu/UMICH/wced/Home/Events/Documents/Beshimov_The%20Power%20of%20Weak%20States%20in%20Central%20Asia_UM.pdf
5. Matt Spetalnick. Kerry reassures Afghanistan's neighbors, urges against govt crackdowns. (2015) <http://www.reuters.com/article/us-centralasia-usa-kerry-idUSKCN0SS0SD20151103>. Accessed December 10.2015
6. Central asia: decay and decline. Asia Report N°201 – 3. (2011). Electronic version.<https://auca.kg/uploads/Tian%20Shan%20Policy%20Center/Reports/Country%20Reports%20and%20Assessments/Central%20Asia%20-%20Decay%20and%20Decline.pdf>
7. M. Suleimen. Water resources as a factor of security in Central Asia. Vestnik KazNU. Almaty. 2011

СОВРЕМЕННАЯ ШКОЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ³

Артеменко Ольга Ивановна,
к. биол. н., доц., чл.-корр. РАЕН (геополитика),
директор НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

Субраков Александр Дмитриевич,
Старший научный сотрудник
НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

Петрухина Дарья Валерьевна,
Старший научный сотрудник
НИЦ национальных проблем образования
Федерального института развития образования
Российская академия народного хозяйства и
государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
Российская Федерация

В условиях общественных трансформаций изменения, которые происходят в реализации государственной языковой образовательной политики, являются не случайными процессами. Они определяются объективными факторами модернизации общества, формированием ценностных ориентиров, становлением нового уклада, образа жизни и, как следствие, формированием определенного типа личности.

В конце XX века Россией был заявлен новый курс, целью которого являлось создание высокоразвитого современного общества с новым социокультурным личностным типом. Такой процесс требовал изменений во всех сферах жизнедеятельности, в том числе в системе школьного образования, в частности, в удовлетворении языковых образовательных потребностей.

³ Работы выполнены в рамках государственного задания РАНХиГС

В 80-90 годы XX века с ростом национального самосознания, выразившегося в требовании возврата к принципу 20-х годов «школа – на родном языке», повышения статуса родных языков, возвращения их из бытовой сферы в публичную, в том числе и в школу, восстановления родных языков в качестве языков обучения, создания условий сохранения и развития языков народов России возникла необходимость разработки статьи Конституции Российской Федерации, определяющей статус языков народов России.

В 1993 году впервые в истории России конституция закрепила за русским языком статус государственного языков Российской Федерации (ст.68, ч.1), а за языками народа, вошедшего в название республик, статус государственных языков республик. При этом, устанавливая свои государственные языки наряду с государственным языком Российской Федерации (ст.68, ч.2), республики стали трактовать термин «наряду» как равноправные. Такая трактовка позволила устанавливать в своих образовательных нормативно-правовых актах функциональное равноправие государственного языка РФ и государственного языка республики. В республиканских конституциях, как основы конституционного строя, русский язык заявлен как государственный язык республики, что, в первую очередь, нашло отражение в организации школьной образовательной деятельности. В школьном образовании появляется обязательное изучение независимо от этнической принадлежности государственного языка республики в равном объеме с русским языком. Такой подход реализации языковой образовательной политики вызвал в ряде республик межнациональное напряжение и поток обращений к Президенту РФ.

Все языки народов России в статусе родного языка в соответствии с Конституцией Российской Федерации получили право на сохранение, создание условий для их изучения и развития (ст. 68, ч.3).

Как следствие, в федеральном образовательном законодательстве устанавливается необходимость создания условий для организации образовательного процесса, направленного на удовлетворение этноязыковых и культурных потребностей обучающихся.

В новой редакции федерального образовательного закона 2012 года появляется статья 14 «Языки образования», учитывающая конституционный статус языков, определяющая их название в качестве предмета, которые должны преподаваться и изучаются в образовательных организациях. Преподавание и изучение государственного языка Российской Федерации, государственных языков республик Российской Федерации, родного языка из числа языков народов Российской Федерации осуществляются в соответствии с федеральными государственными образовательными стандартами (далее ФГОС). Преподаются и изучаются предметы и, следовательно, в ФГОС должны быть требования к освоению этих предметов. К сожалению, утвержденный 31 мая 2021 года приказом № 286 Минпросвещения России ФГОС данное положение статьи 14 не учитывает. Так же отсутствуют и примерные рабочие программы по этим предметам в реестре примерных основных образовательных программ.

В России проживает 194 народа, функционирует более 270 языков и диалектов [1]. По лингвистическим критериям существующие на территории России и функционирующие в системе общего образования языки принадлежат к следующим языковым группам (семьям): индоевропейской, тюркской, финно-угорской, абхазо-адыгской, вайнахской, дагестанской, монгольской, тунгусо-маньчжурской, палеоазиатской и некоторым другим. Российские этносы различаются по принадлежности к разным цивилизационным ареалам, разновременностью их вступления в современную урбанистическую индустриальную цивилизацию. Соответственно, являются разными по типологии социально-экономического и социокультурного развития, разными по характеру и объему языковых и этнокультурных потребностей, разными по статусу этносов и языков в политико-административной системе государства, базирующейся на принципах национально-территориальной автономии. Отсюда ясен реальный объем языковых проблем, их безусловная значимость в обеспечении устойчивого и динамичного развития общества.

В этих условиях для обслуживания этого разноязычного, «разнокультурного» и «разноментального» контингента учащихся, с одной стороны, необходима разработка языковой образовательной политики, обеспечивающей организацию учебной деятельности на языке из числа языков народов России, т.е. на родном нерусском языке. Очевидно, что необходима школа диалога культур с содержанием гуманитарных дисциплин с опорой на знания культуры конкретного народа. Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» [2] предусматривает развитие такой школы (ст. 11, ч.5¹). Для этого необходима разработка примерных основных общеобразовательных программ с учётом их уровня и направленности в части учета национальных и этнокультурных особенностей (ст.12, ч.12). С другой стороны, при наличии такой школы необходимо обеспечение организационного и содержательного единства образования и целостности государственной школьной системы, единства образовательного пространства в масштабах всей страны.

Для решения данных задач с 1992 года постоянно совершенствовалось образовательное законодательство, обеспечивающее реализацию языковой образовательной политики. Последние изменения произошли в 2020 году. В июле были внесены дополнения в Конституцию РФ [3], и в Федеральный закон №273-ФЗ «Об образовании в РФ». Русский язык конституционно закреплён как язык государствообразующего народа (ст.68, ч.1), что определяет специфику русского языка, его особый статус. Данное положение потребовало разработки определенного воспитательного идеала, который был внесен в июле 2020 года в закон об образовании (ст.2, ч.2). Он должен найти отражение в федеральных государственных образовательных стандартах и в примерных основных образовательных программах. Также в 2018 году в систему образования законодательно был введен русский язык в статусе родного языка как полноценный самостоятельный образовательный предмет. По заявлениям родителей (законных представителей) в соответствии с законом возникает возможность свободного выбора изучаемых родного языка из числа языков

народов России, в том числе русского языка как родного языка, государственных языков республик Российской Федерации (ст.14, ч.6, п.п. б). С введением данной законодательной нормы можно выбирать между русским языком как родным языком или русским языком как государственным языком республики, поскольку во всех конституциях республик он заявлен как государственный язык республики. При этом русский язык как базовый предмет изучается всеми обучающимися в обязательной части основной образовательной программы. Таким образом, в образовательной деятельности школ, функционирующих в условиях государственного двуязычия, возникает ситуация доминирования русского языка, что вызывает определенное недовольство со стороны представителей национальных общественных организаций.

Очевидно, что раз есть разные самостоятельные предметы по русскому языку, следовательно, они должны различаться по целям, задачам и соответственно содержанию, что должно найти отражение в ФГОС [4].

Мы считаем, что предмет «Государственный язык РФ» в содержательной части реализации воспитательных задач должен быть направлен на доминанту обеспечения гражданского единства многонационального народа России, поддержку культурного многообразия через взаимообогащение, сохранение культурных ценностей российского общества, формирование сознания гражданской идентичности и патриотизма, позволяющие трактовать российский народ как гражданскую, политическую нацию. Предмет «Родной язык (русский)» в содержательной части реализации воспитательных задач должен быть направлен на доминанту углубленного изучения на грамматической основе письменной традиционной культуры русского народа. Предмет призван показать роль русского языка и культуры как исторической основы российской государственности, их определяющую роль в формировании самоидентичности и в то же время их роль в укреплении единства многонационального народа Российской Федерации (русской нации) в условиях российского федерализма. Данный предмет не должен рассматриваться, как дополнение к базовому курсу, о чем заявлено в Примерной основной образовательной программе, вошедшей в соответствующий реестр.

Нужно отметить, что предмет «Родной язык», независимо от того, язык какого народа изучается, должен выполнять вышеперечисленные задачи.

На основании вышеизложенного становится очевидной необходимость приведения образовательных нормативно-правовых актов федерального ведомства, в частности ФГОС, в части преподавания и изучения языков народов России с учетом их конституционного статуса в соответствии с нормами федерального образовательного законодательства. Наличие противоречий создает условия, способствующие нарастанию количества проблем в сфере организации преподавания родных языков из числа языков народов России, и, как показывает практика, в свою очередь, всегда приводит к межнациональному напряжению.

Что необходимо сделать Министерству просвещения РФ

1. Разработать требования к результатам освоения предметов «Государственный язык Российской Федерации», «Государственный язык

республики Российской Федерации», «Родной язык», «Родной язык (русский)» и включить их в состав федеральных государственных образовательных стандартов всех уровней.

2. Разработать Примерные рабочие программы по предметам: «Государственный язык Российской Федерации», «Государственный язык республики Российской Федерации», «Родной язык», «Родной язык (русскому)» и включить их в реестр примерных программ по языкам народов Российской Федерации.

3. Разработать Примерные основные образовательные программы этнокультурной направленности (по 9 языковым группам) и включить их в реестр Примерных основных образовательных программ.

4. Создать условия для разработки учебников, обеспечивающих реализацию права получения образования на родном языке, а для этого в ФГОС должны быть включены требования для этих предметов примерную основную образовательную программу этнокультурной направленности.

5. Предусмотреть подготовку учителя начального общего образования, преподающего все предметы на родном языке.

Список литературы

1. Официальные итоги Всероссийской переписи населения 2010 года [Электронный ресурс] file:///C:/Users/comp/Desktop/ (дата обращения 29.09.2021)

2. Федеральный закон "Об образовании в Российской Федерации" от 29.12.2012 N 273-ФЗ (последняя редакция) [Электронный ресурс] http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/ (дата обращения 29.10.2021)

3. Конституция Российской Федерации с изменениями, одобренными общероссийским голосованием 1 июля 2020 года. – М.: Изд-во АСТ, 2020. – 64 с.

4. Приказ Министерства просвещения Российской Федерации от 31.05.2021 № 286 "Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования" (Зарегистрирован 05.07.2021 № 64100) [Электронный ресурс] <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107050028?index=2&rangeSize=1> (дата обращения 29.10.2021)

ЗАЛУЧЕННІСТЬ МОЛОДІ ДО ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Грачевська Таміла Олександрівна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та регіональних студій
Університет митної справи та фінансів, Україна

Конова Катерина Ігорівна,

студент IV курсу спеціальності 275 «Транспортні технології»
Університет митної справи та фінансів, Україна

Для сучасної України надзвичайно важливим завданням є забезпечення узгодженої діяльності всіх суб'єктів політичної системи. В умовах фінансової та соціальної нестабільності, а також воєнної агресії на Сході України, злагоджене функціонування політичної системи критично необхідне для нормальної роботи всіх державних органів влади, а, отже, й для виконання всіх повноважень та зобов'язань держави. Одним із факторів забезпечення стабільності в державі є підтримка діяльності молодіжних політичних організацій, які мають на меті залучення молодих громадян до політичного життя.

Питання щодо форм та методів залучення молодих громадян України до політичної діяльності є доволі актуальним, зважаючи на ту обставину, що молодіжна політика в сучасній Україні перебуває у процесі трансформації, викликаною кардинальною зміною політичної системи суспільства. Важливість даної політики полягає у тому, що держава не може ефективно функціонувати та розвиватися без підтримки молоді, тоді як молодь не зможе якісно інтегруватися у громадянське суспільство без відповідних дій з боку держави.

Попри всі негаразди, пов'язані з забезпеченням спадковості поколінь у політичній системі, в Україні все ж таки існує позитивний досвід вирішення актуальних питань залучення молоді до державних проєктів та ініціатив. Так, за результатами виконання Державної цільової соціальної програми «Молодь України», розрахованої на 2016-2020 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148, було впроваджено інструменти щодо участі молоді у процесах ухвалення рішень, реалізації молодіжної політики на місцевому та регіональному рівні; започатковано численні програми, конкурси і проєкти для самореалізації та сталого розвитку молоді, збільшено кількість молодіжних консультативно-дорадчих органів, молодіжних центрів, здійснено фінансову підтримку проєктів молодіжних та дитячих громадських організацій, розширено міжнародне молодіжне співробітництво тощо.

Доцільно зауважити, що згідно законодавства, до молоді відносяться молоді особи України, іноземці та особи без громадянства віком від 14 до 35 років, які перебувають в Україні на законних підставах.

За офіційними даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2021 р. в країні проживало 10 262 880 осіб у віці від 14 до 35 років, з них понад дві третини (68%) – міські мешканці (табл. 1). У цьому віці ще спостерігається переважання чисельності юнаків і молодих чоловіків, яких майже на 252 тис. більше, ніж дівчат і жінок.

Таблиця 1

Чисельність молоді (14-34 роки) за статтю, п'ятирічними віковими групами та місцем проживання, 2021 р., осіб

Вікова група, років	Міські поселення		Сільська місцевість		Всього
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	
14-19	812 540	773 488	386 477	359 511	2 332 016
20-24	667 367	629 296	361 930	340 540	1 999 133
25-29	869 060	841 731	454 802	414 215	2 579 808
30-34	1 167 098	1 172 601	538 153	474 071	3 351 923
Всього, 14-34	3 516 065	3 417 116	1 741 362	1 588 337	10 262 880

Джерело: за даними Державної служби статистики України, без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

За наведеними даними видно, що молодь складає значну частину українського населення (24%). Хоча влада намагається збільшити залученість молоді до перебігу політичних процесів шляхом затвердження різних програм та законів, однак все одно кількість, які беруть у них участь, з кожним роком помітно зменшується (рис. 1), що свідчить про недостатнє заохочення молоді з боку діючої влади до політичної діяльності.

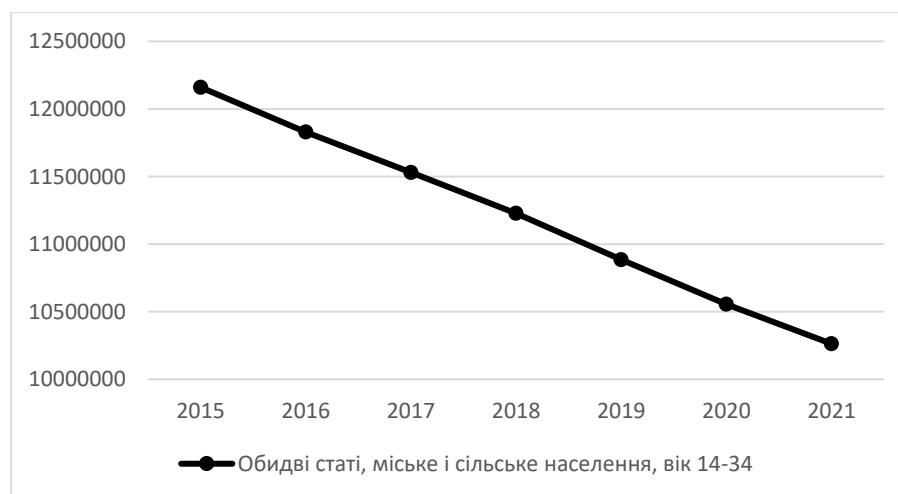

Рис. 1 – Динаміка зміни чисельності молоді в Україні у віці 14-34 роки, яка проживає у містах і селах

Тому зараз гостро постає питання заохочення молоді щодо більш активної участі у політичних процесах. Дану проблему можна вирішити шляхом:

- встановлення обов'язкових або добровільних квот — мінімальної кількості молодих людей у партійних списках кандидатів або резервування місця для молоді у радах;
- фінансування молодіжного представництва;

- проведення роз'яснювальної роботи.

У Законі України «Про основні засади молодіжної політики», ухваленому 27 квітня 2021 року № 1414-IX, йдеться про створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті.

Молодіжна політика, за умови її здійснення у відповідності з нормами нового закону, дасть стимул для налагодження партнерських взаємовідносин між молоддю та владою, створить нове підґрунтя для розбудови сильної та активної молодіжної спільноти, допоможе молоді подолати найбільш складні перехідні етапи життя від юності до більш зрілого віку, від пошуку першого робочого місця до створення сім'ї, скористатись різними перевагами та програмами державної підтримки. Тільки активне включення молодих людей з різних категорій до сфери планування, реалізації та аналізу молодіжної політики зможе вивести її на якісний рівень, а також позитивно позначиться на збільшенні зацікавленості молоді до участі у політичних процесах.

Список літератури:

1. Закон України “Про основні засади молодіжної політики” №1414-IX від 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 07.11.2021).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.11.2021).
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2016-2020 роки ” №148 від 18.02.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.11.2021).

HUMAN FACTOR IN AVIATION

Paletayeva Volha

MEd

Senior teacher of Belarusian State Academy of Aviation

Khmielnitski Anton

2-year cadet of Belarusian State Academy of Aviation

Nowadays the increase of volume of air transportation in the world and the growth of aircraft usage lead to the flight safety requirement strengthening. Improving the safety of the air transport system is one of the key challenges facing the aviation industry. The solution to this problem is associated with some difficulties. Considering flight operations only from a safety point of view, it is impossible to solve this problem, since flights must be simultaneously safe, regular, and cost-effective. At the same time, safety is the most important, crucial factor in the performance of flights [1].

Why are human conditions, such as fatigue, complacency, and stress, so important in aviation maintenance? These conditions, along with many others, are called human factors. Human factors directly cause or contribute to many aviation accidents. It is universally agreed that 80 percent of maintenance errors involve human factors. If they are not detected, they can cause events, worker injuries, wasted time, and even accidents.

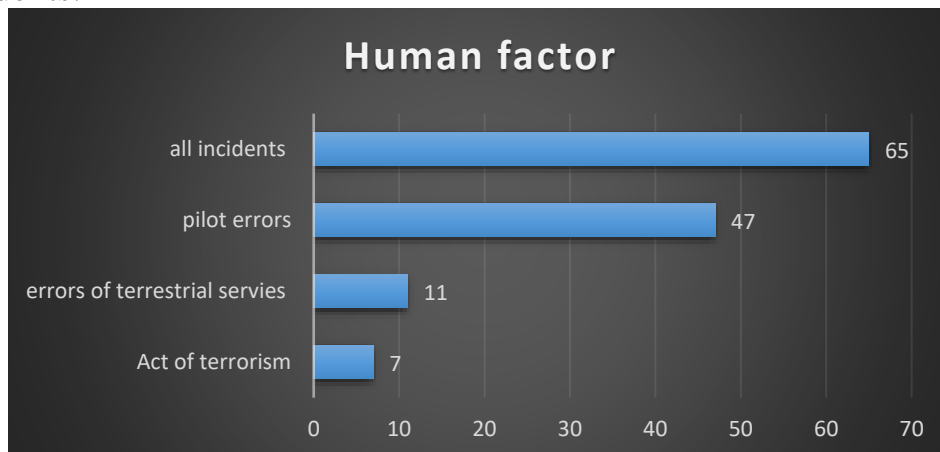

Figure 1

The human factor is the doctrine of the reliable and effective functioning of the aviation system, which is based on combination and interaction of three diverse components such as “pilot, aircraft and environment” by taking into account the capabilities and limitations inherent pilots (experts) and manifested in professional activities, when creating each of these components.

Aviation maintenance human factors programs focus on the people who perform the work and address physical, physiological, psychological, and psychosocial factors.

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

It must focus on individuals, their physical capabilities, and the factors that affect them. It also should consider their mental state, cognitive capacity, and conditions that may affect their interaction with others. The company must consider factors like each person's size, strength, age, eyesight, and more to ensure each person is physically capable of performing all the tasks making up the job. A good human factors program considers the limitations of humans and designs the job accordingly. An important element when incorporating human factors into job design is planned rest breaks. People can suffer physical and mental fatigue under many work conditions. Adequate breaks and rest periods ensure the strain of the task does not overload their capabilities. Annual vision testing and hearing exams are excellent proactive interventions to ensure optimal human physical performance.

There are at least two environments in aviation maintenance. There is the physical workplace on the ramp, in the hangar, or in the shop. In addition, there is the organizational environment that exists within the company. A human factors program must pay attention to both environments. The physical environment is obvious. It includes ranges of temperature, humidity, lighting, noise control, cleanliness, and workplace design. Companies must acknowledge these conditions and cooperate with the workforce to either accommodate or change the physical environment.

The second, less tangible, environment is the organizational one. The important factors in an organizational environment are typically related to cooperation, communication, shared values, mutual respect, and the culture of the company. An excellent organizational environment is promoted with leadership, communication, and shared goals associated with safety, profitability, and other key factors. The best companies guide and support their people and foster a culture of safety. A safe culture is one where there is a shared value and attitude toward safety. In a safe culture, each person understands his or her individual role is contributing to overall mission safety.

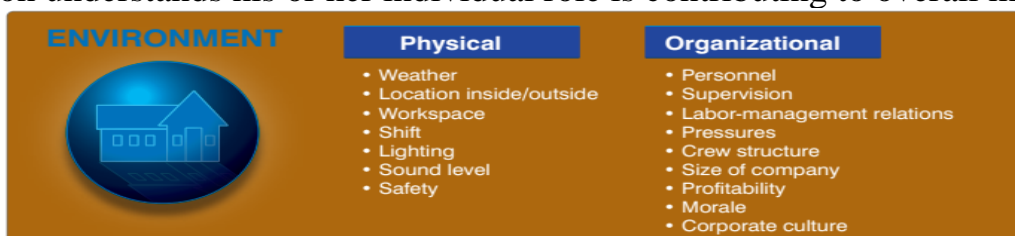

Figure 2

The term human factors has grown increasingly popular as the commercial aviation industry realize that human error, rather than mechanical failure, underlies most aviation accidents and incidents. Human factors science or technologies are multidisciplinary fields incorporating contributions from psychology, engineering, industrial design, statistics, operations research. It is a term that covers the science of understanding the properties of human capability, the application of this understanding to the design, development, and deployment of systems and services, and the art of ensuring successful application of human factor principles into the maintenance-working environment [2].

The main culprit of accidents is, as a rule, not equipment or work placement management, but the working person himself, who for some reason didn't follow the rules of safety precautions: violated the labor process, didn't use the provided

protective equipment, etc. According to statistics in aviation up to 90% of accidents are related to the human factor due to increased power in the hands of one person, leading to human errors.

Human error is defined as a human action with unintended consequences. There is nothing inherently wrong or troublesome with error itself, but when you couple error with aviation maintenance and the negative consequences that it produces, it becomes extremely troublesome. Training, risk assessments, safety inspections, etc., should not be restricted to attempt to avoid errors but rather to make them visible and identify them before they produce damaging and regrettable consequences. Simply put, human error is not avoidable but it is manageable.

All errors performed by people at workplace can be divided into two categories: intentional and unintentional. An unintentional error is an unintentional wandering or deviation from accuracy. This can include an error in your action (a slip), opinion, or judgment caused by poor reasoning, carelessness, or insufficient knowledge (a mistake). For example, an AMT reads the torque values from a job card and unintentionally transposed the number 26 to 62. He or she did not mean to make that error but unknowingly and unintentionally did. An intentional error should really be considered a violation. If someone knowingly or intentionally chooses to do something wrong, it is a violation, which means that one has deviated from safe practices, procedures, standards, or regulations.

Due to a large number of human-related aviation accidents and incidents that occurred in the late 1980s and early 1990s, were identified twelve human factors that degrade people's ability to perform effectively and safely, which could lead to human errors. These twelve factors, known as the "dirty dozen", are the following:

1. Lack of knowledge.
2. Lack of awareness.
3. Lack of resources.
4. Lack of communication.
5. Lack of teamwork.
6. Complacency.
7. Lack of assertiveness.
8. Norms.
9. Distraction.
10. Pressure.
11. Stress.
12. Fatigue [3].

In conclusion it should be said, that it is necessary to reduce the human factor effect on maintaining of safety flight. The most important task of the aviation organization management in order to ensure the professional and psychological reliability of aviation specialists and the reliability of their work is to maintain high efficiency and moral and psychological state. This task is achieved by taking into account the environmental factors and personal characteristics, characteristics, qualities of specialists in their work, by creating the most favorable above-mentioned environmental factors, by activating the human factor, preventing the manifestation of factors that reduce the efficiency of flight controllers, pilots and other specialists [4].

References

1. Air Transport Association (1989). "ATA Specification 104 Guidelines for Aircraft Maintenance Training". Washington, D.C.: Air Transport Association.
2. Aviation Industry Computer Based Training Committee (1989). AICC Matrix Committee. "CBT Courseware/Hardware Matrix" (Report AGR 001, 22 December 1989). Washington: GMA Research Corporation.
3. Aviation Safety Research Act of 1988, PL 100-591, 102 Stat. 3011 (1988).
4. Baker, B. and A. Schafer. "Industrial Hygiene in Air Carrier Operations". Proceedings of the Fifth Federal Aviation Administration Meeting on Human Factors Issues in Aircraft Maintenance and Inspection — The Work Environment in Aviation Maintenance. January 1992. Washington, D.C.

ТЕХНОЛОГІЯ ТИМБІЛДИНГУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гришкова Тетяна Володимирівна

Заступниця директора
з навчально-виховної роботи
Володимирівський заклад
загальної середньої освіти I-III ступенів

В умовах сьогодення кожен освітній заклад, незалежно від підпорядкування і форми власності, функціонує як система взаємин членів колективу. Ефективність і результативність управління колективом значною мірою залежать від того, які технології використовують менеджери освіти для реалізації поставлених цілей. На відміну від жорсткого адміністративного управління, командний підхід у сучасних умовах реформування галузі освіти є найбільш ефективним в управлінні педагогічним колективом. Крім того, якість та ефективність діяльності будь-якої організації визначається не стільки зусиллями окремих працівників, скільки результативністю праці всього колективу. Відповідно, особливої актуальності в освітньому менеджменті сьогодні набувають технології командоутворення, зокрема популярною є технологія тимбілдингу. Вона є мейстрімом парадигми сучасної освіти, так як формує високу працездатність всіх її учасників.

Упродовж останніх років набувають актуальності питання щодо процесу формування команд та командної роботи: вивчення теоретичних питань командоутворення (Г. Гертер, Л. Карамушка, А. Карпов, Р. Кричевський, Р. Муха, М. Прищак, А. Халіна та ін.); тимбілдинг (В. Боковець, О. Виноградова, В. Горбунова, Т. Куликова, О. Романовський, О. Сорочан та ін.). Варто зазначити, що аналіз наукової літератури вказав на достатню кількість публікацій з проблем тимбілдингу у сфері бізнесу, все ж освітній тимбілдинг на сучасному етапі розвитку педагогічної науки розроблений недостатньо, що й формує актуальність його дослідження.

Незалежно від бажань керівництва, в будь-якому закладі освіти існує складна схема неформальних стосунків, яка включає в себе довільну кількість груп та мікрогруп, які здійснюють великий вплив на якість спільної роботи як всередині окремо виділеного колективу, так і на ефективність діяльності закладу в цілому. Тому, для успішної діяльності освітнього закладу, будь-який керівник зобов'язаний знати структуру соціально-психологічних взаємозв'язків та управляти роботою педагогічного колективу з урахуванням не тільки психологічних особливостей окремо взятих працівників, але й особливостей групової психології. Отже, спільна колективна праця (колаборація) є досить складним процесом, який вимагає перманентної підтримки та координування на всіх стадіях розвитку колективу, а тимбілдинг, на думку науковців, і є тією ефективною технологією, яка спрямована на формування, зміцнення команди та покращення взаємодії її членів.

Авторство тимбілдингу належить військовим. Перші документальні свідчення про тимбілдинг датуються орієнтовно 200 роком до н.е. Ще у Стародавньому Римі для підтримки бойового духу й згуртованості у військах проводилися спеціальні заходи, ігри, змагання на силу, витривалість та винахідливість.

У 50-х ХХ століття роках в Англії був презентований так званий «Мотузковий курс» - тренінг, покликаний забезпечити психологічну підготовку та командну сумісність військовослужбовців спецпідрозділів королівства. Курс виявився настільки вдалим, що його тут же перейняли «акули бізнесу» США [4, с.219]. Все ж фундатором концепції тимбілдингу більшість учених називають американського психолога і соціолога Е. Мейо.

Першими методичними посібниками у галузі педагогіки по формуванню різновікового колективу і технології реалізації командно-демократичного стилю управління можна по праву вважати «Педагогічну поему» та «Прапори на баштах» А. Макаренка. Його ідеї отримали подальший розвиток у педагогічних працях В. Сухомлинського. Багаторічна педагогічна діяльність в якості директора школи і учителя дозволила йому сформувати ряд принципів для формування шкільного колективу. Тобто «перше зерно» тимбілдингу у вітчизняній педагогіці «посіяли» ще А. Макаренко та В. Сухомлинський [3, с.25].

В Україні у сучасному вигляді тимбілдинг почав реалізовуватися на початку 90-х років і позиціонувався як одна із західних методик формування команди. Тільки на початку ХХІ століття командоутворення набуло актуальності у різних сферах. У тому числі і в освіті. Адже для досягнення стратегічних завдань будь-якої організації необхідна синергія зусиль всіх працівників. І тут дуже важливо, щоб з'явилося відчуття команди. Вияв інтересу до командного підходу в управлінні закладом загальної середньої освіти пов'язаний із впровадженням ефективних методів та форм прийняття управлінських рішень. На сьогодні по праву тимбілдинг є однією з перспективних моделей менеджменту, що забезпечує повноцінний розвиток закладу та є одним з найефективніших інструментів управління кадрами.

Тимбілдинг (від англ. «team building») в буквальному сенсі означає «побудова команди». Командне «будівництво» спрямоване на формування груп рівноправних фахівців різної спеціалізації, які спільно несуть відповідальність за результати своєї діяльності і на рівних умовах здійснюють розподіл праці в команді [2, с.171].

Тимбілдинг спрямований на перетворення колективу з колег, об'єднаних штатним розкладом і функціоналом, в команду однодумців, які покликані спільно вирішувати виробничі завдання. Тимбілдинг легко справляється із завданням згуртувати колектив, особливо коли мова йде про заклад освіти.

Кожен вчитель проводить свої уроки, а поспілкуватися з колегами нема коли. Ось тут-то і стане в нагоді технологія тимбілдингу: в ході виконання спільних завдань колеги пізнають один одного з іншого боку, вчаться взаємодіяти і досягати спільних цілей. Власне, корпоративний тимбілдинг і покликаний згуртувати і навчити командній роботі: тут і делегування функцій, і розподіл обов'язків, і виявлення сильних і слабких сторін членів команди, і прояв лідерських якостей, і вміння визначати зону відповідальності. Крім того у

літературних джерелах можемо знайти тлумачення тимбілдингу у більш вузькому сенсі. Розглядається як активний корпоративний відпочинок, спрямований на згуртування колективу чи команди [1].

Головна мета тимбілдингу - створення комфортного мікроклімату в колективі на основі загальних цінностей та уявлень.

Першорядними завданнями тимбілдингу вчені називають: формування навичок успішної взаємодії членів команди в різних ситуаціях; підвищення рівня особистої відповідальності за результат, перехід із стану конкуренції до співпраці; підвищення рівня довіри й турботи між членами команди; переведення уваги учасника із себе на команду; підвищення командного духу, отримання заряду позитивного настрою; просування команди на лідируючі позиції турніру [7].

Роль керівника ЗЗСО у процесі командоутворення є неоднозначною - дуже важливо у цей період стати в один ряд з усією командою і досягти поставленої мети, але з іншого боку залишатися лідером. Отже, основними завданнями менеджменту ЗЗСО в умовах корпоративної культури управління є: координація роботи команди і підрозділів, стимулювання інновацій та колаборації, управління конфліктами й ефективне лідерство.

До завдань керівника ЗЗСО входить і регулювання комунікативним процесом, і концентрація зусиль команди на досягнення цілей, і координація діяльності в умовах обмеження часу й ресурсів, а головне - ідентифікація стадій розвитку команди і прийняття відповідних впливів, що полегшують функціонування команди.

Доцільним є розкрити основні складові процесу тимбілдингу, які визначаються професором А. Карповим у праці «Організаційна психологія»:

1. Формування й розвиток навичок командної роботи, які є основою системи впровадження тимбілдингу: 1) гармонізація спільної мети з особистими цілями; 2) прийняття відповідальності за результат команди; 3) ситуаційне лідерство й гнучка зміна стилю відповідно до особливостей завдання; 4) конструктивна взаємодія та самоврядування; 5) прийняття єдиного командного рішення й узгодження його з членами команди).

2. Формування командного духу, тобто сукупності психологічних феноменів, що характеризують неформальне ставлення працівників один до одного й освітнього закладу:

- посилення почуття згуртованості, формування стійкого відчуття «ми»;
- розвиток довіри між співробітниками, розуміння та прийняття індивідуальних особливостей одне одного;
- створення мотивації на спільну діяльність;
- створення досвіду високоефективних спільних дій;
- підвищення неформального авторитету керівників.

3. Формування команди - механічні дії з підбору, оптимізації структури команди й функціонально-рольового розподілу [5, с.350].

Крім цього, дослідження свідчить про необхідність розробки спеціальних тренінгових програм для підготовки управлінських кадрів ЗЗСО до роботи в конкурентоздатному колективі («Школа керівника», «Фасилітація для лідера»,

«Управління конфліктами в закладі освіти», «Компетенції високоефективного керівника», «Управління командою», «Підвищення кваліфікації керівників ЗЗСО відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа»).

Тімбілдинг-тренінги спрямовані на: створення атмосфери неформального спілкування; безпосереднє формування команди; вироблення командного духу та вміння працювати в команді; виявлення лідерів; згуртування команди; психологічне розвантаження.

Останнім часом набувають популярності інтелектуальні види тімбілдингу. Цей вид згуртованості команди сприяє не тільки всебічному розвитку працівників, а й утворенню у кожного вміння швидко приймати рішення. Спільне вирішення складних завдань – хороша основа для створення команди. Проведення такого виду тімбілдингу не вимагає великого простору та залучення будь-якого інвентаря. Досить буде лише знайти цікаві завдання для їх вирішення в команді.

Творчий тімбілдинг також набуває популярності, адже креативність високо цінується в сучасному світі. Керівники хочуть, щоб співробітники займалися незвичними і цікавими завданнями. Наприклад, малювання загальної картини. Учасники командами малюють частини картини, в кінці заходу картина з'єднується в єдине ціле. Загальну картину часто вішають у фойє, як нагадування загального успіху. Кожен із видів тімбілдингу є надзвичайно дієвим, адже будь-яка спільна діяльність колективу, яка безпосередньо не стосується роботи, має позитивний вплив на відносини між кожною його частиною.

Тімбілдинг може стати ефективним управлінським механізмом тільки за умови грамотного його використання, оскільки команда не може згуртуватися самостійно, необхідно проводити цілеспрямований комплекс заходів щодо формування у педагогів почуття належності, згуртованості, єдності цілей, лояльності. Успіх діяльності кожного закладу освіти забезпечує цілеспрямований колектив односторонців.

Таким чином, запровадження тімбілдингу в організаціях сфери освіти є ефективним способом активізації діяльності педколективу. Формування команди вчителів - це можливість якісно змінити існуючу систему освіти, вибудувати найбільш продуктивну форму організаційної взаємодії, забезпечити ефективність діяльності й підвищити їх конкурентоспроможність, об'єднати кожного окремого працівника в єдину систему – команду – для налагодження відносин всередині організації та успішної роботи кожної її ланки. У разі об'єднання колективу підвищується працездатність, педколектив більш мотивований та зацікавлений в успішній роботі. Тімбілдинг є не просто методом згуртування колективу, він виконує дуже важливу навчальну функцію, а саме навчання роботі в команді. Це дуже важливо для організації, оскільки багато співробітників звикли працювати, покладаючись тільки на себе, і не усвідомлюють, наскільки більше ефективності в роботі команди. До того ж, цей метод дозволяє дати розуміння співробітникам про важливість роботи всіх і кожного, що якщо людина неналежно ставиться до своїх обов'язків, то страждає вся команда.

Список літератури

1. Нікіфорова Л.О. Тімбілдинг як основа ефективного розвитку колективу / ЛО.Нікіфорова, Я.В.Білоконь // Економічний простір - Дніпропетровськ, ПДАБА - 2012, № 59 - С. 218-225.
2. Куликова Т.И. Тімбілдинг в образовательной организации: Учебное пособие / Т.И. Куликова. - Тула: Изд-во: Имидж Принт, 2015. - 140 с.
3. Долженков О.О. Командоутворення як метод управління колективом у закладі освіти / О.О.Долженков, О.О.Сакалюк // Інноваційна педагогіка. - 2019. - № 10, т. 2. - С. 171-176.
4. Будуємо команду: корпоративний тімбілдинг на допомогу // Sport space [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://sport-space.com.ua/uk/blog/stroim-komandu-korporativnyi-timbilding-vam-v-pomoshh/>
5. Организационная психология : учебник для бакалавров / под ред. А. В. Карпова. -- М. : Издательство Юрайт, 2012. -- 570 с. -- Серия : Бакалавр. Базовый курс.
6. Романовський О.Г. Психологія тімбілдингу: навчальний посібник / Романовський О.Г., Шаполова В.В., Квасник О.В., Гура Т.В.; за заг. ред. Романовського О.Г. - Харків : «Друкарня Мадрид», 2017. - 92 с.
- 7.Тімбілдинг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ

Митрофанова Олена Леонтіївна

директорка Володимирівського ЗЗСО І-ІІІ ст.

Володимирівської сільської ради

Миколаївської обл.

1. Сутність емоційного вигорання

За даними досліджень американського Національного інституту проблем здоров'я і професійної безпеки, в наш час понад 35 млн. людей у всьому світі страждають клінічною формою синдрому хронічної втоми [Цит. за: 1]. Це захворювання було відкрито на початку 50-х років минулого століття і довгий час вважалося недослідженою формою вірусної інфекції.

Історія терміна «синдром емоційного вигорання» бере початок у 1974 р. Саме тоді Г. Фройденбергер опублікував статтю «Staff Burn-Out» [2], яка була написана на основі його спостережень за волонтерським персоналом (включаючи його самого) в безкоштовній клініці для наркозалежних. Також разом із колегою Г. Норт він визначив причини, перелік фаз емоційного вигорання і фактори його розвитку.

Термін «вигорання» позначений у Міжнародному класифікаторі хворіб як наслідок тривалого невирішеного стресу на робочому місці [3]. Багато вчених вважають це хворобою, але, починаючи з травня 2019 р., ВООЗ використовує цей термін тільки у випадках, пов'язаних із роботою, а тому «вигорання» класифікується як синдром. Однак супутні симптоми цього синдрому впливають на стан нашого здоров'я і життя загалом, зокрема послаблюється увага, погіршуються стосунки, частіше виникають конфлікти, зменшується рівень задоволення життям.

Психологи часто розглядають синдром «вигорання» у контексті професіоналізації. Досліджуючи психічне вигорання у процесі професіоналізації вчителя залежно від віку та стажу роботи, Н. Мальцева визначає його таким чином: «Синдромом психічного вигорання є складне структурно-динамічне утворення, яке формується в процесі педагогічної діяльності та є негативним ефектом професіоналізації» [4, с. 3].

В. Бойко під емоційним вигоранням розуміє «вироблений особою механізм психологічного захисту в формі повного або часткового виключення емоцій (зниження їх енергетики) у відповідь на обрані психотравмуючі впливи» [5]. Вчений вважає емоційне вигорання набутим стереотипом емоційної, найчастіше професійної, поведінки, частково функціональним стереотипом, який дозволяє людині дозувати й економно витратити енергетичні ресурси; формою професійної деформації особистості. Водночас, коли вигорання негативно відображається на виконанні професійної діяльності та стосунках із партнерами, можуть виникати його дисфункціональні наслідки.

К. Маслач та С. Джексон описали вигорання як синдром фізичного емоційного виснаження, який виникає на фоні стресу. Через такий стан починає

розвиватися негативна самооцінка, негативне ставлення до роботи, втрата розуміння і співчуття до колег [6].

Ф. Сторлі, провівши дослідження емоційного вигорання на медсестрах, які працюють у кардіології, зробила висновок, що цей синдром є результатом конфлікту з реальністю, коли людський дух виснажується в боротьбі з обставинами, які важко змінити. Внаслідок цього розвивається професійний аутизм. Необхідна робота виконується, але емоційний внесок, який перетворює завдання на творчу форму, при цьому відсутній [7].

Отже, синдром емоційного вигорання – це реакція організму, яка виникає внаслідок тривалої дії професійних стресів середньої інтенсивності.

Щоденна робота, іноді без перерв і вихідних, із постійними фізичними, психологічними навантаженнями, ускладнена напруженими емоційними контактами, веде до життя у стані постійного стресу. Людина накопичує негативні моменти та ситуації і, як результат, це може призвести до серйозних фізичних захворювань. Тому працівники, які готові викладатися по 24 години на добу, віддаватися роботі без залишку, без перерв, вихідних і відпусток, – перші кандидати на емоційне вигорання, що призводить у результаті до негативного розвитку життєвих ситуацій. Людина сама заганяє себе в пастку надмірної залученості, емоційної залежності від роботи і раптом у якийсь момент розуміє, що не може далі нести цей тягар. Людина ламається, відчуває втому, розуміє, що вичерпала всі ресурси, виснажена і морально, і фізично. З'являються сумніви в корисності своєї діяльності, відчуття безглуздості того, що відбувається, знижується самооцінка, починаються переживання з приводу своєї професійної й особистої неспроможності, здається, що немає перспектив.

Хоч раз у житті це відчуває кожен. Підступність емоційного вигорання полягає в тому, що не відразу починає відчуватися дискомфорт. Але якщо це систематично повторюється, то з часом те, в чому людина була зацікавлена і робила добре, стає їй нецікавим. Ризик значно підвищується на третій–четвертий рік роботи, коли вже відсутня новизна, знижується мотивація, підвищуються власні вимоги, а також вимоги оточуючих.

2. Стадії, слідства і симптоми професійного вигорання

Три стадії професійного вигорання:

Перша стадія:

Починається приглушенням емоцій, згладжуванням гостроти почуттів і свіжості переживань; фахівець зненацька зауважує: «начебто все поки нормально, але ... нудно і порожньо на душі»;

Зникають позитивні емоції, з'являється деяка відстороненість у відносинах з членами сім'ї;

Виникає стан тривожності, незадоволеності; повертаючись додому, все частіше хочеться сказати: «не лізьте до мене, дайте спокій!».

Друга стадія:

Виникають непорозуміння у відносинах з учнями, професіонал у колі своїх колег починає зі зневагою говорити про деякі з них;

Неприятність починає поступово проявлятися в присутності самих учнів - спочатку це важко стримувана апатія, а потім і спалахи роздратування. Подібна

поведінка вчителя - це неусвідомлюване їм самим прояв почуття самозбереження при спілкуванні, що перевищує безпечний для організму рівень.

Третя стадія:

Притупляються уявлення про цінності життя, емоційне ставлення до світу «уплощається», людина стає небезпечно байдужим до всього, навіть власного життя. Така людина за звичкою може ще зберігати зовнішню респектабельність і деякий апломб, але його очі втрачають блиск інтересу до чого б то не було, і майже фізично відчувається холод у його душі. [8]

Три сліdstва професійного вигорання:

Зниження самооцінки. «Згорілі» працівники відчувають безпорадність і апатію. З часом це може перейти в агресію і відчай;

Самотність. Люди, які страждають від емоційного згорання. Не в змозі встановити нормальний контакт із учнями. Переважають об'єкт-об'єктні відносини.

Емоційне виснаження. Втома, апатія і депресія, що супроводжують емоційне згорання, призводить до серйозних фізичних нездужань - гастриту, мігрені, підвищеного артеріального тиску, синдрому хронічної втоми та ін

Симптоми:

К. Маслач в 1978 році умовно розділила симптоми емоційного вигорання на: фізичні, поведінкові і психологічні.

До фізичних належать:

Почуття постійної втоми не лише вечорами, але і вранці, одразу після сну;

Відчуття емоційного і фізичного виснаження;

Відсутність реакції цікавості на чинник новизни або реакції страху на небезпечну ситуацію;

Загальна слабкість, зниження активності та енергії;

Часті безпричинні головні болі, постійні розлади шлунково-кишкового тракту;

Різка втрата або різке збільшення ваги;

Повна або часткова безсоння;

Постійне загальмований, навпаки, сонливість і бажання спати протягом дня;

Задишка або порушення дихання при фізичному або емоційним навантаженням;

Помітне зниження зовнішньої і внутрішньої сенсорної чутливості: погіршення зору, слуху, нюху і дотику, втрата внутрішніх, тілесних відчуттів.

Соціально-психологічні симптоми:

Байдужість, нудьга, пасивність і депресія, почуття пригніченості;

Підвищена дратівливість на незначні, дрібні події;

Спалахи невмотивованого роздратування або відмови від спілкування, відхід у себе;

Постійне переживання негативних емоцій, для яких у зовнішній ситуації причин немає;

Почуття неусвідомленого підвищеної тривожності (відчуття, що «щось не так, як треба»);

Почуття гіпервідповідальним і постійне почуття страху, що щось не вийти або він не впоратися;

Загальна негативна установка на життєві і професійні перспективи (по типу «як не старайся, все одно нічого не вийде»);

Поведінкові симптоми:

Відчуття, що робота стає все важче і важче, а виконувати її - все важче і важче;

Співробітник помітно змінює свій робочий режим (збільшує або скорочує час роботи);

Постійно, без необхідності, бере роботу додому, але і вдома її не робить;

Вагався у прийнятті рішень;

Почуття марності, невіра в поліпшення, зниження ентузіазму по відношенню до роботи, байдужість до результатів:

Невиконання важливих, пріоритетних завдань і «застрявання» на дрібних деталях, яка не відповідає вимогам службовим трата більшої частини робочого часу на мало усвідомлюване або неусвідомлюване виконання автоматичних і елементарних дій;

Дістанціюруемість від співробітників і клієнтів, підвищення неадекватною критичності;

Зловживання алкоголем, різке зростання викурених за день сигарет. [9]

Вигорання дуже інфекційно і може швидко поширитися серед співробітників. Ті, хто схильний до вигорання, стають циніками, негативістам і песимістами; взаємодіючи на роботі з іншими людьми. Які знаходяться під впливом такого ж стресу, вони можуть швидко перетворити цілу групу в збори вигоряючими. Найбільша вірогідність того, що це відбудеться, існує в організаціях з високим рівнем стресу. Також К. Черніс відзначає, що вигоранням страждають не тільки люди, а й організації. Як у індивіда, який страждає вигоранням, в організації з'являються різні симптоми цього явища.

Ось ці симптоми:

Висока плинність кадрів;

Зниження залученості співробітників в роботу;

Пошук «козла відпущення»;

Антагоністичний груповий процес і наявність парних угруповань;

Режим залежності, яка у вигляді гніву на керівництво та прояв безпорадності і безнадійності;

Розвиток критичного ставлення до співробітників;

Недолік співпраці серед персоналу;

Прогресуюче падіння ініціативи;

Зростання почуття незадоволеності від роботи;

Прояв негативізму щодо ролі або функції відділення. [10]

3. Загальні рекомендації із запобігання розвитку синдрому емоційного вигорання:

- *перший крок до подолання вигорання* – розібратися з собою, зрозуміти свої цілі та уявити образ свого майбутнього, зрозуміти сенс того, чим саме людина займається;

- *другий (інший спосіб)* – перехід у сферу, яка лежить поруч. Тоді попередні знання, уміння та навички знаходять застосування. Людина робить так звану горизонтальну кар'єру;

- *третій* – не залишаючи даного виду діяльності, зробити її інструментом для досягнення більш глобальних ідей;

- *четвертий* – людина, залишаючись у тій же ситуації, починає робити акценти не на тому, що вона вже добре знає, уміє та засвоїла, а на тому, що являється для неї проблемою. Так можна віднайти новий сенс у старій професії, а її перетворення в інструмент саморозвитку стає профілактикою вигорання.

Ресурс є у кожного, його можна усвідомлювати або не усвідомлювати, але він є, і важливо навчитися ним користуватися, якщо ви хочете, користуватися його силою. [11]

Список літератури

1. Киселиця О. М., Богданюк А. М., Гуліна Л.В., Свекла Р. М. Прогнозування та запобігання синдрому професійного вигорання і хронічної втоми учителів фізичної культури. Молодий вчений. 2018. № 3.3 (55.3). С. 89–92.

2. Freudenberger H. J. Staff Burn-Out. The Society for the Psychological Study of Social Issues. 1974. Volume 30, Issue 1. P. 159–165.

3. Емоційне вигорання або синдром двадцять першого століття. URL : <https://delta-med.com.ua/emotsijne-vygorannya-abo-syndrom-dvadtsyat-pershogostolittya>

4. Мальцева Н. В. Проявления синдрома психического выгорания в процессе профессионализации учителя в зависимости от возраста и стажа работы : дисс. канд. психол. наук : 19.00.13; 19.00.07. Казань, 2005. 212 с.

5. Бойко В. Психоенергетика. СПб. : Питер, 2008. 416 с. URL : https://bookap.info/okolopsy/boyko_psihoenergetika

6. Maslach C., Jachson S. E. The measurement of experienced burnout. Journal of Occupational Behaviour. 1981. N 2. P. 99–113.

7. Storlie F. Burnout: Theelaboration of a concept. Am J Nurs. 1974. December. P. 2108–2111.

8. Акіндінова І.А. Методи психологічної допомоги роботі з наслідками синдрому емоційного вигорання фахівців допомагають професій [Текст]: Психологічний журнал. / Акіндінова І.А. - 2001. Том 17. - № 4. С. 56-72

9. Грановська Р.М. Елементи практичної психології. [Текст] / Грановська Р.М. - С.П. - 1997. С.263

10. Маркова А.К. Психологія праці вчителя. [Текст] / Маркова А.К. М., Просвітництво .- 1993.С.352

11. Інтернет-ресурс:

http://nowpal.at.ua/index/profilaktika_profesijnogo_emocijnogo_vigorannja/0-91

ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ НАПРУГИ СТУДЕНТІВ У ПЕРІОД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Шевченко Росіна Петрівна

д.психол.н., професор, професор кафедри практичної психології Навчально-наукового морського гуманітарного інституту Одеського національного морського університету

Котляр Людмила Іванівна

к.психол.н., доцент, доцент кафедри практичної психології Навчально-наукового морського гуманітарного інституту Одеського національного морського університету

Діколь-Кобріна Олена Андріївна

ст.викладач кафедри практичної психології Навчально-наукового морського гуманітарного інституту Одеського національного морського університету

Сучасні тенденції переносу навчання в дистанційний формат в умовах пандемії має істотні відмінності від правильно спланованого й організованого навчального процесу. Мова йде про організацію такого освітнього простору, головною метою якого стає формування й розвиток активної особистості й відповідальної особистості, здатної до успішної орієнтації в сучасній ситуації, яка постійно змінюється.

Аналіз робіт багатьох авторів показує, що вивчення проблеми психічних станів студентів, що виникають в освітньому просторі вищої школи має велике практичне значення. Так само має значення, що функціональні психічні стани є одним із центральних інтегруючих ланок пізнавальних процесів і істотно впливають на ефективність процесу навчальної діяльності.

З огляду на особливості проведення занять у он-лайн форматі, у сучасних психологічних дослідженнях залишаються відкритими питання індивідуально-типологічних особливостей розвитку студента під час навчання. Недостатньо вивчені кількісні критерії оцінки стану здоров'я студентів, ступеню напруги функціональних систем організму при періодичному емоційному стресі.

Стан психічної напруги може виражатися у двох формах: у збільшенні збудження, реакціях мобілізації резервів організму й у гальмівних реакціях, а внутрішня структура психічної напруги характеризується когнітивною й емоційною складовими.

Особливу роль у період навчання можна відвести типологічним особливостям прояву властивостей нервової системи й особистісних характеристик. Стрес у період дистанційного навчання розглядається як фактор, що впливає на протікання процесів мислення, пам'яті, на мотиви й результативність навчальної діяльності в цілому.

Аналіз взаємозв'язку властивостей психіки й таких функціональних станів як самопочуття, активність, настрої у ситуації дистанційного навчання вказує на зміни тривожності, фрустрації, агресії, нервово-психічної напруги, причому в більшості у дівчат, ніж у хлопців. Також статистично значимо збільшуються показники інтелектуальних, емоційних і фізіологічних ознак стресу. Серед емоційних симптомів стресу в студентів часто зустрічаються дратівливість, напади гніву, почуття відчуженості, емоційна «тупість», байдужість, підвищена тривожність і зменшення задоволеністю життям, відчуття туги й депресії.

Ознаки статі, віку й курсу навчання впливають на динаміку психічних станів студентів. Найбільш низькі показники відзначені на 3 і 4 курсах, а найбільш високі - на 1 і 2 курсах.

Значимими детермінантами високого рівня тривожності студента в період дистанційного навчання є: виразність екстернальності в сфері сімейних і міжособистісних відносин, виразність інтернальності у виробничих відносинах і вік. Предиктором фрустрації є тільки вік. Детермінантами реактивної тривожності є: виразність спонтанної агресивності, рік навчання й низький рівень сором'язливості особистості. Предиктором стресу у фізіологічній сфері є: виразність емоційної лабільності, у поведінковій сфері - курс, висока емоційна лабільність, висока спонтанна агресивність, депресивність і низька товариськість. Детермінантом емоційних ознак стресу й нервово-психічної напруги в період дистанційного навчання є нейротизм. Детермінантом високої активності є: екстравертивний тип особистості й спонтанна агресивність. Пригамовує активність при такому виді навчання високий рівень депресивності, дратівливості й нейротизм. Предиктором гарного настрою є врівноваженість.

Діяльність студентів має ряд специфічних особливостей: сприйняття й переробка різноманітної інформації в умовах дефіциту часу й, іноді, технічних можливостей, часте виникнення стану нервово-психічної напруги, виконання значної частини роботи у вечірній і нічний час і інші особливості, які позначаються на стані психічного й соматичного здоров'я студентів. І таким чином, ситуація дистанційного навчання виявляється динамічною й стресогенною у навчальному процесі в сучасних умовах.

Список літератури

1. Вяткін Б.А. Психология интегральной индивидуальности: Пермская школа/ Б.А. Вяткин, Л.Я. Дорфман, М.Р.Щукин. – М.,2011. – 636 с.
2. Горяча Т.С. Особливості психічного здоров'я в осіб із соматогенною фрустрацією: автореф.дис.на здобуття наук.ступеня канд.психо.наук:спец. 19.00.04./ Т.С. Горяча. – Харків, 2007. – 19с.
3. Лаврова М.Г. Психологічні особливості перебігу студентами стресу/М.Г.Лаврова// Збірник наук.праць «Культурна інтеграція і імміграція в сучасному суспільстві:міждисциплінарна перспектива». Одеса, 2010.- с. 93-996.
4. Прохоров А.О. Психология состояний. Хрестоматия./ А.О. Прохоров. – М.,2011.- 624 с.
5. Степаненко Л.В. Особливості прояву дисгармонійних емоційних станів особистості: автореф.дис.на здобуття наук.ступеня канд.психо.наук:спец. 19.00.04./ Л.В. Степаненко. – Одеса, 2010. – 19 с.

ARE SOCIAL MEDIA USERS EXPLOITED?

Botakoz Ikramova

Master of Arts and Social Sciences
University of Sheffield; UK

According to the International Telecommunication Union, 48% of the total global population uses the Internet. This shows the significant role networked technologies play in people's everyday lives. Individuals have become active users on social media, creating their profiles, uploading photos and videos, sharing likes and comments and making online conversations. As Rey mentions, such examples of digital information were not considered to be commodities in the past, and even now, many users are unaware of this commodification believing that information created by everyone cannot be a product. However, all social media platforms benefit from users' data by selling them to advertising companies. If data is created by users, then users should arguably be treated as the producers of any value that is sold and therefore be compensated. However, as some users are not aware of being a value-generating source they often do not demand wages for their production. This leads to the question of whether they are exploited by social media. Exploitation occurs when users' data value is more than the benefits users receive and the production costs that social media spend on providing their service. It would be unwise to answer this question strongly as yes or no, as the benefits that users get from using social media possibly also needs to be taken into account, before deciding whether exploitation occurs.

Why Marx's notion about exploitation is not relevant in digital society

In the Marxian sense, the process where capitalists sell worker made products and do not return to the workers the products whole value in wages is said to be exploitation. Many scholars mention this notion when they say that social media platforms have exploitative aspects. For instance, Fuchs writes that all social media users are compensated little or nothing for the digital content they create, and the level of exploitation is increasing. Further he says that it would be improper to compare working conditions of Internet users and workers in Marx's example. Not only this, but also some other Marxist ideas about how owners, workers, and consumers might use and exchange value can be not appropriate for today's situations on social media platforms.

In Marx's time, factories exploited workers to get a profit, because material products made by workers could not be consumed by two people at the same time. It can be established from this that commodities were limited, and materials that are needed for production were also finite. That is why capitalists might want to increase the volume and value of the products made by the workers, but minimise the wage of workers. Obviously, such situations made workers poorer and capitalists richer.

According to Marx, the poorer the workers become, the more commodities they produce, increasing benefits to the capitalists. One important aspect of such kind of production is, as Rey suggests, that it is impossible to use and exchange value from the same person. For example, a person can use a spade or sell it, but he cannot use it if once he has sold it, or conversely, cannot sell it if he is using it. Actually, in the material world, a product can be exchanged if it will be used. As Rey mentions, this deficiency which is inherent to factories becomes insignificant in digital society, where abundance of information exists. Social media companies can exchange their users' data at any time, and this will not affect users' access to their accounts or their connection with others: users can continue using social media without any obstacle. In fact, advertising companies buy users' information from platform operators as they know that users will frequently use their social media profiles. At the same time, as stated by Ritzer and Jurgenson, users guess that the data provided by them will be valuable in use; it means that some users know they are making products which will be consumed and shared by themselves, other users and advertisers. Cohen writes that social media platforms are predicated on the hypothesis that users both create and consume content, thus they become prosumers in the world of social networks. Digital content is not limited, and can therefore be used by users and by social media platforms any time.

As can be seen from above, the notion of the term 'use value' in the case of social media is wider than originally characterised by Marx and should be conceptualised again in digital society with immaterial benefits also being taken into account. People can and do get benefits from using social networking websites, even though they are immaterial. The traditional Marxian economic model claims that benefits should be able to be quantified. But the immaterial benefits that people get from using social media cannot be ignored just because it is hard to quantify or measure them.

How can use value impact to the rate of exploitation?

The ability of getting, using, and of owning digital information for both the social media platforms and its users, makes it possible for both to obtain a particular type of value from those things. If social media platforms benefit from the user generated content exchange value, it does not affect the user's ability to take pleasure from using the website. Kroker says that these things are inherent in 'virtual capitalism' where contradictions between use value and exchange value do not exist. If it is possible in the digital world to both use and exchange value from content, then Marx's notion about surplus value should be reanalysed in the case of social media. In fact, in the Marxian sense, surplus value is explained as any value created by workers which is not returned to them but is instead retained by the owner. Marx (1857-1861) defined its rate as a ratio of surplus value to labour power's value and also argued that what capitalists paid for labour was only equal to the costs required to maintain the minimum standard of living at that time, meaning that any money made from the product after this cost had been covered could be considered as surplus. It is this production of surplus value that contributes to exploitation. According to Rey, in the early stages of capitalism, workers' labour was exploited as much as possible, so the surplus value's rate could be equal to exploitation's rate. As Marx observed, in factories money was the chief method to compensate work time that owners bought from workers. In the

purpose of capitalization of surplus value that a worker creates, it was exchanged for money by owners, so it could be reinvested to enhance their wealth. Therefore, according to Rey, exploitation's rate can be equated to this formula:

$$[\text{exchange value} - (\text{wages} + \text{operating costs})] / \text{wages}$$

In the world of digital information, all online activities which have been done by users can be considered to be commodities, and advertisers influence users by buying these commodities. From this point of view, all users generate value which can be obtained by those who have created, organised, and packaged methods for mining users' data. Meanwhile users also get use value from the products that they create in many ways, some which will be mentioned below. Because of this characteristic of an information economy where use value and exchange value can be gained at once, Rey suggests 'to add the value of compensation in the form of use value to the value of compensation in the form of wages' to make a formula of the exploitation's rate in social media:

$$[\text{exchange value} - (\text{wages} + \text{use value} + \text{operating costs})] / [\text{wages} + \text{use value}]$$

Social media users do not get any wages, so wages can just be removed, and there is a new formula of exploitation's rate in social media:

$$[\text{exchange value} - (\text{use value} + \text{operating costs})] / \text{use value.}$$

If to simplify it, exploitation's rate is the ratio of surplus value to use value, or in inverse ratio to the content's usefulness for prosumers. If the sum of use value and operating costs is more than exchange value, then surplus value will be less than zero, which means that exploitation is not emerging in that case. In another words, the more useful a user finds social media, the less the exploitation level is. As the above formula shows, some social media users consider online content to be so useful, that it makes the exploitation level significantly low or even zero, and that is why they continue to engage in prosumption.

Comparison of material and immaterial commodity can explain the notion of exploitation on social networking websites. As Hampton and Wellman write, it is obvious that users benefit from being online and making content. For example, they may get benefits services such as storing large sized documents or access to online libraries. Conversely, those who are not online may miss some opportunities, for instance, they might not get an invitation to parties, miss interesting news, or be not aware of the latest fashion tendencies. So, immaterial capital gained by users should be also taken in to consideration when the level of exploitation on social media is discussed.

When does exploitation on social media not emerge?

As it is mentioned in previous paragraph, the possibility of the emergence of exploitation on social media depends on how useful a prosumer finds content. It can be said that social media does not exploit its' users, if the amount of value which users get from using social media is significantly large. According to some scholars such as Hesmondhalgh and Hearn, there are some distinct cases when use value may be so much that a user can be considered to be not exploited by social media platforms. For instance, satisfaction from being online and creating content can be very important in defining the emergence of exploitation on social media. As Hesmondhalgh says, people

who are involved in digital labour may achieve a number of rewards from that involvement: they could be satisfied with participation in a project which in their opinions, might improve relations between people; helping to deal with thorny issues which are essential in society; or learning skills that can be useful in other fields. A relevant example of this point of view can be found in a situation in the digital community of Kazakhstan. In recent years, Facebook has added the Kazakh language into the group of interface's languages. It happened thanks to Facebook users who intended to develop the usage of the Kazakh language. Initially they were registered to the group «Translator Community For Kazakh» in Facebook and began to translate every option on the interface that they use from English into Kazakh. Of course, Facebook did not pay them for this, but their work was driven by an ambition to be useful for their community and to increase the reputation of the Kazakh language which is not widely spoken by the population in Kazakhstan. As a result, nowadays every Kazakh speaker can use Facebook. It could be argued that these enthusiasts who contributed to Facebook's Kazakh translation are paid for their work through improvement of the Kazakh language's reputation among users and the enhancement of Kazakh speakers' access to Facebook. Such immaterial benefits are an example of instances where it can be argued that the exploitation⁵ of social media users does not happen. As Hesmondhalgh says, to consider wages as a single way of compensation would be unwise even at a time when a living wage is important.

The use value that social media users get from using online platforms can also be in the form of reputation. As Hearn points out, in the markets of conversations, value must be formed via users' visibility and involvement in these conversations, which will turn into perceptible reputation. This means that the users through their online behaviour (posts, likes, comments, shares, etc.) create their personal digital reputation that can be considered 'as a new form of currency and, more generally, value'. Reputation, as Rodden says, is 'never given once and for all', and is formed through the others users' feelings, considerations, and assertions. That is why as Hearn states, most social media users pay special attention to self-branding, by creating 'perfect profiles' on Facebook or posting 'perfect tweets' on Twitter. Furthermore, she writes about the importance of digital reputation in the Human Resource sphere, where specialists see an individuals' reputation on social media as being important along with their working skills. For example, how many 'friends' a person has on Facebook, how much engagement his/her posts get on the platform, or how many people that person is followed by on Twitter can give particular information about them. All of these things may show the general public that individual's personal sentiments. Krebs backs up this point by saying that companies with employees who have strong social relations and a good reputation in digital community, tend to be profitable. This is why a good reputation in digital society, particularly, on social media, can be accepted as an important kind of use value and therefore can mean that users are not exploited by social media platforms.

Conclusion

As the scholars above have argued, the concept of exploitation is still important when looking at social media. As digital information created by users is treated as a

commodity, it can be understood that social media platforms may have exploitative aspects towards its' users. Researchers, who claim that users are exploited by social media, generally give Marx's definition about exploitation as a supporting idea, while some aspects such as use value and exchange value in the Marxian sense can be irrelevant for the case of social media. If these concepts in digital society are considered again, a new formula for exploitation on social media can be created, where the higher the user benefits, the lower the levels of exploitation and where levels of benefit can be so high, that exploitation by social media platforms becomes next to zero. Such examples could be users benefitting from being aware of social events, being exposed to the vast amount of interesting information on social media, or satisfaction that makes users feel proud of doing particular activities on social media. Digital visibility that can be considered evidence of being a 'good specialist' in some fields can equate the users' exploitation to zero, which means that they are not exploited by social media platforms in these cases.

In conclusion, it is unwise to consider that all users are exploited by social media platforms even though these platforms get commercial benefits from exchanging its' users' data. Because there are advantages for users of being online, the importance of these immaterial benefits should also be counted. The level of users' exploitation depends on this use value: people, who have online habits that do not give them significant benefits, may be considered to be exploited by social media to some extent, whereas people who are able to use social media to improve things that are important to them, cannot be considered to be exploited by the platforms.

References:

- Andrejevic, M. (2002) 'The work of being watched: Interactive media and the exploitation of self-disclosure', *Critical Studies in Media Communication*, 19(2), pp. 230-248.
- Benkler, Y. (2006) 'The wealth of networks: how social production transforms markets and freedom', New Haven, Yale University Press.
- Cohen, N. (2008) 'The valorization of surveillance: Towards a political economy of facebook', *Democratic Communiqué*, 22(1), pp. 5-22.
- Dyer-Witheford, N. (1999) 'Cyber-Marx: Cycles and circuits of struggle in high technology capitalism', Champaign, University of Illinois Press.
- Fuchs, C. (2010) 'Labor in informational capitalism and on the Internet', *Information Society: An International Journal*, 26(3), pp. 179-196.
- Fuchs, C. (2013) 'Theorising and analysing digital labour: From global value chains to modes of production', *The Political Economy of Communication*, 2(1), pp. 3-27.
- Hampton, K., and Wellman, B. (2003) 'Neighboring in Netville: How the Internet supports community and social capital', *City and Community*, 2(4), pp. 277-311.
- Hearn, A. (2010) 'Structuring feeling: Web 2.0, online ranking and rating, and the digital 'reputation' economy', *Ephemera: theory & politics in organisation*, 10, pp. 421-438.
- Hesmondhalgh, D. (2010) 'User-generated content, free labour and the cultural industries', *Ephemera: theory & politics in organisation*, 10, pp. 267-284.

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

International Telecommunication Union (2017) 'ICT Facts and figures', Geneva. Available at: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2017.pdf>.

Jurgenson, N., and Rey, P. J. (2010) 'Marcuse, the web, and the new means of ambient production', in Rey, P. J. (Ed) VII Annual Social Theory Forum on Critical Social Theory: Freud & Lacan for 21st Century, Boston, MA.

Krebs, V. (2000) 'Working in the connected world: Social capital – the killer app for HR in the 21st Century', IHRIM Journal, 6, pp. 89-91.

Kroker, A. (2004) 'The will to technology and the culture of nihilism: Heidegger, Marx, Nietzsche', Toronto, University of Toronto Press.

Laibman, D. (1977) 'Toward a Marxian Model of Economic Growth', The American Economic Review, 67 (1), pp. 387-392.

Marx, K. (1959) 'Economic and philosophic manuscripts of 1844', (Original work written 1844) Moscow, Progress Publishers. Available at: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/EconomicPhilosophicManuscripts-1844.pdf>.

Marx, K. (1973) 'Grundrisse: Outline of the critique of political economy', (Original work written 1857-1861), Penguin Books in association with New Left Review. Available from: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/>.

Petersen, S. M. (2008) 'Loser generated content: From participation to exploitation', First Monday, 13(3).

Rey, P. J. (2012) 'Alienation, Exploitation, and Social Media', American behavioral scientist, 56(4), pp. 399-420.

Ritzer, G., and Jurgenson, N. (2010) 'Production, consumption, prosumption: The nature of capitalism in the age of the digital 'prosumer'', Journal of Consumer Culture, 10(1), pp. 13-36.

Rodden, J. (2006) 'Reputation and its vicissitudes', Society, 43(3), pp. 75-80.

Terranova, T. (2000) 'Free labor: Producing culture for the digital economy', Social Text, 18(2), pp. 33-58.

SOCIAL INTEGRATION OF PAKISTANI MIGRANTS LIVING IN SOUTH KOREA

**Muhammad Adnan,
Zakir Khan,
Kyung-Hak Kim**

Ph.D Candidate, Department of Diaspora, International Studies
Chonnam National University, South Korea, Gwangju

Abstract

This research paper has elucidated significant factors regarding the social integration of Pakistani migrants living in South Korea (S.K). Pakistan stands number 6th, which sends overseas migrant workers in 52 countries. The migration happened due to a few reasons such as lack of access to higher education with standardized scientific equipment for experimental use, poor financial and political situation, and to accomplish better economic opportunities that will improve their as well as families living standards.

The open-ended interviews were conducted with Pakistani migrants living in S.K. I concentrated on Pakistani migrants who are living in Cholla Namdo, the Gwangju area of South Korea. The purpose of this study is to investigate at which extent Pakistani migrant has socially integrated with the host community and in which area particular they have obstacles. During interviews, the participants were asked about the basic purpose of migration to S.K, daily life, how they celebrate their cultural and religious festivities, and what their integration level is.

According to this study, the majority of Pakistani migrants came to Korea for education purpose followed by business category and joining family. Before coming to Korea, they did not learn the Korean language, after arrival, they realized that the language barrier and availability of halal food are real troubles. In Korea, it is difficult to get halal edible stuff, despite the fact that this is essential regarding Muslim religious beliefs. None of the respondents eats pork and other cooked meat available on restaurants because the meat is not halal. There are not sufficient grocery stores to purchase the affirmed halal meat. This study demonstrates that the integration of Pakistani migrants is moderate yet a gigantic change in greetings and wearing culture is seen that is integrated from the host community. In the case of settlement preferences, the majority of Pakistani migrants do not have any hesitation to live in non-Muslim populated areas. With respect to the children, their integration level is high because they can easily make Korean friends despite the language barrier and with the passage of time, they speak Korean very well.

The article findings offers a few suggestions to the government of South Korea that will help to improve social integration and multi-culturalism processes. It is recommended that the Korean government should amend its policy in favor of migrants that can change the general people's mindset. This will promote the concept that Korean culture is becoming to be multi-cultural from monoculture. Government of South

Korea should consider issues related to social integration, for example, the availability of migrants' worship places required edible halal food, and make easier the process of getting permanent residence-ship. This will pull-in more migrants, which will increase integration processes.

Keywords: Integration, Multiculturalism, Religious festivities, Education, Equipped laboratories, Migrants.

Bibliography

1. Asian Development Bank Institute, Organisation for Economic Co-operation and Development, International Labour Organization, and OECD iLibrary. 2018. *Labor Migration in Asia: Increasing the Development Impact of Migration through Finance and Technology*.
2. Brubaker, Rogers. 2001. "The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and Its Sequels in France, Germany, and the United States." In . doi:10.1057/9780230554795_2.
3. Chiang, Chih-Yun. 2010. "Diasporic Theorizing Paradigm on Cultural Identity," 18.
4. Datta, Pranati. 1998. "Migration in India with Special Reference to Nepali Migration." *University*.
<http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/handle/10603/158869>.
5. "Diaspora Community in Brunei: Culture, Ethnicity and Integration: Diaspora Studies: Vol 12, No 1." 2019. Accessed July 10. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09739572.2018.1538686?journalCode=rdst20>.
6. Fischer, Claude S. 1995. "The Subcultural Theory of Urbanism: A Twentieth-Year Assessment." *American Journal of Sociology* 101 (3): 543–577.
7. Gusfield, Joseph R. 2006. "Culture." *Contexts* 5 (1): 43–44. doi:10.1525/ctx.2006.5.1.43.
8. Hall, Stuart. "Cultural Identity and Diaspora," 16.
9. Huntington, Samuel P. 2011. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. a edition. New York: Simon & Schuster.
10. "International Migration Review: SAGE Journals." 2019. Accessed July 10. <https://journals.sagepub.com/home/mrx>.
11. "Journal of Identity and Migration Studies." 2009 3 (2): 20.
12. Kwon, Tai-Hwan. "INTERNATIONAL MIGRATION OF KOREANS AND THE KOREAN COMMUNITY IN CHINA." *KOREA JOURNAL OF POPULATION AND DEVELOPMENT*, 18.
13. "Measuring Culture Outside the Head: A Meta-Analysis of Individualism—Collectivism in Cultural Products - Beth Morling, Marika Lamoreaux, 2008." 2019. Accessed July 10. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1088868308318260>.
14. Meer, Nasar. 2012. "Misrecognizing Muslim Consciousness in Europe." *Ethnicities* 12 (2): 178–196. doi:10.1177/1468796811431295.
15. Moen, Phyllis, Donna Dempster-McClain, and Robin M. Williams. 1989. "Social Integration and Longevity: An Event History Analysis of Women's Roles and

Resilience.” *American Sociological Review* 54 (4): 635–647. doi:10.2307/2095884.

16. “Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities.” 2019. Accessed October 8. <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/muslims-europe-report-11-eu-cities>.

17. Rosenzweig, Mark R., Douglas A. Irwin, and Jaffrey G. Williamson. 2006. “Global Wage Differences and International Student Flows [with Comments and Discussion].” *Brookings Trade Forum*, 57–96.

18. Sampson, Robert J. 1988. “Local Friendship Ties and Community Attachment in Mass Society: A Multilevel Systemic Model.” *American Sociological Review* 53 (5): 766–779. doi:10.2307/2095822.

19. Seol, Dong-Hoon, and John D. Skrentny. 2009. “Ethnic Return Migration and Hierarchical Nationhood: Korean Chinese Foreign Workers in South Korea.” *Ethnicities* 9 (2): 147–174. doi:10.1177/1468796808099901.

20. Smith, Rachel A., and Nigar G. Khawaja. 2011. “A Review of the Acculturation Experiences of International Students.” *International Journal of Intercultural Relations* 35 (6): 699–713. doi:10.1016/j.ijintrel.2011.08.004.

21. “UN HUMAN RIGHTS REPORT 2017.” 2019. Accessed July 10. <https://www2.ohchr.org/english/OHCHRreport2017/index.html>.

THE WOOD CHIP BARS EXPERIMENTAL STUDY RESULTS

Dmytrenko Andrey Alexandrovich,
Candidate of Engineering Science, docent,
National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine

Ovsiy Oleksandra Mykolayivna,
IV grade student,
National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine

Wood chip bars are similar to wood chipboards, but they are obtained from extruded wood chips [1, 2]. There are no instructions for determining the strength properties of these extruded wood chips made elements in the current regulatory documents in Ukraine and the European Union [3, 4].

The work aim is to obtain experimental materials for the range of strength properties and work features in variety of wood-based composite material influences. The tubular bar (Fig. 1) made of extruded wood is a natural renewable resource. As core structural elements of the lowest possible material consumption, it expands the range of wood-based materials application in the construction of buildings and structures.

The tests were performed according to the developed method, including the determination of the strength properties for transverse bending (Fig. 1, 2, 3), central compression along the fabrication (Fig. 4), compression across the fabrication, tension along the fabrication, 5 samples in each series. The bar has got 150x150 mm section.

The test was carried out on a testing machine UM-5A on a scale of a force meter 0-1000 kgf. To measure the elements deformations of all series and bending deflections, there was used ICh-10 dial gauges with a graduation of 0.01 mm. The deflection was measured in the plane of action of the load with an accuracy of 0.01 mm.

According to the results of the experimental study, the average value of the ultimate tubular bar strength at static bending was determined as 0.88 N/mm^2 . The average value of the tensile strength along the fabrication according to the results of experiments is equal to $0,63 \text{ N/mm}^2$. The ultimate force capable of absorbing a centrally compressed extruded wood chip element for compression along the fabrication is on average equal to 30.3 kN, for compression perpendicular to the production is equal to 15.2 kN. In this case, the ultimate strength in compression along the fabrication is 4.1 N/mm^2 .

Figure 1. General view of a tubular bar

Figure 2. General view of the TB-1 sample before and after the bending test

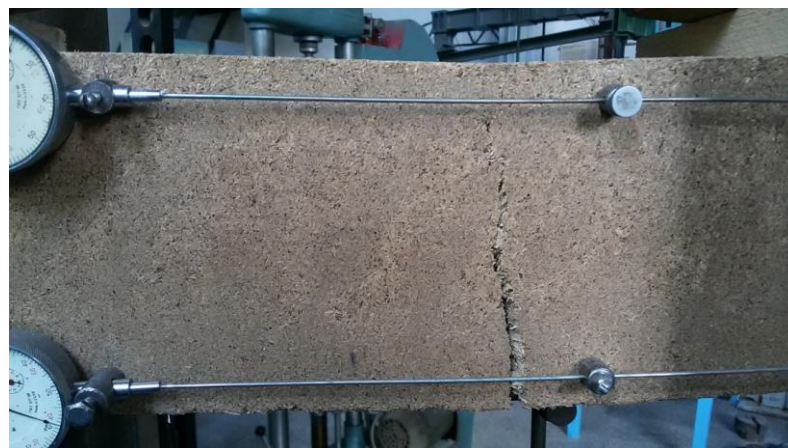

Figure 3. The general nature of the tubular bar samples destruction during operation at transverse bending

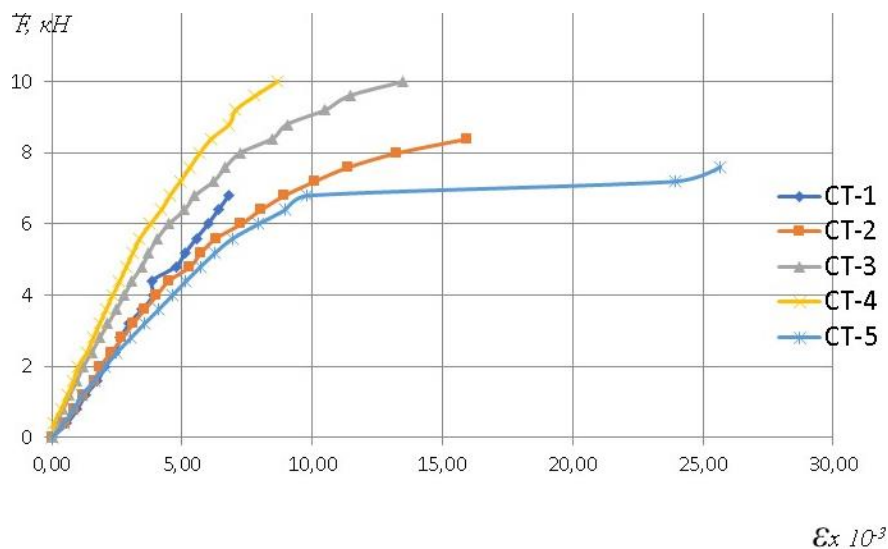

Figure. 4 Dependence of the relative deformations on the compressive load along the fabrication

Tubular bars can be used in various types of building structures, such as: beams of different types, floor slabs, doors, columns, etc. It can also be used in the furniture industry and as a permanent formwork in the reinforced concrete structures production.

The use of a tubular bar made of extruded wood as a core structural element of the lowest possible material consumption expands the scope of wood-based materials as a natural renewable resource. It is an advanced wood-based material for the building structures production. Nowadays, there are no regulatory documents for speeding up their implementation in construction.

To expand the field of chipboard application in the buildings and structures, it is necessary to continue the study of the extruded wood chips tubular bar physical and mechanical properties.

References

1. ДСТУ EN 312:2018 (EN 312:2010, IDT) Плити деревинно-стружкові. Технічні вимоги.
2. ДСТУ ГОСТ 10632:2009 Плити деревинно-стружкові. Технічні умови (ГОСТ 10632-2007, IDT).
3. ДБН В.2.6-161:2017. Дерев'яні конструкції. Основні положення. – К: МРР та ЖКГ України, 2017. – 111 с..
4. CEN - EN 14755 Extruded particleboards – Specifications.

METHODS OF CALCULATION AND OPTIMIZATION OF CONTROL PARAMETERS OF COMPLEX SYSTEMS

Levkin D.

Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Physics and Higher Mathematics
State Biotechnology University
Kharkiv, Ukraine

The report considers the issues of construction and research of applied optimization mathematical models of search of rational parameters of technological systems, which contain concentrated, discrete sources of thermal loading. As the object of study, the author considers a multilayer material under the action of heat sources. The uniqueness of the research lies in the wide universality of the application of the proposed technique for the calculation and optimization of the control parameters of complex systems. Thus, the results of research can be used to calculate and optimize the parameters of the processes of laser welding of the material, the division of early elite embryos, cutting artificial and natural leather. It should be noted scientific publications [1–4], which show the calculation and optimization of parameters of technological, biotechnological and transport systems.

Quite often, due to the non-standard geometric shape and physical features of the material, such as the presence of zones of prohibition on the passage of material division routes, it is impossible to guarantee the existence and uniqueness of the solution of the boundary value problem of systems of differential equations models. To prove the conditions for the correctness of boundary value problems, the author proposes to apply the theory of differential and pseudo-differential operators over the space of generalized functions. This will guarantee the correctness of the constructed boundary value problems, and due to the fact that the optimization of the parameters of the goal function is possible by providing multiple iterative process of solving boundary value problems, the correctness of boundary value problems determines the correctness of applied optimization mathematical models. In this case, it should be noted the results of the publication [5], which defines the conditions for the correctness of boundary value problems for systems of differential equations.

On the basis of a comprehensive analysis of specific features (nonlinearity of the goal function, nonlinearity of the system of constraints on the goal function and its parameters, multi-connectivity of the domain of admissible solutions, multi-extremes of applied optimization problems) of applied optimization mathematical models. Increasing the accuracy of searching for rational parameters of modeled systems is achieved by increasing the detail of processes and the implementation of several applied optimization mathematical models.

The optimization process is as follows. After reducing the dimensionality of the optimized parameters, a grid model of their sampling is built. Form and solve boundary value problems describing the state of the modeled system, which is characteristic of the values of the parameters that are achieved in the nodes of the grid model. Using,

for example, the integral criterion, it is possible to calculate the cost of the material when exposed to it with the values of the parameters characteristic of the nodes of the grid model. To reduce the amount of discrepancy between the values of the objective function, the steps of a large uniform grid are ground and the process of finding and analyzing the local extremes of the objective function continues until, for example, the specified optimization accuracy is reached or the time allocated for optimization expires.

The use of the method proposed in this work will increase the accuracy of optimization of the parameters of complex systems by increasing the number of searches of the values of the objective function and its parameters. Reducing the time required to solve applied optimization problems can be achieved through the use of functional blocks and parallelization of the stages of the algorithm for finding rational parameters of the simulated systems.

References

1. Scoblo T.S., Klochko O.Y., Romanchenko V.N., Belkin E.L. Features of the carbide phase degradation under heating and deformation. *Letters on Materials*. 2021. Vol. 11, Issue. 1. 22–27.
2. Levkina R., Levkin A., Petrenko A., Kolomiets N. Current approaches to biotechnology in animal husbandry. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. Vol. 29, Issue. 8 Special Issue. 2463–2469.
3. Volkov V., Taran I., Volkova T., Pavlenko O., Berezchnaja N. Determining the efficient management system for a specialized transport enterprise. *Scientific Bulletin of National Mining University*. 2020. Vol. 4. 185–191. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-4/185>
4. Muzylyov D., Kravcov A., Karnaukh M., Berezchnaja N., Kutya O. Development of a methodology for choosing conditions of interaction between harvesting and transport complexes. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2016. Vol. 2, No. 3(80). 11–21. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2016.65670>
5. Makarov A.A., Levkin D.A. Boundary-value problems in a layer for evolutionary pseudo-differential equations with integral conditions. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii: «Matematyka, prykladna matematika i mekhanika»*. 2018. Vol. 87. 61–68.

DEVELOPMENT OF AN INTERACTIVE MAP OF THE APPLICANT OF THE ODESSA REGION CLIENT PART

Melnik Kseniya Vladimirovna

student of 5 course

Odessa National Academy of Food Technologies

With each new year, teenagers face an important stage in their lives - the choice of future profession, which is a very important and complex process.

Higher education plays an important role in the life of every person, which opens up many life paths. In the life of every student there comes a moment when it is necessary to pay enough attention to the choice of a profession in order to understand what to do in life. After choosing a profession, you need to decide on a specialty. One of the main sources of information for applicants today is the Internet. An applicant can easily turn to search engines and find any information to familiarize themselves with questions of interest, since there are a large number of sites with tests that help determine the profession and choose the appropriate specialty based on the survey results.

Speaking about the informatization of education, most often they mean means and technologies. But, no less important is the content of information that will be stored and processed in information systems. The main requirements for information are its completeness and reliability. However, completeness is not according to the principle: the more, the better. An excess of information is often just as harmful as a lack of it. [1]

When viewing information about higher education, the applicant finds the official information pages of educational institutions or searches for outside sites on which he will be satisfied with the information he is looking for. But it often happens that information is divided into different resources, so the question of its optimization arises.

As mentioned above, the information on such a resource should be complete and well structured. The information resource should be provide with a high-quality server part and a user-friendly interface. After all, the database and the functionality of queries on the server provide reliable and structured data storage.

The main goal of the project is to create an interactive map of all universities in the city of Odessa with full information about them.

To achieve goals set, by order of the Department of Education and Science of the Odessa City Council, an Internet resource was be developed using the phpMyAdmin DBMS for storing site information. When developing the interface, the HTML markup language, CSS cascading style sheets, the JavaScript scripting language and the Bootstrap framework was used, which uses modern developments in the field of CSS and HTML, and the use of frameworks and libraries greatly facilitates the work. Thanks to the use of CSS and Bootstrap technologies, the interface is developed responsive and cross-browser.

It should be noted that this project is very useful not only for applicants, but also for secondary and high school students, since information from dozens of sites will be stored in one database and located on one information resource. That will allow you always to receive complete and up-to-date information about the higher education in Odessa.

To date, the resource has been upload to the hosting, hosted on the server, and an official domain named “zvo-odesa.com.ua” has been receive. Over 50 thousand people visited the site.

Thus, we can conclude that the resource is relevant and, with high-quality and proper support, it will always be useful to schoolchildren and their parents in the future.

References

1. «Information resources of education». [Website]. - URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/428-informatsijni-resursi-osviti-2-informatizatsiya-upravlinnya> (application date: 12.11.2021).

A METHOD TO CREATE VIRTUAL COMPUTING RESOURCES FOR A DISTRIBUTED CLOUD DATA CENTER

Mirjamol Mirkamilovich Abdullayev

Senior teacher, Department of Data Communication Networks and Systems, Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi, Tashkent, Uzbekistan

Khujamatov Khalimjon Ergashevich

PhD., Associate Professor & Head of the Department of “Data communication networks and systems” in Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi, Uzbekistan

Distributed cloud data center (DCDC) uses software-configured network (SDN) technology, server infrastructure virtualization tools (FirstFit, Randomfit, Min-Min, Max-Min, CPUload, Windows Azure) and supports a variety of IT applications, services provides network services and various services to users in accordance with the Level Agreement (SLA).

When solving the problem of optimal distribution of a virtual machine (VM) between the physical servers of the data center, it is necessary to take into account not only the amount and load of its physical resources, but also the storage characteristics, size and access speed.

The server is considered overloaded if the loading speed of the data center and its volume exceed the specified limit. One of the most pressing issues today is the development of a method of optimal distribution of loads between the physical servers of data processing centers within the DCDC in the event of overload.

One solution to the problem may be to create a limited number of virtual resources with a given pre-given capacity based on the center’s total physical resource.

The following is a method of pre-creating several virtual servers with a certain capacity and placing them, taking into account the capabilities of physical computers, as well as the capacity and load of the communication channels of the telecommunications network of the DCDC [1].

DCDC is a way to implement the creation of K virtual servers, each with p_k power, based on all physical computers.

1. The total capacity of the physical computing resources of the DCDC is P hi-calculated

$$P = \sum_{s=1}^S \left(\sum_{h=1}^{H_s} p_h \right) \quad (1)$$

Here H_s is the number of physical computers in the s segment; p_h is the power of the physical computer h in the s segment; $\sum_{h=1}^{H_s} p_h$ – the sum of the capacities of physical computers in the s segment.

2. As a result of the analysis of the characteristics of user queries, the number of virtual machine categories K is determined. In general, $K = 1, 2, 3, \dots, \sum_{s=1}^S H_s$ can be equal to the values.

3. Calculate the capacity and number of virtual machines in each category. Initially, the power of the virtual machine with the minimum power is determined. This can be calculated using the following expression (or the power of the least powerful physical computer in the DCDC can be selected)

$$P_{v,1} = \frac{P}{\sum_{s=1}^S H_s} \quad (2)$$

The capacities of the virtual machines being created are formed in ascending order from the minimum power

The number of VMs in each category is selected to be at least 2 to ensure reliability. As the category increases, the power of the VMs increases to a value of Δ , but their number increases first, decreasing from a particular category.

4. Virtual machines formed in categories are installed on them taking into account the capacity of communication channels of the telecommunication network of the DCDC and the capacity of the physical computers of the segments.

Based on the algorithm, software was created in the Java programming environment, and based on it, a computational experiment was performed. In it, the distributed system consisted of 12 autonomous information centers, which were assumed to be directly connected to the dispatch system using virtual channels of the telecommunications network. The systematization and servicing of queries are modeled on the basis of the law of exponential distribution. The given parameters are the intensity of incoming request flows, the intensity of the request service in the virtual channels and autonomous components of the distributed information system, the probability of distribution of the request depending on the type of information [2].

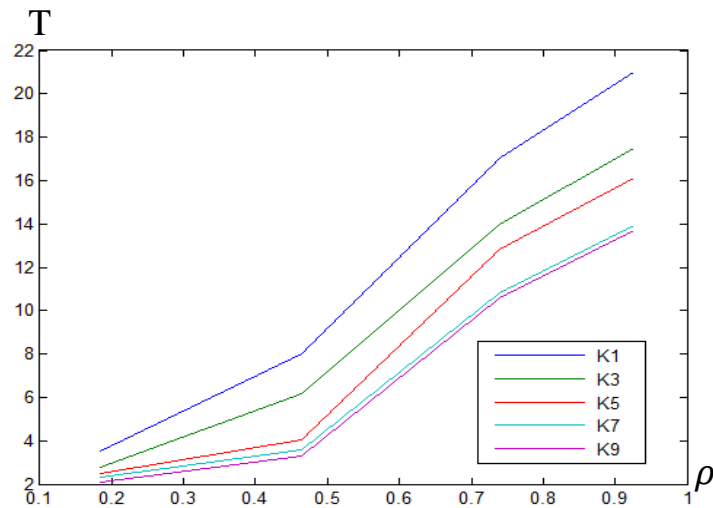

Figure 1. A diagram showing that the average time taken to execute DCDC requests in terms of different virtualization categories depends on the load level.

This distribution of the total computing resources of the DCDC, ie the categories of virtual machines (VMs), determine the number of VMs in each category on the basis of the law of normal distribution, their placement in data processing centers, taking into account the parameters of the telecommunications network. allows you to aggregate.

The described method of forming virtual servers can be easily implemented even for large-scale distributed cloud data centers.

References

1. Abdullayev M.M. Algorithm for improving the reliability of information resources of the distributed cloud data center // International journal of advanced research in science, engineering and technology Vol. 8, Issue 9 , September 2021.
2. Nishanbayev T. N., Maxmudov S.O., Abdullayev M.M., Distribution of external traffic by virtual servers of cloud-data center with distributed structure // Proceedings Tenth World Conference “Intelligent Systems for Industrial Automation”, WCIS-2018. Tashkent, Uzbekistan-2018. –P. 122-124. ISBN: 933609-37-2-2018.

INFLUENCE OF FREQUENCY DEVIATION IN THE ELECTRICAL SYSTEM FOR THE WORK OF ELECTRIC RECEIVERS

Morneva Maryna

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
Department of electrical engineering
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
Ukraine

Toropov Andrey

Senior Lecturer
Department of electrical engineering
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
Ukraine

The operation of electrical receivers is affected by electromagnetic and technological frequency deviations.

The electromagnetic component is formed by increasing the loss of active power and increasing the consumption of active and reactive power. It can be assumed that reducing the frequency by 1% increases network losses by 2%. According to expert estimates, the value of technological damage is an order of magnitude higher than the electromagnetic [1].

Analysis of the work of enterprises with a continuous technological process showed that most technological lines are equipped with mechanisms with constant and fan torques, and their drives are induction motors. The rotational speed of the rotors of these motors is proportional to the change in mains frequency, and the performance of the process lines depends on the rotational speed of the motor rotor. With a significant increase in frequency in the power system, for example, in the case of "reset" the load, there may be material damage. Reduced frequency in the electrical network affects the service life of equipment containing elements with steel (electric motors, transformers), by increasing the magnetizing current in such devices and additional heating of steel elements [2]. The effect of changing the load of consumers when changing the frequency can be analyzed using the static characteristics of the generalized load node from the frequency shown in Fig.1.

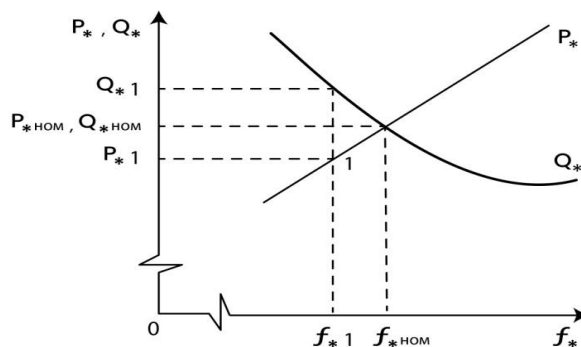

Fig. 1. Static characteristics of the generalized load node from the frequency

From Fig.1 it is seen that the decrease in frequency to a value that leads to an increase in load reactive power Q^* to a value of Q^*1 , and this entails a decrease in voltage at the connection node of the load. The active power consumption is reduced to P^*1 . Typically, the increase in reactive power consumption is higher than the decrease in active power, which leads to an increase in the flow of total power through the network elements and, consequently, to an increase in power and energy losses in the network. The load on consumers in the network can vary in different ways. With small load changes in the system requires a small power reserve. In these cases, the automatic frequency control in the system can be performed at one, the so-called frequency control station. With large load changes, power increase should be provided at a significant number of stations.

In this regard, in accordance with the expected changes in the load of consumers in advance schedules of the corresponding change in the load of power plants. In some of them, the capacity of power plants may be insufficient to maintain the frequency and large changes in frequency will be observed. This, as already mentioned, will lead to a sharp decrease in the productivity of equipment of own needs of power plants (feed and circulation pumps, smoke pumps, etc.), which will cause a further significant reduction in plant capacity, until they fall out of parallel operation. To prevent system-wide accidents in such cases, special automatic frequency unloading devices are provided, which in such cases turn off some less responsible consumers.

After eliminating the power shortage, for example, after the backup sources are turned on, special frequency automatic reconnection devices turn off the disconnected consumers, and the normal operation of the system is restored.

Referens

1. Kopylov I.P. Elektromekhanicheskie preobrazovateli energii / I.P. Kopylov // M.: Energiya, 1973 – 400p.
2. Golubieva S.M., Morneva M.O. The issue of electromechanical energy converters' classification / S.M.Golubieva, M.O. Morneva // Visnyk V.Dahl SNU, 4(268), 2021, pp.26-29, doi:10.33216/1998-7927-2021-268-4-26-29.

METHOD OF DETERMINING THE OVERLOAD CAPACITY OF MEDIUM VOLTAGE POWER CABLES WITH CROSS-LINKED POLYETHYLENE INSULATION

Shchebenyuk Lesya

candidate of technical sciences, associate professor,
Professor of the Department of Electrical Insulation and Cable Engineering
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukraine

Kiessaiev Olexander

candidate of technical sciences,
Head of the Department of Electrical Insulation and Cable Engineering
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukraine

Gontar Yuliia

candidate of technical sciences,
Senior Lecturer, Department of Electrical Insulation and Cable Engineering
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukraine

At present, in the world practice, when modernizing old and building new medium voltage power transmission lines, they turn to modern technical solutions. So for cable lines, the main innovation is the transition from cables with impregnated paper insulation to cables with XLPE insulation. This is due to their technical advantages, such as high dielectric strength, low dielectric loss tangent, low dielectric constant, high operating temperature, which allows increasing current loads in stationary and emergency operation [1].

The use of more heat-resistant solid polymer insulation in cables has changed not only the heat dissipation in the core and the insulation temperature, but also the electrophysical and thermophysical processes in the insulation. In particular, in a macroscopically homogeneous solid polymer under the action of a strong constant electric field, bulk electric charges are formed, which in turn completely changed the methods of voltage testing of XLPE cables around the world [2, 3].

It is the peculiarities of electrophysical and thermal processes in the macroscopically homogeneous solid polymer together with a significant increase in the allowable insulation temperature that led to the fact that the XLPE-cable insulation concentrates the action of maximum energy effects, thermal, electrical and mechanical, with internal mechanical stresses in turn it is the temperature difference in the volume of the polymer.

For modern XLPE-cables the main scientific problem is the study of the processes of simultaneous influence of thermal, electrical and mechanical load on the polymer in operating conditions. Inseparable from it is the problem of determining the maximum current loads on the cable with cross-linked polyethylene insulation in the conditions of production and operation [4]. Therefore, to solve the scientific and technical

problems of the introduction of cables with cross-linked polyethylene insulation, there is a study of overload capacity.

In real operating conditions, the cable almost never works in a stationary maximum allowable mode, so to check the performance of specific cables use either special laboratories [1], or the cable is accepted under the manufacturer's warranty. And this in turn means the need for appropriate research from the manufacturer. For innovative products, which differ significantly from traditional ones, it is not enough to use only standardized methods.

Therefore, a model for determining the allowable current overloads of medium voltage cable with cross-linked polyethylene insulation was developed and tested in the conditions of real cable production. The developed model was based on the analogy of heat and mass transfer processes, in particular, the processes of charge transfer and the process of heat transfer. Methods for calculating electrical circuits were used to calculate the power of the heat flux that can be transferred from the cable to the environment. Determination of thermal resistances of cable construction elements is based on the model of radial heat flux and includes heat transfer processes through thermal conductivity, convective heat transfer and radiation. To determine the heat transfer coefficient from the surface of power cables in the air, the recommendations of the relevant international standards were used in the form of empirical graphical dependences of thermophysical parameters on specific conditions of cable laying [5].

In the conditions of real cable production for a specific cable APvEgaPu 1×70 at a voltage of 35 kV, a series of experimental studies were conducted and the necessary calculations were performed. The heat transfer coefficient from the surface α was determined by the contribution of radiation and convection. The value of α nonlinearly depends on the difference between the surface temperatures of the cable and the environment $\Delta\Theta_s$, so in the thermal calculations of the cable is used as a variable.

Given the two main processes of cable cooling in air (convective heat transfer and radiation) α according to the regulations is presented as the sum [6]:

$$\alpha = \alpha_k + \alpha_r = (h_k + h_r) \cdot \Delta\Theta_s^m, \quad (1)$$

where α_r – coefficient of heat transfer by radiation;

α_k – heat transfer coefficient by convection;

$\Delta\Theta_s$ – the difference between the surface temperatures of the cable Θ_s and the environment Θ_o : $\Delta\Theta_s = \Theta_s - \Theta_o$.

Since α_k and α_r are functions of the temperature difference between the surface of the heated body and the environment, denoted by $\Delta\Theta_s$ for further calculations, it is convenient to write α_r as a function $\Delta\Theta_s$:

$$\alpha_r = \varepsilon_1 \cdot C_0 \Delta\Theta_s^{-1} [(\Theta_o + \Delta\Theta_s + 273)^4 - (\Theta_o + 273)^4], \quad (2)$$

where Θ_o – is the ambient temperature in °C.

Accordingly, the coefficient of thermal dissipation during radiation h_r will be written as a function $\Delta\Theta_s$ [6]:

$$h_r = \varepsilon_1 C_0 \Delta\Theta_s^{-1} [(\Theta_o + \Delta\Theta_s + 273)^4 - (\Theta_o + 273)^4] \Delta\Theta_s^{-m}. \quad (3)$$

As a result, the coefficient of thermal dissipation during convection and radiation for a horizontally located separately laid in the air cable in a polymeric outer sheath with a diameter d :

$$h = h_r + h_k = \varepsilon_1 C_0 \Delta\Theta_s^{-1} [(\Theta_o + \Delta\Theta_s + 273)^4 - (\Theta_o + 273)^4] \Delta\Theta_s^{-m} +$$

$$+ C_1 (\beta \cdot d^3 g v^{-1} \cdot c \cdot \lambda^{-1})^m \cdot \lambda / d, \quad (4)$$

where the variable $\Delta\Theta_s$ together with the outer diameter of the cable d determines the thermal resistance of the environment and can be tentatively estimated experimentally $\Delta\Theta_s^*$ for a particular XLPE-cable in specific conditions by determining the surface temperature of the cable in each mode of current load I :

$$\Delta\Theta_s = \Theta_g - \Theta_o - I^2 \cdot R_g [S_1 + (1 + k_e)S_2], \quad (5)$$

where Θ_g – set variable, limit core temperature, set under operating conditions; k_e – loss factor in the metal sheath of the cable; S_1, S_2 – accordingly, the thermal resistance of the insulation system and protective coatings [7-9].

Figure 1 compares the results of the calculation of the thermal dissipation coefficient h for (14) together with the normative equation for the stationary thermal regime for XLPE-cable with a diameter of 37 mm with a range of possible values of h according to the IEC recommendations [1,2,8].

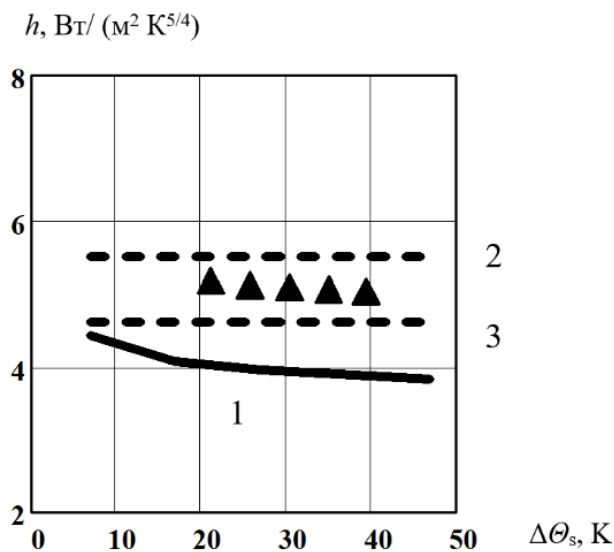

Figure 1. Dependence of thermal dissipation coefficient h on the temperature difference of XLPE-cable with a diameter of 37 mm and ambient air $\Delta\Theta_s$ by formula (4) - triangles together with the normative equation for stationary thermal regime in comparison with the range of possible values according to standard [1] (horizontal dashed) lines 2 and 3).

Curve 1 according to [9] for a cable with a diameter of 37 mm, the temperature difference between the surface of the cable with a diameter of 37 mm and the surrounding air, calculated by formula (4) in comparison with the range of possible values according to the standard [1,9].

The introduction of an analytical expression for the heat dissipation coefficient from the surface of the cable in the air in a system of proven normative equations to determine the long-term current load of the cable at a given insulation limit temperature, allows to determine the parameters of any required operating range of long-term current loads less than [7].

The use in the heat balance model of formula (4) for the heat dissipation coefficient as a function of the spectrum of thermophysical parameters of convective cooling and radiation of a heated cable, on the one hand, and the function of cable current load

parameters, on the other, is a necessary component of the model. stationary modes of operation at a given limit insulation temperature under operating conditions Θ_g [2,9].

To calculate the heating curves in Fig.2 used an exponential two-parameter model [9] with initial conditions $t = 0; \Theta = 0$:

$$\Theta - \Theta_o = (\Theta_g - \Theta_o) (1 - \exp(-\beta/t)), \quad (6)$$

where β – is the constant heating [3, 9].

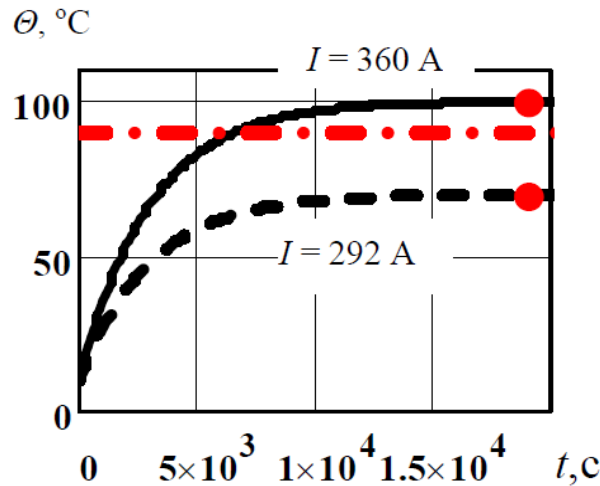

Figure 2. Curves of heating of the cable APvEgaPu 1×70-35 in the open air at different values of load current: the values of the maximum temperature are plotted as points as a solution of the proposed model of heat balance; the dashed line indicates the maximum allowable insulation temperature

The joint use of the proposed model of heat balance and calculation of heating curves according to the exponential model (6) [6] makes it possible to determine the allowable time of a given overload for real modes of long-term current load.

An example of the use of the proposed model of heat balance together with the heating curves for (6) for a particular mode of overload of a particular cable in specific operating conditions is shown in Fig.3.

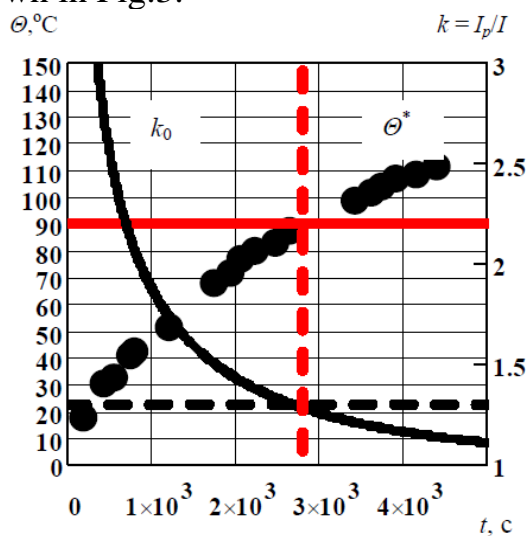

Figure 3. Nomogram for determining the parameters of the allowable overload, developed on the basis of the proposed model of heat balance together with the heating curves of the exponential model for the cable APvEVng 1×70–35 in the plant shop at $\Theta_o = 10$ °C.

Such nomograms can be constructed for a given range of possible current loads, specific designs of medium-voltage XLPE-cables based on accelerated non-destructive tests for heating in production conditions [1,3,5-9]. The initial data for such construction are:

- design and technical parameters of the medium voltage cable;
- experimentally determined heating curve of a specific cable in overload mode, which is an accelerated test to verify the calculated constant heating of the cable and at the same time an alternative to the traditional test of high DC voltage, which is not recommended for XLPE-cables [8,10].

References

1. IEC 60287-1-1:2001 Electric cables - Calculation of the current rating - Part 1-1: Current rating equations (100 % load factor) and calculation of losses – General. <https://doi.org/10.3403/30122008U>.
2. Щебенюк Л.А., Антоненць Т.Ю. (2016). Дослідження втрат в ізоляції високовольтних силових кабелів з полімерною ізоляцією. Електротехніка і Електромеханіка, (4), 58–62. <https://doi.org/10.20998/2074-272X.2016.4.08>
3. Sun, B. (2020) Parameters Calculation of Underground Cables Using MATLAB. Journal of Power and Energy Engineering, 8, 12-20. <https://doi.org/10.4236/jpee.2020.811002>
4. Alamoudi, M. and Alamoudi, R. (2019) Implementing Lean Methodology in a Power Cable Factory: A Case Study of a Low Voltage Cable. American Journal of Industrial and Business Management, 9, 2083-2097. <https://doi.org/10.4236/ajibm.2019.912138>
5. Gontar Yu. Quality control and evaluation of the life cycle insulated power cables XPLE / Gontar Yu., Kiessaiev O., Antonets T. // The scientific heritage.- №59 (2021) – VOL. 1. – pp. 24-26., <https://doi.org/10.24412/9215-0365-2021-59-1-24-26>
6. Nadeau, S. (2017) Lean, Six Sigma and Lean Six Sigma in Higher Education: A Review of Experiences around the World. American Journal of Industrial and Business Management, 7, 591-603. <https://doi.org/10.4236/ajibm.2017.75044>
7. Gontar Yu.G. Teplofizychni aspekty vyznachennia navantazhu-valnoi zdatnosti sylovykh kabeliv serednoi napruhy z izoliatsiieiu iz zshytoho polietylenu v statsionarnykh rezhymakh ekspluatatsii / Gontar Yu. G., Shchebeniuk L.A., Antonets S.Yu. // Enerhozberezhennia. Enerhetyka. Enerhoaudyt. – №9 (152). – 2020. – s.54-64 <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2020.09.07>
8. Rerak, M., Oćłoń, P. Thermal analysis of underground power cable system. Journal of Thermal Science. 26, 465–471 (2017). <https://doi.org/10.1007/s11630-017-0963-2>
9. Oluwafemi I., Salau A.O., Laseinde T. Causes of Deterioration in XLPE MV Cables: A Review. Recent Patents on Engineering. 2021. – Vol. 15, Issue 2. pp. 218-224. <https://doi.org/10.2174/1872212114666200117110502>.
10. Nadeau, S. (2017) Lean, Six Sigma and Lean Six Sigma in Higher Education: A Review of Experiences around the World. American Journal of Industrial and Business Management, 7, 591-603. <https://doi.org/10.4236/ajibm.2017.75044>.

ANALYSIS OF PERFORMANCE INDICATORS OF CURATORS AND TUTORS WITH THE HELP OF WEB RESOURCE

Selivanova Alla Vitalievna

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
Employee of the ITCB department
Odessa National Academy of Food Technologies, Ukraine

Rotar Andrey Olegovich

5th year student
Odessa National Academy of Food Technologies, Ukraine

The aim of this work is research of involving of web technologies to research, analyze and improve the activities of curators and tutors in order to optimize this activity.

In terms of information education and development of software and hardware for creating, storing and developing information, great importance is attached to the information and communication competence of specialists in all spheres of life.

In the modern system of education, social services are still at the stage of rethinking the requirements for both methods and forms of education, and the role of the teacher, his professional preparation [1].

Along with the educational activity of students, which is considered to be the main activity of the applicant for higher education, the process of educational work is carried out in the higher educational institution, for the implementation of which the curators of academic groups and tutors are responsible [2].

The main functions of curatorial and tutoring activities are:

- organizational and managerial functions;
- communicative functions;
- function of pedagogical support of educational process;
- socio-cultural functions;
- personality-developing functions [3].

The work of curators and tutors in addition to these functions includes accounting for educational work, creating analytical reports and more. Information technologies, in particular web systems, provide technical capabilities for remote communication, events, meetings, automation of document flow and reporting, which in turn helps to increase the efficiency of the curator.

On the part of students seeking the introduction of information technology in the work of curators and tutors has a positive effect on:

- improving the level of student learning;
- improving skills in working with these technologies;
- gaining skills in working with information analysis;

- availability of information;
development of personal skills and abilities.

The work of curators and tutors, in turn, is determined in order to identify the best methods and techniques of teaching and eliminate the shortcomings of the work.

The analytical web-system can conduct the analysis of data and indexes of success of activity and studies of counsels and tutors. The main factor in the successful use of web technology is its proper use.

Thus, the success of curators and tutors is determined by the obtained and accumulated data about curatorial activities and their analysis using a web system is a necessary task for educational institutions. Therefore, the involvement of web technologies in this area is an integral part of the development and improvement of educational work.

References

[1] ВЕБ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ // WEB-ресурс научно-практических конференций: [Веб-сайт]. URL: http://confcontact.com/2013_04_11/37_Galochkina.htm application date: November 10.2021.

[2] ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ІКТ У РОБОТУ КУРАТОРА АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ \ MDPU Repository: [Веб-сайт]. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2914/1/sharov_2019_46_51.pdf application date: November 10.2021.

[3] В.І. Загвязінський, “Теорія навчання і виховання,” Підручники для студентів онлайн. [Веб-сайт]. Доступно: https://stud.com.ua/47442/pedagogika/kuratorska_diyalnist. application date: November 10. 2021.

SOFTWARE FOR LEARNING OF PYTHON AND GOLANG PROGRAMMING LANGUAGES

Selivanova Alla

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
Employee of the ITCB department
Odesa National Academy of Food Technologies, Ukraine

Dermenzhy Tetiana

5th year student
Odesa National Academy of Food Technologies, Ukraine

Nowadays, the Internet has become quite a popular way to communicate, as about 2.5 billion people worldwide use it regularly, which is a third of the total population [1].

Users appreciated the capabilities of a large computer network, which provides not only a convenient way to communicate, but also other major activities of the global network. For example, with the advent of the Internet, people could receive valuable information through search engines, courses, e-books, distance learning, and so on.

During the rapid emergence of new material training in the IT field has to be of the highest quality and fast for adaptation in modern directions. This requires permanent access to resources through the latest software products, aimed at a detailed study of reliable and actual information [2].

Among the important programs for teaching ONAFT students are those that will help in learning important programming languages, which are now at the peak of popularity. They must contain reliable theoretical material, a practical part, as well as a competent explanation of complex problems with examples.

Many programs with the following disadvantages have been developed to study programming:

- 1) Free access to information only about obsolete programming languages.
- 2) Partially available information in the application.
- 3) Lack of user registration and authorization.
- 4) The application is focused only on a person who is already familiar with language programming.
- 5) Lots of distracting advertising.

When developing a software product, you should pay attention to the problems of other sites to avoid their mistakes [3]. To do this, we must solve the following problems:

- 1) The web application contains material only about modern programming languages.
- 2) Competently present the theoretical part.
- 3) Take tests on the studied topics.
- 4) User registration and authorization.
- 5) Tracking learning success.

6) A web application can teach a user any skill level.

References

1. Освіта в Україні: Інформаційні технології, кібербезпека [Online resource] – URL: <https://www.education.ua/universities/?directions=45&main=universities>.
2. Інформаційні технології в освіті [Online resource] – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnye-tehnologii-vobrazovanii-1>.
3. Сучасні проблеми науки та освіти [Online resource] – URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=35>

ANALYSIS OF ORE AND GRAPPLE LOADER CONSTRUCTIONS

Vlasov Andrii

PhD in Engineering, associate professor
Zaporizhzhia National University

Hrechanyi Oleksii

PhD in Mechanical engineering, lecturer
Zaporizhzhia National University

Tkach Oleksii

student gr.8.1331
Zaporizhzhia National University

The charge materials arrive at the ore yard, which is usually located parallel to the blast furnace line. In factories where there are sinter factories, the ore yard becomes a part of this factory and is connected with it territorially. The main purpose of the ore yard is to ensure uninterrupted supply of blast furnaces and sinter plant with charge. Taking into account that the ores arriving at the shop have significant fluctuations in the chemical composition and value, loading and unloading operations are carried out in such a way as to ensure the averaging of ores [1].

In open-type warehouses of charge materials, grab transfer cranes of various designs are used for charge transfer [2].

In work [2], the main designs of grab cranes are considered, which have a different design of the bridge and are divided into:

- lattice;
- cable-stayed;
- tubular.

Most cranes with a lattice bridge have a span of 76.2 m between the axes of the legs, which is associated with the volume of operating blast furnaces. Span 76.2 is installed for blast furnaces with a volume of 930-1300 m³. This is the main disadvantage of cranes with a lattice bridge, since the ore yard for workshops consisting of furnaces of more than 1300 m³, even with an increase in the distance between the furnaces with such a crane span, does not provide the necessary capacity of the ore yard, therefore, a crane span for furnaces with a volume of more than 1300 m³ is necessary increase [3].

Clamshell cranes with a cable-stayed bridge have not become widespread in the metallurgical industry due to the peculiarities of their design and the complexity of its maintenance during operation.

Pipe-type reloaders are widely used. The Tubular Crane has a two-legged, two-legged bridge consisting of a middle span with two consoles. A trolley with a grab moves along the crane bridge. The legs of the pipe-type crane have an arch and tie made of pipes. A beam with two consoles on which rails for a grab cart with a grab are

located is fixed on the bridge pipe from below. The arch of the leg rests on balancers and bogies. Each leg has two anti-theft devices. [2]

Regardless of its design, any crane is subjected to various technological influences during operation: power loads (weight, dynamic, wind, etc.) in various combinations. Under any combination of these influences, the metal structure must maintain the operational reliability of the crane that ensures operational safety, i.e. stresses acting in structural elements should not exceed the permissible level of their bearing capacity [4].

In most cases, modern cranes are equipped with two unified winches, which are part of the locking and supporting mechanisms of the grab. All operations that make up the grapple cycle are performed using the lifting and locking ropes.

According to the data given in [5], it can be concluded that the locking winch, as a rule, is loaded more than the supporting one. In this regard, it is sufficient to calculate only the closing winch.

References:

1. Schirenko N. S. *Mehanicheskoe oborudovanie domennyih tsehov. Uchebnoe posobie.* / N. S. Schirenko. – M.: Metallurgizdat, 1962. – 524 s.
2. *Mashiny i agregaty metallurgicheskikh zavodov. V 3–h tomah. Tom 1. Mashiny i agregaty domennyih tsehov* / [A. I. Tselikov, P. I. Poluhin, V. M. Grebenik ta In.]. – M.: Metallurgiya, 1987. – 440 s.
3. Gruzinov V. K. *Mehanicheskoe oborudovanie domennyih tsehov* / V. K. Gruzinov. – Moskva: MASHGIZ, 1949. – 612 s.
4. Zhegulskiy V. P. *Proektirovanie i raschet kranovyih metallicheskih konstruktsiy : uchebnoe posobie.* / V. P. Zhegulskiy, V. I. Mironov, O. A. Lukashuk. – Ekaterinburg: Izd.-vo Ural. un-ta, 2019. – 184 s.
5. Press I. M. *Gruzopod'emnyie mashiny: Metodicheskie ukazaniya k vyipolneniyu laboratornyih rabot.* / I. M. Press, V. I. Evelekov. – SPb: SZTU, 2003. – 27 s.

DETERMINATION OF RESIDUAL STRESSES IN THERMIC STEELS

Zhiguts Yuriy,

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Mechanical Engineering Technology
Uzhhorod National University, Ukraine

Pallay Dezso

Senior Lecturer,
Associate Professor of the Department of Mathematics and Informatics
Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute, Ukraine

Introduction. Residual stresses play a significant role in the use of thermite materials, which is associated with a significant temperature gradient of alloy synthesis, high cooling rates, intense rate of passage of the combustion front in the metal-thermal charge, etc. This in turn can cause residual stresses, which in materials synthesized by thermite methods have not yet been studied.

Among the existing experimental methods for determining the residual stresses, the method of N.V. Kalakutsky for parts such as disk, N.N. Davydenkov's method for parts such as ring and prismatic bar, the method of L.A. Glickman and D.I. Gregon for I-beam bars were the most widespread. section, D.M. Shur method, that is force method for determining residual stresses, which does not require measurements of deformation of parts based on approximate relationships between stresses and strains, but it can be used only for parts of correct geometric shape, I. Gunnert methods, which requires drilling conical holes, milling of annular grooves and high-precision measurements of deformations, which makes it extremely difficult to measure, and the Zaks method for parts such as solid and hollow cylinder [1].

The goal of the work. Due to the fact that the residual stresses for thermite alloys remain an almost unexplored area in the manufacture of cylindrical parts, there is a need to evaluate them and establish the effect of these stresses on the strength of the synthesized alloy.

Research methodology. The cylindrical part, in which the distribution of residual stresses is set, is subjected to sequential turning. The thickness of the treated layer is the same throughout the treatment [2].

After removing each layer of thermite steel, accurately measure the diameter and height of the cylindrical part.

After removing each layer of thermite steel, accurately measure the diameter and height of the cylindrical part.

Stresses are determined by formulas (1) - (3) [2]:

$$\sigma_l = \frac{E}{1-\mu^2} [(F_B - F')] \frac{d(\lambda - \mu\nu')}{dF'} - (\lambda + \mu\nu'); \quad (1)$$

$$\sigma_t = \frac{E}{1-\mu^2} \left[(F_B - F') \frac{d(v' - \mu\lambda)}{dF'} - \frac{F_B - F'}{2F'} (v' + \mu\lambda) \right]; \quad (2)$$

$$\sigma_r = \frac{E}{1-\mu^2} \cdot \frac{F_B - F'}{2F} (v' + \mu\lambda), \quad (3)$$

where σ_l , σ_t , σ_r – axial, tangential, radial residual stresses, MPa; E – modulus of elasticity, MPa; μ – the Poisson's ratio; F – the cross-sectional area corresponding to the inner diameter of the cylinder and which changes during turning, m^2 ; F_z , F_v – cross-sectional area corresponding to the outer and inner diameters of the cylinder, mm; λ – the relative change in cylinder height, mm / mm; v , v' – the relative change in the outer and inner diameters of the cylinder, mm/mm.

Metalthermic synthesis was performed for a part close to a cylindrical shape made of “35Л” steel in a steel metal-thermal reactor with a volume of $31.5 \cdot 10^3 \text{ mm}^3$, lined with magnesite lining. The calculation of the charge to obtain thermite steel “35Л” was performed according to the method proposed in [3]. As a result of the combustion process in the metal-thermal reactor, an ingot was formed. After cleaning the ingot from slag and weighing according to the above method, the initial data for the calculation are set. The mass of the cylindrical ingot was 2412 g, the diameter of the turned part – 20 mm.

Initial data when calculating the experimental method of Zaks internal stresses in thermite steel “35Л” (limit of proportionality of the tested material was 450 MPa, conditional yield strength – 440 MPa, temporary resistance – 750 MPa): $E=2.1 \times 10^5$ MPa, $\mu=0.26$, $F=314.00 \text{ mm}^2$, $F_3=310.87 \text{ mm}$, $F_b=307.75 \text{ mm}$; $\lambda=0.01 \text{ mm/mm}$; $v=0.02 \text{ mm/mm}$, $v'=0.01 \text{ mm/mm}$.

The scope of the tests must provide, within the required accuracy, an assessment of the mechanical properties. Given the given degree of accuracy, the reliability of estimating the average value of the characteristic in the case of small values of α and β , the number of samples is according to the formula [3]:

$$n_\alpha = \frac{\gamma^2}{\Delta_\alpha^2} \cdot (Z_{1-\frac{\alpha}{2}} + Z_{1-\beta})^2, \quad (4)$$

where γ – the coefficient of variation of the value of X; Δ_α – marginal relative error (tolerance in determining the average Δ value); α – the probability of error of the 1st kind; β – the probability of error of the 2nd kind; Z – the quantile of the normalized normal distribution (a random variable that corresponds to a given level of probability). The error values are chosen in the range $\Delta_\alpha = 0.01-0.05$; values $\alpha=0.05-0.1$; $\beta=0.05-0.1$; coefficient of variation $\gamma=0.03$. Accepted $\gamma=0.03$; $\Delta_\alpha = 0.03$; $\alpha=0.05$; $\beta=0.1$. According to table. 2.1 [3] $Z_{1-\alpha} = Z_{0.95} = 1.96$; $Z_{1-\beta} = Z_{0.9} = 1.28$.

This determines the required minimum number of samples to assess the characteristics of the properties of thermite materials:

$$n_\alpha = \frac{0,03^2}{0,03^2} \cdot (1,96+1,28)^2 = 10,50;$$

We accept $n_\alpha=11$ samples.

Evaluation of mechanical samples is performed after determining the average values of the properties of this material and substantiation of the guaranteed minimum values of the characteristics of mechanical properties.

The probability is guaranteed in $100p=(1-\alpha)$ percent of cases of preservation of the condition $X_i \geq X_H$.

For $j=0,9$, $Z_\gamma=1,28$, $\alpha=0,1$, $p=1-\alpha=0,9$, $Z_p=1,28$:

$$k = 1,28 \left(1 + \frac{1,28}{\sqrt{2 \cdot 11}} + \frac{5 \cdot 1,28^2 + 10}{12 \cdot 11} \right) = 1,81.$$

During the experimental work, the results of determining the axial $\sigma_i=1.81$ MPa, tangential $\sigma_t=4.74$ MPa and radial $\sigma_r=7.45$ MPa residual stresses.

Conclusion. Thus, it was established using the Sachs method that during the formation of an ingot of thermite steel “35Л” residual stresses occur, which significantly affect the strength of the material and the structural strength of the part. In this case, for cylindrical parts, the axial residual stresses are the smallest in magnitude, the tangential residual stresses are 2.6 times greater than the axial, and the radial stresses are 4.1 times greater.

References

1. Закс М.Н. Влияние условий закрепления тонкостенного стержня открытого профиля на его напряженности деформированное состояние/ Закс М.Н., Захаров А.А., Белокуров В.Н.// Автомобильная промышленность. — 1979. — №3. — С. 26-28.
2. Жигуц Ю.Ю., Лазар В.Ф. Сплавы, синтезовані металотермією і СВС-процесами (монографія)/ Жигуц Ю.Ю. — Ужгород: Видавництво «Інватор», 2014. — 388 с.
3. Жигуц Ю.Ю. Основи наукових досліджень (в природничих науках). Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2018. — 208 с.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАБОТЫ В КОМПЬЮТЕРИЗИРОВАННЫХ БАНКОВСКИХ СИСТЕМАХ СРЕДСТВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ УГРОЗАМ БЕЗОПАСНОСТИ

Ізетова Меруерт Әлібекқызы

магистрант II курса,
Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы

Найзабаева Лязат Кыдыргалиевна

доктор технических наук, ассоциированный профессор,
Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы

Аннотация. Система внутреннего контроля является важным компонентом организации. Учитывая крупные случаи мошенничества в бухгалтерском учете, которые произошли вследствие слабого внутреннего контроля целью этого исследования является изучение мнения сотрудников банков о вероятности угроз безопасности в компьютеризированных банковских системах в Казахстане. Поскольку большинство крупных финансовых учреждений функционируют в южной столице страны Алматы, в банковские отделения были направлены вопросники. Полученные результаты станут платформой для обмена опытом между руководителями банков. Это может быть помощью разработке надежной и эффективной системы внутреннего контроля, которая обеспечит гарантии для выполнения задач банка. Полученные результаты позволят получить общее представление о системе внутреннего контроля, поскольку большая часть информации является весьма удаленной и конфиденциальной, что позволит создать платформу для поощрения эффективной и действенной практики внутреннего контроля в финансовых учреждениях.

Ключевые слова: киберугрозы, информационная система внутреннего контроля, информационная безопасность, компьютеризованная банковская система.

Расширение использования технических средств отдельными лицами, корпорациями и правительствами при выполнении эффективного и действенного функционирования их повседневной деятельности привели к изменению продолжительности распространения информации, особенно в организации, базирующейся на ИТ. Следовательно, риск для обеспечения адекватной безопасности информационной системы значительно увеличился. Потеря информации или нарушение безопасности могут быть финансово разрушительными. Аналогичным образом, утрата конфиденциальных данных или уничтожение информационных активов нанесут финансовый ущерб

репутации организации. Рост использования Интернета ИТ-учреждениями усилил угрозу киберпреступлений, а также создал среду для совершения других компьютерных преступлений. По данным Национального института стандартов и технологий, ИТ-организации более уязвимы перед различными угрозами, которые прямо или косвенно могут причинить различные виды ущерба, которые могут привести к существенным финансовым убыткам. Эти повреждения могут варьироваться от человеческих угроз и технологических угроз. Последствия этих угроз могут негативно сказаться на целостности базы данных организации, что может привести к разрушению всей базы данных организации. Организациям необходимо тщательно изучить и понять основные угрозы, с которыми сталкивается их информационная система, чтобы надлежащим образом разработать меры контроля информационной безопасности. Цель статьи заключается в следующем:

(1) обсуждение потенциальных угроз в компьютеризированных банковских системах;

(2) расследовать угрозы, с которыми может столкнуться компьютеризированная банковская система Казахстана.

Статистика показывает, что финансовые учреждения играют жизненно важную роль в росте мировой экономической деятельности. По данным Минфина РК, отрасли в рамках сферы услуг Казахстана (т.е. финансовые и страховые отрасли) сыграли ключевую роль в ВВП услуг РК в 2018 году, в котором финансовые и страховые услуги составляли 21 процент от ВВП. Этому сектору необходимо уделять должное внимание, что поможет ему улучшить свои показатели.

Стремительное изменение информационных технологий, широкое распространение устройств и зависимость организаций от информационных систем при выполнении различных операций усилили различные угрозы безопасности информационных систем, которые отрицательно сказываются на деловой деятельности. В частности, растущая зависимость банковского и финансового секторов от компьютеризированных информационных систем при осуществлении своих деловых операций делает отделение информационных технологий (ИТ) от бизнеса банков и финансовых учреждений невозможным. Таким образом, необходимо сосредоточить внимание на вопросах угрозы безопасности информационных систем в компьютеризированной системе и мер обеспечения безопасности для защиты информационных систем. К основным угрозам, бросающим вызов казахстанской банковской отрасли, причисляются непреднамеренные угрозы, связанные с людьми и технологическими угрозами. Исследование показало, что ввод плохих данных и случайное уничтожение данных, а также компьютерных вирусов считались наиболее опасными в микрокомпьютерной среде. Тем не менее, несанкционированный доступ к данным или системе со стороны сотрудников при случайном вводе плохих данных сотрудниками и слабое разделение обязанностей были оценены как основные угрозы для компьютерной среды среднего класса. Случайный ввод плохих данных сотрудниками, внедрение компьютерных вирусов в систему, обмен паролями между сотрудниками, неправильное указание отпечатков и

распространение информации среди неавторизованных людей были признаны наиболее значимыми воспринимаемыми угрозами безопасности в банковских системах.

Нынешнее исследование носит эмпирический характер и данные этого исследования были собраны с использованием почтовой анкеты. Респондентам было предложено указать степень возникновения каждой угрозы безопасности, указав один из пяти доступных вариантов: от «вряд ли произойдет» до «наиболее вероятно произойдет». Статистика табуляции собранных данных была разработана, чтобы лучше понять переменные исследования. Из 132 вопросника, распространенного среди целевых респондентов (т.е. менеджеров банковских отделений), только 96 были отвечены, что составляет 72.73% от числа ответов. Мы разделили тип угроз на 3 категорий: намеренные человеческие угрозы, непреднамеренные человеческие угрозы и технологические угрозы.

В таблице 1 указаны различные типы банковских отделений, рассматриваемых в исследовании. Результаты показывают, что традиционный банк имеет самый высокий процент с 83,9% (80), в то время как исламский банк имеет частоту 16, что указывает на 14,1% от общего числа филиалов. По стажу работы 50 (52,6%) респондентов заявили, что работают на своей нынешней должности более десяти лет. При этом 46 (47,7%) респондентов сообщили о менее чем десятилетнем опыте работы в наблюдаемых отделениях банка. Из статистических данных можно сделать вывод о том, что, поскольку большинство респондентов занимали свои нынешние должности более десяти лет и вероятно, что они будут обладать способностями, навыками и знаниями о своей работе, что может повысить точность и надежность их ответов.

Таблица 1.
Профиль респондентов

		n	Процент
Тип банка	Обычный банк	80	83.9%
	Исламский банк	16	14.1%
	Общее количество	96	100.0%
Опыт работы	> 10 лет	50	52.6%
	< 10 лет	46	47.7%
	Общее количество	96	100.0%

В исследовании рассматривается восприятие вероятности возникновения угрозы сотрудников в филиалах банков. Каждому из респондентов было предложено указать свое мнение путем выбора из имеющихся вариантов (т.е. от «маловероятно» до «наиболее вероятно»).

В таблице 2 показано восприятие руководителями банков вероятности возникновения угроз в их компьютеризированной банковской системе.

Таблица 2.
Вероятность угрозы

Тип угроз	n	Маловероятно	Наименьшей вероятностью	Вероятно	Скорее всего	Наиболее вероятно
Непреднамеренные человеческие угрозы	96	18.4%	14.5%	23.7%	34.2%	9.2%
Умышленные человеческие угрозы	96	19.7%	19.7%	28.9%	23.7%	7.9%
Технологические угрозы	96	19.7%	23.7%	25.0%	26.3%	5.3%

Непреднамеренные человеческие угрозы. Поскольку человек является движущей силой организации, будь то ИТ или нет, он считается одной из угроз для банков. В таблице 2 приведены показатели случайных человеческих угроз среди респондентов из различных типов отделений банков. Результаты показали, что большинство респондентов из всех филиалов банков утверждали, что их банки с большой вероятностью сталкивались с непреднамеренными человеческими угрозами 33 (34,2%), что составляло примерно треть респондентов. Также 22 (23,7%) считали, что их банки, вероятно, будут противостоять такому типу угроз. Однако 17 (18,4%) и 14 (14,5%) ответили, что филиалы их банков вряд ли столкнутся с подобными угрозами. Это может быть результатом отсутствия у сотрудников технических знаний для эксплуатации системы. Для уменьшения вероятности возникновения этой угрозы следует планировать непрерывную подготовку сотрудников и внедрять компьютерную систему и/или роботизированную систему для замены социальных услуг. Преднамеренные человеческие угрозы являются наиболее значительными угрозами для информационной системы. Однако продольное исследование угрозы информационной системы противоречило ранее проведенным исследованиям о том, что основными угрозами информационной системе являются непреднамеренные человеческие ошибки. Их результаты свидетельствуют о том, что угрозы представляются незначительными для безопасности информационных систем. Результат исследования также не соответствовал этому текущему исследованию, поскольку результаты текущего исследования показали высокий уровень вероятности этой угрозы.

Умышленные угрозы для человека. Преднамеренные человеческие угрозы являются одной из основных угроз, поскольку существуют недовольные сотрудники, в том числе хакеры, которые намеренно похищают ресурсы организации для личного использования. Результаты исследования показали, что в общей сложности 19 респондентов (19,7%) сообщили, что их банки не сталкивались ни с одной таких угроз. Аналогичное число респондентов поддержали эту точку зрения. Однако относительно большой процент (28,9%) респондентов заявили, что имеется такого рода угрозы в их банковских отделениях. Таким образом, 23 (23,7%) считали, что их банки с большой вероятностью столкнулись с угрозой. С немногочисленными респондентами

(7,9%) заявили, что они, скорее всего, будут атакованы угрозой. В целом, филиалы банков были в некоторой степени подвержены этой угрозе, большинство респондентов полагали, что они могут или даже с большой вероятностью столкнутся с этим видом угрозы. Банки должны пересмотреть свой стиль управления. Более конкретно, когда речь идет о подготовке сотрудников, тем самым усиливая знания и навыки персонала, которые помогли бы уменьшить количество случайных ошибок.

Технологические угрозы. Технологические угрозы неизбежны практически в каждой организации. В частности, ИТ-организации (например, банки), результаты показали, что 19 (25,0%) и 20 (26,3%) респондентов сообщили, что они с большой вероятностью столкнулись с технологической угрозой в своих соответствующих банках. Хотя лишь немногие из них заявили, что серьезно сталкиваются с этой угрозой. Кроме того, общие выводы показали, что банки более или менее подвержены технической угрозе. Таким образом, этот результат предполагает, что банки должны модернизировать свои инфраструктуры программного обеспечения безопасности с помощью новейших технологических средств, таких как новейшие антивирусные программы, сложные сети управления и т.д.

На основе вышеприведенного анализа выводы относительно уровня вероятности угроз в Нацбанке РК показали, что основные угрозы были: 1- непреднамеренные угрозы человека, 2- умышленные угрозы человека; 3- технологические угрозы;

Респонденты ответили на первый вопрос исследования: «Каковы основные угрозы безопасности, с которыми сталкивается компьютеризированная банковская система в Казахстане?» Результат был согласован с предыдущими исследованиями, в которых сообщалось о человеческих ошибках как о наиболее серьезных угрозах безопасности. Очевидно, было исследовано, что человеческие ошибки неизбежны. В ходе двух опросов были опробованы причины сбоев, вызванных действиями операторов, сбоями аппаратных средств, сбоями программного обеспечения и перегрузкой.

Более того, результаты также показали, что в среднем респонденты воспринимали вероятность возникновения угроз в масштабах «вероятных» в их банках. Этот вывод согласуется с предыдущими исследованиями. С учетом того, филиалам банков следует рассмотреть вопрос о разработке стратегии своих процедур или политики в области контроля за безопасностью в целях борьбы с вероятностью или возникновением таких угроз. Система безопасности должна начинаться с действующей политики безопасности; затем эта политика претворяется в жизнь посредством эффективной стратегии безопасности, которая направлена на предотвращение, обнаружение и исправление угроз. Кроме того, образование, знания и навыки сотрудников, связанные с системой информационной безопасности, должны регулярно и адекватно совершенствоваться, чтобы не допустить ошибок в банках. Поэтому для сохранения конкурентоспособности банков и совершенствования их системы информационной безопасности в рамках их системы информационной

безопасности должны быть разработаны соответствующие и эффективные меры контроля.

Список литературы

1. Кирин, В. И., ред. Информатизация и информационная безопасность правоохранительных органов: XII Междунар. науч. конф., 20-21 мая 2003 г.: [Сб. тр.] [Редкол.: Кирин В. (отв. ред.) и др.]. – М.: Акад. упр. МВД России, 2003
2. Демьянец М.В. Проблемы нормативного регулирования информационных технологий и защиты информации в сфере банковской деятельности // Право и государство: теория и практика. 2016. № 12 (144). С. 86–92.
3. Internet banking and the law: a critical examination of the legal controls over internet banking in the UK and their ability to frame, regulate and secure banking on the net, J.I.V.L.R., 2003, 18(9). 351–362.
4. Петров Д.А. Правовое регулирование расчетов с использованием электронных средств платежа: возможности имплементации опыта Европейского союза // Банковское право. 2019. № 4. С. 67–74
5. Smith, S., Jamieson, R., (2006), “Determining Key Factors in E-Government Information System Security”. Information Systems Management; 23 (2), 23-32.
6. Орлов, В.А. Системы безопасности. – М.: Инфра - М, 2004

МЕССЕНДЖЕРИ ТА БЕЗПЕКА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Грінченко Єген Миколайович

кандидат технічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
розвитку інформаційних технологій
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Колмик Олег Олександрович

Науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем розвитку
інформаційних технологій
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Демидов Захар Гіоргійович

Старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
розвитку інформаційних технологій.
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Месенджери

Месенджер (IM = Instant Messenger) - програма, мобільний додаток або веб-сервіс, що надає можливість миттєвого обміну повідомленнями. Спочатку поняття месенджер мало на увазі під собою тільки обмін текстовими повідомленнями, на сьогоднішній день, месенджери стали повноцінними комунікаційними центрами, що дають можливість голосового та відеозв'язку, обміну файлами, організації відеоконференцій, тощо.

Природно, що з масовим впровадженням їх в наше життя постало питання про конфіденційність і безпеку переданої через них інформації. Будь то листування, відео-чат або файли що передаються. Тим більше що крім особистого спілкування месенджери використовують для ведення бізнесу та корпоративного спілкування. Витік конфіденційної інформації в таких умовах може призвести до серйозних фінансових і репутаційних втрат. Не дивлячись на це більшість користувачів підходять до вибору месенджера з точки зору його популярності, а не безпеки. При використанні цих популярних додатків середньостатистичний користувач передає через них фотографії сторінок паспортів, водійських прав, номери кредитних карт і іншу особисту інформацію. Не обізнаний в питаннях цифрової безпеки користувач може відправити через месенджер не лише номер своєї кредитки але й пін-код до неї, пароль від аккаунта електронної пошти, соц-мережі або робочого комп'ютера. Наслідком чого стають зломи, витоку конфіденційної інформації, шахрайство, поширення шкідливого ПЗ. Для того щоб уникнути, або хоча б знизити ризик подібного, необхідно, обирати месенджери з високим рівнем безпеки. Це вимагає знання методів забезпечення інформаційної безпеки, які використовуються у месенджерах.

Наскрізне шифрування:

Одним з ключових методів безпеки в месенджерах є використання наскрізного шифрування.

Наскрізне шифрування шифрує дані на протязі всього їх шляху між кінцевими точками. Дані залишаються зашифрованим під час транспортування через проміжні сервери. Ні постачальник послуг, ні провайдер, ні будь-яка третя сторона не може отримати до них доступ. Наскрізне шифрування захищає дані так що вони можуть бути прочитані тільки відправником і отримувачем. При наскрізному шифруванні ключі, які використовуються для шифрування та розшифрування інформації, генеруються і зберігаються тільки на кінцевих точках листування. Серверна частина не бере участі в генерації ключів, отже не має до них доступу, бачачи тільки закодовані дані, які передаються між учасниками.

Перевагою наскрізного шифрування є максимально високий рівень захисту для користувачів. Для забезпечення безпеки приватних даних, немає необхідності покладатися на сторонні сервіси, які можуть недостатньо захищати дані користувачів, наприклад, зберігаючи їх у відкритому вигляді, піддаючи ризику злому зловмисниками. Або самостійно сканувати дані користувачів без їхнього відома.

Недоліком наскрізного шифрування є те, що воно все одно залишає обидві кінцеві точки незахищеними. Саме кінцеві точки - пристрої (смартфони, ноутбуки і т. д.) Можуть бути вкрадені, загублені, зламані. Також рівень захищеності того чи іншого додатка часто виявляється залежним від ОС для якої він написаний. Крім того, не слід забувати, що деякі компанії свідомо вбудовують бекдори в свої програмні продукти і месенджери не є винятком [1, 2]. Тому немає ніякої гарантії що, конфіденційну інформацію не збиратимуть самі сервіси [3]. Незважаючи на недоліки наскрізне шифрування є одним з найбільш надійних методів для забезпечення конфіденційності та безпеки. Незважаючи на недоліки наскрізне шифрування є одним з найбільш надійних методів для забезпечення конфіденційності та безпеки.

Протокол шифрування:

Наступним важливим методом забезпечення інформаційної безпеки месенджерів є використання надійного протоколу шифрування, або криптографічного протоколу. Криптографічні протоколи призначені для забезпечення безпеки передачі, обробки та зберігання інформації в небезпечному середовищі. Криптографічний протокол - це розподілений алгоритм, який визначає порядок обміну повідомленнями між декількома агентами. Під агентами маються на увазі комп'ютерні програми, мережі зв'язку, бази даних і т. д. Агенти, які беруть участь в роботі протоколу, називаються учасниками протоколу. У нашому випадку учасниками протоколу виступають клієнти ІМ-додатка.

Ступінь централізації:

Ще одним фактором, що визначає захищеність і відмовостійкість месенджерів, є ступінь їх централізації.

Розрізняють три ступеня централізації:

1. Централізований - це додатки які вимагають окремого центрального сервера. Очевидним недоліком тут є те, що це єдина точка відмови, яка дає можливість обмежити доступ до сервісу (наприклад в слідстві DDoS-атаки) і отримати доступ до листування яке зберігається на ньому (часто в не зашифровані вигляді). До додатків з цим ступенем централізації відносяться більшість популярних на даний момент месенджерів.

2. Федеративний - являє собою мережу з серверів. Така система більш стійка, обмежити до неї доступ, або ж якось вивести її з ладу складніше ніж централізовану. Але в основному недоліки ті ж що і у централізованого, включаючи доступ до листування користувачів що зберігається на серверах.

3. Децентралізований - напевно найнадійніший в плані безпеки вид централізації, в цьому випадку кожен клієнт є одночасно і сервером. Все листування зберігається безпосередньо на клієнті і за умови використання подвійного наскрізного шифрування отримати доступ до нього третім особам складніше ніж в перших двох. Також в такому випадку порушення працездатності системи або обмеження доступу до неї стає практично неможливим.

Способи злому.

Часто для доказу надійності тієї чи іншої криптосистеми її розробники наводять результати змагань по її злому. Вказуючи на те, що нікому так і не вдалося зламати протокол шифрування. Однак такі змагання проводяться в жорстко обмежених умовах конкурсу. Умови ці задаються таким чином, що учасникам конкурсу свідомо поставлена задача, яка не може бути вирішена за відведений відрізок часу. Звичайно, сучасні протоколи шифрування забезпечують високий захист від перехоплення повідомлень третьою стороною. Однак в реальних умовах зловмисники не обмежені будь-якими правилами змагань. Наврядчи вони стануть шукати уразливості в самому протоколі шифрування, а швидше за все будуть ламати те, що простіше. Використовувати соціальний інжиніринг, уразливості в ОС і сторонньому ПО. Операційні системи на мобільних пристроях не є абсолютно безпечними, для них пишеться різноманітне шкідливе ПО, яке потрапляючи на девайс може приховано зчитувати повідомлення, передавати інформацію на віддалений сервер, створювати скріншоти екрану. Кросплатформенність - можливість додавання пристроїв і синхронізації між ними що передбачена в багатьох месенджерах, крім зручності для користувачів є додатковим чинником, що знижує безпеку. Фактично вона дає можливість входу в будь-який профіль на різних пристроях, для цього достатньо мати номер телефону і код підтвердження [4]. Володіючи цією інформацією, зловмисник може отримати доступ до всього листування без злому шифрування. Коди підтвердження дуже часто передаються в СМС, а в протоколі стільникового зв'язку SS7 є вразливість, що дозволяє перехоплювати повідомлення [5]. А при наявності фізичного доступу до пристрою, навіть короткочасного, тим більше з'являється безліч можливостей для злому.

Список литературы

1. Семь стран потребовали от IT-компаний закладывать бэкдоры в шифрование данных <https://habr.com/ru/news/t/523042/>
2. Дуров: WhatsApp намеренно обфусцирует код и создает бэкдоры для ФБР <http://sos.net.ua/short-news/raznoe/4240.php>
3. Арчакова А. І., Северінов О. В. Аналіз забезпечення конфіденційності інформації в сучасних месенджерах : Третя міжнародна науково-технічна конференція «Комп'ютерні та інформаційні системи і технології». Збірник наукових праць. Харків : ХНУРЕ. 2019. - 89 с.
4. Пулято М. М., Макарян А. С. Классификация месенджеров на основе анализа уровня безопасности хранимых данных: ПРИКАСПИЙСКИЙ ЖУРНАЛ: управление и высокие технологии, No 4 (48), 2019 г.
5. Гужаковская К. П., Умницын Ю. П. Протокол SS7 и безопасность мобильной сети : Инновации в информатике, вычислительной технике и управлении : 2018. Т. 12. No 4.

ВИДЫ ИЗНОСА И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ

Сироватка Вячеслав Леонидович

кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Институт проблем материаловедения НАН Украины

Наука об износе до настоящего времени не располагает общепринятой, всеобъемлющей и удобной для практического пользования классификацией его разновидностей. Объясняется это, прежде всего, сложностью и все еще недостаточной изученностью явления износа, которое отличается многообразием как внешних проявлений, так и причин, порождающих различные его виды.

Классификации износа были предложены в разное время многими авторами [1-3]. Большинство их содержит только перечисление видов износа, слишком схематичны и предусматривают разграничение видов износа лишь по одному признаку, обычно по физической природе, вне связи с важным для практики внешним состоянием изношенных поверхностей. Наиболее исчерпывающая классификация такого рода приведена в [3], хотя в ней и не учтена в должной степени химическая природа ряда видов износа.

Очевидно, классификация по природе (механизму) процесса изнашивания необходима и с познавательной точки зрения, и в практических целях, поскольку нельзя бороться с износом, не зная причин. Однако в зависимости от конкретных условий одинаковые по происхождению виды износа могут иметь совершенно различные внешние проявления. Например, усталостный износ может выражаться в отделении микроскопических частиц материала при сохранении гладкой, без видимых дефектов, поверхности (при истирании), в образовании ямок в результате выкрашивания крупных частиц (при питтинге), в отделении чешуек и сплошных участков поверхности (при отслаивании). Объединение столь различных видов износа одним термином «усталостный износ» явно недостаточно для практических целей.

Нельзя считать приемлемой также классификацию, основанную только на внешних проявлениях (симптомах) износа, т.е. на состоянии изношенных поверхностей. Например, микронеровности поверхности трения, ориентированные в направлении скольжения (риски износа), могут быть следствием «пропахивания» при режущем, адгезионном или пластическом износе; различные по происхождению виды истирания при внешнем осмотре бывают практически неразличимы и т.д. Очевидно, чисто описательная классификация износа по внешним проявлениям была бы недостаточна для его диагностики и разработки мер по предупреждению.

Классификация износа, как всякого сложного явления, не может основываться на одном только признаке или одном аспекте явления. Она должна быть многоаспектной, т.е. охватывать все наиболее важные признаки, по которым целесообразно разграничивать виды износа и устанавливать взаимосвязь. Классификация должна также основываться на рациональной

номенклатуре терминов, что требует упорядочения применяемых наименований видов износа.

В инженерной практике получили распространение обиходные названия часто встречающихся видов износа: заедание (задираание), истирание, нормальный износ, усталостное выкрашивание, питтинг, фреттинг-коррозия. Определения некоторых из них приведены в [4]. Эти названия носят условный характер и не содержат прямых указаний о механизме соответствующего вида износа. По аналогии с терминологией, принятой в органической химии, такую эмпирическую систему наименований можно назвать тривиальной номенклатурой видов износа.

Тривиальная номенклатура неудобна для систематизации видов износа, при которой должны использоваться наименования, несущие информацию об их отличительных признаках. Совокупность таких наименований, указывающих природу износа, как усталостный, адгезионный, режущий, окислительный, можно назвать систематической номенклатурой.

В настоящее время в литературе по износу, в том числе также в [3], не проводится четкого разграничения между наименованиями тривиальной и систематической номенклатуры. В научной литературе обычно применяют систематическую номенклатуру, в практическом обиходе и технической документации преимущественно используют тривиальную. Нередко смешивают термины той и другой номенклатуры.

Наиболее целесообразной является многоаспектная иерархическая классификация видов износа, основанная на систематической номенклатуре. Такая классификация позволяет не только систематизировать виды износа и установить взаимосвязь различных их признаков, но также дает возможность присвоить им кодовые символы, характеризующие основные отличительные черты. Это позволяет конкретизировать разные формы износа и подвидов износа цифровыми обозначениями.

Классификация видов износа металлических пар трения:

1. Микроизнос:

-гладкий;

- с износными рисками, ориентированными в направлении скольжения;
- с износными рисками, не ориентированными в пространстве;
- с коррозией.

2.Макроизнос:

- поверхность ровная (без коррозии или с коррозией);
- поверхность бугристая, возможно с надрывами;
- с размазыванием (намазыванием);
- оплавленная;
- раскатанная, возможно с заусеницами или с местными наплывами;
- с рябью или волнистостью;
- с ямками;
- с отслаиванием (шелушением);
- с неравномерными царапинами или с бороздами;
- с натирами;

- с хрупким выкрашиванием;
- с коркой (толстой пленкой).

3. Судьба продуктов изнашивания:

- отделение;
- перенос с налипанием;
- перенос с шаржированием;
- без образования продуктов изнашивания.

4. Природа процесса изнашивания:

- адгезионный износ;
- усталостный износ;
- пластический износ;
- хрупкий износ;
- режущий износ;
- окислительный износ;
- водородный износ;
- элементоорганический износ;
- мыльный износ.

Классификация проведена по трем иерархическим уровням. Она обладает резервными емкостями для возможного добавления новых видов износа.

Предлагаемую классификацию можно разделить на две части: описательную и диагностическую. Описательная часть содержит классификационные признаки, могущие быть установленными с большей или меньшей точностью путем внешнего осмотра. На первом уровне – это внешнее проявление износа, характеризуемое состоянием поверхности, а также судьба продуктов изнашивания. Диагностическая часть содержит признаки, характеризующие механизм изнашивания; на первом уровне – это кинетика развития и природа процессов изнашивания.

Хотя определение вида износа во многих случаях возможно по внешним признакам, нередко для идентификации природы износа может потребоваться применение исследовательских методов. Известно, что объяснение некоторых малораспространенных и новых видов износа с целью разработки мероприятий по их предотвращению, требовало проведения специальных научно-исследовательских работ.

Список литературы

1. Аксенов А.Ф. Авиационные топлива, смазочные материалы и специальные жидкости.- М.: Транспорт, 1970.- 255с.
2. Боуден Ф.П. Трение и смазка твердых тел.- М.: Машиностроение, 1968.- 544с.
3. Гаркунов Д.Н. Триботехника (износ и безизносность): учеб./Д.Н. Гаркунов.- 4-е изд.- М.: Изд-во «МСХА», 2001.- 606с.
4. Голего Н.Л. Фреттинг-коррозия металлов.- К.: Техніка, 1974.- 272с.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОХИБКИ ВИМІРЮВАННЯ МОМЕНТУ ЕЛЕКТРОДИНАМІЧНОГО ГАЛЬМА

Циганкова Ганна Анатоліївна,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри вищої математики ім. проф. В.І. Можара
Національний університет харчових технологій, Україна

Однією із задач експериментального дослідження електромагнітного поля в робочій зоні електродинамічного гальма є дослідження залежності електромагнітного моменту електродинамічного гальма від частоти обертання.

Розроблений стенд для дослідження залежності гальмівного електромагнітного моменту електродинамічного гальма від частоти обертання має закріплений на стійці 5 двигун 6 з горизонтальною віссю обертання. На валу двигуна закріплено консольно дисковий ротор електродинамічного гальма. Індуктор гальма може вільно повертатись в підшипниках навколо осі обертання валу двигуна з дисковим ротором. Зверху на корпусі електродинамічного гальма закріплена стрілка 4 для відліку кута повороту. Знизу корпусу закріплені протизваги для врівноважування електродинамічного моменту гальма (Рис.1).

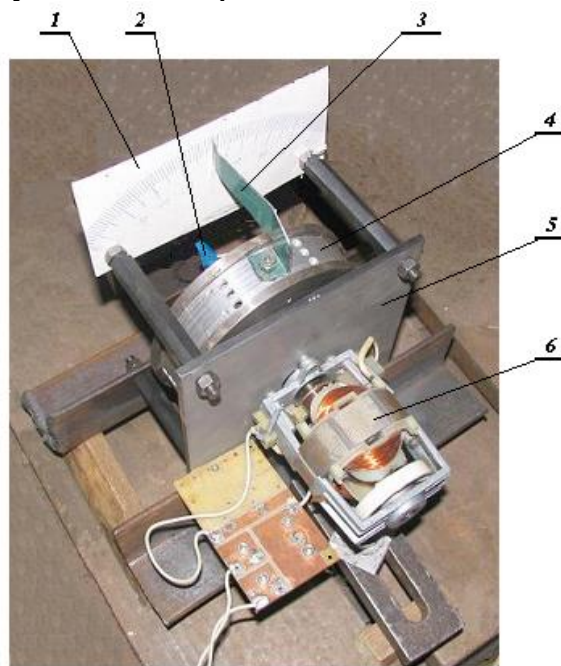

Рис. 1. Стенд для дослідження механічних характеристик.

1 – шкала; 2 – вал із закріпленими виводами вимірювальних витків;
3 – стрілка; 4 – корпус; 5 – стійка; 6 - двигун

Момент, прикладений до індуктора електродинамічного гальма, пропорційний синусу кута повороту стрілки 3: $M = C_M \sin \alpha$.

Для визначення коефіцієнта пропорційності поверх корпусу діаметром 150 мм перекидалась закріплена на ньому нитка з підвішеним вантажем відомої ваги P_i . При цьому стрілка відхилялась на кут φ_i .

Коефіцієнт пропорційності знаходився як середнє арифметичне коефіцієнтів

по n вимірах $C_M = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{P_i \cdot R \cdot g}{\sin \varphi_i}}{n}$, де $R = 7.5 \cdot 10^{-2} \text{ м}$ – радіус корпусу; g –

прискорення земного тяжіння, по методиці обчислення результатів сумісних вимірювань [1-2]. Шкала для вимірювання кута повороту була рівномірною, з ціною поділки 1° .

В таблиці 1 приведено результати дослідження залежності $M = C_M \sin \alpha$ між моментом та кутом повороту статора, при якому здобуто шість пар значень M_j та α_j для різних варіантів гальма.

Таблиця 1
Результати спостереження моменту та кута повороту
для чотирьох варіантів електродинамічного гальма

j	$\alpha_j, \text{град}$				$M_j, \text{Нм}$
	$b_n=10 \text{ мм}$	$b_n = b_z$	$b_n=13,6 \text{ мм}$	$b_n=1,7 b_z$	
1	8	6	4	5	$1,62 \cdot 10^{-2}$
2	14	11	9	8	$2,80 \cdot 10^{-2}$
3	23	19	13	13	$4,64 \cdot 10^{-2}$
4	29	24	16	17	$5,74 \cdot 10^{-2}$
5	34	30	19	20	$6,92 \cdot 10^{-2}$
6	41	35	22	23	$7,95 \cdot 10^{-2}$

Система умовних рівнянь для ширини паза $b_n=10 \text{ мм}$ матиме такий вигляд:

$$C_M \sin(8 * \pi/180) - 1,62 * 10^{-2} = v_1, C_M \sin(14 * \pi/180) - 2,80 * 10^{-2} = v_2,$$

$$C_M \sin(23 * \pi/180) - 4,64 * 10^{-2} = v_3, C_M \sin(29 * \pi/180) - 5,74 * 10^{-2} = v_4,$$

$$C_M \sin(34 * \pi/180) - 6,92 * 10^{-2} = v_5, C_M \sin(41 * \pi/180) - 7,95 * 10^{-2} = v_6.$$

Обчисливши значення коефіцієнта $b_{11} : b_{11} = \sum_{j=1}^6 a_{j1}^2 = 1,208717$ і вільного

члена $c_1 : c_1 = \sum_{j=1}^6 a_{j1} M_j = 0,145839256$ (тут a_{j1} - коефіцієнт при невідомій C_M у

відповідному j -тому рівнянню), знаходимо найдостовірніше значення \bar{C}_M :

$$\bar{C}_M = \frac{c_1}{b_{11}} = 0,120656.$$

Оцінюємо точність цих результатів: $v_1=5,92E-04$, $v_2=1,19E-03$, $v_3=7,44E-04$, $v_4=1,10E-03$, $v_5=-1,73E-03$, $v_6=-3,42E-04$, обчислюємо суму квадратів залишкових похибок $\sum_{j=1}^6 v_j^2 = 6,62841E-06$ та середньоквадратичні відхилення:

$$S_{\bar{C}_M} = \frac{1}{\sqrt{6}} \sqrt{\sum_{j=1}^6 v_j^2} = 0,001051.$$

Надійні межі ε випадкової складової похибки добутих результатів \bar{C}_M обчислюються за формулою: $\varepsilon = t_\gamma S_{\bar{C}_M}$. Значення коефіцієнту надійності t_γ для ймовірності $P=0,95$ знаходимо з таблиці дод. 6 [1]: $t_\gamma=2,571$; $\varepsilon=0,002702 \approx 0,003$. Тоді $C_M = 0,121 \pm 0,003$. Аналогічно, склавши умовні рівняння, знайдемо C_M для інших варіантів електродинамічного гальма:

при $b_n = b_z$ $\bar{C}_M = 0,14000322$; $\varepsilon = 0,002628 \approx 0,003$, а $C_M = 0,140 \pm 0,003$;

при $b_n = 13,6 \text{ мм}$ $\bar{C}_M = 0,20902891$; $\varepsilon = 0,005542 \approx 0,006$, а $C_M = 0,209 \pm 0,006$;

при $b_n = 1,7 b_z$ $\bar{C}_M = 0,20166384$; $\varepsilon = 0,002561 \approx 0,003$, а $C_M = 0,202 \pm 0,003$.

Таблиця 2

Результати розрахунку похибки вимірювання моменту

№ вар.	C_M	ΔC_M	α	$\Delta \alpha$	M , mNm	ΔM , mNm	%	$\delta\%$
1	0,121	0,003	45	2	85,559921	5,128	5,843858	6
2	0,140	0,003	45	2	98,994949	5,589	6,060915	6
3	0,209	0,006	45	2	147,785317	9,456	6,089915	6
4	0,202	0,003	45	2	142,83557	7,092	4,90074	5

Похибка вимірювання моменту визначається, окрім похибки визначення коефіцієнта пропорційності C_M , похибкою виготовлення шкали та вимірювання кута. Прийmemo, що точність виготовлення шкали та зчитування значень кута не перевищує 2^0 . Величину найбільшої абсолютної похибки вимірювання моменту можна розрахувати за формулою $\Delta M = (C_M + \Delta C_M) \sin(\alpha + \Delta \alpha) - C_M \sin \alpha$ для кінцевого значення діапазону вимірювання $\alpha = 45^0$. Результати розрахунку приведенo в таблиці 2.

Абсолютна похибка вимірювання розраховується за формулою $\Delta X = \frac{\delta\%}{100} X$.

Для найбільшого вимірюного значення моменту 92 мНм при $b_n = 1,7 b_z$ абсолютна похибка становить $5,52 \approx 6 \text{ мНм}$.

Таким чином, для перших трьох варіантів гальма ($b_n = 10 \text{ мм}$, $b_n = b_z$, $b_n = 13,6 \text{ мм}$) розширена невизначеність, що відповідає рівню довіри $P=1$, становить 6%, а для четвертого (при $b_n = 1,7 b_z$) 5%.

Список літератури

1. Головка Д.Б., Рего К.Г., Скрипник Ю.О. Основи метрології та вимірювань. Київ, 2001. 408с.
2. Ціделко В.Д., Яремчук Н.А. Невизначеність вимірювання. Обробка даних і подання результату вимірювання. Київ, 2002. 176с.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЗАДАЧ РОЗПОДІЛУ АВТОБУСІВ ЗА ТУРИСТИЧНИМИ МАРШРУТАМИ

Шаповалов Олексій Вікторович,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри транспортних технологій та міжнародної логістики,
Університет митної служби та фінансів, Дніпро, Україна

Кузьменко Альбіна Ігорівна,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики,
Університет митної служби та фінансів, Дніпро, Україна

Оглих Валентина Валеріївна,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри транспортних технологій та логістики,
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, м. Дніпро, Україна

Останнім часом поширеним всесвітнім трендом являється розвиток туристичної індустрії та зростання туристичного потоку. Графік динаміки та регресії туристичних потоків в Україні за 2000 - 2020 роки показаний на рисунку 1. Стрімке зростання туристичних потоків спостерігається починаючи з 2015 року, але у 2020 році кількість туристів зменшилась вдвічі порівняно з 2019 роком. Фактором такого стрімкого зменшення туристів являється епідемія коронавірусної інфекції (COVID-19).

Одним з підприємств туристичної індустрії, що продовжують свою діяльність під час пандемії, є туристична агенція "ITravel" з власним парком автобусів, до якого входить m одиниць рухомого складу. Є необхідність раціонально закріпити автобуси за маршрутами, які обслуговує підприємство. Водночас маємо звернути увагу, що залежно від потреб та рівня, на якому розв'язується задача (транспортний підрозділ, фінансово-економічний та управлінський), може виникати потреба у розв'язанні трьох типів задач, що можуть бути зведені до оптимізаційної задачі про призначення.

Нехай $I = \{1, 2, \dots, m\}$ – множина видів рухомого складу, яка розглядається для придбання для обслуговування $J = \{1, 2, \dots, n\}$ міжнародних маршрутів.

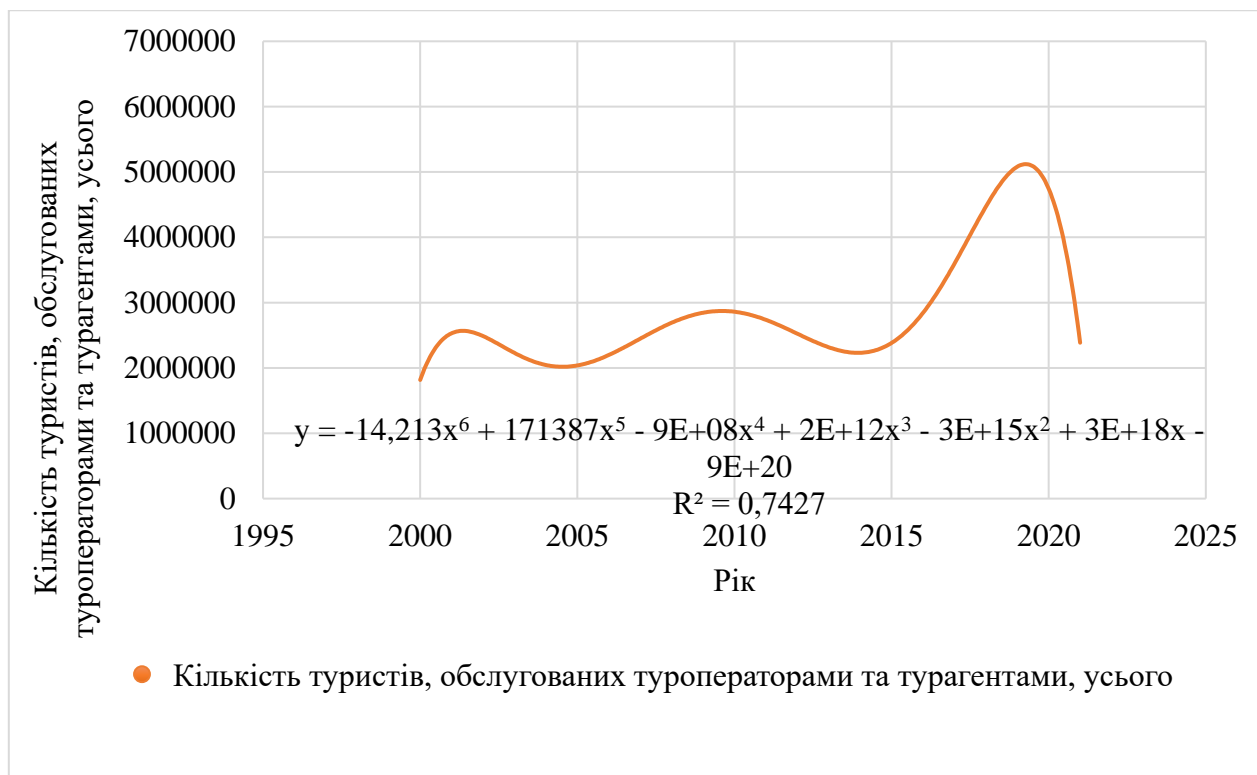

Рисунок 1 Графік динаміки та регресії туристичних потоків в Україні

Математичні моделі задачі матимуть такий вигляд:

На першому, **технічному рівні**, доцільно розв'язувати класичну задачу де будуть враховуватися: середня витрата палива на 100 км кожним водієм на маршруті та довжина маршруту.

Для кожного шляху $j \in J$ та для кожного виду транспортного засобу $i \in I$ маємо середні витрати палива на 100 км кожним водієм на маршруті $c_{ij}, i = 1, \dots, m, j = 1, \dots, n$ та довжину маршруту $l_j, i = 1, \dots, n$. Потрібно присвоїти необхідний маршрут j кожному виду рухомого складу i так, щоб експлуатаційні затрати спадали до мінімуму.

Тоді задача зводиться до вирішення подальшої задачі цілочисельного лінійного програмування (із $n \times m$ змінними x_{ij}):

$$\begin{aligned} \sum_{i \in I} \sum_{j \in J} \frac{C_{ij}}{100} \cdot l_j \cdot x_{ij} &\rightarrow \min, \\ \sum_{j \in J} x_{ij} &= 1, \\ \sum_{i \in I} x_{ij} &= 1, \\ x_{ij} &= \begin{cases} 1, \\ 0. \end{cases} \end{aligned}$$

1 – якщо автобус i призначений на маршрут j ; 0 – в іншому випадку.

На другому, **економічному рівні**, доцільно розв'язувати задачу мінімізації експлуатаційних витрат де буде враховано: середні витрати палива на 100 км

кожним водієм на $c_{ij}, i=1, \dots, m, j=1, \dots, n$; довжина маршруту $l_j, i=1, \dots, n$; витрати на оплату праці водія $p_i, i=1, \dots, m$. Задача зводиться до розв'язання задачі цілочисельного лінійного програмування (із $n \times m$ змінними x_{ij}):

$$\begin{aligned} \sum_{i \in I} \sum_{j \in J} \left(\frac{C_{ij}}{100} \cdot l_j + p_i \right) \cdot x_{ij} &\rightarrow \min \\ \sum_{j \in J} x_{ij} &= 1 \\ \sum_{i \in I} x_{ij} &= 1 \\ x_{ij} &= \begin{cases} 1, \\ 0. \end{cases} \end{aligned}$$

1 – якщо автобус i призначений на маршрут j ; 0 – в іншому випадку.

На третьому, **управлінському рівні**, доцільно розв'язувати задачу мінімізації витрат та максимізації корисності де буде враховано: середні витрати палива на 100 км кожним водієм на маршруті $c_{ij}, i=1, \dots, m, j=1, \dots, n$; довжина маршруту $l_j, i=1, \dots, n$; витрати на оплату праці p_{ij} , водія i , за маршрутом $j, i=1, \dots, m, j=1, \dots, n$; досвід d_{ij} (кількість здійснених поїздок) за кожним маршрутом, водія i , за маршрутом $j, i=1, \dots, m, j=1, \dots, n$; KD – коефіцієнт, який оцінює важливість критерію досвід при прийнятті управлінського рішення; оцінки пасажирів o_{ij} за здійснене перевезення водієм i , за маршрутом $j, i=1, \dots, m, j=1, \dots, n$; KO – коефіцієнт, який оцінює важливість критерію оцінки пасажирів при прийнятті управлінського рішення.

Задача зводиться до розв'язання двокритеріальної задачі цілочисельного лінійного програмування (із $n \times m$ змінними x_{ij}):

$$\begin{aligned} \sum_{i \in I} \sum_{j \in J} (C_{ij} \cdot l_j + p_i) \cdot x_{ij} &\rightarrow \min, \\ \sum_{i \in I} \sum_{j \in J} \left(\frac{KD}{\sum_{i \in I} d_{ij} \cdot d_{ij}} \right) (KO \cdot o_{ij}) x_{ij} &\rightarrow \max, \\ \sum_{j \in J} x_{ij} &= 1, \\ \sum_{i \in I} x_{ij} &= 1 \\ x_{ij} &= \begin{cases} 1, \\ 0. \end{cases} \end{aligned}$$

1 – якщо автобус i призначений на маршрут j ; 0 – в іншому випадку.

Для розв'язання багатокритеріальної задачі доцільно обрати метод мультиколінеарного згортання критеріїв.

Список літератури

1. Математичні методи дослідження операцій : підручник / Є. А. Лавров, Л. П. Перхун, В. В. Шендрик та ін. Суми : СумДУ, 2017. 212 с.

MENACES AGROTERRORISTES ASSOCIÉES AUX INFECTIONS DEVASTATIQUES CHEZ LES ANIMAUX. INTERPRÉTATION POSSIBLE DE CE VOIR

Buzun Andriy-Igor,

docteur en philosophie, professeur agrégé, Responsable du Laboratoire d'Etude des Maladies du Porc de l'Centre Scientifique National "Institut de Médecine Vétérinaire Expérimentale et Clinique" (Kharkiv)
Ukraine

Bolotin Vitaliy-Igor,

docteur en philosophie, senior scientifique, Responsable du Laboratoire d'Etude des Brucelloses de l'Centre Scientifique National "Institut de Médecine Vétérinaire Expérimentale et Clinique" (Kharkiv)
Ukraine

Justification Le terme «Émergence» de maladies animales infectieuses dans la plupart des sources est interprété comme une apparition soudaine et une propagation incontrôlée de la maladie, malgré l'utilisation de tout l'arsenal de mesures et d'outils auparavant efficaces [1, 2]. Dans le même temps, des substances infectieuses et toxiques peuvent être utilisées pour commettre des actes agro-terroristes précisément pour provoquer telle ou telle situation épidémique - pour de l'attiser ou enhance de l'chaos et l'tension sociale [3]. Alors que le bioterrorisme au niveau systémique dans l'histoire de l'humanité a accompagné la plupart des conflits interétatiques dans leur phase froide, la pertinence de ce sujet pour l'Europe devient évidente et croissante. Notre étude sur la propagation incontrôlable de la maladie de Teschen (MT) dans l'ex-Union soviétique dans les années 1990, la prévalence latente de la peste porcine africaine (PPA) et de la listériose bovine dans la période actuelle [4-11], ne les excluez pas d'origine agro-terroriste. Ci-dessous, ils sont résumés dans cet aspect.

Les recherches personnelles Au début des années 90 dans les territoires contaminés par les rayonnements de l'Ukraine, de la Biélorussie et de la Fédération de Russie (corridor écologique de Desna avec territoires adjacents). Et du milieu des années 90 à 2002 dans presque tous les territoires de la partie européenne de l'ex-URSS la MT est devenue extrêmement courante et mortelle. Jusqu'en 1998, aucun des vaccins connus n'avait d'effet, jusqu'à ce que nous développions un vaccin avec une souche homologue de "Navlya-96". Elle s'est avérée être causée par le virus HT avec un antigène protecteur partiellement modifié (30% dans la réaction de neutralisation). Une caractéristique distinctive des variantes post-Tchernobyl était leur capacité à s'accumuler dans les intestins des cobayes et à travers les excréments pour infecter oralement les porcs de tout âge (à partir de 3,0 mois) avec des exitus letalis de plus de

90% et des signes «naturels» de MT – pas seulement ceux qui décrivent pour l'inoculation intracérébrale [4-9, 11]. Parallèlement, les recherches sur les cobayes que j'ai commencées au VNIIViM (Pokrov) étaient activement menées par des recherches sur d'autres espèces animales et, selon les données disponibles, ont duré plus de 10 ans [12, 13]. Dans le même temps, la souche post-Tchernobyl "Bucha", que nous avons transmise au professeur Z. Peisak pour étude conjointe (PIWet, Pulawa, 2009), a disparu du registre comme si elle n'existait pas. Dans des circonstances encore inexpliquées, l'épizootie de MT a éclaté en 2010-2011 près de la frontière américaine, sur l'île d'Haïti, où les cobayes sont une composante naturelle de la faune locale. Selon les rapports de virologues américains et français, le taux de mortalité pour tous les groupes d'âge et de race de porcs âgés de plus de 3 mois était d'environ 95% et contre cela les vaccins traditionnels de l'époque "ne fonctionnaient pas" [14].

Selon les principes d'épidémiologie médico-légale, la première question qui est clarifiée dans ce cas (épidémie de MT en Haïti) est la question « à qui profite cela? »). [15-18]. La réponse est apparente: elle profite à ceux qui veulent entraver la coopération américaine avec la France. Après 2014, pour l'Ukraine la question de la source du terrorisme mondial est rhétorique...

En 2014-2018, nous avons établi une activité associative non décrite dans la littérature mondiale du pathogène de la PPA chez les porcs domestiques et sauvages avec *Mannheimia haemolytica* [19]. Dans le modèle d'agent pathogène de la PPA, nous avons montré que la leucotoxine à des concentrations de 0,01 % et plus inhibe l'activité de reproduction virale à un niveau inférieur à la sensibilité de la réaction en chaîne par polymérase (PCR), qui est le seul test de diagnostic de la PPA en Ukraine. Dans le même temps, des anticorps spécifiques contre l'agent pathogène de la PPA ont été détectés chez des porcelets PPA PCR-négatifs. La question demeure À propos du pathogène de la mélioïdose *Burkholderia pseudomallei*: il se cachait possible a cette *M. hémolitique* populations. Après tout, il est très similaire aux agents responsables de la pasteurellose, mais beaucoup plus dangereux pour l'homme et donc plus attrayant en termes de terrorisme. (CDC Identifies Rare Bacteria in Aromatherapy Product | CDC Online Newsroom | CDC).

De la littérature et de nos propres données, il est connu que les virus absorbés sur des bactéries ("virophoria bactérienne" selon D. Zilber, 1938-1959), acquièrent une résistance considérable aux facteurs environnementaux défavorables [20]. Parallèlement, dès les premiers mois d'introduction intensive et de propagation de la PPA en Ukraine par les sangliers de l'écorridor Desnyansky de mi-2014 à mi-2015, selon nos observations, le pathogène de la PPA a circulé en association avec *Mannheimia haemolytica*...

Récemment, la question de la brucellose et de la listériose dans la faune locale et, par conséquent, les questions contamination de l'ensilage et d'autres aliments pour animaux est devenue de plus en plus pertinente en Europe, et en particulier en Ukraine. Dans plusieurs fermes laitières en Ukraine, acteurs actifs du marché laitier, nous avons trouvé l'agent causal de la listériose: sa source était l'ensilage.

Faisant partie de la microflore associative, ce pathogène a provoqué des mammites de masse, qui n'ont quasiment pas répondu à l'antibiothérapie, même "titrée" sous la microflore opportuniste des mammites (les listeria n'ont pas été détectées chez elles,

car elles sont réservées dans les cellules et les neurorécepteurs de la pis). Avec le lait de vaches mammites, la listeria a été tranfer dans les groupes d'élevage de porcs: cela a conduit à la propagation de troubles reproducteurs et nerveux sporadiques parmi la population porcine locale...

Malheureusement, en Ukraine, l'origine agro-terroriste des épidémies décrites n'a pas du tout été étudiée, même en dépit des manifestations ouvertes du terrorisme le long de ses frontières orientales. Cela fait de l'Ukraine un terrain d'expérimentation, notamment, de moyens et de mesures agro-terroristes, et contribue à l'accroissement de la menace terroriste dans le monde, y compris pour la France.

Conclusion. Les données obtenues témoignent du besoin urgent d'étudier le criminel danger d'infections zoonotiques et zoonotiques dangereuses des animaux dans les conditions naturelles modernes. En particulier, il est nécessaire d'appliquer les méthodologies des examens vétérinaires médico-légaux pour exclure l'origine agro-terroriste des foyers d'infections émergentes.

Les références

1 Morilla A. Emerging and Re-emerging Viral Diseases of Swine [Text] /Yoon K.-J., Zimmerman J.J.// Iowa State Press.- A Blackwell Pub. Co.- 2002.- 387 pp.

2 Woolhouse, M.E. Host range and emerging and reemerging pathogens [Text] / Gowtage-Sequeria, S.// Emerg. Infect. Dis.- 2005.- 11 - 1842–1847 pp.

3 Юрченко О. Методичні рекомендації щодо планування ветеринарних заходів, офіційного ветеринарного контролю, нагляду і моніторингу хвороб тварин, запобігання випадків їх масового отруєння, сприяння ліквідації наслідків стихійного лиха із жертвами серед тварин та участі офіційних ветеринарних фахівців у розслідуванні прецедентів на підконтрольних їм об'єктах і територіях [Text] / Ревнівцев О., Башинський В., Хоменко С., Поліщук В. // ФАО в Україні.- 2011.- 57 стор. (accès: Рекомендації щодо проведення протиепізоотичного нагляду та розслідування прецедентів (vet.ua)

4 Бузун А.И. Методические указания по применению метода контактного заражения для контроля вакцин и мониторинга болезни Тешена [Text] / Жестерев В.И. // Российская академия сельскохозяйственных наук (РАСХН) - ВНИИВВиМ – (г. Покров). - 07.08.2001. - 24 стр. (accès restrict)

5 Бузун А.И. Акт комиссионных испытаний биологической передачи возбудителя болезни Тешена грызунами домашним свиньям [Text] / члены комиссии проф. Е.М. Хрипунов, кандидаты наук Балышев В.М., Стрижаков А.А., Недосеков В.В., аспирант Андреева О.Н. // РАСХН. – ВНИИВВиМ (г. Покров). - 10.04.2001. - 10 стр. . (accès restrict)

6 Вишняков И.Ф. Производственный штамм Enterovirus suis возбудителя энцефаломиелита у свиней (болезнь Тешена), пригодный для изготовления биологических препаратов [Text] / Бузун А.И., Коломыцев А.А., Жестерев В.И., Селивёрстов В.В., Балышев В.М., Пономарёв В.В., Ястребова Р.В., Чурбанова Г.Н. // Патент РФ № 2176520 от 27.01.2000 (accès restrict)

7 Бузун А.И. Бивалентная инактивированная вакцина против болезни Тешена [Text] / Жестерев В.И., Серета А.Д., Кропотов В.С., Коломыцев А.А.,

Хухоров И.Ю., Шубина Н.Г. // Патент на изобретение РФ № 2196608 от 20.01.20 (accès restrict)

8 Бузун А.І. Контрольний штаб «Буча-ХДЗВА» Teschovirus Suis збудника ензоотичного енцефаломієліту (тешенської хвороби) свиней [Текст] / Головка В.О., Вербицький П.І., Бузун Л.В. // Деклараційний патент України № 2002097492 від 17.09.2002. (Контрольний штаб “бузун-хдзва” teschovirus suis збудника ензоотичного енцефаломієліту (тешенської хвороби) свиней — UA 56044 (uapatents.com)

9 Бузун, А. Полігостальність збудника тешенської хвороби свиней у паразитоценологічному аспекті [Текст] / А. Бузун, В. Апатенко // Ветеринарна медицина України. - 2003. - № 2. - С. 8-10. (accès: 1_3.pdf (jvm.kharkov.ua)

10 Buzun A.-I. Development of “StopASFmix” biosafety system for commodity piggery of Ukraine [Текст] / Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference “Interdisciplinary research: Scientific Horizons & Perspective” (March 12, 2021). – Republic of Lithuania. – Vilnius – Volume 2. – 9-14pp. – DOI 10.36074/scientia-12.03.2021

11 Buzun , A.-I. (2021). L’MICROBIOME DE COBAYE AFFECTE-T-IL AU L’NEUROVIRULENCE DU TESHOVIRUS ENVERS L’PORC? ANALYSE RÉTROSPECTIVE DES DONNÉES. Збірник наукових праць ЛОГОΣ. <https://doi.org/10.36074/logos-01.10.2021.v1.24>

12 Андреева О.Н. Эпизоотологическое моделирование биологической передачи возбудителя болезни Тешена (Автореферат диссертации канд. вет.наук, ВАК РФ 16.00.03) [Текст] / научный руководитель проф. Стрижаков А.А. // РАСХН. – ВНИИВВиМ (г. Покров). - 2003. - 23стр. . (accès: Медицинские Диссертации <http://medical-diss.com/veterinariya/epizootologicheskoe-modelirovanie-biologicheskoy-peredachi-vozbuditelya-bolezni-teshena-1#ixzz7C3gA2mT0>

13 Коломыцев А.А. Энтеровирусный энцефаломиелит свиней // Ветеринарная газета.-2001 .-№ 14. (accès: Медицинские Диссертации <http://medical-diss.com/veterinariya/epizootologicheskoe-modelirovanie-biologicheskoy-peredachi-vozbuditelya-bolezni-teshena-1#ixzz7C3gA2mT0>

14 Millien M. Teschen disease Situation in Haiti and Field Vaccination trial (PCV-2 Vaccine) as Control measure of PTV-1 in Haiti/ MINISTERE DE L’AGRICULTURE DES RESSOURCES NATURELLES ET DU DEVELOPPEMENT RURAL, 2011

15 Joint Criminal and Epidemiological Investigations (Handbook) [Текст] / International Edition // CDC & FBI USA. – 2016. - 55pp (access: Download [fbi-cdc-international-crim-epi-handbook-2016\(1\).pdf](https://www.fbi-cdc-international-crim-epi-handbook-2016(1).pdf)

16 Freeman M.D. Principles and applications of forensic epidemiology in the medicolegal setting [Текст] / Zeegers M. // Law Probability and Risk, September 2015, 14(4):mgv010. - DOI:10.1093/lpr/mgv010

17 Koehler S.A., Freeman M.D. Forensic epidemiology: A method for investigating and quantifying specific causation [Текст] / Forensic Science Medicine and Pathology, November 2013,10(2) DOI: 10.1007/s12024-013-9513-8

PROBLEMS AND TASKS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE

18 CDC Forensic Epidemiology Course Manager's Guide [Текст]. - 315 pp.
(access: Course Manager's Guide (cdc.gov))

19 Buzun A.I. Hide distribution of ASFV low virulent variant as concurrent infection [Текст] / Kolchyk O.V. // Abstract-Book of First IBTRS International Conference (May 09.2021). – IBTRS. – USA. - 2021 (access: https://swmprogramua.com/wp-content/uploads/2021/09/IBTRS-2021_Abstract-Book_final-version-for-web-page-anddi-stribution.pdf.)

20 Buzun A.I. The Classical Swine Fever Agent and Pasteurella Interaction. Can be Augmented by Magnetic Field? / Grabbina V.A., Kolchyk O.V. // American Society of Microbiology Conference (2013). – Poster (Control Number 231 Session Title 013). – Board Number 050 (A) (accès restrict)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ВИДА *TRICHINELLA* С ПОМОЩЬЮ МУЛЬТИПЛЕКСНОЙ ПЦР

Жагипар Фариза Сабитовна

м.т.н., н.с., НАО «КАТУ им.С.Сейфуллина»

Сыздыкова Альфия Сафиоллаевна

м.т.н., с.н.с., НАО «КАТУ им.С.Сейфуллина»

Акибеков Оркен Султанхамитович

к.в.н., ассоциированный профессор,
НАО «КАТУ им.С.Сейфуллина»

Нематоды *Trichinella* являются возбудителем трихинеллеза, зооноза, передаваемого через мясо, который приобретает в результате употребления недоваренного инфицированного мяса. Хотя большинство инфекций происходит из домашней среды, большинство паразитов трихинеллы циркулируют в естественной среде среди хищных и диких животных. Надзор с использованием надежных и точных диагностических инструментов для обнаружения паразитов *Trichinella* в диких животных-хозяевах необходим для оценки распространенности и риска передачи от дикой природы к человеку. На сегодняшний день в пределах рода *Trichinella* признано девять видов и три генотипа [1]. Было доказано, что восемь из этих таксонов заразны для человека, а остальные четыре считаются потенциально инфекционными для человека [2]. Виды/генотипы внутри этих таксонов морфологически неотличимы, и их идентификация основана на использовании биохимических или молекулярных анализов [3, 4]. В данное время есть разработанный единый ПЦР тест для простой и однозначной дифференциации всех признанных в настоящее время генотипов *Trichinella* [5]. Целью данной работы являлось определение вида *Trichinella* с помощью мультиплексной ПЦР.

Туши павших лис в количестве 3 штук были доставлены в Паразитологическую лабораторию Ветеринарного факультета КАТУ им.С.Сейфуллина. Исследуемые туши павших животных были обнаружены в Аккольском районе Акмолинской области, Республика Казахстан.

На первом этапе была проведена работа по выявлению личинок трихинелл в мышечной ткани методом компрессорной трихинеллоскопии, а также методом переваривания в искусственном желудочном соке. Поиск гельминтов осуществлялся при помощи стереоскопического микроскопа МБС-10 и Micros MSX1600 (Micros, Austria) (рисунок 1).

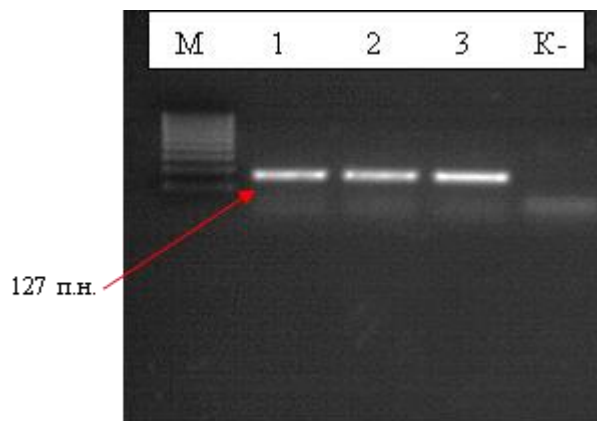

Рисунок 2. Электрофореграмма ПЦР продуктов амплификации
Примечание: М – маркер (100 п.н.); 1-3 – исследуемые образцы; К- – отрицательный контроль.

В результате была проведена работа по определению вида трихинелл методом мультиплексного ПЦР анализа со специфическими видовыми праймерами и определено, что все 3 исследуемые образца полученные от лис относятся к виду *T.nativa*.

Список использованных источников

1. Korhonen PK, Pozio E, La Rosa G, Chang BC, Koehler AV, Hoberg EP, Boag PR, Tan P, Jex AR, Hofmann A, Sternberg PW, Young ND, Gasser RB. 2016. Phylogenomic and biogeographic reconstruction of the *Trichinella* complex. *Nature Communications*, 1(7), 10513.
2. Pozio, E, Zarlenga, DS. 2013. New pieces of the *Trichinella* puzzle. *International Journal for Parasitology*, 43, 983–997.
3. La Rosa G, Pozio E, Rossi P, Murrell KD. 1992. Allozyme analysis of *Trichinella* isolates from various host species and geographical regions. *Journal of Parasitology*, 78, 641–6.
4. Pozio E, La Rosa G. 2010. *Trichinella*, in *Molecular Detection of Foodborne Pathogens*, Liu, D, Editors. CRC Press, Taylor & Francis Group, Boca Raton: p. 851–863.
5. Zarlenga DS, Chute MB, Martin A, Kapel CM. 1999. A multiplex PCR for unequivocal differentiation of all encapsulated and non-encapsulated genotypes of *Trichinella*. *International Journal for Parasitology*, 29 (11), 1859-1867.

ВЕТЕРИНАРНО-САНИТАРНАЯ ОЦЕНКА ПТИЧЬЕГО ПОМЕТА ПОСЛЕ ПЕРЕВОЗКИ

Теляпова Дильназ Руслановна

Магистрант II курса

Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Республика Казахстан

Алимов Айтбай Айткенович

кандидат ветеринарных наук, профессор

Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Республика Казахстан

Актуальность. Ветеринарно-санитарные требования при организации перевозки птиц. Перевозка птиц производится в клетках со сплошным водонепроницаемым дном, а также птица должна быть обеспечена на весь путь высококачественными и в достаточном количестве кормами.

Перевозке подлежат здоровая, без травматических повреждений, нагноений, опухолей, кровоподтеков птицы из благополучных по заразным болезням хозяйств. Массы птицы должна быть не менее (кг): гусей - 3-3,5; уток - 1-1,5; кур - 0,8-1,0; цыплят - 0,6-0,7. Перевозка кур в клетках. Типовую клетку размером 90 x 39 x 35 см делают из дерева и пластика.

В клетку помещают от 18 до 24 кур. Всего в четырехосный вагон грузят от 1200 до 1800 кур в зависимости от возраста или 2500 цыплят. В вагоне клетки устанавливают, рядами в несколько ярусов допускается 5-6 [1, 2].

Развитие птицеводства, основанного на крупных птицефабриках, экономически эффективно, однако эксплуатация таких комплексов поставила ряд серьезных экологических проблем. Высокая степень концентрации выращивания птицы на единицу площади неизбежно приводит к аналогичному масштабному образованию птичьего помета. Это, в свою очередь, создает проблемы по его удалению, полезному использованию, утилизации, складированию с минимальным негативным воздействием на окружающую среду и т.п.

Птичий помет по своей природе – это продукт метаболизма, выделенный из организма птицы в виде смеси мочи и кала, имеющий коллоидную консистенцию.

По данным научных исследований суточный выход экскрементов у взрослой птицы составляет в среднем: у курицы-несушки - 175 - 190 г. при влажности помета в среднем- 84 - 85 %, у мясных кур - 280 - 300, у бройлеров - 240 - 250, у индейки - 420 - 450, у гусей - 490 - 600, у уток- 250 - 420 г [3, 4].

Всего в стране используется менее половины помета, образовавшегося на крупных птицеводческих объектах. От одной птицефабрики в 10 млн. бройлеров ежегодно поступает около 100 тыс. т помета и свыше 500 тыс. м³ сточных вод.

Птичий помет стал серьезным источником загрязнения окружающей среды, потому что для утилизации (под утилизацией понимается не уничтожение, а использование с выгодой) таких объемов помета крупные птицеводческие хозяйства часто не располагают даже самым простейшим оборудованием. Многолетнее накапливание помета является причиной распространения инфекционных болезней, отчуждения из оборота плодородные пахотные земли, загрязнения поверхностных и грунтовых вод. Загрязнение окружающей среды вполне естественно вызывает серьезную тревогу у природоохранных и санитарно-ветеринарных органов за санитарно-экологическое благополучие территорий, где функционируют крупные птицефабрики.

Подобная проблема об ухудшении природной среды, - все это не могло остаться без внимания надзорных органов, которые стали предъявлять к птицефабрикам не только предписания, но и ощутимые штрафные санкции за накапливание больших объемов помета.

По сведениям Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), помет и сточные воды птицефабрик могут быть фактором передачи более ста возбудителей инфекционных и паразитарных болезней. Помет является благоприятной средой для развития и сохранности патогенной микрофлоры, так, например, возбудители сальмонеллеза и колибактериоза сохраняют жизнеспособность в помете в течение 12 месяцев, туберкулеза - 18 месяцев.

В условиях интенсивного ведения птицеводства даже слабовирулентная и условно-патогенная микрофлора в результате рециркуляции и частых пассажей способна повышать вирулентные свойства и создавать серьезную эпизоотическую и эпидемиологическую угрозу [5, 6].

Загрязнение воды, воздуха и характерная особенность выбросов птицефабрик – специфические запахи, распространяющиеся в зависимости от сезона и погоды на значительные расстояния: зимой – до 0,5 км, а летом – до 3,5-5 км. Зловонные газы содержат до 60 соединений: сероводород, аммиак, амины, летучие жирные кислоты, спирты, альдегиды, меркаптаны, эфиры и карбонилы. Такие запахи могут вызывать у людей тошноту, головную боль, проблемы с дыханием, бессонницу, потерю аппетита, раздражение глаз, ушей и гортани. По данным исследований, поступающая на поля орошения жидкая фракция навоза содержит около 30 % яиц гельминтов, сохраняющих инвазионность более двух лет на глубине пахотного слоя почвы [7, 8].

Таким образом, существует реальная опасность накопления патогенных возбудителей в почве, в сельхозкультурах, грунтовых водах и поверхностных водных объектах, что может обуславливать заболевания животных и людей.

Методика исследований

Целью исследования является выявление содержания микроорганизмов, в том числе условно-патогенных и патогенных микроорганизмов птичьего помета после перевозках подконтрольных объектов. Исследования проводились согласно плана НИРМ по теме: «Особенности ветеринарно-санитарного контроля и надзора при перевозках подконтрольных объектов с использованием транспортных коридоров».

Материалом и объектом исследования послужили различные виды и формы органических отходов птицеводства: свежий помет кур-несушек и бройлеров.

Общее микробное число определяли общепринятыми методами с использованием плотной питательной среды МПА. Для индикации бактерий группы кишечных палочек (БГКП) использовали плотную среду Эндо с последующей микроскопией выросших колоний. Выделение стафилококков и сальмонелл осуществляли методами с использованием жидких и плотных питательных сред: солевого мясо-пептонного бульона, глюкозо-дрожжевой среды. Органические отходы считались свободными от патогенной микрофлоры при отсутствии в 10,0 г пробы энтеропатогенных групп кишечных палочек, стафилококков и в 25,0 г пробы - сальмонелл.

Исследования проводились в соответствии с «Инструкцией по лабораторному контролю очистных сооружений на птицеводческих комплексах» (М., 2004). Методические рекомендации по применению биотестов для оценки токсичности продуктов птицеводства (М., 2004).

В качестве эксперимента применяли птичьего помета изучали на белых лабораторных мышах, живой массой 18-23 г. Навеску помета массой 25 г помещали в химический колбу, добавили 65 мл дистиллированной воды, тщательно перемешивали и после 15-минутного отстаивания вводили внутрь лабораторным белым мышам с помощью однограммового шприца в количестве 0,5 мл.

Контрольным лабораторным мышам вводили в том же объеме дистиллированную воду. Каждую пробу помета исследовали на семи лабораторных мышах.

Всего было проведено 7 проб помета. За лабораторным мышами вели наблюдение в течение двух (2) недель, отмечая общее патогенных. Общее микробное число свежего помета кур-несушек колебались в пределах $7,2-14,2 \times 10^7$ КОЕ/г, коли-титр составил 10^{-5} , а титр стафилококка – $10^{-2}-10^{-3}$.

Результаты исследований

Санитарно-бактериологическая оценка птичьего помета представлена в таблице 1.

Результаты бактериологического исследований свежего помета кур-несушек линии «Хайсекс Браун» возраста 167 дней и помет птицы при бройлерном содержании в возрасте 50-55 суток.

Таблица 1. Санитарно-бактериологическая оценка свежего помета птиц после перевозки

Санитарно-бактериологические показатели	Клеточное содержание перевозки	Напольное содержание перевозки
	помет птицы при бройлерном перевозке в возрасте 50-55 суток	помет кур-несушек линии «Хайсекс Браун» возраста 167 дней
1	2	3
Общее микробное число (ОМЧ), КОЕ/г	$3,9 - 12,6 \times 10^7$	$7,2-14,2 \times 10^7$
Коли-титр	0,0001	0,00001

Титр - Staphylococcus	0,001	0,01
Патогенные микроорганизмы:		
Escherichia coli	Escherichia coli: O ₁₄₂ ; O ₁₄₃ ; O ₂₆	Escherichia coli: O ₁₄₂ ; O ₁₄₃ ; O ₂₆ ; O ₁₄₁
Salmonella	Salmonella dublin	Salmonella dublin

Заключение. Таким образом, что помет содержит большое количество микроорганизмов, в том числе условно-патогенных и патогенных. Общее микробное число свежего помета кур-несушек колебалось в пределах 7,2 - 14,2 x 10⁷ КОЕ/г, коли-титр составил - 10⁻⁵, а титр Staphylococcus - 10⁻²- 10⁻³.

Список литературы

- 1.Алимов А.А. Ветеринарно-санитарный контроль на границе и транспорте: учебное пособие. Алматы, 2021. - 176 с.
- 2.Хакимов И.Н., Ветеринарная гигиена и санитария [Текст]: учеб. пособие / И.Н. Хакимов, Т.Н. Юнушева.- Ростов н/Д.: Феникс, 2017.- 380 с.
- 3.Сидорчук А.А., Крупальник В.Л., Попов Н.И. и др. Ветеринарная санитария, СПб.: Лань, 2011.- 368 б.
- 4.Кузнецов А.Ф., Родин В.И., Светличкин В.В. и др. Практикум по ветеринарной санитарии, зоогигиене и биоэкологии, СПб.: Лань, 2013.- 512с.
- 5.Кузнецов А.Ф., Кочиш И.И., Семенов В.Г. и др. Гигиена животных, 2-е изд., перераб. и доп.- СПб.: КВАДРО, 2015.- 448 с.
- 6.Чикалёв, А.И., Юлдашбаев Ю.А. Зоогигиена, Москва, ИНФРА-М, 2018.- 248с.
- 7.Мудрецова Висс К.А., Дедюхина В.П. Микробиология, санитария и гигиена, 4-е изд., испр. и доп.- М.: ФОРУМ, 2010.- 400 с.
- 8.Уваров Р.А. Биоферментация помета в установках закрытого типа // Птицеводство. 2016. Т.10. С. 53–56.

Scientific publications

MATERIALS

The IX International Science Conference
«Problems and tasks of modern science and practice»

Bordeaux, France. 538 p.

(November 15 – 17, 2021)